

Ibrahim el-Halebi

MULTEQA 'L-EBHUR

ملتقى الأبحر

1

MULTEQA'L-EBHUR

Fikhu'l-ibadat

alima i fakiha (islamskog pravnika) Ibrahima ibn Muhammeda
ibn Ibrahima, El-Halebija (umro 956. g. po Hidžri)

sa kraćim komentarom Vehbija Sulejmana Gavedžija el-Albanija

Stjecište mora

I tom

MULTEQA'L-EBHUR

Ovo je sažeti tekst iz oblasti islamskog prava nazvan *Multeqa'l-ebhur*. Djelo je sačinio fakih, veliki znalac islamskog prava, bogobojazni, odabrani, veoma stručni Ibrahim ibni Muhammed ibni Ibrahim zvani Halebi (Allah mu se smilovao).

Ovaj znalac bio je imam i hatib džamije sultana Mehmed-hana u sačuvanom Istanbulu i profesor škole Daru'l-qirae, koju je podigao Sudi Efendi. Umro je 956. godine po Hidžri, prekoračio je devedeset godina. Neka mu se Allah smiluje i nagradi Džennetom.

Predgovor

Hvala Allahu, zaštitniku fakiha i pregalaca i Pomagaču dobrih i bogobojaznih, Allahu koji je učenjake, podigao na viši stepen pomoću njih. On je sačuvao vjeru, osvijetlio Pravi Put i njih učinio da budu šefatčije ljudima na Sudnjem danu! Naka je salat i selam na prvaka poslanika i najučenijeg Allahovog roba koji je preko njega podučio ljude i uputio narod nakon što su bili zalutali i spasio ih poslije njihove zaslijepljenosti, Poslanika koji teži za naukom i kaže: "Učenjaci su nasljednici poslanika," i koji je bodrio da se izučava islamsko pravo rekavši: "Kome Allah želi dobro On ga usmjeri da izučava vjersko pravo (fikh)." Neka je na njega salat i selam, kao i na njegov rod, ashabe i sve muslimane do Sudnjega dana! Neka ga Uzvišeni Allah nagradi nagradom većom od nagrade kojom je nagradio bilo kojeg vjerovjesnika i poslanika!

Neka nagradi nasljednike svoga Posalnika (alejhi's-selam), učenjake i radnike, najboljom nagradom zato što su širili nauku i fikh, napisali brojne traktate i rasporedili pojedina pitanja, čime su rasvijetlili ljudima naredbe o vjerovanju (iman) i sastavnim dijelovima vjerovanja, o islamu i temeljima islama, o uspostavljanju porodice, redu u porodici i njenoj trajnosti, o općim i posebnim postupcima među ljudima, o džihadu na putu širenja islama, o zaštiti njezinih sljedbenika primjenom principa Kur'ana i sunneta Poslanikova (alejhi's-selam), o odlukama konsenzusa (i'džma) ashaba i njihovih stavova, stavova uzvišenih tabiina (druge generacije muslimana) i čestitih posttabiina (treće generacije muslimana), o odlukama

zasnovanim na analogiji (kijas) i istihsanu – od dva rješenja odabrati bolje u slučaju potrebe, izvlačeći zaključke kod novonastalih problema i događaja. Fikh može da odgovori na svako pitanje, da riješi svaki problem, da razriješi svaki čvor, da donese pravedan sud kod svakog pitanja - tako da će muslimani imati potrebu za ovim dok je svijeta i vijeka. Neka je hvala Allahu!

Ovo je kraći komentar koji objašnjava neka nejasna pitanja iznijeta u tekstu djela *Multeqa'l-ebhur*, pojašnjava ono što je potrebno pojasniti, donosi šeriatske dokaze na temelju Kur'ana i Poslanikova sunneta, te na stavovima ashaba kod mnogih odredaba i donosi smisao zakonodavstva kod nekih fikskih tema.

Kod ovog objašnjenja korišteni su tekstovi slijedećih komentara djela *Multeqa'l-ebhur*:

- *Medžmea'l-ehur*, šejha Abdurrahmana zvanog Šejh-Zade,
- *Ed-Durreru'l-Munteka* šejha Muhammeda Alauddina, imama,
- *El-Hidaje* Marginanija (neznatno),
- *I'lau's-sunnen* šejha muhadissa i fakiha Zafera Ahmeda el-Usmanija, odakle su preuzeti šeriatski dokazi,
- *El-Binaje'ala'l-hidaje* muhadissa, fakiha šejha Bedruddina Mahmuda el-Ajnija, autora djela *Umdetu'l-kari* na djelo *El-Buhari*, i
- *Nasbu'r-raje li ehadisi'l-hidaje* muhadissa i učenjaka Džemaluddina Abdullaha Ez-Zejle'ija

Sve je izloženo ukratko uz prenošenje pitanja i dokaza na odgovarajuće mjesto iz spomenutih djela i ko želi više može se tamo obratiti.

Allah daje uspjeh, On nam je dovoljan i divan Skrbnik.

Molim Uzvišenog Allaha da me pomogne da ustrajem na tačnosti i ispravnom postupku u ovom i svakom drugom radu, da u tome bude hajra i koristi čitaocima, a meni da Allah Svojom dobrotom rasvijetli put na ovom svijetu i prijelaz preko Sirat - ćuprije, kao i mome roditelju, porodici, profesorima i svim muslimanima, i da i mene pridruži čestitim učenjacima na Dan svjedočenja.

Bože moj, molim Te za iskrenost u riječi i djelu i molim Te za lijep kraj kada dođe smrtni čas!

Neka je salat - i selam na poslanika Muhammeda, na njegov rod
i ashabe i na svu njegovu braću muslimane do Sudnjeg dana.

2. džumade'l-ahire 1406. g. po Hidžri
Vehbi Sulejman Gavedži, Albani
Multeqa'l-ebhur (Stjecište mora)

U ime Allaha Milostivog Samilosnog!

Hvala Allahu koji nam je omogućio da se obrazujemo iz oblasti vjere, a ona je Njegovo čvrsto uže, očita dobrota i naslijeđeno dobro vjerovjesnika i poslanika, neporecivi dokaz svim stvorenjima; onoga ko se pridržava toga užeta, ona vodi do najuzvišenijih sfera. Neka je salavat - i selam na najbolje Njegovo stvorenje, Muhammeda, koji je upućen iz milosti prema svjetovima, i na njegov rod, ashabe, tabiine i sve učenjake koji rade u ovoj oblasti, a zatim:

Onaj koji ima potrebu za milošću svoga neograničenog Gospodara, Ibrahim ibni Muhammed ibni Ibrahim Halebi,¹ kaže: Zamolio me je jedan od mojih učenika da sačinim djelo koje bi sadržalo pitanja izložena u djelima: *El-Kuduri*², *El-Muhtar*³, *El-Kenz*⁴ i

¹ Halebi je bio imam i hatib u džamiji sultana Mehmed-hana u zaštićenom Istanbulu i profesor u školi Daru'l-kirae. Umro je 956. g. po Hidžri, a bio je prevaleo devedesetu. Vidi *Kešfu'z-zunun* i njegove komentare o tome, II/1813; *Mu'džemu'l-muellifin*, 5/80 (*El-I'lam*). Halebi je napisao djelo *Tuhwetu'l-ahjar ale'd-durri we tenwiri'l-ebzar i Gunjetu'l- mutemelli fi šerhi Munjeti'l-musalli*.

² *Kudurija* je sažetak o fikhu koje je napisao šejh Ahmed ibni Muhammed ibni Džafer ibni Hamdan zvani Kuduri. Prenosi hadis od Muhammeda ibni Alije ibni Suvejda, etičara, i Ubejdullaha ibni Muhammeda, Dževšenije. Od njega je prenosio hadis vrhovni kadija Ebu Abdullah Damgani i hafiz Ebu Bekr zvani Hatib. O njemu Halebi kaže da je on bio *sadduk*, vjerni prenosilac hadisa. Prenosio je samo ono što je bilo lahko. Rođen je 362. g., a umro je 428. po Hidžri. Preuzeto iz djela *El-Dževahiru'l-mudie*, 9301, *Vefijatu'l-a'jan* od Ibni Halikana, I/87, *El Fevidu'l-behije* 30; *El-I'lam* I/212; vidi komentare toga *Kešfu'z-zunun*, II/1631, i *Mu'džemu'l-mueleifin*, II/66.

³ A to je djelo Ebu'l-Fadl Medžduddin Abdullah ibni Mahmud ibni Mevdud, El Mu'sili, rođen 595., a umro 683. po Hidžri, *El Fevidu'l-behije*, 106; *Mu'džemu'l-muellifin*, IV/147, *Kešfu'z-zunun*, II/1622.

⁴ To je je *Kenzu'l-dekaik* od Šejha Hafizuddina ebi Berekata Abdullah ibni Ahmed ibni Mahmud. Bio je vrstan imam kakvom nije bilo premca u njegovu vremenu i izuzetni poznavalac fikha i usula, istaknuti muhaddis i interpretator hadisa. Umro je 710. g. *El-Fevidu'l-behije*, str. 42, šejha Abdulhajja Leknevija, komentar o tome vidi u *Kešfu'z-zunun*, II/1515; *El-I'lam*, *Mu'džemu-muellifin*, IV/32.

El-Vikajet,⁵ sa lakšim neopterećenim tekstom. I ja sam prihvatio to, pa sam tim pitanjima dodao i još druga pitanja iz djela *Mesailu'l-medžme'a* i nešto iz djela *El-Hidaje*. Istakao sam i razilaženje među imamima i stavio naprijed njihova mišljenja koja su pretežnija, a druga iznio kasnije uz navođenje onoga što ukazuje zbog čega je došlo da je data prednost nekom pitanju.

Razilaženja koja se katkad javljaju među kasnijim misliocima ili spomenutim djelima unio sam navodeći termin, "kaže se ili kažu." Ako je popraćeno onim što je najtačnije i sl., onda je to manje važno u odnosu na ono što nije popraćeno time. Tamo gdje sam spomenuo dvojину, a nisam imenovao ko su, ukazuje na izvor toga, a to su Ebu Jusuf i Muhammed (neka im se Allah smiluje). Nisam žalio truda da upozorim na ono što je ispravnije, jače i odabranije radi donošenja suda (fetva).

S obzirom da su u ovom djelu sabrana gore spomenuta djela, ja sam ovo djelo nazvao *Multeka'l-ebhur* (*Stjecište mora*), da bi naslov bio u skladu sa sadržajem.

Molim Uzvišenog Allaha da ovo djelo učini da bude iskreno radi Njegove Uzvišenosti, da mi to koristi na Dan kada ništa ne pomažu ni imetak ni sinovi, a pomaže samo ono što je čovjek donio pred Allaha predanim i smirenim srcem.

⁵ To je djelo Mahmuda ibni Ahmeda ibni Ubejdullaha ibni Ibrahima, Tadžuš-šeria Mahbubi. Umro 781. g. po Hidžri, *El-Fevaidu'l-behijje*, str. 207, *Mu'džemu'l-muelifin*, XII/168; vidi komentar toga u *Kešfu'z-uununu*, II/202.

Kitabu't-tahare - Propisi o čistoći

Uzvišeni Allah kaže: *O, vjernici, kad hoćete namaz da obavite, lica svoja i ruke svoje do iza lakata operite, a dio glava svojih potarite – i noge svoje do iza članaka (5/6).*¹

Farzovi abdesta² su: oprati tri organa tijela i mesh (potrti) po glavi:

¹ Autor (Allah mu se smilovao) počinje pisanje ovog djela ovim časnim ajetom želeći time da Allahova Knjiga bude na početku njegova djela kao dokaz zaduženja (farzova) koja se navode kod abdesta, a što je izraženo u rečenici: *kad hoćete namaz da obavite*, kada se iz sna probudite i želite da klanjate, pa uzmite abdest. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Nijedan namaz Allah ne prima ni od jednog vas ako izgubite abdest sve dok ga ponovo ne uzmete." (Prenosi Muslim). Lijepo je uzeti abdest za svaki namaz. Znalac Ajni kaže: "Neka se zna da je abdest i sunnet i farz, a kada čovjek izgubi abdest, onda mu je farz, a ne sunnet, jer abdest na abdest je svjetlo nad svjetlima, što nije slučaj sa kupanjem na kupanje i tejemumom nad tejemum (*En-Nijabe ale'l – Hidaje*, I/82).

² Farz kod abdesta je ono što je obavezno i potvrđeno kategoričkim dokazom, u što nema ni najmanje sumnje. Princip ovoga je da onaj ko ga ostavi zaslužuje kaznu, a onaj koji ga negira postaje nevjernik. Za riječ abdest u arapskom jeziku se koristi termin *el-vudu'*, a to znači čišćenje (*Medžmea'l-enhur*, I/9), a pranje troga znači pranje sa dovođenjem vode da dođe do kapanja, a mesh znači potiranje vlažnom rukom određenog dijela tijela (*El-Binaje*, I/105).

Lice počinje od vrha čela gdje kosa niče³ pa do ispod brade i do resica dvaju uha.

Farz je oprati i mjesto između solufa i uha,⁴ suprotno mišljenju Ebu Jusufa (Allah mu se smilovao). Pranje ruku do iza lakata i nogu do iza članaka ulazi u sastav pranja.

Mesh po glavi je također farz,⁵ i to četvrtine glave. Neki kažu da je dopušteno mesh činiti po glavi koliko tri prsta, ali ako bi se to činilo jednim prstom ili dvama nije dozvoljeno.⁶

³ Tj. početak površine čela do ispod brade gdje prestaje dlaka brade. Tu se ubrajaju i kosti vilice na kojima rastu zubi. Resica je dio uha na kojem stoje minduše, (*El – Binaje*). Oko ne ulazi u okvir pranja lica jer dovođenje vode u oko je teško, a samo oko ne prihvata vodu, čak može i da mu naštetiti (*El Binaje*, I/91).

⁴ Tj. bjelinu između njih jer je to sastav lica; ako je to prekriveno kosom, onda oprati ono što je iznad, čemu se suprotstavlja Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao), tj. kod bradata čovjeka, jer ako nije potrebno prati lice koje je ispod dlake solufa, a ono što je iznad njih pogotovu nije dužnost prati. Ako abdest uzima žena ili mladić koji nema brade, onda je obavezno oprati prostor solufa. U ovome su svi saglasni.

⁵ Tj. koliko je predviđeno farzom, ali na osnovu dokaza izraženog idžtihadom, a na bazi onoga što prenosi Mugire ibni Šube (Allah bio zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi' s-selam) izašao radi fiziološke potrebe i Mugire ga je pratio sa posudom u kojoj je bila voda. Mugire je polijevao Poslaniku kada je završio prirodnu potrebu i Poslanik je uzeo abdest i učinio mesh po mestvama. (Prenosi Buhari u poglavlju *El- Mesh ale'l-huffejni*; Muslim u poglavlju *El-Mesh Ale'l-huffejni*; ovaj hadis prenose Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i dr.; u verziji koju prenosi Muslim stoji: "Poslanik je mesh učinio po svom perčinu, saruku i mestvama.")

Ovaj hadis smatra se komentaron za sažeto iznijeti tekst u riječima Uzvišenoga: ...*a dio glava svojih potarite (5/6)*. Propisano je da se mesh učini po jednoj četvrtini glave i koliko iznosi perčin, a to je prednji dio glave, što predstavlja jednu četvrtinu glave.

⁶ Tj. kad bi čovjek postavio prst ili dva prsta radi mesha po glavi i povukao ih koliko za jednu četvrtinu glave, ne bi bilo dozvoljeno, jer se mesh dobije postavljanjem prstiju, a povlačenjem jednog ili dva prsta nestaje vlage sa mjesta po kome se čini mesh, što bi značilo da je mesh učinjen poslije toga upotrijebljenom vodom.

Obavezno je potirati četvrt brade⁷ obrasle dlakom, stoji u jednom rivajetu, a ispravnije je potirati bradu koja dotiče lice.

Sunneti⁸ abdesta su: oprati ruke u početku do zgloba, zatim proučiti Bismillu, a neki kažu da je to lijepo (mustehab), potom upotrijebiti misvak,⁹ usta izapрати vodom, a i nos drugom vodom,¹⁰

⁷Ovo mišljenje je odbačeno. Ovim se misli na mesh po dlaci brade koja dotiče lice. Imam Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) kaže da je mjesto abdesta ono što se vidi, a vidi se dlaka na bradi, a ne lice, te, prema tome, to treba oprati.

⁸To je ono što je Poslanik (alejhi's-selam) prakticirao, a katkad i ostavljao, a drugi kažu da on sunnet nikada ne bi ostavljao bez nekog uzroka (*El – Binaje*, I/72). Ovo je definicija sunneta od strane islamskih pravnikā. Sunnet ima jednu definiciju u hadisu, a drugu u usulu.

Pranje ruku do iza zglobova zasniva se na verziji koju prenosi Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) i kaže da je Resulullah (alejhi's-selam) rekao: “Kada neko od vas abdest uzima, neka ušmrkne vodu u nos i zatim ispuše, a kada se probudi neko od vas iza sna neka opere ruke prije nego što koristi vodu za abdest, jer niko od vas ne zna gdje mu je ruka prenoćila” (Buhari u *Kitabu't-tahare*, u poglavlju *Istidžmar vitren*; ovo prenose i autori ostalih djela *El-Kutubu's-site*). Pranje ruku nije samo sunnet na početku abdesta poslije spavanja, nego je sunnet pranje ruku u svim situacijama, a ne samo radi abdesta. Ruka je sredstvo čišćenja, pa je zbog toga i sunnet početi čišćenjem ruke. Pranje poslije sna je jednoglasno prihvaćeno u hadisu (*El Binaje*, I/77).

Ebu Seid Hudri (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Poslanik rekao: “Nema abdesta bez spominjanja Allahova imena” (Ibni Madže, Ahmed, Darimi, Tirmizi i dr.). Prenosi se da je Ebu Bekr Esrem pitao Ahmeda ibni Hanbela (Allah mu se smilovao) za *Bismillu* kod abdesta, i on je odgovorio: “Najbolje što je rećeno u vezi sa bismillom kod abdesta je hadis Kesira ibni Zejda. Ne znam nijednog pouzdanog hadisa za to. Nadam se da će biti abdest valjan ćovjeku i bez Bismille jer nema pouzdanog hadisa za ovu odredbu” (*El-Binaje* I/79).

⁹ Poslanik (alejhi's-selam) je redovno upotrebljavao misvak, prao zube. Huzejfe ibni Jeman (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Poslanik, kada bi se probudio noću iza sna, istrljao misvakom zube, tj. kada bi ustao da klanja noćni namaz. Buhari i Muslim prenose od Ebu Hurejra (neka je Allah zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: “Kada ne bi bilo teško mome Ummetu, naredio bi im da upotrijebe misvak (da operu

protrljati bradu,¹¹ a protrljati između prstiju je odabrano mišljenje dok neki kažu da je to protrljati dugu bradu mišljenju, Ebu Hanife i Muhammeda, i trostruko pranje,¹² nijet,¹³ predviđeni redosljed¹⁴ i

zube) pri svakom namazu.” (To prenose i ostali autori *El-Kutubu's-sitte*; u verziji Nesaije stoji: “pri svakom abdestu;” nešto slično prenosi i Tahavi, I/26, Ahmed, II/460 i Bejheki, 8/35; U hadisu Ebu Hurejrea koga prenosi u verziji od Malika kao merfu' hadis, stoji: “pri svakom uzimanju abdesta.”) Ko ne nađe misvak može koristiti prst, četku ili odgovarajuće sredstvo. Enes (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: “Dozvoljeno je upotrijebiti prst umjesto misvaka.” (To prenosi i Bejheki u svome *Sunenu*, ali kaže da je hadis slab; i u djelu *Ed-Diraje* spominje se ovaj hadis, ali ga navodi u nekim verzijama kao slaba, a u nekim kao sahiha; *Nasbu'r-raje* sa komentarom,1/9.)

¹⁰ Izapirući grlo svaki put i ispirajući nos svaki put, i to dobro, jer je Poslanik (alejhi's-selam) rekao Lekitu ibni Sabreu: “Uzmi abdest kako valja! Protrljaj između prstiju i dobro izaperi nos ako ne postiš.” (Navode četverica, a Tirmizi smatra da je hadis *hasenun sahih*, i ističe da je sunnet izapirati usta tri puta uzimajući svaki put za to novu vodu. Isto tako postupiti i kod pranja nosa. Ovo se prenosi da je ovako abdest uzimao Allahov Poslanik (alejhi's-selam); *El-Binaje*, I/90.)

¹¹ Tj. onaj koji uzima abdest da uvuče prste u bradu i protrlja je, tj. u praznine između dlaka. Osman (Allah bio zadovoljan njime) prenosi od Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da je i Poslanik uvlačio prste i trljao svoju bradu. (Ovo navodi Tirmizi i ističe da je hadis *hasenun sahih*.)

¹² Farz je oprati svaki dio kod abdesta samo jedan put. Poslanik (alejhi's-selam) kaže: “Abdest je i kada se jednom opere.” (To prenosi Buhari i dr.) Pranje dijelova tijela pri abdestu tri puta zasniva se na opisu abdesta Allahova Poslanika od strane Osmana (Allah bio zadovoljan njime), koji je rekao: “Poslanik je abdest uzimao i prao lice tri puta, ruke tri puta, i mesh učinio po glavi - ne spominje broj -; Poslanik je oprao i svoje noge tri puta.” A onda dodaje: “Vidio sam Poslanika (alejhi's-selam) eto ovako abdest uzima kao što ja abdest uzimam” (Buhari, *Babu'l-madmada fil-vudu*). Na osnovu toga, učenjaci kažu da je sunnet mesh po glavi jedanput u svakom slučaju, jer i mesh, ako se ponovi po glavi, onda bi to bilo pranje, a tekst ajeta kaže: učiniti mesh po glavi. Učenjaci dalje kažu: “Ne treba više od tri puta prati dijelove tijela pri abdestu osim ako to nije u slučaju čistoće.” Ubej ibni K'ab (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: “Ko opere pri abdestu dijelove tijela samo jedanput - to je pranje koje je nužno. Ko opere dva puta - on ima dvostruku nagradu, ko opere tri puta - to je abdest kakvog ja uzimam i kakvog su uzimali vjerovjesnici prije mene.”

(Prenose Ahmed i Ibni Madže; u njihovu senedu se spominje Zejd Adžemi koji je pouzdan; ostali prenosioci koje spominje Ahmed su također pouzdani, ističe se u djelu *Et-Tergib*.)

¹³ Zasniva se na općoj poruci Poslanika (alejhi's-selam): "Djela se mjere prema namjerama i svakom čovjeku pripada ono što je naumio" (Buhari). Ova konstrukcija hadisa bez sumnje je napuštena jer se mnogi poslovi vrše bez nijeta, npr. jelo, piće i kupoprodaja, pa je postalo metaforično. Pretpostavlja se da se poslovi čine s namjerom, a sud može biti dvojak, sevap i grijeh, dopuštenje i nevaljanost. Pošto su se sudovi razišli, onda ime može biti figurativno zajedničko pa je dovoljno prihvatiti kako ističe Buhari i Muslim, a to je ahiretski (konačni) sud. *El – Bahr*, I/26, sažetak). Ajni donosi svoj sud što bi se moglo svesti na slijedeće: "Mi ne mislimo da abdest može biti ibadet samo kada je učinjen s nijetom, nego mislimo na upotrebu čiste vode i pranja organa tijela kod abdesta, da li je čišćenje dozvoljeno bez nijeta kako bi to čišćenje prethodilo namazu ili ne. To ne ulazi u ibadet, ali bez toga nema abdesta, jer dijelovi tijela koji se peru kod abdesta smatraju se nečistim za namaz shodno naredbi o pranju. Voda je po prirodi čisteća, i kada dođe u dodir sa prljavštinom, ona je odstranjuje bez obzira na namjeru, kao što je recimo prljavo odijelo, jer nešto što se čisti ne zna se da li je čisto kada se namjerava ibadet. Kada je nešto stvoreno po svojoj naravi, ta priroda se u njemu odražava bez obzira bio nijet ili ne bio, a voda je po prirodi nešto što čisti, a i mi kažemo da se abdest ne tretira ibadetom bez nijeta (*El Binaje*, I/63).

¹⁴ Tj. spomenut u ajetu koji se odnosi na abdest, jer je pranje organa vezano sa veznik "i", a na osnovi riječi datih Ammaru (neka je Allah zadovoljan njime) kada ga je poučavao kako se uzima tejemum, kada je rekao: "Bit će dovoljno da uradiš ovako, pa je udario svojim dlanovima jedanput po zemlji, onda ih otresao, zatim mesh njima učinio leđa svoga dlana lijevom rukom ili leđa dlana lijeve ruke svojim dlanom desne ruke, zatim je potrao rukama i svoje lice." (Prenosi Buhari.) A Zafer Ahmed kaže da se pod pojmom dlanova misli na podlaktice općenito na osnovu toga što se dio proteže na cjelinu, ili je rekao da se zadovoljio kod podučavanja na dva dlana (*l'lau's-sunen* I/63).

Ako je potvrđeno da je dozvoljeno da se prvo mesh učini po rukama u tejemumu, onda je potvrđeno i u abdestu isto to, nema razlike. A kada musliman zaroni u vodu sa namjerom da uzme abdest, prihvaćeno je od svih učenjaka. Ebu Hanife smatra da je redosljed sunnet. To su prihvatili: Malik, Lejs, Sevre i dr., a Šafi kaže da je pranje ovim redom farz (*El-Binaje*, I/111).

obuhvatiti meshom cijelu glavu. Neki kažu ovo zadnje troje je mustehab.¹⁵ Sunnet je i slijed, pranje bez prekida,¹⁶ potiranje ušiju nakon mesha po glavi bez upotrebe nove vode. Mustehab je¹⁷ počinjati sa desne strane¹⁸ i potrti vrat.¹⁹

¹⁵ Tj. nijet, redoslijed i obuhvatanje cijele glave meshom.

¹⁶ To je pranje slijedećeg organa, činjenje mesha i sl. prije nego što se osuše prethodni u normalnim klimatskim uvjetima.

¹⁷ Znači, ima se vap ako ga čovjek učini, a ako propusti neće biti ukoren.

¹⁸ Tj. početi sa desne strane kod pranja i ruku i nogu. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) volio je da se sve čini sa desne strane pa i kod čišćenja, obuvanja, češljanja i kod svega drugog" (Buhari i Muslim i preostali autori *El-Kutubu's-sitte*).

¹⁹ U djelu *Durru'l-muhtar* ističe se da je lijepo potratiti vanjskim dijelom šake dio vrata, ali ne i prednji, grlo, jer bi to bila novotarija. Ibni Abiddin u djelu *Reddu'l-Muhtar* s komentarom na djelo *Ed-Durr* ističe kod riječi da je to "novotarija", jer se ne spominje u hadisu. Ebu Ubejd prenosi u *Kitabu't-tuhur* senedom: Abdurahman ibni Mehdi - Mes'udi - Kasim ibni Abdurahman od Musaa ibni Talhe slijedeće: "Ko potare vrat pozadi sa glavom bit će sačuvan od okova Sudnjeg dana." A Hafiz ističe: "Moguće da se ovo nešto i kaže ovako iako je ovo kazivanje mevkuf koji ima tretman merfu hadisa, jer se ovo ne govori sa stanovišta mišljenja. Ovaj hadis je mursel (*Et-Telhisu'l-habir*, I/92; vidi *Ilau's-sunen*, I/66 i dalje).

Šejh Damad kaže da abdest ima i svoje adabe-etika. Abdest ima i mnogo mustehaba, a neki bi htjeli da kažu da su to adabi i kažu: Adabi su: okretanje prema Kibli za vrijeme uzimanja abdesta, trljanje organa koji se peru, stavljanje malih prsta u školjke ušiju, uzimanje abdesta prije nastupa vremena namaza, okretanje prstena ako je prostran, a ako je tijesan, onda je vadžib okrenuti ga, sjesti na uzdignuto mjesto kod uzimanja abdesta iz opreznosti čuvanja od upotrijebljene vode, ne govoriti pri uzimanju abdesta osim u slučaju potrebe i izgovaranje Šehadeta nakon uzimanja abdesta. Omer (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Nema nijednog od vas koji uzme abdest kako valja i poslije toga donese Šehadet a da mu se ne otvore sve osmera vrata Dženneta da uniđe u nj kroz koja hoće" (Muslim u *Kitabu't-tahare*, poglavlje *Ez-Zikru'l-mustehab, akibe'l-vudu*).

Napomene:

1. Onaj koji uzima abdest neka odstrani sa udova koje pere pri abdestu sve što sprječava dolazak vode do tog uda kao što su masnoća, vosak, lak sa nokata kod žena i sl., jer je to materija koja sprječava da voda dođe do željenog uda kod pranja. Kna nije kao lak jer je kna boja, ona ne smeta.
2. Onaj koji uzima abdest treba da se čuva od mokraće, da se uvjeri da je prestala prije nego što pristupi uzimanju abdesta, i svega drugoga što kvari abdest jer je to isto kao mokraća. Ibni Abass (Allah bio zadovoljan njime) prenosi: "Poslanik (alejhi's-selam) prošao je pored dva mezara pa je rekao da su ova dva doista izložena mucu, ali ne zbog velikog propusta, nego jedan od njih je išao i ogovarao, a drugi se nije čuvao mokraće." (U jednom rivajetu stoji: "nije se držao čistoće", u trećem "nije bio čist", a što znači nije se klonio nečistoće niti se čuvao od toga.) A onda je dodao da mu se donese svježa grančica palme i slomio je na dvoje, zasadio jedan njezin dio na jedan mezar, a drugi dio na drugi mezar i rekao: "Možda će im ovo pomoći i olakšati bol dok se ne osuše" (Muslim u *Kitabu't-tahare*, poglavlje koje govori o nečistoći mokraće).
3. Onaj koji uzima abdest neka obrati pažnju i neka ne propusti ni jedno mjesto koje treba prati kod abdesta a da ga ne opere. Omer (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je neki čovjek uzimao abdest i nije oprao na nozi koliko nokat. Primijetivši to, Poslanik (alejhi's-selam) rekao mu je: "Vrati se i uzmi abdest kako valja." Ovaj čovjek se vratio, ponovo uzeo abdest i klanjao. (Prenosi Muslim u istom djelu.) Abdullah ibni Omer (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Vratili smo se sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam) iz Mekke u Medinu, i kad smo došli do vode na putu, ljudi su požurili radi ikindije pa su uzimali abdest na brzinu. Mi smo došli do njih, njihove pete nije ni doktakla voda zbog brzine uzimanja abdesta. Tom prilikom Poslanik (alejhi's-selam) reče: "Teško petama od vatre! Uzmite abdest kako valja!" (Muslim na istom mjestu).
4. Lijepo je da se opere sa malo vode spolni organ poslije mokrenja. Hakem ibni Sufjan (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Poslanik (alejhi's-selam) bi pri uzimanju abdesta uzimao šaku vode i oprao spolni organ." Ahmed , Ebu Davud i Nisai prenose da je Azizi, komentarišući djelo *El-Džami'u-s-sagîr*, nakon spominjanja ove gore spomenute rečenice rekao: "To bi Poslanik (alejhi's-selam) uradio da bi odagnao svaku sumnju ili prekinuo mokraću, jer hladna voda obustavlja mokraću."
5. Lijepo je da čovjek pri pranju proširi pranje iznad obaveznoga, pa perući lice da opere i iznad čela obuhvatajući time jedan dio glave, i kod pranja podlaktica kako bi obuhvatio jedan dio mišice, i kod pranja nogu da opere i iznad članaka kako bi obuhvatio i jedan dio cjevanice, jer to je neka vrsta bjeline i vedrine koje je Allah dao Ummetu Poslanika (alejhi's-selam).

Abdest kvari,²⁰ sve što izlazi na spolni organ ili čmar, zatim nečistoća iz tijela ako sama teče²¹ do mjesta koje zahtijeva čišćenje,

Nu'ajn ibni Abdullah el-Mudžemmir kaže: "Vidio sam Ebu Hurejrea kako uzima abdest i pere lice kako valja, a onda desnu ruku tako da je obuhvatio mišicu, pa lijevu ruku tako da je i kod nje obuhvatio mišicu, a onda mesh učinio po glavi. Potom je oprao svoju desnu nogu tako da je oprao jedan dio cjevanice, a onda lijevu i također jedan dio cjevanice. Onda je rekao: Ovako sam vidio Poslanika (alejhi's-selam) kako uzima abdest i dodao da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Vi ćete imati svijetlo lice i svijetle noge na Sudnjem danu zbog uzimanja abdesta kako valja, pa ko može od vas neka što više produži tu bjelinu." (Prenosi Muslim, a u drugom njegovom rivajetu stoji: "Moj Ummet će doći na Sudnji dan sa svijetlim licem i bijelim čistim nogama zbog abdesta, pa ko može od vas da produži tu svjetlost i bjelinu neka to radi.")

6. Lijepo je klanjati dva rekjata namaza poslije abdesta u vrijeme kada nije mekruh klanjati. Ukbe ibni Amr (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Čuo sam Božijeg Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: 'Nema nijednog muslimana koji uzme abdest, i abdest uzme kako valja, a onda ustane klanjati dva rekjata namaza, usmjeravajući se pri tome i srcem i licem, a da mu nije dodijeljen Džennet.'" (Prenosi Muslim govoreći o svojstvu abdesta i njegovu savršenstvu.)

²⁰ Tj. čuvati se onoga što onemogućava čovjeku da klanja, da uzima Kur'an itd. (*Ed-Durru'l-munteka*, I/17).

Pod ovim se podrazumijeva mokrenje i obavljanje velike nužde... mezijja, vedijja i menijja. Kod svega spomenutog potrebno je uzeti abdest osim kod menijje, izbacivanja sperme. Tada je potrebno kupanje.

²¹ Npr. puštanje krvi iz glave i kada se završi puštanje, krv i dalje teče; ako ne teče, onda ne kvari abdest. Isti je slučaj i ako bi se povezala rana i vlaga prodrla na drugu stranu (*Ed-Durr* I/17). Temim Darimi (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Nema abdesta ako krv teče." (Prenosi Darekutni u *Sunenu*, I/57; Omer ibni Abdulaziz kaže da on nije slušao hadis pred Temimom niti ga je vidio, a dvojica Jezida su nepoznata.) Eban ibni Usman ibni Afan prenosi od Zejda ibni Sabita (neka je Allah zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Nema abdesta ako krv teče." (Ovo prenosi Ibni Adii u *El-Kamilu* kod donošenja osnovnih podataka o Ahmedu ibni Feredžu; tu on kaže: "Ovaj hadis poznat nam je samo u Ahmedovoj verziji, a on je taj čiji se hadis ne uzima kao dokaz. Međutim, ljudi ga bilježe iako je slab i katkad prenose njegov hadis; i Ibni Ebi Hatem kaže u knjizi *El-Ilel*: "I mi smo pisali od njega. Mi mislimo da je on povjerljiv" *Nasbu'r-raje*, I/37). Ajni, govoreći o

povraćanje punim ustima²² makar to bila hrana, voda, gorčina ili usirena krv, ali ne šlajm (balgam) općenito, suprotno stavu Ebu Jusufa, koja dolazi iz čovjekove nutrine. Uvjet je kod tečne krvi da

ranije navedenom hadisu Temima, kaže da je ovaj hadis mursel, a ova se vrsta hadisa koristi kod nas kao dokaz (*El Binaje*, I/122). Ibni Salah kaže da se mursel koristi kao dokaz u mezhebu Malika, Ebu Hanife i njihovih istomišljenika (neka je Allah zadovoljan njima) (*Taife* str. 50; vidi pravila u hadiskoj terminologiji). Hatabi (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Većina fakiha misle da će abdest biti pokvaren ako potekne krv" (*El-Nihaje*, str. 85; na istoj strani se spominje i u djelu *El Binaje* slijedeće:).

Buhari u muallek hadisu kaže da se prenosi od Džabira kako je Poslanik bio u borbi Rikka'. Tom prilikom je jedan od ashaba bio pogođen strijelom pa mu je potekla krv. On je učinio ruku' i sedždu i nastavio da klanja. (Ibni Hadžer kaže u *Fethu'l-bariju*, I/245, da to iznosi i Ibni Ishak u djelu *El-Magazi* spojenim senedom i kaže da mu je prenio Sadeka ibni Jesar preko Ukajla ibni Džabira pa njegova oca u dužoj verziji. Njega navode i Ahmed i Ebu Davud i Darekutni, a i Ibni Huzejme, Ibni Hiban i Hakim koji smatra da je hadis autentičan, prenijet preko Ibni Ishaka a njegov profesor Sadeka je pouzdan; od ovog Akila ja znam da prenosi samo Sadeka.) Ajni dodaje: "Ovo je prenio jedan od ashaba i možda je ovo bio njegov stav, a da su drugi postupali po njegovu sudu" (*El- Binaje*, I/122). Ja kažem da je Šejh Zafer Ahmed opširno odgovorio Buhariju na ove njegove muallek hadise, da abdest neće biti pokvaren izlaskom krvi, prema stavu muhaddisa. (Vidi *Ilau's-sunen*, I/85-92.)

²² Ovo znači da čovjek ne može govoriti s tim, a drugi što čovjek ne može zadržati. Ebi Seid Hudri (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada neko od vas povрати, krvvari ili izgubi abdest, neka ponovo uzme abdest i onda neka dođe i nastavi tamo gdje je stao." (Prenosi Darekutni lancem koji je dobar; više o tome u *Et-Telhisu'l-habir*, I/275, i *Ilau's-sunen*, I/82.)

Ebu Derda (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je jednog dana Poslanik povratio i ponovo uzeo abdest. Susreo sam Sevbanu u džamiji u Damasku pa sam mu to prenio i on mi reče da je to tačno jer sam ja poljevao dok je Poslanik (alejhi's-selam) uzimao abdest. (Prenosi Tirmizi i kaže: "Husejn Muallim drži da je ovaj hadis dobar; hadis Husejnov je najvjerodostojniji kod ovog pitanja;" I/13; (u *Nasbu'r-raje* stoji; hadis prenosi i Hakim u *Mustedreku* i kaže da je autentičan prema uvjetima Buharija i Muslima, a oni ga nisu naveli; I/41).

količina krvi odgovara ispljuvku ali ne i količini punih usta²³, za razliku od Muhammeda (Allah mu se smilovao). On smatra da je jedan te isti uzrok za sve što čovjek povraća malo pomalo, dok Ebu Jusuf traži da to bude na jednom mjestu. Sve što ne kvari abdest nije nečisto.²⁴

Abdest kvari ludilo,²⁵ pijanstvo,²⁶ padanje u nesvijest,²⁷ smijeh punoljetne osobe²⁸ u namazu koji ima ruku' i sedždu, zatim

²³ Kao npr. kada potekne između zuba ili glave ili krv sa tog mjesta - sve će to pokvariti abdest. Ubejdullah ibni Omer kaže: "Vidio sam Salima ibni Abdullaha ibni Omera kako je klanjao jedan rekjat podne-namaza, a onda mu poteče krv, pa izađe i uze abdest i nastavi da klanja ono što mu je preostalo od namaza." (Ovo navodi Ibni Ebi Šejbe u *Musannefu*. Autor djela *El-Dževheru'n-nekijji* i smatra da je hadis autentičan; I/39, a Allah najbolje zna.)

Muhammed smatra da je potrebno jedinstvo uzroka, a to je mučnina, što je tačno, a Ebu Jusuf smatra da je potrebno jedinstvo mjesta.

²⁴ Tj. kao neznačajno povraćanje i krv koja, kad bi se ostavila, ne bi se razlila. Autor djela *Hidaje* to kaže, a to je istina i to su prihvatili brojni stručnjaci jer je to kao nježniji postupak prema onima koji imaju kakve rane. Ja dodajem na to da isto pravo uživaju i majke koje imaju djecu koja povraćaju po odijeljućim svojim majki, ali ne punim ustima.

²⁵ A to znači, kada je čovjek neuračunljiv pa ne može da pravi razliku da li je izgubio abdest ili ne, a ludilo se smatra poremećajem pameti.

²⁶ A to znači, kad čovjek ide i klata se, a neki kažu da ne pravi razliku između muškarca i žene, jer on također u takvoj situaciji ne pravi razliku da li je izgubio abdest ili ne. Prenosi se od Ahmeda verzija u kojoj stoji da je potrebno okupati se poslije nesvijesti i ludila. Očito je da je stav šafijskog mezheba isti kao i stav našeg mezheba (*El-Binaje*, I/39).

²⁷ Tj. kad čovjek ne može da se kreće, ne osjeća i ne može da radi (*Medžmea'l-Enhur* I/20).

²⁸ Ebu Hanife (Allah bio zadovoljan njime) kaže: Prenio nam je Mensur ibni Zadan od Hasana Basrija, a od Poslanika koji je rekao: "U vrijeme dok je Poslanik bio u namazu pristupi mu neki slijepi čovjek sa strane u pravcu Kible. Želio je da klanja dok su ljudi klanjali sabah namaz, pa je upao u zamku za lavove i neki ljudi se počеше smijati i to grohotom. Kada je Poslanik završio namaz, upitao je: "Ko se od vas glasno smijao neka se vrati, uzme abdest i ponovo klanja." (Prenosi Muhammed u *Kitabu'l-Asar*, I/421, a u *El-dževheru'n-nekijju*, I/42, stoji: "Zatim je rekao - tj. Ibni Minde u

strastvenije doticanje dijelova tijela, suprotno stavu Muhammeda (Allah mu se smilovao), i spavanje opružen²⁹ ili kada se nasloni ili osloni na nešto, a kad bi se to izmaklo, on bi pao.

Neće pokvariti abdest san čovjeka nakratko dok stoji, sjedi, dok je na rukuu ili sedždi, niti će pokvariti abdest crv ako izađe iz rane ili komad mesa koji otpadne od njega, niti doticanje spolnog organa svoga ili ženina.

djelu *Ma'rifetu's-sahabe* -da je Ebu Hanife prenio od Ebu Mensura ibni Zadana – Hasana, ibni Ebi Ma'beda, a on od Poslanika (alejhi's-selam): "Ko se glasno nasmije u namazu neka ponovo uzme abdest i klanja;" zatim spominje i u svom senedu od Meana koji prenosi od Ebu Hanife i kaže ovaj je hadis poznat, prenosi ga Ebu Jusuf El-Kadi i Esed ibni Amr, a i drugi; ovaj hadis prema senedu Imama je musned i mursel; prenosioci u *Kitabu'l-asaru* svi poznati i pouzdani, a Ma'bed je sehabija; *Ilau's-sunen*, I/95; vidi dopunu ovih riječi u istom djelu, 95-104.)

²⁹ Tj. da se čovjek spusti jednom svojom stranom na zemlju da bi odstranio drijem ležeći, a u tom položaju svi dijelovi tijela su opuštani. Ibni Abas (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Abdest nema onaj ko je zaspao na sedždi i ispružio se, jer kada se ispružio, onda su se svi njegovi zglobovi opuštani." (Prenosi Ahmed i Ebu Jala čiji su prenosioci pouzdani; *Medžmeu'z-zevaid* I/101.) Prenosi se od Alije (Allah bio zadovoljan njime) da je Poslanik rekao: "Budan čovjek ima kontrolu; ko zaspri neka uzme abdest." (Prenosi Ebu Davud, a Munziri ibni Sallah i Nevevi smatraju da je hadis dobar; tako stoji u djelu *Et-Telhisu'l-habir*, vidi *Ilau's-sunen*, I/93-94.)

Farzovi gusula

Farz je kod kupanja izapрати уста i nos³⁰ i oprati ostalo tijelo.³¹ Trljanje tijela nije farz.

³⁰ Pranje usta i nosa kod kupanja su obaveza koja se mora izvršiti, a ne samo vjerovati. Ebu Hanife prenosi senedom: Osman ibni Rašid- Aiša bintu Udžred – Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) koji kaže: “Kada se okupa džunup, a zaboravi isprati usta i nos, neka ponovo uzme abdest i izapere usta i nos.” (Ovo prenosi Hafiz Talha ibni Muhammed u svome *Musnedu* vežući to za Ebu Hanifu; ovo prenosi i Hasan ibni Zijad u svom *Musnedu* vežući to također za Ebu Hanifu: tako stoji u *Džamii’l-mesaniid*, I/267; sve njegove ravije su pouzdane; ovo navodi i Darekutni, I/43, također preko Ebu Hanife njegovim senedom do Ibni Abbasa, a vezano za džunupa koji je zaboravio izapрати usta i nos kaže: “Izaprat će usta i nos i ponovit će namaz;” dopuna ovih riječi je u *Ilau’s- sunen*, I/130-135, i *El - Binaje* I/158.)

³¹ Uzvišeni Allah kaže: *A ako ste džunubi, onda se okupajte* (Kur’an: 5/6). Alija (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Onaj ko ostavi neoprano mjesto koliko jedna dlaka kod kupanja poslije džunupluka zaslužio je toliko i toliko vatre,” a onda dodaje: “A onda sam povratio i ponovo oprao glavu i ponovo vratio i ponovo oprao glavu i zatim ponovo oprao glavu,” a šišao je svoju kosu. (Prenosi Ebu Davud posljednji dio hadisa u poglavlju *El-Gusul*, ali ne definira hadis; u djelu *El-Telhisu’l- habir* spominje se da je sened autentičan, a prenosi se u verziji Ataa ibni Saiba od koga je prenosio hadis Hammad ibni Seleme prije nego je postao senilan pa miješao tekst, I/142.) Ovo znači da vodu mora dovesti i u korijen dlake kod brade i raščešljati kosu da bi voda došla do korijena. Isto tako, treba oprati pupak, brkove i obrve. Ako bi tijesto ostalo ispod nokata, onda nije dovoljno pranje. Isto tako, nije dovoljno pranje ako je lak na noktu, jer voda ne može da dopre ispod laka, za razliku od blata i kne kroz koje voda prolazi. Za ženu je dovoljno da voda dođe do korijena njezine kose, a nije nužno rasplesti pletenice na osnovu hadisa Umi Seleme (neka je Allah zadovoljan njome). Mudrost u svemu ovome jeste da je kosa čovjeka dopušteni ukras. Zbog toga mu je i dozvoljeno da je može i brižati, štaviše, sunnetom je to predviđeno kod skidanja ihrama, a ženi nije dozvoljeno da brije kosu sa glave ni u kom slučaju, pa ni kod skidanja ihrama, jer je kosa ukras žene (*Medžma me’a zijade* I/21). Allah najbolje zna.

Sunnet kod kupanja je: oprati ruke, spolni organ, prljavštinu ako je ima, uzeti abdest osim pranja nogu, obuhvaćena mjesta pranjem tri puta i, na kraju, oprati noge, ali ne na mjestu gdje se stajalo prilikom kupanja ako se tu sakupljala voda.

Žena nije obavezna da raspliće svoje pletenice niti da ih kvasi ako je skvašen korijen kose.

Farz je kupati se nakon ejakulacije koja je jako izbila i sa strastima, pa makar to bilo u snu kada se je rastavila, a nije izašla,³² nasuprot Ebu Jusufu (Allah mu se smilovao). Potrebno je kupanje i kada se čovjek probudi i primijeti vlagu, a ne sjeća se sna,³³ makar to bila i mezija nasuprot Jusufa (Allah mu se smilovao). Farz je okupati se i kod penetracije³⁴ spolnog organa i makar ne došlo do ejakulacije

³² Ebu Jusuf smatra suprotno Ebu Hanifi i Muhammedu koji kažu: Pošto izazivanje strasti ulazi u obaveznost kupanja, onda se ona pojavila i kod ejakulacije i nije uvjet strast kod izlaska iz tijela. Ta razlika javlja se npr. kod osobe koja stegne svoj spolni organ kako bi smirila strast i sperma izađe bez strasti. Mora se okupati prema mišljenju dvojice, ali ne prema mišljenju Jusufa. Osoba koja ejakulira, a onda se okupa prije nego je mokrila ili spavala ili šetala pa joj se javi sperma, mora se okupati po drugi put po mišljenju Ebu Hanife i Muhammeda, a ne po mišljenju Jusufa, a ako izađe poslije spavanja ili mokrenja ili šetanja, nema potrebe da se ponovo kupa, složni su svetrojica u tome.

³³ Jer je čovjek kad spava nemaran i sperma se razvodni kada dođe u doticaj sa zrakom i nastaje poput mezije; tada je čovjeku potrebno kupanje za svaki slučaj.

³⁴ U početku islama muž i žena nisu se kupali ako su spolno općili, a nije došlo do ejakulacije, pridržavajući se riječi Poslanika (alejhi's-selam); "Voda je od vode" (prenosi Muslim), a onda je to dokinuto i propisano kupanje kada dolazi do dodira spolnih organa čovjeka i žene makar i ne došlo do ejakulacije. Ebu Ala ibni Šuhajr kaže da bi Poslanik (alejhi's-selam) dokidao neke hadise drugim hadisom poput derogacije u Kur'anu. Ebu Musa (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Razilazili su se kod ovog pitanja jedna grupa muhadžira i ensarija, tako da ensarije kažu: "Nije obavezno kupanje bez ejakulacije," tj. pojave tečnosti, a muhadžiri kažu: "Kada dolazi do miješanja spolnih organa muža i žene, potrebno je kupanje." Tada Ebu Musa ustaje i kaže: "Ja ću vas osloboditi tog problema," pa je ustao i zatražio prijem kod Aiše, pa mi je to dozvoljeno i rekao sam joj: "Majko vjernika, ja bih želio nešto da te pitam, ali se jako stidim." Ona mi odgovori:

ni kod jednog ni kod drugog učesnika. Farz je okupati se i poslije menstruacije i nakon ležanja poslije porođaja (nifas), ali ne poslije pojave mezijske i vedijske³⁵ niti poslije polucije bez vlage.

“Ne stidi se da me pitaš za sve ono što bi ti pitao svoju majku koja te rodila, jer i ja sam tvoja majka.” Tada sam upitao: “Kada je nužno čovjeku da se okupa?” I ona odgovori: “Naišao si na stručnjaka,” i dodade, “Poslanik (alejhi’s-selam) je rekao: “Kada se čovjek spusti između njena četiri uda i spolni organ muškarca dotakne spolni organ žene, tada je potrebno kupanje” (Muslim u poglavlju *Kitabu’l-hajd*).

Ajni (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “To je stoga što dodir spolnih organa muška i ženska prouzrokuje izliv sperme, a katkad to čovjek ne primjećuje jer može da bude izliv u maloj količini. I tada se taj dodir spolnih organa smatra kao da je došlo do izliva.” On kaže također, da je većina učenjaka među ahabima, tabiinama i onim koji su živjeli poslije njih smatrala da je obavezno kupanje poslije dodira spolnih organa iako nije došlo do ejakulacije. Ovo se prenosi od Aiše, majke pravovjernih, Ebu Bekra, Omer ibni Hattaba i drugih. To kaže i Ibrahim Naha’i, Sevri, Ebu Hanife, Šafi i Ahmed. U djelu *El - Mugni* od Ibni Kudame stoji: “Ubacivanje muškog spolnog organa u ženski spolni organ nameće obavezu kupanja” (*El Binaje I/170*). Omer je insistirao kod ljudi na ovome i oni su mu se pokoravali (*Umdetu’l-kari, II/77*).

³⁵ *Mezija* je prozirna bijela tečnost, a javlja se na spolnom organu muškarca poslije nadražaja. *Mezija* je nečist kao mokraćna, nju je potrebno odstraniti pranjem, a poslije toga uzeti abdest ako čovjek hoće da čini ibadet za koji je potreban abdest. Alija (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Bio sam vrlo nadražljiv i stidio sam se da pitam Poslanika (alejhi’s-selam) s obzirom na njegovu kćerku pa sam naredio Mikdadu ibni Esvedu i on ga je pitao. Poslanik mu je na to odgovorio: “Oprat će svoj spolni organ, a onda uzeti abdest.” (Prenosi Muslim u *Kitabu’l-hajd – Babu’l-meziji*.)

Vedija je gušća tečnost koja se javlja poslije mokrenja. Ajni kaže da je vedija gušća mokraćna koja nastupa poslije providne mokraćne pa smatra da je ona sastavni dio mokraćne. Ibni Mes’ud i Ibni Abbas kažu da poslije pojave vedijske treba uzeti abdest (Bejheki, *El – Binaje, I/120 i 183*). Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: “Poslanik (alejhi’s-selam) je bio upitan od nekog čovjeka koji je našao vlagu, a ne sjeća se da je bilo šta sanjao. Poslanik kaže: “Neka se okupa.” Pitao je opet drugi koji kaže da je sanjao, a nije našao vlagu. Poslanik je odgovorio: “On nije dužan da se okupa.” Umi Sulejm kaže: “Je li i žena koja primijeti to obavezna da se okupa?” Poslanik je

Sunnet je okupati se radi džume³⁶, dvaju Bajrama³⁷ oblačenja ihrama³⁸ i boravka na Arefatu.³⁹

odgovorio: “Da, žene su kao i muškarci.” (Prenosi Ebu Davud i ne objašnjava valjanost hadisa, 1/95.)

³⁶ Tj. radi džume namaza svakome ko je obavezan da klanja džumu. Ovo je odabrano mišljenje Semure ibni Džundub (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: “Poslanik je rekao: “Ko uzme abdest u petak radi džume - divno je to, a ko se okupa pa - kupanje je bolje.” (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis dobar.) Kupanje petkom je bila obaveza za svakog punoljetnog, a zatim je ta obaveza dokinuta i prebačena u nivo sunneta. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: “Ljudi su obavljali svoje poslove, i kada bi odlazili da klanjaju džumu, odlazili bi onakvi kakvi jesu, pa im je bilo rečeno: Okupajte se!” (Ovo prenosi Buhari, a dopuna toga je u djelu *El-Binaje*, I/174.) To je zbog toga što je džuma svečani dan muslimana u kome se oni okupljaju radi namaza i da čuju hutbu, pa je sunnetom propisano kupanje da bi se odagnao neugodan vonj. Zbog toga je sunnet i upotrijebiti miris i misvak prilikom džume namaza, obući najljepše odijelo koje ima džematlija musallija, jer je to svečani dan.

Neki ljudi iz Iraka pitali su Ibni Abasa (neka je Allah zadovoljan njima): “Da li ti smatraš da je kupanje radi džume vadžib?” On im odgovara: “Ne, nego je čišće i bolje za onoga ko se okupa, i ja ću vam prenijeti kako je došlo do kupanja. Ljudi bi radili, kaže Ibni Abbas, oblačili vuneno odijelo i nosili na sebi. Džamija im je bila tijesna, plafon nizak. Poslanik je jednog toplog petka istupio da uči hutbu, ljudi su se znojili u tom vunenom odijelu tako da su počeli puštati neugodne mirise, čime su uznemiravali jedni druge, i kada je Poslanik (alejhi’s-selam) primijetio taj vonj on je rekao: “O, narode, kada dođe ovaj dan (misli na petak), okupajte se!” (Prenosi Ebu Davud, I/57.)

³⁷ Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Allahov Poslanik bi se kupao radi Ramazanskog i Kurbanskog bajrama.” (Prenosi Ibni Madže osvrćući se na kupanje u vezi sa dva Bajrama, čiji je sened dosta pouzdan.) Abdullah ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) kaže da bi se Poslanik kupao prilikom Ramazanskog bajrama prije nego porani na musallu. (Prenosi Malik u *Muveti*; ovaj sened je autentičan.)

³⁸ Zejd ibni Sabit (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da bi se Poslanik (alejhi’s-selam) kupao radi oblačenja ihrama. (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun garib -dobar, ali nema druge verzije.) Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Poslanik (alejhi’s-selam) bi se okupao, a zatim bi obukao svoje odijelo, i kada bi došao do mjesta Zul-Hulejfa, klanjao bi dva

Okupati mrtvacu je vadžibu'l-kifaje⁴⁰, vadžib je da se okupa i osoba koja je primila islam, a bila nečista, u protivnom, okupati se je mendub.⁴¹

Nije dozvoljeno onome ko nema abdesta doticanje Mushafa⁴² bez omota koji je rastavljen, a ne koji je vezan za Kur'an. Nije lijepo

rekjata, a onda uzjahao na svoju devu, i kada bi došao na Bejdau, obukao bi ihram radi hadždža. (Prenosi Hakim i kaže da mu je sened autentičan, ali ga Buhari i Muslim ne navode; I/447.) U hadisu u kome stoji da se Poslanik (alejhi's-selam) okupao u svojoj kući to je bolje nego da se kupanje odgodi do Zul-Hulejfa gdje je mikat, jer postoji bojazan da ne dođe do otkrivanja sramnog dijela tijela ili da se primijeti sramni dio tijela kod osobe koja se ne zaklanja kod kupanja.

³⁹ Alija (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da se Poslanik kupao u dane Bajrama, džume i Arefata i kada je htio da obuče ihram. (Prenosi Šafi u svom *Musnedu*, str. 42.)

⁴⁰ Tj. fardu'l-kifaje – kolektivna dužnost muslimana je da okupaju muslimana koji je umro. Fardu'l-kifaje je farz čitavom društvu, i ako to obavi neko, imat će nagradu, a onaj koji to nije uradio neće biti griješan.

⁴¹ Ovo mu je potrebno radi namaza i ostalih dobrih djela koja, da bi bila valjana, uvjetuju čišćenje. Međutim, ako je neko primio islam a bio čist, za njega je to lijepo. Ovo izvlačimo na osnovu toga što je Sumame ibni Esal primio islam i Vjerovjesnik (alejhi's-selam) mu je naredio da se okupa i klanja dva rekjata. (Prenosi Ebu Jeala, Ahmed i Bezar. Nevjerovanje nije nečistoća koja traži da se čovjek okupa; u protivnom, ne bi bilo dozvoljeno nevjerniku da uđe u džamiju, a njemu je dozvoljeno po našem mišljenju (*Ilau's-sunen*, I/160).

⁴² Uzvišeni Allah kaže: *Dodirnut ga smiju samo oni koji su čisti* (Kur'an: 56/79) tj. očistili se abdestom ili tejemumom kada postoji stvarna zapreka da ne može koristiti vodu. Hakim ibn Huzam (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Kada me je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) uputio u Jemen, rekao mi je: "Ne dotiči Kur'an osim kada si čist!" (Prenosi Hakim i kaže da je sened autentičan, ali ga nisu navele Buhari i Muslim; to spada u principe islama, *Mustedrek*, 1/397; ovaj hadis prenosi i Taberani u svome *Mu'džemu* i Darekutni i Bejheki u svojim *Sunenima*, Ahmed u svom *Musnedu*, a prenosi ga i Ibni Rahuvej, a njega donosi Malik u *Muveti*, zatim Abdurrezak u svome *Musannefu* u poglavlju *Babu'l-hajd* i u komentaru sure *El-Vakia*; prenosi ga od Abdurrahmana ibni Jezida govoreći: "Bili smo sa Selmanom, pa je izašao da obavi prirodnu nuždu, zatim se vratio i ja mu rekoh: "Ja Eba

(mekruh) ga je uzimati rukavom. Ne može se doticati ni novčić na kome je upisana neka sura, osim u kesi. Džunup nema pravo ni da uđe u džamiju osim u nuždi⁴³ niti da uči Kur'an⁴⁴ pa makar se radilo manje

Abdillah, da si sa abdestom, možda ćemo te nešto pitati o ajetima iz Kur'ana, a on kaže: "Ja ga neću doticati, jer Kur'an mogu doticati samo čisti, i on nam je proučio ono što smo htjeli." (Prenosi Darekutni i smatra da je autentično; ovo se prenosi i od Ibni Omera a bilježi ga Taberani u svome *Mudžemu* i Darekutni i Bejheki, a također i od Osman ibni Ebi As; to bilježi Taberani u svome *Mudžemu*; vidi *Nasbu'r-raje*, I/194 i dalje.)

Pouka: onaj ko je s abdestom može učiti Kur'an i doticati Mushaf. Onaj ko nije s abdestom može učiti Kur'an, ali ga ne može doticati. Džunup, kao i žena sa menstruacijom i za vrijeme određenog roka poslije poroda, nifasa, ne može učiti Časni Kur'an niti ga doticati, osim sa omotom koji je odvojen od njega. Što se tiče poveza Kur'ana kožom, ne može ga uzimati onaj ko je bez abdesta, jer se koža smatra sastavnim dijelom Mushafa. Ebu Arif Hemezani kaže: "Dode Ali i uze abdest, oprala usta i nos tri puta, oprala ruke tri puta, oprala podlaktice tri puta, zatim mesh učini po glavi i oprala noge i reče: "Ovako sam vidio Vjerovjesnika (alejhi's-selam) kako uzima abdest," a onda prouči nešto iz Kur'ana i doda: "Ovo je za onoga ko nije džunup. Onaj ko je džunup ne može učiti, pa ni jedan ajet." (Ovo prenosi Ahmed, a nalazi se i u rivajetu Darekutnija.) Zatim dodade: "Učite Kur'an dok ne postanete džunupi, a kada neko postane džunup, neka ne uči, pa ni jednog harfa." (I za ovo Darekutni kaže da je ova verzija od Alije sahih. *Nasbu'r-raje*, I/196). Dozvoljeno je dodati Mushaf djetetu makar ono i ne bilo sa abdestom, jer dijete nije ničim zaduženo.

⁴³ Prenosi Džisra od Aiše (Allah bio zadovoljan njome): "Dode Allahov Poslanik (alejhi's-selam) a kuće njegovih ashaba okrenute prema džamiji i on kaže: "Preusmjerite ove kuće od džamije," a onda je ušao, a narod nije ništa uradio misleći da će im Poslanik dati neku privilegiju. Poslanik je izašao i ponovo im rekao: "Preusmjerite ove kuće od džamije, jer ja ne dopuštam da bude džamija mjesto za osobe koje imaju menstruaciju ili koje su džunup." (Ovo bilježi Ebu Davud u *Kitabu't-tahare*, str. 34, a Zejlei ističe da je ovaj hadis hasen.)

⁴⁴ Alija (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio bi Kur'an u svim slučajevima osim kada je džunup, a ako bi bio džunup, ne bi nam proučio ništa. (Prenosi Ebu Ubejd u djelu *Fedailu'l-Kur'an*, i Tirmizi, koji kaže da je hadis hasenun sahih.) Abdullah ibni Revaha prenosi od Allahova Poslanika (alejhi's-selam): "Poslanik (alejhi's-selam) je zabranio da bilo ko od nas uči Kur'an dok je džunup." (Ovo bilježi Darekutni i kaže da je sened ovog hadisa pouzdan; I/44). Sve što se odnosi

od jednog ajeta osim u vidu dove i zahvale. Takvoj osobi dozvoljeno je da zikr čini, da subhana i da dovu uči.

Žena sa menstruacijom i u određenom periodu poslije porođaja (nifas) tretira se isto kao i džunup osoba.⁴⁵

na džunupa važi i za ženu sa menstruacijom i poslije porođaja za određeno vrijeme. Takve ne mogu učiti Kur'an, pa ni manje od jednog ajeta, osim da to bude u smislu dove i zahvale Allahu, kao npr. da kaže neko od ovih: *Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim*, kad uđe u svoju kuću, hoće da jede i pije ili da radi ili da kaže *El-hamdulillahi Rabbil alemin, la kuwwete illa billah*, i tome sl., jer prioriteta namjera kod ovoga je dova i zahvala, a ne učenje Kur'ana.

⁴⁵ Ibni Omer prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je rekao: "Neka ne uči žena koja ima menstruaciju niti onaj koji je džunup bilo šta iz Kur'ana." (Prenosi Tirmizi; Imam Zejlei prenosi da Ebu Hatem tvrdi da sened ovog hadisa dopire do Ibni Omera, tj. da je hadis mevkuf, I/102; Šejh Zafer kaže: "Ništa nam ne smeta što je ovaj hadis mevkuf, jer hadis mevkuf u sličnim situacijama tretira se kao da je merfu'hadis.) Njegov dokaz je u odnosu na naslov očit. Žena poslije porođaja za određeno vrijeme, iako nije spomenuta u ovom hadisu, tretira se kao žena koja je sa menstruacijom. Ova odredba obuhvata i nju. *Ilau's-sunen*, I/267).

Poglavlje

Čišćenje je dopušteno vodom općenito kao što je kišnica,¹ izvorska voda, bunarska voda, voda iz kotlina i mora. Ako čista stvar izmijeni neko svojstvo vode, kao što je zemlja, šafran, mješina, sapun, ili zaudaranje zbog ustajalosti dozvoljeno je čistiti se njome.

Ali ne može se koristiti voda za čišćenje koja je izmijenila svoja prirodna svojstva² mnoštvom lišća, ili je nad njom nadvladalo nešto drugo, ili zbog kuhanja kao što je šerbe, sirće, đulijak, kuhanje mohuna i čorba.

Ne može se koristiti voda za čišćenje koja je količinski mala, a u koju je upala prljavština (nedžaset)³ sve dok ne bude bila lokva čiji

¹ Uzvišeni Allah kaže: *I Mi s neba čistu vodu spuštamo* (Kur'an: 25/48). Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže za morsku vodu: "Morska voda je čista i ono što uginu u njoj je dopušteno, halal." (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih.) Ovo je sud za vodu ako je ona ostala žitka nakon miješanja sa prašinom ili listom i mineralom kao što je fosfor. Međutim, kada voda postane gusta, što znači, kada nad njom nadvlada nešto što je s njom pomiješano, onda nije dozvoljeno čišćenje takvom vodom, jer nije ostala kao voda općenito, nego se može reći da je npr. žitka kaljuža, jer se predviđa čišćenje čistom vodom; u protivnom, potreban je tejemum.

² Ako voda postane gusta zbog padanja lišća u nju ili ako je nešto drugo nadvlada prilikom miješanja, pa izgubi i boju i miris i ukus, npr. sa džulijakom, sirćetom, mlijekom, benzinom, ili ako se u njoj nešto kuhalo, npr. grah pa da ona tada ne ostaje kao što je po svojoj prirodi, nego dobije drugi opis, pa bi se moglo reći da je to smjesa vode sa đulijakom ili vode sa nečim što je u njoj kuhano, ili sokom, kao što je voda koja se dobija izlučivanjem iz grozdove loze početkom proljeća, ili kao što je sok od grožđa pa se to ukuhava, takva tečnost ne bi se mogla nazvati vodom i njome nije dozvoljeno uzimati abdest, a Allah najbolje zna.

³ Mala količina vode postat će nečistom zbog te nečistoće, a lokva je baruština koja ne otiče, i kada se pokrene jedan njen kraj rukom, npr., ili se uzima njome abdest, njezina voda u tom slučaju ne dostiže odmah na drugi kraj, smatrat će se da to nije mala voda. U tom slučaju, neće na nju utjecati ako

jedan kraj neće pokrenuti to što je čini nečistom pokretanjem drugog kraja ili ako voda nije manja od deset lakata puta deset, a njezina dubina tolika da se ne može dohvatiti zemlja prilikom uzimanja vode šakom. Tekućom se smatra voda koja nosi slamku. Takvom vodom se čovjek može čistiti sve dok ne primijeti trag prljavštine koja se manifestira u boji, okusu i mirisu.

Upotrijebljena voda (*mau'i-musta'mel*) je čista, ali ne i čisteća, i to je odabrano mišljenje. Ebu Hanife smatra da je takva voda jako nečista, a Ebu Jusuf da je manje nečista. To je voda koja je upotrijebljena radi obrednog čišćenja⁴ (ibadeta), uzimanja abdesta ili kupanja, nasuprot Muhammedu (Allah mu se smilovao). Voda postaje upotrijebljena kada se odvoji od tijela, a neki kažu kada se ustali na nekom mjestu. Kada bi čovjek džunup zaronio u bunar nenamjerno, bez nijeta, kažu da bi i voda i čovjek, prema shvatanju Imama Ebu Hanife, bili nečisti, a najvjerovatnije da je čovjek čist, a voda, po Imamovu shvatanju, upotrijebljena. Kod Ebu Jusufa (Allah mu se smilovao) situacija je ista, i jedno i drugo su na istom stepenu, a po mišljenju Muhammeda (Allah mu se smilovao) čovjek je čist, a i voda je čisteća.

Smrt onoga što živi u vodi⁵ neće onečistiti vodu, kao što su: riba, žaba i rak, kao ni ono što nema prepoznatljivi vlastiti krvotok, kao insekti, muha, osa i akrep.

upadne na jedan njezin kraj prljavština sve dok se ne primijeti trag te prljavštine u toj vodi, a to je u vidu boje okusa i mirisa.

⁴ Tj. da se upotrijebi radi pokornosti Allahu koja se obavlja samo sa abdestom, kao što je doticanje rukom Mushafa i klanjanje namaza, ili se radilo o odstranjenju onoga što kvari abdest da bi se čovjek pripremio radi izražavanja pokornosti Allahu, kao što su namaz i sl. Muhammed smatra da će se voda smatrati upotrijebljenom samo ako se upotrijebila radi činjenja ibadeta, kao što je upotrijebljena za abdest i namaz.

⁵ Neće onečistiti vodu kao što su riba, žaba i rak. Pod pojmom onoga što živi u vodi podrazumijeva se ono što se rađa i živi u vodi, jer je ono umrlo u svojoj oblasti, tj. u svom prirodnom ambijentu. Međutim, ono što živi u vodi, a ne rađa se u njoj, kao što je patka ili guska i sl. one se ne tretiraju tako.

Svaka sirova koža⁶ kada se uštavi, odn. učini, postaje čista osim kože čovjeka zbog njegove plemenitosti, kože svinje zbog nečistoće svinje u cjelini, kože slona kao i krvoločne životinje, a Muhammed (Allah mu se smilovao) misli, kao što je koža svinje.

Kažu ono što se da očistiti štavljenjem, čišćenjem, da se očisti i klanjem;⁷ tako isto i meso će postati čisto iako se ne jede.

Dlaka krepanoga,⁸ njegove kosti, žile, rog i kopita, su čisti, također i dlaka čovjekova i njegove kosti pa je zbog toga dozvoljeno i klanjati makar prijeđe koliko jednu drahmu (određenu težinu).⁹

⁶ Tj. koža koja nije učinjena bez obzira bila to koža životinje čije se meso jede ili ne jede. Kada se koža učini posebnim sredstvima ili bude izložena zračenju sunca dok se ne osuši, tada ona postaje čista i dozvoljeno je klanjati na njoj. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Poklonjena je oslobođenoj robinji Mejmuni ovca. Ta ovca je kod nje uginula. Pored nje je prošao Poslanik (alejhi's-selam) i upitao: "Zašto niste uzeli njezinu kožu i učinili je i na taj način njome se koristili?" Odgovorili su Poslaniku (alejhi's-selam) da je ovca krepala. Nato Poslanik reče: "Samo je zabranjeno jesti njezino meso." (Ovo navodi Buhari u *Kitabu'z-zebah* i Muslim u *Kitabu't-tahare*.) Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) htio da uzme abdest iz neke posude pa su mu rekli da je napravljena od krepanoga. Nato će Poslanik: "Činjenje kože odstranjuje ono što je prljavo ili nečisto." (Prenosi Bejheki u *Kitbu't-tahare* i kaže da je sened ovog hadisa autentičan; njega prenosi i Hakim i kaže da je hadis sahih; I /161.)

⁷ Šeriatsko klanje ima dva uvjeta. Prvi je da je onaj koji kolje musliman ili pristalica objavljene Knjige, tj. da bude jevrej ili kršćanin. Šeriatsko klanje neće biti ako to obavi ateist, materijalist ili neko ko vjeruje u prirodu. Drugi je uvjet vezan za ono što se kolje, tj. da se presiječe grlo, a to je grkljan i dvije žile kucavice ili jedno od njih. A žile kucavice su dvije vene na površini sa strana vrata kroz koje ističe mnogo krvi kada se presijeku, osim ako je nešto ulovljeno pa je dovoljno da to ubijeno bude pogodeno na bilo koje mjesto ili da stigne živo pa da se zakolje.

⁸ Sve što nije dozvoljeno živo nije dozvoljeno ni mrtvo. Ovo je slučaj kada na sebi nema nikakve masnoće (*Medžmea*, str. 33). Isti je slučaj i sa dijelovima krepanoga koja nemaju u sebi krvi ako su čvrsta kao što je rog, zub, papak, kopita, stopalo kod deve, kostrijet, vuna, perka, napuhano, sirište, krila

Mokraća onoga čije se meso jede je nečista. Muhammed (Allah mu se smilovao) je suprotnog mišljenja. Ta mokraća se ne može koristiti ni za lijeka.¹⁰ Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) ima suprotno mišljenje.

razapeta i mlijeko kod Ebu Hanife, a kod Jusufa i Muhammeda su nečisti (*El-Binaje*, I/233).

⁹ Tj. njegova čistota, a ako je nečisto pa makar i koliko drahma, pa više nije dozvoljeno namaz s time.

¹⁰ Enes ibni Malik (Allah bio zadovoljan njime) kaže da neki ljudi iz plemena Urejne nisu mogli da se prilagode atmosferi Medine te im je Poslanik dozvolio da odu na farmu kamila koje su dodijeljene kao zekjat pa su oni pili njihovo mlijeko i mokraću, a onda ubili pastira i otjerali kamile, našto je Poslanik (alejhi's-selam) poslao da ih privedu i kazne na način kako su oni ubili čobane. (Buhari ovo navodi u *Kitabu'z-zekjat*.) Ibnu'l-Arabi kaže da je ovaj hadis argument za one koji kažu da je mokraća deve čista, ali se to osporava činjenicom da im je dopušteno da je upotrebljavaju samo radi lijeka. Međutim, odgovara se da to liječenje nije bilo u nužnoj situaciji, našto ukazuje dokaz da nije neophodno, pa kako da je haram dozvoljen u onom što nije nužno? Na to je odgovoreno da je bilo u vrijeme neophodne situacije. Neophodna situacija je tek onda kada o tome prenosi neko iz iskustva na koje se i čovjek može osloniti. Sve ono što je dopušteno kada je nevolja neće se nazvati haramom u vrijeme njegova konzumiranja (*Fethu'l-bari*, I/291), a u djelu *Reddu'l-muhtar* stoji: Razilaze se kod liječenja onim što je haram i pretežno mišljenje ovog mezheba je: da je to zabranjeno kao što se iznosi i u poglavlju *Ridau'l-bahr*, tj. *Kitabu'r-rida'a mine'l-bahri'r-raik*. Međutim, ovaj autor prenosi to, kao i na drugom mjestu u djelu *El-Havij* gdje kaže se da je dopušteno koristiti ono što je zabranjeno kada se zna da u tome ima lijeka, a ne zna se da postoji bilo kakvo drugo sredstvo, kao što je npr. dopušteno onome ko skapava od žeđi vino kada nema šta drugo, i na osnovu toga je donijeta i fetva (I/216).

Poglavlje

Voda će se iz bunara iscrpati kad upadne neka nečist, ali ne zbog balege deve,¹ fuškije i balege govečeta, ako nije mnogo, a ni zbog izmeta goluba² i vrapca. U tom slučaju voda će se smatrati čistom.

Kada se zna kada je upala nečist u bunar, smatrat će se da je voda nečista od tog vremena, a ako se ne zna, onda od prije dan i noć ako se životinja koja je upala nije naduhla ili raspala, a ako se naduhla ili raspala, onda je voda nečista od prije tri dana i tri noći. Imam-i Jusuf i Muhammed kažu: Voda je nečista od časa kada je to primijećeno.

Iscrpat će se iz bunara dvadeset do trideset srednjih kofa ako je uginulo nešto poput miša, vrapca ili otrovnog guštera, a iscrpat će se od četrdeset do šezdeset kofa ako je uginulo nešto poput goluba, kokoši ili mačke, a iscrpat će se sve ako je upalo nešto poput psa, ovce ili čovjeka,³ ili se životinja naduhla ili raspala u bunaru.

¹ Ovdje upotrijebljeni termin *bear* znači balega sitne stoke i deve; termin *hisij* znači balega govečeta. Termin *revz* je fuškija konja i magareta. Imam-i Ajni Kaže: "Pitanje bunara i vode u njemu zasniva se na hadisu (*eser*), a ne na analogiji (kijasu).

² Kaže se na osnovu prešutne suglasnosti da je čista na osnovu dopuštanja da se zadržavaju golubovi u dvije džamije dvaju Časnih Harema uz naredbu da je nužno čistiti Kuću Uzvišenog Allaha kao što to Allah kaže Ibrahimu i Ismailu (alejhime's-selam): *Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu namaz obavljali* (Kur'an: 2/125), zatim na osnovu riječi Aiše (neka je Allah zadovoljan njome): "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naredio je da se džamije uspostavljaju u naseljima, da se džamije čiste i osvježavaju." (Prenosi Ibni Hiban u svome *Sahihu* i Ahmed u svom *Musnedu*.)

³ Muamer prenosi da je neki čovjek upao u vodu Zemzema i umro tamo. Ibni Abbas naredio je da se zatvore izvori Zemzema i da se iscrpa voda, pa su mu rekli da on ima jaki izvor koji ih nadvladava. Nato Ibni Abbas kaže da je to džennetski izvor pa im je dao svoj ogrtač kojeg je imao pri sebi pa su ga

Ako nije moguće iscrpati toliko vode iz bunara, iscrpat će se ono što ima u njemu. Fetva je donijeta da se iscrpa 200-300 kofa i što bude više od srednje kofe, obračunat će se. A drugi kažu da se uzima u obzir kofa svakog bunara koja se koristi.

Ostatak vode iza čovjeka kada se napije i ostatak iza konja kada se konj napije i svega onoga čije se meso jede, smatrat će se čistom vodom. Ostatak nalokane vode od strane psa ili svinje⁴ kao i ostatak nalokane vode od strane krvoločnih životinja je nečist.

zgužvali i strpali u izvor. Onda su iscrpali vodu iz Zemzema. Kada nije ostalo ni najmanje vode u bunaru Zemzema izvadili su taj ogrtač." (Prenosi Abdurezzak u svome *Musannefu*, I/108; Bejheki, I/266, i Darekutni, str. 10, u verziji Ibni Sirina, a mursel hadisi Ibni Sirina smatraju se najpouzdanijim murselima; vidi više o tome u *Nasbu'r-raje*, I/129.) Ata' (Allah mu se smilovao) kaže: "Kada upadne u bunar pacov, iscrpat će se dvadeset kofa iz bunara". To ističe Abdurezzak u svome *Musannefu*, a Hasan kaže: Kada miš upadne u bunar, da će se iscrpati iz tog bunara 40 kofa. Šabii kaže da će se tako postupiti kada upadne ptica, mačka i sl., tj. da će se iscrpati iz bunara 40 kofa (vidi *El-Binaje*, I/249, i dalje u kometaru *Sahihi'l-Buhari* od Ajnija).

Smatra se nečistom zbog toga što je meso svinje nečisto. Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) o tome kaže: "Kada pas naloče vodu u posudi, vodu treba prosuti i oprati je tri puta." (Prenosi Darekutni, I/24; u djelu *Nasbu'r-raje* Šejh Tekijjuddin kaže u djelu *El-imam*: Sened ovog hadisa je autentičan.) Husejn Kerabisi prenosi sve do Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao Allahov Poslanik (alejhi's-selam): "Kada pašče naloče vodu u posudi nekog od vas, neka je prospe i neka je opere tri puta." (Ovaj hadis navodi i Ibni Adi u djelu *Kamil* i ističe da samo Kerabisi veže ovaj hadis senedom do Resulullaha. Ja nisam našao kod Kerabisija nijedan drugi slabi hadis (munker) do ovaj, ali Ahmed aludira time na njega zbog kiraeta. Sami hadis ne smatram da je loš; *Nasbu'r-raje*, I/131; vidi biografske podatke o Kerabisiju u djelu *Tabekatu's-šafije* od Imam-i Subkija, i *Lisanu'l-mizan* od Ibni Hadžera.)

Kod psa je nečista i njegova pljuvačka i njegov znoj jer nastaje i rađa se iz njegova nečista mesa.

Svinja je nečista sama po sebi, tj. sve njezino je nečisto: pljuvačka, znoj, meso, mast i sve drugo.

Ostatak nalokane vode iza mačke i kokoši koja je slobodna i luta, ptice grabljivice i drugih životinja koje stanuju po kućama, poput zmije i miša, smatra se odvratnim (mekruh).⁵

Ostatak nalokane vode od strane mazge i magareta je također sumnjiv. Njime će se uzeti abdest ako nema druge vode, a uzet će se i tejemum. Bilo šta da se prvo uradi od ovog dvoga, dopušteno je.

Znoj svake životinje tretira se kao i ostatak nalokane vode iza nje.

Ako čovjek ne nađe ništa drugo do sok od datule, on će uzeti tejemum, a neće uzeti time abdest, prema mišljenju Ebu Jusufa (Allah mu se smilovao), i na tome je i donijeta fetva. Prema mišljenju Imama, čovjek može uzeti abdest i sokom od datule,⁶ a kod Muhammeda koristit će oboje (i abdest i tejemum).

⁵ Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Mačka je krvoločna životinja." (Prenose Hakim, Ahmed i dr.) Neki kažu da ostatak nalokane vode iza mačke spada u kategoriju mekruh-i tenziha, a ne u kategoriju harama. To zaključuju na osnovu Poslanikovih riječi: "Mačka spada među one koje oko vas kruže." (Prenosi Ebu Davud i dr., a slobodna, puštena kokoš je kokoš koja svukuda hoda i obilazi pa i po izmetu ljudi, deva i govečeta koje je također pušteno.)

⁶ Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Poslanik upitao: "Lejletu Džinn, imaš li kod sebe vode?" On mu odgovori: "Ne". Zatim ponovo upita: "Imaš li soka?" "Kojeg pijem", reče, "da!" I uzeo je abdest time. (Navode Ahmed i Darekutni.) Ibni Abbas prenosi da je Poslanik rekao Ibni Mes'udu: "Lejletu Džinn, imaš li kod sebe vode?" A Ebu Mes'ud mu je odgovorio: "Imam samo soka u mješini." Nato Poslanik (alejhi's-selam) reče: "Hurma je dobra i voda je čista, polij mi!" I ja sam mu poljevao i on je uzeo abdest (Ibni Madže, I/32); svi prenosioci u senedu ovog hadisa su pouzdani osim Ibni Lehia; o njemu se razilaze; Darekutni kaže u svome *Sunenu*, I/28, da je slab zbog Ibni Lehija. Mi smo naveli više puta da su njegovi hadisi dobri. Mnogi ga uzimaju za dokaz, a Hejsemi smatra također da je dobar, što iznosi u *Medžme'a*, I/5; on kaže da ga i Tirmizi smatra dobrim i da Buhari u *Et-Tarihu es-sagir*, I/20, kaže o njemu, prenoseći od Jahjaa ibni Seida, da ga ni on nije smatrao lošim; hadis je dobar; vidi *I'la*, I/212.)

Šejh Muhammed Jusuf Benuri (Allah mu se smilovao) kaže: "Kad bi čovjek uzeo abdest sokom prije nego što postane sladak, bilo bi to dozvoljeno bez razilaženja. A kad bi uzeo abdest sokom nakon što je ukisao, nije

dozvoljeno, svi su saglasni. I kad bi se prokuhalo i ukuhalo, ili došlo da vrijeme, njime, po mezhebu Ebu Hanife, nije dozvoljen abdest, kako stoji u *Bahru*. Ono u čemu se razilaze je žitki, tečni sok od datule koji je sladak, nije prokisao i nije u fazi vrijeme. Svetrojica imama i Ebu Jusuf kažu da abdest nije dozvoljeno uzeti time nego će se u tom slučaju uzeti tejemum. Nuh prenosi da je kasnije Ebu Hanifa odustao od svog ranijeg stava, kao što stoji u djelu *El – Bedai*, I/15, i *Me'arifu's-sunne*, I/31, kaže Šejh Tekijju Osmani. Fetvu je prihvatila većina, jer je potvrđeno da je i Imam odustao od ranijeg suda i prihvatio ovu fetvu. (*Ila'u sunne*, I/211; vidi tamo više o ovome.) U djelu *El-Mugni* prenosi se od Alije, Hasana, Evzaije, Ikrima i dr. da je dozvoljeno uzeti abdest sokom.

Propisi o tejemumu¹ (tejemmumu)

¹ Tejemum filološki znači namjera, a šeriatski se misli dotaći gornji čisti sloj zemlje i njegovu upotrebu uz poseban način radi činjenja kakva dobra djela, ibadeta. Tejemum je jedna od posebnosti ovog ummeta.

Tejemum je zamjena za vodu kod abdesta i kupanja zbog jednog od dva razloga i to samo sa jednim od njih dva: ukoliko nema vode u pustinji ili naselju, ili ako voda bude bila daleko koliko jednu milju ili više u odlasku i povratku, a milja iznosi 1848 m, a misli se pod tim po običaju domet koji se može vidjeti. Pod ovim se misli na nedostatak vode, odn. nemogućnost njezine upotrebe s obzirom da je ima malo, da je potrebna za piće i kuhanje ili pojenje stoke; ili ako se blizu vode nalazi neprijatelj, kradljivac, krvoločna životinja ili vatra, što bi se moglo protumačiti da bi čovjeka izvrglo neugodnostima ako bi se približio toj vodi u čijem je susjedstvu taj neprijatelj; ili ako i ima vode, ali ne postoji mogućnost da se dođe do nje, kao npr. da je ona u dubokom bunaru, a čovjek nema kofe sa sobom, a boji se da se spusti u bunar; ili ima vode, ali kod drugoga koji bi je prodao uz visoku cijenu, a voda se po običaju po toj cijeni ne prodaje.

Drugi razlog za tejemum je kada postoji kakva bolest koja sprječava upotrebu vode, kao što su osjetljivost kože čovjeka, kakav ekscem ili groznica, ali kada mu to preporuči stručni ljekar musliman, ili kada preovlađuje mišljenje samog bolesnika da bi mu uporeba vode izazvala štetu i tegobu, pojačala time bolest ili odgodila ozdravljenje zbog upotrebe vode. Uzvišeni Allah kaže: *a ako ste bolesni ili na putu ili ako ste izvršili prirodnu potrebu ili ako ste se sastajali sa ženama, a ne nađete vode, onda rukama svojim čistu zemlju dotaknite* (Kur'an: 5/6). Pod nedostatkom vode podrazumijeva se i strah zbog upotrebe hladne vode kod kupanja, a ne postoji mogućnost da se voda zagrije. Amr ibni As (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Polucirao sam jedne hladne noći u vrijeme borbe Zatu's-selasil pa sam uzeo tejemum i klanjao sa ashabima sabah. Ashabi su to prenijeli Vjerovjesniku (alejhi's-selam) i ja sam ga obavijestio o tome šta me je spriječilo da se ne okupam. Rekao sam mu da sam čuo kako Allah Uzvišeni u Kur'anu kaže: ... *i jedni druge ne ubijajte! Allah je, doista, prema vama milostiv* (Kur'an: 4/29). Allahov Poslanik se nasmijao i nije mi rekao ništa." (Prenose Ebu Davud i Hakim čiji je sened pouzdan; *Fethu'l bari*, I/385.)

Tejemum će uzeti musafir i svaki onaj koji je izvan naselja zbog udaljenosti od vode jednu milju do koje bi mogao doći ili zbog bolesti pa se boji da se bolest neće pogoršati ili usporiti ozdravljenje, ili zbog straha od neprijatelja i krvoločne životinje, žeđi ili nedostatka opreme. Tejemum se uzima na tvarima zemljanog porijekla² kao što je prašina, pijesak i krečnjak,³ zatim kreč, surma, fosfor ili kamen makar bio bez prašine, nasuprot mišljenju Muhammeda (Allah mu se smilovao).

Ebu Jusuf insistira da se tejemum uzima na zemlji, tj. prašini ili pijesku, a dozvoljeno je i na predmetima od gline po izboru, što je suprotno Ebu Jusufom mišljenju.

Uvjet za tejemum je i nemogućnost da se upotrijebi voda stvarno ili da se tako tretira, zatim čista površina zemlje,⁴ da sve predviđeno kod tejemuma bude obuhvaćeno kao i nijet.

Ibni Abass (Allah bio zadovoljan njima) kaže u vezi sa Allahovim riječima: "*a ako ste ... na putu* (Kur'an: 6/5), ako neko bude ranjen na Božijem putu i kao takav bude džunup te se boji smrti ako bi se okupao, on će uzeti tejemum. (Prenosi Darekutni kao hadis mevkuh, tj. ne seže do Poslanika; međutim, Bezar veže taj hadis do Poslanika, a Ibni Huzejme i Hakim kažu da je ovaj hadis sahih; *Bulugul – meram*, str. 21.)

² Sve što može da spali vatra i što može da se pretvori u pepeo ne tretira se da je od zemlje, kao i sve drugo što se da kuhati i topiti.

³ Ovdje je upotrijebljen termin *nure*, a znači kamen krečnjak i kamen koji je pomiješan sa nešto soli, kalcijuma i barijuma koje se upotrebljavaju za odstranjenje dlake. (Tako stoji u *Mu'džemu'l-wesitu*.) Gips i kreč su materije pomoću kojih se gradi i dozvoljeno je uzeti tejemum svim ovim. Tejemum se može uzeti na surmi, jer je i ona prašina, zemlja, ili na fosforu, tutiji (cink i kalaj), na crvenoj zemlji glini, na bijeloj i crnoj zemlji, na zidu od blata, na plemenitom kamenju kao što su dijamanti, topas, na grnčariji i ako je napravljena od čiste gline makar bila bez prašine. Čak i kad bi dotakao rukama po glatkom kamenu dozvoljeno je.

⁴ To na osnovu riječi Uzvišenoga: *a ako ne nadete vode , onda rukama svojim čistu zemlju dotaknite* (Kur'an: 5/6), tj. ono što je na površini zemlje. Kod tejemuma je potreban i nijet, jer je tejemum slabiji od abdesta, jer tejemum ne važi kada postoji mogućnost upotrijebiti vodu ili kad se odstrani ono što je sprječavalo upotrebu vode prošlo jer zemlja nije stvorena radi čišćenja u svojoj osnovi, pa je zbog toga i potreban nijet da bi se potiranje njome

Nijet je potreban radi namjere činjenja kakva ibadeta koji ne bi bio valjan bez ove čistoće. Kada bi nevjernik uzeo tejemum radi islama, njemu ne bi bio dozvoljen namaz⁵, za razliku Ebu Jusufa (Allah mu se smilovao). Za tejemum nije uvjet definirati da li se uzima radi abdesta ili potrebnog kupanja.

Način uzimanja tejemuma je da čovjek dotakne rukama zemlju pa ih otrese, a onda potare njima svoje lice, zatim ponovo dotakne zemlju i potare svakim dlanom spoljašnji dio druge podlaktice⁶ i njezin unutarnji dio sa laktom. Ovako se tejemum uzima i u slučaju potrebe kupanja⁷ i uzimanja abdesta, i kad žena ima menstruaciju i poslije porođaja.

ostvarilo čišćenje, a nijet je namjera činjenja kakva ibadeta koje ne bi bilo valjano bez čišćenja kao što su namaz, sedžda kod učenja Kur'ana i tavaf oko Bejtullaha.

⁵ Jer nevjernik nije sposoban za nijet, a rekli smo da je nijet uvjet tejemuma (*Ed-Durr* 39).

⁶ Tejemum ima dva bitna elementa: potrati lice i obje ruke uključujući tu i laktove, jer je tejemum zamjena za abdest kod potiranja po licu i rukama, pa je onome koji zamjenjuje potrebno da obavi što je moguće više ono što zamjenjuje. Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Tejemum se sastoji od dva dodira: dodir za potiranje lica i dodir za potiranje obiju ruku do iza lakata." (Prenosi Darekutni a hadiski eksperti smatraju da je hadis sahih. Tako se navodi u *Bulugu'l-meram*, str. 20; ovaj hadis prenose Hakim i Bezzar od Džabira, a od Ibni Abbasa prenosi Ebu Davud, a hadis Ebi Umame prenosi Taberani.)

Imam El-Hatabi kaže: Svođenje tejemuma na dvije šake je najpouzdanija verzija, a nužnost potiranja podlaktica slični abdestu i najprimjerenije analogiji. Ajni kaže da je Allah uvjetovao kod abdesta pranje triju organa tijela i potiranje glave na samom početku ajeta. Kod tejemuma se dva dijela tijela ne uzimaju u obzir, a ostala su samo dva koja su bila i kod abdesta. Lice i ruke se spominju radi izostanka druga dva organa, jer kad ne bi bilo to ne bi bio ni razlog spominjati ih, jer se njihov tretman bazira na abdestu (*El - Binaje*, I/303-305).

⁷ Forma tejemuma je uvijek ista. Nema nikakve razlike da li se tejemum uzima u zamjenu za abdest ili za kupanje. Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da su neki ljudi došli iz pustinje Poslaniku (alejhi's-selam) i rekli: "Mi živimo u pijesku tako rečeno tri ili četiri mjeseca, pa dešava se da

Tejemum se može uzeti i prije namaskog vremena. Njime se može klanjati sve što se želi, i farz i nafile, isto kao sa abdestom.

Tejemum je dozvoljeno uzeti kada se čovjek boji da mu neće proći dženaza namaz⁸ ili bajram na samom početku. Tako isto će se primijeniti⁹ kada je neko uzeo abdest i izgubio ga u času kada je počeo klanjati. Ovo se protivi mišljenju njih dvojice, imama Ebu Jusufa i Muhammeda, a nije dozvoljeno zbog straha da će proći džuma namaz ili dnevni namazi.

Tejemum će pokvariti sve ono što kvari abdest.¹⁰ Tejemum će pokvariti i to kada čovjek bude sposoban da upotrijebi vodu koliko je

među nama bude i onih koji su džunup, i onih žena sa menstruacijom, i onih poslije porođaja, i ne možemo da nađemo vode." Nato im Poslanik (alejhi's-selam) odgovori: "Imate zemlju!" U drugoj verziji stoji: "Imate površinu zemlje!" (Prenose Ahmed, Bejheki, Ishak, Ebu Ja'la i dr.; *El - Binaje*, I/309.)

⁸ Jer se ta dva namaza ne mogu klanjata na kaza i ako prođu, nema zamjene. Međutim, džuma namaz, ako prođe, ima zamjenu - podne. Namaz nekog vremena klanjat će se u slijedećem namaskom vremenu ako prođe; zbog toga tejemum nije dozvoljen osim za dženazu namaz i bajram kada postoji bojazan da će proći, jer za njih nema nadoknade, ne mogu se naklanjati. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Kada se plašiš da će ti proći dženaza namaz, a ti nisi sa abdestom, uzmi tejemum i klanjaj." (Prenosi Ibni Ebi Šejbe, III/305; svi prenosioci su oni na koje se oslanja Muslim osim Mugireja, ali i on se uzima za dokaz; Tahavi u djelu *Šerhi meani'l-Asar*, I/52.)

⁹ Tj. kada neko pristupi bajram - namazu sa abdestom, a onda ga izgubi, i takvom je dozvoljeno da uzme tejemum da bi upotpunio taj namaz, jer strah da neće proći namaz postoji pošto je bajramom velika stiska pa ga je možda nešto zadesilo što je pokvarilo namaz. Ovo u slučaju kada se čovjek boji da neće stići imama u namazu, prije nego što on završi namaz. Međutim, ako se ne boji, nije mu dozvoljen tejemum na osnovu saglasnosti svih učenjaka (*Medžme'a*, str. 41).

¹⁰ Tj. tejemum kvari sve ono što kvari abdest, a što je ranije spomenuto, kao i kad čovjek primijeti vodu, a postoji mogućnost da je upotrijebi. Ovo se odnosi na onoga ko je uzeo tejemum zbog nedostatka vode. Tejemum će biti pokvaren i kad iščezne opravdanje za nj, tj. kada nestane onoga što je

potrebno za čišćenje. Ako bi on pronašao vodu dok je u namazu, namaz bi mu bio pokvaren, međutim, ako bi pronašao vodu poslije klanjanja, namaz će biti uredi.

Ako bi putnik zaboravio vodu u svome prtljagu i klanjao sa tejemumom, on neće ponoviti namaz. Međutim, Ebu Jusuf kaže da će on ponoviti namaz ako vrijeme nije isteklo.

Lijepo je za onoga ko se nada da će naći ili doći do vode da odgodi namaz do pred istek vremena toga namaza. On je obavezan da traži vodu ako misli da je ona blizu, odn. da je udaljena do jedne galve (oko 185 m)¹¹, a u protivnom, nije.

Čovjek je dužan i da kupi vodu ako ima sredstava za to¹² i ako se prodaje primjerenom cijenom; u protivnom, on nije obavezan. Ako njegov prijatelj putnik ima vode, on će zamoliti za vodu, a ako ga ovaj odbije, on će uzeti tejemum. Ako uzme tejemum prije traženja¹³ ili ako

sprječavalo da se uzme abdest ako je ta zapreka bila stvarna ili pravna, kao što je ranije rečeno.

¹¹ A galva je 300 aršina ili 184, 8 metara. U protivnom, on nije obavezan da traga za vodom, nego je lijepo ako se nada da je može pronaći; u protivnom, neće ni tragati. Ako bi tamo bio neko koga bi mogao pitati ima li vode, a on uzeo tejemum i klanjao bez pitanja, zatim ga ovaj obavijesti da ima voda, dotični će ponoviti namaz, a ako ga ne obavijesti, neće obnoviti namaz.

¹² Tj. raspoláže sredstvima koja preteču njegovu potrebu. U slučaju da nema sredstava da kupi vodu ili se voda ne prodaje primjerenom cijenom ili uz minimalnu povišicu, onda on nije obavezan da kupi vodu za sredstva, jer upropaštavanje sredstava je kao upropaštavanje sama sebe.

¹³ Dozvoljava se uzeti tejemum prema mišljenju Imama Ebu Hanife (Allah mu se smilovao), jer čovjek, prema Imamovu shvatanju, neće biti sposoban zahvaljujući sposobnosti drugoga i on nije obavezan da se ponižava traženjem. Abdest i gusul su kod njega na istom nivou. Ebu Jusuf i Muhammed (Allah im se smilovao) kažu: On će tražiti vodu, posebno kad je u nekom gradu, jer voda je po običaju u izobilju u gradu bez poteškoće. Onaj kome je potrebno kupanje, ali nije našao mjesto gdje bi zagrijao vodu a boji se bolesti ako bi se okupao hladnom vodom, uzet će tejemum radi namaza i drugih ibadeta. Bit će čist sve dok ne nađe toplu vodu i okupa se njome. Pronalazak tople vode pokvarit će njegov tejemum, a ne voda općenito, a Allah najbolje zna.

je nekome potrebno kupanje dok je u gradu, ali strahuje od hladnoće, njemu je dozvoljen tejemum, suprotno mišljenju imama Ebu Jusufa i Muhammeda.

Ne mogu se istovremeno spajati abdest i tejemum.¹⁴ Ako je veći dio organa sa ranama, uzet će se tejemum; u protivnom, oprat će se zdravi, a potratu ranjeni dio.

¹⁴ Jer bi to značilo spajanje onoga što je zamijenjeno i onoga čime je zamijenjeno. Ako je više organa koji se peru ranjeno, uzet će se tejemum, jer ako je nešto u većini, onda se tretira kao da je sve, a ako većina nije ranjena nego je zdrava oprat će se ono što je zdravo, a mesh učiniti ono što je ranjeno.

Napomena: Ako je rana na ruci čovjeka i on ne može da uzme abdest ili da se okupa, on je obavezan da zatraži pomoć drugoga. A ako ne može da nađe nikoga ko bi mu pomogao, on će uzeti tejemum i neće obnoviti namaz.

Onaj koga boli glava i ne može da mesh učini po glavi sa njega otpada obaveza mesha po glavi.

Čovjek odsječenih ruku i nogu, kad bi imao i ranu na licu, klanjat će bez čišćenja i neće obnavljati namaz. Kada bi postojala prepreka od strane ljudi da se koristi voda za abdest pa uzeo tejemum i klanjao, dužan je obnoviti ako iščezne ta zapreka, a ako ne istekne, neće.

Zatvorenik će klanjati sa tejemumom. Međutim, ako je u gradu gdje po običaju ima dovoljno vode, on će ponoviti namaz; u protivnom, neće.

Mesh po mestvama

Prema sunnetu,¹ dozvoljen je mesh po mestvama kod svega što traži abdest, ali ne i kod onoga što traži kupanje,² ako su mestve obuvane kod potpune čistoće,³ trajanje mesha po mestvama je dan i

¹ Tj. po mestvama na osnovu sunneta. Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) kaže: "Ništa nisam rekao o meshu sve dok mi nije bilo jasno kao svjetlo dana." (Ibni Ebi Hatem kaže prenoseći od Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da ovaj hadis prenosi četrdeset i jedan ashab. Takvo nešto slično spominje se i u *Mugniju*. I Ajni navodi u komentaru *Meani'l-A'sar* od Tahavija da ovo prenosi šezdeset i sedam ashaba i ukazuje na izvor svakog od njih na ugodan i prijatan način.) Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) kaže: "Ko zaniječe mesh po mestvama bojati se za njega da ne bude bio nevjernik." A u *Mukajedu* kaže da se o meshu po mestvama prenosi toliko hadisa da se može reći da je mutevatir hadis. (Vidi više u *El-Binaje*, I/339-342.) Ja kažem: Odatle je i unijeto u djelo *El-akiditeu't-tahawije* prema mezhebu Ebu Hanife i njegovih istomišljenika (Allah im se smilovao): Mi smatramo da je dozvoljen mesh po mestvama. Možda on time misli na suprotstavljanje ši'jama koji smatraju da nije dozvoljen mesh po mestvama, nego samo po nogama koji ne tvrde da nema mesha po mestvama nego po nogama, sačuvaj nas, Bože. Ajni u svom djelu *El - Binaje* objasnio je neispravnost tekstova na koje se šiije oslanjaju, neka je Allahu svaka hvala.

² Mesh po mestvama ne može činiti čovjek kome je potrebno kupanje, jer je mesh po mestvama dozvoljen da se očuvaju noge od hladne vode ili zraka, a kada je nužno kupanje zbog bilo kakvog razloga, onda je preče, kad se pere cijelo tijelo, oprati i noge pa makar one bile u mestvama, jer nije teško, jer ejakulacija, po običaju, nije tako česta. Enes (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada neko od vas uzme abdest i obuče mestve, neka po njima mesh učini i neka klanja u njima, neka mestve ne skida osim u slučaju džunupluka." (Prenosi Hakim i smatra ga sahihom kao i Bejhaki, prenijeto iz *Bulugu'l-merama*, str. 11.)

³ Tj. potpuna čistoća kada se dogodi nešto što kvari abdest. Uvjeti za mestve su:

1. da se u njima može normalno ići koliko jednu milju;
2. da su stopala sa člancima potpuno pokrivena mestvama, ili da ne budu pocijepane koliko tri prsta;

noć za onoga koji je kod kuće, a tri dana i tri noći za musafira od vremena uzimanja abdesta,⁴ a farz mesha je koliko tri prsta ruke odozdo pa nagore.⁵

-
3. da čvrsto stoje na stopalu bez sveza;
 4. da budu takve koje omogućavaju kretanje stopala. Nije dozvoljeno mesh činiti po mestvama koje su od biljura, drveta ili grube obuće, jer to sprječava da se kod činjenja sedžde usmjere nožni prsti prema Kibli.

Uvjeti mesha:

1. da se mestve obuku na potpuno čiste noge, tj. poslije uzimanja abdesta ili pranja nogu i pranja ostalih dijelova tijela kod uzimanja abdesta. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao Mugiri ibni Šu'betu kada mu je Mugire poljevao vodu po dijelovima tijela kod pranja za abdest, kada se sageo da skine njegove mestve: "Ostavi ih, ja sam njih obukao kod pune čistoće i mesh učinio po njima." (Prenosi Muslim u *Kitabu't-tahare*; ovaj hadis se nalazi i kod Buharija.)
2. Mesh po mestvama ako čovjek želi može činiti, traje dan i noć poslije gubljenja abdesta koje se desilo nakon što je dotični mesh učinio po mestvama. Ovo je slučaj ako je čovjek kod kuće. Mesh po mestvama traje tri dana i tri noći ako je čovjek musafir. Safvan ibni Asal (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Poslanik (alejhi's-selam) naređivao nam je kada smo bili na putu da ne skidamo naše mestve puna tri dana i tri noći, osim u slučaju džunupluka, ali ne i poslije obavljanja velike nužde, mokrenja i spavanja." (Ovo prenose Nesai i Tirmizi, a riječi su Tirmizijeve, zatim prenosi Huzejme i smatra da je hadis sahih; ovo se navodi u *Bulugu'l-meramu*, str. 11.) Adburrahman ibni Ebi Bekr prenosi od svoga oca da je Poslanik rekao: "Vrijeme trajanja mesha po mestvama je tri dana sa tri noći za musafira, a za mukima, onoga koji je kod kuće, dan i noć." (Ovo navodi Ibni Hiban u svome *Sahihu*.) Ovo vrijeme trajanja mesha navodi se u hadisu Aiše koga prenosi Nesai u *Es-Sunenu'l-kubra*, zatim Auf ibni Malik koga prenosi Ahmed i dr., hadisu Ebi Ejuba koga prenosi Taberani u svom *Mu'džemu*, Ebi Hurejre koga prenosi Bezar i Ibni Ebi Šejbe, zatim Berra' ibni Azib koga navodi Ibni Adijj u djelu *El-Kamil* i dr. Vidi *Nasbu'r-raje*, I/167 pa nadalje.)

⁴ Vrijeme trajanja mesha po mestvama koje smo spomenuli je pretežnije, a to je mišljenje većine učenjaka i trojice imama: Ebu Hanife, Šafija i Ahmeda (neka im se Allah smiluje). Međutim, u hadisu koga prenosi Huzejme stoji: "Allahov Poslanik dao je olakšicu musafirima da mesh čine po mestvama tri dana sa noćima, a da smo mi tražili više, on bi još povećao." (Ovo prenosi Ebu Davud.) Šejh Tekijuddin kaže u djelu *El-Iman* u hadisu koga prenosi Huzejme: Tri su skrivene mahane, on ih i navodi, i Ebu Davud, poslije

Sunnet kod mesha po mestvama je da se potiranje počne od nožnih prsta i da se proteže prema cjevanici rastavljenim prstima samo jednom.

Mesh po mestvama sprječava⁶ veći otvor, a to je koliko tri nožna mala prsta na jednoj mestvi, ne na obje, za razliku kod prljavštine i otkrivanja.⁷

navođenja njegova hadisa, sa tim dodatkom kaže: "Samo kod seneda ovog hadisa postoji razilaženje i hadis nije pouzdan." Ibni Seidi'n-Nas kaže u djelu *Šerhu'l-Tirmizi* da je bilo to potvrđeno, tj. da se mesh po mestvama čini više od tri dana, ipak to ne bi bio dokaz, jer trajanje mesha duže od tri dana je bazirano na mišljenju koje glasi: Da su oni Poslanika pitali za duži rok, on bi im to povećao. Ovo jasno govori da oni njega nisu pitali i da nije ništa povećano, pa kako se može tvrditi da je nešto povećano na osnovu neke vijesti koja govori da se to nije dogodilo?

On također o tome kaže: "Vrijeme trajanja mesha po mestvama potvrđeno je hadisom koga prenose Omer ibni Hattab, Alija ibni Ebi Talib, Ibni Mes'ud, Ibni Abbas, Huzejfe, Mugire i Ebu Zejd, a svi su oni ashabi. Pored toga, Ebu Omer ibni Abdulberr kaže: "Brojne tabije i fakihi ističu to i, po mom mišljenju, to je obuhvatnije, jer je mesh po mestvama potvrđen *tevaturom*, toliko velikim brojem prenošenja da se ne može u to posumnjati. *Ehl-i sunne vel džema'a* prihvatili su to. Pošto su njih većina to rekli, onda nije dozvoljeno da mesh po mestvama traje za onoga ko je kod kuće, mukima, više od pet namaza, tj. duže od dana i noći, a nije dozvoljeno ni musafiru duže od petnaest namaza, tj. tri dana sa tri noći. Prema tome, čovjek je obavezan da obavlja svoj namaz s uvjerenjem, a uvjerenje je pranje sve dok se ne slože da je dozvoljen mesh, a nisu su se složili da mesh po mestvama traje duže od tri dana za musafira niti duže od jednog dana za onoga ko je kod kuće (*Nejlu'l-evtar*, I/178; vidi više u *Ilau's-sunen*, I/239).

⁵ Tj. kada bi čovjek mesh učinio po mestvama sa tri prsta svoje ruke na gornjem dijelu svoje mestve, bilo bi dovoljno, jer većina prsta tretira se kao cjelina. Alija (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da se vjera bazira na mišljenju, onda bi činjenje mesha odozdo po mestvama bilo preče nego odozgo po mestvama. Vidio sam Poslanika (alejhi's-selam), kaže Alija, kako mesh čini po vanjskoj strani svojih mestava. (Ovo prenosi Ebu Davud, čiji je sened dobar, kako stoji u djelu *Bulugu'l-meram*, 11; Ibni Hadžer kaže u djelu *Et-Telhis* da je sened ovog hadisa sahih I/59.)

⁶ Nije dozvoljen mesh po mestvama ako je svaka mestva poderana koliko tri prsta manjih prsta stopala, jer takva mestva ne sprječava dopiranje

Mesh po mestvama kvari sve ono što kvari abdest, zatim skidanje mestve i istek vremena ako se čovjek ne boji da mu noga može stradati od hladnoće,⁸ a kad bi čovjek skinuo mestvu ili kad bi isteklo vrijeme, a on sa abdestom, oprat će samo svoje noge. Izlazak većine stopala do u cjevanice mestve smatra se da je mestva skinuta.

Ako bi mukim, onaj koji je kod kuće, mesh učinio, a onda otputovao prije nego što je istekao dan i noć, on će činiti mesh po mestvama kao musafir.

Ako musafir učini mesh po mestvama, a onda ne otputuje nego ostane kod kuće, mesh će činiti dan i noć, a onda skinuti mestve i abdest uzeti; u protivnom, tj. ako otputuje, uzimat će mesh kao musafir. Onaj ko ima neki razlog⁹ ili ispriku, ako bi obukao mestve

hladnoće do stopala niti sprječava dopiranje vlage kod činjenja mesha po mestvama. U tom slučaju, ne bi se ostvarila svrha obuvanja mestava.

⁷ Za razliku kod otkrivanja i upotrebe mirisa kod ihrama, jer ovdje je to prihvaćeno na osnovu jednoglasnog mišljenja, tj. kada bi bila prljavština pojedinačno na nekoliko mjesta na tijelu i odijelu i kada bi to sve skupa dosegalo koliko jednu drahmu ili udubljenje na dlanu, kao što će o tome biti govora kasnije, to se smatra nečim što sprječava pristup namazu. Isto tako, kad bi se otkrio manji dio sramotnog tijela i na različitim mjestima i kada bi se to sve sabralo i zbir činio koliko jednu četvrtinu nekog organa, to bi se smatralo smetnje ulasku u namaz, a ako se to desi u toku namaza, to će pokvariti namaz.

⁸ Tj. ako prođe vrijeme mesha, a čovjek je i dalje putnik i boji se da mu noga neće od hladnoće stradati kad bi skinuo mestvu s nje, tada mu nije neophodno skinuti nego će mesh činiti i dalje bez vremenskog ograničenja jer u ovom slučaju ima opravdanje za skidanje i u tom slučaju tretira se kao zavoj.

⁹ Tj. onaj kod koga je prestao razlog zbog koga nije mogao uzeti abdest i oblačiti mestve te se on tretira kao zdrav čovjek, činit će mesh za cijelo vrijeme koliko je određeno bilo da je taj razlog prestao dok je bio u vremenu ili poslije isteka; u protivnom, ako nije obukao mestve nakon prestanka nego ih je obukao dok je još bio pod isprikom, uzurom, on će mesh činiti dok ne upotpuni to vrijeme, a ne poslije izlaska toga vremena, jer njegova čistoća ne bi bila uredu sa istekom tog vremena (*Ed-Durr*, 49).

Onaj koji je pod uzurom (sahib-i uzur) je osoba koja ne može da održava abdest zbog krvarenja iz nosa ili puštanja vjetra zbog velikih gasova ili zbog

nakon prestanka te isprike, on se tretira kao zdravi čovjek; u protivnom, on će mesh činiti po mestvama samo u to vrijeme, a ne i poslije isteka tog vremena.

Dozvoljeno je mesh činiti i po džurmuku iznad mestve ako je to čovjek obuo prije gubljenja abdesta, zatim po čarapama opšivenim kožom,¹⁰ ili čvrsto pletenim čarapama, kako se prenosi od Imama, a to

puštanja mokraćé. Svi ovi se smatraju da su pod uzurom ako im to traje jedno namasko vrijeme u kome ne mogu da nađu vremena da bi mogli uzeti abdest i klanjati farz, a da se ne dogodi nešto od spomenutog što kvari abdest. Oni će biti stalno pod uzurom sve dok ne dođe jedno puno vrijeme namaza u kome se neće pojaviti ništa što kvari abdest, kao što je krvarenje iz nosa, puštanje vjetra i kapanje mokraćé. Tretman ovoga koji je pod uzurom je da on uzima abdest za jedno vrijeme jednog obaveznog namaza, i u to vrijeme on će klanjati šta god hoće, farzove, bilo na vrijeme ili na kaza, i nafle, a kada istekne to namasko vrijeme, abdest će biti pokvaren, jer i dalje postoji taj uzur - osim ako ne iskrsne nešto drugo što kvari abdest tokom toga vremena, kada će abdest biti pokvaren neopozivo, a Allah najbolje zna.

¹⁰ To su čarape koje su obšivene kožom i odozgo i odozdo tako da izgledaju kao mestve.

Termin *mune'al* označava obuću koja je potšivena kožom poput obuće, jer je moguće hodati u njima pa se tretiraju kao mestve. Isti je slučaj i sa čvrsto pletenim čarapama koje se čvrsto drže uz cjevanicu bez ikakvog poveza i koje omogućavaju da čovjek ide s njima koliko jedan ferseh i koje izgledaju poput mestve, kao što je ranije rečeno.

Napomena: mesh po čarapama; Ajni kaže da su to čarape koje oblače i nose stanovnici Sirije za vrijeme jake zime, a pletu se od pređe upletene vune i oblače se na stopalo do iznad članaka.

Mugire ibni Šu'be (Allah bio zadovoljan njime) prenosi: "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) uzimao bi abdest i mesh činio po čarapama i obući." (Ovo prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih, I/15; Nesai kaže u svome *El-Sunenu'l-kubra*: "Ne znam ni jednog čovjeka koji prati Ebu Kajsu u ovom rivajetu. Istina je što prenosi Mugire da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) mesh činio po mestvama." I Bejheki spominje ovaj hadis Mugirea i kaže za njega da je to odbačen hadis. Sufjan es-Sevri i Abdurrahman ibni Mehdi, Ahmed ibni Hanbel, Jahja ibni Me'in, Ali ibni Medini i Muslim ibni Hadžadž kažu da je poznat hadis Mugirea o meshu po mestvama; *El Binaje*, I/368.)

prihvaćaju i Ebu Jusuf i Muhammed, ali ne po saruku, ahmediji,¹¹ ćulahu, velu ili kopreni i rukavicama.

Muhammed Jusuf el-Benuri (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Svi imami prihvatili su da je dozvoljeno činiti mesh po čarapama opšivenim kožom i obući opšivenoj kožom. Oni su istovremeno prihvatili da se ne može mesh činiti po tankim i prozirnim čarapama, a razilaze se da li se može mesh činiti kod kruto i čvrsto opletenih čarapa. Većina učenjaka dozvoljava, ali Ebu Hanife zabranjuje. Prenosi se od Ebu Hanife da se povratio mišljenju svojih dvojice učenika prije svoje smrti na nekoliko dana, a to je da je mesh činio po čarapama u vrijeme svoje bolesti, a onda rekao svojim posjetiocima: “Uradio sam ono što sam bio zabranjivao ljudima.” Oni su ovo uzeli kao dokaz da je on povukao svoj ranij stav. Autor djela *El-Hidaje* kaže da se prema tome daje fetva. (Izvod iz djela *Mearifu's-sunen*, I/346.)

Šejh Zafer Ahmed kaže, poslije ovih riječi, da je mesh po čarapama potvrđen samo jednim hadisom, a pranja nogu kategoričkog, pa nije moguće mesh činiti po čarapama umjesto pranja osim u slučaju da čarape budu čvrste kao što su mestve. Ovo je potvrđeno tevaturom, a nakon što je potvrđeno da je Ebu Hanife odustao od svoga ranijeg stava, i na tome donijeta fetva, nema potrebe komentirati uvodni hadis ovog poglavlja, nego ističemo ono na što on ukazuje. (Vidi više *Ila'u's-sunen*, I/243-245.)

¹¹ Tj. ne može se ograničiti mesh na ovo dvoje. Ovo je mišljenje većine učenjaka kako prenosi Hatabi, a Ibni Munzir, kaže da se ovo mišljenje prenosi od Urvea ibni Zubejra, Šabija, Nehaija, Kasima i Malika, a i drugi ga prenose od Alije ibni Ebi Tali ba, Ibni Omera i Džabira. U djelu *El-Hilje* stoji: “Lijepo je da onaj koji nosi na glavi ahmediju i ne želi da je skine da mesh učini po perčinu i dopuni mesh po ahmediji. Međutim, ako se ograniči samo da učini mesh po ahmediji, nije dozvoljeno.” Ovo ističu Malik i Ebu Hanife. Na ovo se odnosi i hadis Bilala (neka je Allah zadovoljan njime) koji glasi: “Vidio sam Poslanika (alejhi's-selam) kako mesh čini po svojoj ahmediji i mestvama.” (Prenosi Buhari, a Allah najbolje zna.)

Ajni kaže: “Princip je da je Uzvišeni Allah odredio mesh, a hadisi Sevvana, Bilala i drugih nude mogućnost različitog tumačenja, ali se princip obaveznosti ne može zanemariti na osnovu hadisa koji dopuštaju različito mišljenje” (*El-Binaje*, 1/370).

Termin *berku* ovdje upotrijebljen označava veo, koprenu koje nose žene beduinke, a i vala.

Dozvoljeno je mesh učiniti i po zavoju (džebira)¹² i zavoju na rani ili sl. pa i ako je čovjek to povezao bez abdesta. To je isto kao pranje, kupanje, i nije vezano za vrijeme.

¹² Ovdje upotrijebljen termin *džebira*, označava dva drveta pomoću kojih se uvezuje kost koja je slomljena i sl. da bi prirasla jedna uz drugu. Džebira može biti i od gipsa kada dođe do loma, da nas Allah sačuva! I ako je čovjek priveže bez abdesta, nije slučaj kao što je kod mestve, pa se ne uvjetuje da se zavoj (džebira) stavlja na čisto tijelo pod abdestom niti za određeno vrijeme, jer lom nekog organa ne poima i abdest nego onako kako jeste. Ovdje je cilj da se odstrani poteškoća, neka je hvala Allahu!

Ebu Umame (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi o Poslaniku (alejhi's-selam) kada ga je pogodio Ibni Kam'e na Uhudu: "Vidio sam Vjerovjesnika (alejhi's-selam) kada uzima abdest, driješi povez i mesh čini po glavi dok uzima abdest." (Prenosi Taberani u *El-Kebiru*; u senedu ovog hadisa spominje se Hafz ibni Omer Adni, a on je slab ravija; *Medžmeu'z-zevaid*, I/108.) Ja kažem, o tome se razilaze. Ibni Ebi Hatem kaže: "Obavijestio nas je Ebu Abdillah Taherani, njemu prenio Hafz ibni Omer Adni, a on je pouzdan ravija. Tako se navodi i u djelu *Tehzibu't-tehzip*, I/41. Iznio sam više puta da razilaženje ne šteti. Munziri prenosi, a istina je da je Ibni Omer mesh činio po zavoju. Hadis je mevkuf i ostaje pri Ibni Omeru. Munziri dalje nastavlja svojim senedom da je Ibni Omer (Allah bio zadovoljan njime) uzimao abdest, a njegov je dlan bio u zavoju pa je mesh činio po dlanu i po zavoju, a ostalo je oprao (*Fethu'l-Kadir*, I/139 prenoseći iz *I'l'au's-sunen*, I/246). Džabir (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Otišli smo na vojnu i jedan od nas je bio pogođen kamenom. Kamen mu je rasjekao glavu. Kao takav, sanjao je i bilo je potrebno kupanje pa kaže svojim saborcima: "Možete li mi naći kakvo opravdanje pa da uzmem tejemum?" Odgovorili su: "Mi ne možemo naći tebi nikakvu olakšicu, jer možeš upotrijebiti vodu!" Ovaj borac se okupao i umro. Kada smo došli Vjerovjesniku (alejhi's-selam), on je već bio obaviješten o tome pa reče: "Ubili su ga, Allah ih ubio, zašto nisu pitali kada nisu znali?! Lijek neznanju je pitanje. Za njega je bilo dovoljno da tejemum uzme i povije ranu. Musa sumnja koji je upotrijebljeni termin, da li privezao ili omotao svoju ranu krpom, a onda da mesh po njoj učini, a opere ostale dijelove tijela." (Bejheki kaže u djelu *El-Me'arife*: "Ovo je najvjerodostojniji hadis koji se prenosi o ovom pitanju mada ima razilaženja u pogledu njegova seneda, što smo mi objasnili u *Kitabu's-sunen*; ovo navodi i Ebu Davud, također preko Ata'a koga on pripisuje Ibni Abasu (neka je Allaha zadovoljan njime); *Nasbu'r-rajje*, I/187; ovaj hadis prenosi Ibni Madže, Darimi, Ibi Huzejme, Ibni

Dozvoljeno je mesh činiti po cijelom zavoju na rani ako šteti driješenje zavoja; bila rana ispod zavoja ili ne, dozvoljeno je mesh činiti po većini zavoja. Ako zavoj spadne po ozdravljenju, bit će pokvaren mesh, a ako ne spadne, neće. Kad bi mesh ostavio bez uzura (opravdanja),¹³ dopušteno je, za razliku od mišljenja Ebu Jusufa i Muhammeda.

Hibban i dr.; vidi komentar šejha Hamdi Abdulmedžida na *Musnedu's-šihab*, II/190.)

Napomena: Ebu Ali Nesefi kaže: "Mesh je dozvoljeno učiniti po zavoju (džebiri) ako šteti da se mesh učini direktno po rani. Ako je moguće učiniti mesh po rani, onda nije dozvoljeno učiniti mesh po zavoju isto kao što ne bi mogao mesh učiniti kada bi bio u stanju da to opere i na povezu onoga koji krvari." U djelu *El-Mustesfa* stoji: Razilaze se kod ranjenoga, a kod osobe gdje je došlo do loma, kažu jednoglasno, potrebno je mesh učiniti.

U djelu *Tedžridu'l- Kuduri* stoji da je ispravan sud Imama da, mesh po zavoju, odn. džebiri nije farz, a u *El-Muhitu* stoji: "Ako je džebira prešla pravu ranu ili prešla povezivanje mjesta krvarenja i ako bi razvezivanja poveza i pranje mjesta ispod tog poveza nanijelo štetu rani, onda će se mesh učiniti po svemu, a ako mesh i driješenje zavoja neće štetiti rani, onda neće biti dovoljno mesh učiniti po zavoju nego je potrebno oprati što je oko zavoja i mesh učiniti po rani, a ne po zavoju. Ako mesh šteti, a ne šteti driješenje zavoja, onda će se mesh činiti po zavoju, a ne po rani, i oprati ono što je oko zavoja i višak ispod njega. Ako bi došlo do lomljena nokta i na nj čovjek stavio neki lijek ili mast, i to šteti skidanju sa nokta, onda će se po tome mesh učiniti, a ako i mesh izaziva štetu, ni mesh se neće učiniti. To navodi Kerhi. Neki kažu da nije dozvoljeno ostaviti tako jer po običaju mesh ne šteti. U djelu *Mun'jetul musali* stoji: "Ako na organima čovjeka imaju kakve pukotine, onda će se preko toga prelići voda ako je moguće, a ako nije moguće, onda će se oprati samo ono što je okolo te pukotine." (*El - Binaje*, I/370).

U djelu *Reddu'l-muhtar* od Ibni Abidina ima lijep osvrt o osobi koja je pod uzurom, zatim šta će činiti sa svojim nečistim odijelom. Obrati se u vezi s tim na prvi svezak djela *Reddu'l-muhtar ala e'd-Durri'l-muhtar*.

¹³ Međutim, preteže mišljenje da nije dozvoljeno, jer mesh po zavoju je zamjena za pranje dotičnog organa. Ovo kad se radi o rani, međutim, kod loma svi kažu da je nužno učiniti mesh, i na ovom stavu je i donijeta fetva (*Medžmeu'd-durr*, 51). Podjednako se tretira mesh i po zavoju kada se namjerava uzeti abdest ili kupanje radi ostvarenja uzra (zapreke).

Ako čovjek stavi na pukotinu svoje noge¹⁴ kakav lijek - kremu da voda ne prodre ispod njega, njemu je dozvoljeno da vodom prelije preko lijeka.

Kod činjenja mesha po mestvama i po glavi nije potreban nijet.

¹⁴ Dozvoljeno je prelići vodu preko lijeka ako se može, a ako ne može, onda će se mesh po tome učiniti, ako može. Ako se ne može ni mesh učiniti, ostavit će to, a oprat će ono što je oko te pukotine (*Ed-Durr*). Slično će postupiti čovjek kada bi premazao lijekom jedno mjesto koje bi trebalo biti oprano u vrijeme abdesta ili kupanja. Kod svega toga bit će mu dozvoljeno da prelije vodom preko, kao olakšica i milost vašeg Gospodara.

Ako neko bude ranjen i preko rane stavi zavoj i ako voda probije izvan zavoja, abdest će se izgubiti. Ako bude tekla i ne bude prestajala, smatrat će se da ranjenik ima uzur ako krv nastavi da teče za cijelo jedno namasko vrijeme.

Propisi o hajzu' (menstruaciji)

To je krv koju ispušta maternica punoljetne žene, a nije bolest. Hajz traje najmanje tri dana i tri noći.² Prenosi se od Ebu Jusufa da

¹ Hajz filološki znači curenje, tečenje. Tako se kaže da je kotlina protekla kada njome voda poteče, a hajz terminološki znači i krv kako to kaže autor, a i Kuduri kaže da je hajz krv koju ispušta maternica žene, ali ne kao znak bolesti, niti trudnoće, niti klimaksa. Hajz je nešto što je Uzvišeni Allah propisao Havi i njezinim kćerima. Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Hajz je počeo kod Have (Allah joj se smilovao) nakon što je Adem izbačen iz Dženneta." (To prenosi Hakim pouzdanim senedom.)

² Enes (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Najkraći rok hajza je tri dana, a najduži deset dana." (Prenosi Darimi u poglavlju *Babu ekalli'l-hajz*, I/172. Tu se spominje da je Abdullah ibni Darimi pitao: "Hoćemo li to tako prihvatiti?" On kaže: "Da, ako je to običaj kod žene." Ovo ukazuje da je ovaj hadis-eser sahih, autentičan prema mišljenju Darimija.)

Prenosi se da je rekao Usman ibni Ebi As (neka je Allah zadovoljan njime): "Kada hajz traje više od deset dana tada se to tretira kao krvarenja poslije hajza – mustehada, žena će se tada okupati i klanjati (Darekutni); Bejhkei nakon što je prenio ovaj hadis kaže da sened ovog hadisa nije loš; u ovom poglavlju susreće se i hadis Ebi Uamea koga prenosi Taberani u svome *Mu'džemu*, zatim hadis Vasila ibni Eska koga prenosi Darekutni, hadis Mu'aza ibni Džebela koga prenosi Ibni Adi, hadis Ebi Se'ida Hudrija koga prenosi Ibni Dževzi u djelu *El 'llelu'l-mutenahije*, hadis Aiše koga navodi Ibni Dževzi u djelu *Et-tahkik*, hadis Umi Seleme (neka je Allah zadovoljan njome) koja kaže: "Žena izliva krv i Poslanik (alejhi's-selam) reče: "Neka pogleda koliko je dana i noći krvarila svakog mjeseca pa neka ostavi taj period vremena svakog mjeseca, a onda neka se okupa i klanja." Poslanik (alejhi's-selam) odgovorio joj je, navodeći broj noći i dana, ne pitajući koliko je kod nje trajao hajz prije toga; najviše može da traje deset dana, a najmanje tri dana. (Ovaj hadis prenose Ahmed, Ebu Davud i Nesai; Imam Kemaluddin ibni Humam kaže u svojoj velikoj knjizi *Fethu'l-Kadir fi šerhi kitabi'l-hidaje*: "Naš mezheb potvrđuje više hadisa koje prenosi više ashaba na različite i brojne načine, i ti hadisi pojačavaju jedan drugoga, mada svaki ovaj hadis ima u sebi ponešto i slabosti, ali kad svi hadisi nešto govore, to nije kao da ga govori jedan hadis, mada su među verzijama ovih hadisa neke verzije sahih." Ovo je dovoljno kao dokaz, posebno u procjeni

hajz traje najmanje dva dana i veći dio trećeg dana, a najviše deset dana. Ako bude trajao manje od najmanjeg broja dana ili više od najvišega, onda je to *istihada*.³ Boje koje se primjećuju⁴ u periodu hajza osim čisto bijele⁵ smatraju se hajzom. Isto tako smatra se i

vremena i postupka, što je bolje da se po tome postupi, nego po priči i govoru koji se prenose od neukih žena. Ništa nije dozvoljeno ostaviti bez dokaza, a onda kaže: "Mi se i pored ovoga nismo zadovoljili onim što smo rekli, nego to pojačavaju hadisi – eseri koji se prenose od ashaba (neka je Allah zadovoljan njima) u ovom poglavlju," a onda je on i naveo sve te hadise.) Kuduri kaže: "Slično našem mišljenju prenosi se od Omera, Alije, Ibni Abasa, Enesa ibni Mes'uda i Osmana ibni Ebi'l-Asa (neka je Allah zadovoljan njima). Nije zabilježeno drugačije mišljenje pa je dužnost to slijediti. (*El-Binaje*, 1/378-381, *Ilau's-sunen*, 1/247), a Allah najbolje zna.

- ³ Istihada je ime za krv koja teče iz vene spolnog organa žene, koja se javlja poslije najkraćeg ili najdužeg perioda hajza pa i najdužeg perioda nifaša (porođaja).
- ⁴ U periodu hajza boje krvi su crvene i crne. Te dvije boje su hajz na osnovu zajedničkog suda. Isto tako, puno žutilo kod ove osobe, zeleno, slabo žutilo, zamućeno i boje slične zemlji, po našem sudu je hajz. Razlika između tog dvoga je da zamućenost naginje ka bjelini, dok boja zemlje i prašine naginje ka crnoj boji (*Medžme'u'l-ehur*, 52).
- ⁵ Oslobođena robinja Aiše (neka je Allah zadovoljan njome) kaže da je rekla: "Žene bi slale Aiši (neka je Allah zadovoljan njome) uloške na kojima su bili pamučni čepovi žute boje kao posljedica krvi hajza i pitale o namazu. Aiša im je odgovorila: "Nemojte žuriti dok ne vidite *bijel povez*." Želi time reći da je prestao hajz i da su čiste. (Prenosi Abdurrezak, a navodi i Buhari u svom *Sahihu* kao hadis mualek /dio hadisa/.) Termin *diredže* koji je u tekstu upotrijebljen je mala korpica ili tašna u koju žena stavlja svoj nakit i kozmetiku. Osnov te riječi je nešto što je zamotano, opleteno i stavlja se u stidnicu deve, a za termin *kursuf* Ebni Esir kaže da je to pamuk, a drugi kažu da je *kursuf* krpa ili komad pamučnog platna itd. kojeg žena stavlja u svoj spolni organ da bi provjerila da li je ostao koji trag hajza ili nije. (Vidi *Medžme'a bihari'l-enwar*, II/163 i *El-Binaje*, I/384.) Termin *kassa*, koji je ovdje također upotrijebljen, slično bijelom pranju koje ističe kod žena na kraju krvarenja je kao znak da su čiste, drugi kažu da znači nešto drugo. (Ovo se navodi u djelu *El-Binaje*.)

povremena čistoća⁶, a to je kada se ona pojavi između dva krvarenja u jednom periodu hajza.

Hajz sprječava klanjanje namaza i post, ali će post napostiti,⁷ sprječava ulazak u džamiju, tavaf, približavanje prekrivenim dijelovima

⁶ Tj. ne uvjetuje se stalno tečenje krvi kod hajza u njegovom cijelom periodu. Tako npr. kada bi krv tekla dva ili tri dana pa prestala, to se sve smatra hajzom osim u slučaju da prestane i ne vraća se poslije tri dana pa nadalje.

Napomena: Ako bi bio običaj da hajz kod neke žene traje sedam dana i ona primijeti da krv teče do deset dana, period hajza u tom slučaju kod nje će biti deset dana, jer trajanje perioda kod hajza ustanovljuje se, po običaju, na osnovu jedne pojave. Prema tome običaj žene kod hajza mijenja se iz perioda u period zbog zamora, bolesti, posla ili nečeg drugoga. Ako žena čiji je običaj bio da hajz traje sedam dana primijeti krv i poslije toga do deset dana pa i dalje, to znači da ona ostaje prema svom običaju njezinog trajanja hajza, jer hajz ne prelazi deset dana. Ovo što prelazi sedam dana smatra se da je krv kao posljedica istihade.

U prvom slučaju žena neće naklanjati namaze koje je izostavila poslije sedam dana sve do deset dana, jer se smatra da ona kao takva ima hajz. U drugom slučaju žena će naklanjati namaze koje je ostavila u periodu od sedam do deset dana jer proističe da je ona ostala u okviru svoga običaja kod hajza. Ta krv koju je ona primijetila poslije sedam pa do deset dana smatrat će se istihadom, a istihada ne sprječava da se klanja namaz niti da se posti niti bilo šta drugo što je zabranjeno ženi kad ima hajz i nifas kao što će biti kasnije objašnjeno.

⁷ Tj. napostit će propuštene dane jer je post godišnji gost i ženi neće biti teško da nadoknadi te dane u toku jedne godine makar isprekidano u više navrata. Namaz ona neće nadoknaditi jer se hajz ponavlja svakog mjeseca i ženi bi bilo teško da nadoknađuje namaze za cijelu sedmicu ili više dana svakog mjeseca. Sve poteškoće dokinute su u islamu, hvala Allahu! Prenosi se od Muaze, kćerke Abdullaha Adevija, da je rekla: "Pitala sam Aišu (neka je Allah zadovoljan njome) šta je razlog pa da žena koja ima hajz nadoknađuje post, a ne naklanjava namaz. Aiša upita: "Jesi li ti haridžijka?" Ona joj odgovori: "Nisam haridžijka, nego pitam." Aiša joj na to reče: "I mi smo imale to, pa nam je bilo naređeno da nadoknadimo post, a nije da nadoknadimo namaz." (Prenose Buhari i Muslim, a i ostali autori *Kutubu's-sitte*.) Ajni, nakon što je naveo verzije ovog hadisa i spomenuo ko ga sve navodi, objašnjava termin *hururije* koji je ovdje upotrijebljen, da to znači grupu pristalica haridžija koja je pripadala jednom naselju udaljenom oko dvije milje od Kufe, manje ili više, gde su se prvo sastali i suprotstavili Aliji

tijela, dok Muhammed kaže da sprječava približavanje samo spolnom organu žene. Onaj koji smatra da je dozvoljeno općiti sa ženom koja ima hajz smatra se nevjernikom.⁸ Ako prestane krv nakon deset dana, dozvoljen je spolni akt bez kupanja.⁹ Ako prestane krv prije tog vremena, nije dozvoljeno općenje dok se ne okupa ili ne prođe jedno cijelo vrijeme jednog namaza bez krvarenja. Ako krv prestane mimo njenog običaja nije dozvoljeno toj ženi općiti pa makar se i okupala.

(neka je Allah zadovoljan njime). On nastavlja i kaže da se govorilo da oni misle da žena koja ima hajz mora naklanjati namaze i da su insistirali na tome. Toliko su insistirali na vjerskim pitanjima da su u tome prekoračili svaku granicu i izašli iz vjere. (*El-Binaje, 1/391*).

⁸ Smatra se nevjernikom onaj koji dozvoljava općiti sa ženom dok je u takvom stanju jer je zabrana općenja ustanovljena kategoričkim tekstom. Uzvišeni Allah kaže: *Pitaju te o mjesečnom pranju. Reci: To je neprijatnost. Zato ne općite sa ženama za vrijeme mjesečnog pranja (Kur'an: 2/222)*. Ko uradi to, a zna da je zabranjeno, učinio je grijeh koji se otkupljuje teobom koja ima i svoje uvjete, zatim mora da da sadaku u vrijednosti jednog dinara (tadašnje vrijednosti) ako je to bilo na početku pojave hajza, odn. pola dinara ako je na kraju. Analni odnos je haram imala žena mjesečno pranje ili bila čista. (*Medžmeu'l enhur, 53*).

⁹ Dozvoljeno je općiti prije kupanja jer hajz ne prelazi deset dana. Međutim, i u ovom slučaju lijepo je okupati se na osnovu odredbe jednog kiraeta u Kur'anu: *I ne prilazite im dok se ne okupaju (Kur'an: 2/222)*, tj. dok se ne očiste, a očistit će se kupanjem, da bi se izbjeglo ono što je sporno. Navode se stavovi Šafija, Malika, Ahmeda i Zafera, a on je hanefija, da nije dozvoljeno općiti sa ženom dok se ne okupa.

Ako prestane krv manje od deset dana, tada nije dozvoljeno općiti dok se ne okupa, jer krv ponekad teče, a ponekad prestane. Na osnovu toga insistira se na kupanju da bi se dala prednost prestanku krvi, ili isteku vremena koje traži kupanje i klanjanje namaza, jer namaz već postaje, u njezinom slučaju, obaveza. Žena se tada smatra da je pravno čista i tada je dozvoljeno približavanje supruzi (*Medžme'a 54*). Ako krv prestane prije nego što je njezin običaj, tada nije dozvoljeno približavanje ženi i ako se ona okupa, jer je ona stvarno u hajzu, kao što smo rekli, da se ne uvjetuje da joj krv teče cijelog perioda hajza, ali se ona ipak mora okupati, klanjati i postiti za svaki slučaj. Ako krv prestane prije isteka tri dana, žena će uzeti abdest i klanjati namaz u posljednjem vaktu, jer krv ponekad može da bude i istihada.

Najmanji period čistote žene je petnaest dana, a nije definiran duži period osim ako to žena ne ustanovi po običaju kada joj se javlja hajz, redovno i stalno.¹⁰ Ako krvari duže od svoga običaja¹¹ i ako to pređe deset dana, taj višak se smatra istihadom; u protivnom, smatrat će se hajzom. A ako je žena prvi puta dobila menstruaciju¹² i to prelazi deset dana, tih deset dana smatra se hajzom, a ostalo istihadom.

*Nifas*¹³ je krv koja uslijedi nakon rađanja djeteta i ona se tretira kao i hajz.¹⁴ Ne postoji odredba za manji vremenski rok, a za veći je

¹⁰ Tj. kada kod žene traje krvarenje, onda je potrebno da to uzme za svoj običaj i odredi vrijeme kada se čisti. Neki kažu da hajz kod žene traje tri dana svakog mjeseca, a ostalo je čista. Drugi kažu da čistota žene traje do dva mjeseca i na tome je donijeta fetva jer je to lakše i za samog muftiju i za žene (*Medžme'a* 54).

¹¹ Tj. ako žena po običaju dobije hajz u određeno vrijeme i primijeti krv i poslije njezinog uobičajenog perioda, pa ako ta krv prijeđe deset dana, onda je do deset dana hajz, a ono što prijeđe deset dana - istihada. Ako krvarenje traje duže od njezinog običaja do deset dana, onda se njezin običaj krvarenja mijenja na deset dana na osnovu onoga što smo ranije rekli da se vrijeme hajza i nifasa ustanovljava jednom pojavom.

¹² Tj. kada je dobila prvo krvarenje i prelazi preko deset dana onda je od samog njezinog početka to trajanje period njezinog hajza je deset dana jer hajz ne prelazi deset dana, a ako prelazi deset dana, onda je istihada i ona se sama po sebi definira, a Allah najbolje zna.

¹³ Mutarrizi iznosi u svom rječniku *Mugrib* da je riječ *nifas* infinitiv od *nufiset*, a to je žena porodilja. Terminološki, *nifas* znači krv koja se javlja poslije rođenja djeteta, a izvedena je iz termina da maternica ispušta krv ili ispušta biće u značenju djeteta (*El-Binaje* 1/424).

¹⁴ Saganaki kaže: "Propisa hajza (mjesečnog pranja) ima dvanaest; kod osam učestvuje i hajz i nifaz; četiri se odnose samo na hajz, a ne i na nifas. Tih osam odredaba zahtijevaju: ostavljanje namaza bez naklanjavanja, ostavljanje posta sa napošćavanjem, zabrana ulaska u džamiju, zabrana tavafa Bejtullaha, zabrana učenja Kur'ana, zabrana doticanja Mushafa, zabrana spolnog općenja. Osmo odredba je kupanje kad prestane krvarenje. Preostale četiri odredbe odnose se na hajz: istek ideta, istibra, punoljetstva i razlikovanje između razvoda braka prema sunnetu i prema bed'i (traženje razvoda braka kada je žena u menzesu) itd. (*El-Binaje*, 1/389).

četrdeset dana,¹⁵ a ono što primijeti trudnica za vrijeme trudnoće i kod porođaja prije nego što iziđe veći dio djeteta smatra se istihadom, a ako krvarenje prijeđe najduži rok, a ona po običaju ima ustaljeno trajanje,¹⁶ taj višak koji prijeđe četrdeset dana je istihada. U protivnom ono što prelazi najviši broj dana je samo istihada.

Period ustaljenja i vrijeme promjene ustanovljava se i kod hajza i nifasa jednom pojavom, prema učenju Ebi Jusufa, i prema ovome se donosi fetva, a i kod jednog i kod drugog (Ebu Hanife i Muhammeda) potrebno je uobičajanje.

Nifas kod blizanaca (*tev'emejn*)¹⁷ počinje od prvog djeteta, dok Muhammed misli suprotno, a prestaje idet kod rađanja drugoga na osnovu konsenzusa.

Sikt (nedonošće)¹⁸ koje se pojavi nakon formiranja pojedinih dijelova djeteta smatra se da je dijete i njegova majka tretira se kao da

¹⁵ Ne može se odrediti prestanak nifasa u sahat ili pola sahata, nego se određuje sa prestankom krvi. Šejhu-lislam Serahsi kaže u svojoj knjizi *El-Mebhut*: "Naši istomišljenici složili su se da je najmanji period nifasa od časa kada žena rađa i vidi krv pa do prestanka krvi. Poslije prestanka krvi žena posti i klanja. U tome nema razlike između naših stavova." Umi Seleme (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Žene bi u vrijeme Poslanika (alejhi's-selam) sjedile nakon porođaja četrdeset noći i premazivale bi lice šafranom." (Prenosi Hakim i kaže da je lanac prenosilaca sahih, njega prenosi i Darekutni i Bejheki u svojim *Sunenima*, a ne prenosi ga Buhari i Muslim.) Umi Seleme (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik je definirao vrijeme za žene koje imaju nifas četrdeset dana." (Ovo prenose Ebu Davud, Tirmizi i Ibni Madže; o ovome prenosi se hadis i od Enesa (Allah bio zadovoljan njime) kod Ibni Madže, a hadis koga prenosi Osman ibni Ebi As (neka je Allah zadovoljan njime) navodi Hakim u svom *Musteredeku*, a hadis Aiše (neka je Allah zadovoljan njome) navode Darekutni i dr. Vidi *El-Binaje*, I/229 i *Nasbu'r-raje*, I/204.)

¹⁶ Tj. ako potraje krv duže vremena od četrdeset dana, taj duži period bit će istihada. Žena će postupiti prema svome običaju, a ako traje do četrdeset dana, smatrat će se da je nifas do četrdeset dana, jer je to običaj, ustanovljenje perioda trajanja kao i kod hajza, tj. ustanovljuje se jednom pojavom, a Allah najbolje zna.

¹⁷ Dvoje djece između kojih nije prošlo od rođenje više od šest mjeseci.

je porodilja. Razvod braka vezan za dijete se time odstranjuje i prestaje 'iddet.

Krv istihade¹⁹ je kao stalno krvarenje i ono ne sprječava namaz, niti post, niti polno općenje.

¹⁶ Pobačaj prije nego što je formirano dijete. Ako se pojave neki njegovi organi, npr, prst, nokat, kosa, nos, ruka i noga, njegova majka će se u tom času tretirati kao da je u nifasu. Tada se primijenjuje i razvod braka ako njezin muž kaže: "Ako ga rodiš, ti ćeš biti otpuštena." Ako bude bila prije otpuštena, time prestaje njezin 'iddet, prestaje sa pobačajem bez obzira koliko kratak bio period između talaka (razvoda) i rađanja. Allah Uzvišeni kaže: *trudne žene čekaju sve dok ne rode (65/4)*.

¹⁹ Ajni kaže: "Istihada je izvedena forma od riječi *hajd*, a kaže se *istihadati'l-mer'e* kada krv kod nje teče poslije tih dana i ona je tada mustehada, a šeriatski se ovaj termin upotrebljeva za krv koja teče u periodu koji je manji od najmanjeg perioda hajza ili teče nakon od najdužeg perioda hajza, kao i najdužeg perioda nifasa (*El-Binaje*, I/377). Istihada nastaje kod žene kad postane punoljetna; ako se javi kod djeteta koje nije punoljetno, to je nešto što nije uredu, što je bolest, pa se ne može nazvati hajzom niti istihadom. Od Hamne kćerke Džahša prenosi se da je bila žena kod koje se javljala istihada i da je njen muž tada polno općio s njom. (Prenosi Ebu Davud i dr.) Na drugom mjestu on kaže: Umi Hubejš bila je žena kod koje se javljala istihada i da je muž spolno općio. (Prenosi Bejheki, a vidi više u *El-Binaji* I/409.)

Poglavlje

Mustehada,¹ žena koja krvari i svaka druga osoba kod koje teče mokraćna ili ima proliv, ili izliv krvi, puštanje vjetra ili stalno krvarenje, ili osoba koja ima ranu koja ne zacjeluje, svi oni uzimat će abdest za svaki namaz, a trajat će za vrijeme jednog namaza i klanjat će tim abdestom u to vrijeme sve što žele, farz i nafilu. Sa istekom ovog

¹ Svi drugi poput osobe koja ima istihadu, a koje ne mogu da čuvaju abdest zbog neke bolesti, zbog izbijanja krvi kad nije vrijeme hajza niti nifasa i tečenje mokraćne, zbog slabosti mjehura ili neke druge bolesti, puštanje vjetрова, kada čovjek ne može to da zadrži zbog nekakve bolesti, zatim tečenje krvi iz rane tako da ne prestaje, krmelj ili suze iz očiju i sve drugo što izlazi zbog neke bolesti popraćene bolom, svi ovi se tretiraju onima koji imaju ispriku (sahib-i uzur) kada je u pitanju abdest. Za svakog od njih potvrđuje se isprika kada mu protekne jedno puno namasko vrijeme, a bolest ne prestaje za to cijelo vrijeme. Takva osoba će se smatrati da ima opravdanje (*uzur*), ona će ostati takva cijelo vrijeme dok se ne izliječi dok ne bude proteklo jedno puno namasko vrijeme u kojem se ne javlja takva bolest, a Allah najbolje zna.

Osoba koje imaju ovu ispriku (*uzur*) uzimat će abdest za svako namasko vrijeme, tj. uzimat će abdest kod ulaska svakog pojedinog namaza osim ako abdest ne bude prekinut zbog nekog drugog uzroka. Kada istekne vrijeme jednog namaskog vakta, prestaje vrijednost abdesta.

Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže da je došla Fatima kćerka Ebi Hubejša Poslaniku (alejhi's-selam) i upitala: "Allahov Poslaniče, ja sam žena u istihadi. Ne mogu da se očistim, pa da li da ostavim namaz?" Poslanik joj kaže: "To je izljev krvi i nije hajz, nemoj klanjati za vrijeme hajza, a onda se okupaj i uzimaj abdest za svaki namaz, i ako kapa krv na prostirku" (Ibni Madže, I/46, to prenosi i Ebu Davud bez dodatka "i ako kapa krv", a i Ahmed; Ibni Kudame spominje u djelu *El-Mugni* verziju: "Žena koja je u istihadi uzimat će abdest za svaki namaski vakat." Tako isto prenosi i Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) i kaže: "Žena koja je u istihadi uzima abdest za svaki namaski vakat" jer se računa po namaskom umjesto izvršenja ibadeta, radi olakšice, i na tom se i gradi sud. Vidi više u djelu *El-Binaje*, I/308, 416-417).

vremena bit će pokvaren abdest². Zufer (Bog mu se smilovao) kaže da će abdest biti pokvaren sa ulaskom u drugo vrijeme namaza, a Ebu Jusuf u bilo kom slučaju od ova dva mišljenja. Onaj koji uzima abdest za sabah namaz ne može tim abdestom klanjati poslije izlaska sunca, osim po mišljenju Zufera. I onaj koji uzme abdest po izlasku sunca klanjat će tim abdestom podne, suprotno Zuferu i Ebu Jusufu.

² Tj. bit će pokvaren abdest osobe koja se smatra da ima ispriku (uzur) sa istekom vremena jednog namaza kao što će biti i pokvaren prije toga ako nastupi kakav drugi uzrok u bilo koje vrijeme koje kvari abdest.

Napomena: Ajni kaže: "Žena koja krvari, odn. ima istihadu, povezat će snažno svoj spolni organ, bilo pamukom ili kakvim drugim komadom platna, da bi spriječila prljavštinu ili je smanjila, osim ako joj šteti takvo povezivanje." Tako je Zejd ibni Sabit imao problema sa mokraćom i liječio se svim što je mogao, i kada bi ga mokraćna nadvladala, uzeo bi abdest i ne bi mario ukoliko bi puštao mokraću i ukvasio odijelo. Omer (Allah bio zadovoljan njime) klanjao bi, a iz rane mu je lila krv. (Prenose Ahmed i Darekutni.) U djelu *Zehira* stoji: Kada žena začepi spolni organ i spriječi krvarenje, neće izgubiti abdest prema jednom kazivanju. U djelu *Havi* stoji: Neće izgubiti abdest, ne spominjući razilaženje po tom pitanju. U djelima *El-Mebсутu* i *El-Muhitu* i drugim djelima se kaže: Kada bude poprskano ili uprljano odijelo krvlju, žena je obavezna da to opere ako je sigurna da je neće uprljati po drugi put čak i ako ga ne bi oprala, ako bi ta količina bila veća od jednog drahma, nije dozvoljen namaz. Ako pranje nije korisno zato što je krv po drugi put uprlja bit će joj dozvoljen namaz. To nije potrebno prati sve dok traje uzur. Slično tome postupa se i sa mokraćom koja bez prekida kapa ili rane koja teče. U djelu *Muhit* stoji: "Ako slučajno to zadesi čovjeka izvan namaza, on će to oprati, jer je u stanju da počne klanjati dotični namaz u čistom odijelu. Međutim, u toku namaza, on nije u stanju da se sačuva toga, i otpada od njega ova obeveza."

U djelu *El-Havi* stoji: "Ako povez sprečava tečenje krvi neće kvariti abdest i abdest je valjan sve dok se ne izgubi abdest na drugi način. Ako se osuši krv na zavoju tretira se tečnom" Muhammed ibni Mukatil Razi govorio bi o krvi i slično njoj, da se odijelo mora oprati u takvom slučaju pri svakom vremenu jednog od namaza i to jedan put isto kao što se mora i uzeti abdest jedan put za jedan namaski vakat. Drugi učenjaci misle da mu nije potrebno to, a po našem mišljenju, nije potrebno promijeniti ni povez niti oprati krv, niti se podoprati za svako namasko vrijeme zbog poteškoće. (*El-Binaje*, I/418-419).

Onaj koji ima neku ispriku (uzur) je osoba kod koje ne protekne nijedno vrijeme nekog namaza a da se ta isprika od koje ona pati ne nalazi tokom cijelog tog vremena.

Propisi o nečistoćama

Tijelo čovjeka koji klanja i njegovo odijelo očistit će se od stvarne nečistoće¹ vodom i svakom drugom čistom tečnošću koja odstranjuje prljavštinu² kao što su sirće, đulsija, ali ne i uljem. Po

¹ Termin koji je ovdje upotrijebljen je *nedžesun hakikiĵjun*, a znači sve ono što prlja i onečisti od čega je i izvedena množina *endžas*. A termin *nedžise* je predmet ili tijelo upraljano nečistoćom. Prava nečistoća označava: mokraću, veliku nuždu, povraćanje punim ustima, krv koja teče, meniju, meziju, vediju i alkohol. U pravnom smislu tretirat će se nečistoćom mali hades koji se otklanja abdestom ili tejemumom, i veliki koji se otklanja kupanjem ili tejemumom.

² Slično tome su benzin i gas, jer benzin i gas odstranjuju nečist, ali ne i mazut, jer mazut ne odstranjuje. Nečist se ne može odstraniti ni uljem. Vлага pljuvačke odstranjuje nečist. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Ni jedna od nas žena nije imala više od jedne haljine koju je oblačila i za vrijeme mjesečnog pranja. Pa ako bi je upraljala krvlju," Aiša dodaje, "oprala bi je vodom-pljuvačkom i ostrugala noktom." (Prenosi Buhari u poglavlju "Da li će žena klanjati u istoj haljini koju je oblačila i za vrijeme mjesečnog pranja.") Abdurrezak prenosi isto to i kaže: "Prali bismo našu haljinu uprljanu krvlju hajza redovno svojom pljuvačkom i odstranjujući je noktom" (*Kenzu'l-umal*, V/128).

Kod čišćenja nije uvjet da se odstrani i trag nečistoće. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže da je neko pitao kako će postupiti kada uprlja svoju odjeću krvlju mjesečnog pranja pa je odgovorila: "Oprat ćeš je, a ako nije iščezero trag krvi, neka je izmijeni nečim žutim" (Ebu Davud u poglavlju: Žena će oprati svoju odjeću koju je oblačila dok je imala mjesečno pranje - *El-mer'etu tagsilu sevbeha ellezi telbisuhu fi hajdiha*, I/2).

Havla kćerka Jesara (Allah bio zadovoljan njome) kaže da je jednog dana došla Vjerovjesniku (alejhi's-selam) i rekla: "Allahov Poslaniče, ja imam samo jednu haljinu i nju oblačim i kad imam mjesečno pranje." Poslanik joj odgovara: "Kada se očistiš, operi mjesto uprskano krvlju, a onda klanjaj u toj haljini." Ona ponovo pita Allahova Poslanika: "A šta ako ne iščezero trag krvi?" Poslanik joj odgovara: "Dovoljno ti je pranje vodom, a trag krvi neće ti ništa naštetiti." (Prenosi Ahmed; u tom senedu ima Ibni Lehi'a čiji je hadis dobar; Ahmed i drugi kažu da je pouzdan. Hadis navodi Ebu Davud u

mišljenju Muhammeda, prljavo tijelo i odijelo mogu se oprati samo vodom.

Ako se uprlja mestva³ nečistoćom koja je kruta, tvarna, očistit će se dobrim trljanjem ako je nečist suha. Tome se protivi Muhammed. Isto tako, ona će se očistiti trljanjem i ako nije suha, po mišljenju Ebu Jusufa. Na ovome se i donosi sud. Ako se uprlja nečim što je tečno, onda se mestva mora oprati.

Sperma je nečist⁴ i čisti se ako je suha istrljavanjem, a ako nije, onda pranjem.

verziji koju prenosi 'Arabi i ništa ne govori o njemu. Ova njegova šutnja je dokaz da se on zadovoljio ovim hadisom, da je hadis pouzdan da bi se mogao koristiti kao dokaz; *I'lau's-sunen I/291*).

³ Tj. ako se uprlja mestva nečistoćom koja je tvarna kao što je izmet i krv. Znak te nečistoće je da se primijeti njezin trag poslije sušenja, na vanjskom dijelu mestve, a ako se ne primijeti poslije sušenja, onda to nije prljavština koja je tvarna. Čišćenje mestve na kojoj se primijeti trag poslije sušenja nečisti vrši se sa dobrim trljanjem kako bi se odstranio trag nečisti ako je nečist suha. Tako isto će se postupiti i kada nečist nije suha, po mišljenju Ebi Jusufa, i na tome se donosi fetva, međutim, neophodno je da iščezne smrad. Ako se mestva uprlja tečnom nečisti kao što je mokraća, onda se mestva mora oprati, na osnovu zajedničkog mišljenja, jer dijelovi nečisti upijaju se u mestvu i nečist se može odstraniti jedino pranjem (*Medžme'a* 59).

⁴ Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Prala sam uprljano odijelo Vjerovjesnika (alejhi's-selam) od sperme i Poslanik bi izlazio na namaz iako je mjestimično njegovo odijelo bilo mokro." (Prenosi Muslim i druga četverica u verziji: istrljavala sam spermu sa odijela Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i on bi klanjao u tom odijelu," (Muslim). U trećoj verziji stoji: "Sapirala sam spermu sa odijela Allahova Poslanika (alejhi's-selam) ako je ona bila vlažna, a istrljavala ako je bila suha." (Prenosi Bezar, vidi *El-Binaje*, I/443.) Ebu Ishak Hafiz kaže: "Suha sperma čisti se istrljavanjem ako je polni organ bio čist u vrijeme izlaska sperme, kada je npr. mokrio i oprao se, a ako nije bio čist, onda ne." (Ovako prenosi Hasan ibni Zijad od Ebu Hanife (Allah mu se smilovao). Mislim da je to činjeno jer je sperma kadkad pomiješana sa sluzi (mezijom) ili je ostalo mokraće pa je jednoglasno prihvaćeno da je nečisto.)

I sablja i slično njoj čisti se⁵ potiranjem općenito, a zemlja sušenjem⁶ i nestankom traga radi namaza, ali ne i tejemuma. Na isti način čisti se i položena cigla, postavljeni kreč, stablo i trava koja nije pokošena, i to je odabrano.

Ono što je odvojeno i odsječeno mora se oprati. Čišćenje nečega što je vidljivo čisti se odstranjenjem toga.⁷ Toleriše se trag koga je

⁵ Tj. uglačana sablja i slično sablji kao što su ogledalo, nož, staklene posude, porculan, uglačana keramika i tome sl. ali što nije propustljivo. Sve se ovo čisti potiranjem po zemlji ili kakvom krpom, jer ashabi (neka je Allah zadovoljan njima) borili se protiv svojih neprijatelja sabljama, a onda ih potirali o zemlju i klanjali namaz s njima opasani.

⁶ Nestankom boje, ukusa i mirisa. Trava koja je na zemlji, kamene ploče itd. sušenjem. Ebu Džafer Muhammed ibni Ali (Allah mu se smilovao) kaže: "Čišćenje zemlje je njezino sušenje. (Prenosi Ibni Ebi Šejbe pod naslovom: "Ko kaže kada se zemlja osuši, ona je čista.") Smisao ovog esera, tj. hadis koga prenosi sahabija ili tabija je: Čišćenje zemlje je njenim sušenjem. Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njime) bio je upitan o bašči u kojoj se nalazio izmet, ljudska i životinjska mokraćna, pa je odgovorio: "Kada kišnica teče preko nje i osuši je vjetar, onda ne smeta klanjati tu." (Prenosi to od Poslanika (alejhi's-selam); navodi i Teberani u *Evsatu*; vidi više o ovom eseru u *Ilau's-sunen* I/280).

Ovo znači da se na taj način zemlja može koristiti za namaz ali ne i za tejemum, jer je čistota gornjeg sloja zemlje uvjet valjanosti tejemuma na osnovu riječi Uzvišenoga: ... *onda dlanovima čistu zemlju dotaknite (Kur'an: 4/43)*. Tejemum se, prema tome, ne može uzeti na nečemu ako je njegova čistota ustanovljena nekim eserom – mišljenjem ashaba. U djelu *El - Bahr* stoji da nije dozvoljen tejemum na tome jer gornji sloj zemlje, poznato je, da je bio čist i čisteći prije onečišćenja, a sa onečišćenjem, zna se da su iščezle te dvije osobine - čistoća i čišćenje, a onda je sušenjem potvrđeno jedno svojstvo od njih a to je čistoća, a drugo je i dalje, kako se zna, ostalo bez tog svojstva - čišćenja. Prema tome, ako ne može poslužiti za čišćenje, ne može se na njemu ni tejemum učiniti (I/266).

⁷ Tj. odstranjenje samog toga i njegova traga. Toleriše se ostatak vidljive nečistoće kao boja krvi, npr. Ranije je naveden hadis koga prenosi Ahmed da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao Havli kćerci Jesara: "Dosta ti je voda i ništa ti neće smetati trag krvi." Kada se odstrani vidljiva nečistoća samo jednim pranjem, smatrat će se da je i to dovoljno. Kod čišćenja se ne uvjetuje ni sapun ni topla voda, kako stoji u *El-Binafi*, jer nečistoća zauzima

teško odstraniti. Prljavština koja se ne može primijetiti⁸ odstranjuje se pranjem od tri do sedam puta i cijedenjem svaki put ako je moguće to cijediti. U slučaju da to nije moguće cijediti, onda sušenjem svaki put dok se ne okapa. Muhammed ističe da se ne može očistiti bez cijedenja uopće.

Nečista prostirka⁹ očistit će se sa puštanjem vode da preko nje teče dan i noć.

Fuškija¹⁰ i izmet očistit će se sagorijevanjem sve dok ne postanu pepeo. Ovo zastupa Muhammed, i to je i prihvaćeno. Ovome se

mjesto kada se sama primijeti, a odstranjuje se kada se baš ona odstrani (I/460).

⁸ Tj. što se ne može okom opaziti kao mokraćna, pseća pljuvačka, bijelo vino, očistit će se pranjem tri puta i cijedom svaki put, ako je to moguće cijediti, kao npr. odjeća. Treći put treba dobro ocijediti dok ne prestane kapanje. Ako je nešto što nije moguće cijediti, kao što je hasura, drvo i obuća, to će se očistiti sušenjem svakog od tri pranja sve do prestanka kapanja, a nije uvjet da je predmet potpuno suh, a Allah najbolje zna.

U *Muhitu* stoji: Ovako je ako se predmet pere u leđenu, npr., a ako bi se zaronilo ono što je prljavo, bilo to prostirka, odijelo ili prekrivač, u tekuću vodu tako da preko njega teče voda ili da se opere u jezeru ili se na njega izlije mnogo vode npr. iz česme, taj predmet postat će čist prema odabranom sudu.

⁹ Imam Haskefi kaže: "U ovom slučaju procjena je kod ovakvog postupka da se odstrani svaka sumnja, jer neki kažu, kada se prostirka uprlja, preko nje se pusti da teče voda sve dok se ne pretpostavi da je odstranjena nečistoća, predmet postaje čist jer puštanje vode da teče preko prostirke tretira se kao cijedenje. (Tako stoji u *Muhitu durru*, str. 61.) Ja mislim da se taj predmet također može očistiti i kada se voda iz česme pusti da teče preko odijela koje je stavljeno u leđen. Puštanje vode da teče preko toga otklanja potrebu pranja tri puta i njegova cijedenja svaki put.

¹⁰ Ovo je pitanje vezano za promjenu i pretvaranje u nešto drugo. Zakon je vezao svojstvo nečistoće za ovu činjenicu, a ta činjenica će iščeznuti kada iščeznu i neki njezini bitni dijelovi, pogotovo u cjelini. Poznato je da čisti sok, kada se pretvori u vino, postaje nečist, a kada ono postane sirće, smatra se čistim na osnovu jednoglasnog mišljenja. Prema tome saznajemo da pretvaranje stvari povlači za sobom i odstranjenje svojstva koje je bilo

suprotstavlja Ebu Jusuf. Na isti način očistit će se i magare koje je palo u solanu i pretvorilo se u so.

Oprašta se nečistoća koliko jedan dirhem,¹¹ a površinski koliko širina dlana kod razrijeđene nečistoće, težinski koliko jedan miskal

vezano za to nešto. Na tome se i donosi sud o čistoći sapuna napravljenog od nečista ulja.

Magare upalo u solanu pretvoreno je u so svojim iščeznućem i promjenom iz stanja u stanje, kao što je slučaj i sa vinom kada se pretvori u sirće. Isto tako nečisto ulje, tj. kada u njega upadne miš i krepa, postat će čisto pravljenjem sapuna od tog ulja. Slično se ponaša i nečista zemlja kada se od nje načini džezva ili kakav lonac nakon njegova pečenja u vatri u slučaju da se na njemu ne pojavi nikakav trag nečistoće nakon kuhanja.

- ¹¹ Pod ovim se podrazumijeva širina dlana, odn. udubljenje dlana, a to je prostor koji se nalazi između zglavaka. Ovo važi kod prorijeđene prljavštine kao što je mokrača. A oprašta se koliko jedan dirhem težinski, a to odgovara jednom miskalu, odn. težini 4,5 grama guste nečistoće, kao što je izmet. Ovo se odnosi ako je onečišćeno teškom nečistoćom kao što su krv, alkohol i mokrača životinje čije se meso ne jede, pljuvačka psa i doticaj svinje po odijelu na čovjeku. Šafi (Allah mu se smilovao) kaže: "Nečistoća od koje se čovjek može čuvati je neka vrsta zapreke da se može namaz obavljati s njome, bila ta nečistoća količinski mala ili velika, bila gusta ili lahka, jer tekst traži čistoću, a ne pravi razliku između male i velike nečistoće. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) prenosi od Poslanika (alejhi's-selam) da je rekao: "Kada neko od vas ode radi obavljanja veće nužde, neka se očisti sa tri kamenčića i to će biti dovoljno za to." (Prenosi Ebu Davud, Nesai, Ahmed i Darekutni, koji kaže da je sened autentičan; ovako stoji u djelu *Nejl*, I/88.) Imam-i Ajni kaže da je hadis Aiše (Allah bio zadovoljan njome) dokaz da je dovoljno upotrijebiti kamen i nije potrebno u tom slučaju koristiti i vodu, dok većina ranijih i kasnijih učenjaka kažu da je upotrijebiti i kamen i vodu bolje, ali nije obavezno. Ovo su svi prihvatili i na tome se donosi sud.

Ibni Abidin iznosi u djelu *Reddu'l-muhtar* prenoseći iz *Šerhu'l- Munije*: "Mi mislimo da se malo nečistoće oprašta, da je prihvaćeno, jer je upotreba kamenja kod čišćenja dovoljna na osnovu jednoglasnog suda" (I/326). A pošto je dozvoljeno zadovoljiti se upotrebom kamenja kod čišćenja, a zna se da takvo čišćenje ne odstranjuje trag prljavštine, nego ga smanjuje pa se sasušuju, onda je ostavljeno da prljavština, koliko mjesto gdje se vrši pranje (čmar) oprašta i da je s tim dozvoljeno obavljati namaz, a to je količinski koliko jedan dirhem. U djelu *Kifaje* autor (Allah mu se smilovao) kaže da su

kod gušće i teške nečistoće kao što je krv ili mokraćna, pa makar i od maloga djeteta koje ne jede¹² i sve drugo što izlazi iz ljudskog tijela

se ustručavali i smatrali ružnim upotrijebiti termin *mekaid* (čmar) za vrijeme predavanja pa su umjesto toga upotrebljavali dirhem (I/177). Koristi *Fethu'l-Bari*, vidi *Ilau's-sunen*, I/287).

¹² Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) bila bi donošena djeca i jednog dana doneseno mu je dijete koje ga je mokraćom ukvasilo pa Poslanik reče: 'Izlijte dosta vode na to' (Tahavi, a lanac prenosilaca je autentičan; tako stoji u djelu *Asari's-sunen* I/17).

Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahovu Poslaniku je doneseno dijete, ono se pomokriilo u njegovom krilu i on je zatražio vode, i dosta se vode izlilo na to mjesto" (Muslim). Ummi Kajs, kćerka Muhsina (Allah bio zadovoljan njome), prenosi da je to bio njezin sin koji se pomokrio u krilu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) pa je Poslanik zatražio vode, poprskao i polio po svom odijelu, a nije ga posebno prao (Muslim). Šejh Zafer Ahmed kaže: "Glagoli *reš-še* i *nedaha* koji znače poprskati, u ovom slučaju znače manje pranje, pranje bez posebnog pregonjenja, tako da se ovi hadisi mogu dovesti u sklad, jer nečist se ne može odstraniti prskanjem (*Ilau's-sunen* I/292). Imam Leknevi u djelu *Et-Ta'liku'l-mumedždžed*, komentaru na *Muvetta'* imami Muhammeda, kaže: "Naši učenjaci drže da *nedaha* i *reš-še* imaju značenje manjeg pranja (izlijevanja vode) bez pregonjenja i trljanja. Jer pranje i ispiranje je jače i bolje pranje. Ovo potvrđuje i hadis koji prenosi Ebu Davud od Hasana, odnosno njegove majke da je imala priliku da vidi Ummu Selemu kako izliva vodu na mokraćnu dječaka koji još nije bio počeo da jede, a kada bi počeo da jede hranu pored mlijeka onda bi to mjesto oprala. Ona bi prala mjesto uprskano mokraćom djevojčice (64). Sehl ibni Hunejf (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslaniče, čime ću politi svoje odijelo nakon sekreta nadražaja." Poslanik (alejhi's-selam) mu je odgovorio: "Bit će ti dovoljno da uzmeš šaku vode i očistiš njome svoje odijelo." (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasen-u sahih.) U poglavlju "Kako oprati krv sa odijela uprljanog krvlju mjesečnice" stoji: "Ostruži ga, zatim isperi mrlju vodom, a onda poprskaj i klanjaj u tom odijelu." Tako nešto stoji i kod Muslima (I/140). "Isperi ga vodom, zatim poprskaj i klanjaj u njemu" (I/143). Prenosi se od Alije (Allah bio zadovoljan njime): "Mi smo poslali Mikdada ibni Esveda Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) da ga upita za sluz –(meziju) uslijed nadražaja, i Poslanik (alejhi's-selam) je odgovorio: "Uzmi abdest i operi svoj spolni organ." Nevevi komentira riječi "operi svoj spolni organ" gdje je upotrijebljen termin *nedaha*, što znači poprskati, ali ovdje znači oprati, jer prskanje znači i pranje i ima osnovno značenje prskanja. U drugim

koje je inače nužno je očistiti, kao i vino,¹³ kokošiji izmet¹⁴ i sl., zatim mokraćna magarca, mačke, miša. Isti je slučaj sa fuškijom i balegom, suprotno mišljenju njih dvojice.

verzijama stoji: "Oprat će svoj spolni organ." Na taj način glagol *nedaha*, poprskati, koji je ovdje upotrijebljen, znači oprati. Tako isto i ono što je navedeno u nekim verzijama koje govore o mokraćni dječaka: "Izlijte dosta vode na to mjesto." Pošto se i ovdje govori o polijevanju vode na mokraćni dječaka i sl. onda su sve verzije vezane za mokraćni dječaka "Izlijte dosta vode na to mjesto". – Neka se i pojam naveden tu, *poprskati*, protumači slično tako. Hvala Allahu na Njegovu darivanju znanja i pouke (*Ilau's-sunen*, I/293-294; vidi više o ovome u tom djelu, ono je sasvim dovoljno za interpretaciju ovog pitanja).

¹³ Vino je velika nečist kao i mokraćna. Ebu Salebe Hušeni prenosi da je on pitao Allahova Poslanika (alejhi's-selam): "Mi živimo u susjedstvu ehl-i kitabija, oni kuhaju u svojim loncima i svinjsko meso, piju vino iz svojih posuda?" Poslanik (alejhi's-selam) mu odgovori: "Ako nađete drugo posuđe osim toga, jedite iz njega i pijte iz njega, a ako ne nađete, onda to posuđe operite vodom, jedite iz njega i pijte." (Prenosi Ebu Davud u poglavlju *At'ime*; ovaj hadis ima dobar lanac prenosilaca.) Sulejman ibni Musa (Allah mu se smilovao) kaže: "Nakon što je Halid ibni Velid osvojio Siriju, odsjeo je u Amidu, i njemu su u tom mjestu pripremili banju u kojoj se vrši masaža tijela smjesom u kojoj je bilo i vina. Omer je imao svoje obavještaje među vojskom koji su ga obavještavali o događajima, pa su Omeru javili o tome, i Omer mu je poslao poruku u kojoj stoji: "Allah je zabranio vino i u vašim stomacima i po kosi i po licu." (Ovo prenosi Ebu Seid ibni Mensur u svom *Sunenu*, a nalazi se i u djelu *Kenzu'l-ummal*, V/127.) Hakim u svojoj historiji navodi ovaj slučaj prenoseći od Ebi Usmana i Rebia ili možda Ebi Harisa ovako: "Omer mu je pisao: Saznao sam da ti vršiš masažu vinom, a Allah je, doista, zabranio vino da se koristi na bilo koji način, zabranio je doticanje vina, konzumiranje vina, pa otuda ne koristite vino za masažu vaših tijela! Vino je nečisto!" (Tako stoji i u djelu *El-Kenz*; ja nisam naišao na detalje o senedu ovog kazivanja, ali ono ima veći broj verzija koje pojačavaju jedna drugu; *Ilau's-sunen* I/286.) Mugire ibni Šube (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko prodaje vino - neka kolje i svinje." (Prenosi Ebu Davud također u poglavlju *Kitabu'l -buju'*, ali ga je prešutio i on i Munziri u svome djelu *Tergib*; hadis je hasen ili, možda, sahih.) U djelu *En - Nihaje* stoji: "Ovako upotrijebljene riječi znače zabranu, što bi se moglo objasniti: "Onaj ko prodaje vino neka bude i kasap svinjama". (Ovako se navodi i u *Hašiji* Ebu Davuda; on kaže u djelu *Rahmeti'l-umme* (str. 64): "Prodaja nečega što je čisto, je uredi na osnovu

Sve što je manje od jedne četvrtine odijela¹⁵ lakše nečistoće, kao što je mokrača konja i drugih životinja čije se meso jede, zatim izmet

jednoglasnog suda. A ja kažem: Ako je vino samo po sebi nešto čisto, onda to ne bi bilo koncezom zabranjeno prodavati. Dakle, sud da je nešto čisto, a istovremeno zabranjeno to čisto prodavati, povreda je idžma'a - zajedničkog stava ili suda." Ša'rani u djelu *El-Mizan* ističe da su svi imami, istaknuti učenjaci, saglasni da je vino nečisto, osim onoga što se prenosi od Davuda koji kaže da je vino čisto, ali je istovremeno zabranjeno, (str. 4). Ja mislim da se riječi Davuda, Zahirije i njegovih sljedbenika ne uzimaju u obzir, jer su oni idžmaom nadvladani još prije, što kaže i Sujuti i drugi kao što su Nevevi i Imamu'l-Haremejn da se konsenzus ne može povrijediti i poništiti njihovim suprotstavljanjem. Njihovo učenje je odbačeno i Kur'anom i Sunnetom koji govore o dopuštenosti izvlačenja zaključaka razmišljajući na osnovu Kur'ana i Sunneta Poslanikova. (Tako stoji u djelu *Tezkiretu'r-rašid*, muhaddisa Leknevija, str. 279.) Ističem da je idžma jedan od šeriatskih dokaza, kao što je poznato i u usulu. To potkrepljuje hadis koga smo iznijeli u tekstu u verziji Ebu Davuda koji otvoreno govori o nečistoći vina, a što smo potvrdili i ranije. Na taj način obesnažen je sud Emira Behubala u djelu *Er-Revda* u *En-Nedijje* koji kaže: "Zabrana vina, a to je vino na koga ukazuju ovi tekstovi, ne znači da je nečisto, zato treba i drugi dokaz; u protivnom, ostaje se na prihvaćenim principima o čistoći" (I/14). A on i njegove pristalice tvrde za sebe da su grupa koja primjenjuje hadis, pa iako tvrde da su se oslobodili omči *taklida*, oni su u principu ostali imitatori Davuda Zahirija, oživljavajući njegove mrtve misli. (Prenijeto iz *Ilau's-sunen*, I/283-286.)

¹⁴ Kokošiji izmet i slično njemu kao npr. domaće patke, a divlje smatra se kao izmet goluba čiji je izmet čist, zatim guske i pauna su nečisti. Pravilo je za to da sve ono što se opogani u zraku kao npr. golub, to je čisto, ne smeta, jer je teško očuvati se toga.

¹⁵ Neki kažu da se odnosi na četvrtinu jednog dijela odjeće kao što je rukav, a tijelo se tretira kao i odjeća. Pravilo koje se odnosi na lakšu nečistoću ranije spomenuto suprotstavlja se hadisu eseru, u vezi sa mokračom konja, jer je konj, po mišljenju Ebu Hanife (neka mu se Allah smiluje), životinja čije se meso ne jede, njegova mokrača je lakša nečist zbog postojanja raznih verzija hadisa esera. Hadis *urenijina* koji govori o čistoći mokraće, o kome je bilo ranije riječi, ukazuje na čistoću mokraće općenito, a hadis u kome se kaže: "Čuvajte se mokraće", ukazuje općenito na nečistoću mokraće. Konj je prema mišljenju Ebu Jusufa životinja čije se meso jede, a kod Ebu Hanife životinja čije se meso ne jede, ne zbog njegove nečistoće, nego iz opreznosti da se ne umanjí broj konja. Prema mišljenju Ebu Hanife, stoji da

ptice čije se meso ne jede i poprskano mokraćom kao što je vrh igle, oprasha se.

Krv ribe i izmet ptica koje se jedu je čisto osim izmeta kokoši, patke i njima slično.

Pljuvačka (pjena) mazge i magareta je čista, a po mišljenju Ebu Jusufa, to je lahka nečistoća. Voda koja je naišla¹⁶ na nečistoću - nečista je, i obrnuto. Kada bi čisto odijelo bilo zamotano u vlažnu nečist i na tom čistom odijelu pokazala se vlaga te nečisti i kada bi se cijedilo pa da prokapa, odijelo bi bilo nečisto; u protivnom, ne bi bilo nečisto. Tako je isto kada bi se postavilo nešto vlažno na nešto premazano suhom nečistoćom. Kada bi se onečistila jedna strana odijela i čovjek zaboravio pa oprao neku stranu bez istraživanja,¹⁷ smatralo bi se da je to čisto, isto kao što je čista pšenica na kojoj se pomokrilo magare dok je vrhlo te se jedan dio pšenice poslije toga oprao ili to iščezlo, pšenica bi u cjelini bila čista.

Sirište mrtve životinje¹⁸ i mlijeko toga sirišta čisti su po mišljenju Ebu Hanife, suprotno mišljenjima Ebu Jusufa i Muhammeda.

sve ono što je dopušteno da se jede i mokraća je toga čista iako je ružno. Olakšica kod lakše nečistoće javlja se kod svega, ali ne i kod vode. Lahka nečistoća u vodi sva se smatra teškom nečistoćom na osnovu zajedničkog stava, a Allah najbolje zna.

¹⁶ Tj. malo vode ili mala voda koja bi naišla na tešku nečistoću je teška nečistoća, i obrnuto tj. kao kad bi teška nečistoća naišla na malu vodu, i tada je voda nečista, na osnovu jednoglanog mišljenja.

¹⁷ Sa istraživanjem je utoliko prije kao olakšica i milost vašeg Gospodara.

¹⁸ Kao sirište jareta ili mlade deve koji još nisu počeli jesti, bilo kruto ili tečno, smatra se čistim, po mišljenju Ebu Hanife. Isto tako, i mlijeko toga sirišta smatra se čistim. Međutim, stvrđnuto sirište je čisto zbog toga što u njemu nije bilo života. Tečno sirište i mlijeko su također čisti pošto nečistoća ima svoje mjesto i nije djelovala na tečno sirište i mlijeko prije smrti. Zbog toga mlijeko koje proističe između sadržaja želuca i krvi je čisto i ono nije palo pod utjecaj poslije smrti životinje. Ebu Jusuf i Muhammed (Allah bio zadovoljan njima) kažu: "Sirište mrtve životinje je apsolutno nečisto i

Oprati se poslije velike i male nužde je sunnet,¹⁹ ali ne i poslije puštanja vjetra.

Sunnetom nije određen broj nego će brisati to mjesto dok ne postane čisto. Oprati se vodom poslije otklanjanja nečistoće je daleko bolje.

Nužno (vadžib) je odstraniti nečist ako prijede²⁰ mjesto izlaska. Ovo se podrazumijeva ako prijede mjesto gdje se vrši pranje.

njegovo mlijeko je nečisto, jer ukoliko je mjesto nečisto, nužno je da i ono što je u njemu bude nečisto”.

Napomena: Ako bi čovjek zaspao ili išao po nečemu što je nečisto, ako se ta nečist pojavi, onda će biti nečist, a ako ne, neće. Odavde proističe da čovjek koji je sa abdestom, ako bi išao svojom mokrom nogom po prostirci koja nije čista i ako se na njegovoj nozi ne bi pojavila nečist, smatralo bi se da je stopalo čisto.

¹⁹ Ovo je sunnet na osnovu prakticiranja Poslanika (alejhi's-selam). Enes (Allah bio zadovoljan njime) prenosi: “Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ulazio bi u klozet, a ja i još jedan mladić nosili bi posudu sa vodom i štap. Poslanik bi se oprao vodom.” (Prenosi Buhari u poglavlju *Et-Tahur*, a Muslim u poglavlju: “*Zabranjeno je prati se desnom rukom*”). Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Kada bi Vjerovjesnik (alejhi's-selam) htio ići u klozet, ja bih mu donio vode u testiji, ili tako nešto, on bi se oprao, a onda obrisao svoju ruku o zemlju. Tada bih mu ja donio drugu posudu sa vodom, pa bi on uzeo abdest.” (Prenosi Ebu Davud u poglavlju *Er-redžulu judliku jedehu bi'l-erdi iza estendža*; termin *istindža* ovdje upotrijebljen znači odstraniti nečistoću sa njezina mjesta, a nečistoća je sve što izlazi iz stomaka.) Asmei kaže: “*Istindža* znači obrisati mjesto nečistoće, ili oprati ga.” Blizu značenja ovog termina je termin *istitabe*, zatim *istinzaif*. I jedno i drugo znači oprati se nakon nužde. Isto značenje ima i termin *istidžmar*. Termin *istibra* je traženje čistoće, a to je da čovjek klekne na zemlju radi odstranjenja prirodne potrebe. Termin *istinzah* – nastojati održavati čistoću, a to znači držati se daleko od mokraće. (Vidi više u djelu *El-Binaje, Ahkamu'l istindža ve adabuhu min hilali'l- ehadisi's-šerife*, I /465 pa nadalje.)

²⁰ Pošto je ranije rečeno da je sve ono što je ispod jednog dirhema sunnet odstraniti, međutim, ako količinski iznosi jedan dirhem ili bude više od jednog dirhema, to je apsolutno nužno odstraniti. To se može odstraniti

Čišćenje se ne može vršiti predmetima kao što su: kost, fuškija i hrana, niti se može vršiti desnom rukom.²¹

Mekruh je okretanje prema Kibli²² prednjeg ili zadnjeg dijela čovjeka za vrijeme obavljanja nužde pa makar to bilo i u praznom prostoru.

samo vodom ili nečim tečnim čistim i što može očistiti osim ako je osoba pod nekom zaprekom (uzurom), o čemu su ranije navedene odredbe.

Pod tim se podrazumijeva ono što je iza mjesta koje se čisti, tj. podrazumijeva se da neće biti uredi namaz ako bude nečisti više od jednog dirhema, mimo mjesta gdje se vrši pranje.

²¹ Prenosi se od Ebu Katadea (Allah bio zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik rekao: "Kada neko od vas mokri, neka ne dotiče svoj spolni organ desnom rukom! A kada neko ode u klozet, neka se ne potire desnom rukom! Kada neko pije vodu neka ne pije nadušak." (Prenosi Buhari u poglavlju *En-Nehj ani'l-istindža bi'l-jemin* i ostali autori *El-Kutubu-s-sitte*.)

²² Prenosi se od Ebu Ejjuba Ensarija (Allah bio zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Kada dođete na mjesto da obavite nuždu, ne okrećite se prema Kibli prednjim niti zadnjim dijelom tijela, kada mokrite ili obavljate veliku nuždu." Ebu Ejjub dodaje: "Došli smo u Siriju i našli smo da su klozeti podignuti u pravcu Kible pa smo se zaokretali od tog pravca prilikom obavljanja nužde i tražili oprost od Allaha." (Prenosi Muslim, I/30.)

Napomena: I kod obavljanja nužde lijepo je postupiti: ne mokriti stojeći, osim ako postoji kakvo opravdanje ili bojazan da se voda mokraćne neće vratiti na čovjeka, ili bojazan da se neće otkriti sramni dio tijela čovjeka, ili kad postoji kakav bol u leđima pa se i pri mokrenju stojeći liječi taj bol. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Ko vam kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) mokrio stojeći nemojte mu vjerovati, jer Poslanik je mokrio samo čučajući". (Prenose Tirmizi i drugi.)

Među to lijepo ponašanje spada i to da muškarac otrese spolni organ tri puta poslije mokrenja. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Kada se neko od vas pomokri neka iscijedi svoj spolni organ tri puta." (Prenosi Ibn Madže i drugi.) A onda da spolni organ obriše čime ili opere vodom. Jesar, oslobođeni rob Omera (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže: "Kada bi Omer mokrio, tražio bi od mene nešto da očisti svoj spolni organ. Ja bih mu dodao kakvo drvce ili adekvatan predmet." (Prenosi Tirmizi. Tako se nalazi u djelu *Kenzu'l-ummal*, V/127; Bejhaki kaže: "Ovaj hadis je

najvjerodostojniji vezan za ovo pitanje.”) Potvrđeno je da je Omer (neka je Allah zadovoljan njime) rekao: “Operite dobro ono što je ispod donjeg veša.” (Prenosi Muhammed u *Muwetti* od Malika čiji je lanac prenošenja autentičan; on dodaje: “Ovo prihvatamo, ali oprati vodom nama je najdraže od svega drugoga” (str. 50). Među lijepo ponašanje kod obavljanja nužde spada i čuvanje od prokletstva, tj. onoga što izaziva prokletstvo. Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) kaže: “Čuvajte se onoga što izaziva prokletstvo.” Oni upitaše: “Šta je to, Allahov Poslaniče, što izaziva prokletstvo?” I on odgovori: “To je vršenje nužde na putu kuda prolaze ljudi ili u hladu gdje se odmaraju.” (Prenose Ahmed, Ebu Davud i Muslim.) U jednom rivajetu stoji: “Ono što izaziva prokletstvo svodi se na troje, a to je: tamo gdje ljudi odsjedaju, pored tekuće i stajace vode. Među lijepo ponašanje u ovom slučaju spada i učenje slijedeće dove: “Vjerovjesnik (alejhi’s-selam) govorio bi pri ulasku u klozet: “Bože, utječem ti se od svega štetnoga i prljavoga - *Allahumme inni euzubike mine’l hubesi ve’l-habaisi*” (Prenose Buhari i Muslim). A kada bi izašao iz klozeta, rekao bi: “Tvoj oprost, molim Te!” - *Gufraneke!* (Bilježi Ahmed.) A u jednom drugom rivajetu stoji da bi Poslanik govorio: “Hvala Allahu koji je odstranio od mene ono što muči, a zadržao ono što život i zdravlje daje” - *Elhamdu lillahi’l-lezi ezhebe anni’l-eza ve’afani*. (Prenose Nesai i Ibni Madže; Sujuti ističe da je ovaj hadis autentičan; vidi više *Ilau’s-sunen* o ovom pitanju, I/313.)

Propisi o namazu

Vrijeme sabah - namaza¹ počinje sa pojavom druge zore, a to je bjelina koja se proteže u horizontu poprijeko i traje sve do izlaska sunca. Podne² počinje kad Sunce krene sa polovice neba pa dok sjena

¹ Tj. vrijeme sabah namaza, jer je zora svjetlo jutro, pa se zbog toga i nazvalo to vrijeme - vrijeme druge zore, koja se prostire, tj. širi horizontom i desno i lijevo tako kao da svijetli pa se i nazvala istinito jutro, jer se najjasnije manifestira. O tome je navedeno i u *Sahihu* Buharija u hadisu koji govori o početku Objave Poslaniku. On (Poslanik) primao bi Objavu u snu, ona bi dolazila poput cijepanja jutro. Ovo cijepanje jutro bilo bi prije prave zore na oko pola sahata pa je prozvana i lažnom zorom. To se jasno primjećuje posmatrajući nebo koje izgleda kao rep vuka ili lisice. To zbog toga što se javlja vrlo kratko, zatim iščezne i nakon te zore ponovo zavlada mrak pa se ne uzima u obzir ovo svjetlo, na osnovu riječi Poslanika (alejhi's-selam): "Neka vas ne zavede ezan Bilalov, niti zora koja se protegne, nego uzimajte u obzir zoru koja se prostire." Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže Bilalu (neka je Allah zadovoljan njime): "Nemoj da učiš ezan prije nego ti postane jasna i očita zora, ovako!" i Poslanik pruži svoju ruku poprijeko. (Prenosi Ebu Davud bez komentara hadisa.) Sabah - namaz traje sve do izlaska sunca, tj. traje do nešto malo prije izlaska sunca, jer je namaz pri izlasku sunca zabranjen, kao što će kasnije biti riječi o tome.

² Vrijeme podne-namaza počinje od zevala, tj. kada Sunce krene nadolje sa svog položaja na kome dostiže svoju krajnju visinu i počinje da se spušta. O spoznaji vremena zevala postoji više kazivanja. Najtačnije je ono koje je navedno u djelu *Muhit* od Burhanija, a to je da se zasađi neko pravo drvo u zemlju koja je ravna i sve dok se sjena ne smanjuje, a kada sjena počne da

svakog predmeta ne poraste dva puta kao što je taj predmet, ali ne i kada je u *zevalu*, polovici neba. Ebu Jusuf i Muhammed kažu da traje dok sjena predmeta ne postane jednaka dužini tog predmeta. Vrijeme ikindije je od isteka vremena podneva do zalaska sunca. Vrijeme akšama³ je od zalaska sunca pa do iščeznuća *šefeka*, a to je bjelina koja

opada, to se zove *Kijamu'z-zahire*, vrijeme kada nije dozvoljeno klanjati. Kada sjena počinje da raste i prijeđe mjesto na kojem je postavljeno, dozvoljeno je klanjati. Ovo se zbiva onda kada je Sunce u zenitu, kao što je slučaj oko ekvatora. Međutim, daleko je lakše od ovoga spoznati kada je podne ono što se prenosi od Muhammeda (neka mu se Allah smiluje) da čovjek stane okrenut prema Kibli i sve dok zrake sunca padaju na njegovu lijevu obrvu znači da sunce još nije počelo spadati sa središta neba, a kada zraka Sunca pada na njegovu desnu obrvu, to je znak da je Sunce krenulo sa zenita. Međutim, ja kažem: "Ovo je ispravno ako je Kibla na južnoj strani, kao što je slučaj u Medini i u Siriji, a Allah najbolje zna." Vrijeme podneva traje sve dok sjena nečega ne bude porasla dva puta kao taj predmet. Ovo je stav Ebu Hanife (neka je Allah zadovoljan njime), a na osnovu rivajeta koga prenosi Ebu Zerr (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Bili smo na putu sa Vjerovjesnikom (alejhi's-selam), i kada mujezin htjede da prouči ezan i oglasi početak podne - namaza, Poslanik mu reče: "Pričekaj dok ne zahladni!" Nešto kasnije ovaj htjede da uči ezan i Poslanik ponovo reče "Pričekaj!" I kad ponovo htjede, opet mu reče: "Pričekaj dok se ne okrene sjena" i dodade: "Jačina toplote izbija iz žestine Džehennema!" (Prenosi Buhari u poglavlju: *El-ezan li'l-musafir* -Ezan za putnike kada klanjaju u džemaatu. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naredio je ovom mujezinu da odgodi ezan podne - namaza dok sjena ne poraste više od svog predmeta. Allah najbolje zna. (Vidi *Umdetu'l-kari*, II/540, i *Me'arifu's-sunen* od Benurija, II/1329.)

Ebu Jusuf i Muhammed (Allah im se smilovao) kažu da vrijeme podneva traje dok sjena svakog predmeta ne postane kao i taj predmet, osim sjene u zenitu. Ovo prenosi Hasan od Ebu Hanife, a to je i mišljenje ostale trojice imama i po tome se postupa i donosi fetva.

- ³ Vrijeme akšama traje do iščeznuća *šefeka*, a to je bjelina koja se javlja na horizontu poslije crveni. Prenosi se od Omera (neka je Allah zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Vrijeme akšama traje sve dok ne iščezne svjetlo *šefeka*, tj. dok ne iščezne večernje rumenilo i nastupi bjelilo." Ovo su riječi i Ebu Bekra Siddika, Enesa, Mu'aza i drugih.

Ebu Jusuf i Muhammed (Allah im se smilovao) kažu: "Šefek je crven, na osnovu riječi Omera (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: "Šefek je crven,

se javlja na horizontu nakon iščeznuća crvenila. Njih dvojica Ebu Jusuf i Muhammed, kažu da je to crvenilo. Neki kažu da se fetva donosi po tome. Vrijeme jacije⁴ i vitr - namaza počinje sa istekom vremena akšama i traje do druge zore. Vitr - namaz ne može se klanjati prije jacije zbog redoslijeda.

Lijepo je otehiriti sabah⁵ do vremena u kome bi se moglo proučiti četrdeset ili nešto više ajeta. A ako se pojavi nešto što će pokvariti abdest, a ima vremena da čovjek uzme abdest, uzet će ga i

i kada iščezne, dozvoljeno je klanjati." (Ovo prenosi Darekutni kao hadis mevkuf, a prenosi ga i Malik; ovo je sud i ostale trojice imama i na tome se donosi fetva; Vidi *Ed-Dur*, str. 70, i *El-Binaje*, I/495.)

⁴ Omer (Allah bio zadovoljan njime) pisao je Ebu Musa el-Eš'ariju (neka je Allah zadovoljan njime): "Klanjaj jaciju u koje god hoćeš doba noći i ne oteži." (Prenosi Tahavi i kaže da su svi prenosioci pouzdani; vidi *Asari's-sunen*, I/44.) Prenosi se od Ubejda ibni Džurejdža (Allah mu se smilovao) da je pitao Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) do kada se jacija namaz proteže. Ovaj odgovara: "Do pojave zore." (Prenosi Tahavi i ističe da je lanac prenosilaca autentičan; tako stoji u djelu *Asari's-sunen* I/44.)

⁵ Tj. lijepo je odgoditi sabah do pojave nešto svjetlosti radi okupljanja što više džemata. Rafi' ibni Hadidž (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: "Klanjajte sabah pred izlazak sunca, veća je nagrada!" (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenu sahih; prenosi ga i Ibni Hiban u svom *Sahihu*, kao i Ebu Davud i dr., vidi *Nasbu'r-raje*, I/235.)

Ovo je slučaj kada džemat kasni, tj. odgađa se do pred izlazak sunca. Međutim, kada se uspostavi namaz i prije toga, on će se obaviti. Isti je slučaj i sa putnikom ili nekim ko ima kakav posao; on ima pravo i može da klanja sabah čim nastupi vrijeme sabaha. Takav je slučaj i sa sabah - namazom na Muzdelifi. Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Nisam vidio Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da je klanjao neki namaz izvan njegova vremena osim dva namaza koje je spojio, a to su akšam i jacija, na Muzdelifi, a klanjao je i sabah prije njegova vremena" (Buhari u poglavlju *Kitabu-l Hadždž* I/288), tj. klanjao je sabah prije uobičajenog termina, ali ipak utvrdivši da je zora nastupila. (To kaže i Nevevi (Allah mu se smilovao) u djelu *Šerhi Muslim*, I/417.) Sve ovo što se kaže o sabahu kaže se i o drugim namazima.

povratiti namaz na spomenuti način. Lijepo je i odgoditi podne ljeti⁶ dok malo zahladni, kao i ikindiju, ali ne do vremena kada dolazi do promjene na Suncu, i jaciju dok ne prođe jedna trećina noći, a vitr-namaz⁷ do nakraj noći onome ko je siguran da će se probuditi, a ako nije siguran, onda će klanjati i jedno i drugo prije spavanja. Lijepo je požuriti sa klanjanjem podne i akšama zimi, zatim požuriti ikindiju i jaciju kada je oblačno, a u drugo vrijeme otehiriti klanjanje.

Zabranjuje se namaz,⁸ sedžde-i tilavet i dženaza-namaz pri izlasku Sunca i kada je Sunce u zenitu i pri zalasku, osim ikindije toga dana.

⁶ Imam Ibni Nudžejm, jedan od naših fakiha, dodaje da se podne i u vrijeme jeseni klanja kao i u vrijeme ljeta, a u vrijeme proljeća da se klanja kao u vrijeme zime, tj. naređeno je da se požuri sa podnevom tada (*El Bahru'r-raik*, I/248). Prenosi se od Ebu Seida el-Hudrija (Allah bio zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Odgodite podne malo da bi zahladnilo, jer jačina toplote izbija iz žestine Džehennema," tj. iz njegove toplote. (Prenosi Buhari u poglavlju: *El Emr bi'l-ibradi bi'z-zuhr fi šideti'l-harr*, I/77.)

Lijepo je odgoditi ikindiju apsolutno, bilo ljeti ili zimi, radi klanjanja nafila, ali dok ne dođe do promjene na Suncu, dok ne dođe vrijeme da čovjek može gledati u Sunce, a da ne škilji.

⁷ Tj. do kraja noći. Džabir (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Onaj ko se plaši da neće ustati pri kraju noći, neka vitr - namaz klanja početkom noći, a onaj koji teži da klanja vitr - namaz pri kraju noći neka to i čini jer klanjati noću je predanije i bolje." (Muslim u poglavlju *Salatu'l-lejl*, I/258). Ebu Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Preporučio mi je moj prijatelj troje: postiti tri dana svakog mjeseca, klanjati dva rekjata sabah-namaza i vitr-namaz prije spavanja." (Prenose Buhari i Muslim). Pod pojmom tri dana podrazumijeva se postiti trinaesti, četrnaesti i petnaesti dan svakog mjeseca i taj period zove se *ejjamu bid* - bijeli dani, jer su tada noći nešto svjetlije, osvijetljene svjetlom punog Mjeseca, a Allah najbolje zna.

⁸ Ukbe ibni Amir Džuheni (Allah bio zadovoljan njime) prenosi: "Poslanik (alejhi's-selam) nam je zabranio da klanjamo, da kopamo naše mrtve u tri vakta, a ti su: kada se Sunce rađa i dok ne odskoči, kada je Sunce u zenitu, na pola neba, pa dok ne krene prema zapadu, i kada Sunce zalazi sve dok ne zađe." (Prenosi Muslim, I/276; a Imam Nevevi kaže: "*Zahire*, termin koji

Zabranjuje se i nafla⁹ i dva rekjata kod tavafa poslije sabah-namaza i ikindije, ali ne propušteni namazi, sedžde-i tilavet i dženazamamaz. Zabranjuje se nafla poslije pojave zore više od dva rekjata sunneta sabah-namaza.¹⁰ Zatim se zabranjuje nafla prije akšama, za

se ovdje upotrebljava, je vrijeme kada je Sunce u zenitu, a to znači kada neko ko stoji na suncu ne daje sjenu ni prema istoku ni prema zapadu.”)

Šejh Zafer (Allah mu se smilovao) kaže: “Zapamti da je mekruh klanjati dženazu u ta vremena, posebno ako dženaza nije prisutna tih momenata, a ako je već prisutna, ne odgađajte dženazu namaz.” Dokaz za to su riječi Poslanika (alejhi's-selam): “Požurite sa dženazama, i ako je osoba dobra i čestita, onda je dobro da je dobru predate, a ako nije takva, onda zlo skinite sa vaših vratova.” (Prenose Buhari i Muslim.) U djelu *Tuhfetu'l-fukaha* stoji: “Najbolje je da se klanja dženaza-namaz kada se dženaza pripremi pa makar i u ta tri vremena, da se ne odgađa dženaza-namaz, za razliku kod farzova,” (I/263). Namaz u ova tri vremena, po našem mišljenju, nije uopće dozvoljen, nije dozvoljen ni farz naklanjati, niti sunnet, niti bilo kakvu naflu, osim ikindiju toga dana. Ikindija toga dana dozvoljena je da se klanja čak i pri zalasku Sunca ako ju je čovjek zaboravio klanjati. Ako bi čovjek i klanjao neki farz u to vrijeme ili sve što je dužan i što je obavezan, bilo bi neispravno, a ako bi to bila nafla, ona bi bila uredu, ali veoma pokuđeno. (Vidi *Mearifu's-sunen*, II/122; ističem da se više o ovome može naći u djelu *Ilau's-sunen*, II/50.)

⁹ Prenosi se od Ebu Seijda el-Hudrija (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: “Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) gdje ističe: “Nema nijednog namaza poslije sabaha dok se ne podigne Sunce niti poslije ikindije-namaza dok ono ne zađe.” (Prenosi Buhari u poglavlju *La tuteharra es-salatu kable gurub'iš-šemsu* I/82 i u *Azizi-šerhu'dž-džami's-sagir*, III/438; stoji da ga citiraju Buharija, Muslim, Nesai i Ibni Madže, prenoseći od Ebu Seida kao merfu hadis, zatim Ahmed, Ebu Davud i Ibni Madže preko Omera, također kao merfu hadis; Menavi ističe da je ovaj hadis mutevatir.)

¹⁰ Prenosi se od Hafse (neka je Allah zadovoljan njome) koja kaže: “Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi klanjao samo dva rekata po pojavi zore.” (Prenosi Muslim u poglavlju *Istihbabu rekatejji sunneti'l-fedžri ve'l-hassi'alejha*, I/250; vidi dopunu u djelu *El-Binaje*, I/515, pa nadalje, i u djelu *Ilau's-sunen* II/53, pa nadalje.)

Nema nikakva namaza ni prije akšama. Prenosi se od Džabira (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: “Pitali smo žene Allahova Poslanika (alejhi's-selam): Jeste li ikada primijetile Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da klanja dva rekjata prije akšama?” One su odgovorile: “Ne”, osim što je

vrijeme održavanje hutbe bilo čega, prije bajram-namaza; zatim se zabranjuje spajanje dvaju namaza¹¹ u bilo koje vrijeme osim na Arefatu i Muzdelifi.

Ummi Selema (neka je Allah zadovoljan njome) odgovorila: "Jednom ih je klanjao kod mene, pa sam ga upitala: Kakav je ovo namaz? Poslanik (alejhi's-selam) je odgovorio: "Zaboravio sam dva rekjata prije ikindije pa sam ih sada klanjao." (Prenosi Taberani u *Musnedu's-šamijjin* u poglavlju *En-Nevafil*, II/141; Šejh Zafer kaže: "Sened ovog hadisa je dobar"), u vrijeme hutbe Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Doista, kada se musliman okupa petkom, a onda se uputi u džamiju ne uznemirujući nikoga i ne vidi da je imam izašao na mimber, klanjat će što mu duši drago, a ako vidi da je imam izišao na minber, sjest će, slušat će hutbu i šutjeti sve dok imam ne završi svoje predavanje. Ako mu ne budu oprosteni te džume svi njegovi grijesi, to će mu biti kefaret za džumu koja slijedi." (Bilježi Ahmed; prenosioci ovog hadisa su svi autentični, osim šejha Ahmeda, a on je sukat-pouzdan; *Medžme'u'z-zevid*, I/210.)

Prenosi Ata'a od Ibni Abbasa i Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) da su njih dvojica prezirali klanjanje namaza za vrijeme hutbe i svaki razgovor petkom kada imam iziđe na minber (Ibni Ebi Šejbe u svom *Musannefu*, I/346; svi prenosioci su pouzdani, sukat; vidi *Ilau's-sunen*, II/69) i prije bajram-namaza (nema nafile).

Prenosi se od Ibni Abbasa (Allah bio zadovoljan njime) hadis: "Poslanik (alejhi's-selam) je izišao i klanjao s njima bajram, a ni prije ni poslije bajram-namaza nije klanjao nikakvu nafilu." (Bilježe šesterica autora *El-Kutubus-sitte*.) Također je zabranjeno spajanje dvaju u jednom namaskom vremenu ovim na Arefatu i Muzdelifi.

¹¹ Abdullah ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao bi namaz u njegovo vrijeme, osim kada bi spajao namaze na Muzdelifi i Arefatu" (Nesai, čiji je sened autentičan). Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi, kada bi bio na putu, odgađao podne i požurivao klanjanje ikindije, odgađao klanjanje akšama i požurivao klanjanje jacije." (Prenose Tahavi, Ahmed i Hakim; lanac prenošenja ovog hadisa je hasen; tako stoji u djelu *Asari's-sunen*, II/73.) Poslije čega stoji, a prenosi se od Džabira koji kaže: "Prenio mi je Nafi: "Izišao sam sa Abdullahom ibni Omerom na put koji je htio otići u svoju zemlju. Tada mu je došao neko i rekao: "Safija kći Ebu Ubejda otišla je zbog onoga što je bilo s njom, uzela je sve sa sobom i gledaj da je dostigneš. On je otišao žureći i s njime je bio neko iz plemena Kurejš. Sunce je bilo pri zalasku, a on nije bio klanjao ikindiju. Ja sam se družio s

njim i znam da je on čuvao namaz. Kada je usporio, rekao sam mu: Namaz, Allah ti se smilovao! On me samo pogledao i nastavio ići i kada je bila na izmaku crven, sišao je i klanjao akšam, a onda i jaciju. Crven je već bila iščezla i on je klanjao s nama, a onda se okrenuo prema nama i rekao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam), kada je morao požuriti, ovako bi postupao." (Prenosi Ebu Davud, Nesai, Tahavi i Darekutni; lanac prenosilaca je autentičan.) Prenosi se od Ebu Osmana koji kaže: "Došli smo ja i Se'ad ibni Malik (Allah bio zadovoljan njime) žureći da obavimo hadždž. Tom prilikom smo spajali podne i ikindiju, jedan bi klanjali na početku, drugi na kraju, spajali smo i akšam i jaciju sve dok nismo stigli do u Mekku." (Prenosi Tahavi; sened i ovog hadisa je autentičan, a navodi se u *Asari's-sunenu*; Šejh Zafer ističe da hadisi u ovom poglavlju sasvim jasno ukazuju, a na osnovu utvrđenoga od strane Vjerovjesnika (alejhi's-selam) u vezi sa spajanjem dvaju namaza da je to formalno spajanje i na taj način dolazi do usklađivanja ovih hadisa.

Napomena: U djelu *Ed-Durr* stoji: "Ne smeta taklid oponašanje u nuždi, ali pod uvjetom da se pridržava svega što traži dotični imam, a ranije smo naveli da je kombinirana norma neprihvatljiva na osnovu jednoglasnog mišljenja." Znalac Šami kaže: "Šafi (Allah mu se smilovao) uvjetovao je, da bi se namaz mogao spajati i klanjati unaprijed, tri uvjeta: da se kod klanjanja klanja prvi, da se donese nijet da će se namaz spajati prije nego što se završi namaz, i treće, da se ne rastavljaju tako što bi govorilo da su namazi odvojeni po običaju. On nije uvjetovao kod spajanja sa odgađanjem namaza osim nijet o spajanju prije nego bi istekao prvi namaz." (Iz djela *Nehr.*) On također uvjetuje da se Fatiha uči u namazu makar to bio i muktedija, da se obnovi abdest nakon doticaja svog spolnog organa ili tuđinke, i ruknove koji se odnose na to djelo, a Allah najbolje zna. (I/397).

Tahtavi ističe u svojoj *Hašiji* na djelo *Meraki'l-felah*: Često se putnik stavlja na kušnju, posebno za vrijeme hadždža, otuda nije loše ovo oponašati, kao što stoji u djelima *El - Bahr i N-nehr* (str. 103).

On kaže: "Što se tiče uzroka koji dozvoljavaju povezivanje dvaju namaza, a koji to zastupaju, oni su prihvatili da je jedan od tih uvjeta putovanje." Malik kaže: Nije dozvoljeno spajati namaze na putu osim kada putnik osjeti stvarni napor. Tome se suprotstavlja Šafi i ne uvjetuje to. Malik u jednoj verziji koja se prenosi od njega uvjetuje da, kad putovanje vodi kakvom dobrom djelu, ibadetu, kao što je hadždž i borba za razliku od Šafija koji dozvoljava spajanje namaza na svakom dozvoljenom putovanju. (Ovu verziju prenose stanovnici Medine od Malika.) Što se tiče spajanja namaza kod kuće, i to dozvoljava jedna grupa zahirija i Ešheb, jedan od pristalica Malika, bez ikakve isprike. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov

Žena koja postane čista¹² u vrijeme ikindije ili jacije klanjat će samo ta dva namaza. Onaj ko postane obveznikom¹³ izvršenja farza na kraju namaskog vremena, naklanjat će taj farz. Neće ga klanjati ona žena koja dobije mjesečnicu u to namasko vrijeme.¹⁴

Poslanik (alejhi's-selam) klanjao je u Medini spojivši podne i ikindiju u vrijeme kada nije postojao nikakav strah niti putovanje" (Muslim, I/276).

Tirmizi ističe u svome djelu *Ilel* : "Svi hadisi koji se nalaze u ovoj knjizi prihvatljivi su i postupa se prema njima. To su prihvatili i neki muhaddisi, osim dva hadisa, hadis koji prenosi Ibni Abbas u kome kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) spojio podne i ikindiju u Medini i akšam i jaciju bez ikakva straha, bez putovanja, kiše itd. Očito je da je ovaj hadis slab i napušten na osnovu zajedničkog stava i niko ga ne prihvaća (II/230). Dopuna ovih riječi nalazi se u djelu *Ilau's-sunen* (II/81). Ja mislim da je ovaj hadis jedan od garib, osamljenih hadisa koga prenosi Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njime). Osim toga ovaj hadis se suprotstavlja mutevatir hadisu koji govori o namazu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da se klanja svaki namaz u svoje vrijeme osim izuzetka. Osim toga, to je *tefrit*. Neko je upitao Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime): "Šta je tefrit u namazu?" A on je odgovorio da je to odložiti namaz dok ne dođe drugi namaski vakat. (Prenosi Tahavi, čiji je lanac prenošenja autentičan; tako stoji u djelu *Asari's-sunen*, II/75.) Istinito je da je Omer ibni Hattab (neka je Allah zadovoljan njime) pisao Ebu Musau (neka je Allah zadovoljan njime): "Zapamti da je spajanje dvaju namaza bez opravdanja, veliki grijeh." (Prenosi Abdurrezak u svom *Musannefu* u poglavlju: *Men nesije salate'l-hadar ve'l-džem' bejne's-salatejni fi's-seferi*, II/552; Šejh Zafer kaže: "Prenosioci ovog kazivanja su pouzdani." Allah najbolje zna.

¹² Tj. klanjat će samo ta dva namaza, a ne i podne sa ikindijom, niti akšam sa jacijom, (*Medžme'a*, str. 74).

¹³ Tj. kad maloljetno dijete postane punoljetno, ili nevjernik primi islam, ili se otriježni lud čovjek, ili onesvješten, ili postane čista žena poslije najdužeg perioda mjesečnog pranja i perioda poslije porođaja, a preostalo je vrijeme koliko bi mogla donijeti početni tekbir. Ili žena koja je postala čista poslije manje od najdužeg perioda mjesečnice i perioda poslije porođaja, a preostalo je toliko vremena da se može okupati i donijeti početni tekbir, ona će klanjati samo taj farz, a ne i protekli farz.

¹⁴ Niti porodilja, niti ona koja ima menzis u tom vremenu, niti onaj koji je poludio ili se onesvijestio, jer se uzima u obzir među uzroke namaza krajnje vrijeme namaza, a to je ono što se naziva *Fardun mudajjek* - tijesno vrijeme za obavljanje farza.

Propisi o ezanu¹

¹ *Ezan* filološki znači oglašavanje, a u šeriatu označava oglašavanje nastupa vremena jednog namaza, na poseban način i izražen posebnim terminima. Redoslijed izgovora termina ezana je sunnet, a ako bi se poremetio taj redoslijed, bolje bi bilo ponoviti ezan. Povod uvođenja ezana na početku bio je san nekolicina ashaba (neka je Allah zadovoljan njima) u noći o ezanu i terminima ezana i prihvatanje Poslanika (alejhi's-selam). Ebu Davud prenosi od Abdullaha ibni Zejda (neka je Allah zadovoljan njime): "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) jako se interesirao kako da okupi ljude radi klanjanja namaza, kako da ih sabere. Neko mu je rekao da postavi zastavu kada dođe vrijeme namaza i kada ljudi primijete zastavu, jedan drugog će obavijestiti o namazu. Ovo nije oduševilo Poslanika. Ebu Davud dalje prenosi da je neko spomenuo trubu, i to ga nije oduševilo. To je popratio riječima da to upotrebljavaju jevreji. Nakon toga neko mu je spomenuo zvono, pa je Poslanik i na to odgovorio da to koriste kršćani. Abdullah ibni Zejd vratio se kući zaokupljen mislima zbog brige Allahova Poslanika (alejhi's-selam), pa je sanjao ezan. Poranio je do Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i rekao mu: "Allahov Poslaniče, ja, dok sam bio između sna i jave dođe mi neko i pokaza mi ezan... Na to Allahov Poslanik (alejhi's-selam) reče: "Bilale, ustani i vidi šta ti kaže Abdullah ibni Zejd, i to uradi!" I tako je Bilal (Allah bio zadovoljan njime) proučio ezan.

Imam-i Muhammed, (neka mu se Allah smiluje) je rekao: "Kada bi se stanovnici nekog grada složili da ostave ezan, da ga ne uče, ja bih poveo borbu protiv njih, a kada bih to učinio samo neko ja bi ga kaznio i uhapsio" (Bedai vidi, *Ilau's-sunen*, V/85).

Imam-i Ajni kaže poslije jednog govora: "Hadisi o tome su mutevatir, dobri i pouzdani" (*El-Binaje*, I/529).

Određeno je kod sabahskog ezana da se dodaju riječi *Es-salatu hajrun minen-neum* dva puta poslije riječi *hajje 'alel'felah*. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Jednog dana došao Bilal do Poslanika (alejhi's-selam) oglašavajući ezan za sabah namaz. Našao ga je gdje spava pa je dodao: *Es-salatu hajrun minen'neum*, i to je prihvaćeno da se uvrsti u ezan sabah namaza." (Prenosi Taberani u *Evsatu; Medžme'a'z-zevaid*, I/14.)

Napomena: U lijepo ponašanje i odredbe kod ezana spada:

-okretanje prema Kibli kod učenja ezana. U hadisu Abdullah ibni Zejda koji navodi Ebu Davud, stoji da se okrenuo prema Kibli i rekao: "Allahu ekber," u nastavku je citirao hadis;

-stavljanje prstiju u uši kod učenja ezana, jer to pomaže glasnom učenju; - Ebu Džuhajfe kaže: "Vidio sam Bilala kako uči ezan okrećući se i okrećući usta desno- lijevo, a njegova dva prsta su u njegova dva uha." (Prenosi Tirmizi i Ahmed ovo isto, a Tirmizi kaže za ovaj hadis da je hasen-sahih);

- abdest radi ezana; - Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao Ibni Abbasu (Allah bio zadovoljan njime): "Ezan je doista vezan za namaz. Otuda neka niko od vas ne uči ezan ako nije čist." (Prenosi Ebu Šejh Hafiz, a on je nepouzdan.)

Mujezin treba da je pošten i bogobožan jer Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Neka ezan uči najbolji od vas, a imam neka bude onaj ko najbolje uči Kur'an." (Prenosi Ebu Davud i ne govori ništa o vrijednosti hadisa);

-lijep glas mujezina; Ebu Mahzure (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Poslanik (alejhi's-selam) naredio nekolicini od oko dvadeset ljudi da uče ezan pa su mu učili te se oduševio glasom Ebu Mahzure i njega pouči kako se uči ezan." (Prenosi Darimi u poglavlju *Et-Terdžiu fi'l-ezani*.)

-vrijednost ezana; - Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Imam je odgovoran, a mujezin povjerljiv. Bože naš, uputi imame i oprost mujezinima!" Prisutni rekoše: "Allahov Poslaniče, ostavio si nas da se natječemo u ezanu poslije tebe." I Poslanik (alejhi's-selam) odgovori: "Poslije mene ili poslije vas bit će ljudi koje su pretekli njihovi mujezini" (Bezar; svi prenosioci ovog hadisa su pouzdani).

-dova poslije ezana; Abdullah ibn Omer (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je on čuo Vjerovjesnika (alejhi's-selam) kako kaže: "Kada čujete mujezina, recite isto ono što i on kaže, a onda donesite salavat na mene, jer, doista, ko donosi salavat na mene, - Allah donosi salavat na njega deset puta, zatim molite Allaha za mene *vesile*, jer je to jedna deredža u Džennetu koju zaslužuje samo jedan Allahov rob, nadam se da ću ja biti taj i ko moli za me *vesile* - bit će mu dozvoljen šefa'at." (Muslim, I/166). Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko kaže kada čuje ezan: "*Alahumme rabe hazihid-daveti't-tammeti ve's-salati'l-kaimeti ati Muhammedeni'l vesilete ve'l-fadilete veb'ashu mekamen mahmuden illezi veadtehu'* dozvoljen mu je moj šefa'at jevme'l-kijame". (Bože naš, Gospodararu ovog punog poziva i namaza koji se čini, daj Muhammedu posredstvo (*vesile*) i dobrotu i proživi ga na zahvalnom i uzvišenom mjestu kojeg Si mu obećao.), ko kaže bit će mu dopušten moj šefa'at na Sudnjem danu" (Buhari, I/86; vidi dopunu odredaba o ezanu u djelu *Ilau's-sunen*, II/110, pa dalje).

Ezan je propisan kod farzova, a ne drugih namaza.² Ezan radi nekog namaza ne uči se prije nastupa vremena dotičnog namaza. Ezan će se ponoviti ako bude proučen prije vremena, suprotno Ebu Jusufu kod sabah namaza.

Ezan će se učiti i za propuštene namaze i ikamet; ezan će se učiti za prvi propušteni namaz. Za ostale namaze može se praviti izbor. Ostaviti ezan i ikamet putniku smatra se mekruhom i ružnim, a ne onome koji klanja u svojoj kući u gradu.³ Ovo je mendub i kod jednog i kod drugoga, ali ne za žene.

Poznato je kako se uči ezan. Kod ezana sabah-namaza, poslije *hajje 'ale'l-felah* dodaje se *es-salatu hajrun minenneum* dva puta. Ikamet je kao i ezan, ali poslije *hajje 'ale'l-felah* kod ikameta dodaje se *kad kameti's-salat* dva puta i uči lakšim glasom pri tome,⁴ spustit će glas kod ikameta. Mekruh je spuštati i podizati glas⁵ i učiti melodično

² U djelu *El-Hidaje* navodi se da je ezan sunnet za pet dnevnih namaza i za džumu, a ne za druge namaze na osnovu mutevatir hadisa. Džabir ibni Semure (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Klanjao sam sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam) bajram-namaz više puta, bez ezana i bez ikameta." Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Dogodilo se pomračenje Sunca u vrijeme Poslanika (alejhi's-selam). I on je poslao nekoga ko će pozvati na namaz da se klanja u džematu." (Prenosi Muslim ova dva hadisa.)

³ Alkama i Esved (Allah im se smilovao) kažu: "Posjetili smo Abdullaha (neka je Allah zadovoljan njime) u njegovoj kući i Abdullah upita: Jesu li ovi klanjali za vama? Mi smo rekli: Ne. Onda on dodade: "Ustanite i klanjajte!, a nije nam naredio da proučimo ezan niti ikamet" (Ibni Ebi Šejbe; lanac prenošenja ovog hadisa je autentičan). Ibni Mesud kaže u drugom rivajetu: "Jedan ezan u gradu je dovoljan" (Taberani, I/143).

⁴ Polahko će učiti ezan tako da pravi pauze između riječi u ezanu, neće ih spajati, i to je sunnet. Kod ikameta spustit će glas i učiti brzo. Glas mujezina pri ikametu bit će spušteniji ili tiši od njegova glasa kad uči ezan.

⁵ Termin *terdzi'* koji je ovdje upotrijebljen znači spustiti glas kod dva Šehadeta, a onda podići, a *telhin* znači melodično učenje. Kaže se *lenhane fi'l-kiraeti* kada pjeva pri tome, tj. prezire se izvrtnje riječi i prometanje s njihova mjesta dodajući kakvo slovo ili kakav vokal učiti duže itd. bilo na početku ili na kraju. Ovo isto važi i kod učenja Kur'ana. Takvo učenje nije dopušteno ni slušati. Čovjek se mora odmah dići s mjesta kada neko uči

ikamet. Nadalje je svojstvo okrenuti se prema Kibli i kod ezana i kod ikameta i okrenuti lice desno i lijevo ko učenja *hajje 'ale's-salaht* i *hajje 'ale'l-felah*, zatim okretati se na munari džamije, a ako nije moguće, okrenut će lice stojeć će i staviti dva prsta u svoje uši.⁶ Za vrijeme izgovaranja riječi ezana i ikameta ne može se govoriti ali sjedat će između ezana i ikameta osim kod akšama gdje se pravi mala pauza, a Jusuf i Muhammed kažu da se nakratko sjedne.

Kasniji učenjaci smatraju da je lijepo oglasiti⁷ svaki namaz.

Mujezin će učiti i ezan i ikamet sa abdestom. Neki kažu da se ezan može proučiti bez abdesta, ali oni osuđuju učenje ikameta bez abdesta. Ezan koga je proučio džunup ponovit će se isto kao i ezan koga je proučila žena, lud čovjek i pijan. Ikamet se ne ponavlja.

pjevajući. Što se tiče lijepa glasa, to je uredu ako ne unosi *teganiju* (nazalizaciju, pjevanje).

⁶ Tirmizi kaže: "Muhaddisi smatraju da je lijepo (mustehab) da mujezin stavi svoja dva prsta u svoje uši za vrijeme učenja ezana. Nisu određeni prsti koje je lijepo staviti u uši. Nevevi je odlučan da su to kažiprst. Naziv prst je upotrijebljen metaforički u značenju jagodice." Šejh Zafer kaže da nema smetnje staviti prste u uši i za vrijeme ikameta u vrijeme kada je veliki broj prisutnih. Razlog zabrane stavljanja prstiju u uši za vrijeme ikameta je zbog toga što se ikamet uči niskim glasom. Međutim, kada je potreba da se podigne glas u džematu zbog njegove brojnosti i kad glas ne dopire do svih prisutnih bez jačeg glasa, onda se mogu staviti prsti u uši. (*Ilau's-sunen*, II/104).

⁷ Termin ovdje upotrijebljen je *tesvib*, a znači oglas poslije oglasa kako bi stanovnici dotičnoga mjesta znali za oglašavanje ezana. Kao npr. da kaže. *Es-selatu we's- selatu kumu ile's'salati* - Namaz, namaz, ustanite na namaz. Ebu Hanife kaže da je to mekruh osim kod sabah-namaza. O tome postoje dva hadisa, ali su oba slaba. Jedan od njih prenose Tirmizi i Ibni Madže od Bilala (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: "Allahov Poslanik naredio mi je da namaz ne oglašavam ničim osim kod sabaha." Tirmizi ističe da nam je ovaj hadis poznat samo preko Ebu Israila Melajja. Hadis nije vrijedan i nije prenijet od Hakima, nego je prenijet od Hasana ibni Ammare, pa onda od Hakima itd. (*Nasbu'r-raje*, I/279).

Lijepo je da mujezin⁸ zna sve o sunnetima i vremenima namaza, a pokuđeno je da ezan uči fasik,⁹ dijete, onaj koji sjedi, ali ne i neslobodni, slijep čovjek, beduin i vanbračno dijete. A kada mujezin kaže *hajje 'ale's-salah*, imam i džemat ustaju, a kad kaže *kad kameti's-salah*, počinju da klanjaju. Ako imam bude odsutan¹⁰ ili mujezin bude imam, onda džemat neće ustajati sve dok mujezin ne bude spreman.

⁸ Da bi se ostvario sevab mujezina, jer među onima koji klanjaju ima ih i koji klanjaju kod kuće, žene npr. i osobe sa određenom isprikom, i njihovo klanjanje je vezano za vrijeme i za ezan; tako isto i njihov post zakletve i zavjeti ako su to vezali za nastup vremena jednog namaza.

⁹ Jer nije pouzdan u ono što prenosi, ali se neće ponoviti njegov ezan, a ponovit će se ezan djeteta.

¹⁰ Tj. ako je odsutan iz džamije, jer Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Kada se uči ikamet za namaz, nemojte se dizati da klanjate dok mene ne vidite."

Šartovi namaza¹

To su: čistoća tijela čovjeka koji klanja², tj. da je okupan i da je sa abdestom, čistoća odijela i mjesta na kome klanja, pokrivenost stidnih mjesta,³ okretanje prema Kibli⁴ i nijet.⁵

¹ Termin *šurut* koji je ovdje upotrijebljen je množina riječi *šart*, a jezički znači ono što je uvjetovano kod prodaje i sl., a šeriatski znači ono od čega zavisi nešto, a nije sastavni dio toga.

Termin *šereta* znači znak, a množina od ove riječi je *ešrat*, kao što je navedno u riječima Uzvišenog: *Ve kad džae ešratuha - a već su predznaci njegovi tu (47/18)*, tj. znaci njegovi. Farz je ono čije se činjenje zahtijeva kategoričkim dokazom. To može biti dvojako, nešto što je izvan suštine, a to je uvjet u smislu da je neminovno da to postoji radi onoga što je propisano, a što dolazi poslije toga, kao što je abdest radi namaza.

Ono što ulazi u sastav suštine to je - *rukn* tj. što ulazi u sastav biti nečega, kao što je učenje Kur'ana u namazu kao obaveza imama ili pojedinca koji klanja.

² Tj. da je čovjek koji klanja čist od velike i male nečistoće (da ima abdest i da je okupan), zatim da mu je čisto tijelo, odijelo i mjesto gdje klanja od svake nečistoće, kao što je krv i pljuvačka psa. Allahov Poslanik kaže: "Allah ne prima namaz ni jednog vas ako izgubi abdest sve dok se ne abdesti." A Allah Uzvišeni kaže: *I haljine svoje očisti!* (Kur'an:74/4). Uzvišeni Allah kaže Ibrahimu i Ismailu (neka je na njih i našeg Poslanika mir i salavat): *I Ibrahimu i Ismailu smo naredili: "Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu namaz obavljali"* (Kur'an: 2/125).

³ Uzvišeni Allah kaže: ... *lijepo se obucite kad hoćete da namaz obavite* (Kur'an: 7/31), tj. obucite ono što će vam pokriti vaša stidna mjesta. Amr ibni Šuajb prenosi od svoga oca Muhammeda, a on od svoga djeda Abdullaha ibni Amra da je Allahov Poslanik rekao: "Naređujte vašoj djeci da klanjaju u sedmoj godini života, a u desetoj primjenjujte i oštrije mjere. Rastavljajte vašu djecu u posteljama. A kada neko od vas oženi svoga slugu ili najamnika, neka ne gleda na dijelove tijela ispod pupka i iznad koljena, jer sve ono što je ispod pupka pa do koljena je stidno mjesto." (Prenosi Ebu Davud u svom *Sunenu* u poglavlju *Meta ju'meru'l-gulamu bi's-salati* - (Kada će se narediti dječaku da klanja, str. 77.) Ovdje on nije rekao da je stidno

mjesto ono ispod pupka pa do koljena. (Prenosi Ahmed u svom *Musnedu*, 3/187.) Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže da je Allahov Poslanik rekao: "Ne prima Allah namaz punoljetne žene bez prekrivača." (Prenosi Tirmizi i kaže da je ovaj hadis dobar, a značenje ovog hadisa je da Allah neće primiti namaz punoljetne žene ako ne pokrije svoju glavu i tijelo. To je zbog toga što je žena stidno mjesto koje treba pokriti. Ovo objašnjenje navedeno je u verziji Ibni Hibana i Ibni Huzejme, a glasi kao što je rečeno: "Allah neće primiti namaz punoljetne žene bez prekrivača." A Allah najbolje zna.

Napomena:

O pokrivanju žene. Abdullah ibni Mes'ud (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik rekao: "Žena je stidno mjesto koje treba prekriti i kada izađe pažljivo je posmatra šejtan." (Tirmizi kaže da je ovaj hadis hasenun sahihun garibun- pouzdan, ali samo jedno predanje). Međutim, njega prenosi u svom *Sahihu* Ibni Hiban i Bezzar, a stidno mjesto *avre* znači da ga treba pokriti. Autor djela *Diraje* kaže da Poslanikove (alejhi's-selam) riječi *avretu mesture* znači saopćenje-obavijest. Mi gledamo danas ženu nepokrivenu a Poslanik (alejhi's-selam) je zaštićen od laži i krivokletstva. On ističe da ovo izvješće znači nešto drugo, a to je obaveza pokrivanja, što znači: dužnost je ženi da bude pokrivena (*El-Binaje*, I/566).

Ono što se prenosi od Halida ibni Durejka od Aiše (Allah bio zadovoljan njome) da je Esmā kćerka Ebu Bekra ušla jednog dana Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) na kojoj je bila nježna i tanka odjeća, pa se Poslanik (alejhi's-selam) okrenuo od nje i rekao joj: "O, Esmo, kada žena postane punoljetna (dobije mjesečnicu), nije dobro da se kod nje vidi više osim ovog i ovog" - i pokaza rukom na svoje lice i svoju šaku. (Ovaj hadis prenosi Ebu Davud i kaže da je mursel, jer Halid ibni Durejk nije zapamtio Aišu; Ibni Kattam kaže: "Halid je, pored toga, nepoznata osoba;" a Munziri ističe da se u lancu ovog hadisa nalazi i Seid ibni Bešir Ebu Abdurahman Basri nastanjen u Damasku, bio je oslobođeni rob Nadra, i da o njemu ima više prigovora; Ibni Adijji kaže u djelu *El-Kamil*: "Ja ne znam da iko drugi prenosi ovaj hadis od Katadea osim Seid ibni Bešir; jednom prilikom je rekao o njemu: "Halid ibni Durejk je prenio ovaj hadis od Umi Seleme, umjesto Aiše." Bejheki prenosi senedom od Ukbea Esamma - Ataa Ibni Ebi Rebaha - od Aiše u vezi sa riječima Uzvišenog Allaha: ... *i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što je ionako spoljašnje* (Kur'an: 24/31), kaže: "Lice i dvije šake smatraju su spoljašnjim - ne prekrivaju se." (Šejh u djelu *El-Imam* kaže: "Ukbe Ibni Asamm je diskutabilna osoba." preneseno iz djela *Nasbu'r-rajje*, I/299.)

Stidno mjesto kod čovjeka je od ispod pupka pa do koljena. Cijelo tijelo žene je stidno mjesto osim njezina lica, šaka i njezina stopala u jednoj verziji.⁶ Otkrivanje jedne četvrtine nekog organa⁷ je stidno mjesto kao što su stomak, stegno, cjevanica i spuštenu njenu kosa, kod žena, a kod muškaraca; spolni organ i zadnjica. Prema

⁴ Farz je za onoga koji klanja na mjestu odakle vidi Časnu Kaba da se okrene prema njoj i gleda u njenu smjeru. Ako klanja sa mjesta sa koga se ne vidi Časna Kaba, pa makr to bilo i u Mekki, farz mu je da se okrene prema Časnoj Kabi i njenu smjeru. Ako bude na mjestu na kojem ne može da spozna stranu Kible, on će istraživati i klanjati u tom smjeru koje je na osnovu istraživanja predvidio. Ako klanja putnik jahač i želi da klanja nafilu na tom putu, njemu će Kibla biti smjer njegovog hoda na putovanju, bez obzira bila tamo Kibla ili ne. Poput njega ponašat će se i onaj koji se plaši neprijatelja bio neprijatelj čovjek ili životinja. Njegova će Kibla u njegovu namazu, makar to bio i farz, biti strana njegove sigurnosti, a Allah najbolje zna.

⁵ To je želja da se klanja određeni namaz, tj. postupak srca da zna početak namaza koji će klanjati. Ako čovjek klanja za imamom, uvjetuje se njemu da učini nijet koji će namaz klanjati, zatim nijet pristanka da će klanjati za imamom. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Djela se mjere prema nijetu." (Buhari to navodi na sedam mjesta u svom djelu.)

⁶ Tj. u namazu, dok izvan namaza žena treba pokriti svoje lice i svoje šake kad god se misli da može doći do smutnje, kao što je slučaj u naše vrijeme. Strah se pojavio i za djecu, mušku i žensku, da ne nasrnu i na njih pored nasrtanja na žene. Vidi mišljenje Imama o pokrivanju žene kad izađe izvan kuće (muslimanka) u djelu *El-Meretu'l - muslimime* od ovog autora.)

I stopala žene u rivajetu koji se prenosi od Imama, a što je tačno, nisu stidno mjesto, jer je žena često u situaciji da ide bez obuće. U djelu *Ihtijar* stoji: stopala nisu stidno mjesto u namazu, nego izvan namaza.

⁷ Tj. čovjeka ili žene i to može potpadati pod tretman većeg ili manjeg stidnog mjesta; veće stidno mjesto je prednji i zadnji dio i prostor oko njega, a manje stidno mjesto je ostalo. U djelu *Medžme'a* stoji: "Zapamtí da je otkrivanje stidnog mjesta manje od jedne četvrtine ako se radi o jednom organu, a ako se radi o dva ili više, i to zajednički dostigne četvrtinu manjeg organa tijela žene, to kvari namaz kao kad bi se otkrilo nešto njezine kose i njezina stegna, zatim nešto uha i kada bi se to sve sabralo i to dostiglo četvrtinu njezina uha, to bi kvarilo klanjanje namaza, kao što to stoji u *Šerhu zijadat* (str. 81).

mišljenju Ebu Jusufa, zabranjeno je otkriti većinu jednog organa, a o polovini otkrivanja postoje dva mišljenja.

Onaj koji ne može da odstrani nečistoću⁸ klanjat će s njom i neće ponoviti namaz. Ako bi našao odijelo čija je četvrtina čista pa klanjao go, to nije dopušteno. Ako je manje čisto od jedne četvrtine, on će odabrati šta da radi, a bolje je da klanja namaz s tim, a Muhammed misli da je obavezan tako klanjati. Ako ne bi ništa našao da pokrije stidno mjesto pa klanjao stojeći čineći ruku' i sedždu, dozvoljeno je, ali je bolje da klanja sjedeći dajući znakove, tj. nagingjući se za ruku' i sedždu išaretom.

Kibla onoga koji je u Mekki bit će sama Kaba, a ko je daleko od Kabe bit će mu Kibla njezina strana. Ako ne bi znao ni na kojoj je strani Kibla i nije našao nikoga koga bi pitao za to, on će istraživati Kiblu i klanjati. Ako otkrije, nakon što je klanjao, da je bio pogrešno usmjeren, neće ponoviti namaz; ako sazna pravac Kible dok je u samom namazu, okrenut će se i nastaviti da klanja. Tako isto će učiniti ako i izmijeni svoje mišljenje dok je u namazu. Ako počne klanjati bez istraživanja Kible, nije mu dozvoljeno pa makar i potrefio. Prema mišljenju Ebu Jusufa, bit će mu valjan namaz ako potrefi i bez istraživanja. Ako ljudi istražuju stranu Kible i ne budu znali kuda je usmjeren njihov imam, bit će primljen namaz onoga koji nije ispred imama, za razliku od onoga ko je ispred imama ili onoga koji zna kuda se okrenuo imam, a on se okrenuo suprotno njemu. Kibla onoga koji se plaši nečega je Kibla kud se može okrenuti.⁹

⁸ Tj. stvarnu nečistoću sa svoga odijela, ili nađe sredstvo koje može odstraniti prljavštinu, ali on nije u stanju da ga upotrijebi zbog nečega što ga sprječava, kao što je žeđ, pa da upotrijebi ono malo vode kojom raspolaže da odstrani nečistoću, ili kada postoji kakav neprijatelj kod onoga što može odstraniti prljavštinu i boji se njegova napada, on neće ponovo klanjati namaz makar i našao sredstvo da odstrani prljavštinu nakon što je klanjao namaz pa i prije isteka vremena jer je dotični uradio sve što je mogao, a Uzvišeni Allah kaže: *Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegovih* (Kur'an: 2/286).

⁹ Tj. nije u stanju da se okrene prema Kibli kao što je slučaj sa bolesnikom koji nije našao nikoga ko bi ga okrenuo prema Kibli. Isti je slučaj i sa zarobljenikom; ako nije u mogućnosti da se okrene prema Kibli, njemu će

Namjeru njegovu srca¹⁰ (nijet) da klanja namaz treba povezati sa iftitah-i tekbirom. Pridruživanje samog izgovora nijetu je bolje.

Dovoljan je opći nijet za svaku nafilu i sunnet¹¹ i teravih- namaz, dok je za farz uvjetovatno da se označi, kao npr. ikindija. I muktedija

biti dozvoljena svaka druga strana gdje se može okrenuti; on se tretira kao nemoćan, a ne kao uplašen.

¹⁰ Tj. da musallija namjerava u srcu da klanja povezujuću tu namjeru sa početnim tekbirom. Nije dozvoljen nijet kasnije jer prvi dio stajanja u namazu ne smije biti bez nijeta. Dozvoljeno je da se zanijeti prije tekбира, ali da ne postoji razmak između nijeta i početnog tekбира sa odvajanjem kao govorom, jelom, pićem itd.

Bolje je da se izgovor nijeta klanjanja namaza pridruži namjeri srca. Hafiz Ibni Kajim el-Dževzije kaže: "Nije potvrđeno ni da je Poslanik izgovarao nijet kod početnog tekбира ni vjerodostojnim ni slabim hadisom niti od ijednog ashaba ili tabije. Riječi nijeta dozvoljavaju neki od kasnijih učenjaka, jer se time oživljava srce i prekida se svaka sumnja. Oni naši prvaci koji kažu da je izgovor nijeta sunnet ne misle na Poslanika (alejhi's-selam) nego na praksu nekih alima zbog promjene i zauzetosti srca dunjalučkim problemima nakon tabiina – druge generacije. Ovo ističe Šeren Belali u djelu *Meraki'l-felah*. Tahtavi kaže u svojoj *Glosi* da stoji u djelu *El-Bahr*, da se iz ovoga može zaključiti da je to *bid'atun hasene* kada hoće da pojača svoju odluku. A u djelu *Feth*, I/128, stoji poslije riječi *El-Hidaje* da je to lijepo zbog pridruživanja svoje odlučnosti.

Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Imam je postavljen da predvodi, da se za njim ljudi povedu, i nemojte mu oponirati." (*muttefek alejhi*). Tako stoji u djelu *Nejlu'l-evtar* (I/18). Razumije se iz ovoga da to nije lijepo činiti ako nije ove namjere (*Ilau's-sunen*, II/149).

Muktedija odlučuje (nijet čini) da klanja određeni namaz i povede se za imamom. Imam odlučuje (nijet čini) da klanja određeni namaz kao imam, međutim, za njega nije uvjet nijet predvođenja osim kada iza njega klanjaju i žene. Namaz ženama neće biti ispravan kada klanjaju iza njega bez nijeta imama da će klanjati ženama ili općenito da će klanjati pa kaže: *Ene imamun limen tebi'ani* - Ja sam imam za sve koji me slijede. (*Medžme'a*, 85).

¹¹ Imam Kadi Han ističe da neće biti uredu klanjanje sunneta sa općim nijetom, jer je i sunnet poseban namaz, kao npr. nijet za sunnet sabaha, podneva, ikindije itd. (*Medžme'a*, 85).

će zanijetiti da će slijediti imama. Kod dženaze-namaza zanijetit će se klanjanje ovog namaza radi Uzvišenog Allaha i činjenja dove za umrloga.

Nije uvjet da se u nijetu spomene broj rekjata.

Kod naklanjavanja zanijetit će se posljednje podne koje je promaklo, a čovjek ga nije klanjao, ili prvo podne koje je promaklo, a čovjek ga nije klanjao, npr. sve dok ih ne klanja sve. O ovome bit će više govora u poglavlju o naklanjavanju propuštenih namaza, ako Allah da.

Način klanjanja namaza

Farzovi namaza su početni tekbir¹, koji je ujedno i uvjet, kijam² (stajanje), kiraet,³ ruku',⁴ sedžda,⁵ kade'i-ehire,⁶ koliko se može

¹ To je učiniti nešto što je mubah – (dopušteno) zabranjenim. Iftitah-i tekbir (početni tekbir) je uvjet kod Ebu Hanife i Ebu Jusufa (neka im se Allah smiluje), a rukn kod Muhammeda (Allah mu se smilovao). Rezultat toga razilaženja pojavit će se ukoliko dođe da farz bude pokvaren, i on tada prerasta u nafile kod ove dvojice zbog toga što postaju uvjet stupanja na namaz, a kod Imam-i Muhammeda, ne - zbog toga što je pokvaren ulazak na namaz.

Uzvišeni Allah kaže: *I Gospodara svoga veličaj!* (Kur'an: 74/3). Pod ovim se misli donošenje iftitah-i tekbira (početnog tekbira). Alija (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ključ namaza je čistoća, a uvod u namaz je tekbir, njegov kraj je predaja selama" (Tirmizi u poglavlju *Tahare*. Hakim i Ibni Seken smatraju da je ovaj hadis autentičan; *El-Binaje*, I/596).

² Kijam je rukn u namazima koji su farz i vadžib kao što su vitr-namaz i dva bajrama, koga nije dozvoljeno izostaviti osim sa nekim uzrokom koji sprječava njegovo obavljanje. Dozvoljeno je ostaviti kijam u sunnet-namazu, neki izuzimaju sunnet sabah namaza. Njega nije dozvoljeno klanjati sjedeći ni na putu ni kada je čovjek kod kuće zbog veličine njegove vrijednosti. Uzvišeni Allah kaže: *...i pred Allahom ponizno stojte* (Kur'an: 2/238). Umran ibni Husajn (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Pitao sam Allahova Poslanika o namazu čovjeka koji sjedeći klanja pa je odgovorio: "Ko klanja stojeći - to je bolje, a ko klanja sjedeći - on ima pola nagrade čovjeka koji klanja stojeći, a onaj koji klanja ležeći ima pola nagrade onoga koji klanja sjedeći." (Prenosi grupa muhaddisa, ali ne i Muslim.)

Nevevi u djelu *Hulasa* ističe da su ovo rekli učenjaci da se radi o nafilema, međutim, kada je u pitanju farz, tada nije dozvoljeno sjediti ako čovjek može klanjati i stojeći. Ovo je zaključeno konsenzusom. Ako je nemoćan, doista, ne umanjuje mu se nagrada našto ukazuju, ističem, riječi Buharija o džihadu, a prenosi se od Ebi Musaa da je Allahov Poslanik rekao: "Kada neko oboli ili putuje upisat će mu se sve što je uradio kao da je radio u normalnim uvjetima kod kuće." (*Nasbu'r-raje*, II/150). Najmanja granica

uspravnog stajanja u namazu je tolika da čovjek, kada bi pružio svoje ruke, ne bi mogao dotaći svoja koljena.

- ³ Učenje se odnosi na osobu koja je sposobna da uči ako klanja kao pojedinac ili kao imam. Ako neko klanja za imamom, on neće učiti ništa iz Kur'ana, jer ono što uči imam smatra se učenjem i muktedije. O ovom pitanju bit će više objašnjenja u poglavlju o klanjanju u džematu, ako Allah da.

Farz je da učenje Kur'ana u namazu bude koliko tri kraća ili jedan duži ajet. Uzvišeni Allah kaže: *...a vi iz Kur'ana učite ono što je lahko* (Kur'an: 73/20). Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Nema namaza bez učenja Kur'ana u namazu." (Prenosi Muslim, I/170.) Granica učenja Kur'ana je toliko da sam učač u namazu može čuti sebe. Onaj koji ne zna ništa iz Kur'ana dozvoljeno je da veliča Allaha (tesbih ga čini) sve dok ne nauči nešto iz Kur'ana. Abdullah ibni Ebi Evfa (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Došao neko Vjerovjesniku (alejhi's-selam) i kaže: "Ja ne znam ništa iz Kur'ana, pa nauči me nečemu što će biti dovoljno za klanjanje." I Poslanik reče: *Subhanallah ve'l-hamdulillahi ve la ilahe ilallah vellahu ekber, ve la havle ve la kuvvet illa billahi'l alijji'l azimi* - Reci: "Hvala Allahu, nema drugog Boga osim Allaha, Allah je najveći, sva moć i snaga je kod Uzvišenog Allaha." Ovaj kaže Poslaniku (alejhi's-selam): "To je za Allaha, a šta ja imam?" I Poslanik odgovori, reci: *Allahume'rhamni ver-zukni, ve afini vehdini* - "Bože, smiluj mi se, opskrbi me, daj mi lijepo zdravlje i uputi me na Pravi Put." Kada je ustao, dodade: "Eto, ovako pokazujući rukom." Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nastavlja i kaže: "Eto, ovaj je napunio svoju ruku dobrom." (Prenosi Ebu Davud ne govoreći ništa o hadisu; prenosioci ovog hadisa su pouzdani osim Ebu Halida; o njemu se istraživači razilaze. U *Bulugu'l-meramu*, I/47; stoji da ga prenose Ahmed, Ebu Davud i Nesai, a Ibni Hiban, Darekutni i Hakim kažu da je hadis sahih; vidi, *Ilau's-sunen*, IV/130.)

- ⁴ To je preginjanje toliko da bi čovjek, pruživši svoje ruke, mogao dotaći svoja koljena. Vrijeme rukua nastupa poslije završetka učenja Ku'ana.
- ⁵ Dvije su sedžde sa jednim sjedenjem između njih. Sedžda se sastoji iz skrušenog spuštanja čela i nosa na zemlju. Uzvišeni Allah kaže: *O, vjernici, namaz obavljajte i Gospodaru svome se klanjajte, i dobra djela činite da biste postigli ono što želite* (Kur'an: 22/77). Ibni Abas (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik rekao: "Naređeno mi je da sedždu činim na sedam kostiju: čelu, dvjema rukama, koljenima i vrhovima stopala." (Prenosi Buhari u poglavlju *Es-Sudžud 'ala seb'ati a'zum*; to prenosi i Muslim u poglavlju *E'adau'l-vudu'*; hadis prenose i ostali autori *Kutubu's-site*, a prenose i četverica autora *Sunena*, preko Abbasa (neka je

proučiti *Et-tehijatu*. To su **ruknovi namaza** a izlazak iz namaza poslije posljednjeg sjedenja je *farz*,⁷ suprotno mišljenju imam-i Jusufa i Muhammeda.

Allah zadovoljan njime) da je on čuo Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: "Kada čovjek sedždu čini, s njim sedždu čini sedam dijelova tijela: lice, dvije šake, dva koljena i dva stopala." Autor djela *Ed-durru'l-munteka* kaže da je stavljanje jednog prsta nogu na zemlju šart (str. 87). Ja kažem, neki ljudi ovo zanemaruju i stavljaju vanjski dio svoga stopala na zemlju za vrijeme sedžde, ili stavljaju jednu nogu na zemlju, a drugu preko nje.

⁶ Tj. sjedenje na kraju namaza poslije koga slijedi predaja selama radi završetka namaza.

Kasim ibni Mahmer kaže: "Uzeo je Alkama za moju ruku i prenio mi da je Abdullah ibni Mes'ud uzeo njega za ruku i da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) uzeo za ruku Abdullaha i naučio ga je Tešehhudu (*Et-tehijatu*) u namazu i tada Kasim navede dovu sličnu dovi iznijetoy u hadisu A'meša. I kada kažeš ovo, ili izvršiš ovo, ti si obavio namaz. Ako hoćeš da ustaneš, ustani, ako hoćeš da sjediš, sjedi" (Ebu Davud u *Kitabu Es-Salat*, poglavlje *Et-Tešehud*, I/255; vidi *Ilau's-sunen*, III/114).

⁷ Tj. svojevolumno činjenje nečega što kvari namaz, makar to bio razgovor, jelo ili piće jer je to *mekruh-i tahrim* pošto je time namjerno izostavio selam, koji je vadžib na kraju namaza. Ebu Jusuf i Muhammed kažu da selam nije *farz*, jer izaći se može i sa grijehom, i tada nije dozvoljeno reći za njega da je *farz*. Rezultat tog razilaženja javlja se kao kad bi neko ko klanja sjedio na posljednjem sjedenju koliko bi mogao proučiti *Et-tehijatu*, a onda primijetio vodu a on klanjao sa tejemumom. Ili onaj koji je mesh činio po mestvama nakon putovanja, a mesh po mestvama je učinio za više dana i noći i tome sl., kod Ebu Hanife - uzet će abdest da bi završio sa namazom svojim činom. Po mišljenju njih dvojice, namaz će biti uredi i nije obavezan ništa činiti, a Allah najbolje zna.

Napomena:

U djelu *Ed-Durre'l-munteka* stoji: Od *farzova* je i redosljed da je stajanje u namazu prije ruku'a, ruku' prije sedžde, i posljednjeg sjedenja na sve ostalo, zatim završetak namaza i prelazak iz jednog rukna na drugi, zatim *ta'dilu'l-erkan*, tj. smirenost u namazu, prema mišljenju Ebu Jusufa, i to su prihvatila svetrojica imama. Zatim vođenje računa da imam prije čini ruknove nego musallija, da se ne čine propušteni namazi prije dotičnog namaza, da se ne stoji uporedo sa ženom, kao što će kasnije biti govora (str. 87).

Vadžibi namaza su:⁸ učenje Fatihe i jedne sure.⁹ Učenje sure na prva dva rekata,¹⁰ vođenje računa o redoslijedu dijelova koji se

Važna napomena: Uvjet je za izvršenje namaza slobodna volja; ako čovjek klanja spavajući, neće mu se ubrojiti u namaz, nego će ga povratiti makar učenje ili sjedenje bilo ispravno. Ovo se često dešava posebno kod teraviih-namaza. Ljudi to često zanemaruju.

- ⁸ Tj. vadžibi namaza koji neće pokvariti namaz ako se neki od njih izostavi, nego se čini grijeh ako se namjerno izostavi. U slučaju da je to greškom učinjeno, učinit će se seh-v-i sedžda.

Rečeno je da je učenje Kur'ana u namazu rukn na osnovu riječi Uzvišenog Allaha: *...a vi iz Kur'ana učite ono što je lahko* (Kur'an: 73/20) i na osnovu riječi Alejhi's-selama upućenih čovjeku koji je pogriješio u namazu: "Kada ustaneš da klanjaš, donesi početni tekbir, a onda uči iz Kur'ana ono što je lahko i što znaš." (Prenosi Buhari u poglavlju *El - Kirae li'l-imami ve'l-memumi*; to prenosi i Muslim u poglavlju *Kiraetu'l-Fatiha*.) Učenje Fatihe je vadžib u namazu. Ebu Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko bude klanjao namaz, a nije u njemu proučio Fatihu, namaz će mu biti manjkav, nepotpun." (Prenosi Muslim, I/69; ovdje je upotrijebljen termin *hidadž*, a znači manjkav; vidi *Ila'u's-sunen*, II/198.)

- ⁹ Tj. proučiti jednu suru nakon Fatihe, pa makar ona bila i kratka, kao što je sura El-Kevser, ili proučiti jedan duži ajet ili tri kraća. Ebu Seid El-Hudri (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi: "Naređeno nam je da učimo Fatihu i ono što nam je lahko i što znamo" (Ebu Davud, I/30, ne govoreći ništa o ovom hadisu; sened ovog hadisa je sahih (autentičan) kao što se navodi u djelu *Et- Tehlisu'l-habir*, I/87; Ibni Sejdu'n- Nas kaže o hadisu Ebu Seida slijedeće: "Lanac ovog hadisa je autentičan, a njegovi prenosioci pouzdani;" *Nejlu'l-evtar*, I/170).

- ¹⁰ Tj. učiti nešto iz Kur'ana pored Fatihe u namazu u prva dva rekjata kod namaza koji imaju tri ili četiri rekjata farza. Što se tiče namaza koji su vadžib i sunnet, kod svih njih se uči Kur'an pored Fatihe na svim rekjatima. Jer svaka dva rekjata ovih namaza smatraju se samostalnim namazom, stoga što je u principu kod nafle namaza samo dva rekjata, pa dva ponovo. Abdullah ibni Ebi Katade prenosi od svoga oca (neka je Allah zadovoljan njime) slijedeće: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio bi na prva dva rekata podne i ikindije Fatihu i jednu suru koju smo katkad čuli kako uči" (Buhari, I/105).

ponavljaju,¹¹ ta' dilu'l-erkan,¹² koji je kod Ebu Jusufa farz. Vadžib je i prvo sjedenje, učenje dva Tešehhuda (Et-Tehijatu) i predavanje selama,¹³ kunutu'l-vitr,¹⁴ tekbiri kod dvaju bajrama, učenje naglas na određenim mjestima i učenje u sebi na određenim mjestima.¹⁵

¹¹ Čuvati redosljed u svakom ponovljenom činu, u svakom rekjatu kao i sedždi ili kroz cio namaz, kao npr. broju rekjata dotičnog namaza. Čak i kad bi čovjek zaboravio prvu sedždu i učinio je na kraju namaza, dozvoljeno je, kako stoji u djelu *Ed-Durr*, (str. 88). Tako kada bi poremetio redosljed na način da prije čini sedždu nego ruku, ili Fatihu učio poslije sure, učinit će ruku', zatim sedždu i na kraju namaza, seh-vi sedždu, o čemu će, ako Allah da, kasnije biti govora.

¹² Tj. da se smire svi organi kod ruku'a i sedžde, da se smire svi zglobovi. Najmanji period iznosio bi koliko bi čovjek mogao reći Subhanallah (*Medžmea*, str. 88). Slično je i kod svakog rukua i podizanje sa prve sedžde. Enes (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Ispravite se kod ruku'a i sedžde! Neka niko ne prostire svoje podlaktice na zemlju poput psa" (Darimi u svom *Sunenu*, Ebu Avane i Ibni Hiban u svojim *Sahihima*; ovako stoji u djelu *Kenzu'l-ummal*, IV/98).

Abdullah ibni Mugafel (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Najgori kradljivac među ljudima je onaj koji krade svoj namaz." Neko upita: "Allahov Poslaniče, kako čovjek krade svoj namaz?" Poslanik odgovori: "Krade tako što ne upotpunjuje ruku'e namaza i sedžde namaza. A najveća škrtica među ljudima je škrtica u selamu." (Prenosi Taberani u sva tri svoja djela; prenosioci ovog seneda su svi pouzdani; *Medžme' u'z-zevaid*, I/189.)

¹³ Tj. na kraju namaza. Abdullah ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam): "Predao bi selam na desnu stranu, a onda na lijevu govoreći: *Es-Selamu 'alejkum ve rahmetullah*" (Tirmizi, I/39, koji kaže da je hadis hasenun sahih).

¹⁴ Termin *kunut* koji je ovdje upotrijebljen znači dova. Uzvišeni Allah kaže o Merjemi (neka je Allah njome zadovoljan): *i od onih koji provode vrijeme u molitvi bila je* (Kur'an: 66/12). Učiti dovu: *Allahume inna neste'inuke...* do kraja za svakog onoga ko je zna napamet. To je sunnet ustanovljen konsenzusom. Međutim, onaj koji ne zna ovu dovu on će reći: *Rabena atina fi'd-dunja haseneten ve fi'l-ahireti haseneten vekina azabe'n-nar*, ili će ponoviti tri puta: *Ja Rabb*.

Kunut-dova vitr-namaza uči se na trećem rekjatu nakon učenja iz Kur'ana. Ubej ibni Ka'b (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da bi Poslanik (alejhi's-

Sunneti namaza su: podizanje¹⁶ ruku radi iftitah-i tekbira, rastavljanje prstiju, izgovaranje tekbira naglas od strane imama¹⁷

selam) klanjao vitr namaz sa tri rekata. Na prvom bi učio sure: *Sebbihisme Rabbike'l-e'ala*, na drugom: *Kul ja ejjuhe'l-kafirun* i na trećem *Kul - huvellahu ehad*. I kunut-dovu bi učio prije ruku'a. (Prenosi Nesai, I/248, a navodi se i u *Et- Telhisu'l-habir* I/118; spominje ga i Ebu Ali ibni Seken u svom *Sahihu* i Ajni u *Glosi* na Buharija, kaže prenosi ga i Ibni Madže pouzdanim senedom; vidi *Ilau's-sunen*, VI/58-59.)

¹⁵ Tj. podizanje glasa kod kiraeta kako bi ga mogao čuti i drugi. Naglas se uči kada se klanja namaz u džematu kod sabaha, prva dva rekjata akšama i jacije, zatim kod džuma - namaza, dvaju bajrama i vitr - namaza kada se klanja u džematu u vrijeme ramazana. Učenje Kur'ana usebi znači učenje tako da ga čuje samo onaj ko ga uči. Tako se uči na trećem i četvrtom rekjatu namaza koji su farz kao i kod svih rekjata podne i ikindije.

Zuhri (Allah mu se smilovao) ističe da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) imao običaj da uči Kur'an naglas sabahom na oba rekjata, na prva dva rekjata kod akšama i jacije. U svim ostalim rekatima učio bi usebi. (Ebu Davud u svom djelu *Merasil*; vidi, dopunu ovih riječi u *Ilau's-sunen*, 4/1, pa nadalje).

Napomena:

U djelu *Ed-Durr* stoji: Dopuna: Vadžib je izgovorati početni tekbir na početku svakog namaza, zatim učenje Fatihe prije sure, ne ponavljati je na istom rekatu, izvršavati svaki farz ili vadžib na za to predviđenom mjestu, ne ponavljati ruku, ne činiti tri sedžde, ne sjedati prije drugog ili četvrtog rekjata, tzv. *kadetu'l-istiraha* (mala pauza za odmor) i svako drugo dodavanje koje bi bilo između dva farza, zatim da muktedija šuti i prati imama u svakoj situaciji.

¹⁶ Sunnet u terminologiji fakiha znači ono što je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) radio, a ponekad to i izostavljao. Ostavljanje sunneta u namazu, kao tekbira kod ruku'a, neće pokvariti namaz niti traži seh-v-i sedždu, nego znači grijehenje ako je namjerno, a ne u cilju omalovažavanja.

Podizanje ruku tako da prsti ne budu potpuno skupljeni niti da budu potpuno rastavljeni nego da ih ostavi normalno, otvorene, ne skupljene (*Medžmea* 89). I podizanje ruku do resica ušiju. Malik ibni Huvejrjs (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da bi Allahov Poslanik (alejhi's-selam), kada bi izgovarao tekbir, podizao svoje ruke dok ih ne bi uporedio sa ušima. U drugom rivajetu stoji "dok ne bi dotakao uho." (Prenosi Muslim, I/168.) Međutim, žena podiže svoje ruke tako da ih uporedi sa ramenima. Abdu Rabih ibni Sulejman ibni Umej l kaže: "Vidio sam Ummi Derda (neka je

*Subhaneke*¹⁸ učenje *euzu-i Bismille* i izgovor *amin* u sebi, poslije *Fatihe*,¹⁹ stavljanje desne ruke na lijevu ispod pupka,²⁰ donošenje

Allah zadovoljan njome) kako podiže svoje ruke u namazu do u ravan svojih ramena." (Prenosi Buhari u poglavlju "*Ref'u'l-jedejni*", str. 12.)

¹⁷ Tj. da ga čuje ko ga slijedi u namazu. Ebu Humejd Saidi (Allah bio zadovoljan njime) prenosi slijedeće: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi se uspravio kada bi htio da klanja namaz, a onda rekao Allahu ekber." (Tirmizi prenosi u poglavlju *Vasfu's-salah* i kaže da je hadis hasenun sahih, pouzdan.)

¹⁸ Termin *senau* koji je ovdje upotrijebljen znači učenje dova. Enes (Allah bio zadovoljan njime) prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da bi on, kada bi izgovorio tekbir, podigao svoje ruke do ušiju, a zatim proučio *Subhaneke* (Taberani u djelu *El-Evsat*, prenosioci ovog hadisa su svi pouzdani; *Medžme'u'z-zevaid*, II/107). To zastupa većina učenjaka, među njima Ebu Bekr es-Siddik, Omer, Ibni Mes'ud, Nehai, Ahmed i Ishak. Tirmizi kaže: "Tako su postupali i muhaddisi, tabije (druga generacija muslimana) i drugi" (*El-Binaje*, I/611).

¹⁹ Isto tako u sebi se uči *Subhaneke* i *Euzu-i Bismilla*. Enes ibni Malik (Allah bio njime zadovoljan) kaže: "Klanjao sam za Vjerovjesnikom (alejhi's-selam), zatim Ebu Bekrom i Osmanom, i svi oni nisu naglas izgovarali *Bismilu*" (Nesai, senedom koji ispunjava uvjete sahiha, *Munteka*, II/89).

Ebu Vail prenosi da Alija i Abdullah (neka je Allah zadovoljan njime) nisu učili naglas ni *Euzu* ni *Bismillu*, niti govorili *amin* (Taberani u djelu *El-Kebir*; vidi *Ilau's-sunen*, II/183). Alkama ibni Vail prenosi od svoga oca da je njegov otac klanjao sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam) i kada bi, ućeci Fatihu, došao do mjesta *gajri'l magdubi 'alejhim vele'd-dallin*, rekao bi *amin*, ali pri tome bi spustio glas." (Prenose Ahmed, Ebu Davud Tajalisi i Ebu Jala Mu'sili u svojim *Musnedima*, zatim Darekutni u svom *Sunenu* i Hakim u *Mustedreku*. On navodi u poglavlju *El Kirae vesziji* "Spustio bi svoj glas pri izgovoru *amin*". On kaže za ovaj hadis da mu je sened autentičan, ali ga ne navode Buhari i Muslim.) Kazivanja koja govore da je Resulullah podizao svoj glas pri izgovoru *amin* uslijedila su od njega da bi podučio ljude da treba kazati *amin*. Vail ibni Hudžer (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Vidio sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam), kada bi završio Fatihu u namazu, njegov obraz i s jednu i s drugu stranu i kada bi rekao: *gajri'l-magdubi 'alejhim vele'd-dallin*, rekao bi: *amin* protežući glas; mislim da je time želio samo da nas pouči." (Citira Ebu Hafiz Dulabi u djelu *El-Esma ve'l-kuna*; vidi *Asaru's-sunen*, I/92; a Allah najbolje zna.)

²⁰ Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Jednog dana prošao Allahov Poslanik pored jednog čovjeka koji je klanjao i stavio svoju lijevu ruku na desnu, Poslanik ih je rastvorio i stavio desnu na lijevu.” (Prenose Ahmed i Taberani u djelu *El-Evsat*; Prenosioci ovog hadisa su svi pouzdani. *Medžmeu’z-zevaid* I/183 u poglavlju *Vad’u’l-jed ala’l-uhra* - stavljanje jedne ruke na drugu). Vail ibni Hudžer (neka je Allah zadovoljan njime) opisujući namaz Allahova Poslanika (alejhi’s-selam) kaže: ... “zatim je stavio svoju desnu ruku na poleđinu svoje lijeve šake zgloba i podlaktice.” (Prenosi Ebu Davud u poglavlju *Refu’l-jedejmi*, I/193.) Ebu Džuhajfe prenosi da je Alija (Allah bio zadovoljan njime) rekao: “Sunnet je staviti šaku na šaku u namazu ispod pupka.” (Prenosi Ebu Davud; Šejh Zafer kaže da je ovaj hadis hasen.) Ebu Ma’šer prenosi od Ibrahima Nehajja (Allah mu se smilovao) da je on stavljao svoju desnu ruku na lijevu ruku u namazu ispod pupka. (Prenosi Ibni Ebi Šejbe i kaže da je lanac ovog hadisa dobar.)

Tirmizi kaže poslije hadisa: “Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) imao bi nam i uzimao bi svoju lijevu ruku desnom“ da je ovaj hadis hasen, da su tako postupali znalci, ashabi Poslanika (alejhi’s-selam), tabije i drugi poslije njih i smatrali da se desna ruka treba staviti na lijevu ruku u namazu. Neki misle da ruke treba staviti iznad pupka, a drugi ispod pupka. Sve se to primjenjuje među njima. Dimiški kaže u djelu *Rahmetu’l - umme*: “Svi su prihvatili da je sunnet postaviti desnu ruku na lijevu ruku u namazu, osim jednog rivajeta koga prenosi Malik, a on je mešhur – poznat, i glasi da je Poslanik puštao svoje ruke u namazu, ne bi ih vezao.” Evzai ističe da je to po izboru, ali da su se razišli kod pitanja o mjestu gdje da se stavljaju ruke. Ebu Hanife uči da se stavljaju ispod pupka, a Malik i Šafi ispod prsa, a iznad pupka. Kod Ahmeda imamo dva rivajeta od kojih je jedan poznatiji, a to je onaj koji je prihvatio Hiraki kao učenje Ebu Hanife. Što se tiče rivajeta Vailova (Allah bio zadovoljan njime), on kaže: “Klanjao sam sa Allahovim Poslanikom (alejhi’s-selam) i on bi stavljao svoju desnu ruku na svoju lijevu ruku na prsa.” (Prenosi Ibni Huzejme i ne govori o stepenu i vjerodostojnosti ovog hadisa; ovo prenosi samo Muemil, a on je Ibni Ismail, o kome se dosta govori i za koga Buhari kaže da je taj hadis munker, slab, odbačen; Nasiruddin Albani govoreći o ovom hadisu i komentaru na Ibni Huzejma kaže: “Lanac prenošenja ovog hadisa je slab, jer je Muemil, a on je Ibni Ismail, slabog memorisanja, međutim, ovaj hadis je sahih, prenijet drugim putem u tom smislu.” “Da mi je znati,” kaže Albani, “odakle ovakav sud o njegovoj autentičnosti. Gdje su te druge verzije koje ga potvrđuju?” Ibni Kajjim izjavljuje u djelu *I’lamu’l-muvekki’in* da nije rekao da je “stavljao ruke na grudi” niko osim Muemila ibni Ismaila; vidi *I’lamu’l-muvekki’in*, II/312; u tom djelu očituje se da se osuđuje stavljanje ruku na prsa na

tekbira kod rukua, *subhane Rabbije'lazim* tri puta, dizanje sa rukua, obuhvatanje koljena rukama, rastavljanje prstiju pri tome, tekbir kod sedžde, tesbih tri puta na sedždi (*Subhane Rabbije'l-eala*)²¹,

osnovu kazivanja koja se prenose od Vjerovjesnika (alejhi's-selam), da je on zabranio (tekfir), a to je stavljanje ruku na grudi; itd.)

U hadisu koga prenosi Bejheki u svom *Sunenu* od Ibni Abasa (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da Uzvišenog Allaha: *Zato se Gospodaru svome moli i kurban kolji* (Kur' 108/2), znače stavljanje desne ruke po lijevoj ruci na grudi u namazu. U lancu prenošenja ovog hadisa nalazi se Ruh ibni Musejed, a on je neprihvatljiv, metruk. Ibni Hiban kaže da on prenosi i apokrifne hadise od pouzdanih ljudi te nije dopušteno prenositi od njega. Ibni Addi ističe: Njegovi hadisi nisu zapamćeni, sačuvani. Isto tako se spominje i u onome što se prenosi od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) gdje kaže: "allame Ibni Turkmani kaže da se u njegovu senedu javlja nesređenost." Hafiz Ibni Kesir kaže, komentirajući ovu suru tj. *Keuser*, da se sa sintagmom *venhar* misli, kako neki kažu, stavljanje desne ruke na lijevu ruku ispod prsa. Ovo se prenosi od Alije (neka je Allah zadovoljan njime), ali nije vjerodostojno. Odatle se i saznaje da su riječi Ibni Hazma (da se misli kod riječi Uzvišenoga sintagmom *venhar*) stavljanje ruke na prsa i da se to prenosi od Alije, Ibni Abbasa i drugih da je Poslanik stavljao ruku na prsa u namazu, neutemeljene. (Vidi *Ilau's-sunen*, II/166 – 173 i 17/222; Dopune ovih riječi o ovom pitanju sa iznošenjem dokaza mogu se naći u djelu *Bezlu'l-Medžhud fi halli Ebi Davud*, IV/475, i *Nasbu'r-raje*, I/314.)

Način postavljanja desne ruke na lijevu ruku iznosi se i u djelu *Ed-Diraje* gdje stoji: "obuhvatanje zgloba lijeve ruke šakom desne ruke. To isto kažu i Šafi i Ahmed, dok Jusuf i Muhammed u jednom rivajetu kažu da se unutarnji dio prsta čovjeka koji klanja stavlja uzduž zgloba, a ne obuhvaćaju ga. Mnogi učenjaci smatraju da je lijepo dovesti ove stavove u sklad tako da se unutarnji dio desne šake stavlja na šaku lijeve ruke i obuhvaća malim prstom i velikim, zglob (*Umdetu'l-kari*, komentar Buharija, III/15).

²¹ kao i *semi'allahu li men hamideh i Rabbena leke'l-hamd* kod stajanja, zatim tekbir kod ruku'a i sedžde i tri puta (*subhane Rabbije'l-azim, subhane Rabbije'l-e'ala*). Sve je to sunnet. Po sunnetu je najmanji broj izgovora tri puta, a ko hoće može i više. Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Kada se neko od vas pregne na ruku', neka kaže tri puta *Subhane Rabbije'l e'ala* tri puta i to je najmanji broj." (To prenosi Ebu Davud u poglavlju *Mikdaru'r-ruku ve's-suddžud* i Tirmizi u poglavlju *Ma džae fi't-tesbih fi'r-ruku' ve's-sudžud*.) Ukbe ibni Amr (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Nakon što je objavljen ajet: *Fe sebbih bismi Rabbike'-azim*, - zato hvali ime Gospodara svog Veličanstvenoga!

postavljanje ruku na koljena, prostiranje lijeve noge na kojoj se sjedi, a uspravljanje desne sa povijenim prstima prema Kibli,²² dizanje i sjedenje,²³ donošenje salavata na Allahova Vjerovjesnika (alejhi's-selam), učenje dove.²⁴

(Kur'an: 56/96), Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nam je rekao: "Učite to na vašim rukuima!" A kada je objavljen ajet *Sebbihisme Rabbike'l-eala* – Hvali ime Gospodara Svevišnjega (Kur'an: 87/1), rekao nam je Allahov Poslanik (alejhi's-selam): "Učite to na vašim sedždama!" (Prenosi Ebu Davud u poglavlju: *Ma jekulu'r-redžulun fi ruku'ihî ve sudžudihi* – šta će čovjek učiti na ruk'u i sedždi. Ibni Mes'ud (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi donosio tekbir pri svakom spuštanju i dizanju i pri svakom ustajanju i sjedanju." (Prenosi Ebu Bekr i Omer; to prenosi i Tirmizi u poglavlju: *Ma džae fi't-tekbiri inde'r-ruku'i ve's-sudžudi* – tekbir kod ruku'a i sedžde.) Enes (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Rekao mi je on, tj. Vjerovjesnik (alejhi's-selam): "Sine moj, kada činiš ruku', stavi svoje dlanove na svoja koljena, rastavi pri tome svoje prste i izbaci laktove" (Taberani u svom *Mu'džemu*; vidi *Nasbu'r-raje*, I/372).

²² Vail kaže: "Došao sam, doista, da vidim namaz Poslanika (alejhi's-selam) i kada je Poslanik sjeo, tj. da prouči *Et-tehijjatu*, prostro je svoju lijevu nogu i postavio svoju lijevu ruku, tj. na svoje stegno, uspravio svoju desnu nogu." (Prenosi Tirmizi, I/38, i kaže da je hadis hasenun sahih; ovako postupa većina znanstvenika; prenosi ga i Seid ibni Mensur u svome *Sunenu* i Tahavi čiji je sened sahih; tako stoji u djelu *Asari's-sunen*, I/123; vidi *El-Binaje*, I/669.)

²³ Tj. podizanje sa sedžde kao i sjedenje između dvije sedžde. Dizanje sa sedžde i sjedenje između dvije sedžde Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) smatra vadžibom.

²⁴ Fudale ibni Ubejd (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) čuo je nekog čovjeka kako čini dovu u svome namazu, a nije donio salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam) pa mu je Vjerovjesnik rekao: "Ovaj je požurio!" A onda ga je pozvao i rekao njemu i drugima pored njega: "Kada neko od vas klanja namaz, neka prvo zahvali Allahu i pohvali Ga (misli se ovdje na Et-tehijjatu, šehadet), a onda neka donese salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam), a zatim neka moli što hoće." (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis sahih; *Nejlu'l-evtar*, II/184.)

Najbolja forma salavata na Vjerovjesnika (alejhi's-selam) su ibrahimovski salavati. Abdurrahman ibni Ebi Lejla kaže: "Susreo me jednom Kab ibni

Lijepo ponašanje u namazu (adabi),²⁵ gledanje u mjesto gdje se sedžda čini,²⁶ prigušivanje zijevanja,²⁷ držanje šaka izvan rukava

Udžre i zapitao: "Hoćeš li da ti dam jednu hediju koju sam ja dobio od Vjerovjesnika (alejhi's-selam)?" Odgovorio sam mu: "Kako da ne! Pokloni mi je!" Ovaj Ka'b kaže: "Pitali smo Vjerovjesnika (alejhi's-selam): Allahov Poslaniče, kako da se donosi salavat na vas i vašu porodicu, a Allah nas je podučio kako da ti selam nazivamo?" I Poslanik odgovori: "Recite: *Allahumme salli 'ala Muhammedin ve 'ala ali Muhammed, kema sallejte 'ala Ibrahim ve 'ala ali Ibrahim inneke hamidun medžid. Allahumme barik 'ala Muhammedin ve 'ala ali Muhammed, kema barekte 'ala Ibrahim ve 'ala ali Ibrahim inneke hamidun medžid.*" (Prenosi Buhari u poglavlju ● poslasticima *Kitabu'l El-Enbija u svom Sahihu.*)

Ebu Bekr Siddik (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Rekao sam: "Allahov Poslaniče, poduči me dovi koju bih ja učio u svom namazu!" i Poslanik reče: "Reci: *Allahumme inni zalemtu nefsi zulmen kesiren vela jagfiru'z-zunube illa ente fagfir li magfireten. min 'indike verhamni inneke ente'l-gafuru'r-Rahim.*" - Bože moj, pogriješio sam, doista, mnogo prema sebi i samo Ti možeš oprostiti grijehe, pa mi oprost i smiluj mi se, Ti si onaj koji Oprašta i koji je Milostiv. (Navodi Buhari.)

Imam-i Ajni kaže: Kada čovjek završi sa tešehudom i salavatom na Božijeg Poslanika (alejhi's-selam), onda moli za sebe i za muslimane i muslimanke, za svoje roditelje vjernike, a ne samo za sebe u dovi. Učenje dova prenesenih u hadisu jeste učenje onih u kojima se traži nešto u formi traženja dopušteno (mustehab) (*El-Binaje*, I/684). Autor djela *El-Hidaje* kaže da se ne može moliti riječima koje podsjećaju na govor ljudi da ne bi došlo do smutnje. Zbog toga se navode ove *El-Me'suru'l-mahfuz*- sačuvane hadiske dove ono što nije nemoguće tražiti od ljudi poput riječi: "Bože moj, oženi me sa tom i tom... "slični govoru ljudi, ali nije zabranjeno u dovi moliti kao što su riječi: "Bože moj, oprost mi," jer to nije obični ljudski govor" (*El-Binaje*, I/682). U hadisu stoji: "U ovom našem namazu nije ništa dozvoljeno što spada u obični ljudski govor."

²⁵ Izostavljanje adaba ne prouzrokuje nešto loše niti kakvu kaznu.

²⁶ Tj. kada je na kijamu da gleda u mjesto gdje se sedžda čini, gledati na ris nogu kada čovjek ruk' u čini i niz nos kada sedždu čini, u krilo kada sjedi, na desno i lijevo rame kada predaje selam, prvo na desnu, a zatim lijevu stranu, da bi izrazio punu skrušenost.

²⁷ U slučaju da ne može, da pokrije svoja usta poleđinom svoje desne ruke ili dlanom. Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Zijevanje je šejtanski posao. Kada neko od vas

kod izgovora tekbira,²⁸ sprječavanje kašljanja koliko god čovjek može,²⁹ ustajanje radi namaza kad u ikametmu mujezin kaže *hajje 'ale's-salah*, a neki kažu kad kaže *hajje 'ale'l-felah*³⁰ i počinjanje namaza kad se kaže *kad kameti's-salah*.

zijeva, neka to priguši koliko može.” (Bilježi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih.) Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: “Kada neko od vas zijevne ili kihne neka ne diže pri tome svoj glas, jer šejtan želi da dotični diže svoj glas pri zijevanju ili kihanju.” (Prenosi Bejheki u djelu *Šu'bu'l-iman* i Ebu Davud u djelu *Merasil*, rivajetom Jezida ibni Mersedata, a Allah najbolje zna).

²⁸ Jer je to bliže skromnosti i dalje od onoga što slično oholosti, a omogućava da pruži prste osim kada šteti hladnoća i sl.. Ovo se odnosi na muškarce, međutim, žene će držati svoje ruke u rukavima.

²⁹ Jer kašljanje nije djelo namaza, a kad bi čovjek kašljao bez razloga i rezultiralo glasovima, namaz bi mu bio pokvaren.

³⁰ Navedeno je u djelu *Ed-Durr*. Ovo su prihvatili sve trojica naših znanstvenika, a to je sahih, tačno.

Poglavlje - Način klanjanja namaza

Pri obavljanju namaza potrebna je skrušenost.¹ Kada čovjek pristupa namazu, izgovorit će tekbir stojeći, pravilno² nakon podizanja ruku tako da veliki prst bude u ravni resica ušiju, a neki kažu da dotakne uši.³ Ebu Jusuf ističe da će čovjek kad klanja podići ruke u

¹ Pri obavljanju namaza potrebna je skušenost, na osnovu riječi Uzvišenoga: *Ono što žele – vjernici će postići, oni koji namaz svoj ponizno obavljaju* (Kur'an: 23/1-2). *Hušu'*, termin ovdje upotrijebljen označava mir, smirenost, smirenost ljudskih organa i prisebnost srca koliko je to moguće.

Abdullah ibni Šuhejr (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Vidio sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako klanja, a u grudima mu jecanje, a to je poput glasa lonca kada vrije, kao da je to kotao ispunjen plačem." (Bilježe Ebu Davud, Nesai i Tirmizi u *Šemailu*, čiji je sened pouzdan). Šejh Zafer kaže: "Ne kvari namaz ako je to zbog sjećanja na Džennet ili Džehennem, pa makar se čulo i jecanje. Jecanje je dokaz skrušenosti, a kada se to izvodi lijepom zvučnošću radi uživanja, trebalo bi da to kvari namaz, a ako je zbog bola ili neke nesreće, tada suze teku bez glasa ili se glas čuje nerazgovijetan. To ne kvari namaz. Ako bi se javili razgovijetni glasovi, kvarilo bi namaz, osim ako to nije bolest kada čovjek ne može da se savlada pa jeca i traži u tome utjehu. To ne kvari namaz. Isto tako, neće pokvariti namaz ako se jave glasovi zbog neke nužde, jer je to poput kihanja i kašljanja, podrigivanja i zijevanja i ako nije popraćeno sa više glasova, osim ako bi nešto dodao što nije po prirodi. *Reddu'l-muhtar*, I/647).

² Tj. da izgovori tekbir stojeći, pravilno, bez otezanja hemzeta kod izgovora Allah, niti produživanja slova "ba'a" kod izgovora riječi ekber, jer bi produženje "a" u riječi Allah pokvarilo čovjeku namaz pošto izaziva sumnju kao da je rekao "E Allahu ekber?" a to znači: "Da li je Allah najveći?"; ako bi namjerno to uradio, bojati se da je takav blizu kufra. A ako produži "be" kod riječi ekber, kažu, time bi pokvario svoj namaz jer bi to značilo ikbar, veličanje mnoštva. Tu bi došlo do izražaja potvrđivanje (širka) mnogoboštva. Drugi kažu da to ipak ne bi pokvarilo namaz. "R" kod tekbira treba izgovoriti odlučno bez vokala. Na osnovu hadisa i kod ezana, ikameta i tekbira slovo "r" je bez vokala.

vrijeme izgovora tekbira, a ne prije. Žena podiže ruke u ravni svojih ramena.⁴

Muktedija će izgovarati tekbir u momentu kada ga izgovara i imam,⁵ to je bolje, dok Imam-i Muhammed i Jusuf imaju suprotno mišljenje. Kad bi čovjek izgovorio umjesto tekbira *Allahu edžell*, ili *e'azam*, ili *Errahmanu ekber*, ili *La ilahe illellah*, ili to izgovorio na persijskom bilo bi uredu.⁶ Isto tako kada bi to učio ne mogavši to

³ Tj. dotakne se velikim prstom resica uha da bi se čovjek uvjerio da su njegove ruke u nivou njegovih ušiju (*Medžme'a*, 9). Čovjek će podignuti ruke kod izgovora početnog tekbira, tj. početak će sa dizanjem ruku kod početka izgovora tekbira i spuštanjem sa završetkom tekbira. Ovaj lahki čin trajat će kratko izgovarajući taj tekbir i to je prihvaćeno. Neki kažu da će čovjek u namazu podići ruke prije tekbira i da je to bolje jer se podizanjem ruku odbacuje i negira oholost, a veličina pripada samo Uzvišenom. Kod tekbira je i potvrđivanje Allahove veličine i negiranje unaprijed da time raspolaže iko drugi, isto kao što je to došlo do izražaja i u Šehadetu, tj. potvrđivanju da nema drugog Boga osim Allaha.

⁴ Ranije je predložen hadis da je Ummi Derda dizala svoje ruke u namazu u visini svojih ramena.

⁵ Tj. uporedo da izgovara tekbir i muktedija i imam koji izgovara naglas. To je bolje kod Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) jer je muktedija učesnik sa imamom u namazu a stvarno učestvovanje u zajedničkom činjenju, je uporedo činjenje, ali uz upozorenje da muktedija ne ide prije imama. Ako bi muktedija izgovorio tekbir prije imama, on ne bi bio s njim u namazu niti sam za sebe, jer je namjeravao da klanja zajedno u džematu, a ne da klanja sam (*Ed-Durr*, 92). Ovo je suprotno stavu Ebu Jusufa i Muhammeda (neka im se Allah smiluje). Oni kažu da će muktedija izgovoriti tekbir poslije imama. Muktedija će stići vrijednost početnog tekbira po njihovu shvatanju kod učenja Subhaneke, a neki kažu nešto prije učenja triju ajeta ako je bio prisutan i sedam ako je odsutan; drugi kažu sa stizanjem na ruku, a kod Imam-i Ebu Hanife, samo zajedno sa imamom (*Ed-Durr*, 92).

⁶ Tj. u svemu, ali strogo pokuđeno (*kirahetu't-tahrim*). Neće biti ispravno izgovaranje tekbira na perzijskom jeziku osim ako čovjek ne može na arapskom jeziku, isti je slučaj kada bi on učio na persijskom jer je nesposoban da uči na arapskom, ali pod uvjetom da ne remeti značenje. Ovo zabranjuju trojica imama: Malik, Šafi i Ahmed (Allah im se smilovao). Istina je da je Ebu Hanife (Allah bio zadovoljan njime) odustao od svog

izraziti na arapskom jeziku ili kod klanja životinja pa upotrijebio ove riječi, pa i riječi iz drugog jezika, a ne samo persijskog poput ovih riječi, bilo bi ispravno. Kada bi čovjek započeo namaz sa "*Allahumma igfirlī*" (Bože moj, oprostī mi), ne bi bilo dozvoljeno. Imam-i Jusuf kaže: Ako čovjek može lijepo izgovoriti tekbir, onda se mora pri uvodnom tekbiru poslužiti samo time.

Potom će čovjek koji klanja postaviti svoju desnu ruku na zglob svoje lijeve ruke i staviti ih ispod pupka pri svakom stajanju, što je predviđeno sunnetom gdje god se zikr čini, dok Imam-i Muhammed

prvobitnog mišljenja i na ovome se donosi fetva, ističu Ajni i dr. (*Ed-Durr*, 93).

Rifaa ibni Rafi (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) podučavao nekog čovjeka kako da klanja pa mu je rekao: "Ako znaš nešto iz Kur'ana, to uči, a ako ne znaš, onda ti reci: "*Elhamdulillah, Allahu ekber i La illahe illellah i idi na ruku*.'" (Ebu Davud, Tirmizi i Nesai; Tirmizi ističe da je hadis Rifaa hasen. *Nejlu'l-evtar*, II/118).

Šejh Zafer kaže nakon ovog hadisa: "U ovom hadisu je dokaz da s onoga ko je nesposoban i ne zna ništa iz Kur'ana spada obaveza učenja Kur'ana sve dok je tako nemoćan. Njemu će biti dovoljno umjesto učenja Kur'ana da zikr čini u namazu, a zna se da taj zikr nije vezan za arapski jezik niti je ograničen samo na arapski jezik nego se može ostvariti preko bilo kog jezika kao i iman – vjerovanje, jer kada bi neko prihvatio islam i bez izgovora Šehadeta na arapskom jeziku, jednoglasno je prihvaćeno da je dotični time postigao ono što se namjerava, kao što se i spominje u djelu *El - Bahr* (I/207). Kod Gazalija stoji u djelu *El-Vedžiz* tekbir se može donijeti samo na arapskom jeziku, a ne može poslužiti prijevod niti neki drugi zikr (Sažetak *El-Vedžiza*, I/25).

On kaže da se ovako postupa s onim ko ne poznaje arapski jezik, međutim, ko je sposoban da to kaže na arapskom jeziku, onda obaveznost učenja toga ne spada s njega, dakle, da prouči ajet iz Kur'ana onako kako je objavljen na arapskom jeziku. On neće biti lišen obaveze učenja Fatihe i jedne sure uz Fatihu. Ostali zikr može se obaviti na arapskom i na nearapskom jeziku jer je rečeno da zikr nije ograničen samo na jedan jezik i da postizanje cilja ne ovisi samo o arapskom, za razliku od učenja Kur'ana, jer učenje Kur'ana traži da se uči kako je i zabilježeno na osnovu riječi Uzvišenoga: *A vi iz Kur'ana učite ono što je lahko* (Kur'an: 73/20). Poznato je da je Kur'an Knjiga objavljena na arapskom jeziku i po zakonu i običaju itd. (*Ilau's-sunnen*, IV/130-131).

kaže da je stavljanje ruku na taj način potrebno samo kod stajanja gdje je predviđeno učenje Kur'ana.⁷ To će činiti i kod učenja Kunut-dove i dženaze namaza, suprotno mišljenju Imama, a ruke će puštati kod dizanja sa ruku'a⁸ i između izgovora tekbira pri bajramima, što su svi prihvatili, a onda će učiti Subhaneke bez dodavanja *vedždžehtu vedžhi* itd., suprotno mišljenju Ebu Jusufa.

Nakon toga proučit će "Euzu" u sebi radi kiraeta. To će učiniti i onaj koji je prispio u namaz nakon što je imam obavio prvi rekjat⁹ kod naklanjavanja onoga što je propustio. To (Euzu) neće učiti muktedija. Kod bajrama *Euzu* učiti će se iza tekbira, a po učenju Ebu Jusufa, odmah iza *Subhaneke* pa, preme tome, *Euzu* će učiti i muktedija te se uči prije tekbira bajrama. Muktedija će izgovarati *Bismilu* u sebi na početku svakog rekjata, a ne između Fatihe i sure, suprotno mišljenju Muhammeda u namazu u kojem se uči u sebi.

Bismile je ajet iz Kur'ana,¹⁰ objavljena je radi odvajanja između sura. Ona nije ajet Fatihe niti bilo koje druge sure. Zatim će učiti

⁷ Ranije je rečeno da je tako stavljanje ruku sunnet, a to je dovoljno iznijetu u poglavlju *Sunneti namaza*. Ovo stavljanje ruku (i'timad) je sunnet u svakom kijamu (stajanju) na kome se uči, pa će tako postupiti dok uči subhaneke, Kunut dova i kod dženaze namaza uz napomenu da zikr u njima ne spada u Kur'an, što je tačno.

⁸ Jer se tu ne zadržava, iako je i tu zikr hadisom predviđen (*Ed-Durr*, 94).

⁹ Jer i on uči Kur'an i Euzu, a ne muktedija, koji uči Subhaneke, a ne uči Kur'an, pa ne uči ni Euzu. Ovdje je upotrijebljen termin *mesbuk*, a to je muktedija koji je pristigao u namaz za imamom poslije prvog rekjata, pa zbog toga on će kada ustaje da naklanja taj rekjat koji je prošao nakon što imam preda selam, proučiti i Subhaneke i Euzu i Bismillu, Fatihu i suru naklanjajući taj prvi rekjat. Termin muktedija označava osobu koja je prispjela na prvi rekjat klanjajući za imamom. Njegova je situacija tada da imamovo učenje je i njegovo učenje pa stoga muktedija neće učiti Euzu i Bismillu nakon što je proučio Subhaneke, jer se Euzu i Bismilla uče kada se hoće učiti Kur'an. Više objašnjenja o ovome doći će na drugom mjestu, ako Allah da, pod naslovom *Babu'l-imamet*.

¹⁰ Imam Zejlei kaže: "Tri su mišljenja da je Bismilla ajet iz Kur'ana. Dva mišljenja idu u krajnost, a treće mišljenje je kompromis. Prvo je mišljenje koje kaže da Bismilla nije iz Kur'ana osim u suri En-Neml, kao što ističu Malik i jedna grupa hanefija. Neke pristalice Ahmeda zastupaju to mišljenje

Fatihu jedno sure ili tri ajeta. Kada imam kaže *vele'd-dalin* imam će reći amin, a i muktedija u sebi.¹¹ onda će donijeti tekbir peginjući se na ruku i osloniti rukama na svoja koljena, rastavivši prste dovodeći u ravan položaj svoja leđa.¹² ne dižući glavu niti spuštajući. Tu će reći tri puta *subhane Rabijjel 'azim*. To je najmanje što može reći. Lijepo je¹³ i da kaže više od toga kada sam klanja ali da to bude neparan broj. Tada će imam dići glavu govoreći *semi'allahu limen hamideh*. Time će se zadovoljiti." Imam-i Muhammed i Jusuf kažu da će pridodati tome

pripisajući ga Ahmedu. Drugo mišljenje je nasuprot ovog prvog, tj. oni koji kažu da je Bismilla ajet u svakoj suri u Kur'anu ili dio ajeta, što je i stav Šafija i dr. koji su ga prihvatili. Srednje pomirljivo mišljenje je da je Bismilla ajet iz Kur'ana, jer je napisana, ali i pored toga, ona nije ajet nijedne sure nego je ajet napisan na početku svake sure. Ovo je mišljenje Ibni Mubareka, Davuda i njegovih pristalica. To je utvrđeno mišljenje i Ahmeda ibni Hanbela, a to prihvaća i većina hanefija (*Nasbu'r-raje*, I/327).

¹¹ Prenosi se od Ebi Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: Kada imam prouči *gajri'l magdubi alejhim vele'd-dallin* – (a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali!) (Kur'an: 1/7), recite *amin*, jer meleki također govore amin. I kad imam izgovori amin i svi oni koji izgovore zajedno s melekima amin i njima će biti oprosteni svi raniji grijesi." (Prenose Nesai i Ahmed; II/270, Nesai i Darimi, I/147).

Ibrahim Nahai, ugledni tabija (Allah mu se smilovao) kaže: "Petero će u sebi izgovoriti imam: Subhaneke, Euzu i bismilu, amin i alahumme rabbena ve lekel'- hamd." (Prenosi Abdurrezak u svom *Musannefu* čiji je sened sahih; *Asaru's-sunen* I/99.)

¹² Omer (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao jednom ensariji: "Kada ruku' činiš, ti stavi svoje dlanove na svoja koljena, rastavi prste i ostani tako dok svaki organ ne dobije svoje mjesto" (Ibni Hiban u svom *Sahihu*, tako stoji i u djelu *Et-Telhisu'l-habir* I/91). Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kada bi se pregeo na ruku', izravnao bi svoja leđa i kada bi se na njih izlila voda, ona bi se zadržala" (Taberani u *El-Kebiru*, a bilježi ga i Ebu Jala; svi prenosioci su pouzdani; *Medžme'a z-zevaid* .I/190).

¹³ Lijepo je da onaj koji klanja sam doda i više, ali da bude nepar. To je onaj koji klanja sam po sebi, a ne i imam kome je lijepo da uči manje, ali da ispuni traženo, jer za njim klanjaju slabi, bolesni, starci i oni koji imaju kakvu potrebu.

Rabenna leke'l-hamd.¹⁴ Muktedija će reći *Rabenna leke'l-hamd*, i to je prihvaćeno, a kada klanja sam, reći će i jedno i drugo, prema odabranom mišljenju, a neki kažu da će reći samo ono kao i muktedija. Potom će donijeti tekbir i učiniti sedždu. Pri činjenju sedžde stavit će na zemlju, prvo, svoja koljena, zatim ruke,¹⁵ pa lice

¹⁴ Na osnovu onoga što prenosi Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime): "Kada bi Allahov Poslanik (alejhi's-selam) izgovorio: *Semi'allahu limen hamideh*, dodao bi: *Allahume Rabenna ve leke'l-hamd*." (Prenosi Buhari I/106.) U djelu *Fethu'l-kadir* prenosi se da je Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) izgovarao i jedno i drugo. Na osnovu toga, ja mislim da se ova dva rivajeta ujedinjuju, s tim da imam kaže: *Semi'allahu li men hamideh Rabenna ve leke'l-hamd*, a muktedija samo: *Allahumme Rabenna ve leke'l-hamd*. U riječima Imama "*Rabenna ve lekel hamd*" izražava se pomoć muktediji da bi i on rekao *Rabenna ve lekal hamd*, prije nego što imam padne na sedždu.

¹⁵ Prenosi se od Vaila ibni Hudžera (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Vidio sam Poslanika (alejhi's-selam) kada je sedždu činio, pa je stavio svoja koljena prije ruku, a kada bi ustajao, digao bi svoje ruke prije koljena." (Prenosi Tirmizi, I/36, a i Hasan ibni Ali Halevani dodao je u hadisu da je Jezid ibni Harun rekao da je Šurejk prenio od Asima ibni Kulejba samo ovaj hadis i dodaje da je ovaj hadis hasenun garib, nema druge verzije, i mi ne znamo da ga je iko drugi prenio do Šurejk. On se primjenjuje od strane većine alima koji smatraju da čovjek spušta svoja koljena na zemlju prije ruku, a kada se diže, podiže ruke prije koljena.

Humam prenosi od Asima ovaj hadis, ali kao mursel i ne spominje u njemu Vaila ibni Hudžera, a u *Et-Telhisu'l-habir* stoji da ga prenosi Ibni Huzejme, Ibni Hiban i Ibni Seken u svojim *Sahihima*. Ističem da njega prenosi i Hakim u djelu *Mustedrek* preko Asima Ahvela od Enesa koji kaže: "Vidio samo Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da donosi ifitah-i tekbir i svojim palcima dotiče uši, a onda ide na ruku i zadržava se na ruku'u da bi mu svaki članak došao na svoje mjesto, a zatim bi se spuštao izgovarajući tekbir tako da bi njegova koljena pretekla njegove ruke. On ističe da je sened sahih prema uvjetima Buharija i Muslima i ja ne znam šta je razlog da njih dvojica ovaj hadis nisu naveli. Zehebi to potvrđuje i navodi hadis Vaila ibni Hadžera i kaže: "Poslanik (alejhi's-selam), kada bi činio sedždu, spuštao bi svoja koljena prije ruku, a kada bi se dizao, digao bi svoje ruke prije koljena." Hakim kaže da je Muslim uzimao za dokaz Šurejka i Asima ibni Kulejba. Zehebi kaže da je ovaj hadis po uvjetu Muslima. U *Nejlu'l-evtar* autor *Nejla* kaže, nakon spominjanja hadisa, u vezi sa spuštanjem koljena prije ruku na sedždi, da je ovo prihvatila većina, a Kadi Ebu Taib ističe da je

to stav većine islamskih pravnika. Njega prenosi i Ibni Munzir od Omera ibni Hataba, Nahaia, Muslima ibni Jesara, Sufjana Sevri, Ahmeda, Ishaka i drugih mjerodavnih hanefijskih znanstvenika. Ibni Munzir kaže, da je to i moje mišljenje. (II/146). Tahavi prenosi pouzdanim senedom od Ibrahima Nahaija da je Nahai rekao: Sačuvano je od Abdullaha ibni Mes'uda i zapamećeno da su njegova koljena padala na zemlju prije ruku.

Međutim, u hadisu Ebi Hurejre stoji da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada neko od vas sedždu čini pa neka ne klekne kao što klekne deva, nego neka stavi svoje ruke prije koljena." Hadis prenosi Ebu Davud, Nesai i Tirmizi. (*Bulugu'l-meram* I/53.) Hafiz Ibni Kajim kaže za spomenuti hadis Ebu Hurejre da ga smatraju slabim Buhari, Tirmizi i Darekutni, zatim Buhari kaže da Muhammeda ibni Abdullaha ibni Hasana raviju ovog hadisa niko ne slijedi i ja ne znam da li je on učio kod Ebu Zenada ili nije, a Tirmizi upozorava da je hadis garib i da mu je poznat ovaj hadis koga prenosi Ebu Zenad samo na ovaj način. Darekutni kaže njega prenosi samo Daverdi preko Muhammeda ibni Abullaha ibni Hasana alevije, a on od Ebi Zenada. Nesai spominje senedom: Kutejbe -Abdullah ibni Nafi' - Muhammed ibni Abdullah ibni Hasan El-Alevija - Ebi Zenad-E'aredž od Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik rekao: "Neki se od vas oslonjaju u svom namazu i kleknu kao što kleknu deve," samo je to prenio i ništa drugo (I/58). Početak ovog hadisa protivi se njegovu kraju, jer deva kada hoće da klekne ona previja prvo svoje prednje noge (ruke), a njene zadnje noge ostaju uspravno a kada ustaje ona prvo ustaje na zadnje noge, a njene ruke /prednje noge/ još su na zemlji; Ovo je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) zabranio ljudima pri namazu i naredio da se čini obratno. (Vidi dopunu ovih riječi vezanu za ovo pitanje u djelu *Ilau's-sunen* III/25-29, zatim u djelu *Bezlu'l-medžhud fi halli Ebi Davud*, V/85-90, ističem da šejh dr. Halil Mulahatir, nakon što je ispitao ovo pitanje metodom muhaddisa, kaže:

Spomenuti (sačuvao ga Allah Uzvišeni) kaže da se sve ono što se ističe u hadisu Ebu Hurejra može sabrati u:

- hadis Ebu Vaila je autentičniji kao što ističu Hatabi i drugi;
- hadis Ebu Hurejrea je mudtarib (nepouzdan) u tekstu;
- Buhari i Darekutni, pa i drugi, ističu da je hadis skrivene mahane (slab);
- neki tvrde da je ovaj hadis dokinut, kao što kaže Ibni Huzejme;
- on se podudara sa zabranom Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je zabranjeno kleknuti u namazu kako to čini deva;
- njegov hadis nema šahida tj. hadisa koji ga prati i potvrđuje, za razliku hadisa koga prenosi Vail;
- hadis koga prenosi Vail podudara se sa stavovima prenesenim od strane nekih ashaba kao što su Omer, Ibni Mes'ud i Enes, a nemamo ni jednog

između ruku skupljajući prste¹⁶ svojih ruku u visini ušiju, rastaviti mišice od tijela, rastaviti trbuh od stegna, usmjeriti nožne prste prema kibli¹⁷ a žena će spustiti¹⁸ svoje podlaktice priljubivši svoj trbuh za

drugog hadisa koji je saglasan hadisu koga prenosi Ebu Hurejre, osim postupka Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) premda i kod ovog ima različitih stavova;

- većina znalaca hadisa prihvatili su hadis Vailov;
- u hadisu koga prenosi Vail nalazi se solidno kazivanje i prethodi kazivanju o postupku Poslanika (alejhi's-selam) što znači da je hadis Vailov sačuvan i zapamćen, itd.;
- postupci u hadisu Vaila u cjelini su stabilni, dokazani i autentičniji od verzija koje prenose drugi; to su poznate i istinite radnje; radi toga i ja ističem da su Ibni Huzejme, Ibni Hiban i Ibni Seken istakli da je ovaj hadis sahih, a Tirmizi da je hasen. To ističe i Begavi u djelu *Šerhi's-sunen* i Hakim u *El-Mustedreku*, dok je sud Tirmizija o hadisu koga prenosi Ebu Hurejre da je hadis garib, tj. ima samo jedno predanje i on ne misli da je hadis dobar. Uzvišeni Allah najbolje zna (vidi *Zadu'l-mead*, I/56-59, i *Mirkatu'l-mefatih* od Karija, II/324 – 326.)

¹⁶ Vail ibni Hadžer (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi rastavio svoje prste kada bi činio ruk'u, a kada bi činio sedždu, sastavljao bi prste" (Taberani u djelu *El-Kebir*. Tako stoji u djelu *Medžme'u'z-zevid* I/156). Kod ruku'a on bi prste rastavljao tako da bi to izgledalo kao držač na koljenima čvrsto stegnutim. On bi sastavljao prste kod sedžde kako bi svi prsti musalije bili usmjereni prema Kibli, a Allah najbolje zna.

Vail prenosi u ovom svom dugom hadisu: "A onda bi sedždu učinio i stavio svoje lice između svojih dlanova." (Ovo navodi Ebu Davud bez daljeg objašnjenja, I/263.) Berra (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada činiš sedždu, stavi svoje dlanove i podigni svoje lakte" (prenosi Muslim), tj. podigni ih od zemlje kako laktovi ne bi doticali tlo, na osnovu riječi Allahova Poslanika: **Ispravite se u sedždi i neka niko od vas ne prostire svoje podlaktice poput psa** (Muslim, I/193). Ummi Selema (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Kada bi Allahov Poslanik sedždu činio, ispod njegovih ruku mogla bi proći i životinja kad bi htjela." (Prenosi Muslim, I/194.)

¹⁷ Ebi Humejd Sa'idi (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam), kada bi se spuštao na zemlju radi sedžde, rastavio bi svoje nadlaktice od pazuha i usmjerio prste nogu prema Kibli" (prenosi Nesai

svoja stegna. Tom prilikom će reći *Subhane Rabbije'l-a'la* tri puta, to je najmanje što može reći. Sedždu će činiti na nosu i čelu¹⁹ a ako se

I/166 ne dodavši ništa o hadisu; svi prenosioci su pouzdani). Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi usmjerio svoje nožne prste prema Kibli kada bi činio sedždu" (Darekutni, I/130). Hafiz ističe u djelu *Et-Telhis* da se u njegovu senedu nalazi Harise ibni Ebi Ridžal, a on je slab prenosilac (I/98). Ja mislim, kaže autor, da se ovaj hadis može pojačati, kao što smo ranije rekli, ševahidom, tj. drugim hadisima koji ga prate u tekstu. Ukratko, sunnet ističe da je usmjeravanje prsta prema Kibli pouzdano i potvrđeno tim hadisima sasvim otvoreno, jer je kod nekih upotrijebljen glagol "*kane*", koji izražava trajnost glagolske radnje. U djelu *Ed-Durr* stoji: "Čovjek koji klanja usmjerit će vrhove prstiju svojih nogu prema Kibli." "Ako ne bi tako uradio, počinio bi mekruh," ističe se u djelu *Reddu'l-Muhtar ale'd-Durri'l-Muhtar*, (I/526), *Ilau's-sunen*, (3/29).

¹⁸ Prenosi se od Jezida ibni Ebi Habiba da je Poslanik (alejhi's-selam) prošao pored dvije žene kako klanjaju pa je rekao: "Kada sedždu činite, spustite jedan dio svoga tijela na zemlju, jer žena nije u tome isto kao muškarac" (Ebu Davud u djelu *Merasil*, a i Bejheki prenosi ovaj hadis dvjema spojenim verzijama; za njega Bejheki kaže: On je dobar zbog toga što je spojen, *I'la III/20*). Ja mislim, da je položaj žene u namazu baziran na osnovu njena pokrivanja, što je moguće više.

¹⁹ Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Nema namaza onaj čiji nos ne dotakne zemlju." (Prenosi Hakim i ističe da je ovo sahih hadis prema uvjetu Buharija iako ga oni ne navode; Zehebi o tome ništa ne govori.) Mislim da je farz činiti sedždu na licu na osnovu hadisa koga prenosi i Buhari i drugi, a koji je ranije naveden, a glasi: "Naređeno mi je da sedždu činim na sedam kostiju lica... itd."

Šej Zafer kaže: "Što se tiče svodenja na čelo, a ostavljanje nosa kod činjenja sedžde, znači da bi se i na taj način kod većine stručnjaka suglasno ostvario farz, ali popraćen mekruhom." Od Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima) prenosi se da bi on, kada bi činio sedždu, stavljao svoje dlanove na isto mjesto na koje bi postavljao i čelo. Nafi kaže: "Vidio sam ga kada je bila jaka zima kako je on izvukao svoje šake iz ogrtača da bi ih postavio na šljunak." (Prenosi Muhammed u *Muvetti*, str. 68.) Hadis koga prenosi Hasan glasi da su ashabi Allahova Poslanika činili sedždu, a ruke držali u svojoj odijeci i da bi neki od njih sedždu činio na svom ćulahu i ahmediji. (Ovo prenosi Ibni Ebi Šejbe.) Moguće je da je ovo činjeno zbog izvjesne zapreke ili opravdanja. Enes (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Klanjali smo sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam) i neko od nas bi stavljao svoj

ograniči na jedno od njih ili na ivicu ahmedije dozvoljeno je mada je pokuđeno. Imami Ebu Jusuf i Muhammed kažu da nije dozvoljeno ograničiti se samo na nos bez neke isprike i pravdanja. Sedžda se može učiniti na višku svoje odjeće²⁰ ili na nečem što ima svoj obujam i na što se može ustaliti čelo. Ne može se sedžda činiti na onome na čemu se čelo ne može ustaliti. Ako bi muktedija sedždu činio zbog stiske na leđima drugog muktedije koji klanja s njim, i to je dozvoljeno. Sedžda se završava sa dizanjem²¹ po mišljenju Muhammeda, a Ebu Jusuf kaže sa stavljanjem čela na zemlju. Po završetku sedžde musalija diže glavu izgovarajući tekbir,²² potom sjeda smirivši se, donosi tekbir i čini sedždu, također, smirivši se.

krajičak odijela zbog velike toplote na mjesto gdje bi sedždu činio.” (Prenosi Buhari, I/56.) Imam-i Muhammed kaže u svojoj verziji *Muvetta*: “Na osnovu ovoga mi držimo da je čovjeku potrebno da, kada spusti svoje čelo čineći sedždu, postavi svoje dlanove pored svojih ušiju, da spoji prste i usmjeri ih prema Kibli i da ih ne otvara, a kada podigne glavu sa sedžde, da i ruke podiže s njom. Međutim, onaj koga je zadesila hladnoća koja ga uznemirava i muči i koji je postavio ruke na zemlju, ali ispod svoga odijela ili plašta, ništa ne smeta.” (Ovo je stav Ebu Hanife, str. 69.)

²⁰ Granica ustaljenja čovjeku koji čini seždu jeste kada osjeti da mu glava ne pada ispod toga na čemu seždu čini. Na osnovu ove granice njemu nije dozvoljeno da sedždu čini na snijegu, da mu se lice izgubi u snijegu, a ako se glava ustali i nađe obujam toga, kao kad je snijeg zbijen, dozvoljeno je sedždu činiti. Prema ovom objašnjenju, tretirat će se i prašina i slično prašini (*Medžma*, 97). Ovako se tretira i pijesak, vuna i spužva, zatim krevet koji federira i pšenica ako čovjek dok klanja i čini sedždu a ne može da pronađe njezinu tvrdoću da bi mu se lice tu ustalilo. Allah najbolje zna.

²¹ Tj. sedžda. Rezultat razilaženja javlja se kod onoga koji klanja podne sa pet rekjata i nije sjeo na četvrtom, zatim izgubio abdest čineći seždu na petom rekjatu pa podigao glavu da bi uzeo abdest i nastavio, dozvoljeno je, po mišljenju Muhammeda, dok Ebu Jusuf zastupa suprotno.

²² Lijepo je da musallija kaže, prema onome što prenosi Ebu Abbas (neka je Allah zadovoljan njime), ono što je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) govorio između dvije sedžde: *Allahumma'gfirli verhamni ve afni, vehdini, verzukni- "Bože, oprosti mi, smiluj mi se, daj mi lijepo zdravlje, uputi me na Pravi Put i opskrbi me potrebnim."* Ibni Hadžer kaže da ovo bilježe četverica osim Nesaija. Ibni Hadžer smatra da je hadis sahih. (*Bulugu'l-meram*, I/51). Način kako treba sjediti, a kako prenosi Aiša (Allah bio zadovoljan njome)

Nakon toga donosi tekbir radi ustajanja sa sedžde, prvo podiže lice, zatim ruke, pa koljena, i ustaje bez kraćeg sjedanja i bez oslanjanja²³ svojim rukama o zemlju.

jeste: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi prostirao svoju lijevu, a uspravljao desnu nogu. Poslanik je zabranjivao da se sjedi na petama pri namazu (*ukbete šejtan*), a to je sjedenje da čovjek sjedne na pete između dvije sedžde." (Prenosi Muslim.)

- ²³ Numan ibni Ebi Ajaš kaže: "Zapamtio sam više ashaba Poslanika (alejhi's-selam) i svaki od njih, kada bi podigao glavu sa prvog rekjata i trećega, ustao bi normalno i ne bi sjeo." (Prenosi Ebu Bekr ibni Ebi Šejbe; sened mu je dobar; *Asaru's-sunne*, I/121.) Abdurrahman ibni Jezid kaže: "Posmatrao sam Abdullaha ibni Mes'uda u namazu i vidio da ustaje sa sedžde ne sjedajući. Ustajao je na prednjim dijelovima svojih nogu kod prvog i trećeg rekata." (Donosi Taberani u djelu *El-Kebir*, prenosiooci ovog hadisa su pouzdani; Bejhkeki u *Es-sunenu'l-kubra* smatra da je ovaj hadis sahih; *Asaru's-sunne*, I/121; o ovome se prenosi i postupak Ibn Zubejra; navodi ga Ibn Ebi Šejbe i Auf ibni Malika a bilježi ga Ahmed, a tako je radio Alija i Omer ibni Hatab; ovo donosi Ibn Ebi Šejbe i dr. *El - Binaje*, I/660.)

Tirmizi kaže, nakon navođenja hadisa koga prenosi Ebu Hurejre u vezi s ovim pitanjem (I/39): "Tako su postupali znalci hadisa i prihvatili da se čovjek diže u namazu prednjim dijelom svojih stopala." (Halid ibni Ijaz, ravija u ovom senedu, slab je prema stavu muhaddisa. Ja kažem ističe Ibn Addi, da su svi njegovi hadisi garib i ferd, hadisi koji su samo u jednoj verziji, i premda je i ovaj ravija slab, ipak se njegovi hadisi bilježe; itd; *Ilau's-sunen*, III/38.

Što se tiče hadisa koga navodi Buhari prenoseći od Malika ibni Huvejrisa (Allah bio zadovoljan njime), da je Huvejris imao priliku da vidi Poslanika (alejhi's-selam) kada je klanjao vitr-namaz, da nije ustajao sa sedžde, a da se ne bi zadržao sjedeći." U poglavlju *Men salla mine'n-nasi*, autor djela *Hidaje* kaže: "Možda je to bilo zbog starosti." Ovo potvrđuje i hadis koga prenosi Ebu Davud, bez nekog objašnjenja, od Muavije ibni Ebi Sufjana (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) i kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Nemojte me preticati u ruku'u i sedždi, bez obzira koliko vas pretekne kada činim ruku' vi ćete mene stići i kada se dignem, jer ja sam već u godinama i tjelesno oslabio." Allah najbolje zna. Ebu Ishak Meruzi, pristalica Šafija kaže: "Ako je musallija slab, sjest će da se odmori, a ako je snažan, neće sjesti." Imam Hulvani, istaknuti alim, kaže: "Spor je oko toga šta bi bilo bolje, tj. može se shvatiti, ako neko sjedne, po našem mišljenju, ništa ne smeta, a ako ne sjedne, po mišljenju Šafija, ništa ne smeta" (*El-*

Drugi rekat je isti kao i prvi²⁴ samo što na ovom rekatu neće učiti subhaneke ni euzubille, a ruke će dizati samo kod određenih mjesta.²⁵ Kada podigne glavu sa druge sedžde drugog rekata

Binaje, I/660). Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je zabranio da se čovjek oslanja na ruke kada ustaje sa sedžde u namazu." (Navodi Ebu Davud ne govoreći ništa o hadisu. Prenosioci ovog hadisa su pouzdani (prema kriteriju sahiha), osim Muhammeda ibni Abdulmelika, pa ga ne citiraju Buhari i Muslim, a on je pouzdan; *Ilau's-sunen*, III/41.)

²⁴ Tj. drugi rekat je kao i prvi kod njegova izvođenja osim što neće nijet činiti kod drugoga, neće učiti Subhaneke niti Euzubille jer su Subhaneke i Euzubille propisani da se uče samo kod otpočinjanja namaza, ali će učiti *Bismille*, zatim Fatihu i ono što mu je lahko i što zna iz Časnog Kur'ana.

²⁵ Ibni Fesih, kod nabranjanja mjesta gdje se dižu ruke, kaže da je propisano: *feth, kunut, id, isteleme, Saffa, Merva, Arefat i džemrat*, tj. kod otpočinjanja namaza, učenje Kunut-dove kod vitr-namaza, kod tekbira Bajramom, kod selama *Hadžerul-esveda*, na *Safi i Mervi* i na dva zadržavanja, na Arafetu i Minni, i kod bacanja kamenčića. Autor djela *Ed-Durr* kaže: "Dizanje ruku je u tri slučaja, prvo kod početnog tekbira u namazu, kod selama *Hadžerul-Esveda* i bacanja kamenčića na Mini, a to se čini dizanjem ruku spram ramena, a dlanovi ruku su okrenuti prema Kabi, a kod svih ostalih tekbira onaj koji to čini, dizat će ih spram svojih grudi kao kad se dova uči."

Hanefije kažu: Zadnje što je Allahov Poslanik činio bilo je ostavljanje podizanja ruku u namazu osim kod početnog tekbira." - Džabir ibni Semure (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) istupi pred nas jednog dana i reče: "Šta mi je? Primjećujem da vi dižete ruke poput repova azgin konja, smirite se u namazu!" (Muslim, I/181). 'Alkama prenosi da je Abudullah ibni Mes'ud (neka je Allah zadovoljan njime) rekao: "Eto, da vam klanjam kako je klanjao Allahov Poslanik (alejhi's-selam)." I on im je klanjao, a nije podizao ruke osim na početku namaza." (Prenosi Tirmizi, I/35.) O ovome se prenosi i hadis od Beraa ibni Aziba, i kaže: Hadis je hasen. To potvrđuje više znanstvenika, ashaba Vjerovjesnika (alejhi's-selam) i tabiina. To kažu Sufjan i stanovnici Kufe. Prenosioci ovog hadisa su prenosioci koje prihvaća Muslim. (*El-Dževheru'n-nekijj*, I/137). Ibn Hazm smatra da je ovaj hadis sahih. (*Et-Telhisu'l-habir*, I/83, prenosi ga i Nesai I/158 ali ne govori ništa o njemu; u djelu *Et-Ta'liku'l hasen*, I/104, stoji: ovaj sened je autentičan, ističem da su njegovi prenosioci kojima se koriste dva sahiha, osim Suvejda, koji je pouzdan, i Asima, koga prihvaća Muslim, a on je također pouzdan; *Ilau's-sunen*, III/48.)

prostrijet će svoju lijevu nogu²⁶ sjest će na nju, a uspraviti desnu. On će usmjeriti prste te noge prema kibli i staviti će svoje ruke na svoja

Esved kaže: "Vidio sam Omera ibni Hataba kako diže svoje ruke kod *iftitah*-tekbira, a poslije to ne čini." (Prenosi Tahavi i kaže da je hadis sahih; u djelu *Ed-Diraje*, str. 85, ističe se da su prenosioci ovog hadisa svi pouzdani. O ovome se navodi se i od Alije (Allah bio zadovoljan njime); Tahavi, I/132; Zejlei, I/211; kaže: "Ovaj eser je autentičan;" u djelu *Diraje*, str. 85, stoji da su njegovi prenosioci pouzdani; Tahavi prenosi ovaj hadis od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njime) i Ibni Ebi Šejbe; bilježi ga i Bejhkei u djelu *El-Me'arife* ističiću da je lanac prenosilaca autentičan; *Asaru's-sunen*, I/108.)

Kemal ibni Humam kaže: "Znaj da su hadisi, eseri, od ashaba i verzije hadisa koji se prenose od Allahova Poslanika veoma brojne. O njima se mnogo govori od strane Tahavija i dr. Stvarna procjena poslije svega toga je da su potvrđena prenošenja u oba slučaja, da su od Poslanika, a to je da se dižu ruke kod ruku'a i da se ne dižu, pa je potrebno dati prednost nekom od ova dva slučaja da bi se odstranila proturječnost, i dali smo prednost onome na šta mi mislimo, a to je poznato da je bilo dozvoljeno razgovarati u namazu, a i postupci ovakve vrste dizanja ruku, zatim da je poznato da je to dokinuto pa nije daleko da i ovo nije obuhvaćeno tim dokidanjem, posebno to što je sasvim poznato da su se dizale ruke i kod sedžde i između dvije sedžde i kod dizanja sa dviju sedždi, pa se većina učenjaka složila i prihvatila da se ostavi dizanje ruku na ovim mjestima, posebno, a ustanovljeno i dokazano je ono što je protivno tome i koje se ne može odbiti, a to je dizanje ruku samo na jednom mjestu, a ono je u skladu sa skušenošću u namazu. Ovo potvrđuje i kvalitet prenosilaca koji prenose od Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i kako to kaže Ebu Hanife u *Evzaiji*. (*Fethu'l-Kadir*, I/270).

Kraj ovog kazivanja nalazi se u *Ilau's-sunen*, III/43 – 72; *Nasbu'r-Raje*, I/393 i *El-Binaje*, I/662; Abdullah ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže: "Ruke se dižu na sedam mjesta, a to je: kada se ustane da klanja namaz, kada se vidi Bejtullah, na Safi i Mervi, na Muzdelifi i Arefatu i kod bacanja kamenčića." (Bilježi Ibni Ebi Šejbe.)

²⁶ Tj. musallija prostre na zemlju lijevu nogu i sjedne na nju, a uspravi desno stopalo, prsti te noge se usmjere prema Kibli koliko se može. (*Medžme'a*, 100). Vail ibni Hudžer (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Došao sam u Medinu da vidim kako Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanja. Kada je Poslanik sjeo, tj. radi *tešehhuda*, prostro je svoju lijevu nogu i stavio svoju lijevu ruku na svoje stegno i uspravio svoje desno stopalo." (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih.) Prema ovom hadisu postupa većina znanstvenika (I/38). Sehl ibn Abbas Sa'idi (Allah bio zadovoljan njime)

kaže: “Sastali se Ebu Humejd, Ebu Usejd, Sehl ibni Sad i Muhammed ibni Mesleme i tom prilikom razgovarali o namazu Allahova Poslanika (alejhi's-selam). Ebu Humejd tada reče: “Ja ću vam kazati kako je klanjao Allahov Poslanik (alejhi's-selam). Poslanik (alejhi's-selam) sjeo bi, tj. kod tešehhuda, i prostro bi svoju lijevu nogu. Prednji dio svoga desnog stopala okrenuo bi prema Kibli, svoju desnu ruku stavio bi na koljeno desne noge, a svoju lijevu ruku na koljeno svoje lijeve noge. On bi dao znak svojim prstom, tj. kažiprstom.” (Prenosi Tirmizi, I/38, i kaže da je ovaj hadis hasenun sahih; to ističu i neki alimi.) Prenosi se od Alije ibni Abdurrahmana Muavije gdje kaže: “Vidio me je Abdullah ibni Omer dok se ja igram sa šljunkom u namazu. Kada sam završio namaz, on mi je to zabranio govoreći: “Radi ono što je radio Allahov Poslanik (alejhi's-selam).” Upitao sam ga kako je radio Allahov Poslanik (alejhi's-selam) i on odgovori: “Allahov Poslanik (alejhi's-selam), kada bi sjeo u namazu, (tešehhud) stavio bi dlan desne ruke na svoje desno stegno, skupio prste i dao znak onim prstom koji je do velikog prsta (kažiprstom), a stavio bi dlan svoje lijeve ruke na svoje lijevo stegno.” (Prenosi Muhammed ibni Hasan u *El-Muvetti*, 106; prenosioci ovog hadisa su pouzdani, a prihvata ih Muslim.) i dalje kaže: “Ono što je činio Allahov Poslanik (alejhi's-selam) mi prihvatamo i to je mišljenje i Ebu Hanife.”

Imam Halevani kaže: “Musallija diže svoj prst kad izgovara riječi u namazu *La illahe*, a spušta kada izgovara *illellah*. Na taj način, dizanje označava negaciju, a spuštanje potvrdu, kao da je cilj da musliman ne provede nijedan moment a da ne potvrđuje tevhid (monoteizam). Prema tome, kada on kaže “*la ilahe*” (nema drugog Boga) on daje znak svojim prstom kao da želi time reći: “*osim jednog Allaha*”. Allah najbolje zna. Prenosi se od Abdullaha ibni Zubejra (neka je Allah zadovoljan njime) da bi Vjerovjesnik (alejhi's-selam) davao znak svojim prstom kada bi učio Šehadet i ne bi ga pokretao. (Prenosi Nesai, I/187 ne objašnjavajući ništa o hadisu, a i Ebu Davud, I/375.) Tahtavi kaže u komentaru *Meraki'l-felah*: “Sunnetom je propisano pokazivanje prstom, tj. ne krećući prst.” Pokretanje bi, po našem mišljenju, bilo mekruh. (Ovo se bilježi u komentaru *Miškata* od Karija, I/156.) Možda je ovo mekruh zbog toga što je to poput neke igre. Šejh Zafer kaže: “Mekruh je stalno stalno pokretanje, kao što je to u običaju nekih vehabija.” Kad bi čovjek pokrenuo prst jednom ili dva puta, ili pokrenuo sve prste nenamjerno, to ne bi bio mekruh, jer mali postupak ne čini igru.” Ibni Hadžer kaže: “Hadis koji govori o pokretanju prsta znači plašenje šejtana, je slab, daif. Ja dodajem: Prihvatljiviji je hadis odbacivanju pokretanja prsta iz dva razloga. Prvi, što Nevevi kaže o tom hadisu da mu je sened uredi, i to govori da mu se da prednost kod suprotstavljanja sa hadisom Vaila o kome on ništa ne govori, ističe Kari, autor djela *Šerhu'l-Miškata* (I/559). Drugi,

stegna, ispružit će svoje prste prema Kibli i učit će *tešehud* (etehijatu) u verziji Ibni Mes'uda (neka je Allah zadovoljan njime), a *tešehud* glasi: *Et-tehijjatu lillahi ve's-salavatu ve't-tajibatu es'selamu 'alejke ejjuhen'nebijju ve rahmetullahi ve berekatuhu. Es-selamu 'alejna ve 'ala ibadillahi s-salihin. Ešhedu en la ilahe illelah ve ešhedu enne Muhammeden 'abduhu ve resuluhu.*" (Naše počasti, poštovanja i dobra djela, pripadaju Allahu. Neka je selam, milost i Allahov blagoslov, na tebe Božiji Poslaniče. Neka je Božiji mir i blagoslov nama i svim dobrim Allahovim robovima. Vjerujem i izjavljujem da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Božiji rob i Božiji poslanik) Na prvom sjedenju neće ništa više dodati.²⁷

Abdullah ibni Zubejr prenosi da Poslanik (alejhi's-selam) nije prakticirao stalno kretanja prsta i kaže: "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) bi davao znak svojim prstom kada bi *Tešehhud* učio, a ne bi ga pokretao." Riječ *kane* ukazuje na prakticiranje i ustrajnost u većini slučajeva. Što se tiče hadisa Vaila ibni Hudžera, koji kaže da je vidio Poslanika (alejhi's-selam) kako pokreće prst u jednom namazu, moguće je da je on i pokrenuo prst, ali nenamjerno." (*Ilau's-sunen*, III/90-91).

²⁷ Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ne bi dodavao ništa na *Tešehhud* kod prva dva rekata namaza." (Prenosi Ebu Ja'la, rivajet Ebu Huvejrisa od Aiše (neka je Allah zadovoljan njome); najvjerovatnije je da je to ravija Halid ibni Huvejr, a on je pouzdan ravija, a i svi ostali prenosioci u ovom hadisu su osobe sahih hadisa; *Medžma'u'z- zevaid*.)

Šejh Zafer kaže: "Broj ravija koji prenose *Tešehhud* Ibni Mes'uda od Poslanika (alejhi's-selam) je dvadeset i četiri ashaba." Šejh Zafer, između ostalog, kaže da se ne mogu uzeti za dokaz neke verzije koje kažu da su neki ashabi (Allah bio zadovoljan njima), među kojima je i Ibni Mes'ud, govorili poslije smrti Poslanika: *Es-Selamu 'ale'n-nebijji*, a zanemarili riječi *alejke*, kako stoji u djelu *Fethu'l-bari*; u poglavlju "*El-Istizanu min Sahihi'l-Buhari*" u verziji Ebi Muamera od Ibni Mes'uda, i nakon što je naveo hadis o *Tešehhudu* on kaže: "To je bilo dok je Poslanik bio s nama, a kada je umro mi smo govorili: "*Es-Selamu* tj. '*ale'n-nebijji*". Tako je navedeno u rivajetu Buharija, a Ebu Avane ga citira u svome *Sahihu*, zatim Siradž, Dževzeki, Ebu Nuajm, Izbehani i Bejhkei brojnim verzijama do Ebi Nuajma, profesora Buharijeva o tome na sliedeći način: "Kada je Poslanik umro, mi smo govorili: *Es-selamu 'ale'n- nebijji*" bez termina "*jani*", tj. tako prenosi Ebu Bekr ibni Ebi Šejbe od Ebu Nu'ajma. Subki kaže u *Šerhu'l-Minhadž*, nakon što je iznio rivajet Ebi Avana: Ako je tačno ovo da su to

radili ashabi, to ukazuje da riječi '*alejke selamu* nakon smrti Alejhi's-selama, nisu obavezne, pa bi se reklo *Es-Selamu ale'n-nebijji*. Međutim, ja mislim da je učenje ovog ispravno bez ikakve sumnje, jer ovaj hadis ima i druge hadise koji ga prate i osnažuju. Abdurrezak kaže da je bio obaviješten lancem prenošenja Ibni Džurejdž - Atta, da su ashabi (neka je Allah zadovoljan njima) govorili dok je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) bio živ: *Es-selamu 'alejke ejjuhe'n-nebijj*, a kada je umro, govorili su: "*Es-Selamu ale'n-nebijji*." (I ovaj sened je sahih, II/260.) Razlog da se ovaj hadis ne može upotrijebiti kao dokaz bio bi da je on mevkuf i koji se protivi hadisu merfuu. (Mevkuf nije vezan do Poslanika, a merfu je vezan za Poslanika.) Vjerovjesnik (alejhi's-selam) podučavao je kako se uči *Tešehhud* u cjelini. U njegovo vrijeme bilo je onih koji su klanjali s njim u njegovu prisustvu, a bilo je i onih koji su klanjali a koji nisu bili prisutni u njegovu društvu. I Poslanik (alejhi's-selam) nije pravio razliku između njih u tome, i nema razlike između onoga ko je klanjao u vrijeme Poslanika kao odsutan od njega i između onoga koji klanja poslije smrti Poslanika (alejhi's-selam). Ova promjena o tome podliježe idžtihadu, pa se ne može reći da ovaj hadis ima tretman merfu' hadisa. Tome se, pored ostaloga protivi i hadis koga prenosi Seid Ibni Mensur preko Ebi Ubejdea ibni Abdillaha ibni Mes'uda, a on od svoga oca da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) podučavao ih *Tešehhuda* pa ga je podsjetio na to i da je Ibni Abbas rekao: "Mi smo govorili: *Es-Selamu 'alejke ejjuhe'n-nebijju*" dok je Poslanik bio živ." Ibni Mes'ud dodaje: "Ovako smo učeni i ovako podučavamo." Ovo navodi i Hafiz u djelu *El-Feth* (II/260). Ovo očito govori da je Ibni Abbas to rekao istražujući, a Ibni Mes'ud nije pribjegao tome nego je na to odgovorio riječima: "Ovako smo učeni i ovako podučavamo."

Hafiz kaže u djelu *El-Feth*: "Verzija koju prenosi Ebu Meamer je najispravnija, jer Ebu Ubejde nije učio hadis pred svojim ocem, i sened koji bi vezao do toga na taj način je slab." Ja ističem da je više puta do sada rečeno da je Darekutni smatrao autentičnim hadis Ebu Ubejdea koga on prenosi od svoga oca, bilo da je on ustanovio da je Ebu Ubejde učio hadis kod svoga oca ili spoznao da je posrednik između njih dvojice pouzdana ličnost." Prema tome, ono što Hafiz smatra da u sebi nosi skrivenu mahanu, nije mahana. Rivajet Ebu Ubejdea potvrđen je i pratećim autentičnim hadisima, šahidima. Ibni Mes'ud je, doista, podučavao narod *Tešehhuda* riječima *Tešehhuda* sa riječju '*alejke* nakon smrti Poslanika (alejhi's-selam) kao što to stoji kod Nesajja (I/74). I ashabi su tako radili. Ovo je, između ostaloga, to što potvrđuje Ibni Mes'udove riječi koje glase: "Ovako smo učeni i ovako podučavamo, pa shvati" (*Ilau's-sunen*, III/99-100).

Učit će poslije prva dva rekjata samo *Fatih*u, i to je bolje,²⁸ a ako bi veličao Allaha ili šutio, dozvoljeno je. Drugo sjedenje je kao i prvo, s tim što će se žena osloniti na bedro u oba sjedenja, a to znači da sjedne na lijevi bok i izbaci obje svoje noge na desnu stranu. Kada musalija završi sa Tešehhudom, on će proučiti i salavat na Poslanika (alejhi's-selam) i poslije toga može činiti dove navedene u Kur'anu i hadisu, ali ne dove koje bi sličile govoru ljudi. Potom će predati selam na desnu stranu²⁹ zajedno sa imamom i reći će pri tome: *Es-Selamu*

Šejh Halil Sehanguri daje pogovor na riječi Ibni Hadžera, a sened je, i pored toga, slab i kaže: "Pošto je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) živ u svom kaburu, kao što su i ostali poslanici (alejhimu's-selam) živi u svojim kaburima, to nema razlike što je iznad zemlje ili pod pokrivačem zemlje, nema razlike između njegove prisutnosti i odsutnosti u vremenu njegova života (alejhi's-selam) pa zbog toga niko od istaknutih učenjaka nije to prihvatio. (Prenijeto iz *Bezlu'l-medžhud*, V/282-283.) Allah najbolje zna.

²⁸ Ebu Katade (Allah bio zadovoljan njime) kaže da bi Vjerovjesnik (alejhi's-selam) učio za vrijeme podne - namaza kod prva dva rekjata *Fatih*u i jednu suru, a na druga dva rekata učio bi *Fatih*u. (Hadis prenosi Buhari, I/107.) Ibrahim Nahai prenosi od Ibni Mes'uda i kaže da bi on, kada bi bio imam, učio na prva dva rekjata sure, a ne bi na druga dva. (Prenosi Taberani u *El-Kebiru*, međutim, Ibrahim nije zapamtio Ibni Mes'uda; *Medžmeu'z-zevaid*, I/185.) Šejh Zafer kaže: "Prošlo je više puta da se njegovi mursel hadisi tretiraju kao musnedi, tj. povezani i ovaj prijekid ništa ne smeta. O ovome prenosi se od Alije *radiallahu anhu* a bilježi ga Abdurrezak sahih senedom. *El-dževheru'n-Nakij*, I/133.

²⁹ Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) prenosi o Vjerovjesniku (alejhi's-selam) da bi on predavao selam na desnu i lijevu stranu riječima: *Es-Selamu 'alejku ve rahmetullahi*. (Tirmizi, I/39) i kaže da je hadis hasenun sahih. Vail ibni Hudžr (Allah bio zadovoljan njime) prenosi: "Klanjao sam sa Poslanikom (alejhi's-selam) i on bi predavao selam na desnu stranu govoreći: *Es-Selamu 'alejku ve rahmetullahi ve berekatuhu* i na lijevu stranu: *Es-Selamu 'alejku ve rahmetullahi*." U drugom primjerku stoji i: *ve berekatuhu*.

Nevevi kaže: Sunnetom nisu predviđene kod predavanja selama i riječi - *ve berekatuhu*, a ako je i spomenuto nešto o tome, hadis je slab, našto su ukazali neki znalci. Ako hadis o tome nije sahih, onda bi to bio bid'at, štaviše, ovaj i drugi hadisi koji govore o ostavljanju toga su sahih.

Ševkani je pokušao opravdati ovaj dodatak "*ve berekatuhu*" posredstvom riječi Ibni Hadžera među kojima se ističe i hadis Vaila da je sahih. Na to je

'alejkum ve rahmetullah, pa potom i na lijevu stranu isto tako. Pri predaji selama imam misli pri tome na *kiramen katibine (čuvari)*³⁰ koji su na desnoj i lijevoj njegovoj strani, i na ljude koji su s njim u namazu, i muktedija također, a misli i na svoga imama ovisno na kojoj strani je on kod predaje selama, a ako je ispred njega imam imat će na umu i imama. Onaj koji sam klanja misli samo na *kiramen katibine*.

odgovorio autor djela *Bezlu'l-medžhud* koji kaže da se u hadisu Vaila nalazi i prenosilac Musa ibni Kajs Hadremi, o kome je već govorio Ukajli, da je dotični Musa rafidijski ekstremist. U djelu *El-Mizan* Ukajli kaže da je Musa prenosio vrlo loše i nepouzdan hadise. Zbog ove povrede i njegovog malog prenošenja hadisa, govoriti o njegovoj pouzdanosti ne može dostići stepen da mu hadis bude sahih. Riječi Hafiza u djelu *Bulugu'l-meram* koji kaže da ga prenosi Ebu Davud sa ispravnim senedom, problematične su, i kaže da je hadis Ibni Mes'uda raširen u hadiskim djelima, a koga navodi Ahmed u nekiliko verzija, zatim Bejheki i Tahavi. On je naveden u pet priznatih hadiskih djela i u njima se ne dodaje ovaj dodatak (tj. *ve berekatuhu*). Ovaj dodatak je iznimka. (Prenijeto iz djela *Bezlu'l-medžhud*, V/337-338.)

Prenosi se od Amira ibni S'ada, a on od svoga oca (Allah bio zadovoljan njime) da je rekao: "Gledao sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako predaje selam na desnu i na lijevu stranu, tako da sam vidio i bjelinu njegova obraza" (Muslim, I/216).

³⁰ Postoji razilaženje šta se misli pod ovim. Neki kažu misli se na *kiramun katibine*, a njih su dvojica, jedan s desnu, a jedan s lijevu stranu. Ispravno je da se pod ovim podrazumijeva čuvari, *kiramun katibini*, a ne njihov broj. (*Medžmea*, 102).

Učenje u namazu

Imam će učiti Kur'an naglas¹ na džumi, dva bajrama, sabah-namazu, na prva dva rekjata večernjih namaza i kod klanjanja na vrijeme i naklanjavanja (sabaha, akšama i jacije). Onaj koji klanja sam birat će da li da uči naglas ili usebi u nafilama noćnih namaza i farzu,

¹ Zuhri (Allah mu se smilovao) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) prakticao je (sunnetom predvidio) da se naglas uči Kur'an kod sabah-namaza na oba rekjata, na prva dva rekjata akšama i jacije, a na ostalim namazima i rekatima da se uči usebi." (Prenosi Ebu Davud u djelu *Merasil*.) Abudullah ibni Šuhajr kaže: "Pitao sam Hababa, da li je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio Kur'an u namazima podne i ikindije? Odgovorio je: Da. Pitao sam ga: Kako znate? Odgovori: Kroz podrhtavanje njegove brade." (Prenosi Buhari u poglavlju *El-Kirae fi'l-asri*.) Numan ibni Bešir prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio iz Kur'ana za vrijeme dva bajrama i kod džume-namaza suru: *Sebbih isme... Hvali ime Gospodara svoga Svevišenjeg* (Kur'an: 87/1) i *Hel etake... Da li je doprla do tebe vijest o teškoj nevolji?* (Kur'an: 88/1). (Muslim u poglavlju *El-Džum'a*, Ebu Davud u poglavlju *Ma jakreu fi'l-džum'a* - Šta će imam učiti kod džume namaza; to bilježi i Tirmizi u poglavlju: *Ma jakreu fi'l 'idejni* - Šta će imam učiti kod klanjanja namaza dvaju bajrama).

Ibrahim Nahai (Allah mu se smilovao) kaže: "Odmarao se Allahov Poslanik (alejhi's-selam) pred kraj noći i pitao ko će me čuvati noćes. Jedan mladić između ensarija reče: "Ja ću, Allahov Poslaniče, čuvati vas." I on ih je čuvao do sabaha, a kada je došlo vrijeme sabaha, zaspao je. Muslimani se nisu probudili sva dok sunce nije izašlo. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je tada ustao, uzeo abdest, on i njegovi ashabi, naredio mujezinu da uči, a onda klanjao dva rekjata. Potom je proučen i ikamet za namaz i tada je klanjao sabah-namaz sa svojim ashabima i naglas učio Kur'an u namazu, isto onako kao što je to radio kada bi klanjao sabah-namaz u njegovo vrijeme. (*Kitabu'l-asar* Imama Muhammeda ibni Hasana, str. 30; vidi verziju Muslima u poglavlju *Kadau's-salati'l-faite* - Naklanjavanje proteklih namaza, str. 238).

gdje se uči naglas. Ako je to klanjanje namaza na vrijeme, daje se prednost učenju naglas,² a u osatalim namazima učiti će se usebi.³

Najmanje učenje Kur'ana naglas je da ga čuju drugi, a najniže kad usebi uči da on čuje sam sebe, što je najispravnije.⁴ Isti je slučaj i kod svega vezanog za govor:⁵ kao kod razvoda braka, oslobođenja roba, izuzimanja, itd. Ako bi izostavio sure kod prva dva rekjata jacije, proučiti će ih na kraju zajedno sa Fatihom učeći to naglas, ako bi nekim slučajem ispustio Fatihu u ta dva rekjata, on to neće nadoknaditi.⁶

Farz je proučiti jedan ajet iz Kur'ana, a Imam-i Muhammed i Jusuf kažu⁷ tri kratka ajeta ili jedan duži.

² Tj. kod svakog klanjanja namaza u džematu, jer se prenosi da onaj koji klanja neki namaz na taj način, s njim klanjaju taj namaz i meleki poredani u safove.

³ Ranije je rečeno da je učenje Kur'ana naglas u namazima, gdje se uči naglas, vadžib, a učenje u sebi gdje se uči usebi, također, vadžib. Ako bi imam zaboravio i proučio naglas tamo gdje se uči usebi ili proučio usebi tamo gdje se uči naglas u namazu, on je obavezan učiniti sehvi sedždu na kraju tog namaza. Ako bi zaboravio tu sedždu, koju je dužan učiniti, pa se okrenuo od Kible prema muktedijama, namaz će mu biti ispravan i neće biti obavezan da učini sehvi sedždu.

⁴ Imajući u vidu ono što prenosi Imam Kerhi, da je najniže učenje Kur'ana naglas da sam sebe čuje, a najmanje učenje Kur'ana u namazu u sebi da čovjek pravilno izgovara slova.

⁵ Kao ponuda i prihvata u kupoprodaji, braku, *ilau* (zakletva muža radi razvoda braka da neće imati snošaj sa ženom koju namjerava pustiti u naredna četiri mjeseca), razvod braka, zakletva i izuzimanje osim kada za to postoji kakva isprika ili opravdanje, kao što je kašalj, učenje Bismille kod klanja životinje, učenje Kur'ana i sedžda.

⁶ Tj. neće ponoviti Fatihu, jer ako bi učio Fatihu u ta dva rekjata, onda bi to značilo ponavljanje Fatihe u jednom rekjatu.

⁷ Ako je ajet kratak prema mišljenju Ebu Hanife (Allah mu se smilovao), a na osnovu riječi Uzvišenog Allaha: *A vi iz Kur'ana učite ono što je lahko* (Kur'an: 73/20). Međutim, Imam-i Muhammed i Jusuf ističu da je potrebno učiti tri kratka ajeta ili jedan duži ajet koji odgovara trima kraćim ajetima,

Sunnet je proučiti Fatihu⁸ u namazu kada žuri za vrijeme putovanja i bilo koje sure, a kada je sigurno onda otprilike kao što je sura *El-Burudž* (85) i *Venšeqqat* (84) kod sabah- namaza, a kada se klanja kod kuće, ne na putu, sunet je četrdeset ajeta ili pedeset. Sva trojica smatraju da je lijepo učiti duže ajete u ovom namazu⁹ a i u podne, a srednje u ikindiji i jaciji. Kratki ajeti se uče na akšamu. Poglavlja *El-Hudžurat* (49) do *El-Burudž* (85) smatraju se dužim surama, a od sure *El-Burudž* do *Al-Beyyina* (98) srednjim surama, a odatle pa do kraja kratkim surama. U nevolji učiti će se prema mogućnostima.¹⁰ Na prvom rekatu učiti će se duže nego na drugom

jer je musalliji naređeno da uči Kur'an u namazu, a sve ono što je manje od ove dužine ajeta ne bi se moglo reći po običaju da je učio Kur'an.

⁸ Tj. učenje Kur'ana za vrijeme putovanja kada je žurba. Adi kaže: "Čuo sam Beraa ibni Aziba (Allah bio zadovoljan njime) gdje kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) jednog dana bio na putu pa je učio u jaciji-namazu na jednom od rekata suru: *Ve't- tini ve'z- zejtuni - Tako Mi smokve i masline* (Kur'an: 95/1), (Buhari, I/105). Ukbe ibni Amir (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Vodio sam devu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) za vrijeme jednog putovanja i Poslanik mi reče: "O, Ukbe, eto da te naučim najboljim dvjema surama koje se uče." Poslanik me je naučio surama: *Kul e'uzubi Rabbi'l-felek... - Reci: "Utječem se Gospodaru svitanja!"* (Kur'an: 113/1) i *Kul e'uzu bi Rabbi' n-nas... - Reci: "Utječem se Gospodaru ljudi!"* (Kur'an: 114/1)." Ukbe dodaje: "Nikada me nije vidio tako vesela kao tada. Kada je Poslanik (alejhi's-selam) sjahao da klanja sabah, klanjao ga je učeći ove dvije sure. Pošto je završio sa namazom, Allahov Poslanik (alejhi's-selam) okrenuo se prema meni i upitao me: "Ukbe, kako ti izgleda?" Prenosi Ebu Davud samo toliko; *Avnu'l-meabud*, I/546.)

⁹ Ovako je pisao Omer ibni Hattab (Allah bio zadovoljan njime) Ebu Musau el-Eš'ariji (neka je Allah zadovoljan njime): "Ti znaš koliko se uči u namazu samo onda kada čuješ." (*Medžmea*, 105; prenosi Adburrezzak u svom *Musannefu*; termin *emene* ovdje upotrijebljen znači kada čovjek klanja, u sigurnosti, učiti će u sabah-namazu koliko sura *El-Burudž* (85) i *Inšikak* (84), tj. učiti će ih poslije učenja Fatihe; vidi *Ilau's-sunen* u poglavljima *Ebvabu'l-Kirae*, IV/15.)

¹⁰ Allahov Poslanik je rekao: "Klanjao sam, doista, namaz i htio da učim duži ajet u namazu pa najednom čujem plač djeteta te malo skratim učenje bojeći se da ne prouzrokujem poteškoće njegovoj majci." (Buhari u poglavlju *Men ehaffe's-sallate inde bukai'l-sabijji* - Skraćeno učenje u namazu kad dijete plače).

samo u sabah - namazu. Imam-i Muhammed smatra da se uči duže u svim namazima.

Ništa iz Kur'ana se neće odrediti¹¹ šta će se učiti u namazu tako da ništa drugo nije dozvoljeno. Mekruh je tako postupiti. Muktedija neće učiti¹² u namazu nego će slušati i štititi, čak i ako imam uči ajete

¹¹ Tj. kao vadžib ili farz, ali ne sunnet. Mekruh je odrediti učenje određene sure iz Kur'ana osim ako se ponekad uče i druge sure nenamjerno, jer bi to značilo davanje prednosti nekim surama u odnosu na druge. Po Šafijevom (Allah mu se smilovao) mišljenju, to nije mekruh, nego se čak smatra lijepim.

¹² Tj. muktedija neće učiti u namazima bilo onim kod kojih se uči u sebi ili naglas. Ebu Musa el-Eš'ari (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio nas je pa je tom prilikom rekao: "Kada ustanete da klanjate, neka neko od vas bude imam i kada on uči u namazu vi štitite." (Prenosi Ahmed, IV/415.) On ističe da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada imam uči, vi štitite, i kada prouči veled-dallin (Kur'an: 1/7), vi kažete amin." (Ebu Avane u svome *Sahihu*, to se navodi i u djelu *El-Ta'riku'l hasen ala Asari's-sunen*, I/5.) Ibni Kudame iznosi u djelu *El-Mugni* da je Ahmed rekao: "Ljudi su prihvatili da se ovo odnosi na namaz," a u verziji Ebu Davuda također prenosi Ahmed: "Ljudi su prihvatili da se misli kod učenje ovoga ajeta u namazu" (I/605).

Prenosi se od Ebi Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao Allahov Poslanik (alejhi's-selam): "Imam je postavljen da se klanja za njim, pa kada donese tekbir i vi donesite tekbir, kada uči, vi štitite, a kada kaže *Semi'allahu limen hamideh*, vi kažete *Allahumme Rabbena ve lekel hamd.*" (Prenosi Nesai bez daljnog objašnjenja; Ibni Hazm i Imam-i Ahmed, smatraju da je ovaj hadis sahih; *El- Dževheru'n-nekij*, I/153.)

Umran ibni Husajn (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao podne pa je neko iza njega učio *Sebbihisme Rabbike'l-ala...* *Hvali ime Gospodara svoga Svevišnjega* (Kur'an: 87/1). Kada se Poslanik okrenuo, upitao je: "Ko je od vas učio, ili ko je to bio učač?" Dotični čovjek odgovori: "Ja sam učio." I Poslanik uzvрати: "Pomislio sam da neko od vas želi time da mi privuče pažnju." (Prenosi Muslim, I/172.) Ebu Hanife kaže svojim senedom: Prenio mi je Ebu Hasan Musa, Ibni Ebi Aiše, Abdullah ibni Šeddad ibni Had, Džabir (Allah mu se smilova) od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je rekao: "Ko klanja za imamom, tada je učenje imama u namazu i učenje toga koji klanja za njim" (Muhammed u djelu *El-Muvetta*, str. 61). Tu se navodi i hadis koji glasi: "Obavijestio nas je Malik, njemu prenio Nafi od Ibni Omera da bi on odgovorio kada bi ga

(*tergib* ili *terhib*) (ajeti kojima se privlači slušalac ili ajeti kojima se plaši slušalac), ili uči hutbu, ili donese salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam), i muktedija neće donijeti salavat, bio daleko ili blizu¹³ od imama.

neko pitao: "Da li iko uči dok uči imam?" I on je odgovorio: "Kada neko od vas klanja za imamom, njemu je dovoljno to što uči imam." Ibni Omer ne bi učio klanjajući za imamom. Imam-i Muhammed kaže: "Nema učenja Kur'ana za imamom tamo gdje on uči naglas, pa ni tamo gdje uči usebi. O tome govore brojni hadisi (asar). Ovo su riječi Ebu Hanife (str. 60)." Ubejdullah ibni Muksim prenosi da je on pitao Abdullaha ibni Omera i Zejda ibni Sabita i Džabira ibni Abdillaha za to, pa su mu odgovorili: "Ništa se ne uči kada se klanja za imamom u bilo kojem namazu" (Tahavi vjerodostojnim senedom; *Asari's-sunen* I/89). Prenosi se od Ebu Džemra da je pitao Ibni Abbasa: "Da li da učim dok je imam ispred mene, tj. klanja kao imam?" Odgovorio je: "Ne uči!" (Tahavi čiji je sened dobar; *Asari's-sunen*, I/85). Ali El-Kari (Allah mu se smilovao) kaže: Razilaze se fakih da li će muktedija učiti Fatihu ili ne, pa kažu da je od dva Šafijeva mišljenja ispravniji sud da će i muktedija učiti Fatihu u sebi dok je imam uči usebi ili naglas." Ovo je stav Ahmeda. Po drugom mišljenju Šafije muktedija će učiti Fatihu samo kad imam uči Fatihu usebi, po mezhebu Ebu Hanife, muktedija neće učiti dok imam uči ni usebi ni naglas. Ovo prenosi Tibi. Imam-i Muhammed, jedan od hanefijskih učenjaka, prihvata ovo drugo mišljenje Šafija. Ovo bi bilo najpovoljnije za usklađivanje ovih hadiskih verzija. Ovo je i Malikovo mišljenje. Ranije sam istakao da ova verzija nije očita verzija koju prenosi Muhammed, jer se ona suprotstavlja njegovoj izjavi datoj u *Muvetti* i na drugom mjestu. Imami četiri mezheba kažu: Ko stigne imama dok je on na ruku'u i pristupi namazu, on je stigao na taj rekjat na kome je stigao imama i učinio ga zajedno s njim, makar ništa i ne proučio iz Kur'ana, a Allah najbolje zna. (Vidi hadise i esere o ovome poglavlju u djelu *Ilau's-sunen*, IV/42-115 i *Nasbu'r-raje*, II/7-21.)

¹³ Tj. onaj koji je daleko i ne čuje učenje Kur'ana i hutbu džume i onaj koji je blizu i čuje to, nužno je da šuti na osnovu riječi Uzvišenoga: *A kada se uči Kur'an, vi ga slušajte i šutite* (Kur'an: 7/204). Međutim, kada hatib prouči: *Ja ejjuhellezine amenu... O, vjernici, blagosivljajte ga i vi i šalžite mu pozdrav* (Kur'an: 33/56), donijet će usebi salavat i slušalac.

Klanjanje u džematu

Klanjanje u džematu je sunnet-i muekkede¹- potvrđeni sunnet. Najbolje je da imamet vrši najučćeniji čovjek u džematu u oblasti

¹ Tj. u svim dnevnim namazima, a ne kod džume i dva bajrama, jer je džemat za ove namaze uvjet. U djelu *Ed-Durr* kaže se da stoji u *Bedaiu's-sanai'* i drugima da svi znalci stoje na stanovištu da je džemat vadžib (107). U djelu *Medžme'a* stoji da je džemat blizu vadžiba, jer kad bi ga zanemarili stanovnici nekog grada, bili bi kažnjeni, ako bi ga samo jedan ostavio, i on bi bio kažnjen i uhapšen. Niko džemat ne može ostaviti do onaj koji ima neko opravdanje, kao što su: kiša, blato, jaka studen i veliki pomrčina (str. 107).

Prenosi se od Enesa ibni Malika (Allah bio zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Kada bi neko pozvao ljude na kost na kojoj je ostalo malo mesa, ili mesa na papcima ovce ili mesa između papaka, odazvali bi se. A kada se pozivaju na namaz da klanjaju u džematu, oni ne dolaze. Razmišljao sam da naredim nekome da klanja ljudima u džemaatu kao imam, a onda da se vratim do onih koji su čuli ezan i nisu se odazvali pa da im kuće popalim. Od klanjanja namaza u džemaatu izostaju samo licemjeri" (Taberani u djelu *El-Evsat*, svi prenosioci su pouzdani; *Medžme'u'z-zevaid*, I/159; ovaj hadis navodi i Buhari u poglavlju *Vudžubu's-sallati'l-džema'a*, a Muslim u poglavlju *Fadlu'l-džema'a*.) Kad bi bio džemat farz, ne bi Vjerovjesnik izostavio prijetnju, a da je ne sprovede.

-Vrijednosti džemata

Prenosi se od Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Namaz u džematu bolji je od namaza koga čovjek sam klanja za dvadeset i sedam stepeni" (Buhari u poglavlju *Fadlu'l-džema'a*).

Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Namaz čovjeka u džematu vredniji je od njegova namaza kod kuće i na radnom mjestu za dvadeset i pet puta, a to biva onda kada čovjek uzme abdest kako valja, pa ode u džamiju radi namaza, ni radi čega drugoga; on tada neće koraknuti nijedan korak, a da mu se time ne poveća deredža za jedan stepen, da mu se time ne briše za svaki korak jedan grijeh. Sve dok klanja, meleki donose salavat na njega dok je on na mjestu gdje se klanja i dok ne izgubi abdest, govoreći:

sunneta,² zatim koji najbolje uči Kur'an, a kod Ebu Jusufa obratno, zatim najbogobojazniji,³ pa najstariji među njima i, napokon, onaj koji je najboljeg ponašanja.

Allahume salli 'alejhi, allahumme'rhamhu - Bože blagoslovi ga, smiluj mu se (Buhari, I/89; Muslim, I/231). Osman ibni Affan (Allah bio zadovoljan njime) prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je rekao: "Ko klanja jaciju u džematu piše mu se kao da je klanjao pola noći, a ko klanja sabah u džematu - kao da je klanjao cijelu noć" (Muslim u poglavlju *Fadlu'džema'a*, 237). Abdullah ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Ko želi da susretne Allaha kao musliman, neka čuva ovih pet namaza, jer će biti pozvan preko tih namaza. Allah je doista propisao vašem Vjerovjesniku put upute, i namazi su putevi upute. Kada biste klanjali u vašim kućama kao što klanja ovaj zaostali pojedinac u svojoj kući, vi biste napustili sunnet vašeg Vjerovjesnika, a kada biste napustili sunnet Vjerovjesnika, vi biste i zalutali. Nema nijednog čovjeka koji se očisti, kako valja, a onda se uputi ka jednoj od ovih džamija, a da mu Allah neće upisati za svaki korak koji je koračio po jedno dobro i time ga uzdići za jedan stepen, a onda i za svaki korak izbrisati po jedan grijeh. Ti primjećuješ da džemat izostavljaju samo licemjeri poznatog licemjerstva, a čovjek bi dolazio klateći se između dvojice ljudi da bi se uvrstio u saff" (Muslim). Termin koji je ovdje upotrijebljen *juhadi* označava "čovjeka koji je uzet izpod pazuha i vode ga u džamiju klateći se zbog svoje slabosti i nagetosti".

Ebu Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Ko uzme abdest, i to kako valja, a onda krene i nađe ljude da već klanjali - i njemu će Allah dati nagradu kao i svima koji klanjaju taj namaz. To neće ništa umanjiti njihove nagrade" (Ebu Davud, Nesai i Hakim. Hakim ističe da je ovaj hadis sačinjen prema uvjetima Muslima; *Et-Tergib*, I/68).

² Tj. zna ono što odgovara namazu i što ga kvari. Ata' ibni Rebah kaže: "Kaže se da će imam biti ljudima onaj koji najbolje poznaje fikh; ako bude više njih jednakih u ovoj disciplini onda će biti imam onaj ko najbolje uči Kur'an među njima. Ako budu i tu podjednaki, onda onaj koji je najstariji među njima." (Bilježi Imam-i Šafi u djelu *El-Umm*, I/140; Ata' je jedan od istaknutih tabija; a kaže se da je on prenosio gore spomenuto kazivanje od ashaba.)

³ Tj. koji se najviše čuva sumnje pored grijeha i zabrane. Prenosi se od Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Dajte da vam imami budu najbolji među vama. Oni

Pokuđeno je da imamet obavlja neslobodan,⁴ neuki, slijep čovjek, grijешnik, čovjek sklon unošenju novih elemenata u vjeru, vanbračno dijete, a ako budu bili imami, ipak - dozvoljeno je. Mekruh je da imam uči dugo u namazu,⁵ kao i džemat samih žena,⁶ pa ipak,

su vaša delegacija između vas i vašeg Gospodara” (Bejheki, ali je hadis slab), i onaj koji je najmoralniji, tj. koji najljepše postupa sa svojom braćom.

⁴ Tj. *kerahetu tenzih* - manjom pokuđenošću zbog izvjesne nelagode ljudi prema njemu. Bojati se da imam ne griješi kada im bude imam, a oni ga ne vole. Ibrahim Neh'ai kaže: “Ne smeta da imam bude beduin, rob i vanbračno dijete ako zna učiti Kur'an.” Imam-i Muhammed kaže: “Mi prihvatamo to ako dotični poznaje fikh i bude upućen i znao odredbe namaza.” Ovo zastupa i Ebu Hanife (*Kitabu'l-asar*, str. 27, lanac prenosilaca mu je autentičan). Ako takvi budu istupili da budu imami, dozvoljeno je. Ebu Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: “Džihad vam je svima dužnost; dužnost da se borite uz svakog emira, bio on dobar ili grijешnik; dužnost vam je da klanjate iza svakog muslimana bio on dobar ili grijешnik, pa makar činio i velike grijehe; dužni ste da klanjate dženazu svakom muslimanu bio on dobar ili grijешnik pa i kada čini velike grijehe!” (Prenosi Ebu Davud u djelu *Kitabu'l-Džihad*, poglavlje *El-gazu mea eimmeti'l-džur* str. 350. On smatra da je ovaj hadis slab jer prenosilac Mekhul nije učio hadis pred Ebi Hurejrom. Međutim, ashabi su, (Allah bio zadovoljan njima) klanjali i za imamima grijешnim vladarima. Ibni Omer klanjao je iza Hadždžadža, a njegovo nasilje je poznato. Buhari prenosi da je Ebu Seid el-Hudri klanjao bajram iza Mervana, kako prenose Muslim i autori *Sunena*. Termin *mutbedi'* ovdje upotrijebljen označava osobu čije unošenje novih elemenata u vjeru (bida't) ne izvodi iz vjere, a ako njegovi postupci dovode do nevjerovanja onda nije dozvoljeno klanjati za njim (*Ed-Durr*, str. 108).

⁵ Tj. da se zadržava u namazu duže nego što je predviđeno. Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: “Kada neko od vas bude bio imam ljudima, neka klanja kraće i lakše, jer među njima ima i slabih, i bolesnih i starih, a kada klanja sam nek oduži u namazu koliko želi” (Buhari, poglavlje *Iza salla li nefsihi*).

⁶ Tj. pokuđeno je da one same budu u džematu. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: “Ženski džemat je samo u džamiji ili za vrijeme klanjanja dženaze ubijenoga.” (Prenosi Ahmed i Taberani u *Esvetu, Medžmeu'z-zevaid*, 126. Muhammed navodi u djelu *Kitabu'l asar* nakon što je spomenuo hadis Aiše (Allah bio zadovoljan njome) da je ona imamila ženama za vrijeme ramazana i stajala u

ako one same klanjaju, imam-žena će stati usred njih. Džematu će pristupati samo starice⁷ na sabah - namaz, akšam i jaciju, a Ebu Jusuf i Muhammed dozvoljavaju da pristupaju i ostalim namazima.

sredini. Ovaj autor kaže: "Mi nismo oduševljeni da žena bude imam, a ako bude bila imam, onda neka stane usred žena kao što je to činila Aiša." Ovo je mišljenje i Ebu Hanife (str. 38). (Vidi dopunu izlaganja o ovom pitanju u djelu *Ilau's-sunen*, IV/214 i *El-Binaje*, I/724.)

⁷ Zbog straha od smutnje. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Kada bi Allahov Poslanik (alejhi's-selam) vidio šta čine žene poslije njega, spriječio bi im odlazak u džamiju kao što je to bilo spriječeno i ženama sinova Israila" (Muslim, I/183). Ummi Humejd, žena Ebu Humejda Saidia (Allah bio zadovoljan njome), kaže da je došla jednog dana Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) i rekla: "Allahov Poslaniče, ja bih željela da klanjam s tobom." I Poslanik odgovori: "Znam da ti želiš klanjati za mnom, ali tvoj namaz u tvom halvatu bolji je nego tvoj namaz u tvojoj sobi, a tvoj namaz u tvojoj sobi, bolji je od namaza u tvojoj kući, tvoj namaz u tvojoj kući bolji je od tvoga namaza u džamiji tvoje mahale. Tvoj namaz u džamiji tvoje mahale bolji je od tvoga namaza u mojoj džamiji." Ovaj prenosilac dodaje: "Naredio sam pa joj je izgrađen mesdžid na najudaljenijem mjestu njene kuće i najzaklonitijem. Klanjala je tu sve dok nije susrela Allaha Uzvišenoga tj. umrla." (Prenosi Ahmed, Ibni Huzejme i Ibni Hibban; navodi se i u *Fethu'l-bariju*, dovodeći ga u vezu sa Ahmedom i Taberanijem, II/290; lanac prenosilaca je dobar.) Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) prenosi, tvrdo se zaključujući: "Nema nijednog mjesta boljeg za klanjanje ženi do u njenoj kući, osim za vrijeme hadždža i umre! Izuzima se žena koja ne misli na udaju, starica." On to prenosi i drugim riječima u smislu: "Najbolje mjesto ženi da klanja u njemu je mjesto njezina kuća osim Mesdžidi'l-Harama i džamije Vjerovjesnikove (alejhi's-selam)." Izuzima se žena koja napušta svoj *munkal* tiho. Neko je pitao: "A šta je njen munkal?" našto je odgovoreno: "To je starica koja se približava kraju životnog puta." (Taberani u djelu *El-Kebir*, prenosiooci ove verzije hadisa su svi pouzdani, a u drugoj autentični; *Medžmeu'z-zevid*, I/155.) On kaže u djelu *El-Hidaje*: "Pokuđeno je da žene prisustvuju džematu, tj. mlade žene zbog bojazni da ne dođe do smutnje. Za starice nije loše da prisustvuju sabah - namazu, akšamu i jaciji. Ovo je mišljenje Ebu Hanife. Imam-i Jusuf i Muhammed kažu: Nije loše da one izlaze i klanjaju sve namaze u džemaatu jer nema bojaznosti da će doći do smutnje zbog iščezavanja želja, niti je pokuđeno da izađu i klanjaju i bajram. On kaže, ako se odlazi pohotno, nosi u sebi nešto što može da dovede do smutnje, jer grijешnici se javljaju u vrijeme podne-namaza, ikindije i džume, dok u vrijeme sabah - namaza grijешnici spavaju, a

Ko klanja samo sa jednim čovjekom stavit će ga sebi s desnu stranu, a ako budu dvojica ili veše od dvojice muktedija, imam će stati ispred njih. U safove će se prvo poredati odrasli muškarci, zatim djeca, pa žene. Ako se uporedi s njima žena⁸ u namazu općenito kojeg

u vrijeme akšam - namaza zauzeti su večerom. Musala (otvoreno mjesto gdje se klanja) je prostrana i žene se mogu izolirati i odstraniti od ljudi pa otuda nije pokuđeno. Imam-i Muhammed i Jusuf oslanjaju se na hadis Poslanika (alejhi's-selam) koji glasi: "Nemojte sprečavati ženama da posjećuju Allahove kuće!" (Prenosi Buhari.)

- ⁸ Princip je kod redanja žena u safove da one stoje iza djece, a djeca iza odraslih muškaraca. Ovako je raspoređivao Allahov Poslanik (alejhi's-selam). Ako žena stane uporedo sa muškarcem u istom namazu, a imam zanijeti da će biti i njoj imam ili kaže "Ja sam imam za sve koji me slijede - Ene imamun li men te'biani", a čovjek nije ukazao ženi da se povuče ili udalji od njega, namaz će mu biti pokvaren, kao što će biti pokvaren i njezin namaz. Ako ne bude tih uvjeta koje sam spomenuo, neće mu biti pokvaren namaz. Ibni Mes'ud (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Stavite ih pozadi jer, je Allah tako odredio, tj. u namazu!" (Abdurrezak u djelu *Musannef*). Prenosi se od Abdurrahmana ibni Ganema da je Ebu Malik, Eš'ari sabrao ljude i rekao: "O, vi Eš'arije, sakupite se i sakupite vaše žene da vas podučim namazu Allahova Poslanika (alejhi's-selam)!" Eš'arije su se sabrale, a sakupili su i svoje žene, i Ebu Malik im je pokazao kako će uzimati abdest ograničavajući se na dijelove tijela koji se peru pri abdestu. A kada se pojavila sjena i nastupio hlad, ustao je, proučio ezan, poredao ljude u prvi saf, pa djecu iza njih i žene iza djece i uspostavio namaz. Po završetku klanjanja okrenuo se svome narodu licem i rekao im: "Zapamtite, ovo je namaz Poslanika (alejhi's-selam) kako ga je on klanjao nama" (Ahmed i Taberani).

Znanstvenici kažu: "Namaz čovjeka bit će pokvaren ako žena klanja pored njega, jer je njemu rečeno da žena stoji iza, kao što je iznio Ibni Mes'ud (neka je Allah zadovoljan njime). Ako on upozori ženu i ona se ne povuče, njezin će namaz biti pokvaren, a ne njegov. Ibrahim Nahai (Allah mu se smilovao) kaže: "Kad žena klanja pored muškarca i oboje klanjaju isti namaz, njegov namaz će biti pokvaren" (Imam-i Muhammed u djelu *El-Asar*). On dodaje: "Mi se pridržavamo toga, a to je mišljenje i Ebu Hanife ako nema razmaka između njih dvoga koliko jedan lakat. Taj otvor dostiže širinu čovjeka, i to je taj razmak" (*Ed-Durr*, str. 110).

Haris ibni Muavije otišao je jahajući do Omera ibni Hattaba (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da ga pita o tri stvari. Kada je stigao, Omer ga

klanjaju zajedno na određenom mjestu bez pregrade bit će pokvaren njegov namaz ako odluči (zanijeti) da i njoj bude imam. Žena se ne smatra da je pristupila s njim u namaz bez njegova nijeta.

Namaz će biti pokvaren⁹ čovjeku ako bude muktedija ženi ili djetetu, zatim onome ko je čist za onim koji ima uzur, onome koji zna i uči Kur'an, za nezalicom, obučenom za nagom osobom, zdravom za onim koji klanja namaz išaretom, onome koji klanja farz za onim koji klanja nafilu, ili koji klanja neki drugi farz.

Dozvoljeno je da bude muktedija čovjek koji je kod abdesta noge oprao za onim ko je mesh učinio¹⁰, onome koji klanja nafilu za

zapita: "Šta te je dovelo?" Haris ibni Muavije kaže: "Da te pitam o tri stvari." I Omer ibni Hattab ga upita: "Koje?" Ovaj mu odgovara: "Možda ja i žena smo u tijesnom prostoru, a namaz prispio, pa ako mi klanjamo, a ona pored mene, i ako bi ona klanjala iza mene, ona bi bila izvan ovog prostora?" Omer Ibni Hattab mu kaže: "Rastavit ćeš između sebe i nje postavivši zastor zavjesom, onda neka klanja pored tebe ako hoćeš." (Ovaj hadis prenosi Ahmed; vidi *Ilaus's-sunen*, IV/222.)

⁹ Zbog toga što je već rečeno kako je Poslanik (alejhi's-selam) redao muktedije iza sebe i na osnovu riječi Ibni Mes'uda (Allah bio zadovoljan njime): "Stavite žene pozadi."

Bit će pokvaren namaz ako bi muktedija klanjao i za djetetom pa makar to bila i nafila, jer nafila djeteta nije što i nafila punoljetnoga, jer dijete nije obavezno naklanjati ako namaz bude pokvaren, niti može snažni, moćni graditi svoj namaz na slabom. Raspored u namazu je da situacija imama bude jača od situacije muktedije ili da bar budu ravne. Ne može klanjati ni onaj koji je uzeo abdest i koji je čist za onim koji ima neki uzur, jer bi se i to smatralo da jači gradi na slabijem. Isti je slučaj i sa onim koji uči Kur'an i klanja za nepismenim ili obučeni kada klanja za golim itd., jer i u ovom slučaju bilo bi gradnja snažnijega na slabijem. (*Ed-Durr* 111). Isto tako, ne može klanjati muktedija koji klanja farz za nekim koji klanja također farz ali drugog namaza, kao npr. da onaj koji klanja podne da klanja za onim koji klanja ikindiju, jer tu ne dolazi do klanjanja istog namaza. Šafi dozvoljava ova dva posljednja slučaja. (*Medžme'a*, 112).

¹⁰ Tj. dozvoljeno je da klanja čovjek koji je oprao noge kod uzimanja abdesta za onim koji je mesh učinio po mestvama, a koji ih je obukao shodno poznatim uvjetima. Kao što može klanjati nafilu za onim koji klanja farz, jer je u ovom slučaju stanje imama snažnije od stanja muktedije. Nije

onim koji klanja farz, onome koji klanja išaretom za onim koji je kao i on, onome koji stoji za onim koji je poget, onaj ko je uzeo abdest za onim ko je uzeo tejemum, onome koji klanja stojeći za onim koji klanja sjedeći. Imam-i Muhammed u ova dva posljednja slučaja ima suprotno mišljenje.¹¹ Ako se otkrije da je imam bio bez abdesta, ponovo će se klanjati namaz.¹² Ako neuki i onaj koji zna da uči u Kur'anu budu muktedije neukom, namaz će biti pokvaren svima. Ebu Jusuf i Muhamed kažu: Namaz će biti pokvaren samo onome koji zna da uči u Kur'anu. Ako bi imam koji uči u Kur'anu zamijenio sebe neukim na zadnja dva rekjata, bio bi pokvaren namaz.¹³

dozvoljeno da klanja muktedija farz za onim koji klanja naflu, kao što je rečeno.

¹¹ Tj. da klanja onaj koji je uzeo abdest za onim koji je uzeo tejemum, da klanja onaj koji i stoji u namazu za onim koji sjedi. To je analogija. Međutim, potvrđeno je klanjanje čovjeka koji klanja sa tejemumom za onim koji klanja sa abdestom u hadisu koga prenosi Amr ibn As, kao što stoji kod Ebu Davuda. Posljednji namaz Allahova Poslanika (alejhi's-selam) koga je on klanjao sa ljudima kao imam, klanjao je sjedeći, a ljudi za njim stojeći, kao što to navodi Buhari.

¹² Prenosi se od Ebu Džafera da je Alija (Allah bio zadovoljan njime) klanjao ljudima džunup ili, kako neki kažu, bio je bez abdesta, pa je ponovo klanjao, a naredio je i muktedijama da ga ponovo klanjaju. (Bilježi ga Abdurrezak. Šejh Zafer kaže: "Lanac prenosilaca ovog hadisa je dobar.")

¹³ Jer neuki nije sposoban da bude imam od samog početka, kao što je rečeno, pa prema tome, ne može biti imam ni za preostali dio namaza, a Allah najbolje zna.

Napomena: Razlozi koji dozvoljavaju da se izostavi džemaat.

1. Jaka hladnoća, žestok vjetar i kiša. Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da je on proučio ezan jedne hladne noći sa žestokim vjetrom i kišom pa je na kraju ezana rekao: "Eto klanjajte u vašim sedlima, eto, klanjajte na jahalicama i dodao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naređivao bi mujezinu, kada bi noć bila hladna ili kišovita za vrijeme putovanja, da kaže: "Eto klanjajte u vašim sedlima" (Muslim), dok Neim ibni Numan kaže: "Mujezin Vjerovjesnika (alejhi's-selam) proučio je ezan za sabah jedne hladne noći i ja sam poželio u sebi: E, kad bi rekao: Ko sjedi kod kuće neće biti griješan," ali on prouči: *Es-Salatu*

hujrun mine'n - neum - Bolje je klanjati, nego spavati." (Hadis navode Abdurezzak i dr. autentičnim lancem prenošenja; *Fethu'l-bari*, II/81.)

2. Kada bude gotovo jelo, a čovjek zaištahio zbog gladi ili posta. Enes ibni Malik (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi od Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da je rekao: "Kada se uspostavi namaz, a neki od vas bude postio, neka počne sa iftarom prije klanjanja akšam - namaza i nemojte žuriti sa akšamom prije iftara" (Taberani u *El-Evsatu*; prenosioci ovog hadisa su pouzdani; *Medžmeu'z-zevid*, II/134; ja kažem da je to u *Sahihu* osim riječi "ako neki od vas bude postio"). Ibni Abidin kaže: "Slično jelu je i piće, zbog postojanja istog razloga; o tome jasno govori šafijska pravna škola u *Reddu'l-muhtar*, (I/581). U djelu *Šerhu's-sunnet* stoji: "Početi sa jelom se može samo kada čovjek bude jako zaištahio za jelom i kada ima dovoljno vremena da se klanja namaz; u protivnom, neka počne sa namazom jer se prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) odrezao komad mesa sa plečke ovce i u tom času pozvan na namaz pa je plečku ostavio i ustao da klanja" (I/92).
3. Prigušivanje prirodnih potreba obavljanja nužde. Kada se uspostavi namaz, a čovjek osjeća potrebu da obavi nuždu, neka ide i završi sa prirodnom potrebom, a onda neka uzme abdest i klanja pa makar mu isteklo vrijeme da klanja namaz u džematu zbog ovog razloga. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Čula sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: "Ne može se klanjati u prisustvu jela niti može klanjati onaj koji prigušuju jednu od dvije prirodne potrebe." (Muslim, I/208). Pod prirodnim potrebama porazumijeva se mokriti i obaviti veliku nuždu. Neka se smiluje Allah Ebu Derdau koji kaže: "Dobar poznavalac fikhskih propisa je čovjek koji ode da obavi svoju prirodnu potrebu kako bi otišao na namaz, a srce mu slobodno" (Buhari, II /134; ovo dopunjuje i Ibni Mubarek u djelu *Ez-Zuhd*, IV).
4. Strah za sebe i sredstva od nasilnika i kradljivca, zatim bolest koja mu sprječava da prisustvuje džamatu ako misli da je bolestan. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko čuje ezan i ne bude ga spriječio uzr da ode u džemat. Namaz koga on klanja neće mu biti primljen" Prisutni upitaše šta je uzr. Poslanik odgovori: "Strah ili bolest" (Ebu Davud, Ibni Hiban, *Et-Tergib*, I/70).
5. Sljepilo. Utban ibni Malik (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Klanjao sam ljudima plemena Beni Salim, a dijelila me je od njih jedna kotlina. Kada bi pala kiša, bilo bi mi teško da prijeđem preko te kotline u pravcu njihove džamije. Došao sam jednog dana Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) i rekao mu: "Ne vidim najbolje, a kotlina koja se prostire između mene i naroda kada padne kiša postaje mi teška da je prijeđem, pa bih volio da mi dođeš i klanjaš u mojoj kući na jednom mjestu kako bih to mjesto uzeo

kao prostor za klanjanje.” Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) mi reče: “Uradit ću!” (Hadis prenosi Buhari, I/74.) U djelu *Et-Tergib (I/72)* od Abdullaha ibni Ummi Mektuma (Allah bio zadovoljan njime) stoji: “Rekao sam Allahovu Poslaniku: “Ja sam slijep, a kuća je daleko. Ja imam vodiča, ali mi ne odgovara. Hoćeš li mi pronaći i dati dozvolu da klanjam u svojoj kući.” Poslanik ga upita: “Čiješ li ti ezan?” i on odgovori: “Da, čujem.” Na to Poslanik uzvratil: “Ne mogu ti iznaći olakšicu.” (Prenose Ahmed i Ebu Davud.) Hafiz Bejhkeki prema navodu u djelu *Nasbu’r-rajje (II/23)* tekstom kaže: “Ne mogu ti iznaći odobrenje da bi mogao dobiti korist džemata, a da mu ne prisustvuješ.” Ovo ne znači da je obaveza prisustvo džematu i čovjeku koji je slijep, jer je Poslanik dao olakšicu Itbanu ibni Maliku. Šejh Zafer ističe: “Naši fakihi porede sa sljepilom i jaku pomrčinu, kada ona bude tako jaka da čovjek ne može vidjeti ni put koji ga vodi džamiji. U tom slučaju, on je kao i slijepi čovjek” (*Reddu’l-Muhtar, I/580*). U djelu *Ed-Durr* stoji: “Nije dužnost klanjati u džematu: prikovanom za postelju, hroničnom bolesniku, onome koji je izgubio ruku i nogu unakrsno ili samo jednu nogu, kaže Hadadi. Nije obavezno ni paraliziranoj osobi, nemoćnom starcu, onome ko se boji za svoja sredstva i dužniku koji se boji povjerioca (*Reddu’l-Muhatar, I/580*).

6. Kao bolesnik uzima se i osoba koja se brine o bolesniku, ljekar, dijete ili sluga. Jednog dana Abbas i Alija (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) nisu prisustvovali džematu koga je predvodio Ebu Bekr (Allah bio zadovoljan njime), kada je Poslanik (alejhi’s-selam) osjetio olakšanje u bolesti, osjećao se bolje izašao je na namaz oslanjajući se na njih dvojicu... (Ovaj hadis prenosi Buhari, vidi *Fethu’l-bari, II/130*.)

Ibni Abidin (Allah mu se smilovao) složio je u vidu stiha opravdanja koja se navode u djelu *Ed-Durr* i njegovu komentar ko može izostaviti džemat. On tu navodi dvadeset uzroka i kaže: “Stavio sam u nisku nanizanu kao biser: bolest, nepokretnost, sljepilo, hronična bolest, kišovito vrijeme, blato, hladnoća, odsjecanje noge i ruke ili samo noge, paraliza, nemoć starca, namjera putovanja, strah za imetak kao i strah za sebe od nasilnika ili povjerioca, velika želja da se jede a jelo prigrotovljeno, jaki vjetar, noćna tama, briga o bolesnom, mokraća i velika nužda, zatim bavljenje fikhom u nekim momentima – sve se to smatra opravdanom isprikom (I/581). U djelu *Ed-Durr* dodaje se: želja da se putuje tj. u vrijeme uspostavljanja namaza, a čovjek se boji da transportno sredstvo neće otići, međutim, kada putuje sam, onda se to ne može uzeti za ispriku.

Gubljenje abdesta u namazu

Ko izgubi abdest¹ u namazu uzet će abdest i nastaviti da klanja, ali je bolje početi ponovo. U slučaju da takav bude imam, on će povući drugoga² na svoje mjesto da ga zamijeni i kada uzme, abdest imam će

¹ Tj. izgubi abdest ne htijući. Pod pojmom izgubiti abdest, *hades*, misli se na ono što nameće obavezu uzimanja abdesta, *hades* koji nameće potrebu kupanja, kvari namaz zato što se dešava rjeđe. Taj koji izgubi abdest uzet će abdest bez otezanja i to na najbližem mjestu. On neće ni govoriti ni otkrivati stidna mjesta. Ako bude to uradio, namaz će mu biti pokvaren. On će nastaviti, sa namazom nakon abdesta tamo gdje je prekinuo namaz u momentu kada je nastupila isprika, ali bolje je ispočetka klanjati. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Koga zadesi povraćanje jela ili krvarenje iz nosa ili ispuštanje mezijne poslije nadražaja taj neka se vrati i abdest uzme, a onda neka nastavi namaz tamo gdje je došlo do toga, ali da za to vrijeme ništa ne govori." (Prenosi Ibni Madže, str. 87.)

Aiša također prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ako neko od vas izgubi abdest, dok klanja neka se prihvati za nos pa neka izađe." (Ibni Madže i Hakim koji smatra da je ovaj hadis sahih; Sujuti misli da je hasen; to iznosi u *El-Džamiu's-sagir I/25*). Šafi (Allah mu se smilovao) kaže: "Bit će mu pokvaren namaz. On će ponovo početi da klanja, jer gubljenje abdesta negira namaz, jer ne postoji nešto kada postoji nešto što ga negira. U jednom njegovom mišljenju stoji da će nastaviti namaz (*Ilau's-sunen 205*).

² Tj. dozvoljeno mu je da uzme za zamjenu nekoga ko je sposoban da bude imam pa makar taj ne pristupio namazu od prvog rekjata ili nekoga ko je pristigao na prvi rekjat namazu. Ako bi on uzeo u zamjenu neuka čovjeka ili nekoga ko ima neku ispriku, namaz će im biti svima pokvaren. Zbog toga je, ja mislim, predviđeno da iza imama stoji osoba koja je sposobna da ga zamijeni u imamet u kada se imamu nešto dogodi. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Neka iza mene stoji neko od vas ko je punoljetan i sposoban za zamjenu." (Prenosi Muslim.) Stariji ashabi, kao što su Ebu Bekr i Omer, stajali bi iza Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kada bi on klanjao kao imam ljudima. Otuda ne treba da stoji iza imama maloljetna osoba, na osnovu onoga što je rečeno.

se povratiti, nastaviti će da dovrši namaz kao imam ukoliko nije osoba koju je postavio na svoje mjesto završila sa namazom. Ako je imam završio on može i da bira da li da nastavi namaz ili da ga ponovi nakon što je uzeo abdest.

Ako bi čovjek u namazu izgubio abdest namjerno, ponovo će početi namaz.³ Tako će postupiti čovjek ako poludi, onesvijesti se, polucira, naglas se nasmije, uprlja nečistoćom koja sprječava namaz, rani se ili pomisli da je izgubio abdest pa iziđe iz džamije ili prođe redove džemata izlazeći, ponovo početi namaz, a ako mu se učini da nije izgubio abdest, ukoliko nije izišao iz džamije niti prošao redove nastaviti će da klanja. A ako izgubi abdest nakon Tešehhuda, uzet će abdest i predati selam, a ako namjerno izgubi abdest, u takvoj situaciji nakon Tešehhuda na kraju namaza, ili ako uradi nešto što kvari namaz, namaz je završen, a po mišljenju Imama,⁴ namaz neće biti uredu ako u takvoj situaciji ugleda vodu, a on klanja sa tejemumom, ili ako bi mu istekao rok za mesh po mestvama, ili ako bi izuo mestve pa i sa malo truda, neuki kad nauči bilo koju suru, goli kad nađe odijelo, onaj koji klanja išaretom kad uzmogne obavljati ruknove namaza, kad se onaj koji redovno klanja sjeti propuštenog namaza koga nije

³ Tj. svojim izborom, on će početi ponovo namaz, jer bi nastavljanje namaza bilo suprotno analogiji zbog navedenog teksta koji se odnosi na onoga ko izgubi abdest nenamjerno. Otuda se ovo ne može vezati sa postupkom onoga koji namjerno to uradi. Sličan je slučaj i sa osobom koja se onesvijetila, poludila itd. jer su takvi slučajevi rijetki i na njima se ne mogu graditi pravila. Isti je slučaj kada dolazi do ranjavanja i kada poteče krv, jer to kvari abdest, ili kada krv kao nečistoća padne na njegovo odijelo, ili kada prelazi safove dok klanja izvan džamije negdje na otvorenom polju, jer se safovi na otvorenom polju tretiraju kao džamija, pa neka ide desno, lijevo ili iza, a ako bi išao naprijed ili ako ispred sebe nema sutre, a mjera sutre je mjesto na kome se čini sedžda.

⁴ Tj. namaz će biti završen sa izvršenjem namaskih farzova. Tako isto, ako bi neko izgubio abdest namjerno nakon tešehuda... iako je to strogo osuđeno (mekruh-i tehrim), zbog ostavljanja selama koji je vadžib a kojim se završava namaz. To bi pokvarilo namaz, prema mišljenju Imama Ebu Hanife, jer je izlazak iz namaza predajom selama, farz, prema njegovom mišljenju, a ovaj slučaj kojem je bio izložen čovjek je nešto što kvari namaz, pa je potrebno ponovo uzeti abdest radi izlaska iz namaza sa predajom selama.

klanjao, kada onaj koji uči Kur'an postavi za zamjenu neukog, ko ne zna učiti kada izađe Sunce kod klanjanja sabah - namaza, kada nastupi vrijeme ikindije petkom, a nije klanjana džuma kada iščezne isprika onome koji je imao ispriku, ili ako spadne zavoj nakon ozdravljenja, tj. u svim ovim slučajevima bit će pokvaren namaz.

Kada imam uzme da ga zamijeni neko ko nije stigao na prvi rekjat namaza, ispravno je,⁵ a kada se završi namaz, dotični će proturiti nekoga ko je klanjao od početka da preda selam sa ostalima koji klanjaju. Kada bi taj zakašnjeli uradio nešto što remeti namaz poslije toga, štetilo bi i njemu i prvome ako imam nije bio završio namaz, a neće štetiti onome ko je završio. Kada bi se imam nasmijao glasno⁶ pri

⁵ Ovdje je upotrijebljen termin *mesbuk*, a to je osoba koja nije prispjela na prvi rekjat ili na više rekjata, pa ako bi ga imam uzeo da ga zamijeni zbog toga što je izgubio abdest, ovaj koji nije prispio na prvi rekjat ne treba da istupa kao zamjenik imamu, a ako je istupio, toleriše se. Tako isto, ako je imam putnik, on ne treba da uzima u zamjenu onoga koji je kod kuće, mukima, a kada završi namaz onaj koji nije prispio na prvi rekjat, (mesbuk) a koji je zamijenio imama u namazu, on će, kada dođe do selama, proturiti nekoga koji je prispio na sve rekjate da preda selam ljudima, a dotični će nastaviti da naklanja rekjate na koje nije prispio, zatim, kada bi taj koji je zakasnio na prvi rekjat (mesbuk) uradio nešto što kvari namaz, kao što je smijeh, nakon završetka namaza imama, njemu će štetiti, tj. tome ko ja zakasnio na prvi rekjat i prvom imamu, jer se to dogodilo za vrijeme namaza njih dvojice u slučaju da prvi imam nije završio sa svojim namazom. Smijeh neće štetiti prvom imamu koji je završio namaz nakon što je uzeo abdest i sustigao svoga zamijenika imama, jer nije ništa ispustio, a završio je namaz za osobom koja je zamijenila imama. U tom slučaju, njegov namaz neće biti pokvaren niti će štetiti ljudima, jer su i oni završili sa namazom.

⁶ Tj. nakon sjedenja koliko bi mogao proučiti Tešehhud, a to je posljednji rukn u namazu, bit će pokvaren namaz (mesbuku) onome ko je zakasnio na prvi rekjat, koji je ustao da naklanja propuštene rekjate osim u slučaju ako je već učinio sedždu naklanjajući propušteni rekjat sam jer je potvrđeno da se on već odvojio od imama, a ne ako bi progovorio imam, jer je njegovo izlaženje iz namaza svojevolumnim postupkom čineći na taj način nešto što je strogo pokuđeno, a to je ostavio je selam kojim se završava namaz, kao što je to rečeno. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Kada bi neko izgubi abdest, a nakon posljednjeg sjedenja u namazu prije nego što je predao selam, njegov namaz je uredi" (Ebu Davud i Tirmizi; slično se prenosi i od Alije).

završetku namaza ili izgubio abdest namjerno, bio bi pokvaren namaz onome ko nije stigao na prvi rek'at, a neće pokvariti namaz zakašnjelom ako bi imam progovorio ili izišao iz džamije.

Ko izgubi abdest⁷ na ruku'u ili sedždi - ponovit će ruku' i sedždu ako nastavlja da klanja. Ko se sjeti sedžde⁸ na rukuu ili sedždi pa ih tada učini - lijepo bi bilo da ih obnovi. Ko klanja kao imam samo jednoj osobi⁹ pa izgubi abdest i ako muktedija bude muškarac, on ga zamjenjuje, makar ga imam i ne odredio. Ako muktedija nije odrasli muškarac neki kažu namaz će biti pokvaren i jednom i drugom, a neki neće biti pokvaren. Ispravnije je da ga on ne određuje za zamjenu, pa bi tada namaz muktedije bio pokvaren, a ne imamov namaz. Ako se imam ne može sjetiti bilo čega iz Kur'ana¹⁰ (pogodi ga amnezija), dozvoljeno mu je da zatraži zamjenu. Ovome se suprotstavljaju Imam-i Jusuf i Muhammed.

⁷ Jer je dovršavanje jednog rukna sa prelaskom sa tog rukna na drugi, jer je je izgubio abdest (čineći ruku' ili sedždu) a nije još završio ni jedno ni drugo. A kada bi podigao glavu želeći da obavi ruku, namaz će mu biti pokvaren, pa otuda mora početi ponovo da klanja namaz.

⁸ Ko se sjeti sedžde-i tilave na ruku'u ili sedždi pa je učini - lijepo je obnoviti dotični ruku' i sedždu kako bi namaz dobio svoj redosljed, koliko je moguće. Sedždu i ruku' nije vadžib obnoviti. Suprotno mišljenje zauzima Ebu Jusuf, jer on smatra da je stajanje između ruku'a i sedžde farz.

⁹ Ko imami samo jednoj osobi pa izgubi abdest i ako je osoba koja klanja za njim podobna da bude imam, proći će da imami makar ga i ne imenovao jer nema drugoga, a ako ne bude podoban poput djeteta i žene, bit će oboma namaz neispravan, jer dijete i žena nisu kvalificirani da budu imami. Ispravnije je da se ne postavljaju takve osobe za imama, jer bi pokvarilo namaz onome koji klanja za njim, a ne bi bio pokvaren namaz onoga ko je imam, jer imam klanja sam i ne kvari se njegov namaz sa izlaskom iz džamije kada izgubi abdest. Muktedija, tj. onaj koji klanja za imamom, bit će i dalje muktedija i kad ovaj napusti džamiju, i njegov namaz će biti pokvaren.

¹⁰ Ako bi imam bio blokiran kod učenja iz Kur'ana i ne sjeća se ništa i ako je proučio koliko je potrebno, tj. ispunio farz, on će ići na ruku' i završiti namaz. Nije dozvoljeno da ga neko drugi zamijeni. To je jednoglasan sud. Ako je manje proučio kiraeta od onoga što je propisano, po Imamovu mišljenju, njega će neko zamijeniti. Prema mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, to nije dozvoljeno, a Allah najbolje zna.

Šta kvari namaz i šta je pokuđeno (mekruh) u namazu

Namaz će pokvariti govor pa makar iz zaborava, san,¹ dova² ako bi bila izrečena riječima običnog ljudskog govora u kojima je izražen

¹ Namaz će pokvariti svaki govor makar bio i u zaboravu, neznanju, greškom ili prisilno, jer je namaz obraćanje Allahu, i odatle nije dozvoljeno onome ko klanja da zaboravi da je u namazu pa da govori. Osnova za ovaj stav su riječi Muavije ibni Hakema Sulemija (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Jednog dana, dok sam klanjao sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam), jedan od ljudi kihnu i ja mu rekoh: Jerhamukellah -Allah ti se smilovao. Prisutni me pogledaše oštro i ja rekoh: Ne bilo vas majci, što me tako gledate! Oni se počеше udarati rukama po svojim stegnima i ja, kada sam ih vidio da me ušutkuju, to me je navelo da šutim, i ja sam ušutio. Kada je Poslanik (alejhi's-selam) klanjao, zaklinjem se da nikada nisam vidio prije njega niti poslije njega učitelja da ljepše podučava, nije me, tako mi Allaha, osuđivao niti me udario, niti me korio, nego je samo rekao: "Ovo je namaz, u njemu se ne može ništa govoriti što ljudi govore. U namazu se zahvaljuje Allahu, veliča Allah i uči Kur'an." (Prenosi Muslim, I/203.)

Abdullah ibni Mes'ud (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Nazivali smo selam Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) dok je bio u namazu, i on je uzvrćao na to. A kada smo se vratili od Neždašije po povratku iz Abesinije, nazvali smo mu selam i on nam nije odgovorio pa smo rekli: "Allahov Poslaniče, mi smo nazivali tebi selam u namazu, i ti si nam uzvrćao selam," a on odgovori: "Namaz ima svoje zaduženje." (Muslim, I/204). Nesai dodaje I/181 o tome govoreći: "Allah daje što hoće i On je odredio da se u namazu ne govori." (Vidi dopunu riječi o ovom predmetu u *Ilau's-sunen*, V/17-28, a Allah najbolje zna.)

² Na osnovu hadisa da u namazu nije dozvoljen nikakav ljudski govor. Jecanje je glas koji izražava bol, a to je, neki kažu, da se kaže "ah" i svako odhukivanje, zatim glasno plakanje, kada se javlja bol ili kakva nesreća, Alija (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Među nama na Bedru nije bio nijedan konjanik do Mikdad. Mogao si nas vidjeti i ono što je među nama, a spavali smo svi osim Allahova Poslanika (alejhi's-selam) koji je stajao pod drvetom, klanjao i plakao sve do svanuća." (Ovo ističe Ibni Huzejme; tako se navodi u djelu *El-Tergib*, II/87.)

njihov zahtjev, jecanje, izgovor riječi “uh” ili “uʔ” pa makar to bilo sa dva slova čemu se protivi Ebu Jusuf. Namaz će pokvariti i glasni plač zbog bola ili kakve nesreće, ali ne i zbog pomisli na Džennet ili Džehennem. Namaz će pokvariti izgovor “ah, ah”³ bez ikakva razloga, nazdravljenje onome koji kihne⁴ u namjeri da se izgovori i zahvala,⁵ ili ako kaže *La ilahe illellah*, ili *Subhanallah* ili izrazi saučešće *Inna lillahi ve inna ilejhi radži'un*, ili kaže *La havle ve la kuvvete illa billah*, suprotno mišljenju Ebu Jusufa. Ako bi to rekao da bi nekoga obavijestio da je u namazu, namaz neće biti pokvaren na osnovu jednoglasnog mišljenja. Ako bi učio početak ajeta nekome, a ne svome imamu,⁶ namaz bi bio pokvaren, a ako bi to činio da pomogne imamu, apsolutno neće pokvariti namaz, prihvaćeno je.

³ Termin *tenehneha* ovdje upotrijebljen izražava se da čovjek kaže “ah, ah” ili “uh uh,” i ovo kvari namaz, jer i taj izraz nosi u sebi dva slova bez valjana razloga. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Odhukivanje u namazu kvari namaz” (Ibni Ebi Šejbe vjerodostojnim lancem prenosilaca: *Umdetu'l-Kari*, III/726-8).

⁴ Tj. kada kihne onaj koji klanja i kaže *elhamdulillah* i kada mu drugi koji klanja s njim u namazu kaže: *Jerhamukellah*. Ranije je iznijet hadis Muavije ibni Hakema, čiji je početak: “Ovo je namaz, u njemu se ne može govoriti ništa riječima ljudi.”

⁵ Forma ovog pitanja je da neko obavijesti čovjeka koji je u namazu nečim što bi ga obveselilo ili ga zapita: Ima li drugo kakvo božanstvo pored Allaha, ili ga obavijesti o nečemu što bi ga oduševilo, ili ga obavijesti o smrti nekog čovjeka, ili o nečemu što bi ga ožalostilo. I onaj koji klanja uzvratiti sa *Elhamdulillah* ili kaže *La ilahe illellah* ili kaže *subhanallah* ili izrazi saučešće sa *Inna lillahi ve ina ilejhi radži'un* ili kaže *La havle vela kuvvete illa billahi* želeći time da mu odgovori. Sve će ovo pokvariti namaz, prema mišljenju Ebu Hanife i Muhammeda (neka im se Allah smiluje), jer to traži da mu se odgovori. Ovo je uobičajeno, da se tako kaže ali je on to upotrijebio u namazu. Tome se protivi Ebu Jusuf (neka mu se Allah smiluje), jer su ovo termini zahvale u svojoj osnovi i ne traže odgovora za zahvalu, isto kao što govor ljudi ne postaje namjerom zahvala. Mišljenje Ebu Hanife i Muhammeda je ispravnije.

⁶ Bio onaj koji klanja ili neko drugi, pokvarit će namaz onoga koji uvodi osim ako time želi učenje Kur'ana, a ne ako uvodi općenito imama, bez obzira proučio imam iz Kur'ana onoliko koliko je dovoljno za rekjat namaza ili ne. Enes (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Mi bismo uvodili imame u učenje

Namaz će pokvariti nazivanje selama namjerno,⁷ odazivanje na selam, učenje Kur'ana iz Mushafa,⁸ suprotno mišljenju Ebu Jusufa i

odpočinjući učenje ajeta u periodu Allahova Poslanika (alejhi's-selam).” (Navodi Hakim i smatra da je hadis autentičan; to potvrđuje i Zehebi, I/276.)

⁷ Zejd ibni Erkam (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Govorili smo u namazu jedan drugome dok nije objavljen ajet: ... *i pred Allahom ponizno stojte (II/238)*. Naređeno nam je da šutimo, a zabranjeno da govorimo. (Muslim, I/204).

Isto tako, uzvraćanje na selam ako su riječi kao što su u selamu. Međutim, odgovoriti na selam kakvim znakom mekruh je. Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Poslao me Allahov Poslanik (alejhi's-selam) u vrijeme kada je krenuo prema plemenu Beni Mustalek. Došao sam mu, a on klanja na svojoj devi, i progovorio sam mu, a on mi uzvrat rukom ovako, dajući znak svojom rukom, onda sam mu rekao, i on mi uzvrat ovako, i opet dade isti znak svojom rukom okrenuvši je prema zemlji, a ja čujem kako uči tresući svojom glavom. Kada je završio, upitao me: “Šta si uradio o onome radi čega sam te poslao, a ja sam, doista, bio spriječen da govorim s tobom jer sam klanjao?” (Ovaj hadis prenosi Muslim, I/204.) A kod Buharija je izražen ovako: “Došao sam Vjerovjesniku (alejhi's-selam), nazvao mu selam, a on mi ne uzvrat selam. Stao sam, a u mom srcu samo Allah zna šta je bilo. Ja sam ponovo nazvao selam, a on mi ni tada ne odvrati. Ovaj puta sam osjetio u srcu nešto žesće nego što je bilo kod prvog slučaja, pa sam mu nazvao selam po treći put i on mi odgovori riječima. “Spriječilo me da ti uzvratim selam to što sam bio u namazu.” Hadis Hafiz objašnjava u djelu *El-Feth (III/69)*: “Zatim sam mu nazvao selam i odvratio mi je, tj. nakon što je završio sa namazom”. Na to ukazuje i hadis koga bilježi Tahavi (I/264) sa njegovim senedom a na kraju ovog hadisa stoji: “Pošto je predao selam, odgovorio mi je” (*Ilau's-sunen, V/32*).

⁸ Rifa'a ibni Rafi'i (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio nekog čovjeka kako treba klanjati pa mu je rekao: “Ako znaš nešto iz Kur'ana, uči, a ako ne znaš, ti govori *Elhamdulillah*, donesi tekbir i reci: *La ilahe illellah*, a onda idi na ruku.” (Ebu Davud i Tirmizi, Tirmizi kaže da je ovaj hadis dobar; *Nejlu'l-evtar, II/118*). Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima) kaže: “Emiru'l-muminin, Omer (neka je Allah zadovoljan njime), zabranio nam je da budemo imami učeći iz Mushafa gledajući, a zabranio nam je da neko bude imam ako nije punoljetan.” (Prenosi Ibni Ebi Davud, kako se navodi u *Kenzu'l-umal, IV/246*; a nisam naišao na njegov sened.) Učenje Kur'ana iz Mushafa gledajući zahtijeva puno posla. Međutim, kada bi musallija znao napamet

Muhammeda, jedenje i pijenje,⁹ činjenje sedžde na nečem što je nečisto¹⁰ suprotno mišljenju Ebu Jusufa u onome što čovjek ponovo učini na nečem što je čisto, više kretnji,¹¹ počinjanje nečega u namazu

ono što uči, tada mu namaz ne bi bio pokvaren učenjem iz Mushafa. Ovo su svi prihvatili, jer je učenje iz Mushafa osnov za učenje napamet, a nije samo radi samog učenja iz Mushafa. Ovo je suprotno mišljenje Ebu Jusufa i Muhammeda (Allah im se smilovao) pošto oni kažu: "I gledanje u Mushaf je ibadet." Međutim to je mekruh zato što slični u ovom slučaju sljedbenicima objavljenih Knjiga. To je mišljenje Šafija i Ahmeda, a Malik i Ahmed ističu u svom rivajetu da neće pokvariti samo nafilu namaz (*Et-Tevdih, II/757, Ila', V/48*).

⁹ Isto tako, kad bi musallija progutao ili popio makar i u zaboravu, namaz bi mu bio time pokvaren. Neće biti pokvaren ako bi mu ostalo hrane između zuba manje od jednog graška prije nego što je stupio u namaz i progutao to. Isto tako, pokvarit će mu namaz ako u ustima ima istopljenog šećera i proguta to, a ne ako mu ostane slasti od jela prije nego je stupio u namaz i to proguta sa pljuvačkom, jer je neznatno. Allah najbolje zna.

¹⁰ Jer je uvjet kod namaza čistoća mjesta na kome se klanja. Uzvišeni Allah upozorava Ibrahima i Ismaila (neka je na njih selam) : "*Hram moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu namaz obavljali*" (2/125).

¹¹ To je svaki posao u čijeg izvršitelja posmatrač neće sumnjati da nije u namazu. To je prihvaćeno. Neki kažu i svaka radnja ponovljena tri puta jedna za drugom, čak i kad bi se čovjek počeošao tri puta po jednom mjestu, pokvarilo bi namaz, ako to češanje bude slijedilo jedno za drugim (*Ed-Durr i El-Medžme'a*, str. 120). Autor djela *Bedai'* kaže: "Svako djelo ili posao kad bi na njega pogledao neko i kada bi posumnjao da je dotični koji to radi u namazu, makar to bilo i malo, to je najispravnije, pa dodaje: Nošenje djeteta bez dojenja neće pokvariti namaz, na osnovu kazivanja da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) klanjao, a nosio djevojčicu, Umamu kćerku Abul Asa na svom ramenu. On bi je spustio na mjesto kada bi išao na sedždu, a kada bi se podizao sa sedžde, podizao bi i tu djevojčicu, i ovaj čin Poslanik nije osudio jer je on imao potrebu da to radi jer nikoga nije bilo ko bi tu djevojčicu čuvao, ili je to radio da bi objasnio propis slična čina, da ovakav postupak ne izaziva kvarenje namaza. Ovo vrijedi isto tako i u naše vrijeme i niko od nas to ne osuđuje kada bi to bilo činjeno radi potrebe, a ako je činjeno bez potrebe, onda bi to bio mekruh, prezren čin (I/241). Ovakav postupak bit će pokuđen kada se vrši bez potrebe zato što remeti skrušenost i okretanje srcem prema Uzvišenom Gospodaru. (*Ilau's-sunen, V/79*).

gdje mu nije mjesto¹² i gdje nije propisano. Namaz neće pokvariti ako pogleda na neko pismo i razumije ga, niti proguta ono što je između zuba ne žvačući, ali manje od zrna graška, a pokvarit će se ako je u veličini zrna graška...

Ako bi prošao prolaznik¹³ preko mjesta gdje musallija sedždu čini na zemlji, ili u prolazu dotakne musalliju ako je na uzdignutom

¹² Kao da naumi srcem i donese tekbir bez podizanja ruku. Npr. klanja jedan rekjat podne - namaza, a onda zanijeti ikindiju. Time je podne narušio jer je započeo namaz, ali ne na mjestu na kome je trebalo, i izišao je iz onoga u čemu je. Upotpunit će drugi namaz, ali mu se neće uračunati i onaj rekjat koji je klanjao prije njega (*Medžme'a*, str. 121). Termin *la šuru'ahu fiha sanijen* znači: Neće ga pokvariti time što je otpočeo taj namaz nakon što je klanjao jedan rekjat podneva, nego će ostati pri tome, osim u slučaju da je donio tekbir i zanijetio da će biti imam ženama, ili klanjati za imamom, ili bio muktedija koji namjerava klanjati sam, kada će se smatrati da je počeo onaj namaz za koji je i donio tekbir. Ono što je klanjao prije bit će mu pokvareno, jer je došlo do izmjene. A kada bi naumio i jezikom izgovorio prijelaz iz jednog namaza u neki drugi, njegov prvi namaz će biti apsolutno pokvaren, jer riječi kvare namaz. Odatle će se tretirati on kao da je ponovo počeo klanjati ovaj drugi naumljeni namaz.

¹³ Kada neko klanja na zemlji na otvorenom prostoru, ili u bašči, ili u velikoj džamiji itd., uvjet je da će prolaznik ispred njega biti griješnik ako prođe preko mjesta gdje on sedždu čini u slučaju da musallija stoji na zemlji. Međutim, ako je džamija mala, npr. 40 lakata, smatrat će se da je sve ono što je ispred onoga koji klanja sve do zida prema Kibli *sutra*, i zabranjen je prolaz tamo ispred njega (*Ed-Durr*, str. 121). Zejd ibni Halid kaže: "Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) gdje kaže: "Kad bi neko koji prolazi ispred čovjeka koji klanja znao kakav grijeh time čini, bolje bi mu bilo da stoji četrdeset godina nego da prođe ispred čovjeka koji klanja." (*Bezar*, prenosioci ovog hadisa su pouzdani; *Medžme' u'z-zevid*, I/166).

Izuzima se od ovoga čovjek koji tavafi i koji prođe ispred čovjeka koji klanja, jer je i tavaf neka vrsta namaza. Hasan ibni Ali (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao, a ljudi i žene tavafili i prolazili ispred njega, a on nije imao sutre bio je okrenut prema Hadžeru'l-esvedu (Taberani u djelu *El-Kebir*, u ovom hadisu je prenosilac Jasin ez-Zejjat, a on se smatra zanemarenim ravijom; *Medžmeu'z-zevid*, I/167).

mjestu visine čovjeka, griješan će biti prolaznik, a namaz neće biti pokvaren.

Onaj koji klanja na otvorenom polju treba da postavi ispred sebe znak ili *sutru*¹⁴ dužine jednog lakta, a debljine jednog prsta, i da se približi sutri, zatim da sutru stavi malo ustranu prema jednoj obrvi. Nije dovoljno položiti sutru niti je označiti crtom.

Prolaznika će onaj koji klanja upozoriti znakom ili riječima Subhanallah, ali ne i jednim i drugim ako nema sutre (predmeta koji obilježava taj prostor), ili ako neko hoće da prođe između onog ko klanja i mjesta sutre. Sutra se ne mora postaviti kada je siguran da neće niko proći.

Sutra imama je dovoljna¹⁵ za one koji klanjaju za njim. Ako bi čovjek klanjao na odijelu¹⁶ čija je postava nečista namaz će biti uredi

¹⁴ Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kad neko od vas klanja neka stavi ispred sebe nešto, a ako ne može da nađe ništa, onda neka postavi štap, ako nema ni štapa, onda neka ocrta liniju; tada mu neće smetati da neko prođe iza toga." Tj. iza (sutre) tog predmeta ili te linije. Ahmed i Ibni Madže, a Ibni Hadžer smatra da je hadis dobar. Ovo štiti prolaznika da neće biti griješan ako bi prošao ispred čovjeka koji je u namazu. Šejh Zafer kaže: Naredba da čovjek koji klanja odgurne prolaznika, koji prolazi ispred njega – predstavlja izuzetnu olakšicu. Muhammed kaže u *Muvetti*: Mekruh je da čovjek prođe ispred čovjeka koji klanja, a ako prolaznik hoće da prođe, onda neka ga musallija odbije kako god može ali ne da se potuče s njim. Ako bi se potukao s njim imao bi veći grijeh nego da dotični prođe ispred njega. Nije nam poznato ni jedno mišljenje koje govori o tuči osim jedne verzije koju prenosi Ebu Seid el-Hudri (neka je Allah zadovoljan njime) ali nije opće prihvaćeno, nego onako kako sam ti opisao. Ovo je mišljenje i Ebu Hanife (Allah bio zadovoljan njime) (str. 98).

Mikdad ibni Esved (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Nikada nisam vidio Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da klanja uz kakvo drvo, stub ili stablo, a da to nije bilo na desnoj ili lijevoj strani od njegove obrve, a ne bi se direktno usmjeravao." Ebu Davud. Od Talhe se prenosi (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada neko od vas postavi ispred sebe nešto i koliko zadnji dio od sedla neka klanja. Nek ne poklanja nikakvu pažnju zbog toga što bi neko prošao iza toga" (Muslim, I/195).

ako ne bude prošiven. Isto tako, ako bude klanjao na kraju čiste prostirke, a drugi dio prljav bez obzira pomicao se ili ne pomicao taj drugi dio, namaz će biti uredan.

¹⁵ Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže: "Išao sam jašući na magarici, a približio sam se punoljetnosti, dok je Poslanik (alejhi's-selam) klanjao ljudima na Minni bez zida (sutre). Ja sam prošao ispred jednog dijela saffa ljudi u namazu, sišao sa magarice i pustio je, zatim pristupio u saff da klanjam i niko mi zbog toga nije prigovorio" (Buhari, I/71).

¹⁶ Tj. ako kod odijela ne bi bila prošivena postava sa strane, a ako bi bile prošivene strane postave sredina ne bude bila prošivena, onda bi se moglo tretirati da su to dva odijela i, također, kad bi neko klanjao na tome, tj. mjesto bi bilo čisto.

Pokuđena djela (*mekruhi*) u namazu

Pokuđeno je igranje odjećom¹ ili tijelom, prevrtanje šljunka, osim samo jednom da bi mogao čovjek obaviti sedždu, pucketanje prstima,² stavljanje ruku na bokove,³ okretanje,⁴ nepristojno sjedenje *iqa*⁵ stavljanje podlaktica na zemlju⁶ uzvratanje selama rukom⁷

¹ Upotrijebljeni termin ovdje *kurihe* znači objašnjenje djela koja su mekruhi, tj. pokuđena djela u namazu, a kada se upotrijebi termin *kerah* mislim time reći da je strogo pokuđeno, a to je nešto što je sasvim blizu harama. Značenje poigranja odijelom znači poigranje i odjećom ili nečim drugim bez potrebe, kao i prevrtanje šljunka, kao što je bila situacija u dva harema Mekke i Medine donedavno, da bi čovjek mogao učiniti sedždu. Prenosi se od Muajkiba (neka je Allah zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Ne briši šljunak dok si u namazu, a ako to moraš učiniti, onda to učini samo jednim potezom." (Prenose šesterica u svojim djelima, kako je navedno u djelu *Nasbu'r-raje*).

² Tj. stezati ili potezati prste dok ne dadnu glas. Prenosi se od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ne pucketaj svojim prstima dok si u namazu" (Ibni Madže, I/69). Termin koji je ovdje upotrijebljen *et-tefski* znači pritiskanje zglobova dok ne dadnu glas.

³ Tj. stavljanje ruke na bokove. Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) zabranio stavljanje ruku na bokove u namazu. (Prenose svi osim Ibni Madže; *Nejlu'l-evtar*, II/231).

⁴ Okretanje toliko da i prsa čovjeka koji klanja budu okrenuta od Kible koliko bi mogao obaviti jedan rukn pokvarit će namaz. Okretanje glavom i to malo u namazu, smatra se mekruhom. Pogledom u stranu okom ne smeta, ali je i to ostaviti bolje osim kada je neophodno.

Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Pitala sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) o okretanju u namazu. Poslanik je rekao: "To je ugrabljenje; šejtan ugrabi čovjeka dok je u namazu" (Buhari, I/104).

⁵ Termin *el-iqa* znači da se čovjek spusti na zemlju zadnjim dijelom, podigne cjevanice i stegna, a stavi svoje ruke na zemlju. Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime): "Moj prijatelj Alejhi's-selam preporučio mi je troje, a zabranio troje. Zabranio mi je kljucanje kao što kljuca horoz,

sjedanje prekrštenih nogu bez opravdanja,⁸ povlačenje i spuštanje odijela,⁹ zijevanje,¹⁰ protezanje, žmirenje,¹¹ namaz opletene kose,¹²

sjedanje iqa'a (kao što sjeda pašče) i okretanje kao što se okreće lisica" (Ahmed, Ebu Ja'la i Taberani u djelu *El-Evsat*; sened je dobar; *Medžmeu'z-zevaid*, I/73).

Kljucanje horoza ima metaforičko značenje, a znači kratko zadržavanje na sedždi koje traje onoliko koliko on kljune kljunom kad hoće da jede.

- ⁶ Tj. prostiranje podlaktica na zemlju zajedno sa laktovima i ne diže ih sa zemlje poput prostiranja psa i vuka njihovih zadnjih nogu.
- ⁷ Međutim, odgovoriti riječima na selam kviri namaz. Nešto ranije je bilo riječi da Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nije uzvratio na selam Džabiru i Ibni Mes'udu kada je bio u namazu ni rukom ni riječima.
- ⁸ Pošto se u takvom načinu sjedenja ispušta sjedenje u namazu predviđeno sunnetom. Prenosi se od Enesa (Allah bio zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) zabranio sjedenje u namazu onako kako sjedi pas i spuštanje zadnjeg dijela tijela na zemlju u namazu (Ahmed i Bejheki; Sujuti ga svrstava u sahih hadise u svom djelu *El-Džami'u's-sagir*, II/188).
- ⁹ Povlačenje i dizanje odjeće ispred sebe ili iza sebe kada čovjek hoće da učini sedždu, jer time on ostavlja sunnet, bez obzira da li to uradio namjerno, zbog prašine ili ne. Neki kažu da nije loše da to učini da bi odijelo sačuvao od prašine. Termin *sedl* koji je ovdje upotrijebljen znači da onaj koji klanja stavi odjeću na glavu ili pleća, a pusti odjeću da visi ne uvlačeći svoje ruke u rukave, jer se tako ponašaju oholnici. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Naredio mi je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) da sedždu činim na sedam kostiju, da ne otkrivam kosu niti podižem odijelo" (Buhari, I/113). Ebu Hurejre prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio stavljanje odjeće na glavu u namazu i da čovjek pokriva svoja usta (Ebu Davud, I/245, pripisuje ga autorima *Sunena* i kaže da je hadis sahih).
- ¹⁰ Zijevanje je stanje koje pogađa čovjeka kod ljenosti, a protezanje je pružanje ruku i isticanje prsa, i to je mekruh, jer je to znak lošeg ponašanja. Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Zijevanje u namazu je šejtanski posao, pa kada se nekome zijeva neka to priguši koliko može." (Bilježi Tirmizi i kaže da je hadis hasenu sahih i popraćen drugim hadisom, I/49). Od Ebu Hurejrea (Allah bio zadovoljan njime) prenosi se da je rekao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio je da se čovjek proteže u namazu ili u prisustvu žena osim pred svojom suprugom" (Darekutni u djelu *El-Efrad*; međutim, Sujuti kaže da je ovaj hadis slab).

gologlav,¹³ ne ponizno ili u pohabanom odijelu, brisanje čela¹⁴ zbog prašine na njemu, gledanje u nebo,¹⁵ brojanje ajeta,¹⁶ ili tespih činiti

¹¹ Tako postupaju Jevreji. Osim toga to je i suprotstavljanje sunnetu u namazu koji predviđa da se gleda u mjesto gdje se sedžda čini dok je čovjek na kijamu. Jedino se izuzima moment kada se čovjek koji klanja plaši da mu neće skrušenost odbjeći zbog gledanja na nešto što bi mu odvelo pamet pa se u tom slučaju ne prezire zatvaranje očiju. Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada neko od vas klanja neka ne zatvara oči, neka ne žmiri." (Prenosi Taberani u svetri svoja djela, *Medžmeu'z-zevaid*, I/175; vidi *Ilau's-sunen*, V/99.)

¹² Termin *ma'kusuš-šar* koji je ovdje upotrijebljen znači sakupljanje kose nasred glave ili zavijanje pletenica oko glave kao što to rade žene (Hašije, *Medžmeu'z-zevaid*, I/171). Ebu Seid kaže: "Vidio sam Ebu Raġ'a, oslobođenog roba Allahova Poslanika (alejhi's-selam) koji je vidio Hasana ibni Aliju dok je klanjao i napravio uvojak kose. Tada je taj uvojk spustio i rekao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je zabranio da čovjek klanja sa uvojkom kose" (Ebu Davud u poglavlju *Er-Redžulu jusalli akisen še'arehu*, I/101; Tirmizi u poglavlju *Kerahijetu kešfi's-ša'ri fi's-salati*).

¹³ Jer pokrivanje glave je poželjno upotpunjavanje oblačenja u namazu. Imam Ali Kari (Allah mu se smilovao) kaže da Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nikada nije klanjao gologlav osim kad je bio u ihramu, a Allah najbolje zna. Pohabano odijelo se oblači u kući i u njemu se ne izlazi među ljude ako se ima drugo odijelo. Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Kada neko od vas klanja, neka obuče odjeću, jer je Allah najpreči da se čovjek radi njega dotjera." (Taberani u *El-kebiru*, lanac prenosilaca je dobar; *Medžmeu'z-zevaid*, I/162). ...*Lijepo se obucite kad hoćete namaz da obavite* (Kur'an:7/31). Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Termin *zine* koji je upotrijebljen u ovom ajetu znači odijelo, a to je ono što krije stidna mjesta, a svako drugo lijepo platno, pa im je naređeno da uzimaju svoje odijelo (*zinet*) kod svakog odlaska na namaz. (*Muhtesar* Ibni Kesir II/15).

¹⁴ Jer je to bavljenje bilo kakvim poslom koji ne odgovara namazu i koji odstranjuje vidljivi trag sedžde koji je znak približavanja Uzvišenom Allahu. To se može odstraniti jedino kada se time otklanja uznemirenje i mučenje. Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže: Vjerovjesnik (alejhi's-selam) nije brisao čelo u namazu" (Taberani; prenosioci ovog hadisa su pouzdani; *Medžmeu'z-zevaid*, I/175).

¹⁵ Jer to sprječava pogled na mjesto gdje se čini sedžda, a što je sunnetom predviđeno, kao što je izloženo prenoseći od Džabira ibni Semura, (neka je

rukama, čemu se suprotstavljaju Ebu Jusuf i Muhammed, stajanje imama u mihrabu,¹⁷ džamije bez razloga i na podijumu ili zemlji, stajanje iza saffa, ukoliko u saffu ima mjesta,¹⁸ oblačenje odijela na

Allah zadovoljan njime) koji kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Neka ljudi prestanu sa podizanjem pogleda prema nebu u namazu, ili im se vid neće povratiti" (Muslim, I/180).

¹⁶ Jer to ne spada u djela u namazu. Vasile ibni Eska' (Allah bio zadovoljan njime) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio nam je da brojimo ajete u farz namazima, a dozvolio je kod nafle." (Prenosi Ebu Musa Esbehani svojim senedom; vidi *El-Binaje*, I/812). Ovome se protive Ebu Jusuf i Muhammed i kažu da to nije loše, jer je čovjek koji klanja prisiljen pri tome da prati ono što je sunnetom rečeno za učenje u namazu i djelo koje je predviđeno sunnetom.

¹⁷ Termin *tak* ovdje upotrijebljen znači stajati u mihrabu bez neke posebne potrebe, ne radi sedžde, jer bi to moglo dovesti u zabludu one koji stoje na desnoj ili lijevoj strani njega, mada svetrojica imama ne osuđuju njegovu stajanje u mihrabu, zatim njegovo osamljivanje na podijumu na uzdignutom mjestu u visini od jednog lakta dok su ostali ljudi na zemlji. Isti je slučaj i kod osamljivanja imama na zemlji, a ostali ljudi na podijumu, jer bi to bilo omalovažavanje imama. Ako bi u mihrabu sa imamom stajalo nekoliko ljudi, to ne bi bilo pokuđeno. Prenosi se od Hemama ibni Huzejfea ibni Jemana da su ljudi bili na podijumu i Ebu Mes'ud ga je uzeo za košulju, povukao ga, a kada je završio sa namazom, rekao mu je: "Zar ti ne znaš da im je to bilo zabranjeno?" Odgovorio je: "Da, dakako da znam, sjetio sam se toga kada si me ti povukao." (Prenosi Ebu Davud ne govoreći ništa o vrijednosti ovog kazivanja, a prenosi ga i Munziri, I/232; *Telhis*, I/128; Ibni Huzejme, Ibni Hiban i Hakim smatraju da je ovaj hadis sahih, a u rivajetu Hakima ističe se da je hadis merfu', tj. vezan za Poslanika.)

¹⁸ Prenosi se od Hasana koji kaže da je Ebu Bekre ušao u džamiju, a Vjerovjesnik (alejhi's-selam) bio na rukuu, Ebu Bekre je učinio ruku' izvan saffa, a onda preget došao u saff. Kada je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) predao selam reče: "Čuo sam duboko disanje. Ko je od vas učinio ruku' izvan saffa, a onda pristupio u saff?" Ebu Bekre kaže: "Ja, Allahov Poslaniče, pobojavao sam se da mi ne promakne rekjat, pa sam se pregeo, učinio ruku' izvan saffa, a onda došao u saff." Vjerovjesnik (alejhi's-selam) dodaje: "Allah ti povećao težnju za dobrom, ali ne čini ponovo tako nešto!" (Ovaj hadis nalazi se i u Buhariji, I/108. Vidi više o ovome u djelu *Nasbu'r-rraje* i njegovu komentaru, II/39.)

kojem su slike,¹⁹ da slike stoje iznad glave ili ispred čovjeka ili nasuprot njega, osim ako je slika tako mala da se ne može primijetiti, ili nešto što je bez duše ili odsječene glave.

Nije pokuđeno ubiti zmiyu ili akrepa,²⁰ zadržavanje imama u džamiji dok čini sedždu u mihrabu, namaz na leđima čovjeka koji sjedi i govori okrenut prema Mushafu ili oružju obješenom,²¹ ili okrenut prema svijetli, svjetiljci, ili na prostirci sa slikama ako se na njima sedžda ne čini.

¹⁹ To je samo po sebi mekruh jer podsjeća na nosioca kipa, pa kako da to bude i u namazu. (*Medžma'*, 125). Isti je slučaj kada je iznad glave klanjača, jer to bi značilo izražavanje poštovanja prema tome i sličnosti klanjanju tome, pošto slika sprječava dolazak meleka na to mjesto. Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) prenosi da je ne htijući uzela sebi zavjesu na kojoj su bile slike nekih kipova. Vjerovjesnik (alejhi's-selam) pocijepao je tu zavjesu. Aiša dodaje: "Napravila sam od toga dva jastuka koji su bili u kući na kojima se sjedi" (Buhari u poglavlju *Kitabu'l-mezalim*).

²⁰ Nastavlja sa navođenjem šta nije mekruh u namazu. Prenosi se od Ebu Hurejrea da je rekao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naredio je da se ubija dvoje crnih kad je čovjek u namazu, a to su zmiya i akrep." (Bilježi Tirmizi i kaže da je hadis hasenu sahih, I/51.)

²¹ U djelu *El-Bahru'r-ra'ik* stoji: Nije mekruh da čovjek klanja, a pred njim se nalazi Mushaf, sablja, ili neko drugo oružje bilo to obješeno ili stajalo ispred čovjeka koji klanja. Što se tiče Mushafa, to je da se ovim postupkom stavljanja Kur'ana ispred odaje poštovanje, a iskazivanje poštovanja prema Kur'anu je ibadet, a omalovažavanje Kur'ana je nevjerovanje. Ono što neko kaže da je mekruh klanjati kada Kur'an stoji obješen ispred klanjača i ističe da to slično postupku ljudi objavljene Knjige, - to se odbija i ne prihvaća, jer sljedbenici Knjige to čine da bi čitali iz nje. Ovdje nije riječ o tome. Što se tiče hladnog oružja, to se čini jer je ono oružje, i nije mekruh ili pokuđeno okrenuti se prema sablji. Vjerodostojno se prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je on klanjao a pred njim je bilo *aneze*, a to je oružje (II/34). (Hadis koji govori o namazu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da je klanjao postavivši kao sutru *aneze* prenosi Muslim, I/195.) *Aneze* slično polovini koplja ili nešto više od polovine koplja na kome se nalaze zupci kao što su na koplju; i *ukaza* je slična tome, ali kod nje se samo na jednoj strani nalazi zubac poput koplja (*Medžmu bihari'l-envel III/687*).

Pokuđeno je mokrenje, obavljanje velike nužde,²² općenje na prostoru iznad džamije, mjesta gdje se sedžda čini, zatvaranje vrata džamije, a ispravnije je da se dozvoli zatvaranje vrata džamije kada postoji bojazan za prostirku i opremu džamije.

Dozvoljeno je ukrasiti džamiju krečom i zlatnom bojom²³ i mokrenje i sl. u stanu iznad kuće u kojoj se klanja.²⁴

²² Zbog toga što se i krov džamije tretira mesdžidom, prihvaćeno je da se onaj ko je na krovu povede za onim ko je ispod krova. Ovdje se pod pojmom mekruh podrazumijeva stroga pokuđenost (*Medžeme'a*, 127), jer se džamija proteže sve do oblaka na nebu.

²³ Tj. dozvoljeno je ukrasiti džamiju kada to čini neki donator, osim zida okrenutog prema Kibli. Mutevellija to ne može raditi iz sredstava vakufa osim kad treba učvrstiti zidove džamije (*El-Binaje I/186*).

²⁴ To je mjesto u kući koja je pripremljena za namaz, i ona se ne tretira kao džamija.

Napomena: U djelu *Ed-Durr* stoji: "Mekruh je klanjati namaz sa prigušivanjem mokrenja ili velike nužde ili vjetrova i na mjestu gdje se misli da je nečisto kao što je plandište ili tor deva, klaonica, kupatilo i hamam. Ibni Hemam je kategoričan u svome stavu iznijetom u knjizi *Zadu'l-fakir*: Ako se neko okupa na mjestu u banji i klanja tu, ništa ne smeta, isti je slučaj i kada bi klanjao u svlačionici" (str. 127).

Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Čula sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako govori: "Nema namaza u prisustvu jela niti tada kada čovjek prigušuje jednu od dvije nužde," (Muslim, I/208). Ranije je rečeno da se ovo ubraja i kao razlog za ostavljanje džemata. Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao Allahov Poslanik (alejhi's-selam): "Možete klanjati u torovima sitne stoke, ali ne možete klanjati i u torovima i plandištima deva!" (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih, I/46).

Prenosi se od Omera ibni el-Hattaba (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Na sedam mjesta nije dozvoljeno klanjati: nad Kjabom, u greblju, na smetljištu, u klaonici, kupatilu i plandištu deva (tj. na mjestima pored vode gdje se deve odmaraju;) i na sredini puta." (Ibni Madže, a Ibni Seken kaže da je ovaj hadis sahih; *Et-Telhis*, I/80).

Vitr - namaz i nafile

Vitr-namaz je vadžib,¹ a Ebu Jusuf i Muhammed kažu da je sunnet. Vitr namaz ima tri rekjata² sa jednim selamom. Na svakom

¹ Vitr - namaz je vadžib kod Ebu Hanife (Allah bio zadovoljan njime). Prenosi se od Burejda (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) gdje govori: "Vitr-namaz je dužnost, i ko ne klanja vitr-namaz ne pripada nama. Vitr-namaz je dužnost i ko ne klanja vitr namaz ne pripada nama. Vitr- namaz je dužnost, i ko ne klanja-vitr namaz ne pripada nama." (Hadis prenosi Ebu Davud ne govoreći njegove vrijednosti; Hakim ga navodi u djelu *Mustedrek* i smatra ga sahihom; I/306; Ebu Munibel-Atki kaže: Meruzi je pouzdan ravija; njegov hadis se ne odbacuje, ali ga ne navode Buhari i Muslim; Nejmevi u djelu *Et-Ta'liku'l-hasen*, 2-4, činjenica je da je njegov lanac prenosilaca dobar, i to je prihvatio imam Ibni Heman; vidi hadis u djelu *Ilau's-sunen*, VI/2-22). Međutim, on kaže da je vadžib, a ne farz jer hadisi a'had ne koriste se za dokaz farza, te otuda Ebu Jusuf i Muhammed kažu da je sunnet. Brojni su dokazi i za jednu i za drugu tvrdnju iznijeti u djelu *El-Binaje* (I/816).

² Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi klanjao vitr-namaz sa tri rekjata i ne bi ih rastavljao selamom" (Nesai u poglavlju *Kejfe'l vitr bi selasin*, str. 248). Ubejibni K'ab (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da bi Allah Poslanik (alejhi's-selam) klanjao vitr-namaz sa tri rekjata. Na prvom rekjatu učio bi *Sebbihisme Rabbike'l-a'la*, na drugom *Kul ja ejjuhe'l-kafirun*, a na trećem *Kul huvallahu ehad*. Kunut-dovu činio bi prije ruku'a (Nesai, I/248 i Darekutni u svom *Sunenu*; *Ilau's-sunen*, VI/58). Ibrahim Neha'i (Allah mu se smilovao) kaže: "Abdullah ne bi učio Kunut-dovu u sunnetu sabah-namaza, nego bi učio u vitr-namazu prije ruku'a." (Ibni Ebi Šejbe prenosi i kaže da je sened ovog hadisa vjerodostojan, ali je on mursel hadis, a mursel hadisi su dokaz, kao što je rečeno; vidi *El-Dževheru'l nekijju*, I/212; navodi se da ga prenosi i Alkame do Ibni Mes'uda; u djelu *Ed-Diraje* stoji: "Lanac prenosilaca ovog hadisa je dobar," str. 116). Ebu Bekr ibni Ebi Šejbe kaže: "I mi ovo prihvatamo," a Buhari to prenosi svojim senedom do Ibni Mes'uda (Allah bio zadovoljan njime) i kaže da je učio na posljednjem rekatu vitr namaza: *Kulhuvallahu ehad*, a onda bi podigao ruke i proučio Kunut-dovu prije preginjanja na ruku (Buhari u *Refu'l-jedejni* uz isticanje da je hadis sahih, str. 28). Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao:

rekjatu vitr namaza uči se Fatiha i jedna sura. Kunut-dova uči se vazda na trećem rekjatu prije ruku'a, a poslije tekbira i dizanja ruku. Ni kod jednog drugog namaza ne uči se Kunut-dova. Muktedija će također slijediti imama kod učenja Kunut-dove kod vitr-namaza pa makar poslije ruku'a.

Kunut-dovu musallija ne uči kod sabah-namaza, suprotno mišljenju Ebu Jusufa,³ nego stoji mirno i šuti.

Pritvrđeni sunneti su:⁴ prije sabah-namaza, poslije podne, poslije akšama i jacije po dva rekjata, a prije podne i prije džume-namaza i

“Ko se boji da neće ustati koncem noći neka vitr-namaz klanja na početku noći, a onaj koji želi da ustane krajem noći neka vitr-namaz klanja tada, jer klanjanje vitr-namaza krajem noći, trezvenije je i bolje (Muslim, *Kitabu salati'l-musa'firin*, I/520).

³ Ebu Jusuf kaže da će ga on slijediti, jer je princip slijeđenje. U Kunut-dovi čovjek je mudžtehid pa se otuda ne ostavlja princip (sigurno) zbog sumnji. Kunut-dova je poput tekbira kod bajrama, tj. muktedija slijedi imama kod donošenja tekbira pri bajramima pa makar ih bilo više od šest. Ebu Hanife i Muhammed (Allah im se smilovao) kažu: “Kunut-dova je činjena radi neke potrebe, a onda je to ostavljeno.” Enes ibni Malik (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Allahov Poslanik (alejhi's-selam) činio je Kunut-dovu mjesec dana nakon ruku'a na sabah namazu proklinjući plemena Ral i Zekvan govoreći pri tome: “Griješnici, griješili su prema Allahu i Njegovu Poslaniku!” (Prenose Muslim i Buhari, stoji u djelu *Asari's-sunen*, II/19.) Na osnovu toga, nije loše učiti Kunut-dovu pri nesrećama i teškoćama u sabah-namazu i u drugim namazima, a Allah najbolje zna.

⁴ To je ono što je prakticirao Poslanik (alejhi's-selam) uz napuštanje toga ponekad. Dvije su vrste sunneta, jedan je na kome je insistirao Allahov Poslanik i sasvim malo ga izostavljao.

Abudullah ibni Šefik kaže: “Pitao sam Aišu o dobrovoljnim namazima Allahova Poslanika (alejhi's-selam) pa je rekla: “Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi klanjao u mojoj sobi prije podne četiri rekjata, zatim bi izišao i klanjao farz s ljudima, zatim bi ponovo ušao u moju sobu i klanjao dva rekjata. Sa ljudima bi klanjao farz akšama, a onda ušao kod mene i klanjao dva rekjata. Sa ljudima bi klanjao i farz jacije, zatim bi ušao u moju sobu i klanjao dva rekjata. I tako, kaže Aiša, kada bi se zora pojavila, klanjao bi dva rekjata” (Muslim, I/252). Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: “Ko klanja dnevno dvanaest rekjata sunneta bit će mu podignuta prostorija u Džennetu: četiri rekjata prije podne-namaza, dva poslije podne-namaza,

poslije džume- namaza po četiri rekjata. Po učenju Ebu Jusufa, poslije džume-namaza klanjat će se nafile od šest rekjata.

Mendub je⁵ četiri rekjata klanjati prije farza ikindije ili dva rekjata i šest rekjata poslije akšama, četiri rekjata prije jacije i poslije jacije.⁶

zatim dva rekjata poslije akšama i dva rekjata poslije jacije i dva rekjata poslije pojave zore” (Bilježi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih). Ebu Abdurrahman Sulemi kaže da je Abdullah (tj. Ibni Mes’ud) nama naređivao da klanjamo prije džume-namaza četiri rekjata nafile namaza i poslije džume četiri. (Prenosi Abdurrezak u svome *Musannefu*, tako stoji u djelu *Nasbu’-r-rajje*, II/207, a u djelu *Ed-Diraje* stoji da su prenosioci ovog hadisa svi pouzdani, str. 133. U *Asaru’s-sunne* ističe se: lanac prenosilaca je vjerodostojan, II/96, uz napomenu da je hadis mevkuf koji se tretira merfu’om.) Ovo jasno govori da je to bilo naređeno, jer je potvrđeno da je tako postupao Vjerovjesnik (alejhi’s-selam) (*Ilau’s-sunen VII/7*). Prenosi se od Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) da je rekao Allahov Poslanik (alejhi’s-selam): “Kada neko od vas klanja džumu-namaz, neka klanja poslije džume namaza četiri rekjata.” (Muslim, I/288).

⁵ Termin koji je upotrijebljen ovdje je *nedb*, a znači tražiti (moliti), a mendub je nešto što je omiljeno, lijepo, a to je ono za što se nagrađuje onaj koji to čini. Katkad se naziva i nepotvrđenim sunnetom (*es-sunne gajru’l-mu’ekkede*). To su djela koja je činio Allahov Poslanik (alejhi’s-selam), ali ih i često izostavljao.

Ibni Omer (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) prenosi od Vjerovjesnika (alejhi’s-selam) da je rekao: “Smilovao se Allah osobi koja je klanjala prije ikindije sunnet, tj. četiri rekjata.” (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun garib, I/58; u djelu *Bulugu’l-meram* spominje se na strani I/64; prenosi ga Ibni Huzejme i ističe da je sahih; u djelu *Telhis*, I/115, prenosi ga Ibni Hiban i smatra ga sahihom; *Ilau’s-sunen VII/5*.) Prenosi se od Alije da je Vjerovjesnik (alejhi’s-selam) klanjao prije ikindije dva rekjata” (Ebu Davud. Nevevi ističe da je lanac prenosilaca autentičan; *Šerhu Muslim*, I/251). Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) rekao: “Ko klanja poslije akšama šest rekjata, ne govoreći pri tome ništa što je ružno, bit će mu to ravno ibadetu dvanaest godina” (Ibni Madže i Ibni Huzejme u djelu *Et-Tergib*, I/96).

⁶ U djelu *Gunjetu’l-mustemli* (str. 369) ističe se da se klanja četiri rekjata prije farza jacije i četiri poslije. Što se tiče klanjanje četiri rekjata prije farza jacije, ne spominje se posebno hadis o tome, ali se izvlači dokaz na osnovu hadisa

Mekruh je klanjati više od četiri rekjata sa jednim selamom kod dnevnih nafile.⁷ To nije slučaj kod noćnih nafile. Selam se može predati na osmom rekjatu. Ovo ne prihvaćaju Ebu Jusuf i Muhammed. Ne može se klanjati više od osam rekjata sa jednim selamom. Najbolje je da se selam čini poslije četiri rekjata. Ebu Jusuf i Muhammed kažu da je u noćnim nafilema najbolje predavati selam poslije drugog rekjata.

Bolje je duže se zadržavati na kijamu⁸ nego činiti više rekjata.

koje prenosi veća grupa od Abdullaha ibni Mugafile koji kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Između svaka dva ezana klanja se namaz. Između svaka dva ezana klanja se jedan namaz," a onda je dodao i treći puta za onoga ko to želi" (Buhari, I/87). Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nikada nije klanjao farz jacije, a da nije ušao meni u sobu i klanjao četiri rekjata ili šest rekjata" (Ebu Davud, ali ne govori o vrijednosti ovog hadisa; u djelu *En-Nejl*, II/262, ističe se da su ljudi ovog seneda svi pouzdani).

⁷ Prenosi se od Aiše (Allah bio zadovoljan njome) da je rekla: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao bi salatu'd-duha četiri rekjata i ne bi ih rastavljao selamom" (Ebu Ja'la u svome *Musnedu*, tako stoji u djelu *Nasbu'r-raje*, I/29; i u djelu *Fethu'l kadir*, I/392, autor kaže da je lanac prenosilaca ovog hadisa dobar). Prenosi se od Muaze da je ona pitala Aišu (Allah bio zadovoljan njima) koliko je rekjata klanjao Allahov Poslanik (alejhi's-selam) duha namaza. Aiša je odgovorila: "Četiri rekjata, a klanjao bi i više, koliko je Allah htio" Muslim, I/249). Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Mi bismo pripremali misvak Poslaniku i vodu za abdest i on bi ustajao i klanjao noću koliko je Allah htio, koristio misvak i uzimao abdest, klanjao i po devet rekjata, a sjeo bi samo na osmom. Veličao bi Allaha, zahvaljivao Mu i upućivao Mu dove, a onda bi ustao, ne bi predao selam, stajao bi u namazu i klanjao i deveti rekjat. Tada bi sjeo, ponovo veličao Allaha, zahvaljivao Mu i upućivao dovu i predao selam da smo i mi čuli to" (Muslim u *Kijamu'l-lejl*, I/257). Fadl ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Noćni namaz se klanja dva po dva rekjata i sjeda se na tešehhud kod svakog drugog rekjata" (Ebu Davud u djelu *Salatu'n-nehar*, Nesai i dr.).

⁸ Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Najbolji je namaz onaj u kome se dugo stoji." (Muslim, I/211). Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) kaže: "Ako neko noću ima kakav

vird, onda je to bolje činiti sa više sedždi (rekjata), a ako ne, onda je to dugo zadržavanje na kijamu." Ovo je ispravnije. Tome idu u prilog riječi Allahova Poslanika koji kaže: "Čini što više sedždi," a Allah najbolje zna.

Napomena: Nafle koje nisu raspoređene i nisu vezane za farzove:

1. Salatu'd-duha – sastoji se od dva, četiri ili više rekjata. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao bi salatu'd-duha sa četiri rekjata i ne bi ih rastavljao selamom" (Ebu Ja'la). U Muslimovom *Sahihu* stoji ovako: "Allahov Poslanik klanjao bi salatu'd-duha sa četiri rekjata, a klanjao bi i više onoliko koliko bi Allah htio" (I/249).

U hadisu Ebu Derdaa koga bilježi Taberani stoji: "Ko klanja salatu'd-duha sa dva rekata neće biti ubilježen među nemarnike." Ummi Hanni (Allah bio zadovoljan njome) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao nafilu salatu'd-duha na Dan osvajanja Mekke sa osam rekjata, predajući selam kod svaka dva rekjata. (Ebu Davud, ali ne govori o vrijednosti ovog hadisa, I/497).

Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Samo oni koji se obraćaju Allahu čuvaju salatu'd-duha. To je namaz onih koji se Allahu obraćaju" (Hakim u svom *Mustedreku*, i smatra da je hadis vjerodostojan prema uvjetu Muslima, to potvrđuje i Zehebi, I/314).

2. Tehijjetu'l-mesdžid je namaz od dva rekjata koji se klanja u vrijeme u kome nije mekruh klanjati nafilu. Farz i Sunnet koji je vezan za ove namaze zamjenjuju *tehijetu'l-mesdžid*. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Džamijama dajte njihovo pravo!" Prisutni upitaše: "A šta je njihovo pravo, Allahov Poslaniče?" Poslanik odgovori: "Da se klanjaju dva rekjata prije nego se sjedne" (hadis eser, a nalazi se u oba sahiha ovako: "Kada uđe neko od vas u džamiju, neka ne sjeda dok ne klanja dva rekjata").

3. Salatu'l-istigfar – nafila nakon grijeha. Ebu Bekr (Allah bio zadovoljan njime) kaže: Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: "Nema nijednog čovjeka koji poćini kakav grijeh, zatim ustane, očisti se, pa klanja i zatraži oprost od Allaha, a da mu ga Allah ne oprostii," a onda bi proućio ovaj ajet: *i za one koji se, kada pogriješe ili kad se prema sebi ogriješe, Allaha sjete* (Kur'an: 3/135), ućio bi do kraja ovog ajeta (Bilježi Tirmizi koji kaže da je hadis dobar; to prenose i Ebu Davud i Nesai; *Ilau's-sunen* VII/34).

4. Istihare namaz. - Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ućio bi nas kako se klanja istihara kod svih slućajeva isto kao što bi nas ućio i surama iz Kur'ana govorećii: "Kada se neko zabrinut za nešto, neka klanja dva rekjata koja nisu farz, a onda neka

kaže: *Allahumme inni estehiruke bi ilmike ve estagfiruke ve estakkiruke bikudretike ve es'eluke min fadlike'l-azim fe inneke takdiru ve la akdiru, ve te'alemu ve la e'alemu ve ennte Allamu'l-gujub. Allahumme in kunte te'alemu enne haze'l-emre hajrun li fi dini ve me'aši ve 'akibeti emri.*

... fi 'adžili emri ve adžilhi-fakdurhu li ve jessirhu li summe barik lije fih i ve in kunte te'alemu ene haze'l-emre šerrun li fi dinni ve me'aši ve 'akibeti emri.

...fi 'adžili emri ve adžilhi-fasrifhu 'anni vasrifni 'anhu vakdur lije'l-hajre hajsu kane summe reddini bihi. - "Bože moj, ja Ti se obraćam šta da radim, obraćam se Tvome znanju i tražim moć Tvojom moći, molim Te Tvojom velikom dobrotom, jer Ti si Moćan i možeš, a ja sam nemoćan i ne mogu, Ti znaš, a ja ne znam, Ti znaš sve neviđeno i nespoznajno. Bože moj, ako vidiš da je ovaj posao od koristi meni u mojoj vjeri, u ovom i budućem životu ili je rekao: ubrzaj mi ovo djelo i odredi mi da se dogodi, omogućujući mi to i olakšaj mi ga, zatim, daj da to bude blagodat meni, a ako misliš da je ovo djelo zlo po mene, po moju vjeru, i za ovaj i za onaj svijet - ili je rekao zlo odmah ili kasnije, - onda ga odbij od mene i mene od njega, odredi mi ono što je bolje gdje god ono bilo, a onda daj da budem zadovoljan time." Poslanik je tada rekao da se označi svoja potreba, tj. u vrijeme učenja ove dove kada je spomenuta figurativno, a znak zadovoljstva, čvrsta odluka i rapoloženje da se to bez sumnje uradi. Ovo je temelj koji se uzima u obzir kod ovog pitanja. Tako stoji u djelu *El-Lum'at*. (Hadis prenosi Buhari, I/156.)

5. Noćni namaz se sastoji od dva do osam pa i više rekjata ako čovjek hoće. Ebu Umame Bahili (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Nastojte da klanjate noćni namaz, jer je to običaj dobrih ljudi koji su bili prije vas, a i način približavanja vašem Gospodaru. Time se brišu i dokidaju grijesi i sprečava grijeseenje." (Prenosi Tirmizi poglavlje *Ed-Dua'* u svome *Džamiu*, zatim Ibni Huzejme i Hakim; vidi *Et-Tergib ve't-Terhib*, I/103.) Abdullah ibni Amr ibni el - As (Allah bio zadovoljan njima) kaže da mu je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ne budi poput tog i tog koji bi ustajao noću, a ne bi klanjao noćni namaz" (Buhari, I/145).

6. Salatu't-tesbih - Ikrima prenosi od Ibni Abbasa (Allah bio zadovoljan njima) koji kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao Abbasu ibni Abdulmutalib: "O, Abbasu, o, amidža, eto da ti dam, eto da te darujem, eto da te obradujem, eto - čini deset djela, koja kada ih učiniš, Allah će ti oprostiti grijeha, i prve i posljednje učinjene, i ranije i sadašnje, i greškom učinjene i namjerno učinjene, i male i velike, tajne i javne. Tih deset svojstava su: da klanjaš četiri rekjata i na svakom od njih da učiš Fatihu i jednu suru. Kada završiš sa učenjem na prvom rekjatu, ti reci dok još stojiš:

Subhanallahi ve'l hamdulillahi ve la ilahe illellahu vellahu ekber, petnaest puta, a onda idi na ruku' i izgovori dok si na ruku'u to deset puta, potom se podigni sa ruku'a i reci to deset puta, onda idi na sedždu i reci dok si još na sedždi to deset puta, zatim podigni glavu sa sedžde i ponovo to izgovori deset puta, zatim sedždu učini i reci to deset puta, podigni se sa te sedžde i reci to deset puta, to ukupno iznosi sedamdeset i pet puta na svakom rekjatu. To ponovi na svakom od četiri rekjata. Ako možeš to da činiš svakog dana jedanput, to uradi, a ako ne možeš, onda učini svakog petka, a ako ni tada ne možeš, onda svakog mjeseca, ako ni tada ne učiniš, ti učini svake godine, ako ni tada ne učiniš, onda učini bar jednom u svom životu." (Prenose Ebu Davud, Ibni Madže i Ibni Huzejme u svome *Sahihu*. Vidi *Et-Tergib ve't-terhib*, I/115-116; ja kažem: Ebu Davud ništa ne govori o vrijednosti ovog hadisa I/499; u djelu *Et-Telhisu'l-habir*, stoji: "Ovaj hadis Ebu Ali, Ibni Seken i Hakim smatraju vjerodostojnim," I/113; Hafiz Munziri prenosi ovaj hadis na više načina, od veće grupe ashaba, kao što je ovaj hadis koga prenosi Ikrime, njega smatra jedna grupa stručnjaka da je vjerodostojan, među kojima su i hafiz Ebu Bekr El-džuri i naš učitelj Ebu Muhammed Abdurrahim Misri, i naš profesor hafiz Ebulhasan Makdisi (neka im se Allah smiluje); Ebu Bekr ibni Ebi Davud kaže: Čuo sam svoga oca gdje kaže: "Među hadisima koji govore o tesbih - namazu samo je ovaj vjerodostojan;" Muslim ibni Hadžadž (neka mu se Allah smiluje) kaže: "Ne prenosi se nijedan hadis a da ima bolji sened od ovog seneda," tj. sened hadisa koga prenosi Ikrime od Ibni Abbasa; *Ilau's-sunen*, VII/37.)

7. Salatu'l-hadždžeti. - Osman ibni Hunejf (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Moj amidža je otišao do Poslanika (alejhi's-selam) i rekao mu: "Allahov Poslaniče, obrati se dovom Allahu da mi povrati vid – ili da se tebi obratim dovom – pa nastavlja: "Allahov Poslaniče, teško mi pada to što ne vidim." I Poslanik mu reče: "Idi i uzmi abdest, klanjaj dva rekjata i prouči: *Allahume inni eseluke ve etevedždžehu ilejke bi nebijjike Muhammedin nebijj'r-rahmeti, ja Muhammed inni etevedždžehu bike ila Rabbi en jekšife li besari. Allahumme šeffi'hu fije ve šeffi'ani fi nefsi* - Bože moj, ja Te molim i okrećem se Tebi, Božijim poslanikom Muhammedom, vjesnikom milosti! Muhammede, ja se obraćam tobom svome Gospodararu da mi vrati vid. Bože moj, učini ga zagovornikom i mene samoga takvim." Vрати se od Poslanika, a Allah mu je povratio vid. (Bilježi Tirmizi koji kaže da je hadis hasenun sahihun garibun -dobar i vjerodostojan ali i jedini hadis; i Nesai prenosi svojim riječima, i Ibni Madže, a i Huzejme u svome *Sahihu*, a Hakim kaže da je ovaj hadis vjerodostojan na osnovu Buharijevih i Muslimovih uvjeta, kod Tirmizija se ne nalaze ove riječi: "a onda klanjaj dva rekjata," nego stoji da mu je Poslanik naredio da uzme abdest kako valja, a onda da prouči ovu

Učenje Kur'ana u namazu je farz⁹ u prva dva rekjata farza-namaza na svakom rekjatu nafle i vitr-namaza.

dovu; on tu dovu navodi kao što je i gore navedena; to se navodi u dovama o *Tergibu i terhibu*, I/118).

Ovaj ravija (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da se jedan čovjek obraćao Osman ibni Affanu u vezi sa nekom potrebom i Osman se nije na njega uopće obraćao niti uzimao u obzir njegovu potrebu. Taj čovjek je susreo Osmana ibni Hunejfa, požalio mu se na to i ovaj Osman mu reče: "Idi u abdesthanu, uzmi abdest, otiđi u džamiju pa klanjaj dva rekjata, a onda reci: "Bože moj, molim Te i upućujem dovu Tebi imenom našeg vjerovjesnika Muhammeda (alejhi's-selam), poslanika milosti! Muhammede, ja se usmjeravam tobom ka svome Gospodaru, da mi Gospodar ispuni moju potrebu" i tada spomeni svoju potrebu." Čovjek je otišao, učinio ovo što mu je Osman ibni Hunejf rekao, a onda pokucao na vrata Osmana ibni Affana i vratar izide, povede ga za ruku i uvede Osmanu ibni Affanu. Osman ibni Affan ga posadi pored sebe na čilim i zapita: "Kakva mu je potreba?" Ovaj čovjek mu je izložio svoju potrebu i Osman Ibni Afan mu je riješio i tom prilikom mu rekao: "Nisam se sjetio tvoje potrebe sve do ovog momenta" i dodao: "Kakvu god potrebu imaš donesi je meni i izloži." Ovaj čovjek je izišao od Osmana Ibni Affana, sreo Osmana ibni Hunejfa i rekao mu: "Allah te nagradio. Osman ibni Affan nije uzimao u obzir moju potrebu niti se osvrtao na mene sve dok ti meni nisi to rekao." Osman ibni Hunejf reče: "Tako mi Allaha, ja to nisam rekao, nego sam bio kod Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kad mu dođe jedan slijep čovjek, potuži mu se na sljepilo te mu Vjerovjesnik (alejhi's-selam) reče otprilike: "Možeš li to podnositi?" Čovjek odgovori: "Allahov Poslaniče, ja nemam vođu ko bi me vodio i ovo mi je veoma teško." I tada mu Vjerovjesnik (alejhi's-selam) reče: "Idi u abdestanu, uzmi abdest, klanjaj dva rekjata, a onda se obrati dovom ovim riječim." Osman dalje kaže: "Tako mi Allaha, nismo se ni rastavili i dok se još govor odvijao među nama, kad Poslaniku uđe jedan čovjek zdrav kao da nije imao nikakvu štetu." (Prenosi Taberani i kaže da je ovaj hadis vjerodostojan; *Meždmeu'z-zevaid*, II/279, i *Et-Tergib ve't-terhib*, I/440; vidi *Misbahu'z-zudžadže fi hadisi'l-hadždže* od muhaddisa Abdullaha Sidika Gumari i *Mefahim jeđžibu en tusahhah* od dr. Muhammeda Alevija, Malikije, Mekkelije.

⁹ Tj. raditi u smislu da je nešto obavezno osim u namazima sa dva rekjata, jer kad bi se ostavilo učenje Kur'ana na prvom i drugom rekjatu, a učilo se na trećem i četvrtom, namaz bi bio dozvoljen, ali je potrebno učiniti sehvi-

Nafilu koju je neko započeo da klanja pa prekinuo namjerno treba ispuniti¹⁰ pa makar i kod izlaska i zalaska sunca, ali ne ako je on započeo misleći da treba da je klanja. Ako je odlučio da klanja četiri rekjata¹¹ i pokvari namaz poslije prvog sjedenja ili prije njega, naklanjat će dva rekjata. Ebu Jusuf kaže: Naklanjat će četiri rekjata ako bude pokvario prije prvog sjedenja. Razilaženje postoji i kad čovjek ne bi učio Kur'an na sva četiri rekata, ili učio samo na jednom od dva posljednja rekjata i ništa više, i ako bi učio samo na prva dva ili druga dva rekjata nešto iz Kur'ana, ili ispustio kiraet kod jednog od prva dva ili jednog kod druga dva rekjata, naklanjat će dva rekjata, svi su suglasni, a ako bi proučio nešto iz Kur'ana u jednom od prva dva rekjata¹² i nigdje više ili na jednom od prva dva rekjata i jednom od

sedždu ako je to učinjeno iz zaborava, a čovjek će biti griješan ako je to uradio namjerno. (*Medžme'a*, 132).

Učenje Kur'ana je obavezno na svakom rekjatu nafile i vitr-namaza, jer je princip da su svaka dva rekjata nafile namaz. Što se tiče vitr-namaza mi smo prenijeli da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) učio Kur'an na svetri rekjata vitr-namaza.

¹⁰ Tj. nafila koja je početa iftita-h-i tekbirom ili stajanjem do slijedećeg parnog rekata ako je to bila namjera, jer ona što je izvršena to je ibadet pa je otuda potrebno dovršiti namaz, da ne bi došlo do pokvarenosti namaza na osnovu riječi Uzvišenoga: *I ne ništite djela svoja* (Kur'an: 48/33). Riječi navedene u osnovnom tekstu kod izlaska i zalaska, znači izlaska Sunca i njegova zalaska, pa ako namaz bude pokvaren onda ga dotična osoba mora nadoknaditi, a ne mora ako je počeo da klanja misleći da je obavezan pa se sjetio da ga je izvršio. Tada prelazi u nafilu i prestaje mu biti obaveza.

¹¹ Kao npr. salatu'd-duha, tj. pokvario namaz poslije prvog sjedenje ili prije toga, pa će nadoknaditi dva rekjata, jer je rečeno da se nafila klanja dva po dva rekjata. Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) kaže da će naklanjati svečetiri rekata ako bude prije pokvaren namaz uzimajući u obzir da se počelo zbog zavjeta.

¹² Ako bi proučio na prvom od dva rekjata nešto iz Kur'ana, nadoknadit će četiri rekjata, zajedničko je mišljenje, jer je došlo do kvarenja tih rekjata, a ostao je samo početni tekbir, pošto izostavljanje učenja Kur'ana u namazu u rekjatu prvog dijela neće pokvariti iftita-h-i tekbir. Imam-i Muhammed misli da će naklanjati dva rekjata, jer izostavljanje učenja Kur'ana na jednom od dva rekata, izaziva kvarenje i početnog tekbira, tj. pristup u namaz sa dotičnim početnim tekbirom.

druga dva rekjata, naklanjat će naflu od četiri rekjata. Imam-i Muhammed kaže da će ovdje naklanjati dva rekjata.

Ako bi čovjek koji klanja ispustio prvo sjedenje u naflil¹³ neće pokvariti naflu. Imam-i Muhammed misli suprotno.

Ako bi se neko zavjetovao¹⁴ da klanja naflu na određenom mjestu i tu naflu izvrši na nekom manje časnom mjestu, nafla je uredu i to je dozvoljeno. Ako bi neka žena odlučila i obavezala se da klanja¹⁵ ili da posti sutradan pa dobije menstruaciju ona će biti obavezna da to nadoknadi. Poslije neće klanjati sličnu naflu.¹⁶

¹³ Tj. u naflil koju je naumio da klanja sa četiri pa više rekjata, jer on, kada je stupio na treći rekjat, bez zadržavanja na prvom sjedenju, znači da je tu naflu učinio kao da ima jedno sjedenje sa četiri rekjata, ako hoće, ili sa šest ili osam rekjata. Ranije je već istaknuto da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao osam rekjata, a sjeo je samo na posljednjem rekatu. Ovako stoji kod Muslima.

¹⁴ Termin *nezr* ovdje upotrijebljen znači da se musliman sam obavezao na ibadet koji je po svojoj vrsti blizak farzu ili vadžibu, o čemu će biti govora na drugom mjestu, ako Allah da, pa ako bi se neko obavezao da će klanjati u Mesdžidu'l-haramu i to klanjao u džamiji Allahova Poslanika (alejhi's-selam) ili u Bejt-i mukaddesu, ili u džamiji Beni Umejje, ili na drugom mjestu, dozvoljeno je, jer je bio cilj približavanje Allahu, a to je ispunjeno.

¹⁵ Ako bi se žena obavezala da će sutra nešto klanjati ili postiti, a onda sutradan dobila menstruaciju, onda će ona biti obavezna to nadoknaditi, jer je ibadet nezrom preuzeta obaveza, a menstruacija sprječava obavljanje, a ne obavezu ili dug, kao što je post uz ramazan (*Medžme'a*, 134).

¹⁶ Kaže se da se pod ovim podrazumijeva zabrana obavljanja jednog namaza dva puta u džematu u jednoj džamiji na osnovu kazivanja Ebu Hurejrea (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže da su izostajali neki ljudi u nekim namazima pa je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Mislio sam da naredim nekome ko bi klanjao, imamio ljudima, a ja da izostanem i potražim one koji su izostali iza namaza, pa da naredim da im se kuće spale snopovima drva, jer da je znao bilo ko od njih da se u džamiji nalazi i kost sa nešto debela mesa, on bi došao u džamiju, tj. na jaciju namaz" (Buhari i Muslim, a ovo su riječi Muslima, I/232).

Šejh Zafer kaže da je bio propisan i drugi džemat, Poslanik ne bi pokazivao interesovanje da spali kuće onih koji su izostali iz prvog džemata, s obzirom

Nafila je ispravna i kada se klanja sjedeći¹⁷ i kada je čovjek sposoban da klanja i stojeći, a ako bi sjeo nakon što je zanijetio nafilu stojeći, dozvoljeno je, ali mekruh ako to čini bez razloga. Ebu Jusuf i

da postoji mogućnost da su mogli stići u drugi džemat. Pošto je ovo tačno, mi možemo zaključiti da je obavezno dolaženje u prvi džemat i da je klanjanje u džematu po drugi put u jednoj te istoj džamiji, mekruh, jer se oni ne bi sakupili kad bi znali da ih neće promašiti drugi džemat. On dodaje da se ova pokuđenost odnosi samo na mahalsku džamiju, jer nema nikakvog razloga da se odnosi na glavnu džamiju u čaršiji, itd. Tu su ljudi svi jednaki, nema prava jedna grupa nad drugom. Ovo je mezheb Ebu Hanife, a to su prihvatili i Malik i Šafi kako stoji u djelu *Rahmetu'l-umme* (str. 24). Prenosi se od Ebu Seida (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Dođe neko, a Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je već bio klanjao i Poslanik reče: "Koji će od vas pristupiti ovome?" Neko ustade i klanjaše s njim." (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis dobar.) Ovakav sud zastupa više znanstvenika, ashaba Vjerovjesnika (alejhi's-selam), a i tabija. Svi oni kažu da nije loše da se u džematu klanja u jednoj džamiji u kojoj je već klanjato. To prihvataju i Ahmed i Ishak, itd. (I/30). (Hadis navode, i Ahmed, Ebu Davud i Hakim, koji kaže da je ovaj hadis vjerodostojan prema uvjetima Muslima, *Asari's-sune*, I/136; vidi dopunu ovoga u *Ilau's-sunen*, IV/247.)

¹⁷ Nafila učenja sjedeći bit će valjana, ali onda kada postoji kakva isprika, razlog za to. Namaz će biti valjan apsolutno, bio on farz ili nafila kada neko klanja sjedeći ili ležeći, ali kada ima opravdanje. Umran ibni Husajn (Allah bio zadovoljan njime) prenosi, a imao je hemoroide, da je jednog dana pitao Allahova Poslanika (alejhi's-selam) o namazu čovjeka koji klanja sjedeći. Poslanik odgovori: "Ako čovjek klanja stojeći, to je bolje, ako klanja sjedeći imat će pola nagrade onoga koji klanja stojeći. Onaj koji klanja ležeći imat će pola nagrade onoga koji klanja sjedeći" (Buhari, I/150.) Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže da bi Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao sjedeći kad bi bio bolestan ili bio umoran. (Bilježi Ebu Davud.) Abdullah ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže: Slušao sam da Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Namaz čovjeka koji klanja sjedeći jednak je polovini namaza čovjeka koji klanja stojeći." Jednog dana sam došao Poslaniku i našao sam ga kako sjedi, stavio sam svoju ruku na njegovu glavu, a on je upitao: "Šta ti je, Abdullahu?" Abdullah odgovari: "Prenešeno mi je Allahov Poslaniče, da si ti rekao: "Namaz čovjeka koji klanja sjedeći je ravan polovini namaza čovjeka koji klanja stjeći, a ti klanjaš sjedeći." Poslanik odgovori: "Da, ali ja nisam kao neko od vas." (Prenosi Muslim.) Nevevi ističe: "Tj. moj sevap u nafili dok sjedim je kao moj namaz kojeg klanjam stojeći." (Stoji u *Nasbu'r-raje*, II/151).

Muhammed smatraju da nije dozvoljeno to činiti bez opravdanja. Putnik će klanjati nafilu¹⁸ izvan gradskog naselja išaretom bez obzira na koju stranu se prevozno sredstvo usmjeravalo. Nafilu može nastaviti i silaskom,¹⁹ što je suprotno mišljenju Ebu Jusufa, a započetu nafilu na zemlji ne može nastaviti u prevoznom sredstvu.

¹⁸ Tj. izvan grada koji namjerava da oputuje. Njemu je dozvoljeno skraćivanje namaza bez obzira kojim sredstvom on putovao, bilo životinjom ili avionom. On će klanjati dajući znak, tj. pokazujući da spušta glavu kod ruku'a i sedžde. Glavu će spuštati niže kod činjenja sedžde nego kod činjenja ruku'a. On neće dizati prema licu sedžadru na kojoj klanja ili drugo nešto. To neće činiti ni bolesnik kod klanjanja obaveznog namaza kada ga klanja išaretom.

U ovakvoj situaciji nije uvjet da se taj koji klanja okreće prema Kibli sve dok je putnik i putuje. Amir ibni Rebia (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Vidio sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako jaše na jahalici i klanja nafilu naginjući svoju glavu bez obzira na koju stranu bio usmjeren. Ovako Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nije činio kada je klanjao propisane namaze-farzove" (Buhari, I/138). Džabir (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) klanjao bi na svojoj jahalici gdje god je ona bila usmjerena, a kada je htio da klanja farz, sišao bi i okrenuo se prema Kibli." (Prenosi Buhari.)

¹⁹ Tj. ako bi započeo namaz nafilu jašući, a onda sišao, nastaviti će da klanja što je preostalo, ali sa rukuom i sedždom suprotno mišljenju Ebu Jusufa, koji kaže: "On će ponovo početi nafilu kada siđe. Penjanjem na jahalicu ne može nastaviti namaz - tj. ako je otpočeo klanjati nafilu na zemlji, zatim se uspeo - nego će ponovo početi namaz." Razlika šta je prvi obavio na najpotpuniji način svoje obaveze, jer njegov iftitah-i tekbir nije bio vezan za ruku, i sedždu, pošto on klanja sjedeći na svojoj životinji. U drugom slučaju nije jer obavlja manje od onoga što je bio obavezan, pošto njegov početni tekbir zahtijeva i ruku' i sedždu, jer klanja stojeći na zemlji. Kod jahanja, namaz se izražava naginjanjem kod ruku'a i sedžde.

Poglavlje – Teravij namaz

Teravija je sunnet-i muekkede,¹ potvrđeni sunnet koji se klanja svake noći uz ramazan poslije jacie, a prije vitr-namaza u džematu sa

¹ Teravija je sunnet-i muekkede i muškarcima i ženama na osnovu saglasnosti ashaba i drugih imama poslije njih. Onaj koji niječe teraviju je zalutao, njegovo svjedočenje se odbija, jer je on osoba koja uvodi novotarije u vjeru (*Medžme'a*, 135). Teraviju su ustrajno klanjali Hulefa'i-rašidin i drugi poslije njih. Vjerovjesnik (alejhi's-selam) objasnio je zašto nije stalno klanjao teraviju u džematu riječima: "Bojao sam se da ne shvatite da je farz." Ljudi su klanjali teraviju poslije Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i pojedinačno, a drugi su klanjali u džematu sa ljudima dok halifa Omer ibni el-Hattab (neka je Allah zadovoljan njime) nije uveo da se klanja u džematu 14. ili 17. g. po Hidžri kada je naredio Ubeju ibni K'abu da klanja sa ljudima. U tome su ga pomogli ashabi (neka je Allah zadovoljan njima), složili se s njime, tražili da se to klanja, a da niko nije to osporio." Alija (Allah mu blagoslovio lice) hvali Omera (neka je Allah zadovoljan njime) riječima: "Neka Allah obasja kabur Omera kao što je on obasjao naše džamije."

Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) podsticao bi ljude da klanjaju teraviju uz ramazan, ali ne i da im to naređuje čvrsto i odlučno. Govorio bi: "Ko klanja teraviju i posti ramazan - Allah će mu oprostiti grijeha koje je počinio." Allahov Poslanik (alejhi's-selam) umro je, a tako se zadržalo i u vrijeme hilafeta Ebu Bekra i početkom hilafeta Omera (neka je Allah zadovoljan njime) (Muslim, I/279).

Sa'lebe ibni Malik Kurezi (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) izišao je jedne noći za vrijeme ramazana i primijetio ljude kako klanjaju u jednom dijelu džamije. Poslanik je pitao: "Šta ovi rade?" Neko odgovori: "Allahov Poslaniče, ovi ljudi ne znaju ništa iz Kur'ana pa Ubej ibni K'ab uči, a oni klanjaju za njim kako on uči." Poslanik dodade: "Dobro čine i pravo su postupili" Poslanik im nije to zamjerio (Bejheki u djelu *El-Mearife*, čiji je lanac prenosilaca dobar; *Asaru's-sunen* II/49.)

Abdurrahman ibni Auf (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Uzvišeni Allah propisao je kao obavezu postu mjesecu ramazanu svima vama, a ja kao sunnet, da ibadetite. I ko

dvadeset rekjata,² sa deset selama i sjedenja poslije svaka četiri rekjata, koliko traju ta četiri rekjata.

Sunnet je da se prouči jednom Kur'an klanjajući teraviih-namaz,³ a da se ne zanemaruje zbog lijenosti ljudi. Mekruh je klanjati teraviju

posti ramazan i ibadeti s uvjerenjem, oslobađa se grijeha i postaje čist kao kad ga je majka rodila" (Nesai; lanac prenosilaca je dobar.)

² Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ibadetio u vrijeme ramazana više nego drugim mjesecima." (Prenosi Muslim.) Šejh Zafer kaže: "Ako je nafla od osam rekjata bila kod Poslanika (alejhi's-selam) tokom cijele godine, on je u vrijeme ramazana klanjao i nafile sa više rekjata, dvadeset ili još više. Saib ibni Jezid (Allah mu se smilovao) kaže: "Klanjali smo teraviju u vrijeme Omera ibni el-Hattaba (neka je Allah zadovoljan njime) sa dvadeset rekata, a onda i vitr- namaz." (Prenosi Bejheki u djelu *El-Ma'rife*; Znalac Subki smatra da je ovo kazivanje vjerodostojno i ističe u djelu *Šerhu'l-minhadž (Et-Taliku'l hasen)*, II/54-55; on ovo prenosi i na drugi način i kaže: "Muslimani su u vrijeme Omera ibni el-Hattaba (neka je Allah zadovoljan njime) klanjali teraviju ramazanom sa dvadeset rekata, a učili bi po sto ajeta tako da su se oslanjali i na svoje štapove u vrijeme Osmana ibni Affana zbog dugog stajanja u namazu." Nevevi ističe u svom djelu *El-Hulasa* da je ovo kazivanje vjerodostojno; to ističe i Iraki u djelu *Šerhu't-Tehzib*, Sujuti u *El-Mesabihu*, kao što stoji i u djelu *Asari's-sunnen* i *Et-Ta'liku'l-hasen*; *Ilau's-sunnen*, VII/60; Ibni Kudame navodi u djelu *El-Mugni*: Odabrano je mišljenje Ebu Abdullaha Ahmeda ibni Hanbela da teravija ima dvadeset rekjata; to navodi i Sevri, Ebu Hanife i Šafi, a Malik smatra da teravija ima tridesetšest rekjata, (I/803.)

³ Abdullah ibni Amr ibni Hafz kaže da ga je više ljudi obavijestilo da je Omer ibni Abdulaziz naredio učacima Kur'ana da klanjaju teraviju i uče Kur'an na svakom rekjatu po deset ajeta. *El-Mudevvene*, I/194). Hakim prenosi senedom: Muhammed ibni Halid - Muksin ibni Seid, da bi Muhammed ibni Ismail Buhari sabrao prve noći ramazana svoje prijatelje i klanjao s njima teraviju i učio bi na svakom rekjatu dvadeset ajeta. To bi činio sve dok ne bi proučio sav Kur'an. Pored toga na sehuru bi proučio jednu polovinu ili trećinu Kur'ana i hatmu predao na sehuru svake treće noći, a svakog dana proučio bi hatmu. Tu hatmu predao bi u vrijeme iftara govoreći: "Molba se uslišava kod svake predaje hatme" (*Fethu'l-bari*, 482; Vidi dopunu ovih riječi o teraviih-namazu u djelu *Ilau's-sunnen – Bezlu'l medžhud*, ili *Haberu'l-mesalik* komentar *Muvette* Imam-i Malika, muhaddisa i fakiha. Vidi opširnije o ovoj temi u mom djelu nazvanom *Es –Sijamu ve ahkamuhu*).

sjedeći⁴ ako postoji mogućnost da se može klanjati stojeći. Vitr- namaz klanja se u džematu samo u vrijeme ramazana, a najbolje je klanjati sunnete kod kuće osim teravijah-namaza.⁵

⁴ Mekruh je klanjati teraviju sjedeći radi njene važnosti i pritrđenosti. U djelu *El -Hanije* stoji: Klanjanje teravije sjedeći, svi su prihvatili da nije lijepo, osim ako ne postoji opravdanje. Kod dopuštanja da li se može klanjati sjedeći razišli su se učenjaci, pa neki kažu da nije dozvoljeno sjedeći klanjati teraviju bez opravdanja, kao što je slučaj sa sunnetom sabah-namaza. Drugi kažu da je dozvoljeno, i to je ispravno. Za sunnet sabah namaza to se ne može reći, jer neki kažu da je sunnet sabah-namaza vadžib, međutim, nagrada za klanjanje sjedeći teravije-namaza iznosi pola sevaba od klanjanja teravije stojeći.

⁵ Zejd ibni Sabit (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Klanjajte, o, ljudi, i u vašim kućama sunnete, jer je najbolji sunnet koga je čovjek klanjao u svojoj kući, a obavezni namaz u džamiji" (Nesai, čiji je sened dobar). Autor djela *El-Bedai'i* kaže o sunnetima teravijah-namaza da tu spada džemat i mesdžid, jer je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) predvidio da se klanja u džematu i u džamiji. To su radili i ashabi (neka je Allah zadovoljan njima). Klanjali su teraviju u džematu i to u džamiji. Njihovo klanjanje teravije u džematu i u džamiji zasnovano je na sunnetu, itd. (I/288).

Poglavlje o pomračenju¹

Imam koji klanja džumu-namaz, klanjat će sa ljudima dva rekjata kod pomračenja Sunca i kod svakog rekjata učinit će po jedan ruku'. Kur'an će učiti duže, ali usebi.² Ebu Jusuf i Muhammed kažu da će učiti naglas, a onda će se obratiti dovom i učiti sve dok ne

¹ Termin *el-kusuf* koji je ovdje upotrijebljen odnosi se na pomračenje Sunca, a termin *el-husuf* za pomračenje Mjeseca, pa se kaže: *keseleti's-šems, husife'l-kamer* -Pomračilo se Sunce, pomračio se Mjesec. Termini *kusuf* i *husuf* koji se nalaze u hadisu navedeni su po pretežnoj upotrebi. (*Medžme'a*, 138). Ebu Mes'ud Ensari (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Sunce i Mjesec su, doista, dva Allahova znaka kojima Allah zaplaši Svoje robove. Do njihova pomračenja ne dolazi zbog smrti nekog čovjeka. Kada primijetite neko od ovih pomračenja vi klanjajte i obraćajte se Allahu dovom sve dok se to ne prestane." Muslim u djelu *Kitabu'l-kusuf*, II/628).

Imam koji klanja džumu klanjat će sa ljudima, uspostaviti namaz kao što se to čini za vrijeme džume, poput vladara ili onoga ko ima ovlaštenje da klanja džumu, jer je to vrsta sastanka i traži punu pažnju da ne bi došlo do smutnje.

² Abdullah ibni Amr (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) kaže: "U vrijeme Allahova Poslanika (alejhi's-selam) došlo je do pomračenja Sunca i Poslanik (alejhi's-selam) je ustao da klanja i skoro nije ni učinio ruku', pa ga je učinio, skoro se nije ni podigao, pa se podigao skoro nije učinio ni sedždu, pa je učinio, skoro se nije podigao pa se podigao, skoro nije učinio sedždu, pa je učinio, skoro se nije podigao pa se podigao, a slično tome je uradio i u drugom rekjatu." Nesai dodaje: Stajao je na kijamu, ruku'u, i sedždi i sjedenje činio." (Ebu Davud, *Fi'l-Kusuf*, str. 174, Hakim u *Mustedreku*, I/333, dodaje: "Svi prenosioci su pouzdani;" Ibni Hazm u djelu *El-Muhalla*, V/100, kaže, nakon što je prenio hadise o ruku'u; dva do pet ruku'a. "Sve je ovo sasvim tačno i vezano za Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i njegov postupak, a to su radili i ashabi i tabije."

Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao je namaz vezan za pomračenje pri čemu je učio Kur'an naglas." (Prenosi Tirmizi i kaže da je ovaj hadis hasenun sahih, a po verziji Ibni Abassa, Poslanik je učio Kur'an usebi, jer je to bio njegov dnevni namaz.)

iščezne pomračenje i dok se ne pojavi Sunce. Imam neće učiti hutbu,³ a ako ne prisustvuje džematu, ljudi će klanjati pojedinačno dva ili četiri rekjata, slično kao kod pomračenja mjeseca - husufu,⁴ tami, jakom vjetru i nečem što izaziva veliki strah.

³ Imam neće držati predavanja prilikom pomračenja, a ono što govori da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) održao predavanje, bio je odgovor ljudima i pobijanje shvatanja da je došlo do pomračenja Sunca zbog smrti Poslanikova (alejhi's-selam) sina Ibrahima.

⁴ Slično se klanja u vrijeme jake tame dnevno, žestokog vjetra i grozote, zemljotresa, oluja, rasprskavanja zvijezda i jakog svjetla noću, snijega, trajne kiše, općih bolesti poput kolere i svake druge kuge, a u drugim slučajevima - ne.

Nevevi (Allah mu se smilovao) u djelu *Šerhu'l-Muhezzeb* kaže da Šafi (Allah mu se smilovao) i njegovi istomišljenici kažu da su Allahovi znaci, osim dva pomračenja, tj. Sunca i Mjeseca, potres, oluje, tama, žestoki vjetar i tome sl.. Za ove pojave ne klanja se u džematu nego je preporučeno da se klanja pojedinačno, Ebu Derda (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi provodio noć kada bi bila jako vjetrovita u džamiji sve dok se ne smiri vjetar. Ako bi se desilo pomračenje Mjeseca ili Sunca, Poslanik bi provodio vrijeme u namazu sve dok se ne rastupi tama" (Taberani u djelu *El-Kebir, Medžmeu'z-zevid*, I/225).

U *Medžme'u* stoji: Ljudi će klanjati pojedinačno, jer je teško okupiti ljude noću, a i iz bojazni da ne dođe do smutnje. Autor ovog djela kaže: "Jer su to sve zaplašujući Allahovi znaci. Uzvišeni Allah plaši svoje robove da se prođu grijeha i vrate na pokornost, u čemu ostvaruju svoju pobjedu i spasenje. Najbliži način za čovjeka da se vrati svome Gospodaru jeste namaz (str. 139).

Poglavlje o kišnoj dovi (istiska')

Za vrijeme kišne dove (istiska')¹ ne klanja se u džematu, nego se čini dova i traži oprost, a ako bi ljudi klanjali pojedinačno, dozvoljeno je. Ebu Jusuf i Muhammed kažu: Klanjat će² imam sa

¹ Termin *istiska* znači traženje kiše od Uzvišenog Allaha kad nastupi suša uz zahvalu Allahu i izražavanje teškog stanja i traženje oprosta. Kišna dova ustanovljena je na osnovu i Kur'ana i hadisa i idžma'a.

Autor djela *El-Bedai'* kaže da nema nijednog hadisa koji govori da je Vjerovjesnik klanjao za vrijeme kišne dove, nego je potvrđeno i dokazano da je činio dovu. Tako se prenosi od Omera (Allah bio zadovoljan njime). (Preuzeto iz *Ilau's-sunen*, VIII/155.)

Enes Ibni Malik (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Dok je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) držao hutbu jedne džume-namaza, dođe neki čovjek, obrati se Poslaniku i reče: "Allahov Poslaniče, suša, nema kiše! Zamoli Allaha da nas napoji i da kišu!" Allahov Poslanik prouči dovu, kiša nam pade tako brzo da skoro nismo bili stigli ni do naših kuća. Tako nam je kiša padala sve do slijedeće džume-namaza. Taj isti čovjek, kaže Enes ibni Malik, dođe - ili možda neko drugi - i reče: "Allahov Poslaniče, zamoli Allaha da nam obustavi kišu", i Allahov Poslanik (alejhi's-selam) prouči: "Bože naš, oko nas, a ne na nas!" Primijetio sam, kaže Enes, da se oblaci rastavljaju desno i lijevo, puni kiše, ali kiša ne pada niti kisnu građani Medine (Buhari I/138).

² Hišam ibni Ishak, prenoseći od svoga oca, kaže da mu je oca poslao Velid ibni Ukbe, u vrijeme dok je bio guvner Medine, do Ibni Abbasa i zamolio ga da čini kišnu dovu kako je radio Allahov Poslanik (alejhi's-selam). Ja sam otišao do Ibni Abbasa i on reče: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) izišao bi skrušeno i skromno obučen do mjesta gdje se klanja, ne bi držao hutbu, kao što vi držite ovu vašu hutbu, nego bi ustrajao u činjenju dove tako skrušeno, donoseći tekbire, uz klanjanje dva rekjata namaza poput bajram-namaza" (Tirmizi koji kaže da je hadis hasenun sahih, I/73). U djelu *En-Nejl* stoji da većina učenjaka objašnjavaju šta se misli pod pojmom "kao bajram-namaz," da se odnosi na broj rekjata, učenje Kur'ana naglas u namazu i da se namaz klanja prije hutbe (III/232).

Šejh Zafer kaže: "Ovim se ne misli sličnost ovog namaza da sadrži tekbire kao što je to kod dvaju bajrama."

Napomena:

O lijepom izlaženju radi kišne dove Šejh Zafer kaže: "Kažu, lijepo je da se izlazi tri dana iz dana u dan, a nije poznato niti se prenosi da se izlazilo radi kišne dove više od tri dana. Imam-i Šafi (Allah mu se smilovao) kaže da je lijepo izlaziti tri dana. Međutim, Poslanik (alejhi's-selam) je izlazio samo jedanput. On, kada bi izlazio radi kišne dove, odmah bi mu bila uslišana dova, onako kako je utvrđeno brojnim hadisima. Tako su postupali i ashabi (neka je Allah zadovoljan njima), kako je meni poznato. Kažu, imam bi im naređivao da poste tri dana prije izlaska, da ne čine nasilje i da ustraju u činjenju dobra; četvrti dan bi izišli također posteći. I jedan i drugi postupak imaju utjecaja na uslišavanje dove. Ovo navodi Hafiz u djelu *Et-Telhisu'l-habir* detaljno. Kažu, izlazili bi i starci i djeca i stoka, jer njihova dova može biti kabulnija kao što navodi Buhari prenoseći od Mus'aba ibni Sa'da koji kaže: "Sa'd misli da on ima prednost nad drugima." Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Da li ćete biti opskrbljeni i pomognuti bez vaših siromaha?" Darekutni i Hakim navode hadis Ebu Hurejrea vezan za Poslanika gdje kaže: "Jedan od vjerovjesnika izišao je," a u verziji Ahmeda stoji: "Izišao je Sulejman (alejhi's-selam) - da moli za kišu kad primijeti mrav, podigao svoje noge prema nebu. Pa je rekao: "Vratite se, uslišana vam je dova radi ovog mrava." (Prenijeto iz djela *Ilau's-sunen*, VIII/157.) Kada su ljudi izišli na kišnu dovu jedne godine u kojoj je stoka od zime stradala, emiru'l-muminin Omer (Allah bio zadovoljan njime) ustao je i rekao: "Bože naš, mi smo posredovali kod Tebe sa našim Poslanikom, i Ti si nas napajao. Mi sad posredujemo Tebi preko amidže tvoga Vjerovjesnika, pa nas napoji." (Prenosi Buhari.) U verziji Zubejra ibni Bekkara u djelu *El-Ensab* stoji da je Abbas (Allah bio zadovoljan njime) učio dovu i rekao: "Nijedna nesreća ne pogađa bez grijeha, i ona se može odstraniti samo teobom, pa se narod usmjerio sa mnom Tebi zbog moga mjesta kod Tvoga Poslanika, a ove naše grijesne ruke, pružamo Tebi. Mi ti se obraćamo teobom, napoji nas obilatou kišou i sačuvaj nas, Bože naš, radi Tvoga Vjerovjesnika u srodstvu sa njegovim amidžou," pa se nebo naoblačilo kao brda, napojilo zemlju i ljudi oživjeli. Ljudi su krenuli prema Abbasu dotičući ga i govoreći mu: "Čestitamo ti, o, ti koji si napojio dva harema, Mekku i Medinu". Omer (Allah bio zadovoljan njime) kaže o njemu: "Ovo je, tako mi Allaha, posredstvo do Allaha i mjesto priznato kod njega." U vezi s tim Ibni Abbas ibni Utbe, sin njegova brata, citira slijedeće stihove: "Zahvaljujući mome amidži, Allah napoji Hidžaz i njegovo stanovništvo u predvečerje kada je činio dovu u odmaklim godinama," itd.

Vrijeme namaza kada se čini kišna dova je kao i vrijeme bajram-namaza - na osnovu hadisa koga prenosi Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) u kome stoji: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) izišao je radi kišne dove kada se

ljudima dva rekjata u kojima će naglas učiti Kur'an. Poslije ta dva rekata održat će³ dvije hutbe kao za vrijeme bajrama, po mišljenju Muhammedu, a po mišljenju Ebu Jusufa, imam će održati samo jednu hutbu. Prisutni ljudi neće izvrtati svoje ogrtače⁴. Imam će, po Muhammedovu mišljenju, izvrnuti ogrtač. Ljudi će izlaziti samo tri dana na mjesto gdje se čini kišna dova, čemu neće prisustvovati nemuslimani.⁵

pojaviła obrva sunca pri izlasku..." Pri kišnoj dovi Poslanik (alejhi's-selam) bi učio: "*Elhamdu lillahi Rabbil alemin, er-rahmanni'r-rahim, maliki jevmi'd-din, la ilahe illallah jefalu ma jurid, Allahume ente Allah la ilahe illa ente, entel-ganijju ve nahnul-fukarau, enzil alejne'l- gajse vedž'al ma enzelte lena kuvveten ve belagan ila hin* - Tebe, Allaha, Gospodara svjetova, hvalimo, Milostivog, Samilosnog, Vladara Dana suđenog. Nema drugog Boga osim Allaha. On čini šta hoće. Bože naš, Ti si Allah, nema drugog Boga osim Tebe. Ti si bogat, a mi smo siromašni, spusti na nas kišu, i u tome što spuštaš, osnaži nas time do određenog vremena." (Hadis prenosi Ebu Davud.)

³ Poslije toga imam hatib će održati jednu hutbu, jer je cilj ovog čina dova, a ne hutba, po mišljenju Ebu Hanife, jer hutba treba džemat, a u ovom slučaju nema džemata.

⁴ U djelu *El-Misbah* stoji da je terminu "*kalebe*" paradigma "*darebe*", a "*kalebet ridaa*" znači izvrnuti ogrtač, ono što je gore da dođe dolje. Ubad ibn Temim prenosi od svoga amidže (neka je Allah zadovoljan njime): "Vidio sam Poslanika (alejhi's-selam) jednog dana kada je izišao da moli za kišu. On je tada okrenu svoja leđa ljudima, okrenuvši se prema Kibli, učio je dovu, izvrnuo svoj ogrtač, a onda nam klanjao dva rekjata namaza učeći u njima Kur'an glasno" (Buhari I/139). Ajni, komentirajući Buharija, kaže: "Termini *tahvil* i *kalb* imaju jedno te isto značenje, ovdje u tekstu" (III/438).

Napomena: Neki znanstvenici ističu da je izvrtanje ogrtača od strane Vjerovjesnika (alejhi's-selam) imao smisao optimizma, jer je to prelaženje iz jednog stanja u drugo, prelaženje iz nečega u nešto kako bi to bio znak njihova prelaska iz stanja suše u stanje plodnosti i njihovo prelaženje iz teškog stanja u blagostanje (*Nasbu'r-raje*, II/243).

⁵ Na osnovu riječi Uzvišenoga: *Molitva nevjernika je stvar izgubljena* (Kur'an: 13/14), jer su oni izazvali Allahovu srdžbu i otuda nije poželjno njihovo prisustvo kada se traži Allahova milost (*Medžme'a*, 140). U djelu *Ed-Durr* stoji: Nema smetnje da oni sami mole za kišu.

O prispjevanju na farz-namaz

Kad neko započne klanjati farz,¹ a uspostavi se džemat, on će prekinuti svoj namaz ako nije učinio sedždu prvog rekjata i pristupit će klanjanju za imamom, a ako je klanjao prvi rekjat i učinio sedždu, u četverorekjatnom namazu, on će završiti dva rekjata i pristati za imamom. U slučaju da je učinio sedždu trećeg rekjata, završit će namaz i pristupit će imamu. To će mu biti nafila, osim u slučaju ikindije.² Kod sabah-namaza i akšama, on će prekinuti namaz i pristupit će imamu ako nije vezan za sedždu drugog rekjata, a ako je učinio sedždu od drugog rekjata, završit će namaz i neće pristupiti da klanja za imamom. U slučaju da neko klanja podnevski sunnet ili sunnet džume-namaza, pa se prouči ikamet, ili hatib počinje da uči hutbu on će prekinuti svoj sunnet poslije dva rekjata, a neki kažu, završit će sunnet.

Pokudeno je da neko iziđe iz džamije³ kada je proučen ezan u njoj prije nego što klanja namaz za koji je proučen ezan, osim da se

¹ Tj. prouči se ikamet i uspostavi se namaz toga farza, onaj ko je sam počeo završit će dva rekjata, zbog zabrane klanjanja nafile od jednog rekjata. Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Nije dozvoljena nafila od jednog rekjata!" (Prenosi Muhammed u *Muvetti*, str. 146.)

² Isto tako, mekruh je klanjati nafilu poslije farza sabah-namaza dok ne iziđe Sunce, zatim poslije ikindije-namaza dok ne zađe Sunce. Ranije je naveden hadis o ovome u poglavlju "O vremenima u kojima je mekruh klanjati."

³ Ebu Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam.) rekao: "Nema nikoga ko čuje ezan u ovoj mojoj džamiji pa onda iziđe iz nje osim radi neke potrebe, pa se ne vrati u džamiju, a da nije munafik" (Taberani u djelu *El-Evsat*, prenosioci ovog hadisa su svi pouzdani; *Medžmeu'z-zevid*, I/144). Ebu Hurejre također prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) vidio nekog čovjeka kako izlazi nakon što je mujezin proučio ezan pa je rekao: "Ovaj čovjek pogrešio je i prema Ebu-l Kasimu" (Muslim). Ako neko sam klanja zbog razloga kao npr. da mu se približiva termin za putovanje, ili bude bio bolestan, ili bude imao neku drugu ispriku pa ne može ostati u džamiji da klanja zajedno, njemu se

tim ezanom uspostavlja drugi džemat. Ako je klanjao, neće biti mekruh da iziđe osim u slučaju podneva i jacije ako je proučen ikamet.⁴

Onaj koji se boji da mu neće proći sabah koji bi klanjao u džematu ako bi produžio da klanja sunnet sabaha, on će ostaviti sunnet i pristupiti da klanja u džematu. Ako misli da će prispjeti na drugi rekjat neće napustiti sunnet⁵ nego će ga klanjati izvan saffa i tada pristupiti džematu. Naklanjava se sunnet odmah poslije farza, a po mišljenju Muhammeda, sabahski sunnet klanjat će se poslije izlaska sunca.⁶ Podnevski sunnet će se izostaviti u oba slučaja, bojava se ili ne bojava da neće stići u džemat i klanjat će ga u njegovo vrijeme

dozvoljava da iziđe, jer je klanjao namaz za koga je proučen ezan, samo što je ostavio džemat.

⁴ Njemu je mekruh izići makar i klanjao sam sve dok ne klanja sa imamom, jer je našla poslije podne i jacije dozvoljena, osim ako on ima neku ispriku da iziđe, tada ništa ne smeta.

⁵ Pošto je sunnet sabah-namaza najpotvrđeniji sunnet, i pošto se on naklanjava sa farzom po pretežnom mišljenju, otuda će spajati izvršenje sunneta i klanjanje u džematu koliko je moguće. Abdullah ibni Musa kaže: "Dođe nam Abdullah ibni Mes'ud, a imam klanja farz sabah-namaza, pa je klanjao dva rekjata koje nije bio klanjao" (Taberani, I/172), svi prenosioci su pouzdani). Malik ibni Megul kaže: "Probudio sam Ibni Omera da klanja sabah, a namaz je već bio uspostavljen. On je ustao i klanjao dva rekjata" (Tahavi, lanac prenosilaca je autentičan; kod Tahavija susrećemo isti tekst od Ibni Abbasa, Ebu Derda' i Osman en-Nehdi).

Postupak ovih plemenitih ashaba (neka je Allah njima zadovoljan) i tabija koji dolaze poslije njih, među njima i Imam Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) uposebnjavanje je riječi Allahova Poslanika (alejhi's-selam): "Kada se uspostavi farz-namaz ne može se ništa klanjati do dotični propisani namaz." Ovdje se izuzima vitr-namaz. Abdullah ibni Amir ibni Rebi'a (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Ja sam klanjao vitr-namaz, a čuo sam kako se uči ikamet ili poslije farza sabaha" (*El-Muvetta*; sened ovog hadisa je sahih, a Allah najbolje zna; dopuna ovih riječi nalazi se u *Ilau's-sunen*, VII/85-91).

⁶ Tj. naklanjat će se sunnet sabah namaza poslije izlaska Sunca i njegova podizanja do jednog koplja i više, što znači, poslije izlaska Sunca za pola sahata ili više, a Allah najbolje zna.

prije sunneta.⁷ Osim ova dvarekata sabahskog sunneta,⁸ zatim pet farzova i vitr-namaza, neće se drugo ništa naklanjati.

Ko prispije na jedan rekjat podneva u džematu on iako ga nije cijelog klanjao u džematu, njemu se piše sevab tog džemata. Ko dođe u džamiju a nije prispio u džemaat, klanjat će dobrovoljno prije farza šta želi ako se ne plaši da će isteci vrijeme dotičnog farza.

Ko prispije u namaz dok je imam na ruku'u i donese iftītah-i tekbir⁹ i stane a imam se podigne sa ruku'a, on nije stigao na taj rekjat. Ko se sagne na ruku' prije imama i imam ga stigne na tom ruku'u njegov ruku' će biti ispravan.¹⁰

⁷ Tj. kada se čovjek boji da neće proći džemat ili da ga neće moći klanjati, jer se sunnet podne-namaza može klanjati i poslije farza. Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Kada Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ne bi uspio da klanja četiri rekjata prije podne namaza, klanjao bi ih nakon dva rekjata sunneta" (Ibni Madže; prenosioci su pouzdani osim Kajsa ibni Rebi'a za koga neki prigovaraju, a neki ga smatraju pouzdanim, vidi *Nejlu'l-Evtar* II/271. Šejh Zafer kaže: On je pouzdan i može se upotrijebiti za dokaz. U djelu *Azizi* na djelu *El Džamīu's-sagīr*, III/133; lanac prenosilaca, kaže, je dobar).

U tekstu se navode i riječi *Kable šef'ihī*, što znači prije dva rekata sunneta koji se klanja poslije farza, a neki kažu da se sunnet podneva klanja poslije ova dva rekjata kao što smo prenijeli od Aiše (neka je Allah njome zadovoljan) bazirajući to na postupku Poslanika (alejhi's-selam), a Allah najbolje zna.

⁸ Tj. osim sunneta sabah-namaza i sunneta podneva.

⁹ Jer učestvovanje u dijelu jednog rukna je uvjet, a ako ga nema, onda je taj rekjat protekao i naklanjati će ga nakon što imam preda selam.

¹⁰ Njegov ruku' će biti ispravan, ali je mekruh, jer je išao na ruku' prije imama, a to je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio rekavši: "Zar se ne plaši neko od vas kada podigne glavu prije imama da mu Allah ne učini glavu poput glave magarca ili da ga pretvori u lik magarca" (Buhari, I/101). Buhari dodaje: Riječi Poslanikove: "Nemojte me preticati na ruku'u ni na sedždi, jer koliko god vas ja pretekao na tome kada idem na ruku' vi ćete mene stići, jer sam ja otežao" (Ebu Davud, a ne govori o vrednovanju hadisa, I/347).

Naklanjavanje propuštenih namaza¹

¹ Šejh Zafer kaže: “Zahirije ističu da onaj koji namjerno ostavlja namaz neće ga ni naklanjati, jer nepostojanje uvjeta vodi nestanku i onoga što je uvjetovano, tj. prestanak namaskog vremena uvjetuje i prestanak namaza, pošto se prošlost ne može povratiti; otuda je neminovno da onaj koji nije zaboravio namaz ne može ga ni naklanjati.” Nevevi u svom odgovoru iznijetom u njegovu komentaru Muslima (I/238) kaže da se naklanjavanje u hadisu veže za zaborav zbog isteka namaskog vremena, itd. On dodaje: “Neki od zahirija smatraju da ne treba nadoknaditi propuštene namaze ukoliko su propušteni bez razloga,” itd.

Napominjem da u dokaze većine učenjaka spada i ono što je spomenuo Ševkani u djelu *En-Nejl*. Treba uzeti u obzir opću poruku hadisa: “Allahov dug je najpreče nadoknaditi!” Posebno na osnovu riječi onih koji kažu: “Dužnost naklanjavanja proističe iz naredbe o klanjanju, jer on kaže, onaj koji je namjerno ostavio namaz, njemu je naredeno da ga klanja, pa je on bio i dužan da ga obavi, i to mu je postao dug, a dug prestaje jedino kada se izvrši obaveza (I/326). U djelu *Ed-Dur – Babu Kadai’l-fevait* stoji da se ne može reći za propuštene ili ostavljene namaze da su dobro muslimanima, na osnovu mišljenja da je to dobro za muslimana, jer je odgađanje namaza bez opravdanog razloga veliki grijeh, a on se ne može otkloniti bez teobe ili hadždža.(str. 144)

Poslanik (alejhi’s-selam) kaže: “Ko zaboravi neki namaz, neka ga klanja kada se sjeti, jer nema otkupnine za namaz osim klanjanja... *zato se samo Meni klanjaj i namaz obavljaj – da bih ti uvijek na umu bio!* (Kur’an: 20/14) (Buhari, I/84). Ako je čovjek zaboravio da klanja pa mu isteklo vrijeme tog namaza ili zaspao pa isteklo vrijeme tog namaza, ima valjanu ispriku i njemu je naredeno da naklanjaju namaze koji su im prošli. Ko ostavi to iz neznanja ili lijenosti, onda je njemu utoliko prije naredeno da nadoknadi taj namaz, jer je naredba o namazu ostala i dalje. Muhaddisi su svi prihvatili da djela nisu sastavni dio imana i kažu: Ne možemo nekoga proglašiti nevjernikom zbog njegova grijeha.

Imam Tahavi kaže u svom akaidskom djelu nazvanom: *Bejanu itikadi ehli’s-sunne ve’l-džema’a*: “Vjerovanje je izgovor jezikom i potvrda srcem” (str. 98). Nevevi ističe: “Znaj da ehl-i sunne i raniji i kasniji učenjaci koji se pridržavaju toga ističu da ko umre vjerujući u jednog Allaha sigurno će ući

Redoslijed između propuštenih namaza i namaza koji se klanjaju na vrijeme kao i između propuštenih namaza je uvjet (šart).² Kada bi čovjek klanjao farz sjetivši se propuštenog namaza bit će mu farz pokvaren uvjetno,³ po učenju Ebu Hanife, a kod Imam-i Ebu Jusufa i

u Džennet u svakom slučaju” (str. 106; preuzeto iz *Šerhi Muslim*, I/217, a navodi se u komentaru Tahavija od Mejdanija). Čovjek koji iz lijenosti izostavi namaz neće izaći iz vjere, po mišljenju ove trojice imama. Ovo je pretežnije mišljenje i kod Ahmeda, kako se ističe u djelu *El-Mugni*. Ko ubraja djelo u sastavni dio imana namjerno ili nenamjerno on je poput haridžija koji kažu da čovjek postaje nevjernik zbog jednog grijeha, ili mu'tezilija koji smatraju da je takav počinio veliki grijeh, što znači ostavljanje namaza iz lijenosti je veliki grijeh u ravni između Dženneta i Džehennema. Utičemo se Allahu da ne budemo mišljenja suprotno ehl-i sunnetu.

² Džabir (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Omer ibni el-Hattab (neka je Allah zadovoljan njime) došao na dan borbe na Hendeku, nakon što je zašlo sunce, počeo grditi nevjernike Kurejšije i rekao: “Allahov Poslanice, skoro da nisam klanjao ikindiju, a sunce samo što ne zađe. Poslanik (alejhi's-selam) reče: “Tako mi Allaha, nisam ni ja klanjao,” pa smo otišli u Batham (kotlina u Medini, kako stoji objašnjeno u djelu *Fethu'l-Bari*), uzeli abdest, a i Poslanik je uzeo abdest i klanjao ikindiju nakon što je zašlo sunce, a onda je klanjao akšam” (Buhari, I/83). Ibn Omer (Allah bio zadovoljan njima) kaže: “Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: “Ko zaboravi neki namaz pa ga se sjeti, a on još sa imamom klanja, neka završi s njim taj namaz i neka naklanja ono što je zaboravio, a zatim neka se vrati i ponovo klanja ono što je klanjao za imamom” (Taberani u djelu *El-Evsat*; prenosioci ovog hadisa su pouzdani, mada Taberanijevog učitelja, Muhammeda ibni Hišam Mustemli nigdje ne spominje; tako stoji u *Medžmeu'z-zevid*, I/137; ja mislim da je i on pouzdan na osnovu pravila zastupljenog u *Medžmeu'z-zevid*, ovaj hadis prenosi i Malik u *Muvetti*, str. 59, ali kao hadis mevku'f sa najvjerodostojnim senedom; Muslim ovaj hadis veže do Poslanika, kao i Ebu Davud i drugi; kod Muslima ovaj hadis se navodi ovako: “Kada neko prespava namaz ili ga zaboravi onda neka ga klanja kada ga se sjeti jer je Allah Uzvišeni rekao: ... *namaz obavljaj da bi ti uvijek na umu bio* (Kur'an: 20/14). *Kitabu'l-mesadžid ve mevadiu's-salat* iz njegovog *Sahiha*; vidi *Ilau's-sunen*, VII/125).

³ Tj. bit će pokvaren uvjet njegova farza prema Imamu (Allah mu se smilovao) i neće se tretirati da je ispravan niti da je pokvaren. Tako i kada bi klanjao poslije njega šest ili više namaza, on neće naklanjati propušteni namaz i svi će postati ispravni prema mišljenju Imama, a kada bi čovjek klanjao

Muhammeda bezuvjetno. A kada bi taj namaz naklanjao prije klanjanja šest namaza, bit će mu pokvareni farzovi koje je klanjao. U protivnom, bit će valjano kod Ebu Hanife, a njih dvojica kažu da neće biti valjano. Vitr je, s obzirom na njegovu obavezu izvršenja, kao i farz.⁴ Ako bi klanjao farz, a sjetio se vitr namaza, bit će mu pokvaren po učenju Imama, a po mišljenju Imam-i Ebu Jusufa i Muhammeda, neće mu biti pokvaren. Ako bi klanjao jaciju bez abdesta, jednostavno zaboravio, a onda klanjao sunnet i vitr sa abdestom,⁵ on će ponovo klanjati sunnet zbog ponovnog klanjanja farza jacije. Vitr- namaz neće ponoviti dok je mišljenje Ebu Jusufa i Muhammeda suprotno, jer kvarenjem farz-namaza neće pokvariti namaz u osnovi, za razliku od Muhammedova mišljenja.

propušteni namaz prije nego što bi klanjao šest namaza u vremenu, bit će pokvareno svojstvo farza i preobrazit će se u nafilu. Imam-i Ebu Jusuf i Muhammed kažu da će farz dotične osobe tada biti kategorički pokvaren.

- ⁴ Tj. sa stanovišta obaveznosti izvršenja vitr-namaza. Sjećanje na vitr koji je propušten pokvarit će farz kod Imama na osnovu toga što je vitr-namaz po njegovu mišljenju vadžib pa se može dati naziv praktični farz, a vitr-namaz kod njih je sunnet.
- ⁵ Tj. klanjat će se i ponoviti sunnet sa abdestom, jer sunnet slijedi farz. Vitr-namaz se neće obnoviti jer je vitr-namaz vadžib, po Ebu Hanifinom mišljenju, a dotična osoba izvršila ga je u vrijeme kad je bila čista, jer je njegovo vrijeme vrijeme jacije, a ne poslije jacije. Redosljed je ovdje s razlogom zaborava izostao.

Ovaj redoslijed otpada kod tjeskobe vremena,⁶ zaborava⁷ i prolaskom šest propuštenih namaza,⁸ sadašnjih ili prošlih, niti će se taj redoslijed povratiti sa povratkom ako je ostalo manje od šest. Ko propusti šest ili više namaza i počne da klanja prispjele namaze na vrijeme sa ostakom propuštenih, a onda ga ponovo prođe neki farz i klanja prispjeli namaz, a poslije njega sjeti se tog propuštenog farza, bit će uredi njegovu klanjanje prispjelog namaza. Isti je slučaj kad bi naklanjao te prošle namaze osim jednog farza, ili dva farza, pa klanjao u to vrijeme prispjeli namaz sjetivši ga se. Onaj koji namjerno ostavlja namaz neće biti ubijen⁹ ako ne negira namaz, a ako bi se odmetnuo od

⁶ Tj. kod izvršenja namaza u vremenu i namaza koji je propušten, jer nema dovoljno vremena za oba, a ako je vrijeme dovoljno za klanjanje jednog od ta dva namaza, klanjat će se namaz tog vremena, jer je to preostalo vrijeme-vrijeme klanjanja namaza dotičnog vakta. Međutim, prošli namaz je prošao, bez obzira da li bio naklanjao u ovo vrijeme ili poslije ovog vremena. Vrijeme namaza je uvjet za valjanost namaza i otuda je potrebno klanjati namaz toga vremena na osnovu riječi Uzvišenoga: *jer vjernicima je propisano da u određeno vrijeme namaz obavljaju* (Kur'an: 4/103).

⁷ Tj. da je klanjao namaz u vremenu zaboravivši da je obavezan klanjati i propušteni namaz, i kada se sjeti nakon ovog namaza, onda je on dužan da klanja samo dotični namaz. Zaborav je prirodno opravdanje koje obara obavezu redoslijeda.

⁸ Tj. da prođe i vrijeme šestog namaza, jer šest propuštenih namaza je mnogo, a u obaveznosti redoslijeda izvršenja namaza ima poteškoće, a one se otklanjaju shodno riječima Uzvišenoga: *i u vjeri vam nije ništa teško propisao* (Kur'an: 22/78).

Tj. neće se vraćati na ispušteni redoslijed sa povratkom namaza do ispod šest vaktova zbog toga što je neke naklanjao. Zatim, on neće postati *sahibu tertib*- onaj koji klanja na vrijeme sve namaze, prije nego naklanja sve propuštene namaze, i kada mu ne preostane nijedan propušteni namaz, onda je obavezan da vodi računa o redoslijedu namaza tj. da klanja na vrijeme ubuduće. Allah najbolje zna.

⁹ Imam Ebu Džafer Tahavi kaže u svom djelu *Bejanu s-sunneti ve'l-džema'*, a na osnovu učenja fakiha hanefijske pravne škole Ebu Hanife, Ebu Jusufa i Muhammeda (Allah im se smilovao): Veliki griješnici ummeta Muhammeda (alejhi's-selam) neće ostati vječito u Džehennemu ako umru a izražavaju monoteizam (tevhid) makar se i ne pokajali ako umru kao vjernici. Oni su u Allahovu htijenju i Njegovom sudu; ako hoće, oprostić će

im Svojom dobrotom, kao što On kaže u Svojoj Časnoj Knjizi: *Allah neće oprostiti da Mu se neko drugi smatra ravnim, a oprostiće manje grijeha od toga kome On hoće* (Kur'an: 4/48), a ako hoće, kaznit će ih Džehennemom prema njihovom grijehu, Njegovom pravednošću, a onda će ih izvesti iz Džehennema Svojom milošću, str. 106; iz komentara Mejdanija Tahavijeve akide. Slično tome su i riječi Nevevija u komentaru Muslimova *Sahiha* (*Sahih-i Muslim*, I/217). Ja kažem: Vjernik ehl-i sunneta zauzima srednju poziciju, posmatrano u sklopu vjerovanja haridžija koji proglašavaju nevjernikom ko učini nešto što je haram ili ostavi nešto što je farz bez obzira koliko dotični imao pozitivnih djela, i vjerovanja muteziliya koji kažu da je onaj ko umre učinivši prethodno kakvo zabranjeno djelo ili ostavivši farz, a ne pokajavši se, između Dženneta i Džehennema, zatim između murdžija, zalutalih, koji smatraju da grijšenjeje ništa ne smeta ako čovjek vjeruje, isto kao što ništa ne pomaže pokornost ako čovjek ne vjeruje. Vjerovanje ehl-i sunneta je da onaj koji počini veliki grijeh, znavši da je to grijeh, ali je pokrenut na to zbog slabosti ili zavođenja, onaj koji ostavi nešto što je obavezno – farz, makar to bio i namaz, znajući da je to farz, ali ga je ostavio zbog lijenosti ili neznanja, ta vrsta ljudi smatra se vjernikom, grijesnikom; neće vječno ostati u Džehennemu ako umre ne pokajavši se i ne povrativši se Allahu Uzvišenom, ali je takav u Allahovu htijenju; ako hoće, oprostit će mu i uvesti ga u Džennet sa prvima koji ulaze u Džennet, Svojom milošću i pažnjom, a ako hoće, kaznit će ga prema njegovu grijehu, a onda uvesti u Džennet sa kasnijima koji ulaze u Džennet, a Allah najbolje zna.

Šejh Rešid Rašid (Allah Uzvišeni ga sačuvao) kaže: "Tretman onoga koji izostavlja namaz prema četiri mezheba je: Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) smatrao je da će onaj koji napušta namaz biti kažnjen dok ne potekne iz njega krv ili ne počne klanjati, a onda ako ustraje u neklanjanju bit će uhapšen sve dok ne počne klanjati."

Imam-i Malik (Allah bio njime zadovoljan) kaže: "Ko ostavi namaz iz lijenosti ne negirajući da je namaz vadžib, obaveza, bit će kažnjen smrtnom kaznom, ali ne kao nevjernik. Poslije njegova ubistva na njega će se primijeniti odredbe koje se primjenjuju na muslimana: ogasuliti, dženazu mu klanjati, ukopati ga i primijeniti pravo nasljedstva."

Prema mišljenju Imam-i Ebu Abdullaha Muhammeda ibni Idriza, Šafiija (neka je Allah zadovoljan njime) ističe se: "Ko ostavi namaz iz lijenosti, a ne negirajući ga bit će kažnjen smrtnom kaznom ali ne kao nevjernik, pa makar izostavio jedan namaz ili džumu namaz. Njegov tretman nakon ubistva bit će: okupat će ga, klanjati mu dženazu, ukopati ga u muslimansko greblje i bit će naslijeđen (str. 26)."

islama neposredno poslije farz-namaza¹⁰ pa onda ponovo primio islam, u tom namaskom vremenu obavezan je ponoviti taj namaz, a neće biti obavezan naklanjati namaze koje je propustio za vrijeme odmetništva od islama¹¹ niti će nadoknaditi namaze koje je propustio nakon što je

Po mišljenju Imam-i Ahmeda (neka je Allah zadovoljan njime), Ibni Kudame prenosi o tome u dvije verzije; u jednoj da će biti ubijen kao nevjernik i odmetnik, a u drugoj bit će ubijen propisanom kaznom kao musliman kao što je to i u verziji Malika i Šafija, a onda kaže; u drugoj verziji, ubistvo određenom kaznom tretirajući ga kao i oženjenog bludnika. Ovo je prihvatio Ebu Abdullah ibni Betta, negirajući mišljenje onoga koji kaže da je dotični nevjernik. On navodi da u ovom mezhebu nema razilaženja u ovom slučaju i da je to sud većine islamskih pravnika, pa tako i mišljenje Ebu Hanife, Malika i Šafija. Prenosi se od Huzejfa (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Doći će vrijeme kada među ljudima neće biti ništa od islama osim riječi *La ilahe illellah*". Neko ga je upitao: "Šta će im to koristiti?" "Spasit će ih od vatre", odgovorio je, "sigurno". Dalan prenosi: "Došao sam do svoje kuće i našao zaklanu ovcu pa sam upitao: "Ko je to zaklao?" Oni odgovoriše: "Tvoj sluga". Na to sam im rekao: "Moj sluga, Allaha mi, ne klanja", a žene odgovoriše: "Mi smo naučile pa je proučio bismilu." Nakon toga otišao sam do Ibni Mes'uda i upitao ga za to. On mi je rekao da mogu da jedem." Tom prilikom objasnio je smisao strogih hadisa u vezi sa klanjanjem namaza (vidi *El-Mugni* od Ibni Kudamea, Hanbelija, II/422). Ko ostavi farz koji je potvrđen kategoričkim dokazom, u koga nema ni najmanje sumnje, ismijavajući ga i potcjenjujući, postao je nevjernik zbog potcjenjivanja. Ko uradi nešto što je haram, a što je potvrđeno kategoričkim dokazom u što nema nikakve sumnje dozvoljavajući to zabranjeno i ismijavajući ono što je zabranjeno u islamu i taj postaje nevjernikom jer dozvoljava ono što je strogo zabranjeno i ismijava tu zabranu.

¹⁰ Jer je klanjanje dotičnog namaza poništeno odmetništvom od islama. Zbog toga je on obavezan da ga klanja nakon što se povratio u islam, jer je obavezan, a to je kao da je opsovao nekom muslimanu islam ili opsovao Allaha Uzvišenog ili Njegova Poslanika (alejhi's-selam). Slično tome je nijekanje nečega što je dokazano kao nužno u vjeri, sačuvaj Bože! Uzvišeni Allah kaže: *Ko drugog Allahu smatra ravnim, Allah će mu ulazak u Džennet zabraniti ... (Kur'an: 5/72) ... "Ako budeš druge Allahu ravnim smatrao, tvoja djela će sigurno propasti.."* (Kur'an: 39/65).

¹¹ Jer nevjerniku se, po našem mišljenju, ne govori o ibadetu, jer on nema osnovnog uvjeta, a to je vjerovanje. Prema učenju Šafija (Allah bio zadovoljan njime), murted mora naklanjati protekle namaze. Nevjernik koji

primio islam u neprijateljskoj zemlji, ako nije znao da je namaz obavezna dužnost.¹²

je primio islam nije obavezan da nadoknadi namaze koje nije klanjao iz vremena od kada je postao punoljetan pa do časa primanja islama. Ovo je jednoglasno prihvaćeno.

¹² U djelu *Medžme'a* stoji: Kada ratnik primi islam u neprijateljskoj zemlji i ne zna za obaveznost namaza i sl., te proboravi neko vrijeme, a zatim sazna za tu obavezu, po našem mišljenju, on ne treba nadoknaditi protekle namaze. Međutim, kad bi primio islam u muslimanskoj zemlji i ne bi znao dovoljno propise, on je dužan nadoknaditi, jer je islamska zemlja i odredbe propisa islama su poznate. Otuda on nema opravdanja što je propustio da nauči (str. 147).

Sehv-i sedžda¹

Kada čovjek zaboravi pa klanja u namazu više ili manje,² on će učiniti dvije sedžde poslije predaje oba selama. Neki kažu, poslije predaje jednog selama (na desnu stranu)³ i nakon što prouči ponovo Et-Tehijjatu,⁴ i preda selam, donese salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam), dovu na sjedenju kod sehv-i sedžde što je ispravno.

¹ Sehv-i sedžda je zaborav nečega a što je poznato, pa se sjeti toga što prije. Sehv-i sedžda je obavezna sedžda koja se čini zbog zaborava u namazu, kao što će kasnije o tome biti govora. Odredbe ovog poglavlja vezane su za zaborav, ali ne i za namjerno izostavljanje.

² Tj. ako je izostavio vadžib.

³ Ovo je sud većine učenjaka, a to je mišljenje i istaknutih ashaba kao što su: Omer, Alija i Ibni Mesud (Allah bio zadovoljan njima). Zejd ibni Allaka (Allah mu se smilovao) kaže: Mugire ibni Šube klanjao je jednom prilikom pa je ustao sa drugog rekjata i neko je iza njega uzviknuo "*Subhanallah*", i on im je dao znak i kada je završio svoj namaz, predao je selam i učinio dvije sehv-i sedžde. Čim se okrenuo prema ljudima, dodao je: "Vidio sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da čini ovako kao što sam ja učinio" (bilježi Ebu Davud bez drugih podataka; prenosi ga i Tirmizi i kaže da je hasenun sahih, navodi ga i Tahavi u djelu *Me'ani'l-asar*, I/255. Vidi mišljenja islamskih učenjaka u djelu *Ilau's-sunen* VII/138; preuzeto od Nevevija iz komentara na Muslimov *Sahih* I/210, a Allah najbolje zna).

⁴ Tj. nakon selama i dvije sedžde zbog zaborava. Umran ibni Husajn (Allah bio zadovoljan njima dvojicom) prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) klanjao s njima i nešto zaboravio u namazu, te je učinio dvije sedžde, zatim proučio Et-Tehijjatu i tada predao selam (Bejheki, prenoseći od Hakima, II/354; a ne govori ništa o hadisu. Ebu Davud i Ibn Hazm ne govore ništa o tome, a Tirmizi ističe da je ovaj hadis hasen. Hakim kaže da je sahih, prema uvjetima Buharije i Muslima; *Nasbu'r-raje*, komentar II/171. *Fethu'l-Bari*, II/79). Ebu Ubejde prenosi od Abdullaha ibni Mes'uda (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Kad neko od vas hoće da klanja sjedeći ili sjedne dok čini kijam ili preda selam poslije dva rekjata, neka završi namaz, a onda neka preda selam i učini dvije sedžde, zatim će proučiti Et-tehijjatu i predati selam Sahnun u djelu *El-Mudevvenetu'l-Kubra*, I/128; prenosioci su

Sehv-i sedždu će musallija učiniti kada uči Kur'an na ruku'u⁵ ili sjedenju, ili obavi rukn prije ili kasnije, ili ga ponovi, ili izmijeni vadžib ili izostavi vadžib, kao da učini ruku' prije kiraeta, odgodi stajanje (kijam) do trećeg rekjata dodajući na Tešehhud salavate i dovu na dva ruku'a, kada uči naglas ono što se uči u sebi i obratno i kada ostavi prvo sjedenje. Neki kažu sve se ovo objašnjava izostavljanjem vadžiba, a ako bi učinio Tešehhud na kijamu ili ruku'u ne bi bio obavezan učiniti sehv-i sedždu.

Ako zaboravi nešto u namazu više puta, dovoljne su mu dvije sedžde. Muktedija je obavezan činiti sehv-i sedždu kada to čini imam, ali ne i radi svoga zaborava. Onaj koji je zakasnio na prvi rekjat učinit će sehv-i sedždu sa imamom, a onda će naklanjati propušteni rekjat.⁶ Ako musallija zaboravi prvo sjedenje i sjeti ga se prije nego u potpunosti ustane vratit će se na sjedenje; u protivnom, neće se vratiti, nego će učiniti sehv-i sedždu.⁷

veoma poznati i nema potrebe hvaliti ih osim Husajfa a njegovi hadisi su dobri ako od njega prenosi pouzdani ravija, a koji bi ravija mogao biti pouzdaniji od Sufjana; prema tome, ovaj eser (hadis koji je vezan do ashaba) je veoma dobar; '*Ilau's-sunen, VII/143*).

⁵ Jer postoji zabrana da se uči Kur'an u ovakvim situacijama. Izostavljanje učenja Kur'ana tamo je vadžib (*Ed-Durr*, 148). Moguće su raznovrsne oblike zaborava u pitanju prijevremenog ili zadocnjelog obavljanja farza. Isti je slučaj i kada se ponovi jedna radnja kao dva puta ruku' učini. Ostavljanje vadžiba ili dijela njega, odn. ranije učinjen vadžib nego što je predviđeno ili kasnije nego što je određeno.

Kad bi čovjek zaboravio farz i izišao iz namaza, on mora ponoviti taj namaz isto kao da je ostavio neki farz pa se kasnije sjetio toga.

Ako bi zaboravio sunnet ili se sjetio njega, on je učinio propust, ali nije obavezan da učini sehv-i sedždu niti da obnovi dotični namaz, a Allah najbolje zna.

⁶ Onaj koji nije stigao na prvi rekjat nakon što je imam učinio ruku' prvog rekjata, učinit će sehv-i sedždu sa imamom i potom nadoknaditi ono što je propustio.

⁷ On će učiniti sehvi sedždu zato što je izostavio ono što je vadžib, a ako bi sjeo nakon što je ustao njegov namaz će biti pokvaren, jer je odbacio rukn, a to je stajanje - kijam zbog vadžiba a to je prvo sjedenje.

Ako zaboravi posljednje sjedenje pa ustane, vratit će se na sjedenje ako nije učinio sedždu od novog rekjata i učinit će sehvi sedždu, a ako je učinio sedždu, od novog rekata farz će mu biti pokvaren dizanjem sa sedžde, po mišljenju Muhammeda, a sa spuštanjem na sedždu kod Ebi Jusufa, tako da će to postati nafla, suprotno učenju Muhammeda. On može dodati i šesti rekjat ako hoće.

Ako sjedne na četvrtom rekatu koliko može proučiti Tešehhud, a onda ustane, vratit će se, predati selam ukoliko nije sedždu učinio za peti rekjat, a ako je sedždu učinio farz je upotpunio, ali će učiniti sehvi sedždu. On će dodati i šesti rekjat pa će mu dva rekata biti nafile, a nije obavezan bilo šta ako prekine dalje klanjanje.⁸ Ta dva rekjata ne mogu zamijeniti sunnet podneva. Ko pristane uz njega da klanja samo ta dva rekjata⁹ i ako bi pokvario, nadoknadio bi ih. Po Muhammedovom mišljenju, klanjat će šest rekjata i neće to nadoknaditi makar ih i pokvario.

Ako učini sehvi sedždu na parnom rekatu dobrovoljnih namaza,¹⁰ neće nastavljati ništa da klanja, a ako bi klanjao, bilo bi uredu. Predavanje selama od strane onoga ko je obavezan da učini

⁸ Tj. nije mu potrebno ništa, jer je on tako mislio, a nije to namjerno učinio niti će se smatrati da je započeo nafile pa je pokvario. U slučaju prekidanja nafile bio to namaz, post ili hadždž, čovjek će biti obavezan da to nadoknadi na osnovu riječi Uzvišenoga: *... i ne ništite djela svoja!* (Kur'an: 47/33).

⁹ Tj. ko pristane da klanja za imamom dva rekjata nakon klanjanja četiri rekjata i kod kojih je zaboravio da učini posljednje sjedenje, klanjat će samo dva rekjata. Onda će klanjati farz, sam. Po mišljenju Muhammeda, klanjat će šest rekjata: dva rekjata sa imamom i četiri rekjata farza koji je obavezan klanjati. Po mišljenju Imam-i Muhammeda, on to neće naklanjati ako bi pokvario namaz, imajući u vidu imama koji ponovo klanja namaz koji je farz, on neće nadoknaditi ona dva rekjata koje je imam dodao uz farz kojeg je pokvario sa ostavljanjem posljednjeg sjedenja u tom namazu.

¹⁰ Tj. neće klanjati druga dva rekjata kako mu ne bi došlo da čini sehvi sedždu u sredini namaza, jer činjenje sehvi sedžde u toku namaza nije propisano, a ako bi klanjao, bilo bi uredu, jer je i dalje u namazu i on će ponoviti sehvi sedždu, i to je prihvaćeno.

sehvi sedždu¹¹ izvodi ga iz namaza uvjetno, a ako sedždu učini vratit će se u namaz, a ako ne učini, neće, pa će biti ispravan namaz onoga koji klanja za imamom nakon imamova selama prije sehvi sedžde. Farz musafira će iznositi četiri rekjata sa nijetom da će klanjati kao mukim. Abdest će mu pokvariti glasno smijanje ako učini sehvi sedždu, a ako ne, onda neće.

Ako bi predao selam onaj koji je dužan da učini sehvi sedždu¹² sa namjerom da neće učiniti sehvi sedždu, bit će mu pokvaren njegov nijet. On je dužan da učini sedždu.

Ako čovjek sumnja u svoj namaz¹³ koliko je rekata klanjao i ako se to prvi put desilo, ponovit će namaz, a ako ne razmislit će i postupit

¹¹ Tj. uvjetno će izaći iz namaza: ako je učinio sehvi sedždu, vraća se u namaz, a ako nije učinio, neće se vratiti u namaz jer selam je taj koji okončava namaz, a potreba da se izvrši sehvi sedžda, sprječava okončavanje namaza ako nema sedžde selam će odraditi svoju obavezu – okončavanja namaza. Na osnovu ovoga ispravan je namaz onoga koji pristaje da klanja za onim koji je zaboravio nakon svog prvog selama a prije učinjene sehvi sedžde jer je još u namazu.

¹² Ako bi neko ko je dužan učiniti sehvi sedždu predao selam sa namjerom da je ne učini, nijet bi mu bio pokvaren, jer nijet nije sukladan propisima, pa je ništavan, poput nijeta da klanja šest rekjata podnevnog farza.

¹³ Ako se sumnja prvi puta javlja u namazu, prekinut će namaz i ponovo započeti namaz, a ako to nije bilo prvi puta nego drugi i više puta onda će on istraživati i postupiti po preovlađujućem sudu, kako bi se riješio poteškoće i učiniti će sehvi sedždu. On će sjesti na svakom mjestu pretpostavljajući da je to mjesto za sjedenje bilo sjedenje farz ili vadžib, kako ne bi ostavio farz ili vadžib sjedenja. U vezi sa sumnjom, navode se brojni hadisi, između ostaloga, hadisi koji govore da čovjek u tom slučaju ponovo klanja namaz kao što je hadis Ubadeta ibni Samita (neka je Allah zadovoljan njime) koji prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) pitao za čovjeka koji je zaboravio nešto u svome namazu i nije znao koliko je klanjao, pa je rekao: "Neka ponovo klanja svoj namaz i učini dvije sedžde sjedeći" (Taberani u djelu *El-Kebir*). Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) prenosi da je on rekao u vezi s onim koji nije znao koliko je klanjao, da li tri ili četiri rekjata, pa je Poslanik tada rekao: "Poovit će to kako bi upamtio." (Prenosi Ibni Ebi Šejbe, a u djelu *Nejlu'l-evtar* prenosi se od Ibni Abbasa, Ibni Omera i Abdullaha ibni Amra ibni Asa, a to su prihvatili Atta, Evzai, Šabi i Ebu Hanife, II/504.)

će po preovlađujućem mišljenju. Ako ne bude imao nikavog mišljenja, nastavit će da klanja podrazumijevajući manji broj rekjata i sjesti na svakom mjestu gdje treba sjesti pretpostavljajući da je to mjesto za sjedenje u namazu.

Ako se čovjeku koji klanja učini da klanja podne¹⁴ i misli da ga je u cjelini klanjao pa preda selam, a onda spozna da je klanjao samo dva rekjata, on će to dopuniti i učiniti na kraju sehvi sedždu.

Postoje hadisi koji zahtijevaju da se nastavi klanjati oslanjajući se na ono što je klanjač siguran, a to je ono što je manje, kao što je hadis Ebu Seida el-Hudrija (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Ako se nekom od vas javi sumnja u namazu i ne zna koliko je klanjao, neka istražuje i nastavi da klanja nadovezujući se na ono u šta je siguran, a zatim neka učini dvije sedžde" (Muslim, I/211). Imam i fekih Ibrahim Nehai dovodi u sklad ove hadise tako da se po njima postupa u raznim situacijama. Imam-i Muhammed (Allah mu se smilovao) kaže: "Prenio nam je Ebu Hanife senedom Hammad – Ibrahim Nehai o onome ko je zaboravio, klanjajući farz, koliko je rekjata, da li četiri ili tri klanjao, pa kaže: Ako je to prvi put zaboravio, ponovit će namaz; a ako često puta zaboravlja, istraživat će ono što je tačno i postupit će po pretežnom mišljenju i učinit će sehvi sedždu, pa ako bude preovladalo mišljenje da je klanjao tri rekjata, dodat će tim rekatima još jedan, a onda učiniti sehvi sedždu" (*Kitabu'l-a'sar* od Muhammeda, str. 32; Lanac prenošenja ovog hadisa je sahih; *Ilau's-sunen*, VII/156).

¹⁴ Osnova ovoga je hadis koga prenosi Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: "Allahov Poslanik klanjao je s nama ikindiju, predao selam poslije dva rekjata, i ustao je Zul-jedejn i upitao: "Jesi li ti to skratio namaz, Allahov Poslaniče, ili si zaboravio?" ... Pa dodaje da je Poslanik (alejhi's-selam) ustao i klanjao ostatak namaza, učinio dvije sedžde dok je sjedio i to nakon selama" (Buhari, u poglavlju o sehvi sedždi, str. 164; Muslim, *Fi's-sehvi' fi's-salat*, 213), jer selam onoga ko je zaboravio neće pokvariti njegov namaz.

O namazu bolesnog čovjeka

Ko ne može da stoji u namazu¹ ili se boji da će mu se pogoršati bolest zbog stajanja, klanjat će sjedeći, čineći ruku' i sedždu. Ako ne može činiti ni ruku' ni sedždu, klanjat će sjedeći, dajući znak glavom, tako da će mu sedžda biti niža od ruku'a. On neće ništa prema licu podizati kod sedžde, a ako bi to učinio, a on spušta glavu radi sedžde takvo klanjanje išaretom bit će uredi; u protivnom, ako ne bude spuštao glavu, neće biti uredi. Ako ne može ni sjediti, klanjat će išaretom ležeći na leđima, a njegove noge treba da budu okrenute prema Kibli; ako bude na strani ležao na leđima, onda će mu lice biti okrenuto prema Kibli. U slučaju da ne može klanjati išaretom, dajući

¹ Podloga za način klanjanja kada je čovjek bolestan je hadis Umrana ibni Husajna (Allah bio zadovoljan njime) koji kaže: "Imao sam hemoroide pa sam pitao Vjerovjesnika (alejhi's-selam) kako da klanjam, i on mi je rekao: "Klanjaj stojeći, a ako ne možeš stojeći, klanjaj na strani" (Buhari, 150). Nesai dodaje: "Ako ne možeš ni tako, onda ležeći, jer : *Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegovih* (Kur'an: 2/286) (*Nasbu'r-raje*, 2/175). Prenosi se od Abdullaha ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Bolesnik će klanjati stojeći, a ako mu je teško, klanjat će sjedeći, ako mu je i to teško, klanjat će išaretom dajući znak glavom, ako mu je i to teško, onda će tesbih činiti." (Tabereni u djelu *El-Evsat, Medžmu'z-zevaid*, I/271). Hafiz u *Fethu'l-bari* kaže: "Ovaj hadis je dokaz onima koji kažu da bolesnik ne klanja nafilu ako je nemoćan da se pomakne iz ležanja na leđima u drugi položaj, kao npr. da daje znak nekim organom, onda uči Kur'an i čini zikr jezikom, a ako ne može ni to, onda u srcu, jer to se ne navodi u hadisu. Ovo je stav hanefija, malikija i nekih šafija" (I/484). Prenosi se od Džabira (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: Allahov Poslanik (alejhi's-selam) posjetio je jednog bolesnika, a i ja sam bio s njim, i vidio je kako bolesnik klanja i sedždu čini na jastuku, pa mu Poslanik to zabrani rekavši: "Ako možeš da činiš sedždu na zemlji, ti je čini, a ako ne možeš, onda išaretom, tako da činiš sedždu niže od ruku'a" (Bezar; prenosioci ovog hadisa su pouzdani prema kriteriju sahih hadisa; tako stoji u djelu *Medžmeu'z-zevaid*, I/201).

znak glavom,² odgodit će namaz. On neće davati znak očima, niti obrvama, niti srcem u mislima, nego će odložiti namaz.

² Tj. odgodit će namaz. Neće prestati obaveza da klanja namaz nego će ga on nadoknaditi kada bude bio u stanju, makar bilo i više namaza od pet dnevnih namaza ako je malo vremena. To je ispravno kako stoji u *El-Hidaji*, a po drugom mišljenju neće naklanjati ako bude više od dvadeset i četiri sahata, kao kada je onesviješćen. To je odbrena verzija u mezhebu (*Medžme'a*, 154). Šejh Zafer kaže: "Učenjaci se razilaze da li mu je dozvoljeno da namaz odgodi i da ga naklanja kada ozdravi, ili to znači prestanak obaveze namaza u cjelini, tako da dotična osoba nije obavezna ni da ga naklanja. Za manji broj namaza, a to znači od pet dnevnih namaza svi su saglasni da ne spada obaveza nego se mogu samo odgoditi za kasnije, i potrebno ih je naklanjati. Ako broj namaza prijeđe namaze koji se klanjaju u toku dvadeset i četiri sahata, neki kažu da je ispravno da ih nadoknadi, a većina kaže da takvi namazi nisu obavezni tj. nije ih potrebno naklanjati. U djelu *Ez-Zahirije* navodi se da je to odabrani rivajet, i na tome se donosi fetva. Ovo je navedeno u djelu *Nuru'l-idah* i *Durru'l-muhtar* a to je stav i Šafija (I/795). Mislim da ovaj hadis pruža dvije mogućnosti; iako je spadanje obaveze namaza u cjelini očiglednije, dok je druga mogućnost koja govori da treba naklanjati te namaze kada bolesnik ozdravi i oporuci davanje fidije, otkupnine, ako čovjek umre za vrijeme te bolesti, a bio je pri svijesti, bolja i sigurnija, a Allah najbolje zna. Ističem da fidja iznosi pola sa'a, mjerice za mjerenje žita, pšenice ili sa' ječma, ili protuvrijednosti toga za svaki pojedini namaz. Tu se ubraja i vitr-namaz. (Preuzeto iz djela *El-Bakru'r-ra'ik* od autora djela *Et-Tedžnis* koji ističe da je Ebu Hanife rekao o čovjeku koji je pod abdestom i nije u stanju da klanja na čistom mjestu a prispio vakat toga namaza, da će da on klanjati išaretom iz poštovanja prema namaskom vaktu, a onda će ponovo klanjati to što je klanjao išaretom; *Ilau's-sunen*, VII/174-175.)

Napomena: Onaj kod koga rana protekne kada čini sedždu, klanjat će sjedeći, išaretom, jer je namaz išaretom prihvatljiviji od namaza bez abdesta, ili kad je nečist, ili kad nije prekrilo stidna mjesta, ili kad izostavi učenje Kur'ana u namazu. Onaj kome je ljekar naredio da leži na leđima da bi mu izvadio tečnost iz oka, klanjat će išaretom ležeći na leđima, jer je nepovredivost dijela tijela kao i nepovrdivost cijelog tijela. Bolesnik sa ranama ispod koga je odjeća nečista, i sve što bi se prostrlo ispod njega i istog časa se onečisti klanjat će u takvom stanju. Isti je slučaj i kada se ne bi onečestio, ali ima poteškoće ako bi se pokretao.

Utopljenik koji se ima za što držati ili zna plivati dužan je da klanja.

Ako može da stoji u namazu,³ a ne može ruku' i sedždu da čini onda će davati znak sjedeći i to je bolje nego davati znak stojeći.

Ako bi se čovjek razbolio u toku namaza, nastaviti će onako kako može. Ako bi namaz počeo klanjati sjedeći, čineći i ruku' i sedždu, a onda postao sposoban da klanja stojeći, nastaviti će stojeći, a Muhammed misli da treba ponovo početi. Ako počne klanjati namaz išaretom,⁴ a postane sposoban da obavi ruku' i sedždu, on će ponovo početi namaz. Onaj koji klanja dobrovoljne namaze, može da se osloni na nešto ako je umoran,⁵ a ako bi čovjek klanjao u brodu koji se kreće,⁶ sjedeći, bez ikakve isprike, namaz će mu biti uredi. Ebu Jusuf

³ Davati će znak sjedeći jer je stajanje glavno sredstvo koje vodi sedždi, koja pretstavlja krajnje odavanje veličine i poštovanja Allahu. Sredstvo gubi svoju vrijednost kad nema razloga zbog koga postoji to sredstvo.

⁴ Tj. nije u stanju, jer pristajanje onoga koji čini ruku' i sedždu za onim koji klanja išaretom nije dozvoljeno, a isto tako i nastavljanje klanjanja, nego je dozvoljena prva situacija jer ono što je niže može se graditi na višem, pa je dozvoljeno, npr., da onaj koji klanja išaretom pristaje da klanja za onim koji je zdrav.

⁵ Tj. ako je umoran i slab neće se smatrati da je mekruh. Prihvaćeno je na osnovu zajedničkog mišljenja, a ako nije umoran i nije slab, mekruh je, na osnovu zajedničkog suda (*Ed-Durr*, 155). Podloga za ovo je hadis Ummi Kajsa binti Muhsin (neka je Allah zadovoljan njome) koja kaže: "Poslanik (alejhi's-selam) se kada je podmakao u godinama i otežao, oslanjao na stub u namazu" (Ebu Davud, bez komentara).

⁶ Tj. ako bi klanjao farz na brodu koji se kreće sjedeći dozvoljeno je prema istihsanu, jer pretežno se javlja vrtoglavica, pa se uzima kao ostvareno. Muhammed ibni Sirin (Allah mu se smilovao) kaže: "Krenuo sam sa Enesom ibni Malikom (neka je Allah zadovoljan njime) prema Sirinu i kada smo bili na rijeci Tigris, bilo je vrijeme podne-namaza. On nam je bio imam, i to sjedeći na prostirci broda, a brod se kretao i ljuljao nas" (Taberani u djelu *El-Kebir*; svi prenosioci su pouzdani; *Medžmeu'z-zevid*, I/207). Ebu Jusuf i Muhammed kažu da se može klanjati samo stojeći, jer je stajati u tom slučaju moguće, a ostaviti kijam u namazu nije dozvoljeno bez opravdanog razloga. Šejh Zafer kaže poslije riječi: "Dozvoljen je namaz na brodu, stojeći, na osnovu jednoglasnog suda, bez obzira da li brod bio usidren na obali ili se kretao, kako se navodi u djelu *Ed-Durr* i drugim djelima: "Mislim, također da je dozvoljeno i u vozu i avionu, jer su ta dva sredstva slična su brodu." U djelu *El-Bedai'* stoji: "Brod je kao zemlja, jer

i Muhammed misle suprotno. Ako klanja na brodu koji je usidren, onda nije dozvoljeno klanjati sjedeći bez razloga.

Ko bude onesviješten ili bude poludio i to bude trajalo dvadeset i četiri sahata nadoknadit će⁷ ono što je prošlo, a ako bude prošlo

kretanje broda nije vezano za klanjača, pa se otuda ne protivi da namaz klanja i stojeći za razliku kada se radi o životinji jer putovanje na životinji vezano je za klanjača koji na njoj sjedi" (I/109). Isti je slučaj i sa putovanjem vozom i avionom jer ni ovo putovanje nije vezano za klanjača pa otuda on je kao na zemlji i dozvoljeno mu je da klanja u tim saobraćajnim sredstvima i stojeći ako je u stanju da stoji, a klanjat će sjedeći ako ne može stojeći (*Ilau's-sunen*, VII/186). U djelu *Ed-Durr* kaže se o namazu na brodu: Potrebno je okrenuti se prema Kibli kod iftita-hi tekbira, a onda i kad god se brod okrene od Kible (str. 155). Ovo znači da će čovjek koji klanja u avionu, npr., staviti će busolu preda se i kad god primijeti da je avion odstupio od Kible, on će se usmjeriti prema Kibli dok klanja namaz.

Imam Kasani (Allah mu se smilovao) kaže: "Kada čovjek bude na jahalici izvan gradskog naselja, a ima neki razlog ili ispriku da ne može sjahati sa životinje kao npr. zbog straha od neprijatelja ili krvoločne zvijeri, ili je kaljuža i blato, klanjat će farz na životinji sjedeći, išaretom, bez ruku'a i sedžde, jer pojava ovog razloga onemogućava ga da ispuni te dijelove namaza: stajanje, ruku' i sedždu. Tada se on tretira da je u nemogućnosti, poput bolesnog čovjeka, itd. Kažem: "Putnik vozom i avionom ne može zaustaviti voz ili spustiti avion kad bi htio da klanja, pa da li i sa njih kod klanjanja farza spada obaveznost okretanje prema Kibli u tom momentu?!"

⁷ U djelu *El-Medžme'a* stoji: Ako se vrijeme u takvoj situaciji potraje i ispusti se mnogo namaza, predstavljalo bi poteškoću, a ako bi to stanje kratko, potrajalo tada ne bi bilo teško. Smatrat će se da je mnogo ispuštenih namaza, ako takvo stanje potraje više od dvadeset i četiri sahata, jer dolazi do ponavljanja namaza. Jezid, oslobođeni rob Ammarov, prenosi da je Ammar ibni Jaser (Allah bio zadovoljan njime) pao u nesvijest i ostao onesviješten za vrijeme podnevskog, ikindijskog, akšamskog i jacijskog vakta. Otriježnio se u ponoć, pa je klanjao podne, ikindiju, akšam i jaciju" (Darekutni, 1951). Na'fi' prenosi od Abdullah ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima) da se Abdullah onesvijestio i nesvijest trajala više od dva dana i propuštene namaze nije nadoknadio (Bilježi Darekutni). Ibrahim Nehai prenosi od Ibni Omera da je rekao za osobu koja se onesvijestila: "Ako je nesvjest trajala dan i noć naklanjat će." (Navodi Muhammed u *Kitabu'l-a'sar*, str. 32, ističem da je sened ove verzije autentičan, a mursel hadisi koje prenosi Nehai su autentični, kao što je rečeno više puta.)

samo jedan sahat preko toga, neće nadoknaditi. Po mišljenju Muhammeda, dotična osoba će naklanjati, ako nije nastupio vakat šestog namaza.

Muhammed ističe: Mi se pridržavamo toga kada se čovjek onesvijesti više puta. To je mišljenje i Ebu Hanife (*Ilau's-sunen*, VII/191).

U djelu *El-Muhit* stoji: Kad bi došlo do nesvijesti izazvane grijешenjem, kao što je konzumiranje alkohola, i to trajalo više od dvadeset i četiri sahata, obaveznost naklanjavanja neće biti oslobođen. Prihvaćeno je jednoglasno.

Sedžde-i tilavet

Obavezno je¹ svakome ko prouči jedno od 14 ajeta² u poglavljima El-'Araf, Ar-R'ad, En-Nahl, El-Isra, Merjem, El-Hadžždž, El-

¹ Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Kada je bilo naređeno čovjeku da učini sedždu i on učinio, šejtan se povukao plačući i govoreći: "Teško meni! Čovjeku je naređeno da učini sedždu i on je učinio i za nagradu ima Džennet. I meni je naređeno da učinim sedždu i ja sam to odbio i zbog toga ću u Džehennem" (Muslim u *Kitabu'l-iman*, I/61). Kada se radi o naredbi općenito, ona ima značenje obaveznosti; prema tome, učiniti sedžde-i tilavet po našem mišljenju, je dužnost-vadžib, a Allah najbolje zna.

Onaj koji prouči ajet i onaj koji ga čuje, a punoljetan je, dužnost im je učiniti sedždu. Abullah ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) kaže: "Sedžde-i tilavet dužnost je za svakoga ko čuje ajet." (Ibni Šejbe). Nešto slično prenosi i Abdurezzak. To spominje Hafiz u djelu *Ed-Diraje*. Abdullah ibni Omer (Neka je Allah zadovoljan njima) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio bi suru u kojoj bi bio i ajet sa sedždom, on bi učinio sedždu, a i mi s njim, čak i tada kada ne bismo imali mjesta da spustimo naše čelo i kada nije bilo vrijeme namaza" (Buhari, Muslim i Ebu Davud; preneseno iz *Medžmeu'fzevaid*, I/95).

Šejh Zafer ističe mjesta gdje se čini sedžda u Kur'anu i to je podijelio na nekoliko vrsta. Prva vrsta sedžde-i tilaveta su ajeti gdje se naređuje da se čini sedžda i gdje se ističe obaveznost, kao što je na kraju *sure En-Nedžm i El-'Alek*. Kod nekih ajeta je obavještenje o oholosti nevjernika da nisu učinili sedždu, pa je otuda naša obaveza, suprotno njihovom stavu, da je učinimo. U nekim ajetima govori se o skrušenosti onih koji su pokorni, pa je otuda naša dužnost slijediti njih, na osnovu riječi Allaha Uzvišenog: *Njih je Allah uputio, zato slijedi njihov Pravi Put* (Kur'an: 6/90). Očito je da je ova naredba i ovo obavještenje dokaz za obaveznost činjenja sedžde i onome ko je čuo kao i učaču Kur'ana, bez obzira sjedio on i slušao ili ne sjedio. Isto kao što je i slušanje i šutnja kad se uči Kur'an obaveza svakom koji čuje Kur'an, bez obzira da li on sjedio sa namjerom da sluša Kur'an ili ne. Ko ustvrdi da tu postoji nekakva razlika između onoga koji je čuo i onoga koji sluša - onda neka donese za to dokaz. (*Ilau's-sunen* VII/198).

Furkan, En-Neml, Elif- la- mim, Tenzil, Sad, Fussilet, En-Nedžm, El-Inšićaq i El-'AleK. Dužan je sedžde i tilave učiniti i onaj koji čuje,³ makar i nenamjerno, kao i muktedija za svojim imamom. Muktedija ne treba učiniti sedždu-i-tilavet ako sam za sebe prouči neki od ovih ajeta.⁴ Sedžde'i-tilavet će učiniti samo onaj koji čuje ajet sa sedždom, a nije u namazu za imamom. Ako bi muktedija čuo ajet sa sedždom⁵ od

² *Al-'Araf* posljednji ajet 206, *Er-R'ad*, ajet 15, *En-Nahl*, 49, *El-Isra'*, 107, *Merjem*, 58, *El-Hadždž*, 18, *El-Furqan*, 60, *En-Neml*, 25, *Et-Tenzil*, 15, *Sad*, 24, *Fussilet*, 37, *En-Nedžm*, 62, *El-Inšićaq*, 21, *El-'AleK*, posljednji ajet, 19.

Prema našem mišljenju sedždu ne treba činiti na kraju sure *El-Hadždž*, ajet 77, jer je to ajet kojim se općenito naređuje namaz, a ne posebno sedžda. Šafi'i (Allah mu se smilovao) kaže da sura *El-Hadždž* ima dvije sedžde, a nije rekao da i sura *Sad* ima sedždu. I jedno i drugo ima svoje dokaze. (*Ilau's-sunen* VII/201).

³ Tj. ko čuje namjeravajući da sluša ili glas učenja Kur'ana dopire do njega, bez namjere. U djelu *El-Medžme'a* stoji: Ebu Jusuf i Muhammed misle da onaj koji čuje Kur'an i razaznaje da je to učenje Kur'ana, on je dužan učiniti sedžde-i-tilavet, ako ne raspoznaje, nije dužan. Ovo znači da slušalac mora biti zadužen namazom tako da je dužan učiniti sedžde-i-tilavet, džunup, kada čuje učenje ajetus-sedžde, ali nije dužna učiniti je žena sa mjesečnicom, žena poslije porođaja, umobolna osoba, dijete i nevjernik, kao što stoji u nekim pouzdanim izvorima.

U djelu *El-Muhit* stoji da je dužnost učiniti sedžde-i-tilavet kad bi čovjek čuo da Kur'an uči nevjernik, pametno dijete, žena sa mjesečnicom, poslije porođaja ili džunup. A ako bi čuo od umobolna čovjeka ili nekoga ko spava onda nije dužan učiniti sedžde-i-tilavet, jer je učenje Kur'ana poteklo od nerazumnog i nerazboritog (str. 157). Nije dužnost učiniti sedžde-i-tilavet ako čovjek čuje eho ajeta na kome je sedžda. Dužnost je učiniti sedždu kada se čuje od učača Kur'ana pa makar to bilo i sa trake, jer ono što se čuje jeste glas učača, nije eho njegova glasa, a Allah najbolje zna.

⁴ Tj. nije obavezno učiniti sedžde-i-tilavet kada bi muktedija proučio sam za sebe ajet na kome je sedžda u namazu, jer je zabranjeno učiti Kur'an za imamom. Otuda nije potrebno takvome sedžde'i-tilavet činiti ni u namazu ni izvan namaza.

⁵ Tj. neće učiniti sedžde-i-tilavet u namazu jer to nije namaska sedždei-tilavet, jer njegovo slušanje ovog učenje nije u sklopu namaza. (*Medžmea*, 157), nego će sedžde'i-tilavet učiniti poslije toga jer se ostvario razlog sedžde'i-tilavet, a to je slušanje učenja ovog ajeta.

onoga ko nije s njim u namazu, on neće činiti sedžde'i-tilavet u namazu nego će to učiniti poslije, a ako bi učinio sedžde'i-tilavet u namazu,⁶ nije mu dozvoljeno da to čini ali ako to učini neće mu to pokvariti namaz.

Ako bi čuo ajetu s-sedžde od imama i pristao da klanja za njim prije nego što je imam sedždu učinio, učinit će sedždu s imamom, a ako se pristupi klanjati za imamom poslije učinjene sedžde, onda u tom rekjatu neće učiniti uopće sedždu. U drugom slučaju, on će učiniti sedžde'i-tilavet izvan namaza kao da i nije klanjao za imamom. On neće nadoknaditi namasku sedžde-i tilavet⁷ izvan samog namaza.

Kad čovjek prouči ajet sa sedždom, a onda stupi u namaz i ponovo prouči taj isti ajet i sedžde'i-tilavet učini, dosta će mu biti ta sedžda i bit će za oba učenja, ako učini sedžde'i-tilavet kod prvog učenja ajeta, a onda počne učiti drugi put taj ajet, ponovo će učiniti sedžde'i-tilavet. Ako bi čovjek ponovio jedan ajet sa sedždom na jednom mjestu, dovoljno mu je jedna sedžda-i tilavet, a ako bi zamijenio ajet ili mjesto nije dovoljna jedna sedžde'i-tilavet.⁸ Kretanje na radnom mjestu⁹ ili ako je na drvetu prelazak s grane na granu smatra se izmjenom mjesta ako bi slušalac promijenio mjesto bit će obavezan da ponovo učini sedždu iako je učač ostao na istom mjestu.

⁶ Tj. ponovo će je učiniti, jer činjenje sedžde-i tilaveta u namazu krnji namaz, jer se on nalazi u mjestu gdje se klanja.

⁷ Jer je učenje Kur'ana u namazu bolje i nije dozvoljeno obaviti sedždu izvan namaza, jer se nešto što je potpuno ne može dopuniti nečim što je manjkavo, pa bi bilo pogrešno namjerno ostaviti sedždu.

⁸ Tj. ako bi zamijenio ajet na kome je sedžde'i-tilavet pa proučio prvo, npr., kraj sure *El-A'raf*, a onda kraj sure *El-Inšiqaq*, ili promijenio mjesto time što bi proučio ajet na kome je sedžda u jednoj prostoriji svoje kuće, a onda ga ponovo proučio u drugoj prostoriji, jedna sedžda u tom slučaju neće biti dovoljna, nego će ponoviti sedžde-i tilavet, zbog promjene ajeta i samog mjesta na kome je učio, a Allah najbolje zna.

⁹ Sve se to smatra promjenom mjesta i otuda dolazi i do ponavljanja sedžde-i tilaveta sa ponovljenim učenjem (*Medžme'a me'a tesarruf*, 159). Na isti način, kao što smo spomenuli, ako bi došlo do ponavljanja ajeta sa sedždom jašući životinju koja ide (konj, deva), u prevoznom sredstvu, npr. autu i avionu, treba ponoviti sedžde-i tilave zbog promjene mjesta.

Ako bi učaj promijenio mjesto, a slušalac ostao na istom mjestu, slušalac ne bi bio obavezan činiti sedžde'i-tilavet.

Način činjenja sedžde i-tilaveta¹⁰ je da učini sedždu kao što se čini inače u namazu između dva tekbira ne dižući ruke, bez učenja Et-Tehijatu i selama.

Mekruh je da uči neku suru i izostavi ajet na kome je sedžda, a obratno, ne. Lijepo je da pridruži ajetu na kome je sedžda još jedan ajet ili dva koja se nalaze ispred njega. Lijepo je također proučiti ajet sa sedždom u sebi da ne čuju slušaoci¹¹ i da se naknadno obavi.¹²

¹⁰ Način činjenja sedžde je kao i kod namaza, a to je da je čovjek čist, tj. sa abdestom i okupan, da su mu prekrivena stidna mjesta, da je okrenut prema Kibli, nijet i može se obaviti u svako vrijeme. Sedžde-i tilavet je vadžib, a čini se između dva tekbira: jedan pred sedždu i drugi sa podizanjem sa sedžde. To je sunnet. Kod činjenja sedžde-i tilaveta ne dižu se ruke kao što se to čini kod iftitah-i tekbira u namazu. Poslije sedžde-i-tilaveta nema učenja Et-Tehijatu kao što je to slučaj kod sehv-i sedžde, nema ni predaje selama kao što je naređeno da se čini u namazu, jer je sedžde-i tilavet samo sedžda, a nije namaz, a Allah najbolje zna.

¹¹ Lijepo je učiti ajet na kome je sedžda usebi iz pažnje prema slušaocu, jer slušalac ponekad nije spreman da čini sedždu toga časa pa je mora odgoditi. Katkad bi on tu sedždu možda i zaboravio, ostavio bi nešto što je vadžib i na taj način pogriješio. Kada je slušalac spreman da učini sedždu, onda učaj Kur'ana treba da uči Kur'an naglas, pobuđujući pobožnost.

¹² Jer je to vadžib, pa se kod toga čini sve ono što se čini kod naklanjavanja onoga što je vadžib. Princip je kod sedžde-i tilaveta da se čini odmah, jer je zasnovano na riječima Allaha Uzvišenoga: *...oni bi licem na tle padali* (Kur'an: 19/58). Neki kažu da je to vrsta namaza koja nije strogo vezana za vrijeme pa je zbog toga sunnet da se sedžde-i tilave odmah obavi. A mendub (lijepo je) ustati prije ove sedžde i poslije njezina činjenja, a na osnovu riječi Uzvišenoga: *...oni bi licem na tle padali...* (Kur'an: 19/58). Allah najbolje zna.

O musafiru¹

Onaj koji prođe zadnje kuće svoga grada² napuštajući ga u namjeri da putuje prosječnim hodom tri dana i tri noći, skratit će četverorekjatne farzove i svesti će ih na dva rekjata.³ Pod pojmom

¹ Termin *musafir* izveden je od riječi *sefere* – putovati, prijeći određeno rastojanje. Ovo u šerijatu znači prelaženje određenog rastojanja koje traži promjenu propisa koji se odnose na namaz, skraćivanje četverorekjatnih na dvorekjatne namaze, zatim dozvoljava ostaviti post ramazana za kasnije, mesh po mestvama u trajanju od tri dana i tri noći. Za ovo su potrebna tri uvjeta. Prvo: namjera da se putuje; drugo, putovanje i napuštanje granice mjesta boravka pa makar mjesta odakle je izišao i treće, namjera da se pređe rastojanje koje se prelazi jahalicom ili pješačenjem za tri dana (*Mustedrek* od Hakima i *Sahih-i Muslim*, str. 83 pa nadalje) bez obzira da li taj put prevalio u roku od tri dana ili tri sahata. To je olakšica i milost vašeg Gospodara.

² Neće se smatrati putnikom onaj koji odluči da putuje, ili je došlo vrijeme za put, ili ušao u kola sve dok ne pođe iz grada, jer kad bi on bio spriječen da putuje, onda na temelju čega bi mu bilo dozvoljeno, npr. da mrsi? Ebul Esved Dejli kaže: “Alija (Allah bio zadovoljan njime) krenuo je iz Basre i klanjao farz podneva sa četiri rekjata,” i dodaje, “da smo prešli ovaj dio mi bismo sad podne-namaz klanjali sa dva rekjata.” Tj. da su izišli iz grada u svome putovanju koje su namjeravali prije nego što su klanjali ovaj namaz. Ibni Ebi Šejbe prenosi to i kaže da je Ebu Hurejre (neka je Allah zadovoljan njime) rekao: “Putovao sam sa Allahovim Poslanikom (alejhi’s-selam), Ebu Bekrom i Omerom i svi su oni klanjali poslije izlaska iz grada, sve do povratka u grad, po dva rekata na putu i u vrijeme boravka u Mekki.” (Prenosi Malik; sened mu je autentičan.)

Najkraći period putovanja procijenjen je na tri dana zasnivajući taj sud na riječima Allahova Poslanika: “Žena ne može putovati tri dana bez mahrema.” (Prenosi Buhari. Dobro objašnjenje o definiranju najkraćeg putovanja iznijeto je u djelu *Ilau’s-sunen* VII/236; vidi tamo više.)

³ Tj. dužnost je putniku da klanja farzove četverorekjatnih namaza sa dva rekjata na osnovu riječi Allaha Uzvišenog: *Nije vam grijeh da namaz na putovanju skratite...* (Kur’an: 4/101).

“prosječan hod”⁴ podrazumijeva se obično putovanje ravnicom na jahaćoj životinji ili pješice, a po moru putovanje kada vlada umjereni vjetar, a po planini onako kako se može. Ako bi musafir klanjao na putu farz sa četiri rekjata⁵ i bude sjeo na drugom rekjatu, bit će mu namaz uredi, ali je učinio grešku. Ako ne bude učinio sjedenje poslije drugog rekjata, namaz neće biti valjan.

Ibni Omer (Allah bio zadovoljan njima) kaže: “Putovao sam sa Allahovim Poslanikom (alejhi’s-selam) i on ne bi klanjao na putu više od dva rekjata četverorekijatnih namaza. Takav slučaj je bio i kod putovanja sa Ebu Bekrom i Omerom (neka je Allah zadovoljan njima)” (Buhari, I/194). A u verziji koju prenosi Muslim stoji: “Pridružio bi se Allahovu Poslaniku (alejhi’s-selam) na putu i on nije klanjao farzove četverorekijatnih namaza više od po dva rekjata sve do svoje smrti. Putovao sam i sa Ebu Bekrom, i on je činio isto to sve do smrti; putovao sam i sa Omerom, i on je klanjao na putu samo dva rekjata sve do smrti; a putovao sam zajedno i sa Osmanom i on nije dodavao ništa na dva rekjata sve dok ga Allah nije uzeo Sebi.” Uzvišeni Allah kaže: *Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor* (Kur’an: 33/21) (Muslim, I/242).

⁴ Tj. smatrat će se srednjim putovanjem, ravnicom nasuprot brda, jahaćom životinjom ili pješice, bez ikakve žurbe ili sporsti. Uvjet nije da se putuje od zore do mraka svakoga dana, nego da se putuje svakoga dana od jutra do podneva. Umjereni putovanje je putovanje sa običnim pauzama i odmorom. Ako bi čovjek žurio i prevalio to odstojanje za kraće vrijeme od toga, kao npr. kada putuje čovjek savremenim prijevoznim sredstvima, on je i tada obavezan da krati namaz.

⁵ Tj. ako bi putnik klanjao četverorekjatni namaz sa četiri rekjata na putu i ako je sjeo na prvom sjedenju, namaz će biti sahih, uredi, ali će biti griješan jer je ostavio olakšicu skraćivanja namaza, a to je naređeno. J’ala ibni Umejje kaže: “Rekao sam Omeru ibni el-Hattabu (Neka je Allah zadovoljan njime): *”Nije vam grijeh da namaz na putovanju skratite i kada se bojite da će vam nevjernici neko zlo nanijeti* (Kur’an: 4/101), a ljudi su sad sigurni”, i on mi reče: “Čudim se onome čemu se ti čudiš, pa i ja sam pitao Allahova Poslanika o tome i on mi je rekao: “To je dar koji vam je Allah udijelio! Pa primite Njegov dar” (Muslim, I/241).

Ne bi bilo uredi ako bi putnik odgodio selam za kasnije, a ako čovjek ne bi sjeo, onda mu namaz ne bi bio sahih, jer izostavljanje propisanog sjedenja u nekom farz-namazu pretvara taj njegov namaz u nafilu.

Čovjek će se tretirati da je na putu⁶ sve dok se ne vrati u svoje mjesto, ili ima namjeru da proboravi u nekom mjestu ili selu petnaest i više dana. Ako bi odlučio da boravi na dva mjesta kao u Mekki i Mini, neće se tretirati kao mukim (onaj koji je kod kuće) osim u slučaju da bude naćao na jednom od ta dva mjesta. Tada će se smatrati mukim.

Čovjek će kratiti namaz ako namjerava⁷ ostatiti manje od tog vremena (petnaest dana) ili ne namjerava ostati duće, pa makar u tom mjestu ostao i više godina.

⁶ Tj. tretirat će se čovjek na putu i skraćivat će namaz toliko dugo sve dok se ne vrati u svoje osnovno mjesto ili mjesto boravka, ili odluči da boravi u nekom mjestu osim rodnom mjestu ili mjestu boravka, pa makar pravno, kao što stoji u djelu *Ed-Durr*; npr. "Kada bi neki hadžija došao u Siriju, a poznato mu je da njegova karavana neće napustiti Siriju prije petnaest dana i više, on će se pravno tretirati da ima boravak i upotpunjavat će svoj namaz, klanjati farz sa četiri rekjata" (str. 164).

Enes (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Jednog dana otputovali smo sa Vjerovjesnikom (alejhi's-selam) iz Medine u Mekku i on je klanjao po dva rekjata sve dok se nismo vratili u Medinu. Neko je upitao: "Jeste li boravili neko vrijeme u Mekki?" Odgovorio je: "Boravili smo deset dana". (Prenosi Buhari.) Ovo je bilo za vrijeme Hadždžetu'l-veda'a.

Mudžahid ističe: "Ibni Omer (Allah bio zadovoljan njima), u slučaju da je odlučio da boravi u nekom mjestu petnaest dana, klanjao bi namaz bez skraćivanja." (Prenosi Ibni Ebi Šejbe; sened mu je autentičan; *Asaru's-sunne*, II/66.) Od njega se također prenosi: "Ako bi ti bio putnik i odlučiš boraviti na nekom mjestu petnaest dana, upotpuni namaz, a ako ne znaš da ćeš ostati toliko, ti skрати namaz" (Muhammed u djelu *Kitabu'l-asar*, lanac prenosilaca je dobar; *Asaru's-sunne*, II/66). Nešto slično prenosi se i od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima), kako stoji u djelu *Džamii'l-mesaniid* (I/404).

⁷ Tj. ako očekuje odlazak, ali ne zna kada će biti ili ne zna kada će završiti svoj posao u tom mjestu pa da bi mogao otputovati iz njega. Nasr ibni Umrان kaže: "Pitao sam Ibni Abbasa: "Mi ćemo ostati duće u Horosanu, pa šta nam kažeš?" "Klanjaj dva rekjata," rekao je, "pa makar ostao tamo i deset godina" (Ebu Bekr ibni Ebi Šejbe; lanac prenošenja je autentičan; *Asaru's-sunne*, II/65). Tirmizi (Allah mu se smilovao) kaže: Ućenjaci su se saglasili da će putnik kratiti četvorekjatne namaze ako ne zna koliko će ostati, pa makar ostao i godina. To prenosi i Ibni Munzir." (Preuzeto iz *Ilau's-sunena*, VII/278.)

Isto tako će postupati i vojska⁸ koja namjerava stupiti u borbu i opkoliti neko mjesto ili nasilnike u svom mjestu i drugdje. Vojska koja se ulogori neće kratiti namaz ako je odlučila da živi izvjesno vrijeme pod šatorima.⁹

Ako bi musafir klanjao za mukimom¹⁰ u namaskom vremenu, bit će mu namaz ispravan i klanjat će kao i imam (četiri rekjata), a

U djelu *Rahmetu'l-umme* (str. 27) stoji: Ako bi putnik namjeravao ostati četiri dana, ne računajući dan ulaska u to mjesto i dan izlaska iz njega, on će se smatrati kao mukim, prema mišljenju Malika i Šafija, a Ebu Hanife ističe: "Kada neko odluči boraviti u nekom mjestu petnaest dana, on će se tretirati mukimom, a ako namjerava ostati manje od tog perioda smatrat će se musafrom." (Prenosi se rivajet od Ahmeda u kome on kaže: "Ako neko odluči da boravi u nekom mjestu više od dvadeset namaza, on će klanjati u cjelini četverorekjatne namaze, tj. neće kratiti." (Vidi više u djelu *El-Ila'* VII/274.)

⁸ Tj. ako islamska vojska namjerava da ide u borbu protiv neprijateljske zemlje ili vrši opsadu nasilničke vojske u zemlji, bilo kopnom ili morem, vojska se neće tretirati kao mukim, bez obzira koliko to vrijeme trajalo, zbog kolebanja između boravka i odlaska, tj. zbog toga što oni ne znaju da li će ostati u neprijateljskoj zemlji ili će je napustiti.

⁹ Tj. ako bi ljudi koji žive pod šatorima odlučili da borave u pustinji petnaest dana, oni će upotpuniti četverorekjatne namaze, jer logorovanje u šatorima je isto kao boravak u stanovima. Međutim, drugi se neće smatrati mukimom sve dok ne odluče da borave u gradu ili selu, jer pustinja nije mjesto boravka nikome do njezinim stanovnicima. Allah najbolje zna. U djelu *El-Medžme'a* stoji: Ukratko, upotpunjavanje namaza ovisi o šest uvjeta: nijet, samostalna odluka, vrijeme trajanja, napuštanje putovanja, jedinstvo mjesta i podobnost mjesta (str. 163).

¹⁰ Tj. klanjat će mukim za imamom putnikom dva rekjata podnevskog farza, a kada imam musafir preda selam, mukim će ustati i klanjati još dva rekjata da bi upotpunio svoj farz. Umran ibni Husajn (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Učestvovao sam u borbi sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam) i prisustvovao s njim u oslobađanju Mekke. On je ostao u Mekki osamnaest dana i za svo to vrijeme klanjao četverorekjatne namaze samo po dva rekjata i govorio bi stanovnicima Mekke: "Klanjajte četiri rekjata, jer mi smo putnici" (Ebu Davud, I/475, Tirmizi I/77, koji ističe da je hadis sahih). Neće biti uredi da mukim klanja za putnikom nakon isteka namaskog vremena, jer se farz musafira ne mijenja ni poslije isteka vremena, jer je uzrok za skraćivanje namaza putnika putovanje.

poslije isteka toga namaskog vremena neće mu namaz biti uredu. Klanjanje mukima¹¹ za musafrom je ispravno. Musafir će kratiti, a mukim će dopuniti četverorekatne namaze bez učenja Kur'ana na trećem i četvrtom rekjatu. Lijepo je da musafir kaže onima koji klanjaju za njim a oni su kod kuće:¹² “Dopunite vaš namaz, jer ja sam musafir i kratim namaz!”

Stalno mjesto boravka gubi taj status novim prebivalištem ako čovjek nema nikoga od porodice da živi u prvom mjestu,¹³ a ne zbog

¹¹ Tj. klanjanje musafira za imamom mukimom je ispravno, bilo da se klanja u namaskom vremenu ili nakon isteka namaskog vremena, jer je namaz musafira u oba slučaja jedan te isti. Prvo sjedenje je farz za mukima, a nije farz za muktediju musafira. Klanjanje slabijeg za jačim je dozvoljeno (*Medžme'a*, 163).

¹² Omer ibni el-Hattab (Allah bio zadovoljan njime) klanjao bi dva rekjata kada bi došao u Mekku i govorio: “Mekkelije, upotpunite vaš namaz, ne skraćujte, jer mi smo putnici” (Malik u *Muvveti*, 52; u djelu *Ed-Diraje* ističe se da je lanac prenosilaca autentičan; str. 130; u djelu *El-Medžme'a*, prenosi se, kako on kaže, i od drugih, da imam treba da obavijesti prisutne džematlije koje klanjaju s njim, prije nego je počeo klanjati da je on musafir, a ako ih nije tada obavijestio, onda da to kaže nakon predaje selama. Autor djela *El-Feth* smatra ovu verziju nepouzdanom, jer za imamom mogu biti i oni koji ne znaju ništa o njemu, niti im je lahko da dođu u kontakt sa imamom prije nego što bi on oputovao pa se sudi o njegovu namazu na osnovu mišljenja o boravku imama, itd.)

¹³ Osnovno mjesto boravka je mjesto rođenja ili formiranja porodice ili gdje se stalno nastanio. Ovaj status bit će dokinut sličnim boravištem ako u prvom mjestu boravka ne ostane niko od njegovih članova porodice. Pod pojmom *ehl* – porodica podrazumijeva se bračna porodica. Ako tu ostane bračna porodica pojam boravišta ostaje dotično mjesto i namaz će se u ta oba mjesta obavljati bez skraćivanja, jer se smatraju da su oba ta mjesta osnovna mjesta boravka za tu osobu. Ranije je bilo riječi o hadisu Imrana (Allah bio zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) klanjao sa Mekkalijama i skraćivao namaze, jer to nije mjesto njegova stalna boravka. Mjesto trenutnog boravka je mjesto u kome putnik nema porodicu, a namjerava ostati u tome mjestu petnaest dana ili više radi trgovine ili studija. I ovo će mjesto boravka biti dokinuto sličnim jer nešto može biti odbačeno sa njemu sličnim. Tako npr., kada bi neko odlučio da boravi u jednom mjestu, zatim oputuje iz njega i nastani se u drugom mjestu i ponovo dođe u prvo mjesto on će kratiti namaz ako nije odlučio da po drugi

putovanja, a boravište gubi takav status ako ga zamijeni sličnim, ako otputuje ili se vrati u mjesto prebivališta.

Propušteni namazi na putu¹⁴ naklanjati će se kod kuće, ali sa dva rekjata, a propušteni namazi kod kuće ako se naklanjaju na putu, naklanjati će se sa četiri rekjata. Ovdje se uzima u obzir status posljednjeg ispuštenog namaza. Odredbe o skraćivanju namaza primjenjuju se i važe za sve putnike.¹⁵

Nijet ili namjera, boravljenje na nekom mjestu ili putovanje¹⁶ vezan je za onoga koji se smatra vođom puta, ne i za one koji ga slijede (svita), kao npr. sluga, žena i vojnik.

put tu boravi. Ovo boravište bit će dokinuto prebivalištem, jer je osnovno boravište jače od mjesta koje je uzeto za privremeno boravište. Tako npr. kada bi neko odlučio da boravi u nekom mjestu, a onda se vratio u svoje osnovno mjesto, pa ponovo u to drugo mjesto, kratit će namaz sve dok ne bude odlučio da ga uzme za boravište.

¹⁴ Tj. kome prođe podne-namaz na putu pa se vrati u svoje mjesto i naklanja ga naklanjati će ga sa dva rekjata, jer je njegova obaveza i dalje ostala samo dva rekjata. Suprotno tome, kome prođe podne-namaz dok je bio u svome mjestu i za vrijeme pripreme za put, pa isteklo vrijeme prije nego je otputovao, te onda želi da ga nadoknadi na putu, na kaza, nadoknadić će sa četiri rekjata, jer je bio toliko dužan klanjati, pa će sa istekom vremena klanjati četiri rekjata, a Allah najbolje zna.

¹⁵ Tj. ove su odredbe putovanja stalne za onoga ko je odlučio da putuje i ispunjava potrebne uvjete, bilo putovanje obavezno kao radi, npr. hadždža i propisanog džihada, ili bilo sunnet, npr. putovanje radi obavljanja umre ili posjete mezara Allahova Poslanika (alejhi's-selam), ili to bilo nešto što je dozvoljeno, kao putovanje radi trgovine i turizma, s obzirom da tekstovi koji su navedeni imaju opće značenje o skraćivanju na putu. Bože, kako je ružno što neki kažu ili misle da je putovanje radi posjete mezara Allahova Poslanika grijeh i da se na njega ne odnose odredbe skraćivanje namaza na putu!

¹⁶ Jer je on naredbodavac kod putovanja pa je i nijet vezan za njega i važi i za onoga ko ga prati, kao što su sluga sa gospodarom, učenik sa profesorom, jer je nijet njihova pristanka za onim sa kojim su izišli, a Allah najbolje zna.

Napomena: Musafir ima olakšicu da izostavi klanjanje sunneta. Drugi kažu da nema olakšice. Sredina između toga su riječi koje navodi Hindavi: Ako

on klanja sunnete, bolje je kada je odsjeo, a ostaviti ih je bolje kada je na putu osim sabahskog sunneta. (*Ed-Durr*, str. 165). Navodim i riječi koje potvrđuju obaveznost klanjanja sabahskog sunneta, kao što su riječi Alejhi's-selama: "Ne ostavljajte dva rekjata sabahskog sunneta pa i kada bi vas progonili konjanici" (Ebu Davud i Ahmed). Prenosi se od Rebi'a (neka je Allah zadovoljan njime) da je vidio kako Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanja noćni namaz za vrijeme putovanja na leđima svoje jehalice. (Prenose Buhari i Muslim; preuzeto iz *Zadu'l-mead*, I/134). Allah najbolje zna.

Džuma-namaz¹

Džuma-namaz neće biti valjana bez šest uvjeta:² Naseljeno mjesto sa svojom okolinom, ovlaštenje legalne vjerske vlasti, vrijeme

¹ Džuma - namaz je farz kada postoje svi uvjeti i musliman ovaj namaz ne može izostaviti. Onaj ko negira džumu, nevjernik je. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, kad se u petak na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i pođite da namaz obavite; to vam je bolje, neka znate!* (Kur'an: 62/9).

Abdullah ibni Omer i Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njima) kažu: "Čuli smo Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: "Ili će se ljudi zaista proći izostavljanja džume-namaza ili će im Allah, doista, srca zapečatiti pa će onda postati, zaista, pravi nemarnici" (Muslim). Prenosi se od Ibni Mes'uda (Allah bio zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao za ljude koji izostavljaju džumu-namaz: "Pozabavio sam se mišlju da naredim nekome da bude imam ljudima, a onda da popalim kuće onima koji ostavljaju džumu" (Muslim). Allahov Poslanik je rekao i ovo: "Ko izostavi džumu zaredom tri puta, bez opravdanog razloga, Allah će mu srce zapečatiti." (Prenose peterica; lanac prenosilaca je autentičan.)

² Tj. uvjeti da bi se džuma klanjala:

a) Naseljeno mjesto. Prenosi se od Ebu Hanife (neka je Allah zadovoljan njime) da je naselje veliko mjesto koje ima ulice, trgove, lijepo uređene prostore, da ima svoga namjesnika koji može da štiti prava svih ljudi svojom svojim autoritetom i autoritetom svojih službenika, da mu se ljudi obraćaju zbog pojedinih slučajeva. (Tako stoji u djelu *Tuhfetu'l-fukaha*.)

Prenosi se od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Nema džume niti tešrika (bajrama) osim u džamiji u naseljenom mjestu." (Ebu Ubejd prenosi autentičnim lancem prenosilaca, ali je hadis mevkuf, *Fethu'l-bari*, II/38; od istog prenosioca prenosi i Abdurrezak, a kaže Ibni Hadžer u djelu *Ed-Diraje*, str. 131, da je lanac prenosilaca autentičan.)

Vidi riječi autora djela *I'lau's-sunen*, kao odgovor na riječi Ibni Hazma i onoga koji misli da se džuma može klanjati na svakom mjestu, gdje je sve detaljno pojašnjeno (VIII/4-12). Ebu Bekr Razī u djelu *Ahkamu'l-Qur'an* kaže da su se fakih i istaknutih mjesta saglasili da se džuma klanja na određenom mjestu i da je nije dozvoljeno klanjati na bilo kojem mjestu. Ovo su oni zaključili na osnovu toga što džumu nije dozvoljeno klanjati u pustinji

podneva i hutba prije klanjanja džume - namaza u vrijeme podneva, džemat i opća dozvola.

nit i na izletištima. Imam Ebu Hanife kaže: "To je posebno za naselja i nije dozvoljeno u vrtovima." Ovo mišljenje zastupaju Sevri i Ubejdullah ibni Hasan. Malik kaže da je džuma dozvoljena u svakom selu gdje su kuće povezane tako da će odrediti nekog čovjeka da im drži hutbu i klanja džumu ako nemaju imama. Evzai kaže: "Džuma se može klanjati samo u džamiji koja ima džemat i imama." Šafi'i ističe, da ako su kuće sela zbijene i stanovnici tih kuća ne napuštaju ih osim kada iskrsne neka potreba, a u tom mjestu ima četrdeset slobodnih ljudi, punoljetnih, uračunljivih, njima je dužnost klanjati džumu (III/445). Neki kažu, tj. autor djela *El-Vikaje*, da je rekao da je dozvoljena džuma u mjestu u kome, kada bi se sabralo svo stanovništvo, najveća džamija ne bi bila prostorno dovoljna. (Ovu verziju prenosi i Ebu Jusuf.) Prema ovome donose fetvu većina islamskih pravnika. (*Ed-Durr*, 166 i 167).

- b) Vladao, tj. guverner, postavljen od strane vladara ili predsjednika republike ili nekoga ko njega zamjenjuje. Ministrastvo vakufa zamjenjuje vladara. Uvjetuje se dozvola vlasti da bi džuma bila valjana jer se ne može klanjati ako nema većeg broja ljudi. Katkad se desi i spor ko ima prednost i kome dati prednost, a desi se spor i u nečem drugom. Otuda je neminovno da postoji vlast koja rješava spor.
- c) Vrijeme podneva. Prenosi se od Enesa ibni Malika (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao bi džumu kada bi sunce malo krenulo sa zenita" (Buhari).
- d) Da se hutba prouči prije džume-namaza tj. u vrijeme podne-namaza u prisustvu džemata kojem se i klanja džuma, tj. dvojica pa više da bi džuma bila valjana. Ovo je jednoglasno mišljenje. Nije poznato da su Allahov Poslanik (alejhi's-selam) i halife poslije njega ikada izostavljali džumansku hutbu.
- e) Džemat je uvjet valjanosti džume-namaza. I ovo je ustanovljeno konsenzusom. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Džuma je dužnost svakom muslimanu u džematu." (Ebu Davud, ne govoreći ništa o ovom hadisu, dok Nevevi i Hakim smatraju ovaj hadis sahihom).
- f) Opća dozvola, jer je džuma jedan od simbola islama i klanja se javno među ljudima, a to znači da se postiže sa otvaranjem vrata džamije, kuće vladara ili tvrđave bez ikakve zapreke. Trojica imama smatraju da nema potrebe općoj dozvoli, a Allah najbolje zna.

Grad je svako mjesto koje ima svoga poglavara i u kojem je sjedište sudske vlasti. Neki kažu da je to mjesto u kome, kad bi se svo njegovo sanovništvo sabralo u najveću njihovu džamiju, džamija ne bi bila dovoljna da ih sve primi. A predgrade je ono što je vezano za grad, kao nešto što je od interesa za grad. Ispravno je da se džuma može klanjati u gradu³ na više mjesta. Ebu Hanife smatra da se može klanjati samo na jednom mjestu, a Ebu Jusuf dozvoljava na dva mjesta ako između ta dva mjesta protiče rijeka. Mina je mjesto gdje je dozvoljeno klanjati džumu u vrijeme hadždža koju će klanjati halifa ili

³ Princip je da se džuma klanja u glavnoj džamiji nekog mjesta, a ne u više džamija. Prenosi se od Omera (Allah bio zadovoljan njime) da je on pisao Ebu Musau, Amru ibni Asu i Sa'du ibni Ebi Vekkasu da džumu-namaz klanjaju u glavnoj džamiji, a ostali namazi mogu se klanjati i u mahalskim džamijama. (Ibni Asakir u uvodu *Tarihu Dimašk*; isto je zabilježeno i u djelu *Et-Telhisu'l-habir*, ali se ne spominje lanac prenosilaca ovog hadisa, niti se o njemu govori bilo šta.) Prenosi se od Bukejra ibni Ešedždža da je u Medini svojevremeno bilo devet džamija sa džamijom Poslanika (alejhi's-selam) koji su mogli da čuju kako Bilal uči ezane i klanjali su u svojim džamijama. Ebu Davud u djelu *Merasil* prenosi od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) da mu je neko rekao: "U gradu su slabi i bolesni ljudi i nisu u stanju da izađu na musallu pa im odredi nekog čovjeka koji će im klanjati u tamošnjoj džamiji". (Ovo navodi Ibni Tejmije u djelu *Minhadžu's-sunne* III/204.) U djelu *El - Bedai'* stoji: Prenosi Muhammed od Ebu Hanife da je dozvoljeno da se ljudi saberu i klanjaju džumu na dva-tri pa i više mjesta. On prenosi od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) da je Alija izlazio na otvoreno mjesto prilikom klanjanja bajrama, a određivao bi u gradu nekoga ko će klanjati slabašnim i bolesnim ljudima. To se desilo u prisustvu ashaba (neka je Allah zadovoljan njima). Pošto je dozvoljeno da se na ovaj način klanja bajram-namaz, onda je dozvoljeno da se klanja i džuma-namaz, jer su džuma-namaz i bajram-namaz iste specifičnosti i vezani su za naseljena mjesta, i poteškoće mogu da se izbjegnu prilikom velike gužve kada se klanja na dva mjesta, pa otuda nije dozvoljeno da se klanja na više mjesta. Međutim, kazivanje koje se prenosi od Muhammeda da je dozvoljeno klanjati i na tri mjesta, moguće je da se odnosi na mjesto gdje je velika potreba, kao nešto što je neminovno (I/261).

Mislim da je potrebno da se ljudi saberu u što manjem broju džamija, radi džume- namaza, pošto se tu sabire veliki broj muslimana - da bi se oni međusobno upoznali, približili svoja mišljenja i usmjerili jednim usmjerenjem prema Istini i izbjegli razmimoilaženje onoga koji kaže: "Ne može se klanjati džuma namaz na više mjesta."

namjesnik Hidžaza, a ne vođa hadždža. Džuma se ne može klanjati na Arefatu.⁴

Farz hutbe je veličanje Allaha i tome slično, prema shvatanju Ebu Hanife.⁵ Ebu Jusuf i Imam-i Muhammed misle da hutba mora sadržavati više zikra od samog spominjanja Allaha, i to se zove hutba.

Sunneti hutbe su⁶ da hatib stojeći čist i pod abdestom održi dvije hutbe koje su odvojene jednim sjedenjem. Na te dvije hutbe treba proučiti bar jedan ajet vezan za bogobožnost, zatim salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam). Izostavljanje salavata smatra se mekruhom.

Najmanji broj džemata su tri osobe osim imama. Po mišljenju Ebu Jusufa, potrebna su samo dvojica osim imama. Neki kažu da tako misli i imam-i Muhammed. Ako bi se džemat razišao prije sedžde, imam će klanjati podne, a Ebu Jusuf i Muhammed kažu da neće klanjati podne osim ako se bude razišao džemat prije početka namaza.

Džuma će biti pokvarena ako istekne namasko vrijeme za podne-namaz.⁷

⁴ Tj. vođa hadždža, jer njemu nije naređeno niti ima dozvolu da klanja džumu niti da se džuma klanja na Arefatu, jer je Arefat pustinjska oblast, a nije nastanjeno mjesto kao što je, npr., Mina.

⁵ Jer je naređeno da se što više zikr čini, a po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, neophodno je dugo činiti zikr i to se uobičajeno naziva hutbom, a najmanje je vadžib proučiti Šehadet, kod trojice imama, zatim zahvaliti Allahu, donijeti salavat na Poslanika, proučiti bar jedan ajet iz Kur'ana i dati savjet, a ako nešto od toga nedostaje, hutba neće biti kompletna, po njihovom mišljenju (*Medžme'a*, 168). Hasan prenosi od Ebu Hanife da bi Ebu Hanife držao kraću hutbu u kojoj bi zahvalio Allahu i pohvalio Ga, donio Šehadet i salavat na Božijeg Poslanika (alejhi's-selam), savjetovao ljude, vazio im i proučio neku suru (*El-Binaje*, II, prvi džuz, 992)

⁶ Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da je rekao: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) držao bi hutbu petkom stojeći, potom bi sjeo i ponovo ustao". Ibni Omer dodaje: "Činili su upravo tako kao što se čini sada" (Muslim, poglavlje *Zikru'l-hutbetejni qable's-salati*).

⁷ Džuma-namaz bit će pokvaren sa istekom podnevnog vremena, jer nedostaje jedan od uvjeta, a to je vrijeme (*Ed-Durr*, 169).

Šest je uvjeta da bi džuma bila obavezna:⁸ da osoba nije putnik, da je muško, da je zdrav, slobodan, da vidi i da može hodati.⁹ Džuma nije obaveza slijepom čovjeku, čak i ako bi našao vodiča, suprotno mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda. I kod hadždža postoji isto razilaženje. Onaj koji stanuje izvan naseljenog mjesta, ako čuje ezan, dužnost mu je pristupiti džuma-namazu prema mišljenju Muhammeda i na osnovu toga donosi se fetva.

Onaj ko nije dužan da klanja džumu, a klanja je, džuma će mu zamijeniti farz toga vakta. Putnik, neslobodna osoba kao i bolesnik,

⁸ Uvjeta obligatnosti džume ima šest. Kome nedostaje samo jedan od ovih uvjeta, njemu nije dužnost klanjati džumu-namaz nego podne.

Prenosi se od Tarika ibni Šihaba (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Džuma-namaz je dužnost svakom muslimanu u džematu osim za četiri osobe: neslobodnoj osobi, ženi, djetetu i bolesniku" (Bilježi Ebu Davud u poglavlju *El-džumua li'l me'reti ve'l-memluki* i kaže: "Tarik nije imao prilike da vidi Vjerovjesnika (alejhi's-selam), a nije slušao hadis od njega; međutim, Nevevi u djelu *El-Hulasa* kaže: "Ovo ne utiče autentičnost ovog hadisa jer je on mursel sahabije, a mursel sahabije je dokaz. Ovaj hadis ispunjava uvjete *Sahiha* Muslima i Buharija. Prenosi se od Temima Darija (neka je Allah zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Džuma-namaz je vadžib osim za dijete, neslobodnu osobu i putnika" (Bejheki, III/183; prenosi preko Buharija, a prenosi ga i Taberani u svome *Mu'džemu* od Hakema ibni Omera, u kome ima dodatak, a to je da nisu obavezni klanjati džumu žena i bolesnik; *Nasbu'r-raje*, II/199).

⁹ Jer takav čovjek nije sposoban, a zbog istih razloga otpada obaveznost klanjanja u džematu, a džuma se može klanjati samo u džematu. Osnova kod ovog pitanja je mišljenje Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) koji kaže: "Čovjek koji je sam po sebi nesposoban ne može se smatrati sposobnim uz pružanje pomoći drugome." Ebu Jusuf i Muhammed kažu da će neko biti sposoban ako mu pruži pomoć drugi. Hasan ibni Zijad prenosi od Ebu Hanife (neka mu se Allah smiluje) da je slijep čovjek obavezan da klanja džumu i obavi hadždž ako ima vodiča i sredstva da bi mogao obaviti hadždž i on i onaj koji čini hadždž s njim.

On kaže i ovo: "Ovo se ne odnosi na uhapšenu ličnost, zatim na onoga koji se boji vlasti ili kradljivaca, a važi i za osobu koju spriječi jaka kiša, snijeg ili postoji kakva kaljuža, itd."

moгу biti imami na džumi i džuma s njima je valjana.¹⁰ Ako bi neko klanjao podne prije džume, a nema opravdanja, dozvoljeno je, ali je mekruh,¹¹ zatim ako bi otišao na džumu, a imam prisutan, podne će mu biti pokvareno. Ebu Jusuf i Muhammed kažu da neće biti pokvareno onome ko nije stigao na džumu i počeo je da klanja.

Mekruh će biti za one koji su sa isprikom ¹² i zatvorenicima da klanjaju podne u džematu u naseljenom mjestu petkom.

Ko prispje na džumu kada se uči Et-tehijjatu i sehvi sedžda, on će dopuniti svoju džumu, a Muhammed misli da će dopuniti podne ako nije stigao veći dio drugog rekjata.¹³

Kada imam iziđe iz svoje prostorije,¹⁴ tada nema ni namaza ni razgovora sve dok on ne završi sa hutbom. Ebu Jusuf i Muhammed

¹⁰ Tj. ako bi se sakupili oni koji imaju opravdanje u džamiji nekog mjesta i niko drugi ne bude prisutan, dozvoljeno je da klanjaju džumu i ona će im zamijeniti podne jer je ostavljanje džume za njih neka vrsta olakšice, a kad već klanjaju džumu, onda su oni učinili dobro djelo i izvršili osnovni propis.

¹¹ Tj. strogi mekruh zbog ostavljanja kategoričkog farza koji je važniji i potvrđeniji od podne-namaza.

¹² Tj. strogim mekruhom za one koji imaju opravdanje, za zatvorenike i kome je prošla džuma u naseljenom mjestu zbog nekakvog uzura da klanjaju podne u džematu toga dana prije džume, a i poslije džume jer bi se time umanjivala vrijednost džemata džume-namaza. Vrsta oponiranja džemata koji klanja džumu je klanjanje podne-namaza, i to petkom (*Ed-Durr*, 170).

¹³ Da prispje u namaz nakon što je imam podigao glavu sa ruku'a kod drugog rekjata, jer je to džuma, s jedne strane, stoga što je zanijetio da klanja džumu time što je prispio na jedan dio džume – namaza, a podne, s druge strane, jer ne postoji uvjet za džumu u onome što on naklanjava.

¹⁴ Tj. kada imam iziđe iz svoje sobe u kojoj se on zadržava u džamiji ako postoji, a ako nema takve prostorije u džamiji, onda njegovo ustajanje radi penjanja na minber, pa nema namaza u principu, osim propuštenih namaza gdje je potreban redoslijed između propuštenog namaza i namaza u vremenu da bi džuma-namaz bila valjana, na osnovu onoga što je ranije rečeno da je redoslijed farz, ako su ispušteni namazi ispod šest vakata. A ako imam iziđe a neko klanja on će završiti četiri rekjata, jer je to namaz (*Medžme'a*, 171), a neće početi da klanja dva rekjata Tehijjetu'l-mešdžida nakon penjanja imama na minber, jer je slušati hutbu farz. Otuda on neće

kažu da je dozvoljen razgovor nakon što imam izađe iz svoje prostorije radi hutbe sve dok ne počne učiti hutbu.

Treba požuriti na džumu¹⁵ i ostaviti svaki posao odmah kod učenja prvog ezana. Kada hatib sjedne na minber, proučit će se drugi ezan, a džematlije će se okrenuti prema Kibli slušajući i šuteći.¹⁶ Kada se završi hutba, klanja se džuma.

činiti nešto što je sunnet ostavivši farz – slušanje hutbe. Abdullah ibni Busr (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Dođe neko i počne koračati preko ljudi u petak u vrijeme dok je Poslanik držao hutbu. Poslanik mu reče: “Sjedi, dosta si uznemirio!” (Prenosi Ebu Davud ne govoreći ništa o samom hadisu; u *Et-Tergib ve te terhib*, 1/126, pripisuje ga Sahihu Ibni Huzejme i Ibni Hibana, a onda kaže: Kod Ibni Huzejmea stoji: “Druge si uznemirio i sam si sebe uznemirio;” *Ilau’s-sunen*, 8/70). Ja mislim, što se tiče rečenice: “kada imam izađe na minber, onda nema namaza niti razgovora”, i druge: “Izlazak imama na minber označava prekidanje namaza, a imamove riječi označavaju prekidanje svakog govora” da ove dvije rečenice nisu riječi Allahova Poslanika (alejhi’s-selam).

¹⁵ Tj. onaj koji je obavezan da klanja džumu-namaz treba da ostavi kupoprodaju, jelo, piće i spavanje i sve drugo što ga odvraća od odlaska na džumu-namaz. Neće žuriti ni u čemu osim u onome što je vezano za namaz, kao što je abdest i kupanje, a ezan za džumu nastupa poslije kretanja Sunca sa zenita. Ezan se uči na munari a i radio stanici: Uzvišeni Allah kaže: *Kad se u petak na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i pođite da namaz obavite; to vam je bolje, neka znate* (Kur’an: 62/9).

Saib ibni Jezid (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: “Ezan petkom učio se kada imam sjedne petkom na minber u vrijeme Allahova Poslanika (alejhi’s-selam), Ebu Bekra i Omera. Kada je na hilafet došao Osman i broj muslimana porastao, Osman je naredio da se petkom uči i treći ezan. Ezan je učen na brdu Zevra, i to je potvrđeno” (Buhari, I/125). Pod pojmom trećeg ezana podrazumijeva se ikamet, a nazvan je ezanom jer i u ikamet u preovlađuju termini ezana, a Allah najbolje zna.

¹⁶ Bez obzira bili blizu ili daleko neće upućivati dovu kad neko kihne niti će uzvraćati na selam, a neće ni Kur’an učiti. Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže da je Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) rekao: “Kad rekneš nekome, ko sjedi ili stoji kraj tebe dok imam uči hutbu “šuti,” ti si već progovorio.” (Prenosi Malik i dr.)

Napomena:

Kada se dogodi da i bajram i džuma budu istog dana, obaveza klanjanja džume ne prestaje zbog klanjanja bajram-namaza. Prenosi se od Ebu Ubejda, oslobođenog roba Ebu Ezhera, da je rekao: "Prisustvovao sam bajramu klanjajući sa Osmanom ibni Afanom koji je došao i klanjao, a onda se okrenuo i rekao, između ostaloga: "Danas su vam se dogodila dva blagdana. Ko od stanovnika oblasti Alije želi da dočeka džumu neka to čini, a ko hoće da se vrati dozvoljavam mu to" (*Muveta'*, 63); ovaj lanac prenosilaca navodi Buhari u poglavlju *Savm jevmi'l-fitri*, 267; i Muhammed u *Muveti*, 88; kaže: Mi se toga pridržavamo). Osman je dao mogućnost toga petka samo stanovnicima oblasti Alije, jer oni nisu stanovnici ovog grada. Ovo je mišljenje Ebu Hanife.

Šafi'i (neka mu se Allah smiluje) kaže: "Kada se dogodi da ramazanski bajram bude u petak, imam će klanjati bajram kada dođe vrijeme za namaz, a onda će dozvoliti onima koji su prisustvovali ramazanskom bajramu, koji nisu iz dotičnog mjesta, da se vrate ako hoće svojim i da se ne vraćaju ponovo radi džume-namaza. Oni imaju izbor da ostanu pa da klanjaju i jedno i drugo ili da se vrate kada odu, ako mogu, pa da klanjaju oboje. Ako to ne urade, neće biti griješni, ako Bog da." Imam-i Šafi'i dodaje: "Ovo nije dozvoljeno stanovnicima naseljenog mjesta da odu i da ostave džumu, osim onima koji imaju neki opravdani razlog zbog koga je i inače dozvoljeno da izostave džumu, ako je to na bajram. On dodaje: "Isto je to i kod Kurban-bajrama, nema nikakve razlike ako se u nekom mjestu klanja i džuma i bajram". Stanovnici Mine ne klanjaju ni kurban-bajram ni džumu, jer Mina nema tretman naseljenog mjesta (*El Umm*, I/212).

Nije lijepo otputovati petkom u vrijeme nastupa džume - namaza sve dok se ne klanja. Međutim, otputovati prije vremena džume - namaza ništa ne smeta. Esved ibni Kajs prenosi od svoga oca slijedeće: "Omer ibni Hattab (neka je Allah zadovoljan njime) primijetio je jednog čovjeka kako se sprema da putuje i taj čovjek reče: "Danas je petak, a da nije petak ja bih otputovao." Omer (Allah bio zadovoljan njime) odgovori mu na to: "Džuma ne sprečava putnika da otputuje ako nije došlo vrijeme džume" ... Prenosi Abdurezzak, a navodi se u *Zadu'l-Mead*, I/105; prenosiooci ovog kazivanja su pouzdani, ističe se u djelu *Ed-Durru'l-muhtar*, prenoseći iz komentara na djelo *El-Mun'je*.) Istina je da je pokuđeno otputovati prije nego se klanja džuma, ali nije ako nije došlo vrijeme podneva. U djelu *Reddu'l-muhtar* govori se: "Ne smeta otputovati," mislim da putovanje nije ničim ograničeno, nego je primjer toga osoba koja hoće da otputuje negdje, gdje nije dužnost klanjati džumu" (I/861).

Bajram namaz¹

Bajram-namaz je vadžib.² Uvjeti vezani za Bajram-namaze isti su uvjeti kao kod džume-namaza, osim hutbe.³

¹ Bajram je nazvan 'id - vratiti jer Uzvišeni Allah čini tada dobročinstvo ljudima, ili je nazvan 'id - Bajram jer se taj svečani dan ponovo vraća i ponavlja ili, možda, zbog toga što se tih dana vraća veselje i radost. Prvi bajram koji je klanjao Alejhi's-selam bio je ramazanski bajram (*'idu'l- fitr*) druge godine po Hidžri. Tada je propisan i sadaka-ifitr. Propis o obavezi posta objavljen je u mjesecu šabanu, one godine kada je promijenjen pravac okretanja u namazu (kibla) u mjesecu ševalu (*El Binaje*, 1017).

Propisi bajrama su:

- okupati se radi bajrama, o čemu je bilo riječi;
- obući najljepše odijelo koje čovjek ima kao i za vrijeme džume-namaza, jer se i u vrijeme bajrama ljudi okupljaju. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) oblačio bi bajramom crveni ogrtač." (Bejheki u djelu *El-Mearife*). Crveni ogrtač znači da je bio protkan crvenim linijama poput jemenskog ogrtača;
- pojesti nešto i popiti prije izlaska radi namaza ramazanskog bajrama, a jelo kod kurbanskog bajrama ostaviti do iza bajrama-namaza. Ovo se odnosi na one koji kolju kurbane. Prenosi se od Burejde, odnosno njegov oca (Allah bio zadovoljan njima), da Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ne bi izlazio da klanja ramazanski bajram prije nego bi nešto pojeo, a da ne bi ništa jeo prije namaza kurban bajrama sve dok se ne bi vratio. Tada bi pojeo nešto od svog kurbana (Darekutni; nešto slično navodi i Tirmizi; i smatraju da je kazivanje autentično. Hadis prenosi i Ahmed);
- da se sadaka'i-fitr daje prije klanjanja bajram-namaza. Ibni Abbas ističe: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) propisao je sadaka'i-fitr kao čišćenje čovjeka koji posti od svih bestidnosti i radi hranjenja siromašnoga. Onaj koji izvrši ovu obavezu prije bajram-namaza, to će mu biti primljeno, a onaj koji to izvrši poslije bajram- namaza, to će biti obična sadaka." (Ebu Davud i dr.)

² Bajram-namaz je vadžib, prema mišljenju imama Ebu Hanife (Allah mu se smilovao). Ibni Zejd kaže da bi Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima) govorio: "Dužnost je muslimana kada vide mlađak mjeseca ševala da donose tekbire sve dok ne isteknu dani Bajrama, jer je Uzvišeni Allah

Mendubi⁴ kod Ramazanskog bajrama su slijedeći: da čovjek pojede nešto prije bajram-namaza, da upotrijebi misvak, da se okupa, namiriše, obuče najljepše svoje odijelo, dadne sadakatu'l-fitr ako ranije nije dao i krene prema musalli – mjestu gdje se klanja bajram. On neće učiti naglas tekbire⁵ na svome putu, za razliku od mišljenja

rekao: *da određeni broj dana ispunite i da Allaha veličite, zato što vam je ukazao na Pravi Put* (Kur'an: 2/185). (Taberi, II/92). Znalac Ajni ističe u svome djelu *Umdetu'l-kari*, da Šejhu'l-islam zaključuje da je bajram vadžib na osnovu riječi Uzvišenoga: *"i da Allaha veličate zato što vam je ukazao na Pravi Put.* (Kur'an: 2/185). Kaže se da se pod tim podrazumijeva bajram-namaz, a naredba podrazumijeva obavezu. U riječima Uzvišenoga stoji: *Zato se Gospodaru svome moli i kurban kolji* (Kur'an: 108/2). Pod ovim se ovdje podrazumijeva kurban-bajram pa je kurban-bajram vadžib (III/363). Ebu Jusuf i Muhammed (Allah im se smilovao) kažu: "Bajram-namaz je sunnet." To je stav i Šafija (Allah mu se smilovao).

³ Tj. hutba je sunnet. Prenosi se od Abdullaha ibni Saiba (neka je Allah zadovoljan njime) slijedeće: "Klanjao sam bajram-namaz sa Poslanikom (alejhi's-selam), a kada je završio sa klanjanjem, reče: "Mi ćemo držati hutbu, pa ko želi da ostane i sjedi da sasluša hutbu neka ostane, a ko želi da ide, neka ide." (Bilježi Ebu Davud prenoseći od Attaa; ovaj hadis je mursel; vidi *Nasbu'r-raje*, II/221.)

⁴ Tj. lijepo je za vrijeme ramazanskog bajrama onome ko je obavezan da ga klanja da pojede nešto. Lijepo je da to bude nešto slatko i da to pojede poslije pojave zore, a prije odlaska da klanja bajram-namaz kako bi požurio da se omrси pokoravajući se Uzvišenom Allahu isto kao što je juče žurio da posti, pokoravajući se Uzvišenom. Lijepo je da se očisti i okupa, da opere zube četkom ako nema misvaka, da obuče najljepše odijelo koje ima, da se namiriše dozvoljenim mirisom, jer je to dan velikog skupa sa velikim brojem muslimana, većim od broja džume-namaza.

Lijepo je da se uputi prema musalli, osim ako mu je teško pa će u tom slučaju klanjati u džamiji, ili kada pada kiša, klanjat će u džamiji. Namaz toga dana je isto kao namaz džume koji se klanjaju na više mjesta, o čemu je bilo riječi. U *Fethu'l-kadir* stoji: Sunnet je da imam izađe radi bajrama na otvoreno mjesto, a ostavi zamjenu ko će klanjati u džamiji u mjestu sa slabim i bolesnim ljudima (20/41).

⁵ Neće učiti naglas tekbire na putu, po mišljenju Ebu Hanife (neka mu se Allah smiluje), a na osnovu riječi Uzvišenoga: *I spominji Gospodara svoga ujutro i naveče u sebi ponizno i sa strahopoštovanjem i ne podižući jako glas* (Kur'an:7/205); osim onoga što je predviđeno koncensusom. Imam-i Jusuf

Imam-i Jusufa i Muhammeda, niti će klanjati kakvu nafilu prije bajrama.

Vrijeme bajram-namaza⁶ je od kada se podigne Sunce koliko jedno ili dva koplja u smjeru svoga kretanja pa do zevala.

Bajram namaz se klanja⁷ sa dva rekjata izgovarajući iftitah-tekbir, a zatim prouči Subhaneke, potom se donesu još tri tekbira,

i Muhammed kažu da će se učiti naglas tekbir, a na osnovu riječi Nafi'a (neka mu se Allah smiluje) koji kaže da bi Ibni Omer (Allah bio zadovoljan njima) izgovarao naglas tekbir kada bi poranio ramazanskim i kurbanskim bajramom sve dok ne bi stigao do musalle, a onda bi učio naglas i na musali tekbir sve dok ne bi stigao imam (Darekutni i Bejheki u svojim *Sunenima*; Bejheki kaže da je ovaj hadis mevkuf jer je vezan do Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima). U djelu *Ed-Durr* stoji: "Postoji razlika kod davanja prednosti učenju naglas ili u sebi. Međutim, ni u jednom slučaju se ne spominje ništa pokuđeno" (173). Ebu Seid Hudri (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ne bi klanjao ništa prije bajrama, a kada bi se vratio svojoj kući, klanjao bi dva rekjata" (Ibni Madže, I/201).

⁶ Vrijeme bajram-namaza počinje od vremena kada je dozvoljeno klanjati nafilu i namaz općenito, a to je nakon što Sunce izađe za oko pola sahata i više i traje sve do nešto prije podneva. Abdullah ibni Jusr, jedan od ashaba Allahova Poslanika (alejhi's-selam), izišao je sa ljudima da klanja ramazanski bajram ili kurban-bajram, osudio sporost dolaska imama i rekao: "Mi smo izgubili naše vrijeme i to u vrijeme kada se klanjaju nafile". (Prenose Ebu Davud i Ibni Madže; Nevevi u djelu *Hulasa* kaže da je lanac prenošenja ovog hadisa autentičan, i to po uvjetima Muslima.) U verziji Taberanija stoji: "To je vrijeme kada se klanja salatu duha." Dozvoljeno je da se klanja Bajram i slijedećeg dana ako postoji kakvo opravdanje. Ebu Umejr kaže: "Bilo je oblačno i nismo primijetili mlađak mjeseca ševala pa smo postili. Krajem tog istog dana dođe jedna povorka ljudi i potvrdi Allahovu poslaniku da su oni primijetili mlađak jučer pa je Poslanik naredio ljudima da se omrse toga dana i da sutradan izađu da klanjaju bajram." (Prenosi Ahmed, a Nevevi u djelu *El-Hulasa* kaže da je ovaj hadis sahih; tako stoji u djelu *Nasbu'r-raje*, II/212; vidi *I'lau's-sunen*, VIII/99.)

⁷ Tj. kako se klanja bajram. Seid ibni As pitao je Ebu Musa el-Eš'arija (Allah bio zadovoljan njime) i Huzejfea ibni Jemana (Allah bio zadovoljan njime) kako je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) donosio tekbire u vrijeme kurbanskog i ramazanskog bajrama. Ebu Musa kaže: "Poslanik bi donosio

prouči Fatiha i jedna sura. Nakon toga se učine ruku' i sedžda. Kod drugog rekjata bajram-namaza počinje se sa učenjem Kur'ana (Fatiha i sura), a onda se donesu tri tekbira i četvrti za ruku'. Ruke se podižu kod ovih dodatnih tekbira ⁸ i nakon toga se prouče dvije hutbe, u kojima se prisutnima govori o odredbama ramazanskog bajrama.

tekbire kao i kod klanjanja dženaze." Huzejfe to potvrđuje, a Ebu Musa nastavlja i kaže: "I ja sam učio tekbire kad sam bio postavljen tamo u Basri". Ebu Aiše ističe: "I ja sam prisustvovao kada je klanjao Seid ibni As". (Prenosi Ebu Davud ne govoreći o vrijednosti ovog kazivanja; prenosi ga i Tahavi od nekoliko ashaba Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i kaže: "Lanac prenošenja je dobar.") Kurđus ističe: "Abdullah ibni Mes'ud bi izgovarao tekbire i kod kurbanskog i ramazanskog bajrama devet puta. Na početku bi donio tekbir četiri puta, zatim još jednom kada bi išao na ruku', ustao bi sa drugog rekjata, počeo učiti ono što se uči u namazu, a onda izgovorio četiri tekbira od kojih bi jedan upotrijebio za ruku'." (Taberani u *El-Kebiru*. Prenosioci su svi pouzdani; Abdurrezak prenosi ovaj hadis sa sahih senedom, prenosi postupak Mugirea ibni Šubea (Allah bio zadovoljan njime) da je radio poput Ibni Mes'uda; tako se navodi u djelu *Ed-Diraje*, 135).

Riječi Ibni Mes'uda (Allah bio zadovoljan njime), znače da je on izgovarao devet puta tekbir na dva rekjata, na prvom rekatu iftāh-i tekbir, a onda dodao još tri tekbira, i onda tekbir za ruku', tako da je ukupno bilo pet tekbira. Na drugom rekatu donio bi tri tekbira kao dodatna, a onda i tekbir za ruku' i tako bi nastalo devet tekbira, a Allah najbolje zna.

Pitanje učenja ovih tekbira je predmet idžtihada. Imam-i Malik kaže u *Muweti* (89) da su se ljudi razišli o pitanju tekbira kod dva bajrama. Ono što smo mi prihvatili je dobro. Po našem mišljenju, najbolje je kazivanje koje se prenosi od Ibni Mes'uda, a to je da je on učio ukupno devet tekbira, pet plus četiri, među kojima je iftāh-i tekbir i tekbir za ruku'. Između Fatihe i sure neće učiti tekbire kod prvog rekjata tekbiri se donose prije kiraeta, a kod drugoga poslije kiraeta. To je mišljenje Ebu Hanife.

⁸ Tj. ruke se podižu kod dodatnih tekbira. Prenosi se od Omera (neka je Allah zadovoljan njime) da je on podizao ruke kod tekbira. (Bilježi Bejhkeki u čijem senedu se nalazi i Ibni Lehija, kaže Ibni Kajm u djelu *Zadu'l-mead*, I/124.) Ibni Omer slijedio je podizanje ruku kod svakog tekbira, a on je poznat po svom pridržavanju sunneta.

Bajram-namaz neće se naklanjati ako bude propušten i nije klanjao sa imamom.⁹ Ukoliko imam bude spriječen da klanja bajram-namaz prvi dan, klanjat će drugog dana. Poslije drugog dana Ramazanskog bajrama, bajram-namaz se ne može klanjati.

Kurban-bajram se klanja¹⁰ kao i ramazanski bajram, ali je lijepo da se ne jede prije nego što se klanja bajram-namaz. Međutim, po odabranom mišljenju nije mekruh jesti prije bajram-namaza. Kod kurban bajrama tekbiri će se učiti naglas na putu prema musalli, zatim na hutbi¹¹ imam će govoriti ljudima o tekbiri tešriku bajrama i o

⁹ Tj. kome prođe bajram-namaz sa imamom, on ga neće klanjati sam, jer nije poznat ibadet Allahovih robova bez određenih uvjeta, a koji se ne manifestiraju kod pojedinačnih slučajeva. Trojica imama smatraju da će se naklanjati.

¹⁰ Tj. kurban-bajram je kao ramazanski bajram u pogledu kupanja, oblačenja najljepšeg odijela i vremena kada se klanja. Međutim, lijepo je odgoditi jelo kod kurban-bajrama, sve do iza klanjanja namaza kurban bajrama, klaod čovjek kurbana ili ne klaod.

¹¹ Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) ističe da Allahove riječi: *da u određene dane, prilikom klanja kurbana, kojim ih je Allah opskrbio, Njegovo ime spominju* (Kur'an: 22/28), znače deset dana (prvih deset dana zulhidždžeta), a termin *elejammu'l ma'dudat* označava dane Bajrama (*ejamu't-tešrik*). (Ovaj hadis prenosi Buhari kao muallek hadis, a Ibni Merdavej povezuje ga sahih lancem prenošenja; *Fethu'l-bari*, II/381.) Prenosi se od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) da bi on donosio tekbir nakon klanjanja sabah-namaza na Arefatu pa sve do ikindije namaza posljednjeg Dana tešrika (Kurban-bajrama). Donosio bi i tekbir poslije ikindije, bilježi Ibni Ebi Šejbe kao što se navodi u djelu *Nasbu'r-raje* i kaže sasvim jasno da je Alija (Allah bio zadovoljan njime) donosio tekbir i poslije ikindije da bi objasnio da i to ulazi u ovo značenje. (*Nasbu'r-raje*, II/222).

Napomena:

Klanje kurbana je vadžib, po mišljenju Ebu Hanife, za svakog imućnog koji je kod kuće. Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko bi imao mogućnost, a ne zakolje kurban neka se ne približava našoj musalli." (Prenose Ibni Madže i Ahmed, a Hafiz kaže u *El-Fethu* da ga je prenio Ibni Madže čiji su prenosiooci svi pouzdani, II/10.) Abdullah ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) proboravio je u Medini deset godina i za to cijelo vrijeme klaod kurban" (Prenosi Tirmizi,

samom kurbanu. Dozvoljeno je da se kurban-bajram klanja i kasnije drugog i trećeg dana, bilo da za to postoji opravdanje ili da ne postoji.

Okupljanje¹² na Dan Arefata poistovjetujući se sa onima koji stoje na Arefatu nije lijepo.

Dužnost je učiti tekbire u dane Kurban-bajrama,¹³ od sabaha na Dan Arefata do ikindije prvog dana Bajrama za onoga koji stanuje u

koji smatra da je hadis dobar). Neko je pitao Abdullaha ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) za kurbanu, da li je klanje kurbanu vadžib. Na to mu je odgovorio Abdullah ibni Omer: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klaao je kurban a muslimani poslije njega klali bi" (Tirmizi, koji smatra da je ovaj hadis dobar). Bera' navodi da je Ebu Burde zaklao kurbanu prije bajram-namaza, pa mu je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Zamijeni ga, zakolji drugog". Ebu Burde odgovara: "Ja nemam ništa drugo do jedno jare sa šest mjeseci. Ono je bolje od starije koze." Na to mu Poslanik odgovori: "Zakolji jare umjesto kurbanu, ali takvo nešto neće biti nikome dozvoljeno poslije tvog slučaja." (Prenosi Buhari.) Ibn Hazm kaže: "Među one koji govore da je klanje kurbanu vadžib spadaju: Mudžahid i Mekhul. Od Šabija se prenosi da oni nisu nikome davali povlastice da ne kolje kurban do hadžiji i musafiru (vidi *I'lau's-sunen*, 17/218).

¹² Jer je to novotarija u vjeri što Allah nije dozvolio, jer je stajanje vrijeme približavanja Allahu na određenom mjestu, pa se Arafat ne može zamijeniti drugim mjestom. Neki kažu da nije mekruh, jer je Ibn Abbas (neka je Allah zadovoljan njima) to činio u Basri, ali u djelu *Medžme'a* stoji ono što se prenosi od Ibn Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) da je moguće da se to odnosi samo na vaz i podsjećanje, a ne na nešto što bi sličilo zadržavanju na Arefatu, a Allah najbolje zna (175).

¹³ Način izgovaranja tekbira u dane Bajrama je da se kaže "*Allahu ekber, Allahu ekber.*" Prenosi se od Ebi Ahvesa, a on od Abdullaha ibni Mes'uda (neka je Allah zadovoljan njime) da bi on izgovarao tekbir za vrijeme Bajrama ovako: "*Allahu ekber, Allahu ekber, la ilahe illellahu vallahu ekber. Allahu ekber ve lillahi hamd.*" (Hadis navode Ibn Ebi Šejbe; *Nasbu'r-raje*, II/224.)

Napomena: Među odredbe Bajrama spada i: izlazak na bajram-namaz pješice ko može. Prenosi se od Alije (neka je Allaha zadovoljan njime) da je rekao: "Sunnet je da se iziđe na ramazanski bajram-namaz pješice i da se pojede nešto prije nego što se iziđe. (Tirmizi, koji smatra da je hadis hasen, I/69);

naseljenom mjestu. Tekbir se uči poslije farza, a lijepo ga je učiti u džematu, a i kao muktedija; i žena ga uči kao također i musafir. Imami Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da se tekbiri uče do ikindije posljednjeg dana Kurban-bajrama. To je dužnost svakome ko klanja farz i po tome se postupa.

Tekbir se sastoji iz riječi: “*Allahu ekber, Allahu ekber, la ilahe illellahu vallahu ekber, Allahu ekber ve lillahi'l-hamd.*” Musallija neće izostaviti tekbir ako ga izostavi njegov imam.

-
- izmijeniti put kod povratka sa bajram-namaza, povratiti se drugim putem, a ne onim kojim se otišlo na bajram-namaz. Džabir (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi mijenjao put kod bajrama (Buhari, I/234);
 - čestitanje Bajrama vrši se poslije klanjanja bajram-namaza. Muhammed ibni Zijad Ihani kaže: “Imao sam priliku da vidim Ebu Umameta Bahiliju kako izražava čestitku ashabima u vrijeme Bajrama i kaže: “*Tekabbelellahu minna we minkum* – Neka Allah primi i od nas i od vas.” (Navodi Zahir dobrim senedom, a to smatra i Ahmed; *I'lau's-sunen*, 8/98.)

Klanjanje namaza u strahu¹ (salatu'l-hauf)

Kada poraste strah zbog neprijatelja² ili zbog krvoločne životinje, imam će postaviti jednu grupu ljudi prema neprijatelju i

¹ Šejhu'l islam Serahsi pod pojmom strah (hauf) misli prisutnost neprijatelja, a ne strah u općem smislu riječi. On će se klanjati kad postoji stvarno neprijatelj. Osnova kod propisa namaza o strahu temelji se na hadisu Džabira (Allah bio zadovoljan njime): "Prvi salatu'l-hauf klanjao je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) u vrijeme borbe Zatu'r-Rika', zatim na Ufsanu, a proteklo vrijeme između jednog i drugog namaza su četiri godine." (Buhari prenosi ovaj hadis kao muallak, II/248.) Ajni navodi da neki kažu da je Poslanik (alejhi's-selam) klanjao salatu'l-hauf na deset mjesta, a ono što je prihvaćeno kod historičara i pisaca raznih ratnih sukoba klanjao je na četiri mjesta: Zatu'r-Rika', kod Buharija i Muslima, koje se prenose od Sehla ibni Hajseme (Allah bio zadovoljan njime), zatim Batni Nahl, prema Nesaiju, koji prenosi ovaj hadis od Džabira (neka je Allah zadovoljan njima), i Ufsana, kod Ebu Davuda i Nesaija, koje također prenosi Džabir. Nesai spominje i četvrto mjesto, Zu'kired, prenoseći to od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njime) (*El-Binaje*, I/1062 i u djelu *Nasbu'r-raje*, II/243 i dalje).

² Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Učestvovao sam u borbi sa Allahovim Poslanikom prema Nedždu pa smo se suočili sa neprijateljem i poredali se prema njemu. Allahov Poslanik ustaje i klanja s jednom grupom. Druga grupa je stajala licem prema neprijatelju. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je učinio ruku' sa ljudima koji su bili s njim, a i dvije sedžde. Potom se ova grupa vratila i zauzela mjesto one grupe koja nije bila tu. Borci te grupe došli su i Poslanik je klanjao jedan rekjat s njima i dvije sedžde, a onda predao selam. Svaki od boraca ustao je i klanjao za sebe jedan rekjat i učinio dvije sedžde (Buhari, I/128). Šejh Zafer kaže: "Znaj da je klanjanje salatu'l-haufa iznijeto na razne načine, i svaki postupak klanjanja tog namaza dozvoljen je ako je verzija tačna i ako se prenosi lancem u koga se može pouzdati." Hafiz Ibnu'l-Hadžer navodi u djelu *El-Feth*: "Kod načina klanjanja salatu'l-haufa navode se brojne verzije, a Ibni Abdul Ber daje prednost načinu klanjanja koji je naveden u hadisu Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) nad ostalim hadisima zbog jačine njegova lanca prenošenja, i u skladu sa principima izvođenja namaza da muktedija ne može završiti svoj namaz prije svoga imama (II/359). U djelu

klanjat će sa grupom jedan rekjat ako je musafir i ako se radi o sabah-namazu, a dva rekjata ako bude kod kuće ili kad klanja akšam. Ova grupa će otići prema neprijatelju, a doći će druga grupa i imam će klanjati sa njima što je preostalo i predat će selam sam. Ovi će otići prema neprijatelju, a vratit će se prva grupa i dopuniti namaz bez kiraeta, a onda će i druga grupa dopuniti drugi rekjat ali sa kiraetom.

Ovaj namaz će pokvariti hodanje,³ jahanje i borba. Ako poraste strah⁴ pa borci ne budu u stanju da klanjaju salatu'l-hauf na ovakav način, klanjat će pojedinačno jašući i saginjući se na bilo koju stranu ako nemaju mogućnosti da se okrenu prema Kibli.

Namaz u strahu nije dozvoljen bez prisutnosti neprijatelja, a Ebu Jusuf ističe da ovaj namaz nije dozvoljen nikome poslije Vjerovjesnika (alejhi's-selam).⁵

Ed-Durr navodi se uvjet, a to je prisutnost neprijatelja uvjerljivo, a ako bi klanjali pod pretpostavkom i ispadne suprotno tome, oni će ponoviti taj namaz (177).

³ Tj. pokvarit će salatu'l-hauf (namaz u strahu) bježanja od neprijatelja, a ne hod i stupanje prema njemu i povratku u smislu taktike. I jahanje će apsolutno pokvariti *salatu'l-hauf*, jer kod jahanja ima više kretnji a i kod borbe jer i tu ima više posla, a ne ako je to malo, poput gađanja (*Ed-Durr*, 178). U djelu *Ez-Zehire* stoji: Ljudi neće klanjati *salatu'l-hauf* idući, niti će ga klanjati dok su direktno u borbi (*Medžme'a*, 178).

⁴ Ovo se radi kada su konjanici izvan grada jer klanjanje nafile u gradu jašući nije dopušteno, a ako je tako slučaj sa nafilama, onda je preče sa farzom (*Medžme'a*, 178). Smisao naginganja u namazu jeste da ukažu na ruku' i sedždu na bilo koju stranu koja im je moguća ako nisu u stanju da se okrenu prema Kibli, a ne obavezno okretanje prema Kibli, a ovdje je nužda.

⁵ Ebu Jusuf ne dozvoljava da se klanja salatu'l-hauf poslije Vjerovesnika (alejhi's-selam). To zaključuje na osnovu Allahovih riječi: *Kada ti budeš među njima i kad odlučiš da zajedno s njima obaviš namaz ...* (Kur'an: 4/102). Odgovor njemu je da su ashabi klanjali u Taberistanu, a bili su brojni i niko nije to negirao pa je to postalo idžma. Tako se navodi u djelu *Medžme'a* (178). Salebb ibni Zuhdem kaže: Bili smo sa Seidom ibni Asom (neka je Allah zadovoljan njime) u Taberistanu. On je ustao i upitao: "Ko je od vas klanjao sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam) *salatu'l-hauf*." Huzejfe reče: "Ja sam učestvovao", pa je klanjao sa jednom grupom jedan

rekjat i sa drugom grupom jedan rekjat. Oni nisu naklanjivali sa imamom drugi rekjat nego sami. (Prenosi Ebu Davud, ali ne kategoriše hadis; I/483, a u *Nejlu*, III/212, spominje se da su ljudi ovog seneda sasvim pouzdani; Allah najbolje zna.)

Dženaza namaz (opremanje umrlog)

Bolesnik na samrti¹ okreće se prema Kibli na njegovu desnu stranu, a odabrano je da se postavi na leđa. Navodit će se da donese Šehadet,² a kada umre, podveže mu se brada,³ i zatvore mu se oči, a lijepo je požuriti sa ukopom.

¹ Termin koji je ovdje upotrijebljen je *muhtedar*, a izveden je od riječi *hadare*, tj. došla mu je smrt i nad tom osobom javljaju se znaci smrti. Znaci smrti osobe koja umire su da mu noge ohlabave, nos mu se povije, i sljepočnice utonu. Osoba na samrti okreće se prema Kibli na desnu stranu, i to je sunnet. Ovo se čini ako nije teško, a ako postoji ikakva poteškoća, ostavlja se u položaju kakav jeste, a njegove noge usmjere se prema Kibli. Ako se postavi na leđa, to je najlakše da duša napusti tijelo, podiže se njegova glava kako bi bio okrenut prema Kibli, a ne prema nebu. Ebu Katade (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) prilikom dolaska u Medinu pitao za Bera'a ibni Me'arura pa su mu odgovorili: "Umro je i preporučio je da bude okrenut prema Kibli." Na to je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) odgovorio: "Pogodio je", a onda je otišao i klanjao mu dženazu. (Prenosi Hakim u *Mustedreku* i kaže da je hadis sahih.) Ja ne znam da je na drugi način osoba koja umire okretana do na ovaj način. U *Medžme'i* stoji: Lijepo je da roditelji i komšije čovjeka na samrti zijarete učeći suru *Ja-sin*. Neki kasniji učenjaci smatraju lijepim da se čovjeku na samrti uči sura *Er-Ra'd* i da se postavi miris blizu njega (179). Ja kažem da Ibni Madže prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Učite vašim umrlima *Ja-sin*" (Ebu Davud i Nesai, a Ibni Hiban smatra da je ovaj hadis sahih).

² U *El-Medžme'i* stoji: Njegova braća i prijatelji trebali bi kod njega da izgovaraju Kelime-i šehadet, ali ne govoreći mu: "Reci!" kako on to ne bi odbio. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Čije riječi *La ilalhe illallah* budu posljednje, ući će u Džennet." Bože dragi, olakšaj to nama i svoj našoj braći. Kada bolesnik to izgovori jedan put dovoljno je i ne treba insistirati ako ne govori poslije toga, kao što stoji u *El-Mudžteba* (179). Šejh kaže da su ove riječi vezane za (talkin) prije smrti, a spominje se izgovaranje tih riječi (talku) i poslije ukopa. U djelu *Et-Telhisu'l-habir* stoji da Taberani prenosi svojim senedom do Ebu Umamea (neka je Allah zadovoljan njime) sljedeće: "Kada umrem, postupite sa mnom kao što nam je naredio Allahov

Poslanik (alejhi's-selam) da se postupa sa našim umrlima." Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naredio nam je izraženo u riječima: "Kada neko od vaše braće umre i kada izravnjate zemlju na njegovu mezar, neka stane neko od vas ispred glave njegova kabura i neka kaže: O, sine te i te, jer dotični njega čuje, ali ne odgovara, potom će ponoviti o sine, te i te, i on će se uspraviti sjedeći, a onda po treći puta zovnuti: O, sine, te i te, a on će odgovoriti: "Uputi me, šta da činim neka ti se Allah smiluje," ali vi to ne osjećate. Neka mu dalje kaže, spomeni ono s čime si napustio ovaj svijet "Šehadet," da nema drugog Boga osim Allaha i da je Muhammed Njegov rob i poslanik, ti si zadovoljan da ti Allah bude Gospodar, islam vjera, Muhammed vjerovjesnik i Kur'an vođa. Munkir i Nenkir će uzeti jedan drugog za ruku i reći će: "Hajdemo da ne sjedimo kod osobe koja je podučena svom dokazu." Neko zapita Poslanika (alejhi's-selam): "Ako se ne bude znalo ko mu je majka kako će onda dozivati?" Pripisat će ga njegovoj majci Havi dozivajući ga: "O, sine Have." (Lanac ovog hadisa je dobar; Dia u svom djelu *Ahkami*, smatra ga jakim (I/166). U djelu *Šerhu'l-munje* stoji: Većina učenjaka misli da je ovo rečeno u prenesenom smislu, tj. onome ko je na samrti. - U djelu *El-Mi'radž* prenosi se iz djela *Dženazije* i *El-Kafī* da je to stav mutezilija jer proživjeti poslije smrti oni smatraju da je nemoguće. Međutim, kod ehl-i sunneta smatra se da se hadis koji govori "posjetite vaše mrtve" odnosi se na stvarnost, a ne kao metafora jer, Uzvišeni Allah oživljava ga, kako se prenosi u hadisima. (*I'lau's-sunnen*, u kome se govori naširoko o tome, VIII/173, a Allah najbolje zna).

- ³ Treba povezati lice i zatvoriti mu oči. Prenosi se od Umi Seleme (neka je Allah zadovoljan njome) da je rekla: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ušao je, a pogled mejta je bio otvoren pa mu je zatvorio oči", stoji u djelu *Medžmea*. Onaj koji zatvara oči umirućeg reći će: "*U ime Allaha i milleta Allahova Poslanika, Bože moj olakšaj mu pitanje i sve drugo što poslije toga slijedi, usreći ga Svojim susretom i učini da ono čemu ide u susret bude bolje od onoga što je ostavio.*" A onda se ispruže njegovi udovi tijela i stavi se nešto na stomak da se ne bi naduhuo, čineći to pažljivo, itd. (179).

Lijepo je ubrzati sa kopanjem umrloga, tj. nakon utvrđivanja njegove smrti. Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) koji kaže: "Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) gdje govori: "Kada umre neko od vas, nemojte ga zadržavati, nego požurite sa njegovim kopanjem" (Taberani, čiji je lanac prenošenja dobar; *Fethu'l-bari*, III/143). A u djelu *El-Medžme'a* stoji: "Nije loše obavijestiti ljude, jer to dovodi do povećanja broja onih koji će klanjati dženzazu i tražiti oprost za njega (179). U nastavku se govori da mnogi muhaddisi misle da nije loše da se preko nekog obavijeste njegovi prijatelji, poznanici i uglednici, ali bez poziva. Ibrahim Nahai kaže:

Kada hoće da ga ogasule, postaviti će ga na tenešir i oprati neparno⁴, prekriti stidna mjesta i skinuti odjeću, uzeti prije svega abdest bez ispiranja usta i nosa, kupati vodom pomiješanom sa mirisom ako ima, ako nema, onda čistom vodom, zatim oprati glavu i bradu vodom pomiješanom sa bijelim šljecom i položiti umrloga na lijevu stranu, prati tako da dolazi voda i na drugi dio tijela, potom ga položiti na desnu stranu, a onda posaditi da sjedi oslonuvši ga nježno, potratiti njegov stomak, pa ako iziđe nešto iz tijela, oprati to, bez ponavljanja cjelokupnog kupanja ili uzimanja abdesta. Tijelo umrloga posušiti nekim platnom i staviti balzam na glavu⁵ i njegovu bradu, a

“Nije loše kada neko umre, da se obavijeste njegovi prijatelji i njegove kolege, ali su osuđivali da se odlazi od skupa do skupa i poziva tog i toga, kao što su radili u pagansko doba.” Prenosi se od Ibni Omera da je obaviješten o smrti Raġa ibni Hadidža: “Šta hoćete da uradite?” A on je odgovorio: “Zadržat ćemo ga dok ne pošaljemo glasnika do u Kuba (predgrađe Medine) i do onih koji su okolo Medine da prisustvuju džezazi”. On odgovori: “Da, činite što mislite” (*El Mugni*, II/432).

⁴ Kupanje mejta je *fardu kifaje* na sve žive, a kada uradi neko od njih imat će ti koji su radili nagradu, a ostali neće biti grijeshi.

Mejt se postavlja na tenešir da se slijeva voda s njega. Kupanje je nepar puta tako da onaj koji gasuli kruži oko tenešira jednom, tri ili pet puta, a ne više, zbog poštovanja umrloga. Okupat će ga i namirisati. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: “Kada umrloga kupate, kupajte ga neparno”. Bilježe ga Hakim i Ibni Hiban. “Trebalo prekriti njegova stidna mjesta od koljena do pupka, ako je moguće, a ako ne, onda samo njegova stvarna stidna mjesta”.

Potom, neka se svuče njegovo odijelo radi omogućavanja čišćenja, neka se uzme abdest, prebriše spoljašnji dio njegovih usta i nosa krpom umjesto ispiranja jednog i drugog, okupa toplom vodom pomiješanom sa listom lotosa i harda, tj. dezinfekcionim sredstvom, ako ima radi što boljeg čišćenja, a ako nema toga, okupati ga samo čistom vodom koja nije ničim natrunjena. Topla voda je bolja jer se njome postiže bolje čišćenje. Glava umrlog pere se sa mirišljivim sapunom ili sa bijelim šljecom, a to je poznata biljka i bolje djeluje da se odstrani prljavština. Tako isto će se uraditi, oprati i glava mrtvoga ako ima kosu, kao što je činio i u životu (*Ed-Durr*, 180).

⁵ Upotrijebljeni termin ovdje *hanut* je koncentrat mirođije ugodnog mirisa, ali ne šafrana i versa (indijski šafran žute boje) jer je pokuđeno da to ljudi koriste i u životu, a namirisati se smatra sunnetom. Isto tako, premazati mjesta na kojima čini sedždu sa kjaġurom, a to su: čelo umrloga, nos, dvije

kjafur (kamfor) na njegove dijelove tijela na kojima je sedždu činio. Kosa i brada neće mu se češljati niti nokti obrezivati niti kosa skraćivati, a onda zamotati u ćefine.

Sunnet je kod oblačenja ćefina muškarcu⁶ košulja, a ona je dugačka od ramena do stopala, ogrtač (izar) i vanjski omot (lifafe).

ruke, dva koljena i stopala. (Prenosi Bejheki od Ibni Mes'uda, (neka je Allah zadovoljan njime.) Prenosi se od Ebu Vaila da je rekao: "Alija je imao kod sebe misk (miris) i preporučio je da se njime namiriše i kaže da je to ostatak mirisa koji je koristio Allahov Poslanik (alejhi's-selam) (Hakim u djelu *El-Mustedrek* i Bejheki u svome *Sunnenu*; Nevevi smatra da je sened ovog hadisa dobar).

Umrli se neće češljati jer je to pokuđeno kako ne bi ništa otpalo sa brade ili kose umrloga. Osim toga, to bi značilo ukrašavanje umrloga, a umrli nema potrebe za ukrašavanjem. Isto tako, neće se kratiti njegova kosa niti sjeći nokti, kao što smo rekli. U djelu *Ed-Dur* stoji: Zabranjeno je mužu da suprugu gasuli i dotiče, a ne da i pogleda u nju, a njoj nije zabranjeno to (181), jer smrt dokida brak kad se radi o muškarcu, ali ne i kod žene, koja uživa pravo *iddeta* poslije smrti muža.

- ⁶ Prenosi se od Ubejja Ibni Ka'ba (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Adem (alejhi's-selam) imao je dugu kosu, kao da je palma. A kada je došlo vrijeme smrti, meleki su donijeli miris i ćefine iz Dženneta, a kada je umro, okupali su ga sa lotosom" -ovdje je upotrijebljen termin *sidr*, a to je samljeveni plod lista lotosova - " tri put i treći puta upotrijebili su i kjafur (kamfor), a onda mu obukli ćefine - neparnu odjeću, iskopali mu mezar i klanjali mu dženazu. Oni kažu da je ovo sunnet za potomke Ademove poslije njega" (Hakim u *Mustedreku*, koji ne govori ništa o ovom hadisu; on ga prenosi svojim senedom: Hasan - Atije ibni Damra - Saadi od Ubej ibni Ka'ba kao hadis merfu' vezan za Poslanika poput gornjeg hadisa u kome stoji: "Oni kažu: O, sinovi Ademovi, ovo je njegov sunnet i za vas, pa radite to;" ističe da ovaj hadis ima autentičan sened, ali ga Buhari i Muslim ne navode).

Abdullah ibni Haris kaže: "Vjerovjesnika (alejhi's-selam) ogasulio je Alija koji je na ruci imao krpu kojom je gasulio Poslanika, i svoju ruku unio ispod košulje perući tom krpom Poslanika, a košulja je bila na Poslaniku" (Hakim).

Zadržavanje košulje na tijelu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) ima svoju posebnost, a to je da ničije oko ne vidi stidno mjesto Poslanika. Prenosi se od Aiše (Allah bio zadovoljan njome) slijedeće: "Kada su htjeli ogasuliti

Ovo dvoje je od glave do stopala, neki od kasnijih učenjaka smatraju da je lijepo obući mu i ahmediju, a da je dovoljan prekrivač i omotač (izar i lifaf).

Sunnet je kod ćefina za ženu⁷ ženska košulja, šal, prekrivač i omotač i krpa kojom se povezuje preko njezinih grudi, a dovoljno je

Poslanika (alejhi's-selam) govorili su: "Allaha nam, ne znamo da li da skinemo odjeću sa Allahova Poslanika (alejhi's-selam), kao što to radimo sa našim mejtima, ili da ga ogasulimo, a ostavimo na njemu njegovu odjeću". Nakon što su se razišli, Allah im je dao da im se zadrijema tako da su svi oborili glave i stavili svoje brade na grudi, a onda je najednom neko iza Bejtullaha progovorio, a oni ne znaju ko je to: "Ogasulite Vjerovjesnika (alejhi's-selam) u njegovoj odjeći". Tako su otišli do Allahova Poslanika (alejhi's-selam), ogasulili ga, a na njemu je bila njegova košulja, izljevajući vodu iznad košulje i trljajući ga košuljom, a ne svojim rukama." Aiša je govorila: "Da sam ja imala pravo riješiti ovo, odlučila bih da ga mogu okupati samo njegove žene" (Ebu Davud, ne govoreći ništa o hadisu; III/165). U djelu *Et-Telhis*, I/305, prenosi Ebu Davud, Ibni Hiban i Hakim i spominju to, a prenosi se od Umi Atije (Allah bio zadovoljan njome) da je rekla: "Dok smo mi kupale njegovu kćerku, ušao nam je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) i rekao: "Operite je tri puta ili pet puta ili još više ako mislite da je potrebno vodom i lotosom i na kraju stavite kjafora (kanfora) ili nešto slično" (Muslim, I/304). Nakon što je umro Ubej ibni Selul dođe njegov sin Abdullah Vjerovjesniku (alejhi's-selam) i zamoli: "Daj mi svoju košulju da u nju umotam Ubeja, klanjaj mu dženazu i zatraži oprost." Poslanik mu je dao svoju košulju." (Hadis prenosi Buhari, I/169.) Prenosi se od Abdullaha ibni Amra ibni Asa (neka je Allah zadovoljan njima) da je rekao: "Tijelo umrloga se oblači u košulju, prekrivač, (izar) i omota se trećom odijecom (lifafom), a ako ima samo jednu odijecu, umotat će se u to. To će mu biti ćefin" (Malik, 78). Džabir ibni Semure (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) umotan je u ćefine od tri dijela: košulja, prekrivač (izar) i omotač (lifaf)". (Prenosi Ibni Adijji u djelu *El-Kjamil*.)

⁷ Pri oblačenju ćefina ženi sunnetom je predviđeno pet stvari. Prenosi se od Ummi Habibe, supruge Allahova Poslanika (alejhi's-selam) da je rekla: "Bila sam među onima koje su kupale Umi Kulsum, kćerku Allahova Poslanika (alejhi's-selam) nakon njene smrti. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) nam je prvo dao platna, a to je bilo pet krpa s kojima smo povezali kukove i stegna, onda košulju, šal i prekrivač. Umotana je u posljednje odijelo, a to je omotač (lifafa)." (Ebu Davud, I/171; Nevevi smatra da je hadis dobar; *I'lau's-sunnen*, vezano za ovaj hadis, VIII/204; *El-Binaje*, komentar na *El-Hidaju*, I/1089).

prekrivač (izar), šal i omotač (lifafa), a za nevolju je dovoljno samo jedno. Na jedno se ne može ograničiti ako nije nužda.

Lijepo je da ćefini budu bijeli.⁸ Ćefini za umrloga mogu biti samo od onoga što mu je bilo dozvoljeno da oblači u životu, i nakade se ćefini, neparnim brojem kađenja prije nego se mrtvo tijelo zamota u njih.⁹ Omotač (lifafa) se prostre, zatim prekrivač (izar) stavi mejt na njega, onda se obuče košulja na mejta i stavi na prekrivač i prekrivač se zamota prvo sa njegove lijeve strane, a onda sa desne, a onda čini i sa omotačem (lifafa) na isti način. Ženi se oblači košulja, stavljaju se njezine pletenice na njezine grudi, zatim prekrivač iznad toga, a ispod omotača (lifafa). Ćefini se u ovom slučaju vežu ako postoji bojaznost da će se odmotati.

⁸ Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Oblačite vašu bijelu odjeću. To je najbolja vaša odjeća i umotajte u bijele ćefine vaše umrle" (Tirmizi, I/118, koji ističe da je ovaj hadis hasenun sahih). Ćefini se mogu upotrijebiti samo od platna koje je dozvoljeno nositi u životu. Nije dozvoljena upotreba svile i sl., imajući u vidu situaciju u životu. Izuzima se ako je nužda (*Medžme'a*, 181). Allah najbolje zna.

⁹ Tj. namirisat će se kao što je rečeno prije nego što se mrtvi umota u ćefine. Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Namirišite ćefine umrloga tri puta" (Bejheki, a Nevevi ističe da je sened ovog hadisa sahih). Omotač (lifafa) se postavlja prvo na zemlju, iznad njega plašt, (izar) a i jedan i drugi su veličine od glave do pete, onda dolazi košulja, tj. oblači se umrloga košulja koja je od ramena do stopala. Ona se postavlja na prekrivač (izar). Ruke umrloga stavljaju se njemu sa strane, a ne na njegova prsa. Onda se zamota plaštem (izar) sa njegove lijeve strane, a zatim sa desne, kao što je slučaj i kod oblačenja u životu, potom se zamota omotačem (lifaf) iznad svega toga. Ne smeta da se omotač veže iznad glave i ispod nogu umrloga bojeći se da se ne odriješi, rastavi i pojavi tijelo umrloga. Kada se umrlo tijelo spusti u kabur, odriješi se njegov omotač iznad glave i ispod nogu, osloni se na njegovu desnu stranu, okrene se prema Kibli kako zahtijeva sunnet kod spavanja muslimana u životu. Onaj koji ga spušta u kabur reći će: *Bismillahi ve alla milleti Resulillahi alejhi's-selam* -U ime Allaha i sa vjerom vjeri Allahova Poslanika (Ibni Madže i Tirmizi). I onaj koji je u ihramu je kao i onaj bez ihrama, tj. da se ogasuli i oblače u ćefine jer se njegovom smrću prekida njegov ihram koji ne trpi upotrebu mirisa, niti prekrivanje glave i lica, a Allah najbolje zna.

O dženazi namazu

Dženaze-namaz je fard-i kifaje.¹ Uvjeti za dženaze-namaz su: da je umrli musliman i da je okupan.² Najpreči da klanja dženazu³ je predstavnik islamske vlasti, zatim kadija, potom imam dotične četvrti, pa najbliži rođak, pa tako dalje, osim oca, on ima prednost nad sinom. Onaj koji uživa pravo klanjati dženazu može dozvoliti i drugome da to

¹ Dženaze-namaz je *fardu kifaje*, a *fardu kifaje* je i okupati ga, omotati ga i zakopati ga. Dokaz je za to idžma.

² Uvjet je da se klanja dženaza da je umrli musliman i da je ogasuljen, ako nije na njega spuštena zemlja. U djelu *Qunije* ističe se da je potrebno da je čisto odijelo, tijelo i mjesto gdje se klanja; zatim da su pokrivena stidna mjesta je uvjet i za imama i za umrloga. Za dženazu uvjet je da je mejt postavljanjen ispred onih koji klanjaju. To bi iznosilo šet šartova.

Ruknovi dženaze su dva, a to je četiri tekbira i klanjanje stojeći. Sunneti dženaze su tri, tj. zahvala Allahu, učenje Subhaneke i dova. Uvjeta dženaze je šest: musliman koji nije ubio nikog od svojih roditelja, nije siledžija, nije drumski razbojnik, ne ponaša se oholo sa oružjem u naselju niti da su ubijeni kao takvi. Međutim koga vladar kazni i ubije tome će se dženaza klanjati (*Ed-Durr*, 182).

Uzvišeni Allah kaže o licemjerima, a oni su nevjernici: *i nijednom od njih, kad umre, nemoj namaz obaviti, niti sahrani njegovoj prisutvovati, jer u Allaha i Njegova Poslanika ne vjeruju i kao nevjernici oni umiru* (Kur'an: 9/84).

Šehid pao u borbi ne kupa se kao ni onaj koga nije moguće okupati, npr. spaljen ili isječen u komade i zgnječen autom i dr..

³ Najpreče je da klanja dženazu vladar ako je prisutan, jer on upravlja svim muslimanima, a u slučaju da neko klanja a ne on, značilo bi omalovažavanje vladara, osim ako to on dozvoli drugom da istupi i klanja, a onda slijedi kadija jer i on ima opću upravu, potom imam, četvrti tj. imam džemaata džamije te četvrti jer je umrli bio zadovoljan u svom životu da mu dotična osoba bude imam pa je zadovoljan da mu on klanja dženazu. Potom slijedi najbliži rođak umrlom, otac, sin, ako su podjednaci rođaci onda najstariji od njih jer je on stariji i u islamu.

A u slučaju da umrli preporuča da mu klanja dženaze-namaz neka osoba, klanjat će mu ta osoba koju je on preporučio.

učini. Ako dženazu klanja ⁴ neko ko nije spomenut i to bez dozvole, staratelj može da klanja ponovo dženazu namaz, ako hoće, a ako staratelj klanja neće se ponavljati dženaze namaz. Ako neko bude ukopan bez dženaze namaza, klanjat će se nad njegovim kaburom, ako se ne misli da se tijelo raspalo.

Kod klanjanja dženaze stat će se ispred prsa muškarca⁵, a i žene, donijeti početni tekbir i proučiti iza toga Subhaneke, zatim

⁴ Ako klanja dženazu neko ko nije spomenut negdje na kopnu i niko od njegovih bližnjih nije prisustvovao, onda je dozvoljeno rođacima da mu klanjaju dženazu po drugi puta. To pravo nemaju drugi. Prenosi se od Husejna Ibni Alije kao hadis merfu vezan za Poslanika: "Kada se dogodi neka dženaza onda vođa (imam) je najpreči da klanja tu dženazu". Prenosi Ahmed ibni Meni'. Ebu Hazim kaže: "Bio sam prisutan kada je umro Hasan ibni Ali (neka je Allaha zadovoljan njima) i vidio sam Husejna ibni Alija (neka je Allaha zadovoljan njima) da kaže Seidu ibni Asu, emiru Medine Munevere: Pokazuje na njega da ide i klanja, a da to nije sunnet ne bi mu dao da istupi i da klanja (Bezzaz, Taberani, Nesai i dr.). Prenosi se od Hišama ibni Urve, a on od svoga oca sljedeće: "Kada je ubijen Omer (Allah bio zadovoljan njime) požurili su Osman i Alija da mu klanjaju dženazu, a Suhejb im kaže: "Ja sam preči od vas, imam više prava od vas da klanjam dženaze-namaz Omeru. Ja klanjam vama propisane namaze- imamim u dnevnim namazima." Tako da je Suhejb klanjao dženazu Omeru. (Hakim u djelu *El-Mustedrek*.)

Ibrahim Nahai kaže u vezi dženaze namaza: "Dženazu će klanjati imami džamija, jer ste vi zadovoljani da vam oni budu imami u propisanim namazima, a niste zadovoljani da vam klanjaju nad umrlima." (Muhammed u djelu *Asar*.) Tog se i mi pridržavamo. Otuda valija jednog kraja treba da daje prednost imamu džamije, ali ne mora. Ovo je mišljenje Ebu Hanife. Svi prenosioci su pouzdani (*I'lau's-sunen*, 8/207).

⁵ Tj. lijepo je da tako stane jer su grudi mjesto vjerovanja a musallije se zauzimaju za njega zbog njegova imana. Prenosi se od Ebu Jusufa da je on prilikom dženaze ženi stajao po sredini. Prenosi se od Semure ibni Džundebe (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Klanjao sam za Vjerovjesnikom (alejhi's-selam) dženazu jednoj ženi umrloj poslije porođaja, i on je stao na sredinu spram nje" (Buhari, I/177, i drugi).

Poslije uvodnog tekbira uči se Subhaneke, tj. dova u znak zahvalnosti ili Fatiha u smislu zahvalnosti, a onda po drugi put tekbir i salavati, zatim treći tekbir u kome se moli za umrloga upravo onako kao što je činio Avn ibni Malik (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: Allahov Poslanik (alejhi's-

ponovo tekbir pa donijeti salavat na Allahova Poslanika poslije toga, pa treći tekbir, poslije koga će dovu proučiti i moliti i za sebe i za umrloga i za sve muslimane. Nakon toga donijet će i četvrti tekbir i predati selam neposredno poslije toga. Ako nekim slučajem imam kaže i peti tekbir, prisutni ga neće slijediti.⁶ Kod dženaze-namaza ne

selam) klanjao je dženazu i ja sam zapamtio njegovu dovu, a ona glasi: *"Allahummagfir lehu verhamhu ve'afihi, ve'afu anhu, ve ekrim nuzulehu, ve vessi'a mudhalehu, vagsilhu bi'l-mai ve's-seldži ve'l-beredi. ve nekkihi mine'l hataja kema nekkajtes es-sevbe'l ebjede mine'd-denesi ve ebdilhu daren hajren min darihi ve ehlen hajren min ehlihi ve zevdžen hajren min zevdžih i ve edhilhu'l-džennete ve eizhu min azabil'l-kabri. (ev min azabinnari)* - Bože naš, oprostí mu, smiluj mu se, oprostí mu grijeh e, učini plemenitím njegovo spuštanje, proširi njegov ulazak, okupaj ga vodom, snijegom i ledom, očisti ga od grijeha kao što se čisti bijelo odijelo od prljavštine, zamijeni mu kuću boljom kućom od njegove i ukućanima boljim od njegovih i braćnim parom boljim od njegovog uvedi ga u Džennet i sačuvaj kaburske patnje ili patnje Džehenema." Čuo sam to pa sam poželio, kaže Avn ibni Malik, da sam ja taj umrlí. (Prenosi Muslim u djelu *Kitabu'l- dženaiz*.)

Tada će donijeti i četvrti tekbir i može da rekne tom prilikom i reći će, ako hoće: *Rabbena atina fi'dunja haseneten ve fi'l ahireti haseneten vekina 'azabe'n-nar* (Gospodaru naš daj nam dobro na ovom svijetu i dobro na budućem svijetu i sačuvaj kazne Džehennema.): A može ako hoće da prouči: *Rabbena la tuzig qulubena beade iz hedejtana ve heb lena min ledunke rahmet inneke ente el-vehhab...* -Gospodaru naš, ne dopusti srcima našim da skrenu, kad si nam već na Pravi Put ukazao i daruj nam Svoju milost; Ti si, uistinu Onaj koji mnogo daruje", a onda predaje selam na desnu i na lijevu stranu.

Ako umrlí bude dijete, proučit će se dova za njega nakon trećeg tekbira: *"Allahumme'dž'alhu lena feretan ve sebajen ve sejefen edžren* -Bože, učini nam ga prethodnicom i nagradom" (Bejheki), jer malo dijete nije grijeshno pa da mu se traži oprost. Ja mislim da je lijepo da se prije toga prouči ono što prenosi Aun, a to je: *"Allahummagfirli hajina...* - Bože naš, oprostí našim živim i mrtvim, prisutnim i odsutnim, mladim i starim, našem mušku i žensku." *"Allahumme men ahjejtehu me'ana...* Bože naš, one koje ostaviš u životu od nas učini ih da su u islamu, a one koje usmrtiš usmrti ih da budu u imanu." (Tirmizi prenosi jedan dio, a Ebu Davud drugi dio, a Allah najbolje zna).

⁶ Jer je dovoljno četiri tekbira. To je bilo posljednje što je činio o dženazi - namazu Resulullah (alejhi's-selam). Prenosi se od Ebu Hasme (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bi

uči se Kur'an, ni Et-Tehijatu, niti se dižu ruke osim kod prvog tekbira. Za umrlo dijete neće se tražiti oprost nego će se reći: (*Allahummedž'alhu lena fereta, Alahummedž'alhu lena edžren ve zuhren vedž'alhu lena šafi'an mušefe'an*). "Bože naš, učini ga našom prethodnicom, Bože naš, učini ga našom nagradom i zalogom, učini ga našim šefaatudžijom koji će se zauzimati za nas

Ko pristupi dženazi nakon što je imam donio tekbir, on neće donositi tekbir sve do drugog tekbira i tada će zajedno s njim donijeti tekbir. Ebu Jusuf kaže da će zakašnjeli donijeti tekbir i neće iščekivati kao onaj koji je prisustvovao od prvog časa kada je donijet prvi tekbir. Nije dozvoljeno klanjati dženazu jašući.

Mekruh je uspostaviti dženazu⁷ u džamiji ako je mejt u njoj, a ako je mejt izvan džamije, učenjaci se razilaze.

Nije dozvoljeno klanjati dženazu na jedan organ tijela⁸ niti odsutnom mejtu. Ko zaplače⁹ nakon rođenja i umre okupat će ga, dati

donosi četiri tekbira kod klanjanja dženaze-namaza, pet, šest, sedam i osam sve dok nije umro Nedžaši, i tada je Poslanik izišao na musallu, poredao prisutne iza sebe, donio tekbir četiri puta, i nakon toga Poslanik (alejhi's-selam) je redovno ostao na četiri tekbira sve do smrti." (Navodi Ibn Abdu'l Berr u svome djelu *El-Istiskar, Nasbu'r-raje*, II/268, *I'lau's-sunen*, 8/217.) Seid ibni Musejeb (Allah mu se smilovao) kaže: "Tekbir bi se izgovarao četiri ili pet puta, i Omer je prihvatio da to bude četiri puta." (Prenosi ibni Munzir lancem koji je sahih do Seida; *Fethu'l-bari*, III/162.) Naglašavam, da se Imam-i Ebu Hanife (Allah bio zadovoljan njime) pridržavao principa koga je primjenjivao pri kraju svoga života Allahov Poslanik.

⁷ Osim ako postoji kakva isprika kao što su kiša, ili velika vrućina izvan džamije, to je mekruh-i tenzih, jer postoji bojaznost da se uprlja džamija nečim što je eventualno, izlazi iz umrloga kada se ostavi u džamiji. Prenosi se od Ebu Hurejrea (Allah bio zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Onaj koji klanja dženazu u džamiji umrlom ništa nema od toga" (Bilježi Ebu Davud, ne govoreći ništa dalje o hadisu, II/98; ovaj hadis prenosi Ibn Ebi Šejbe riječima: "Taj nema namaza," Ibn Kajim u djelu *Zadu'l-me'ad* I/141, kaže da je ovaj hadis hasen).

Međutim, pouzdano se prenosi od Aiše (neka je Allah zadovoljan njome) da je rekla: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao je dženazu Suhejlu ibni Bejda u džamiji" (Muslim, I/313), a Allah najbolje zna.

mu ime i klanjati mu dženazu. A ako dijete ne zaplače, samo će se okupat, umotati u platno, a neće mu se klanjati dženaza. Ako bi dijete bilo zarobljeno¹⁰ sa jednim od svojih roditelja, pa umre neće mu se klanjati dženaza osim ako je neko od njih primio islam ili ono primilo

⁸ Tj. neće se klanjati na bilo koji dio tijela ako se pronađe manji dio tijela sa glavom, ako se pronađe više ili bar pola sa glavom, okupat će se i klanjat će se dženaza, prihvatili su svetrojica.

Neće se klanjati dženaza-namaz ni za odsutnoga mejta. Dženaza-namaz koju je klanjao Poslanik (alejhi's-selam) Nedžašiju (Allah mu se smilovao) je specifičan slučaj jer je Nedžašija umro u zemlji u kojoj se nije klanjala dženaza. (*Nasbu'r-raje*, II/283).

Prenosi se od Umrana ibni Husajna (neka je Allah zadovoljan njime) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "Vaš brat Nedžaši umro je, ustanite da mu klanjamo dženazu". Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je ustao, ashabi su se poredali u safove, on je donio četiri tekbira, a oni su se osjećali kao da je tijelo Nedžašija pred Poslanikom" (Ibni Hiban u svome *Sahihu*; ovo navodi i Buhari u poglavlju *Babu'l- tekbir ale'l dženazeti' erbean* - Četiri su tekbira kod dženaze namaza; prenosi Muslim u *Kitabu-l dženazi - Babu't - tekbir ale'l-dženaze*).

⁹ Ko zaplače poslije rođenja tj. primijeti se kod njega nešto što ukazuje na život nakon većeg dijela njegovog izlaska kao što su glas ili pokret nekog dijela tijela, dat će mu se ime, okupati ga i klanjati mu dženaze namaz. To dijete i naslijeđuje i biva naslijeđeno. A ako se ne pojavi nikakav znak koji ukazuje na život, neće mu se dati ime niti će mu se klanjati dženaza, nego će se okupati i zamotati u platno, ukazujući čast ljudskom rodu, i ukupati ga (*Medžme'a*, 185). Prenosi se od Džabira (Allah bio zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Djetetu se ne klanja dženaza, ono ne naslijeđuje niti ga drugi naslijeđuju sve dok ne bude proplakalo" (Tirmizi, Nesai i Ibni Madže; Ibni Hiban i Hakim smatraju da je hadis sahih, *I'lau's-sunnen*, 8/230).

¹⁰ Ako bi dijete bilo zarobljeno sa jednim od svojih roditelja, neće mu se klanjati dženaza, jer se veže za svoje roditelje nevjernike, osim u slučaju da je neki od roditelja primio islam. Tada će se dijete tretirati muslimanom, slijedeći ga, jer malo dijete slijedi boljeg roditelja po vjeri, a to je islam, na osnovu Allahovih riječi: *Allahu je prava vjera jedino islam ...* (Kur'an: 3/19) ako nije zarobljeno ni sa jednim od roditelja onda će biti dijete musliman jer pripada jednoj zemlji koja je islamska, jer ga je pronašao musliman.

islam pod uvjetom da je pametno ili ako ne bude bio zarobljen sa njim jedan od njegovih roditelja.

Ako muslimanu umre rođak nevjernik, musliman će ga okupati, odstraniti nečistoću, zamotati u platno i staviti u grob ili ga poslati njegovim istovjericima.

Kod nošenja dženaze¹¹ sunnetom su predviđena četiri čovjeka. I kada čovjek počinje da nosi dženazu, stavit će prednji dio dženaze na

¹¹ Tj. četverica ljudi. Mekruh je da onih koji nose bude manje od četiri. Zatim, mekruh je da umrli bude nošen na životinji ili na leđima, jer se ne iskazuje čast prema čovjeku. Ako je umrli malo dijete, dozvoljeno je da ga nosi jedna osoba. (*Medžeme'a*, 185.) Mislim da prijevoz mrtvoga kolima ne pretstavlja omalovažavanje, a Allah najbolje zna. Sunnet je da se dženaza nosi sa sve četiri strane, i to oko deset koraka. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Ko bude nosio dženazu četrdeset koraka, izbrisano mu je četrdeset velikih grijeha" (*Ed-Durr*, 186). Muhammed kaže da je način nošenja dženaze: da čovjek koji počne da nosi stavi prednju desnu stranu mrtvoga na svoje rame, zatim zadnju desnu stranu mrtvoga na svoje rame, a onda da pređe na prednju lijevu stranu, zatim njegovu zadnju lijevu stranu stavlja na svoje rame." (Ovu su riječi Ebu Hanife u djelu *El-A'sar*, str. 40.) Ljudi će žuriti kod nošenja dženaze bez kasanja, tj. ići će žurno. Abdullah ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Ko nosi dženazu neka je nosi sa svih strana tabuta. To je sunnet, a onda, ako hoće neka još uradi, a ako neće, neka ostavi" Ibni Madže; Munziri kaže u *Zevaidu* da su prenosioci ovog hadisa pouzdani, međutim, hadis je mevkuf ali ima tretman hadisa merfu'). Ebu Derda (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Kompletna nagrada za dženazu je da se isprati od njenih ukućana, da je se nosi sa sve četiri strane i da učestvuju u zagrtanju" (*I'lau's-sunen*, VIII/241).

Prenosi se od Ebu Hurejrea (Allah bio zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Požurite sa dženazom, i ako osoba bude dobra, onda dobro mu što prije predočite, a ako bude bez toga, onda zlo što prije skinite sa vaših vratova" (Buhari, I/176). Šejh Zafer kaže da su svi učenjaci prihvatili da naredba u riječima Allahova Poslanika: "Požurite sa dženazom" označava poželjnost. Ibni Hazm odstupa od toga i kaže da je to vadžib i to odgovara njegovu stavu. (Vidi *Ajni* komentar na Buharija, IV/126). Ata' ibni Rebah (Allah mu se smilovao) kaže: "Prisustvovali smo sa Ibni Abbasom (Allah bio zadovoljan njime) dženazi Mejmune (Allah bio zadovoljan njome) u Serefu i Ibni Abbas dodade: "Ovo je Mejmuna, kada podignete njezin tabut, nemojte podrhtavati niti tresti, nego to nježno činite." (Prenose Buhari i Muslim.) Šafi (Allah mu se smilovao) kaže:

svoje desno rame, zatim zadnji dio dženaze, pa prednji dio lijeve strane i najzad, njene zadnje strane. Kod nošenja dženaze žurit će, ali bez kasanja. Ići za dženazom bolje je nego ići ispred dženaze. Kada dođu do mezara mekruh je sjesti prije nego se spusti dženaza sa ramena.

Kabur se iskopa i mejt se spušta¹² u mezar sa strane okrenuti Kibli. Onaj koji spušta dženazu reći će: "*Bismillahi ve ala milleti*

"Žurba sa dženazom je hod iznad običnoga ali se osuđuje pretjerana žurba." (To navodi Bejheki u djelu *El-Mearife; Plau's-sunen*, 8/246.)

Ići za dženazom je bolje. Ebu Seid Hudri (Allah bio zadovoljan njime) pitao je Aliju ibni Ebi Taliba (Allah bio zadovoljan njime): "Da li je bolje ići iza dženaze ili ispred dženaze?" Alija (Allah bio zadovoljan njime) odgovori: "Tako mi Onoga ko je poslao Muhammeda sa Istinom, ići iza dženaze bolje je od hoda ispred dženaze, kao što je bolje klanjati farz nad nafilom." Ebu Seid dalje pita je li to po tvom mišljenju što kažeš ili si ti to čuo od Allahova Poslanika (alejhi's-selam). Alija se naljuti i reče: "Ne, tako mi Allaha, to sam čuo nekoliko puta, ne dva puta, ne tri puta" i to je ponovio sve do sedam puta. Ebu Seid kaže: "Vidio sam Ebu Bekra i Omera kako idu ispred dženaze", i Alija dodade: "Neka im Allah oprost, i oni su to čuli od Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kao što sam i ja čuo, a oni su najbolji ljudi ovog Ummeta, ali nisu željeli da se tiskaju sa svijetom, voljeli su da bude manje gužve" (Bilježi Abdurrezak; ali se prigovara nekim ravijama, *Nasbu'r-raje*, II/ 291).

¹² Tj. iskopa kabur i sa strane usjek u koju se stavlja mejt. Usjek se pravi prema jednom mišljenju u sred kabura, a prema drugima prema strani Kible. Poslanik kaže: "Kabur sa usjekom prema Kibli je za muslimane, a usjek na sredini kabura za ostale." (Prenosi Tirmizi i kaže da je hadis na ovaj način garib – nema druge verzije; Ibni Hadžer u djelu *Et-Telhis*, I/163; Ibni Seken smatra ovaj hadis sahihom.) Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) da je rekao: "Kabur sa usjekom prema Kibli je za Vjerovjesnika (alejhi's-selam), Ebu Bekra i Omera (neka je Allah zadovoljan njime) (Ibni Ebi Šejbe; ovo je najvjerodostojni sened, stoji u djelu *Ed-Diraje*, a prenosi ga i Ahmed). Prenosi se od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) ušao u kabur jedne noći pa mu je upaljena svjetiljka, okrenuo se prema Kibli i rekao: "Allah ti se smilovao, ako si se obraćao Allahu i učio Kur'an, i tada Poslanik prouči četiri tekbira." (Tirmizi smatra da je ovaj hadis hasen.)

Resulillahi.” Ženski kabur prekrit će se odjećom,¹³ a ne i kabur muškarca, i usmjerit će se prema Kibli, razriješiti čvor na lifafi i postaviti naslone.¹⁴ Nije lijepo za tu svrhu koristiti keramiku i slično.

¹³ Tj. prekrije se kabur žene odjećom kako bi se stavio naslon jer ona po prirodi treba da bude prekrivena (*Medžme'a*, 186). Enes ibni Malik (Allah bio zadovoljan njime) prisustvovao je kopanju Ebu Zejda, ensarije, pa je neko prekrpio njegov kabur platnom i Abdullah ibni Enes reče: “Odstranite platno, samo se žene prekrivaju.” Enes je bio prisutan i stajao na ivici kabura, i nije prigovorio. Osim toga, u tom činu je poistovjećivanje sa ženama (*El-Binaje*, I/1126; o ovome govori i Abdillah ibni Jezid, u hadisu koga prenosi Ibni Ebi Šejbe).

¹⁴ Mekruh je postaviti ciglu ili drvo, tj. mekruh je prekriti mezar time, zatim prekriti kamenom i slično. Međutim, ako je zemlja prhka, dozvoljeno je to upotrijebiti (*Medžme'a*, 186). Isam ibni Jusuf kružio je oko Medine i popravljao porušene kabure. Bilježi Kastehani, a u djelu *Hazane*, kaže ne smeta da se postavi bašluk (nišan) i da se na njemu napiše nešto. Sad ibni Ebi Vekas (Allah bio zadovoljan njime) je rekao u svojoj smrtnoj bolesti: “Iskopajte mi mezar, kao što je to učinjeno Allahovu Poslaniku” (Muslim, I/212). Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) iskopan mezar, da je spušten u njega, i visina kabura iznad zemlje je bila koliko jedan pedalj” (Ibni Hiban u svom *Sahihu*; vidi *Nasbu'r-rajje*, II/303). Mutalib ibni Hantab kaže: “Kada je umro Osman ibni Maz'un, iznijet je i ukopan. Poslanik (alejhi's-selam) naredio je jednom čovjeku da donese kamen, ali taj čovjek nije mogao da ga nosi, i onda je prema njemu ustao Allahov Poslanik (alejhi's-selam) i zasukao rukave.” Mutalib dalje kaže: “Onaj koji mi je to prenio predočio je to slikovito kao da ja vidim bjelinu mišica Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kada je podigao njima kamen, nosio ga i postavio ispred glave umrloga” i dodaje: “da se time prepozna mezar moga brata i ukopaju moji koji pomru.” (Prenosi Ebu Davud ne komentarišući hadis.)

U djelu *El-Muhit* stoji: Ako je potrebno da se napiše, da ne iščezne trag i da se kabur ne skrnavi, ne smeta da se napiše, međutim, pisanje na nišanu bez razloga nije potrebno (*Reddu'l-Muhtar*, I/937). Ibni Abidin kaže: “Pisanje na bašluku je put da se prepozna kabur” (*Reddu'l.-Muhtar*, I/937). Sufjan Temar kaže: “Ušao sam u prostoriju u kojoj je bio kabur Vjerovjesnikov (alejhi's-selam), vidio sam njegov kabur, kabur Ebu Bekra (Allah bio zadovoljan njime) i kabur Omera (Allah bio zadovoljan njime) da su uzdignuti” (Ibni Ebi Šejbe; ovaj lanac prenošenja je autentičan; *I'lau's-sunen*, 8/271). Serahsi kaže: “Ispupčenje u četvrt mezara je simbol rafidija”,

Tijelo se prekrije zemljom koja se uzgrne, a neće se poravnati. Mekruh je bilo šta zidati i spomenike praviti, ciglom ili drvetom, niti ukopati u jedan kabur dvoje ako to nije nužda,¹⁵ niti da se vadi mrtvo tijelo iz zemlje osim u slučaju¹⁶ da je zemlja uzurpirana. Nije lijepo gaziti¹⁷ po kaburu, sjediti na njemu, spavati na njemu i klanjati prema njemu.

a Ibni Kudama ističe: "Poravnavanje mezara je simbol onih koji unese novotarije u vjeru" (*El-Binaje*, I/1129).

¹⁵ Dvije osobe ne mogu se ukopati u jedan mezar bez velike nužde, kao što je, postupio Allahov Poslanik (alejhi's-selam) sa šehidima na Uhudu, gdje je kopao dvojicu pa i više u jedan kabur, i pri kopanju naredio je da se prvo spusti učaj Kur'ana. Kada se kopaju dvojica ili više zajedno, stavit će se između njih zemlje, a ako nije nužda neće se kopati na taj način, nego samo jedan dok ne postane zemlja. (Tako stoji u djelu *Ed-Durr*, 187.)

¹⁶ Iz kabura se može izvaditi umrli samo ako je nužda, npr. da je to oteta zemlja i vlasnik traži da se izvadi, ili bude ukopan u otetom odijelu, tada ga je dozvoljeno iskopati. U djelu *Ed-Durr* stoji: "A ako je umro na brodu, okupat će se i zamotati u ćefine, klanjat će mu se džezaza i sustiti u more. Lijepo je mrtvog ubijenoga ukopati na mjestu gdje je umro, u muslimanskom greblje, a ako bude transportiran prije ukopa koliko jednu milju ili dvije, ne smeta. Isto tako, kada bi umro u nekoj zemlji koja nije njegova lijepo ga je tamo ostaviti. Ako bude prenijet u drugo mjesto, ne smeta" (*Medžme'a*, 187). Ja mislim da je iz toga uzeto da nije dozvoljeno iskopavati mezar mejta da bi se prenio iz mjesta u drugo mjesto, pogotovo ne iz zemlje u drugu zemlju bez velike šeriatske nužde, a Allah najbolje zna.

¹⁷ Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio je da se kreči kabur, da se sjedi na njemu i da se gradi na njemu" (Muslim, I/312). Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao Allahov Poslanik (alejhi's-selam): "Da neko od vas sjedne na žeravicu i spali svoju odjeću i to dopre do same njegove kože, bolje bi mu bilo nego da sjedne na kabur" (Muslim I/312).

Napomena:

Prenosi se od Salima ibni Ubejdullaha (Allah mu se smilovao) hadis o smrti Allahova Poslanika (alejhi's-selam): "Zatim su rekli: "Saputniče Allahova Poslanika (alejhi's-selam)", misle na Ebu Bekra (neka je Allah zadovoljan njime), "hoćeš li klanjati džezazu Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam)?" On je odgovorio: "Da." Oni su ga upitali: "A kako?" Na to im odgovori: "Ljudi će doći, reći tekbir, učiti dovu, klanjati, zatim izići. Poslije toga doći će drugi

ljudi, pa će isto tako doći slijedeći ljudi, donijeti tekbir, salavate, učiti dovu, pa izaći da bi mogli doći slijedeći ljudi.” (Tirmizi u *Šemailu*, hadis je hasen, dobar)

- Ne smeta poljubiti mrtvog nakon njegove smrti. Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) poljubio Osmana ibni Maz'una, a on je bio već mrtav. Poslanik je plakao, ili je rekao da su mu suze tekle! (Tirmizi, koji kaže da je hadis hasenu sahih; I/181). Od nje se prenosi da je Ebu Bekr poljubio Vjerovjesnika (alejhi's-selam) poslije Poslanikove smrti (Buhari, II/641).

Ibni Kudame kaže: “Slijediti dženazu je sunnet, a slijeđenje se ogleda u tri vida. Jedan od njih je da klanja dženazu-namaz, a onda da se vrati.” Zejd ibni Sabit kaže: “Kada klanjaš dženazu-namaz ti si obavio ono čime si bio zadužen.” Ebu Davud kaže: “Vidio sam Ahmeda toliko puta da se ne može ni pobrojati kako klanja dženazu-namaz, a nije slijedio dženazu do mezara niti je tražio dozvolu da ode.” Drugi vid je da je prati do kabura i da se zadrži dok se umrli ne ukopa. Treći vid je da se zadrži do poslije ukopa, zatraži oprost njemu, zamoli Allaha da ga učvrsti i traži mu milost, na osnovu riječi Poslanika (alejhi's-selam): “Ko prisustvuje dženazi dok se završi klanjanje on ima kirat (nagradu), a ko prisustvuje klanjanju dženaze i ukopu umrloga on ima dvije nagrade.” Prenosi se da bi se Poslanik (alejhi's-selam) po ukopu umrloga zadržao i govorio: “Zatražite oprost vašem bratu, zamolite Allaha da ga učvrsti jer je on sada na ispitivanju” (Ebu Davud, *El-Mugni* Ibni Kudamea, II/361).

- Lijepo je zasaditi svježu grančicu ili nešto slično, jer ona tesbih čini Allahu sve dok je svjež. Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) prenosi slijedeće: “Vjerovjesnik (alejhi's-selam) prođe pored dva kabura i reče: “Njihovi umrli izloženi su mucu, a nisu izloženi zbog velikih grijeha. Jedan od njih je izložen mucu jer se nije čuvao mokraćne, a drugi je prenosio ogovaranje.” Tada je uzeo jednu svježu grančicu, prelomio je na dva dijela i zasadio po jedan dio na svaki kabur. Drugi su upitali: “Allahov Poslanice, zašto si to uradio?” Poslanik odgovori: “Možda će im to olakšavati muku dok se grančice ne sasušu” (Buhari, III/175). U djelu *Reddu'l-Muhtar* stoji: “Iz ovog hadisa se može zaključiti da je lijepo da to čine slijedeći sunnet” (I/946). U ovom hadisu se također osuđuje sječa svježih biljki i trava oko mezara, a ne i suha, kao što stoji u djelima *El-Bahr*, *Ed-Durr* i *Šerhu'l-Mun'je*, a prokometarisano je u djelu *El-Emda'du* da sve dok traje svježina, biljke tesbih čine Allahu, pridružuje mrtvom nježno i podsjeća ga na Allahovu milost (I/945).

Buhari kaže: “Burejde Eslemi (neka je Allah zadovoljan njime) oporučio je da se na njegov kabur stave dvije grančice” (III/173; *Feth*).

- Lijepo je proučiti nešto iz Kur'ana kod umrloga nakon njegove smrti. Amr ibni el-As (neka je Allah zadovoljan njime) kaže: "Kada me ukopate i zagrnete zemljom dobro, onda ostanite oko moga kabura koliko se može zaklati deva i isjeći njezino meso, kako bih se družio s vama i vidio s čime ću se obratiti melekima svoga Gospodara." (Muslim. To isto navodi se u djelu *El-Eskjar*, str. 146.) O tome Šafi i drugi kažu: "Lijepo je da se prouči kod umrloga nešto iz Kur'ana." Oni kažu ako bi se i hatma u cjelini proučila, bilo bi lijepo. Prenosi se u *Sunenu* Bejhekija lancem prenošenja koji se smatra dobrim (hasen) da je Ibni Omer smatrao lijepim da se uči na kaburu poslije ukopa mrvoga početak sure *El-Bekare* i njezin kraj (470). A početak sure El-Bekare je od početka pa do riječi Uzvišenoga *El-Muflihun*, a kraj to su dva ajeta: *amene resulu* do kraja ove sure. Ledžladž Ebu Halid kaže svome djetetu: "Sinčiću, kada umrem, i kada me staviš u mezar, reci *Bismillahi ve ala milleti Resulillahi* - U ime Allaha i vjere njegova Poslanika, a onda me zagrnite dobro zemljom i prouči kod moje glave početak sure El-Bekare i njen kraj, jer sam čuo Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako to kaže." (Prenosi Taberani u *El-Mu'džemu el-kebir*; lanac prenosilaca ove verzije je autentičan; *Asaru's-sunen*, II/125; *I'la*, VIII/286.)

Nevevi dalje kaže: "Ulema se razilaze kod pitanja sevaba od učenja Kur'ana, da li dostiže do umrloga. Šafijski mezheb misli da ne dostiže. Međutim, Ahmed ibni Hanbel i grupa alima, kao i grupa šafijskog pravca misli da doseže. Zbog toga je odabrano da osoba koja uči Kur'an, kada to završi, kaže: Bože moj, dostavi sevab ovoga što sam učio tom i tom. (*Allahumme evsil sevabe ma karetuhu ila fulanin*)." Allah najbolje zna (str. 150). Kažem da je mišljenje o stizanju sevaba od učenja Kur'ana sa Allahovom dozvolom i mišljenje hanefijske škole, zatim Ibni Tejmija i njegovog učenika hanbelijskog mesheba, a Allah najbolje zna.

O šehidu

Šehid je osoba koju su ubili neprijatelji, nasilnik ili razbojnik, ili onaj ko bude nađen na poprištu borbe, a na njemu tragovi ranjavanja, ili ko bude ubijen od strane muslimana nasilno, gdje nije predviđena otkupnina za njegovo ubistvo¹. On se zamota u ćefine i klanja mu se dženaza.

Šehid se ne kupava, zakopava se sa svojom krvlju i u svom odijelu², osim ako odijelo nije kao tkanina ćefina, npr. ako je od krzna, nečeg što je predebelo, providno i nešto što je oružje. Može se nešto dodati i skinuti vodeći računa o sunnetu kod ćefina. Ako bude dijete ili umobolna osoba³ ili džunup, ili žena sa menstruacijom ili poslije

¹ U slučaju da nije obaveza otkupnina zbog njegovog ubistva, nego kisas (poravnanje) ako je ubistvo bilo namjerno i izvršeno oružjem koje se upotrebljava pri ubistvu po običaju, kao što su pištolj i hladno oružje od strane punoljetnog. Otkupnina je obaveza kod ubistva greškom i sredstvima koja nisu uobičajeno opasna po život.

Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Donijeti su šehidi Uhuda i Allahov Poslanik (alejhi's-selam) klanjao im je dženazu deset po deset, a Hamzino tijelo stalno prisutno"... (Ibni Madže, 237; Sendi kaže: Izgleda da mu je sened dobar prema onom što stoji u *Ez-zevaidu*).

Šafi (Allah mu se smilovao) kaže: "Dženaza se ne klanja šehidu, jer je sablja zbrisala grijeha i nema potrebe za zagovorništvom, tj. klanjanjem dženaze mrtvome, jer je dženaza zagovornišтво – šefa'at onih koji klanjaju." Mi mislimo da je namaz umrlome radi iskazivanja počasti, a šehidu je u tom slučaju preče klanjati dženazu. Oba mišljenja imaju svoje dokaze.

² Šehid se ne kupava, on se kopava sa svojom krvlju i u svom odijelu. U hadisu koga prenosi Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) stoji: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naredio je da se odstrane štítovi sa ubijenih na Uhudu i kožni predmeti, da se ukopaju sa svojom krvlju i u svom odijelu." (Bilježi Ebu Davud bez osvrta na vrijednost hadisa; II/164.)

³ Ovo je mišljenje Imama (neka mu se Allah smiluje), prenoseći od Jahjaa ibni Ubada ibni Abdullah ibni Zubejra, njegova oca i djeda, pa bi značilo da je hadis iz *Musneda* Zubejrova koji kaže: "Čuo sam Allahova Poslanika

porođaja, okupat će se, po mišljenju Ebu Hanife, suprotno mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda.

Umrli će se okupati ako bude ubijen u naselju a ne zna se da li je ubijen namjerno i nasilno. Tako isto, ako bude odnesen iz borbe ⁴ da jede, pije, liječi se, kupuje ili prodaje ili bude više živio od jednog dana, po mišljenju Ebu Jusufa, za razliku od mišljenja Muhammeda, ili prođe vrijeme jednog namazkog vremena od njegova ranjavanja, a on još pri sebi, ili bude sklonjen u šator, ili bude iznesen iz borbe živ, ili općenito daje oporuku, po mišljenju Ebi Jusufa, a po mišljenju Muhammeda,⁵ ako daje oporuku vezanu za budući svijet, neće se okupati.

(alejhi's-selam) kako govori, a tada je bio ubijen Hanzala Ibni Ebi Amir Sekafi (neka je Allah zadovoljan njime): "Vašeg saputnika Hanzalu okupali su meleki (neka je na njega selam), pa pitajte njegovu saputnicu, suprugu." A ona je rekla: "Hanzala je izišao, a bio je džunup, čim je čuo viku i povik – poziv na borbu, i tada Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Zbog toga su ga okupali meleki". (Navodi Ibni Hiban u svome *Sahihu* i Hakim u *El-Mustedreku* govoreći o vrlinama Hanzale). Ovaj imam kaže o Hanzali: "Njega su okupali meleki, i to je kao pouka, slično je i sa ženom koja ima menstruaciju i ženom sa nifasom, kad prestane krvarenje, a također ako bi umrla a krv nije prestala, navodi se u pouzdanom rivajetu. Što se tiče djeteta, jer je gasuljenje princip kad umre neko od ljudi.

⁴ Tj. okupat će šehida ako ga iznesu da jede, pije ili pruži mu se pomoć i lijek ili zaspi ili bude mnogo govorio. Hafiz u djelu *Et-Telhis* ističe: "Omer (neka je Allah zadovoljan njime) okupan je i klanjana mu je dženaza, a ubijen je nasilno oštrim željezom." (Prenosi Malik u *Muveti* i Šafi; prenose ga Bejheki i Hakim preko Muavija ibni Amra i dalje u nastavku od Zaide, Lejsa, Naŕija, a on od Ibni Omera koji kaže: "Omer je živio (tri) dana nakon proboda, umro, okupali su ga i obukli čefine" (I/171). Napominjem da je ranije spomenuta dženaza, da je klanjana njemu i da mu je Suhejlb klanjao dženazu (*Ilau's-sunen* 8/315).

⁵ To je najispravnije. Ovo je sve ako je to bilo poslije borbe, a ne u toku rata. To se odnosi na pravog šehida, a onaj koji se iznese iz borbe on je šehid onog svijeta. Isti je slučaj i sa džunupom i sličnim njemu, zatim onim ko namjerava da se suprotstavi neprijatelju pa pogodi sam sebe, potom utopljenik, onaj koji je spaljen, osamljen, zgnječen, bolesnik stomačnih bolesti, žena poslije poroda i onaj ko umre uoči petka, zatim koji umre u

Ko bude ubijen zbog određene kazne presudom, njega će se okupati i klanjat će mu se dženaza.

Ko bude ubijen zbog nasilja ili drumskog razbojništva bit će okupan, ali mu se neće klanjati dženaza, a neki kažu da neće biti ni okupan.

Dženaza će se klanjati i samoubici,⁶ dok Ebu Jusuf smatra suprotno.

tuđini i koji traži nauku, Sujuti ističe (Allah mu se smilovao) da ima oko trideset vrsta šehida.

⁶ Prenosi grupa muhadissa osim Buharija: "Prenosi se od Džabira ibni Semure (neka je Allah zadovoljan njime) da se neko ubio, strijelom, i Poslanik (alejhi's-selam) mu nije klanjao dženazu." (Stoji u *En-Nejlu*, II/281; Nesai prenosi bez govora o hadisu, da je neko ubio sebe strijelom, i da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Što se mene tiče, ja mu neću klanjati dženazu" (I/279). Nevevi (Allah mu se smilovao) kaže: "Ko kaže da se ne klanja dženaza samoubici, uzima za dokaz ovaj hadis zbog njegova velikog grijeha." To je stav škole Evzaija. Većina učenjaka ističe da Vjerovjesnik (alejhi's-selam) nije klanjao dženazu ovom čovjeku zbog ljudi da ne bi činili poput ovoga što je učinio, pa je naredio da dženazu klanjaju ashabi. Ovo je nešto slično kao što je ostavio Vjerovjesnik (alejhi's-selam) početkom Objave da se ne klanja dženaza čovjeku koji je ostao dužan upozoravajući ljude da se olahko ne ponašaju kod vraćanja duga i zanemarivanja njegova ispunjenja, pa je svojim ashabima naredio da takvim ljudima klanjaju dženazu, poprativši to: "Klanjajte vašem prijatelju" (*I'la'u's-sunen* 8/314).

Namaz u Kjabi

Mogu se klanjati u Kjabi i propisani namazi (farz) i dobrovoljni (nafile)¹. Ko pri tome okrene leđa prema leđima svoga imama dozvoljeno je, a ako bi okrenuo prema njegovu licu,² nije dozvoljeno. Mekruh je da okrene svoje lice prema njegovu licu³, a ako bi ljudi okružili Kjabu, a on u namazu u Kabi, i to je dozvoljeno. Ako bude bio izvan Kjabe dozvoljen je namaz onome ko je bliži od njega Kjabi, i ako nije na njegovoj strani, a dozvoljeno je klanjati i na krovu Kjabe,⁴ ali je to mekruh.

¹ Dozvoljeno je klanjati i farzove i nafile, jer je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) klanjao u samoj Kjabi na dan oslobođenja Mekke. Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) ušao u Kjabu, Usame ibni Zejd, Bilal i Osman ibni Talha Hadžebi, i po ulasku, zatvorio je vrata i zadržao se u njoj. Pitao sam Bilala kada je izišao iz Bejtullaha: "Šta je radio Allahov Poslanik tamo?" i Bilal kaže: "Stavio se Poslanik u poziciju da mu je jedan stup bio sa lijeve i jedan sa desne strane, a tri iza njega, šest stubova, i onda tu klanjao." (Hadis prenosi Buhari, I/72.)

² Tj. kada bi svoja leđa okrenuo prema licu svoga imama, to ne bi bilo dozvoljeno jer bi to značilo u ovom slučaju, da stoji ispred svoga imama.

³ Mekruh je da okrene svoje lice prema licu Imama, jer bi to izgledalo kao ibadet nekome sa slike.

⁴ Namaz iznad Kjabe je dozvoljen ali je mekruh, jer je prazan prostor i zrak iznad Kabe Kibla, pa je mekruh, jer je u tom slučaju izostavljeno poštovanje i veličanje mjesta na kojima je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio da se klanja: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio je klanjanje na sedam mjesta: klaonici, smetljištu, greblju, kupatilu, na raspuću, oboru deva i na krovu Časnog Bejtullaha" (Ibni Madže, 55; Ibni Seken smatra da je ovaj hadis sahih; *Et-Telhisu'l-habir*, I/80).

O zekjatu¹

Zekjat je predavanje u vlasništvo (*temlik*)² dijela imetka, koji je utvrđen šeriatom, za siromašnog muslimana pod uvjetom da on nije iz

¹ Zekjat: *Ez-zekjat* jezički znači čišćenje. Uzvišeni Allah kaže: *Qad eŕleha men tezekka – postići će šta želi onaj koji se očisti* (Kur'an: 87/13); *Uzmi od dobara njihovih zekjat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš, i pomoli se za njih, klanjanje tvoje će ih zaista smiriti* (Kur'an: 9/103). – Zekjat je jasno propisana obaveza koju nije dopušteno izostaviti, a ko je porekne kao vjersku obavezu izlazi iz vjerovanja. Obaveza davanja zekjata utvrđena je Kur'anom i Sunnetom te idžmaom, odnosno konsenzusom vrhovnih učenjaka. Imam-i Muhammed kaže da se svjedočenje ne prima od osobe koja ne daje zekjat, što upućuje da se zekjat treba davati što je moguće prije. Isto kaže i Kerhi i na tome je donijeta fetva. Obavezu zekjata treba izvršiti čim se steknu uvjeti (*Medžmea*, 192). Napominjem da je Ebu Bekr (neka je Allah zavoljan njime) poveo borbu protiv odmetnika od islama i onih koji su odbili da daju zekjat, našto ukazuju i njegove riječi: "Ja ću se zbilja boriti protiv onog ko pravi razliku između klanjanja i davanja zekjata – zato što je zekjat pravo siromaha!"

Ebu Umame (neka je Allah zadovoljan njime) kaže da je slušao Božijeg Poslanika (alejhi's-selam) kada je na Oprosnom hadždžu rekao: "Bojte se Boga i stalno mislite na njega, klanjajte pet vakata namaza, postite ramazan, dajte zekjat iz vaših imetaka i budite lojalni onima koje ste izabrali pa će vas Gospodar vaš u Džennet uvesti." Neko je upitao Ebu Umamea kada je čuo ovaj hadis, našto je on odgovorio da ga je čuo kada mu je bilo 30 godina. (prenosi Tirmizi i kaže da je hadis hasenun sahih).

roda Hašimija ili njihov šticećenik. (Od toga izdatka) obustavlja se svaka korist za davaoca na bilo koji naćin, a ovaj se ibadet ćini u ime Allaha (d.ž.š.).

Uvjet kada zekjat postaje obavezan je da ćovjek bude pametan, punoljetan, da je u islamu, da je slobodan, da posjeduje vrijednost *nisaba*³ koja je pregodiniła nakon što vrati sav eventualni dug i

² To je šeriatska definicija zekjata. Npr. ako neko nahrani jetima s namjerom da time izvrši zekjat, nije izvršio obavezu zekjata osim ako tome nije urućio hranu. Ova definicija isključuje opraštanje duga u ime zekjata, jer je to odustajanje od prava, a nije davanje u vlasništvo (*temlik*).

Ova definicija isključuje i korištenje. Npr. ako bi neko smjestio siromaha u svoj stan godinu dana u ime zekjata, ni tada nije ispunio obavezu zekjata. Zekjat je izdvajanje jedne ćetrdesetine od imetka, o ćemu slijedi objašnjenje. Zekjat se daje muslimanu koji nije iz plemena Hašimovića. Zekjat se ne može dati svojoj uzlaznoj niti silaznoj rodbinskoj liniji. Zekjat ne može dati muž ženi, niti žena mužu kako smatra Imam – Ebu Hanife (Allah mu se smilovao). Rijeći: *U ime Allaha* znaće da je i nijet uvjet kod zekjata prilikom njegovog plaćanja ili izdvajanja, o ćemu će biti govora, ako Bog da.

³ *Nisab* – jezićki znaći temelj. Šeriatski nisab oznaćava odrećeni iznos imovine koji ako ga posjeduje musliman *mukellef* (zadužen), smatra se imućnim i obaveznim da daje zekjat. Zekjat se daje na imetak koji ćovjek posjeduje jednu mjesećevu godinu. Napominjem, i neka to imaju u vidu oni koji daju zekjat na poćetku Sunćeve godine, neka znaju da obraćunavaju zekjat po lunarnim, mjesećevim godinama. Pohvalno je da to bude u mjesecu muharremu.

Na nisab je obaveza dati zekjat ako ispunjava ćetiri svojstva:

1. da je pregodinio; Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao: "Nema zekjata u imetku koji nije pregodinio!" Ebu Davud prenosi bez komentara ovaj hadis I/228;
2. da nisab nije opterećen dugom makar se radilo o garanciji i odloženom dugu. Isto se tretira i odgodivi mehr do smrti ili do razvoda. Što se tiće duga koji ne potražuju ljudi, kakav je npr. zavjet ili sadekatu'l-fitr i slićno, to ne isključuje zekjat jer nema njihovih potraživanja na ovom svijetu i takav dug se ne tretira postojećim; (*Medžme'a* 192.)
3. da nisab ne spada u osnovne životne potrebe, taćno utvrćene, kao npr. ćovjekova ishrana i ishrana njegove porodice, odjeća, stan, prijevozno sredstvo, pišaći pribor, osnovno sredstvo za rad, knjige za naućnike i drugo što je neophodno za život;

zadovolji osnovne životne potrebe i pod pretpostavkom da se imetak potencijalno može razvijati te da je u punom vlasništvu obaveznika.

Ova obaveza ne odnosi se na mentalno poremećenu osobu, zatim na maloljetnika⁴ ni na nevjernika, ni na onoga koji nije slobodan, a ni na vlasnika nisaba koji nije pregodinio, niti na mukateba (osobu koja nema slobode a ima pravo na otkup), niti dužnika od koga

4. rast, odnosno povećanje koje se ostvaruje razmnožavanjem, rasplodom i trgovanjem ili postoji pretpostavka da se može uvećavati s tim što se imovina nalazi u posjedu vlasnika ili njegova zamjenika, a ako nema rasta, nema ni obaveze zekjata pošto se time gubi uvjet za tu obavezu. Termin *milken tammen* (puno vlasništvo) podrazumijeva da se ne radi samo o posjedu, kao npr. dužnik i depoziter, jer ono što oni posjeduju trenutno ne raspoložu time.

⁴ Ova obaveza ne odnosi se na umobolnu osobu niti na maloljetnika. Abdullah ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Nema zekjata u imetku jetima!" Prenosi Imam-i Muhammed u knjizi *El-Asar*, 46. Od Aiše (Allah bio zadovoljan njome) koja je rekla: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao je: Tri osobe nisu griješne: spavač dok se ne probudi, maloljetnik dok ne postane zreo i umobolna osoba dok joj se pamet ne vrati." (Prenose Ebu Davvud, En- Nesai i Ibni Madže.) Za umobolnu osobu i maloljetnika nema obaveze zekjata zato što se zekjat izvršava sa nijetom. U *Medžmei* stoji: Maloumna osoba koja bi se otrijeznila jedan dan u godini dužna je dati zekjat. - Ovo se odnosi na umobolnost koja je nastupila kad osoba postane šeriatski punoljetna. Što se tiče osobe koja je postala punoljetna, a bila umobolna, prema mišljenju Ebu Hanife, početak obračuna za zekjat počinje od momenta povratka svijesti. (str. 193). - Zekjat nije obavezan davati nevjernik, zato što je zekjat ibadet koji počiva na temelju imana, a ko nema imana od njega se ne prima ibadet. Zekjat nije obavezan davati dužnik za iznos koji je dužan, a povjerilac će dati zekjat ako taj dug iznosi nisab kao što su: ušur, zemljarina, zekjat na stoku na ispaši i trgovinu. Prema Imamovom mišljenju, zekjat se može uzeti i silom ako obaveznik odbija da da zekjat a vlast će odrediti eventualnu kaznu. (*Ed-Durr*, 192). Imam-i Šafi (Allah mu se smilovao) smatra da je obaveza uzeti zekjat iz imetka maloljetnika pošto se prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko je skrbnik jetimu neka trguje za nj, da ne ostavlja tu imovinu da je pojede sadaka" (Tirmizi i Darekutni). Dopunu o ovom vidi u djelu *I'lau's-sunnen*, V/9 i drugdje.

povjerilac traži dug, u iznosu duga, niti na imetak koji je nedostupan,⁵ kao što je npr. izgubljena imovina, imovina koja je potopljena u moru, uzurpirana imovina, imovina koju je zakopala osoba koja je zaboravila mjesto gdje ju je zakopala, zatim na ono što se zaplijeni, dug koji je osporen, a nema potvrdu o tome, za razliku od duga koji osoba priznaje, a može ga vratiti, osoba koja je u teškoj materijalnoj situaciji, ili osoba koja je očito dužna, a to poriče, koja je bankrotirala ili što je i kada je poznato da je dužna ili sazna za to nadzorni organ. Imam-i Muhammed se razlikuje u pogledu dužnika koji je bankrotirao. Razlike postoje i u pogledu imovine koja je zakopana u kući ili bašči, a mjesto zaboravljeno.

Zekjat se daje od duga prilikom njegovog preuzimanja.⁶ Npr., kod trgovačkog duga, dat će se zekjat prilikom preuzimanja u iznosu

⁵ Šeriatski, to znači nestalni imetak, za koji uglavnom nema nade da će se dostići zbog gubljenja punog posjedovanja i povećavanja. Hasan el-Basri (Allah mu se smilovao) kaže: "Kada nastupi vrijeme da čovjek ispuni obavezu zekjata, neka da zekjat na svaki imetak i svaki dug, osim na dug koji je skriven i za koji nema nade da će biti pronađen." (Ebu Ubej el-Kasim ibni Selam (Allah mu se smilovao) u djelu *El-Enval*, Babu's-Sadaqah).

Prenosi se od Ejuba es-Sihtijanija da je Omer ibni Abdulaziz (Allah bio zadovoljan njime) u vezi sa otežim imetkom pisao nekim vladarima nasilnicima naredivši da se taj imetak vrati njegovim vlasnicima i da se od njega uzme zekjat za prošle godine. On je ponovio svoje pismene naredbe da se uzme zekjat, ali samo za jednu godinu jer je raspolaganje imovinom bilo nedostupno. Malik kaže da je *dimar* oduzeta imovina od njegova vlasnika (*Muvetta*, poglavlje o zekjatu na dug).

Šejh kaže u djelu *Imam* da postoji prijekid u senedu od Ejuba do Omera (*Nasbu'r-raje* II, 334; slično ovome prenosi i Ibni Ebi Šejbe).

⁶ Tj. uzimanje zekjata se vrši prilikom preuzimanja duga. Dugova ima tri vrste: jaki, srednji i slabi. Kredit je jaki dug, a daje ga kada primi 40% dirhem za dirhem, a ono što preteče vrši se po obračunu. A dug je sve što nije tako npr. kod trgovine, cijena stoke na ispaši i posluga. Srednji dug je ono što je u posjedu godinu dana i obračunava se zekjat na to, kao što su mehr ili krvarina. Slabi dug je dug na koga se uzima zekjat nakon isteka godine dana od preuzimanja duga (*Ed-Dur*, 195). Ovo je mišljenje Ebu Hanife (Allah mu se smilovao), međutim Šafi smatra da su svi dugovi isti i na sve dugove zekjat se mora dati čak i kad se ne povratu dug. U *Medžmei* se kaže:

četrdeseti dio, a kod duga imovine je kod preuzimanja punog iznosa nisaba. Kod preuzimanja duga u vidu kompenzacije, u krvnim deliktima npr., uvjetuje se nisab i da taj nisab bude u posjedu godinu dana. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da se zekjat daje na sve što se preuzme od duga osim kompenzacije za krvni delikt.

Uvjet za valjano izvršenje zekata je nijet koji se čini uporedo⁷ sa izvršenjem ili prilikom odvajanja obaveznog iznosa. Ako bi neko dao cijeli imetak bez nijeta da je to zekjat, otpada obaveza zekjata, a ako da dio imovine bez nijeta, to mu ne dokida obavezu zekjata. Ovo je stav Ebu Jusufa, a Muhammed ima suprotno mišljenje.

“Što se tiče srednjeg duga, to je onaj dug u kome je uneseno mijenjanje vrste imovine; ukoliko je kod tog čovjeka bila jednu godinu nema obaveze davanja zekjata, poput rada posluge, i njihova odijevanja itd. (*Malu'l-hadmeh*, 195). Muhammed u djelu *A'sar* prenosi od Sirina, a on od Alije ibni Ebi Taliba (neka je Allah zadovoljan njime) slijedeće: “Ako imaš duga kod ljudi pa si ga dobio nazad, podijeli zekjat za vrijeme koje je prošlo” (str. 46). Šejh Zafer kaže: “Ovaj lanac prenosilaca bi bio valjan da u njemu nema Ibni Sirina koji nije slušao hadis od Alije ibni Ebi Taliba, nego je to mursel hadis, kao što je rečeno mnogo puta.” - Omer (Allah mu se smilovao) kaže: “Kada dođe vrijeme davanja zekjata, ti proračunaj svoj dug pa na ono što je kod tebe, podaj zekjat.” (Ebu Ubejde u djelu *Kitabu'l-emval*).

Napomena:

Saib ibni Jezid (Allah mu se smilovao) kaže da je Osman ibni Affan (Allah bio zadovoljan njime) govorio: “Ovo je mjesec vašeg zekjata (čišćenja), pa ko je od vas dužan neka očisti dug, kako biste dobili – zaokružili svoj imetak i dali na njega zekjat.” Imam-i Muhammed kaže: “I mi se toga pridržavamo. Ko ima duga, ima i imovinu, pa nek vrati dug iz te svoje imovine, pa ako mu je preostalo imetka na koji treba podijeliti zekjat, neka na to da zekjat, a to je iznos od 200 dirhema ili 20 miskala pa navíše. Ako mu je preostala imovina manja od tog iznosa nakon isplate duga, onda ne treba dati zekjat. Ovo je stav Ebu Hanife (str. 114).

⁷ Zato što je zekjat ibadet, a ibadet nije ispravan bez nijeta. Ukoliko čovjek zaboravi nijet i da taj dio imovine siromahu, a ovaj ga još nije potrošio pa tada učini nijet, zekjat će biti uredi, a ukoliko zanijeti prilikom odvajanja obaveznog dijela koji spada na nj iz njegova preostalog imetka, pa ako bude davao zekjat a ne bude zanijetio važit će mu onaj raniji nijet, a Allah najbolje zna.

Neprihvatljivo je činiti hillu (nekakvo lukavstvo ili prijevaru)⁸ radi izbjegavanja davanja zekjata prema mišljenju Muhammeda, a Ebu Jusuf ima suprotno mišljenje.

Ako bi osoba koja čini zavjet odredila vrijeme, iznos i osobu kojoj daje sadaku – zekjat, valjano je i ako bi postupio i drugačije.⁹

⁸ Tj. mekruh je, a ova zabrana je blizu harama zato što se zekjat daje radi koristi siromasima pa svaka hilla-prevara ovdje njima ide na štetu. Na ovome se i donosi fetva.

⁹ Ukoliko bi dotična osoba učinila i drugačije, dozvoljeno je.

Zekjat na stoku koja je na ispaši

Esaim je stoka¹ koja većinu godine provede na ispaši.

Zekjat se daje na deve samo ako ih ima najmanje pet.²

¹ U *Medžmei* se navodi *esevaim*, množina od *saim* – stoka koja je puštena da slobodno pase i hoda, tj. koja se pušta tako da slobodno pase. Na Magrebu se kaže: "Vlasnik je pustio stoku na ispašu." El-Asmei kaže: "To je svaka deva koja se pošalje da se sama napasa pa ne traži kućnu hranu. Ovdje se hoće istaknuti da je riječ o stoci koja se šalje na pašu radi mlijeka, priploda ili povećanja uzrasta i težine, kao što stoji u brojnim djelima. Međutim, u djelu *El-Bedaiu* se kaže da se ne daje zekjat na takvu stoku ukoliko se ona šalje na pašu radi rada ili prenošenja tereta niti radi jahanja. Ako se šalje na pašu radi prodaje i trgovine, onda se ta stoka tretira kao trgovačka roba, a ne stoka na ispaši jer je namjena različita i nemaju isti tretman (str. 197).

² Prenosi se od Salima, a on od svoga oca, da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) naredio da se napiše uputa o zekjatu namijenjena sakupljačima zekjata, ali je nije aktivirao nego je držao u koricama svoje sablje. Kada je preselio, po njoj je postupao Ebu Bekr sve dok nije preselio. Tako isto i Omer sve dok nije preselio. U toj uputi stoji da se na pet deva daje jedna ovca u zekjat, na deset deva dvije ovce, na petnaest deva tri ovce, na dvadeset deva četiri ovce, na dvadeset pet deva – deva koja je zašla u drugu godinu, i tako je sve do 35 deva, a kad ovaj broj deva prijede, onda se u zekjat daje deva koja se odevila i daje mlijeko, itd. (Ovaj hadis prenosi Tirmizi i smatra ga dobrim, I/83.) Hazreti Alija je rekao: "Kada jedan čovjek ima više od 120 deva, on počinje iznova." (Prenosi Ibni Ebi Šejbe, I/385. V. *Fethu'l-kadir*, II/131.) Allah najbolje zna.

Objašnjenje riječi: Pod pojmom nekoliko deva misli se od tri do deset, a neki kažu od dvije do devet. Nisab na deve je pet deva kada napune pet godina, na svakih pet deva daje se jedna ovca koja je napunila godinu i ušla u drugu, do devet deva. Na deset deva se daju dvije ovce, i tako sve do četrnaest deva. Na petnaest deva se daju dvije ovce, i tako sve do devetnaest. Na 20-24 deve daju se četiri ovce. Termin *bintu mihadin* označava devu koja je zašla u drugu godinu. Ona je tako nazvana zbog toga što je njezina majka, u većini slučajeva, već postala steona sa drugim devčetom. Termin *bintul lebun* uzet je po tome što njezina majka, u većini

Pa ako bude pet deva koje su na ispaši onda se na njih daje jedna ovca u zekjat, na deset deva – dvije ovce, na petnaest deva - tri ovce, na dvadeset deva - četiri ovce, od dvadeset i pet do trideset i pet deva daje se jedna deva koja je zašla u drugu godinu. Na trideset i šest do četrdeset i pet deva daje se jedna deva koja je zašla u treću godinu. Na četrdeset i šest do šezdeset deva daje se jedna deva koja je zašla u četvrtu godinu; na 61-75 deva daje se jedna deva koja je zašla u petu godinu; na 76-90 deva daju se dvije deve koje su zašle u treću godinu. Na 91-120 deva daje su dvije deve koje su zašle u četvrtu godinu, a onda na svakih pet deva daje se još jedna ovca, i tako sve do 145 deva kada se daju dvije deve koje su zašle u četvrtu godinu i jedna koja je zašla u drugu godinu, i tako sve do 150 deva kada se daju tri deve koje su zašle u četvrtu godinu, a poslije toga na svakih pet daljnih deva daje se jedna ovca, i tako sve do 175 deva kada se daju tri koje su zašle u četvrtu godinu i jedna koja je zašla u drugu godinu, i tako sve do 186 deva kada se daju tri deve koje su zašle u četvrtu godinu i jedna iz treće godine sve do 196 deva kada se daju četiri deve koje su zašle u četvrtu godinu, i tako sve do 200 deva, nakon čega se na svakih pedeset deva daje isto kao na onih pedeset poslije sto i pedeset deva. Isto važi za horosanske deve i za arapske deve.

slučajeva, daje mlijeko. Termin *hikka* uzet je po tome što je takva deva već prispjela za nošenje tereta i za jahanje. Termin *džuza* uzet je zato što takva deva daje mlijeko više od dvije godine ili ga je, možda, prestala davati. El-Ajni kaže: Ova se obaveza ustanovljuje za ženske deve, a ne za muške. Muškarce cijene po svojoj vrijednosti. Kod goveda i ovaca ne naglašava se da budu žensko, zato što se u ovim slučajevima ženski spol ne smatra prednošću (*El-Binaje* I/1180).

Poglavlje – Zekjat na goveda

Nema zekjata na manje ispod trideset goveda.¹ Kada čovjek ima trideset goveda na ispaši, u zekjat daje jedno, a to je june koje je zašlo u drugu godinu, bilo muško ili žensko, i tako sve do četrdeset goveda kada se daje goveče koje je zašlo u treću godinu, muško ili žensko. Ovako je² sve do šezdeset goveda. Ebu Hanife ima drugačije mišljenje.³ Na šezdeset goveda daje se dvoje junadi u drugoj godini, na sedamdeset goveda daje se goveče u trećoj godini i june u drugoj godini, i tako se obračunava s povećanjem na svakih desetero goveda, tako da se na svakih tridestero goveda daje jedno june koje je ušlo u drugu godinu a na svakih četrdeset goveče u trećoj godini. Bivoli se računaju isto kao i goveda.⁴

¹ Najmanji nisab na goveda je tridesetero koja su napunila tri godine.

Od Muaza ibni Džebela (Allah bio zadovoljan njime) prenosi se da mu je Vjerovjesnik (alejhi's-selam), kada ga je uputio u Jemen, naredio da na svakih tridestero goveda uzima jedno june u drugoj godini, muško ili žensko, u zekjat, na 40 – jednog vola, a na rasplodnog bika da daje zekjat jedan dinar ili protuvrijednost. (Prenosi Tirmizi i kaže da je ovaj hadis dobar, a i Ebu Davud u poglavlju o zekatu na stoku koja se sama napasa, te i ostala četverica autora Sunena.)

² Znači, ne daje prednost muškom i ženskom spolu ovih životinja.

³ Tj. na svako jedno goveče više od 40 goveda daje se vrijednost četrdesetine govečeta u trećoj godini, na dvoje - vrijednost dvadesetine u trećoj godini. A u drugom rivajetu stoji: Iznad četrdeset ne povećava se ništa sve dok taj broj nije namirio pedeset, kada se daje goveče u trećoj godini i još jedna četrdesetina vrijednosti govečeta u trećoj godini.

⁴ Goveda i bivoli su iste vrste.

Uvjet da se na goveda i bivole daje zekjat je da budu domaće, jer se na divlje životinje ne daje zekjat. Goveče koje je porijeklom od divlje životinje - uzima mu se u obzir majka, pa ako je ona divlja, onda na njega nema zekjata. U obrnutom slučaju stoji ova obaveza, a Allah najbolje zna.

Poglavlje – Zekjat na sitnu stoku

Na ovce se zekjat daje ako ih čovjek ima najmanje četrdeset.¹ Ako čovjek ima četrdeset ovaca koje su na ispaši veći dio godine, on daje jednu ovcu u zekjat, i tako do 121 ovce kada daje dvije ovce. Na dvije stotine i jednu ovcu daju se tri ovce, i tako do četiri stotine ovaca kada se daju četiri ovce; onda se na svaku novu stotinu ovaca daje po još jedna ovca. Na koze zekjat se daje na isti način.² U obzir se uzima samo ono što je ušlo u drugu godinu.

¹ Na ovce se daje zekjat samo ako ih čovjek ima najmanje četrdeset. Najmanji nisab na ovce je četrdeset, od kojih je svaka napunila godinu i napasa se na paši. U pismu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) koje je poslao Šurahbilu ibni Abdulkelal preko Amra ibn Hazma navodi se: "da na svakih četrdeset ovaca koje se napasaju dolazi jedna ovca za zekjat, i tako sve do sto dvadeset ovaca, a na sto dvadeset i jednu ovcu daju se dvije ovce, i tako do dvije stotine ovaca, a čim se poveća još jedna na taj broj, daju se tri ovce, i sve tako do tri stotine ovaca. Ako se ovaj broj bude povećao, onda se na svaku novu stotinu ovaca daje jedna ovca više." (Bilježi Ebu Davud u svome djelu *Murasil*, V.; *Nasbu'r-raje*, komentar II/340.)

Imam Ajni u kometaru *El-Hidaje* kaže: "Kada se ima 40 ovaca koje se napasaju i koje su pregodinile, daje se jedna ovca... sve do sto i dvadeset, a čim se poveća još jedna ovca, daju se dvije ovce i tako ide do dvijestotine, a kada prijeđe jedna preko dvije stotine daju se tri ovce i tako ide sve do četiristotine. a kada se dostigne broj od četiristotine ovaca, daju se četiri ovce, i onda na svakih stotinu daje se jedna ovca više." Ovo je mišljenje sve relevantne uleme, poznatih učenjaka, među kojima su Malik, Šafi, Ahmed i Ishak. To je mišljenje i Sevrija (I/1178).

² Nema razlike između ovaca i koza u pogledu nisaba i drugih propisa zekjata. Razlika je samo u tome što kao kurban može poslužiti i janje starije od šest mjeseci ako je dovoljno odraslo, a koza ne može biti mlađa od godinu dana.

Poglavlje – Zekjat na konje

Ako su konji na paši¹ mužjaci i ženke, na to se daje zekjat. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju obratno. Ako hoće, može dati za svakog konja po jedan dinar (zlatnik), a može i procijeniti i dati na tu cijenu četvrtinu desetine ako dostigne nisab. Ako se radi samo o mužjacima, a ne i o ženkama, nema zekjata, i u tome se svi slažu. Ebu Hanife ima dva stava u vezi sa ženkama (kobilama).

Na mazge i magarce ne daje se ništa² ukoliko nisu za trgovinu. Isto je tako i sa devčetom odbijenim od mlijeka³, janjadima i teladima, osim ako s njima bude i odraslih. Ebu Jusuf kaže: Ako je samo jedno od njih. Ne daje se uopće zekjat na jahaće i tovarne konje kao i na

¹ Jala ibn Umeje kaže: Abdurahman ibni Umeje kupio je od čovjeka iz Jemena kobilu za sto mladih deva pa se taj trgovac pokajao, došao Omeru i rekao: "Jala i njegov brat su mi nasilno prigrabili kobilu!" Omer je napisao Jali da dođe, pa je on došao i obavijestio ga o ovome i Omer je rekao: "Zar su kod vas konji tako skupi?! Ne znam da ima koji konj koji toliko vrijedi! Zar da na svakih četrdeset ovaca uzimamo jednu za zekjat, a da ništa ne uzimamo za konje? Uzmi za svakog konja dinar!" I onda je određeno da se za svakog konja daje po jedan dinar. (Ovo bilježi Abdurezak, *Nasbu'r-raje*, II/359.) Ebu Jusuf i Muhammed kažu da nema zekjata na konje sve dok ne budu za trgovinu.

² Ukoliko nisu za trgovinu, na mazge i magarce se ne daje zekjat, a kad su za trgovinu na njih se obračun vrši kao i na trgovačku robu. Ebi Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bio upitan da li se na magarce daje zekjat, na što je poslanik odgovorio: "O tome mi nije ništa objavljeno, osim što ima ovaj ajet: *Pa ko učini koliko trunku dobra, vidjeće ga, a ko učini koliko trunku zla – vidjeće ga* (Kuran: 4/23). (Ovo bilježi Ahmed, a nalazi se i u oba Sahiha. *En-Nejl*, 4/23.)

³ Isto je i sa devčadima odbijenim od mlijeka, janjadima koja su tek prohodala i teladima do jednog mjeseca, (*Ed-Dur*), gdje se kaže: Ovaj slučaj je kada uginu odrasla grla, a ostanu samo mladunčad.

konje koji nisu na ispaši.⁴ Isto se tako ne daje zekjat na pomiješanu stoku koja je na ispaši osim ako svaka vrsta od njih ne doseže jedan nisab. Onaj ko je obavezan dati zekjat a nema stoke da bi mogla dostići određeno doba starosti dat će mlađe uz nadoknadu preostale vrijednosti, ili će dati starije uz povratak protuvrijednosti za višak. To određuje, neki kažu, sakupljač.

Dozvoljeno je isplatiti protuvrijednost⁵ zekjatu u ušuru (desetini), zemljarini, kefaretima, zavjetima i sadekату'l-fitr. Ne daje se zekjat na imetak koji je upropašten pa makar i pregodinio.

⁴ Nema zekjata na životinje koje služe za nošenje i prijevoz tereta kao ni za one koje se koriste za druge svrhe rada, npr. za: oranje i one koje se hrane na jaslama.

Jer nije ispunjen uvjet rasta imovine, a rast imovine je razlog zekjata.

⁵ Dozvoljena je isplata protuvrijednosti. Naši učenjaci kažu da se zekjat i sadekату'l-fitr daju u onome u čemu je veća korist za siromaha. Tavus kaže da je Muaz (Allah mu se smilovao) rekao Jemencima: "Donesite mi orgrtača ili odjeće za zekjat umjesto ječma i kukuruza, to je vama lakše, a Poslanikovim ashabima u Medini korisnije." Ovo navodi Buhari, a u vezi s tim vidi III/242, a prenosi ga i Ibni Ebi Šejbe. Ibni Hadžer (Allah mu se smilovao) kaže da neki učenjaci smatraju da se u ovom slučaju radi o Muazovom idžtihadu i da to nije argument. Međutim, to je dvojbeno jer je Muaz bio učeniji od drugih u pitanju halala i harama i, uz to, Poslanik (alejhi's-selam) je njemu objasnio kad ga je uputio u Jemen šta će da radi. Buhari se slaže sa Ebu Hanifom u ovom pitanju iako se vrlo često u drugim pitanjima razilazi sa njim. Ovo pitanje je obradio u posebnom poglavlju argumentirajući to spomenutim komentaron kao i Poslanikovim (alejhi's-selam) hadisom: "Podijelite sadaku, pa makar i svojim nakitom!", zatim: "Žena će naći svoju ogrlicu koju je dala u sadaku." U ovim hadisima imademo dva dokaza: "Dajte za zekjat pa makar iz vašeg nakita". Sadaka ima opću poruku i ona je dobrovoljno, a ono što je obavezno obuhvata zekjat, te je Poslanik dozvolio njima da daju zekjat, tj. sadaku pa makar i nakit. Poslanik (alejhi's-selam) nije objasnio da se izuzima nakit iz toga, a drugo je prešutni pristanak Poslanika na djelo bacanje ogrlica na ime zekjata; termin koji je ovdje upotrijebljen je *suhab*, a znači tačno ogrlica koja je sačinjena od miska, karanfila i sl., a nosi se kao ukras na vratu (*Ilau's-sunnen*; dopuna ovih riječi se nalazi u ovom djelu 9/35-38).

U hadisu koga prenosi Enes (Allah bio zadovoljan njime), da je Muazu napisana obaveza davanja zekjata koji je naredio Poslanik: Onaj kod koga

Ukoliko je upropašten dio imetka, onda se zekjat ne daje za taj dio. Uništeni imetak neće vlasnika⁶ osloboditi zekjata ako mu je ostao nisab, po Imamovu mišljenju.

Zekjat ovisi o nisabu, a ne sa međunisabskim vrijednostima. Muhammed kaže: i sa jednim i sa drugim, npr., ukoliko se nakon jedne godine upropasti četrdeset od osamdeset ovaca, onda se u zekjat obavezno daje jedna ovca. Muhammed dalje kaže da se tada daje samo vrijednost pola ovce. Ukoliko se upropasti petnaest od četrdeset deva, u zekjat se obavezno daje jedna deva koja je ušla u drugu godinu, a Ebu Jusuf kaže da se daje dvadeset i pet dijelova, a od trideset i šest deva daje se jedna, i to deva koja je ušla u treću godinu. Po mišljenju Muhammeda, daje se pola i još jedna osmina ove vrste deve. Sakupljač⁷ treba da uzima prosječno razvijeno, tj. da ne uzima ni

imetak dostiže davanje zekjata dat će devu muzaru, a ako ima devu od četiri godine primiti će se od njega ta deva; onaj koji daje taj zekjat može dati dvadeset dirhema ili dvije ovce, a onaj kod koga zekjat dostiže da daje u iznosu deve muzare, a nema toga, a ima devu koja je zašla u drugu godinu može se primiti za zamjenu za devu muzaru, ali će uz to dati dvadeset dirhema i dvije ovce. (Buhari u komentaru *Fethu'l-bari*, III/ 246, a Allah najbolje zna).

⁶ A to je ono što prelazi nisab, i ako nije prešlo nisab ono što je propalo, dužnost je, u tom slučaju, dati zekjat kao da ima devet deva, ali da su pregodinile, i to u iznosu jedne ovce. On je dužan da da zekjat i na pet deva od devet ako su stradale četiri. I tada je obavezan dati ovcu (*Medžmea*, 203). I tako slijedi za svaki nisab. Ako je kod stradalnika višak, on će davati zekjat na svaki nisab koji slijedi kao npr. kada bi mu stradalo 15 deva od 40, četiri se smatraju kao višak, ostalih 11 pada pod nisab i to se proteže od 25 do 36, i tada je dužnost dati u zekjat devu od dvije godine. Tako se postupa sve dok ne iščezne i prvi nisab - kod Imama (Allah mu se smilovao). Npr. kada bi stradalo 20 deva, od toga broja tada treba dati četiri ovce. Ako bi stradalo 25, na preostalim bi se dalo tri ovca. Ako bi stradalo 30, na preostalim bi se dalo dvije ovce, ako bi stradalo 35, na ostale deve bi se dala samo jedna ovca.

⁷ Abdullah ibni Muavi (Allah mu se smilovao) kaže da je Vjerovjesnik rekao: "Onaj kod koga se nađu ili ako uradi tri djela, on je okusio iman: ko se klanja samo Allahu, i da nema drugog Boga osim Allaha, i koji daje zekjat na svoj imetak prečišćavajući time sebe svake godine, obavezujući se sam da to izvrši, i ne daje staro niti bolesno niti bezvrijedno nego daje srednje

najbolje ni najgore. Ako bi neki od pobunjenika uzeo zekjat na stoku ili ušur (desetinu), ili zemljarinu, donosi se fetva da to povрати na neprimjetan način ukoliko to nije potrošio, osim kod zemljarine.⁸

iz svoje imovine jer Allah vas neće pitati za Svoje dobro niti će vam narediti bilo kakvo zlo. (prenosi Ebu Davud ne komentirajući kvalitet hadisa, I/23.) U hadisu koga prenosi Buharija stoji da je Allahov Poslanik rekao Muazu (Allah bio zadovoljan njime) kada ga je uputio u Jemen: "Čuvaj se da ne uzimaš ono što je najplemenitije u njihovu imetku!"

⁸ Tj. oni ne povraćaju harač – zemljarinu, jer se harač daje za vođenje rata, a oni nasilnici bore se protiv neprijatelja.

Zekjat na zlato, srebro i trgovačku robu

Nisab na zlato je dvadeset miskala,¹ a na srebro dvije stotine dirhema. Na ove vrijednosti se u zekjat daje 2,5%, a onda se na svaka četiri miskala i četrdeset dirhema pravi proračun. Ebu Jusuf i Muhammed kažu: Sve što prijeđe preko miskala ili bude manje obračunava se kod zlata i srebra, a uzima se u obzir težina i kod

¹ Najmanje što se smatra nisabom kod zlata je dvadeset miskala, a miskal iznosi 5 grama, tako da je miskal zlata ravan 100 grama. Neki kažu da miskal iznosi 4 grama, što znači da u ovom slučaju nisab zlata iznosi 85 grama. Ovo je stav Šafije (Allah mu se smilovao), a šej Karii, fakih Abdulaziz Ujunu's-sud (Allah mu se smilovao) kaže: Težina toga po šafijskom i malikijskom mezhebu iznosi za jedan miskal 3,60 grama, što bi značilo da je 20 miskala ($20 \times 3,60 = 72$ grama). To je donja granica nisaba zlata, a Poslanik kaže: "Ti nisi dužan davati zekjat sve dok ne dostigne nešto čime raspolažeš dvadeset zlatnika. Ako budeš imao dvadeset zlatnika i to pregodini, onda si dužan dati na ime zekjata pola zlatnika. Ako to prelazi preko dvadeset zlatnika, i na to ćeš obračunati zekjat." Prenosi Buhari i Ebu Davud.) Predmet kod koga preovlađuje zlato tretirat će se da je od zlata u cjelini, a ono kod čega preovlađuje srebro tretirat će se kao da je od srebra u cjelini, uče šafije, malikije i hambelije u jednom od svoja dva mišljenja, a ispravno je da se uzima u obzir samo ono što je čisto od zlata ili srebra. Donja granica nisaba kod srebra jeste da dostiže 200 dirhema srebra, a jedna drahma odgovara 3,5 grama. Prema tome, težina 200 drahma iznosila bi ($200 \times 3,5 = 700$ grama). To je donja granica nisaba srebra. Težina toga kod šafija i malikija glasi: jedna drahma teži 2,52 grama, prema tome, težina 200 dirhema iznosila bi $200 \times 2,52 = 504$ grama. To je donja granica nisaba srebra. Onaj koji posjeduje 72 grama zlata ili 100 grama zlata, nakita ili robe i onaj koji posjeduje 504 grama ili 700 grama srebra, nakita ili robe, počinje da računa vrijeme od časa od kada to posjeduje. On će pitati kada prođe jedna godina kolika je vrijednost jednog grama bilo zlata ili srebra u domaćoj valuti, a onda će dati za svaku stotinu lira npr. 2,5 lire itd. Allah najbolje zna. Enes prenosi: Halifa Omer postavio me je da ubirem zekjat i tom prilikom rekao da uzimam na svakih dvadeset zlatnika pola zlatnika, a ono što pređe i dostiže četiri zlatnika da uzimam jedan dirhem, zatim da na svake dvije stotine dirhema uzimam pet dirhema, a što prelazi tu cifru i dostiže četrdeset dirhema da uzimam jedan dirhemu. Vidi djelo *El-Emval*.

ustanovljena vrijednosti i kod izvršenja obaveze. Tako je u dirhemima omjer sedam,² tj. dvadeset dirhema = sedam miskala.

Ako u nekom predmetu preovladava zlato ili srebro, tretirat će se čistim zlatom, odn. čistim srebrom ono što preovladava. A to gdje preovladava surogat, onda se uzima u obzir vrijednost, a ne težina.

Ovo se uvjetuje da ta mješavina – surogat bude namijenjen za trgovinu³ i tretira se kao ostala trgovačka roba. Obaveza je davati zekjat i na zlatnu i srebrenu rudaču, na nakit i posuđe od ovih metala,⁴ na ukrase i posuđe ukoliko su od zlata i srebra. Na robu koja je namijenjena za trgovinu zekjat se daje kada njezina vrijednost dostigne vrijednost nisaba zlata ili srebra, ali se daje prednost onome što je korisnije za siromašne. Vrijednosti trgovačke robe, zlata i srebra zbrajaju se da bi se dobio nisab. Kod Ebu Hanife, zbrajanje se vrši po vrijednosti, a kod Ebu Jusufa i Muhameda po dijelovima.

² U djelu *El-Medžmea* "Znaj da iznos drahme se razlikovao u vrijeme Alejhi's-selama. Tako npr. 10 dirhema iznosilo je deset miskala u nekih šest miskala a drugih pet miskala, pa je Omer (Allah bio zadovoljan njime) uzeo od svake vrste tog iznosa trećinu, kako ne bi dolazilo do spora u kupoprodaji pa je nastala težina u iznosu od 21 miskal, i to predstavlja miskal. Ovo je moguće primijeniti kod svega, kod nisaba u zekatu, kod nisaba u krađi i mehra, kod procjene komezacije za krvne delikte. Kod raznih nesreća uzima se u obzir mjera svake zemlje. Str. 206.

³ Tj. ako je u nekom predmetu pretežno surogat ne daje se zekjat, osim u slučaju da u takvom predmetu ima srebra u iznosu nisaba. Tada je obavezno dati zekjat na to srebro, a ne na taj predmet jer to u cjelini nije stvarni imetak niti se kao takvo tretira.

⁴ Tj. treba dati zekjat i na ono što nije kovano od zlata i srebra kao novčanica, nego kao nešto drugo, a što u sebi ima zlata, npr. kao što su tanjiri, kašike, držači findžana, čaše, prstenje, mindušice, narukvice ili ukrasni omoti za časni Mushaf.

Ono što je stečeno zbraja se⁵ sa istom vrstom, po vremenu i tretmanu. Smanjenje nisaba u toku jedne godine, ne utiče na zekjat ako nisab postoji na početku i na kraju godine. Ako bi neko dao unaprijed zekjat, valjano je, pa unaprijed i nekoliko godina.⁶ Nema

⁵ Ako neko posjeduje nisab u zlatu ili srebru, tome će se priključiti sve što stekne u poklonima ili što ga naslijedi u toku godine. Kada se upotpuni jedna godina, on će dati zekjat na sve ono što ima kada dođe vrijeme da to izvrši. Imam-i Muhammed kaže: Prenio nam je Malik preko Nafija od Ibni Omera: "Zekjat nije obavezan na imovinu sve dok ne pregodini." Muhammed dodaje: Ovog se pridržavamo. Ako je neko stekao imovinu tokom godine, to će pridružiti imovini koju posjeduje, a na koju daje zekjat, i kada postaje obaveza dati zekjat kod prve imovine, on će tom prilikom dati zekjat i na stečenu imovinu. To je stav Ebu Hanife i Ibrahima en-Nahajja (*Muveta*, str. 115): Šejh Adulhaj Leknevi u novijem komentaru na *Muvetu* Imama Muhammeda kaže: To je radi izbjegavanja poteškoće kod zanatlija koji stižu svakog dana više ili manje novca jer kad bi se uzimalo u obzir ili obračunavalo ponaosob za sve što se stiče, bilo bi veoma teško, a tekst Kur'ana i hadisa dozvoljavaju da se teškoće otklanjaju. To su prihvatili Ibni Humam i dr., a Ajni navodi da naš mezheb u ovom poglavlju prihvata stav Osmana ibni Abbassa, Hasana Basrije, Sevrija i Hasana ibni Saliha (str. 170).

⁶ Tj. bilo bi uredu za vlasnika jednog nisaba i više da da zekjat i prije nekoliko godina nego što dođe to vrijeme. Tako, kada stekne imovinu u iznosu jednog nisaba, bit će mu dovoljno ono što je dao prije, jer je razlog zekjata posjedovanje imetka koji se razvija i koji postoji. Nije dozvoljeno dati unaprijed zekjat ako čovjek ne raspolaže nisabom (*Medžmea*, 208). Prenosi se od Alije (neka je Allah zadovoljan njime) da je Abbas (neka je Allah zadovoljan njime) pitao Allahova Poslanika (alejhi's-selam) o davanju svoga zekjata unaprijed, prije isteka godine, pa mu je Posalnik to dozvolio. (Prenosi Tirmizi, Ebu Davud i dr., *El- Binaje*, I/1198.)

Napomena: **Zekjat na nakit**

Nakitom se smatra ono čime se kiti žena, kao što su lančići, narukvice, mindušice, halhale, prstenje i tome sl., što se pravi od zlata i srebra. Ebu Musa el-Eš'ari (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Zlato i svila dozvoljeni su ženama moga Ummeta, a zabranjeni muškarcima." (Prenosi Ahmed i Nesai; Nesai ga smatra sahihom; i Tirmizi prenosi od Ebu Musaa el-Eš'arija nešto slično i dodaje da je hadis, hasenun sahih.) Hafiz Munziri kaže. "Učenjaci se razilaze kod obaveze davanja zekjata na nakit. Prenosi se od Omera ibni Hattaba da je on smatrao obaveznim davanje zekjata na nakit. Ovo je stav Abdullaha ibni

Abbasa, Abdullaha ibni Amra, Seida ibni Musejeba, Hataa, Seida ibni Džubejra, Abdullaha ibni Šedada, Mejmuna ibni Mehrana, Mudžahida, Džabira ibni Zejda, Zuhrija, Suŕjana Sevrija, Ebu Hanife i njegovih učenika. Ovo je odabrao Ibni Munzir i zatim dodao: "Na nakit se ne daje zekjat prema stavu Abdullaha ibni Omera, Džabira ibni Abdullaha, Esme binti Ebu Bekra, Aiše, Šabija, Kasima ibni Muhammeda, Malika, Ishaka i Ebu Ubejda." Ibni Munzir dalje kaže: "Ovo je bio prihvatio i Šafi dok je bio u Iraku, a onda je napustio taj stav u Egiptu govoreći: Ovo je bio problem zbog koga sam činio istiharu - posebno obraćanje Allahu." Hatabi dodaje: "Smisao ajeta ide u prilog onih koji kažu da je zekjat na nakit obaveza, hadis to potvrđuje. A oni koji smatraju da nije obaveza davanje zekjata na nakit pribjegavaju tumačenju, a tome ide u prilog i nekoliko hadisa. U svakom slučaju iz predostrožnosti bolje je dati zekjat na nakit." *Et-Tergib ve't-terhib*, 1/57; vidi djelo *Ez-Zekatu ve ahkamuha*).

Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Došao mi je Poslanik (alejhi's-selam) i primijetio da na ruci imam prstenje od metala i pitao: "Šta ti je to, Aiša?" I ja sam odgovorila: Ja sam ih dala da se naprave da bi se dotjerala tebi, Allahov Poslanice. I Poslanik upita: "Da li si dala zekjat na to?" Ogovorila sam: "Ne, nisam dala, ili tako nešto." Na to mi Poslanik reče: "Dovoljno ti je to da zaradiš Džehennem." (Ebu Davud prenosi ali ne govori o vrijednosti ovog hadisa, I/225; vidi dopunu ovih riječi u djelu *Ilau's-sunnen*, 9/52.)

Zekjat na trgovinsku robu, a pod ovim se misli sve što nije gotovina u zlatu i srebru i što se ubraja u trgovinu, kao nekretnina ili zemlja, stoka ili drvo, bakar ili odjeća.

Semure ibni Džundub (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik bi nam naređivao da dajemo zekjat na ono što smo pripremili za prodaju." (Prenosi Ebu Davud ne govoreći o kvalitetu ovog hadisa; Ibni Abdul Berra smatra dobrim hadisom.) Prenosi se od Ebu Amra ibni Humasa, a on od svoga oca: Prodavao sam kožu i *tobalce* pa je naišao Omer ibni Hattab (neka je Allah zadovoljan njime) i rekao: Podaj zekjat na to što imaš." Ja sam mu rekao: Zapovjedniče pravovjernih, pa ovo je koža. A on dodade: "Procijeni to, a onda izdvoji zekjat i podijeli." (Prenosi Ahmed, Abdurrezzak, Šafi i Seid ibni Mensur; vidi *El-Medžmu* od Nevevija, VI/44.) Ibni Munzir ističe: Muhadisi su saglasni da se na robu koja je namijenjena za trgovinu treba dati zekjat kada ta roba pregodini. To se prenosi od Omera i njegova sina i, također, od Ibni Abassa. Ovo zastupaju fakihi Medine, njih sedmerica: Hasan, Džabir ibn Zejd, Mejmun ibni Mehran, Tavus, Nahai, Evzai, Šafi, Ebu Ubejd, Ishak i hanefije. (*El-Mugni* II/622).

zekjata na imovinu maloljetnih Taglibija⁷, obaveze njihovih žena su iste kao i obaveze njihovih muškaraca.

Ebu Zerr (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je rekao: "Na deve se daje zekjat, a i na sitnu stoku se daje zekjat. Zekjat se daje i na goveče, zekjat se daje i na platno." (Darekutni i Hakim to prenose, a Hakim ga smatra sahih hadisom.) Pod platnom (bez) podrazumijeva se odjeća ili ono što je namijenjeno za trgovinu. (Vidi moje djelo *Ez-zekjat ve ahkjamuha*, str. 42-51; zatim *Kitabu'l-emwal* od Ebi Abdul-Kasima ibni Selama, a to njegovo djelo je oslonac djela sačinjenih poslije toga. Ovo je stav Malika i Ahmeda.)

⁷ Taglibije (Benu Taglib) su Arapi hrišćani od kojih je Omer tražio da plaćaju džizju pa su odbili govoreći: "Mi ćemo plaćati duplo zekjat!" To je prihvaćeno. Omer kaže: "To je vaša džizja, a vi je možete nazvati kako hoćete." Kada je došlo do sklapanja mira uz udvostručenje zekjata kakvog daju muslimani, mi im nismo uzimali od njihove djece, ali smo uzimali od njihovih žena kao i kod muslimana, premda se džizja ne raspisuje na žene (isto kao što se ne raspisuje ni na maloljetnu djecu).

Propisi o sakupljaču ušura

To je osoba koja je postavljena na određenom mjestu¹ da ubire zekjat od trgovaca. Od muslimana se uzima četrdesetina,² od zimija

¹ To je osoba koju je postavio imam i odredio ga da ubire zekjat od trgovaca koji prolaze tim područjem pa se tako uzima od vidljive imovine, npr. vidljive kao što je sitna stoka i nevidljive kao što je novac. To se ne uzima u gradu niti na selima, ali se uzima na granici, odn. carini. Islamski pravnici kažu da se ovaj ubirač zekjata postavlja radi zaštite trgovaca. Iz toga se izvlači zaključak da ta osoba bude spremna za zaštitu jer ne može biti ubiranja ako nema čuvanja. Ovo se ubiranje uglavnom naziva zekjatom (*Medžmea*, 209).

² Od Enesa ibni Sirina se prenosi da je rekao: Enes ibni Malik me jednom poslao u mjesto Ejlu i dao mi pismo sa propisima Omera ibni Hattaba u kojem je stajalo: "Od muslimana se uzima na svakih četrdeset dirhema jedan dirhem, a od zimija (štićenika) na svakih dvadeset dirhema uzima se jedan dirhem, a od onoga koji nije pod zaštitom muslimanske države (nije zimija), uzima se na svakih deset dirhema, jedan dirhem." (Ovo prenosi i Abdurrezak u svome djelu.) Slično tome prenosi se i od Zijada ibni Hudejra, prikupljača zekjata za vrijeme vladavine Omera ibni Hattaba (Allah bio zadovoljan njime) kojeg je zabilježio Seid ibni Mensur (*Et-Telhisu'l-habir*, II/38; v. *Et-Tahavi*, III/313, kao i *El-Emwal* od Ebu Ubejda, 532). Šejh Zafer Ahmed kaže: "Znaj da je ono što se uzme od muslimana zekjat i da se smatra zekjatom sa svim šartovima, ono što se uzme od zimije to je kao harač (zemljarina), a ono što se ubire od državljana neprijateljske zemlje, recipročno njihovoj primjeni, pa se mijenja ta stavka prema prilikama o kojima pravnici govore u svojim djelima, jer to podliježe promjeni – nije ibadet. Dokaz za to je ono što prenosi Imam-i Muhammed (Allah mu se smilovao) u *Muvetti* od Malika. Svi prenosioци su pouzdani. Tu stoji: "Prenio nam je Ez-Zuhrij od Salima ibni Abdullaha, a on od Abdullaha ibni Omrana: "Od pšenice i masline uzima se pola desetine, koja se navodnjava vještački, a od graška se uzima desetina - iz zemlje koja se ne navodnjava." Šejh Abdulhajj El-Leknevi kaže u svom komentaru o ušuru: "Ušur je ono što se uzima od neprijatelja ili zimije, ili pola ušura."

U *Medžmei* stoji: "Od zimije se uzima pola ušura, zato što je potreba zimije za zaštitom veća od iste takve potrebe muslimana, a od stanovnika

dvadesetina, a od trgovaca neprijateljske zemlje - desetina ukoliko njegova imovina dostigne vrijednost nisaba ako se ne zna iznos kojeg uzimaju njihovi poreznici, odn. carinici od muslimanskih trgovaca, a ako se zna, onda u istom iznosu. Ako njihov carinik uzima cijeli imetak muslimana trgovca, muslimanski carinik neće uzeti sve, nego će mu ostaviti toliko da se može sigurno vratiti u svoju zemlju. Ako njihov carinik ne uzima ništa, ni muslimanski carinik neće uzimati ništa. Ako trgovac iz neprijateljske zemlje nema robe u iznosu jednog nisaba³, a kaže da kod kuće ima, ni tada mu se neće uzimati ništa.

Prihvatit će se iskaz onoga ko poriče da mu je imovina pregodinila u potpunosti, ili se nije oslobodio duga, ili ko tvrdi da je lično odnio siromasima u naseljenom mjestu, osim kada je u pitanju zekjat na stoku na ispaši, ili tvrdi da je dao drugom sakupljaču ušur negdje na putu, ali uz zakletvu. Ne traži se pravdanje (potvrda)⁴ u tom slučaju. Ne prihvata se njegova tvrdnja da je sobom dao ušur izvan naseljenog mjesta, a niti kada je u pitanju stoka na paši pa makar to bilo i u naseljenom mjestu.⁵ Izjava koja se prihvaća od muslimana, prihvaća se i od zimije kršćanina, Jevreja, ili kršćanina koji živi u muslimanskoj zemlji, ali ne i od trgovca iz neprijateljske zemlje. Ako bi trgovac iz neprijateljske zemlje ponovo naišao prije isteka godine

neprijateljske države se uzima puni ušur, zato što postoji veća potreba za njihovom zaštitom (209).

³ U El-Hidaji stoji: Ako stanovnik neprijateljske države prizna da ima pedeset dirhema, od njega se neće uzeti ništa osim ako i njegovi carinici ne uzimaju porez na isti iznos, jer se od njih uzima po principu reciprociteta. Ovo se nalazi u djelu *El-Džamiu sagir* u poglavlju o zekjatu gdje stoji: "Ne uzima se od malog iznosa ništa, makar njihovi carinici uzimali carinu na isti iznos, jer je mali iznos oslobođen, nema potreba za zaštitom istog.

⁴ Tj. dokument o plaćanju kao priznanica od drugog ubirača ušura, jer je on može krvotvoriti pošto postoje slični rukopisi, pa kada bi donio priznanicu bez zakletve, ne bi bila prihvaćena, prema mišljenju Ebu Hanife, dok bi ona bila prihvaćena kod Ebu Jusufa i Muhammeda, analogno pismenom svjedočenju.

⁵ Tj. ako bi to tvrdio nakon polaska na put, jer će mu se tada reći: "Kome si platio zekjat izvan muslimanskog područja?" Što se tiče stoke na ispaši, to je stoga što ovo uzimanje zekjata na nju pripada vladaru, odn. državi.

dana, ponovo će se uzeti ušur. Ako se ne bi vratio u svoju zemlju, neće se uzeti. Razrezuje se porez i na vrijednost alkohola⁶ koga nosi sa sobom, a ne i na vrijednost svinja. Prema stavu Ebu Jusufa, uzet će se ušur (porez) ako nosi skupa i jedno i drugo.

Imetak koga je ostavio u nekom naselju neće se oporezivati,⁷ a neće se oporezivati ni roba ni na dozvoljen način zarađena sredstva osim ako nema duga i sa sobom svoje radnike. Ako naiđe pored pobunjenika pa mu oni uzmu ušur, on je obavezan ponovo platiti taj iznos (ušur).

⁶ Znači, vrijednost alkohola koje nevjernik koristi za trgovinu, jer ubirač ušura ne uzima od muslimana ako prenosi alkohol. Ovo je stav sve uleme, jer alkohol ne predstavlja imovinu za muslimana, već je obavezan da ga uništi. Alkohol spada u zamjenljivu imovinu (kod nemuslimana) i uzimanjem vrijednosti ne uzima se alkohol. Svinje spadaju u nezamjenljivu imovinu (za nemuslimane) pa ne podliježu ušuru, jer bi to predstavljalo uzimanje vrijednosti svinje, a ona nije imovina za muslimana već se tretira kao lešina. Allah najbolje zna.

⁷ jer je već utvrđeno da je uvjet uzimanja ušura na tu imovinu njegovo pojavljivanje sa imetkom kod ubirača ušura, pa mu je dužnost dati zekat, jer je to obaveza između Allaha i čovjeka. Ne podliježe desetini roba kojoj on nije gospodar jer zarada pripada drugom i na to mu nije dozvoljeno da daje zekjat. Ne podliježe ušuru ni imovina *mudareba* u kojoj je neko udružio svoj kapital sa tuđim radom, jer radnik nije vlasnik kapitala, a nije ni ovlašten od vlasnika da daje zekjat samo je vlasnik kapitala dužan zekjatu. To je ispravan stav trojice naših imama. Ako je kod *mudarebe* ostvarena zarada, dat će se zekjat na dio ako je dostignut nisab (*Medžemea* 211). Također se neće uzeti ušur od staratelja ako izjavi da je to jetimski imetak, jer je ranije utvrđeno da je punoljetstvo uvjet obaveze zekjata. Allah najbolje zna.

Zekjat na pronađeno blago¹

Muslimanu ili zimmi koji pronađe rudaču zlata, srebra, željeza, olova ili bakra u zemlji na koju se daje ušur ili zemljarina, uzima se petina pronađenog,² a ostatak pripada njemu ukoliko zemlja nema svoga vlasnika, a ukoliko ima, onda ostatak pripada vlasniku te zemlje. Ono što pronađe stanovnik neprijateljske zemlje to sve ide u državni budžet, a ako nešto pronađe u svojoj kući, onda ne daje petinu, ali Ebu Jusuf i Muhammed imaju drukčije mišljenje.³

¹ *Er-rikaz* - Zemašari u djelu *El-Fewaiik* kaže da su *rikaz* one dragocjenosti koje je Allah Uzvišeni položio u rudnicima; dio od tih dragocjenosti naziva se *rikze* ili *rekize*. Ebu Ubejd el-Herevi kaže: "Postoji razlika u tumačenju šta je to *rikaz* između Iračana i Hidžazana, jer Iračani kažu da su to rudnici, a Hidžazani da su to zakopana blaga u zemlji u vrijeme džahilijeta, ali jezik dopušta sve mogućnosti. U osnovi ove riječi je njihov sud, a to je: *rikz* - ono što je duboko u zemlji" (*Ilau's-sunen*, IX/58). Prenosi Ebu Hanife od Ataa, a on od Ibn Omera (Allah bio zadovoljan njima) koji je prenio da je Božiji Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "*Rikaz* je ono što se izvadi iz zemlje." (Ovo navodi Ebu Muhammed El-Buhari svojim senedom. Tako stoji u djelu *Džamiu'l-mesaniid*, I/462.)

² Ukoliko dva čovjeka rade na pronalaženju blaga u zemlji pa ga jedan od njih pronađe, onda ono pripada nalazniku, a ako su unajmljeni kao najamni radnici u radu u rudniku pa im se potrefi da pronađu blago u zemlji, to blago pripada onome ko ih je unajmio (*Medžmea*, 212). A ako zemlja ima vlasnika, ovo su autorove riječi, onda će vlasnik – vladar od toga uzeti samo petinu, a ostatak pripada nalazniku, jer je to isto kao ratni plijen u džihadu. Ako to pronađe u zemlji koja ima svoga vlasnika, onda petina pripada vlasniku zemlje zato što vlasništvo te zemlje pripada njemu, stvarno – pravno, tj. po slovu i duhu zakona.

³ Ako blago pronađe u svojoj kući kao i u dućanu ili stanu, tada se ne daje petina nego sve pripada njemu, smatra Ebu Hanife (Allah mu se smilovao), dok Ebu Jusuf i Muhammed kažu da je obavezan dati petinu, a zadržati za sebe ostatak. Prenosi se od Ebu Hurejrea (Allah bio zadovoljan njime) da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Na pronađeno blago na velikim prostranstvima koja se ne obrađuju, u zatranim bunarima i napuštenim

A ako to pronađe u zemlji, imaju dva rivajeta: ukoliko se nađe neka dragocjenost koja u sebi sadrži nekakvo islamsko obilježje onda se to tretira kao nađena stvar,⁴ a ono na čemu je neko neislamsko obilježje, podliježe propisu o petini, a ostatak pripada nalazniku ukoliko zemlja nema svoga vlasnika, a ukoliko je ta zemlja u nečijem posjedu, onda, također, Ebu Jusuf smatra da ostatak pripada tome vlasniku. Kod njih dvojice to pripada onome koji je bio njezin prvi vlasnik prilikom zauzimanja i podjele zemlje, ako je poznat, a ako nije, onda najstarijem poznatom vlasniku u islamu toga zemljišta. Ono u što je nesigurno (koji znak nosi, da li islamski ili neislamski tretirat će se po pretežnom mišljenju, a to je da nosi neislamski znak, a ima mišljenja i da će se, u naše vrijeme, tretirati kao islamski.

Ko uđe u neprijateljsku teritoriju sa dozvolom i u pustinji toga područja pronađe blago⁵ - sve pripada nalazaču, a ako ga nađe u nečijoj teritoriji na toj neprijateljskoj zemlji, onda će to vratiti vlasniku. A ako pronađe imovinu na zemljištu⁶ koje nema svoga vlasnika, onda će dati petinu za zekjat a ostalo zadržati za sebe.

rudnicima daje se petina (Buhari I/203). Za pronađeno blago na zapuštenoj zemlji postoje dva rivajeta, ali pretežno mišljenje je da se to tretira kao da je pronađeno u vlastitoj kući. Oni koji prave razliku između pronađenog blaga u vlastitoj zemlji i u svojoj kući kažu: Na zemlju se daje ušur ili harač za razliku od kuće na koju se ništa ne daje. Zbog toga se na ono što se vadi iz zemlje daje petina, za razliku od onoga što se vadi iz kuće, na što se ne daje ništa. Allah najbolje zna.

⁴ Ukoliko se nađe neka dragocjenost koja ne sadrži nikakvo islamsko obilježje, kao npr. riječi *šhadeta* ili ime vladara muslimana, onda se to tretira kao nađena stvar pa je nalaznik uzima i jedno vrijeme je drži izloženu sa oglašavanjem ne bi li se vlasnik pojavio, a ako se ne pojavi, a nalaznik siromašan, dozvoljeno mu je da je zadrži za sebe.

⁵ Ko uđe na neprijateljsku teritoriju legalno i nađe blago vratit će to blago njegovom vlasniku izbjegavajući vjerolomstvo, a ako ga iznese u naše područje, to blago bi bilo nezaknito, nije halal. Ali ako je ušao u neprijateljsku teritoriju bez dozvole, sve što pronađe pripada njemu.

⁶ Ako nađe zakopano blago tj. ono što čini osnovnu životnu potrebu, tj. uđe čovjek sa pratnjom na neprijateljsku teritoriju i pronađe riznicu zatrpanih životnih potrepština, neki kažu kao što je posuđe, a neki odjeća, to što se pronađe tretira se kao ratni plijen i pronalac će od toga uzeti četiri petine, a

Petina se ne daje na tirkiz⁷ kao ni na krizolit (topaz) koji se pronade u brdu, a daje se na živu.⁸ Što se tiče bisera i ambre, na njih se ne daje petina, a Ebu Jusuf smatra obratno.

ostatak se daje u Bejtu'l-mal – državnu blagajnu, kao što je ranije rečeno, jer je to kao ratni plijen koji je ostavaren u borbi sa neprijateljem.

⁷ Petina se ne daje na tirkiz kao ni na krizolit ili topaz pronađen u zemlji kao rudača. Ikrima (Allah mu se smilovao) kaže: “Na biser i smaragde koji se pronađu ne daje se zekjat osim ako su namijenjeni za trgovinu kada se na njih daje zekjat.” (Ibni Ebi Šejbe u djelu *Nasbu'r-rajje*, II/383). Autor djela *Rahmetu'l umme* kaže: “Složili su se da se ne daje zekat na drago kamenje poput bisera, jakuta, smaragda, kao ni na misk i ambru” (*Sairu'l-fukaha*, 41).

Šejh Zafer je rekao da ima razmimoilaženja u vezi sa ovim dragocjenostima kada se one nađu u rudači, ali nismo pronašli jasne hadise u vezi sa petinom koji to potvrđuju ili poriču. Ova pitanja podliježu analogiji (djelo *Ila'* IX/62). Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njime) kaže: “Na ambre se ne daje zekat.” (Bilježe Bejheki i Ebu Ubejd u *Kitabu'l- emval*). Buhari to navodi kao m'ualleq hadis. Slično se prenosi i od Džabira u djelu *Kitabu'l-Emval*.

⁸ Pisac djela *Ed-Dur* kaže da se petina daje na blago zakopano u zemlji, a na rudaču ako je može obraditi (str, 214).

Ono što se vadi iz dubine zemlje ima više vrsta: 1). minerali u čvrstom stanju koji se tope i obrađuju kao što su zlato, srebro, bakar itd., 2). minerali u čvrstom stanju koji se ne tope kao što su: vapno, surma, sedra i arsenik, i 3). ono što je tečno kao živa, nafta, voda. (Vidi moje djelo *Ez-zekat we ahkamuha*, str. 65-69.)

Zekjat na poljoprivredne proizvode¹

Na ono što natapaju kiše ili što se natapa tekućom vodom, ili što se uzima kao plod samoniklog daje se ušur bilo u manjoj ili većoj količini i bez uvjetovanja količine nisaba i njegova trajanja. Ebu Jusuf i Muhammed² smatraju da je obavezno davati ušur na ono od

¹ To je prihod sa zemlje koja nije zemlja harača, jer se ušur i harač ne mogu sastaviti, o čemu će kasnije biti riječi. Ušur se naziva zekjatom s obzirom na njegove korisnike. Ono što se napaja kišom i tekućom vodom, rijekama i potocima tokom većeg dijela godine ili što se ubire na brdima ili šumama koje su u vlasništvu države na to se daje desetina, bez obzira bilo ploda malo ili mnogo, tako da se ne uvjetuje nisab, mogućnosti čuvanja na zemlji niti protok godine jer ušur predstavlja pomoć koja ima smisao ibadeta. Tako je ušur obavezan i na prihode sa vakufskog zemljišta, sa zemlje maloljetnika i slobodnoga, svejedno da li je vlasnik zemljišta obrađuje lično ili je obrađuje najamnik, dok kod Ebu Jusufa i Muhammeda ušur plaća unajmljivač. Od Džabira (Allah bio zadovoljan njime) prenosi se da je on čuo Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako kaže: "Na ono što napajaju rijeke i oblaci daje se ušur, a ono što se natapa vještački daje se pola ušura" (Muslim, I/216).

Omer ibni Abduaziz je rekao: "Ušur se daje na sve što niče iz zemlje bilo malo ili puno" (Abdurrezak u svome djelu, slično se prenosi od Mudžahida i od Ibrahima en-Nahija; također ga prenosi i Ibni Ebi Šejbe od njih; *Nasbu'r-raje*, II/368). Uzvišeni Allah kaže: *I podajte na dan žetve i berbe ono na što drugi pravo imaju* (Kur'an: 6/14). Ovaj tekst u Kur'anu je opći i obuhvata sve što niče iz zemlje. Enes (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je u ovom ajetu riječ o obaveznom zekjatu.

² Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da je ušur ili pola ušura obavezno davati na plodove zemlje uz dva uvjeta: prvi je nisab, tj. da to iznosi pet veskova, a jedan vesk iznosi šezdeset sa'ova, a to onda iznosi 1092 kg pošto jedan sa' ima 3640 grama; drugi uvjet je da se ti plodovi mogu čuvati na zalih bez velike intervencije, bez posebne obrade poput žitarica: pšenica, kukuruz, ječam, pirinač, zatim orasi, bademi i lješnici. Na ono što se ne može čuvati bez posebnog tretmana ne daje se zekjat, kao npr. voće: jabuke, breskve, kajsije, šljive, karpuze i sl. Što se tiče onoga što se ne mjeri veskom, kao što je npr. pamuk, šafran, ili šećer, kada njegova vrijednost dostigne najmanju

spomenutoga što traje jednu godinu ako to iznosi pet *veskova*, tj. tovara (jedan vesk iznosi šezdeset sa'ova), a na ono što se ne mjeri tovarima - kada dostigne vrijednost od najmanje pet tovara. To je kod Ebu Jusufa, a kod Muhammeda se daje zekjat kada dostigne pet sličnih mjera po kojima se mjeri dotična vrsta.

Kod pamuka se u obzir uzima pet mjera (bala), nešto oko 1200 kg, a kod šafrana se uzima pet njegovih mjerica. Na drva, trstiku, travu, slamu i palmينو lišće ne daje se zekjat. Na ono što se natapa vještačkim putem³ daje se 5% prije nego se odbiju troškovi. Na med se daje ušur desetina,⁴ pa bilo ga malo ili mnogo, ako se on dobiva sa

moguću vrijednost stvari koje se mjere veskom, kao što je sezam, obavezno je dati desetinu i pola desetine kako smatra Ebu Jusuf, po mišljenju Muhammeda kada dostignu maksimalnu vrijednost pet *veskova* iste vrste priroda koji se mjere veskom; tako npr. obavezno je dati zekjat na pamuk kada dostigne pet tovara devinih, mazginih ili magarčevih; na lahki šafran daje se kada dostigne pet emnova (mjerica) zato što je to najviša procjena jednog i drugog. Tovar deve = šezdeset sa'ova; jedan menn = dva ritla, a jedan ritl = sto trideset dirhema. Devin tovar se računa kao jedan vesk; a težina četiri emna jednaka je težini jednog sa'a".

³ Znači, zemljište koje se natapa vještački bilo kojim sredstvom (*Medžeme'a*, 216). Pod tim se podrazumijeva i svako natapanje uz trud i trošak, a Allah najbolje zna. Zekjat na poljoprivredne proizvode daje se onog trenutka kada se ono požanje ili ubere, a prije nego vlasnik odvoji troškove. Na to upućuju riječi Uzvišenoga: ... i *podijelite na dan žetve ili berbe ono na što drugi pravo imaju* (Kur'an: 6/141).

⁴ Na med se daje ušur, bilo ga malo ili mnogo prema mišljenju Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) jer spomenuti ajet ima općenito značenje. 'Amr ibni Šu'ajb prenosi od svoga oca, a on od svoga djeda (Allah im se smilovao) koji kaže: "Donio je Hilal iz plemena Beni Mat'an do Božijeg Poslanika (alejhi's-selam) ušur na med svojih pčela. On je ranije zatražio od Poslanika da mu rezerviše dolinu zvanu Selba, pa mu je Poslanik (alejhi's-selam) zaštitio tu dolinu od lopova i bande. Kada je vlast preuzeo Omer ibnu'l-Hattab (Allah bio zadovoljan njime), napiše mu pismo Sufjan ibni Wehb pitajući ga za taj slučaj, našto mu Omer odgovori u svome pismu: "Ako ti bude davao ono što je davao Poslaniku (alejhi's-selam) na ime ušura na med, zaštititi mu dolinu Selbu; u protivnom, neka svako napasa!" (Ebu Davud, poglavlje *Zekatu'l-asel*, II/109; prenosi ga i Nesa'i, I/411, a Ibni 'Abdu'l-Berr u *Istiskaru*, I/289 smatra ga hasen hadisom).

planina ili zemlje na koju se daje desetina. Muhammed kaže da se ovaj ušur daje kada količina meda bude iznosila 5 *fereka*, a jedan ferek iznosi 30 *ritlova* (nešto oko 2.5 kg.). Jusuf pak kaže: Kada ga bude bilo deset mješina.

Dva ušura se uzimaju od Taglibija na prihode sa zemlje, a Muhammed kaže da se od njih uzima jedan ušur ukoliko je Taglibija kupio takvu zemlju od muslimana. Ukoliko je od muslimana takvu zemlju kupio zimmija, onda se od njega uzimaju dva ušura, a ako je takvu zemlju od muslimana kupio musliman ili onaj koji je primio islam, Imam Ebu Jusuf ima drugačije mišljenje, a smatra se da je Muhammed mislio kao i Ebu Jusuf. Na taglibijske žene i djecu⁵ obaveza je ista kao i na muškarce; ako zimmija kupi ušursku zemlju od muslimana, obavezan je na nju davati zemljarinu – harač; Muhammed kaže da ta zemlja i dalje ostaje ušurska, a ako tu zemlju od zimmije musliman uzme na osnovu preče kupnje ili je vrati prodavcu zbog pravne ništavosti kupoprodajnog ugovora, onda se vraća obaveza davanja i ušura. Na kuću koja je učinjena vrtom uzima se harač ukoliko pripada zimmiji ili muslimanu, a on je natapa vodom zimmije, a ukoliko je natapa vodom sa ušurske zemlje onda se daje ušur, a ništa se ne daje na kuću pa makar ona pripadala i zimmiji. Kišnica, voda iz bunara i izvora tretira se kao ušurska voda, a ako se zemlja natapa vodom rijeke čije su korito prokopali stranci, daje se zemljarina. Isto je tako sa vodom iz rijeka Sirdari i Amur-dari, Tigrisom i Eufratom. Muhammed ovdje ima mišljenje suprotno od Ebu Jusufova.

Na nalazište smole, nafte⁶ ili soli u ušurskoj zemlji ne daje se ništa. A ako se to nalazište nalazi na zemljištu na koje se daje

El-Matrizi kaže: Mjerica ferek - to je posuda koja obuhvata 16 ritlova. Tako se navodi u djelu *Medžme'i biharu'l-enwar*, a ranije je navedena težina.

⁵ Tj. na njih se obavezno daje dvostruki ušur kao i na muškarce Taglibije pošto je ušur, kako je ranije rečeno, obaveza na zemlju i zlato i uzima se od malodobnog i punodobnog.

⁶ A to je katran i ne daje se ni ušur ni harač i to ako nije predmet trgovine, a ako se vadi radi trgovine, onda se na to plaća kao i na tragovačku robu, a to je 2,5% od vrijednosti izvađenog. A Allah najbolje zna.

zemljarina, na ziratna zemljišta se daje haradž, na ostalo, ništa. Ne mogu se zahtijevati sa jednog zemljišta i ušur i zemljarina.⁷

⁷ Ušurska zemlja je zemlja koja je zauzeta mirnim putem, a haračka zemlja je ona koja je zauzeta borbom. Ako musliman sije haračku zemlju na koju se plaća harač, on u tom slučaju nije dužan davati ušur, i obratno. Dokaz ovoga je konsenzus ashaba.

Kome se daje zekjat

To je osoba koja je siromašna,¹ a siromašan je onaj koji ima nešto manje od nisaba, zatim miskin, beskućnik, a to je onaj koji nema ništa. Poneko smatra i obrnuto, naime, da miskin ima manje od nisaba, a fekir je onaj koji nema ništa, zatim osoba koja sakuplja zekjat,² kome se daje srazmjerno njegovom trudu makar bio i imućan,

¹ Tj. zekjat se daje kategorijama spomenutim u Kur'anu. Allah Uzvišeni kaže: *Zekat pripada samo siromasima (fuqara') i nevoljnicima (mesakin) i onima koji ga sakupljaju, i onima čija srca treba pridobiti i za otkup iz ropstva, i prezaduženima, i u svrhu na Allahovu Putu i putniku – namjerniku. Allah je odredio tako! – A Allah sve zna i mudar je* (Kur'an: 9/60). Doslovni smisao ovog ajeta je ograničen kao da je Uzvišeni Allah rekao... nije dozvoljeno dati zekjat nikome osim siromasima, beskućnicima itd.

Od Zijada ibni'l-Harisa es-Sadaia se prenosi da je rekao: "Došao sam Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam) i dao mu prisegu..." i onda citirao drugi hadis u kome stoji: Poslaniku je došao neki čovjek i rekao mu: "Daj mi nešto od zekjata!" – a Poslanika (alejhi's-selam) mu je odgovorio: "Zaista, Allah Uzvišeni ne bi bio zadovoljan odlukom nijednog poslanika niti bilo čijom drugom odlukom u pogledu zekjata nakon što je On o tome dao Svoje propise i dodijelio ga u osam svrha, pa ako ti budeš u jednoj od tih kategorija, ja ću ti dati ono što ti pripada!" (Prenosi Ebu Davud ništa ne govoreći o kategoriji hadisa, II/116.) Mislim da Ebu Davud nije definirao kategoriju ovog hadisa jer je jedan od prenosilaca bio Abdurrahman ibni Zijad ibni En'am el-Ifriki. Učenjaci se razilaze u pogledu ovog hadisa. Ez-Zehabi kaže: Buhari osnažuje ovaj hadis, ali ga ne spominje u *Kitabu'd-duafa*. (Vidi njegovu biografiju u djelu *Mizanu'l-itidal* od Zehebija, II/562).

Termin *el-feqir* upotrijebljen u tekstu znači osobu koja ima manje od nisaba. Tako misle: Malik, Ebu Ishak el-Meruzi, jedan od sljedbenika Šafija (Allah bio zadovoljan njime), a isto zastupaju i filolozi: Ahfeš, Taglib i El-Ferra'. Termin *miskin* označava osobu koja nema ništa, a neki misle obrnuto, npr. Šafi, Et-Tahavi i El-Esme'i.

² Termin *amil* upotrijebljen u tekstu označava ovlaštenog službenika koji je zadužen da sakuplja zekjat. Njemu se daje od zekjata čak i ako je imućan jer je to naknada za njegov trud. Ja mislim da je siromaštvo šart da bi se nekom dao zekjat pa, prema tome, preostalo je sedam kategorija.

zatim *mukatibu*,³ tj. za izbavljenje od ropstva, zatim prezaduženom⁴, osobi koja nema nisaba preko duga, a Ebu Jusuf kaže i ratniku materijalno nezbrinutom,⁵ a Muhammed kaže hadždžiji ukoliko je siromašan te onaj koji ima imetka u svojoj zemlji, ali je nema pri sebi.⁶

³ Termin *mukatib* označava roba kome njegov gospodar kaže: Tvoja sloboda vrijedi toliko i toliko, pa ako mi to doneseš, ja ću te osloboditi.

⁴ Termin *medjun* označava osobu koja je prezadužena, koja ima duga u bilo kom smislu, a ne može da pronađe načina kako da se oduži. Prema djelu *Ez-Zahirijj*, njemu je preče dati zekjat nego siromašnome.

⁵ To su oni koji nisu u stanju da se pridruže islamskoj vojsci zato što su siromašni. Dozvoljeno je takvima dati zekjat čak i ako bi mogli raditi i zaradivati ali to bi ih sprječavalo od džihada. Kaže se da se borcima na Allahovom Putu može dati zekjat čak i ako su imućni. Ibnul - Hemam je rekao za kur'anske riječi: *fi sebilillah* (u svrhu na Allahovu Putu), da se odnose na ratnike u garnizonima kojima se daje zekjat na ime svih troškova na vojnim pohodima, čak i ako su imućni, stoji u djelu *Fethu'l-kadir* II/373. Termin *el-hadždž* označava hadžiju koji je odvojen od svoga imetka i svoje porodice i kada nema uza se svoje imovine. Malik kaže da termin *sebilullah* označava mnogo toga, ali da mu nije poznato da je iko rekao da ratnici na Allahovu Putu ne ulaze u ovu kategoriju.

⁶ Onaj koji ima imetka u svojoj zemlji, ali nema pri sebi - ovdje se misli na putnika (*ibni sebil*) jer se za svakog musafira na putu koristi taj termin (*Medžme'a*, 221). Autor djela *Ed-Durr* kaže za termin *mueleifetu'l-qulub* - kategorija ljudi čija srca treba pridobiti za islam i ističe da te kategorije više nema. Pod ovim pojmom podrazumijevaju se posebne kategorije Arapa koji su bili uticajni i imali brojne i snažne sljedbenike. Među njima je bilo i muslimana, ali i nevernika pa su primali zekjat kako bi se jedni učvrstili u islamu, a drugi postakli da ga prime ili bar da se zaplaše da se ne bi digli protiv muslimana. Idžmaom ashaba ili njihovim idžtihadom ova praksa je dokinuta (221). Amir Šabi (Allah mu se smilovao) kaže: "U vrijeme Poslanika (alejhi's-selam) postojao je sloj el-muellefe (grupa ljudi čija je srca trebalo pridobiti za islam), ali kada je vlast preuzeo Ebu Bekr, on je to dokinuo. Ibn Ebi Šejbe isto tako kaže: "Danas nema ljudi iz kategorije *muellefetul-qulub* - čija srca treba pridobiti. To je bilo samo u vrijeme Božijeg Poslanika (alejhi's-selam). Taberi u svome tefsiru od Omera (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Omeru došao Ujejne ibni Husn i Omer mu je rekao: "I reci: *Istina dolazi od Gospodara vašega, pa ko hoće - neka vjeruje, a ko hoće - neka ne vjeruje* (Kur'an: 18/29), to znači - danas nema kategorije *muellefetul-qulub*. Riječi Uzvišenog *El-muellefetin qulub* (Kur'an:

Dozvoljeno je dati zekjat svim ovim kategorijama ili nekima od njih. Zekjat se ne daje za izgradnju džamije ili mesdžida⁷ niti za ćefine, niti za isplatu duga umrle osobe, niti za oslobođenje roba, a ni zimmiji. Može se zimmiji dati nešto drugo što nije zekjat.⁸ Nije dozvoljeno dati

8/181) bilježi Taberi u djelu *Nasbu'r-rraje*, II/394. (Vidi također tefsir Kurtubija u vezi sa Allahovim riječima: *Wel muellefeti qulubuhum*, Kur'an: 8/181.)

⁷ Zbog nepostojanja punog privatnog vlasništva a vlasništvo je glavni element zekjata, a zasniva se na osnovu ajeta: *zekjat pripada siromašnima i nevoljnicima* ... (Kur'an: 9/60), a u davanju za gradnju džamije, bolnice, škole ili za ćefine, a tim darovanjem ne ostvaruje se vlasništvo te stoga to nije dozvoljeno. Isto tako nije dozvoljeno da zajmodavac na račun zekjata oslobađa dužnika njegova duga u onom iznosu koliko mu on duguje zato što bi ovo bilo oslobođenje duga, a ne davanje u vlasništvo. Kada vlasnik imovine odluči da da zekajt, a neko mu dužan, dio imovine, on izdvoji dio imovine ono što može dati dužniku zekat, a onda tražiti da mu vrati dug. Allah najbolje zna.

Zekjat se ne može dati zimmiji ili nekome drugom ko nije musliman zato što je zekjat ibadet koji čini musliman i može biti dodijeljen samo muslimanu. Božiji Poslanik (alejhi's-selam) rekao je Muazu ibni Džebel u (Allah bio zadovoljan njime) kada ga je poslao u Jemen: "Ti ideš ehl-Kitabijama, pa ih prvo pozovi da izgovore Šehadet, da nema drugog Boga osim Allaha i da sam ja Njegov Poslanik, pa kada to posvjedoče, onda ih poduči da im je Allah Uzvišeni propisao pet namaza svakog dana, pa kad i to prihvate, poduči ih da im je Allah Uzvišeni propisao da se od njihovih imućnih ljudi uzima zekjat i daje njihovim siromasima" (Buhari na početku *Kitabu'z-zekat* i Muslim u *El-Iman*).

Dozvoljeno je, međutim, mimo zekjata i sadekatu'l - fitra darovati i zimmiju i za to će biti nagrada na Ahiretu, jer je i zimmija čovjek koji živi u muslimanskom društvu utemeljenom na međusobnom pomaganju i solidarnosti, ali se zekjat ne daje neprijatelju niti zimmiji koji naruši sporazum jer tada ne živi u muslimanskom društvu nego želi da mu naštetiti. Allah najbolje zna.

⁸ Zekjat se ne daje imućnome koje poseduje nisab pa koje god imovine taj nisab bio, svejedno bilo to u novcu, stoka koja se napasa na paši ili trgovačka roba, a to je ono što pretekne preko njegovih osnovnih životnih potreba kao što je dug u gotovini i potrebe u predmetima koji služe u svakodnevnom životu. Ukoliko neko ima dvije kuće pa stanuje u jednoj, a u drugoj ne stanuje, uzet će u obračun vrijednost ove druge kuće, svejedno

da li za nju naplaćuje kiriju ili ne. Imam-i Muhammed kaže: Ukoliko on kiriju od ove druge kuće troši za sebe i za prehranu svoje porodice onda se taj iznos ne uzima u obzir, tj. ne daje se zekjat na to. Tako stoji u djelu *El – Binaje (Medžmea, 223)*. Es-Serhasi kaže: Čovjek ima 1000 i dužan je 1000, a ima i kuću i poslugu, a kuća nije za trgovinu, a vrijedi 10.000, onda nema obaveze davati zekjat, a ako bude dao nešto zekjata, tretirat će se kao sadaka. El-Kerhi u svome *Muhteseru* kaže: Nema štete u tome ako zekjat da neko ko ima namješten stan, poslugu, konja, oružje, odjeću i naučne knjige ukoliko je čovjek od nauke, a ako ima koristi od toga u vrijednosti dvije stotine dirhema, haram mu je da uzme zekjat. Prenosi se da je Hasan el-Basri rekao: “Ashabi su davali zekjat onome ko je imao vrijednosti deset hiljada dirhema u oružju, konjima, kući i posluži zato što su ovo nužne životne potrebe koje čovjek mora imati. U svojim fetvama Basri je naveo da onaj ko ima dućane i kuće za iznajmljivanje, ali ta kirija nije dovoljna njemu i njegovoj porodici, smatra se siromašnim i njemu je dozvoljeno da primi zekjat, kažu Ebu Jusuf i Muhamed (Allah im se smilovao). Isto tako, ako čovjek ima vinograd koji mu ne donosi dovoljno prinosa, pa čak i kad bi imao hrane za prehranu u vrijednosti od dvije stotine dirhema, i takvom je dozvoljeno uzeti zekjat; ukoliko ima dovoljnu količinu prehrane za jedan mjesec, dozvoljeno mu je uzeti zekjat, a ukoliko ima dovoljnu količinu za jednu godinu kaže se da mu nije dozvoljeno uzeti zekjat, a neki kažu da jeste zato što se prehrana određuje na godinu dana. I Božiji Poslanik (alejhi’s-selam) određivao je osnovnu prehranu za godinu dana. Ukoliko čovjek ima odjeću za zimu, a ne treba mu ta odjeća ljeti, dozvoljeno mu je primiti zekjat. Imam-i Muhammed (Allah mu se smilovao) bio je upitan o čovjeku koji ima zemlju koju obrađuje, ili dućan, ili kuću koju je izdao pod kiriju za tri hiljade, ali to nije dovoljno za opskrbu njega i njegove porodice u toku jedne godine, pa je odgovorio da je takvome dozvoljeno uzeti zekjat pa makar ta vrijednost prelazila i više hiljada. To je fetva koja je na snazi mada Ebu Jusuf i Muhammed kažu da mu nije dozvoljeno uzeti zekjat (*El-Fethu’r-rahmani, 1/289*; vidi i *Ez-Zekat we ahkamuha* od ovog komentatora).

Od Abdullaha ibni Amra (Allah mu se smilovao) prenosi se da je Vjerovjesnik (alejhi’s-selam) rekao: “Nije dozvoljeno dati zekjat bogatom, niti sposobnima za rad.” (Bilježe Ebu Davud i Tirmizi i kažu da je hadis hasen.) “Ko bude zatražio (iz zekjata), a imedne onoliko koliko ga čini imućnim, neka zna da će to naći nagomilano u džehennemskoj žeravici!” Ashabi upitaše: Božiji Poslaniče, šta znači “ono što ga čini imućnim?” Poslanik odgovori: “Ono što ima za ručak ili večeru!” (Bilježi Ahmed, a Ebu Davud ga uzima za dokaz i kaže: “za ručak i večeru”; a navodi ga i Ibi Hibban; *Nejlu’l-ewtar, IV/47*.)

zekat ni imućnome koji ima imovine u vrijednosti nisaba. Nije dozvoljeno dati zekjat ni maloljetnome svome djetetu, za razliku od odraslog djeteta i supruge toga djeteta – sina, ako su siromašni. Nije dozvoljeno dati zekjat ni Hašimijama od porodice Alije, Abbasa, Džafera, Akila i Harisa ibni Abdul-Mutaliba čak i ako su sakupljači zekjata. Neki kažu da im je dozvoljeno dati nešto mimo zekjata. Njihovi štíćenici imaju isti tretman kao i oni. Zekjat se ne daje ni uzlaznoj ni silaznoj rodbini niti svojoj supruzi.⁹ Isto tako, žena ne može

I kao što se zekjat ne daje imućnome, ne daje se ni njegovom maloljetnom i siromašnom djetetu – zato što je ono imućno po ocu, ali je dozvoljeno da se da njegovom odraslom sinu ili sinovljevoj ženi koji su siromašni – jer ako mu je otac imućan, ne znači da su njih dvoje imućni. Isto tako, ako je žena imućna ne znači da joj je i muž imućan po svojoj imućnoj ženi, niti mora značiti da je babo imućan po svome djetetu. Allah najbolje zna.

⁹ Zato što su koristi među njima povezane i onda se predavanje u vlasništvo ne ostvaruje u potpunosti i zato što je dijete dužno da izdržava svoje siromašne roditelje i svoju suprugu čak i ako je ona imućna, kao što je dužan i izdržavati svoju malodobnu siromašnu djecu pa i punoljetnu ukoliko su bolesna i onu koja se s njegovom dozvolom bave učenjem.

Ebu Jusuf i Muhammed (Allah im se smilovao) dozvoljavaju da žena da zekjat svome siromašnom mužu. Zejneba, žena Ibni Mes'uda (Allah mu se smilovao), prenosi da je Božiji Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "O, skupino žena, dajte zekjat pa makar svojim nakitom!" Nakon toga sam se vratila Abdullahu i rekla mu: Ti si čovjek slabog stanja, a Božiji Poslanik (alejhi's-selam) naredio nam je da dajemo zekat. Otiđi do njega i upitaj ga da li mi dozvoljava da dam zekjat nekom drugom, a ne tebi. - Na to je Abdullah odgovorio: Otiđi ti. - I ja sam onda otišla kad tamo jedna ensarijka na vratima Božijeg Poslanika (alejhi's-selam) koja je tu došla sa istom potrebom. Rekla je da ima izuzetno poštovanje prema Božijem Poslaniku (alejhi's-selam). Onda nam je – nastavlja Zejneb – prišao Bilal (Allah bio zadovoljan njime). Mi smo ga zamolile da obavijesti Božijeg Poslanika (alejhi's-selam) da pred njegovim vratima stoje dvije žene koje žele da ga upitaju da li im je dozvoljeno da svoj zekjat daju svojim muževima i jetimima nad kojima su oni staratelji, ali da ne kaže ko smo mi. I Bilal je ušao i upitao Božijeg Poslanika (alejhi's-selam) o tome, a on je Bilala upitao ko su te dvije žene. On je rekao: Jedna ensarijka i Zejneb. "Koja Zejneb?" upitao je Poslanik (alejhi's-selam). Bilal je odgovorio: Žena Abdullahova. - I onda je Božiji Poslanik (alejhi's-selam) odgovorio ovako: "Njih dvije imaju dvije nagrade, jednu zato što pomažu rodbinu i drugu što ne prekidaju rodbinske

dati zekjat mužu. Ebu Jusuf i Muhammed imaju suprotno mišljenje. Ako neko zekjat da nekome za koga je mislio da mu se može dati zekjat¹⁰ pa postane očigledno da je on imućan ili da je Hašimija ili nevjernik ili svoj otac ili svoj sin, davalac je time izvršio svoju dužnost mada se Ebu Jusuf ne slaže s ovim mišljenjem, ali ako postane očividno da je taj njegov rob ili radnik, onda neće biti valjan zekjat.

Pohvalno je da se da u ime zekjata siromašnome da onoliko koliko mu je potrebno za jedan dan.

veze!" (Buhari u poglavlju o zekjatu supružniku i jetimima i Muslim u *Fadlu'n-nefeqati 'ale'l-aqrebin*). Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) prokomentirao je ovu vrstu zekjata da je on kao zekjat nafila, a svi kažu da se sadaka može dati.

¹⁰ Autor *El-Hidaje* kaže: Ebu Hanife i Muhammed (Allah im se smilovao) rekli su: Kada čovjek da svoj zekjat nekome za koga je mislio da je siromašan, zatim postane očigledno da je on imućan, ili je Hašimija, ili da je ćafir, ili da zekjat u mraku pa se ispostavi da je taj kome je dao njegov otac, ili njegov sin, nema vraćanja zekjata davaocu, a Jusuf (Allah mu se smilovao) kaže: Zekjat će se vratiti davaocu jer je očividno da je bila greška. Muan ibni Jezid (Allah mu se smilovao) kaže: "Ja, moj otac i moj djed dali smo prisegu Poslaniku (alejhi's-selam). Oni su mi djevojku zaprosili i oženili me, pa sam se potužio Allahovom Poslaniku govoreći: Moj otac je uzeo nešto para, otišao u džamiju i stavio pred jednu osobu ne gledajući ko je on. Ja sam uzeo taj novac, došao i rekao mu to. Moj otac na to reče: "Tako mi Allaha, ja nisam primijetio da si to ti!" Ja sam predočio ovaj slučaj Poslaniku i on mi reče: "Jezide, imaš sevap prema svome nijetu, a Muane, tebi je to što si dobio" (Buhari u poglavlju *Iza tesaddeqa'ala ibnih we huwe la je'alemu*). U istom poglavlju ima slučaj sa čovjekom iz Benu Israila koji je zekjat dao noću, pa se njegov zekjat našao u ruci lopova. Neko mu je rekao: Što se tiče tvoga zekjata lopovu, možda će ga to spriječiti da ne ukrade, a da je bludnica - da prestane sa zinalukom, ili imućan - možda će ga podstaknuti da počne davati od onoga što mu je Allah dž.š. dao (Buhari i Muslim). U *Medžme'i* stoji: Ako se ustanovi da je onaj ko je primio zekjat neprijatelj ili azilant, njima nije dozvoljeno dati zekjat, ustanovljeno je konsenzusom (*Ihtijar*, 225).

Pokuđeno je dati manje¹¹ od nisaba ili više od nisaba siromašnome koji nema duga¹² kao što je pokuđeno zekjat prenositi u drugu zemlju osim kada se radi o rodbini. Nije dozvoljeno¹³ da čovjek traži zekjat ako ima prehranu za jedan dan.

¹¹ Što se tiče dužnika, on može primiti onoliko koliko iznosi njegov dug i više od toga do vrijednosti nisaba. U *Medžmei'* stoji: Dozvoljeno je da mu se da koliki je iznos duga i više od toga, ali manje od dvije stotine. Ako ima porodicu, može se dati toliko zekjata da, ako bi se podijelila na svakog člana porodice, ne bi pojedinačno imali nisab. U djelu *El-Feth* stoji: Najprimjerenije je da se prilikom davanja zekjata gleda na stanje svakog siromaha pojedinačno, na njegovu porodicu i potrebe kao što su: hrana, odjeća, kirija itd. Alejhi's-selam kaže: "Kada dijelite zekjat, dajite toliko koliko im je neophodno za njihove potrebe." Zbog toga neki kažu da onaj ko želi da da u ime zekjata jedan dirhem pa ga usitni i razdijeli na više siromaha, ne bi postupio na najbolji način.

¹² Ako osoba koja daje zekjat živi u jednom mjestu, a posjed u drugom mjestu, onda se uzima u obzir mjesto posjeda, a ne posjednik, za razliku kod sadekatu'l-fitra gdje se uzima u obzir mjesto boravka onoga koji daje (*Medžme'a*, 225). Tavus kaže da je Mauzi rekao stanovnicima Jemena: "Donesite mi odjeću na ime zekjata umjesto ječma i kukuruza. To je lakše vama, a bolje i korisnije za ashabe Allahova Poslanika u Medini!" (Buhari, I/194).

¹³ Tj. stvarno ili je sposoban da zaradi i ima posla, osim ako je zauzet džihadom ili namazom. Ne treba davati rasipniku i onome ko će to potrošiti u grijeh. Ebu Hafs kaže da ne treba dati ni onome ko klanja samo povremeno, iako bi bilo valjano. Davanje zekjata siromašnom alimu je bolje od davanja nezalici. Kod davanja zekjata počinje se sa rodbinom i komšijama, a kaže se da mu neće biti primljen zekjat, ako ne počne sa davanjem svojoj siromašnoj rodbini. Najbolje je kod davanja početi sa svojom siromašnom braćom, njihovom djecom, potom amidžama, strinama i njihovom djecom, a onda dajdžama, tetkama i njihovoj djeci, pa onda komšijama, sustanarima pa svojim esnaflijama, pa mještanima. Ovo se navodi u djelu *Džewher* i drugima, a preneseno je iz djela *Ed-Durr*, 226. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) je rekao Omeru (Allah bio zadovoljan njime): "Ako primiš nešto a nisi tražio, koristi to, a možeš i podijeliti" (Buhari i Muslim, *Nejlu'l-ewtar*, IV/50).

Sadekatu'l-fitr

Sadekatu'l-fitr je vadžib (vjerska obaveza bliska farzu)¹ svakom slobodnom muslimanu koji posjeduje vrijednost nisaba preko onih osnovnih životnih potreba čak i ako se taj njegov nisab ne uvećava.

Ko ima nisab zabranjeno mu je da prima sadaku, a istovremeno obavezan² je klati kurban za sebe. On je obavezan dati sadekatu'l-fitr za sebe, svoje maloljetno siromašno dijete i za svoju poslugu čak i ako su nevjernici, i za majku svoje djece ali ne i za svoju suprugu i odraslo dijete, a za maloljetno imućno dijete daje iz njegove imovine. Maloumnik se tretira kao i dijete. Prema mišljenju Ebu Jusufa i

¹ Termin *fitr* je islamski termin koji upotrebljavaju fakihii kao nešto prirodno. Tako se navodi u većini fikhskih djela, a može se povezati sa značenjem riječi *iftar*. (*Medžmea*, 226). Sadekatu'l-fitr je vadžib kao i vitr-namaz. To je utvrđeno hadisom koji se prenosi jednom predajom koji ukazuje na pretežno mišljenje. Ukoliko nema drugih dokaza kod malikijskog pravnika Ešheb, sadekatu'l-fitr je pritrvrđeni sunnet. Šafiija (Allah mu se smilovao) kaže: "Sadekatu'l-fitr je fard. Ibni Sead u svom djelu *El-Tabaqat* svojim senedima bilježi od Aiše, Ibni Omera, Ebu Seida, kao što se navodi u djelu *Et-Telhisu'l-habir* da su rekli: "Propisan je post nakon mjesec dana po promjeni Kible, odn. osamnaest mjeseci po Hidžri. Te godine je propisan i sadekati'l-fitr, a prije propisivanja zekjata (Ovo stoji u djelu *El-Emval* I/186).

Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Zekjat daju imućni. Ruka koja daje bolja je od one koja prima. Počni sa onim koji je najpotrebniji." (Prenosi Ahmed, a i Buhari kao muallek hadis (dio hadisa).) Prenosi se od Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima) da je rekao: "Allahov Poslanik je naredio davanje sadekatu'l-fitra u iznosu jednog sa'a hurmi ili jednog sa'a ječma slobodnom i neslobodnom, mušku i žensku, malom i velikom muslimanu. Naredio je, također, da se sadekatu'l-fitr daje prije obavljanja bajram-namaza." (Buhari, I/204). Pod pojmom *fard* - propisano misli se: određeno je, a Allah najbolje zna.

² Tj. dužnost za sebe, makar i ne postio zbog bolesti, puta ili starosti jer je obaveza davanja sadekatu'l-fitra na svaku osobu. Ako je maloljetnik imućan, sadekatu'l-fitr će dati otac iz dječije imovine.

Muhammeda, potrebno je dati sadekatu'l- fitr za svaku glavu koja je pod njegovim krovom.

Obaveza je da se sadekatu'l-fitr podijeli sa pojavom zore Ramazanskog bajrama.³ Ko umre prije tog vremena nije se obavezno za nj dati sadekatu'l-fitr. Također nije obaveza sadekatu'l-fitr ni za osobu koja primi islam, ili se rodi iza tog vremena. Valjano je ako se da i prije ovog vremena⁴ ne praveći razliku između ovog i onog vremena, a pohvalno je dati sadakatu'l-fitr prije ramazanskog bajram-namaza. Obaveza ne prestaje ako se ne da do ovog vremena.

³ To je stav Šafija prema njegovu starom mezhebu, Ameda i Malika po jednom mišljenju. To je poznato i malikijskom mezhebu (*El-Binaje*, I/1293). Ko umre prije klanjanja bajram - namaza nije se obavezno davati sadakatu'l-fitr za njega, ko se rodi poslije zore dana Bajrama, a prije bajram-namaza obaveza je dati sadekatu'l-fitr za nj. Abdullah ibni Abbas (Allah im se smilovao) kaže: "Allahov Poslanik naredio je davanje sadekatu'l-fitra radi očišćenja postača od ružnih riječi i radi hrane siromašnima, pa ko to izvrši prije bajram-namaza tretirat će mu se to kao sadekatu'l-fitr, a ko da poslije bajram-namaza tretirat će se kao obična sadaka." (Bilježe Ebu Davud i Ibni Madže.)

⁴ Tj. dozvoljeno je dati sadekatu'l-fitr i prije Bajrama pa i na više dana nakon što je utvrđen razlog zbog koga se daje, a to je da osoba postoji pod starateljstvom davaoca. Vrijeme je uvjet obaveze izvršenja, a davanje unaprijed uz postojanje obaveze-dozvoljeno je (*Medžmea*, 228). Ajni kaže: "To je slično unaprijed davanju zekjata."

Sadekatu'l-fitr⁵ iznosi pola sa'a pšenice ili pšeničnog brašna ili njezine prekupe, odn. sa' hurmi ili ječma ili njegova brašna, a suho se grožđe tretira kao i pšenica, ali Imam-i A'zam i Muhammed ga tretiraju kao ječam, što prenosi Hasan od Ebu Hanife. Sa' je ono što iznosi osam irackih ritlova nečega poput leće ili kukuruzna brašna, a Ebu Jusuf kaže pet ritlova i jedna trećina. Ako da dva menna pšenice, to je valjano.⁶ Muhammed ima suprotno mišljenje. Dati u pšenici⁷ gdje se njome mogu kupovati stvari - bolje je, a Ebu Jusuf kaže da je bolje dati u novcu.

⁵ Ebu Seid el-Hudri (Allah mu se smilovao) kaže: "U vrijeme Poslanika (alejhi's-selam) davali smo sadekatu'l-fitr u iznosu od jednog sa'a hrane, ili hurmi, ili ječma, ili jedan sa'a groždica, a u vrijeme Muavija uvedeno je da se daje i u sirijskoj pšenici, pa je rekao da jedna mjerica (pregršt) ovoga vrijedi kao dvije ranije mjerice (Buhari I/204). Od Ibni Omera se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik je naredio sadekatu'l-fitr da se daje za svakog muškarca, ženu, slobodnog, neslobodnog po jedan sa'a hurmi ili ječma, pa su ljudi procijenili da to vrijedi kao dvije mjerice (pregršti) pšenice" (Buhari i Muslim).

Dvije mjerice (dvije pregršti) iznose pola sa'a, a jedan sa'a, kako smo ranije rekli, iznosi 3.640 grama. Po mišljenju Šafija (Allah mu se smilovao), to iznosi 1820 grama, a procjena da to iznosi pola sa'a pšenice je mišljenje Hulefa-i rašidina i grupe ashaba među kojima su: Abdullah ibni Mes'ud, Džabir ibni Abdullah, Ebu Hurejre, Abdullah ibni Zubejr, Abdullah ibni Abbas, Muavi i Esmā kćerka Ebu Bekra (Allah im se svima smilovao). To je mišljenje i tabiina i drugih među kojima i Seida ibni Musejeba, Ata'a ibni Ebi Rebahe, Mudžahida, Seida ibni Džubejra itd. (*El-Binaje*, I/1288).

⁶ Mjerica *men* iznosi četvrtinu mjerice sa'a, a dvije mjerice (dva menna) pšenice iznose pola sa'a, jer se težina mjeri sa'om. Prema mišljenju Muhammeda (Allah mu se smilovao) dozvoljeno je mjeriti samo zapreminom.

⁷ Tj. davanje sadekatu'l-fitra u pšenici u mjestu gdje se može kupiti za pšenicu bolje je, jer se time izbjegava pravno razmimoilaženje. Stoga nije dozvoljeno, u tom slučaju, dati u protuvrijednosti. Prema mišljenju Ebu Jusufa (Allah mu se smilovao), davanje u novcu je vrednije od davanja u naturi, jer je to potrebnije siromašnima. Dati u brašnu je bolje nego dati u zrnju. Muhammed ibni Mesleme kaže: U vrijeme nevolje bolje je dati u zrnju ili brašnu, a u vrijeme blagostanja bolje je dati u novcu.

Napomena: Bolje je da musliman da za sebe i svoje ukućane jednoj osobi kao što je to radio Ibni Mes'ud (Allah bio zadovoljan njime).

Propisi o postu

Post znači svjesno suzdržavanje od jela¹, pića i spolnog općenja od zore pa do zalaska sunca, od strane osobe² koja je: musliman, uračunljiva, nema menstruacije niti nifasa (postporođajnog izljevaja krvi).

Postiti mjesec ramazan³ stroga je obaveza (*farz*) svakom punoljetnom i uračunljivom muslimanu (*mukellef*), u određeno

¹ *Sawm* jezički znači suzdržavanje od jela i ostalog. Terminološki se definira onako kako je to učinio autor (Allah mu se smilovao), tj. suzdržavanje od spomenutog svjesno, a ne iz zaborava. Nijet znači namjeru činjenja nečega. Izgovaranje nijeta nije uvjet. Post je propisan druge godine po Hidžri, prije Bitke na Bedru.

² Uvjeti obaveznosti posta su: islam, uračunljivost, punoljetnost, ispravnost čula, tako da osoba koja je i gluha i slijepa i nijema istovremeno nije zadužena postom, niti ostalim ibadetima, jer nije sposobna razumjeti govor. Uvjet je i znanje o obaveznosti posta, za osobu koja živi izolovano u pustinji, ili prašumi, ili je primila islam živeći i dalje u neislamskoj zemlji, bez znanja o obaveznosti posta. Uvjeti valjanosti izvršenja ove obaveze su: nijet (namjera) od strane sposobne osobe i čistoća žene od hajza i nifasa, tj. s početkom posta od zore.

³ Postoji više vrsta posta:

1. strogo obavezni post (*farz*), a čine ga dvije vrste: a) vremenski određeni post, a to je postiti mjesec ramazan svake godine od strane sposobne osobe, b) vremenski neodređeni post, a to je napuštanje propuštenog ramazanskog posta, iz opravdanog ili neopravdanog razloga;

vrijeme, ili naknadno (u slučaju isprike). Zavjetni (*nezr*) i iskupni post (*keffaret*) obavezni su (*vadžib*). Ostale vrste posta su dobrovoljne (*nafila*). Zabranjeno je (*haram*) postiti u vrijeme Ramazanskog i Kurbanškog bajrama i u Danima tešrika (2.,3. i 4. dan Kurbanškog bajrama).

Dozvoljeno je obavljati ramazanski post⁴ i određeni zavjetni post sa nijetom učinjenim tokom noći pa sve do pred sredinu toga dana, ali

-
2. obavezni post (*vadžib*), a to je zavjetni post, bezuvjetan (*mutlaq*) ili uvjetovan (*mu'aleq*), i iskupni post (post kao oblik keffareta), poput posta radi iskupa od zakletve i zavjeta i posta radi iskupa od nenamjernog ubistva, i sl.;
 3. dobrovoljni post (*nafila*), poput posta ponedjeljkom i četvrtkom i posta tri dana svakog mjeseca;
 4. pokuđeni post (*mekruh*), poput posta u sumnjivom danu (tj. 29. š'abana kada je oblačno vrijeme), posta samo petkom, i sl.;
 5. zabranjeni post (*haram*), a obuhvata pet dana u godini: prvi dan Ramazanskog bajrama i četiri dana Kurbanškog bajrama. Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio je dva posta: na dan Ramazanskog bajrama i za vrijeme Kurban-bajrama" (Muslim, 1/360). S'ad (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Naredio mi je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) da oglasim ljudima u danima boravka na Mini, da su to dani u kojima se jede i pije, a ne posti, tj. u Danima tešrika" (Ahmed i Bezzar, u djelu *Medžmeu'z-zewaid* se navodi da su prenosioci ovog hadisa pouzdani, vidi: *Nejlu'l-ewtar*, I/194). Dani tešrika su: drugi, treći i četvrti dan Kurban-bajrama, dok se prvi dan ovog Bajrama naziva *jewmun-nahri* (Dan klanja kurbana), a Allah najbolje zna.

⁴ U osnovi nijet (namjera) prethodi djelu. Međutim, kada je u pitanju vrijeme koje je isključivo predviđeno za određeni ibadet, onda je dozvoljeno u njemu prolongirati nijet od početka posta pa sve do pred sredinu šeriatskog dana, kao npr. u ramazanskom postu, određenom i neodređenom zavjetnom postu. Selema ibni Ekwe'a (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) naredio je čovjeku iz Esleme da prenese ljudima sljedeće: "Ko je jeo taj dan neka posti preostali dio dana, a ko nije ništa jeo neka posti, jer je danas Dan ašure (deseti dan mjeseca muharrema)." (Buhari).

Šeriatski dan počinje od sabaha i traje do zalaska sunca. Sredina između ta dva kraja je pretpodnevno vrijeme, koje se po takvimu može precizirati. Nijet treba učiniti nešto prije toga vremena kako bi obuhvatio veći dio dana, a većina ima pravni tretman cjeline. A Allah najbolje zna.

ne i poslije toga, po pretežnom mišljenju Ebu Hanife. Dozvoljeno je, također, postiti navedene vrste posta sa općim nijetom, kao i sa nijetom dobrovoljnog posta. Zdrava osoba, koja je kod kuće (*mukim*) može postiti ramazanski post sa nijetom drugog obaveznog posta, ali ne sa nijetom određenog zavjetnog posta, jer će u tom slučaju važiti post koji je stvarno zanijetio. Ako bi bolesnik ili putnik zanijetio uz ramazan postiti drugi obavezan post, važiti će mu to što je stvarno zanijetio. Prema mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, bit će mu valjan ramazanski post sa takvim nijetom.

Svaki dobrovoljni post ⁵ valjan je ako se zanijeti prije nego prođe pola šeriatskog dana. Napaštanje⁶, bezuvjetni zavjetni post i iskupni post (radi keffareta) nisu valjani ako se ne zanijeti predmetni post noću.

Početak posta ustanovljava se viđenjem mlađaka⁷ ili sa navršenih trideset dana mjeseca šabana. Ne posti se u sumnjivom

⁵ Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Vjerovjesnik bi, kada bi dolazio kod mene, upitao: "Imate li kakve hrane?" Pa kada bismo odgovorili negativno, on bi rekao: "Onda ću postiti." (Bilježi ga Ebu Davud bez komentara o njegovoj autentičnosti.)

⁶ U osnovi svaki post koji je obavezno nadoknaditi, ali ne u strogo određeno vrijeme, nije valjan bez nijeta s večeri koja prethodi postu. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Nema posta onome ko ne zanijeti post noću." (Bilježi ga Ibn Madže.)

⁷ Ne može se osloniti samo na astronomsku procjenu, ali se može ispomoći njome ko hoće. Ebu Hurejre (Allah bio zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Postite kad ga vidite, i mrsite kad ga ponovo vidite. A ako bude oblačno, računajte š'aban trideset dana" (Buhari, I/256).

Znanje o ulasku mjeseca ramazana ima tretman viđenja. Uzvišeni Allah kaže: *Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede* (Kur'an: 2/185). Nije dozvoljeno određivanje posta na osnovu astronomskih proračuna tako da se početak posta odredi na početku godine, jer to predstavlja svojevrstnu brzopletost i novotariju u vjeri. Osim što proturiječi hadisu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) u kojem se naređuje da se posti kada se vidi mlađak mjeseca ramazana, a prestane postiti viđenjem mlađaka mjeseca ševvala, spomenuti postupak može dovesti do toga da se izostavi post jednog dana ramazana, ili da se posti dan

danu osim kao dobrovoljni post, što je poželjno ako se podudarilo sa uobičajenim postom. U protivnom, taj dan postiti će samo određeni ljudi⁸ dok će ostali prestati s postom poslije pola dana. Pokuđeno je (*mekruh*) taj dan postiti u svojstvu ramazanskog posta ili nekog drugog obaveznog posta. Također, pokuđeno je ako se zanijeti postiti taj dan riječima: Ako ovaj dan bude od ramazana, onda je post ramazanski, u protivnom, onda je post dobrovoljni ili neki drugi obavezni post. U svakom slučaju, bit će valjan ramazanski post ako se ispostavi da je ramazan nastupio. A ako ne bude nastupio, valjano će biti ono što je zanijetio, ako je nijet bio čvrst. A ako je nijet bio kolebljiv, onda će se post tretirati kao dobrovoljni. A ako kaže: Ako je nastupio ramazan, ja ću postiti, u protivnom, neću postiti, post mu neće biti valjan makar se potvrdilo da je ramazan nastupio i neće se tretirati kao postač.

Ukoliko je nebo prekriveno nekim zastorom,⁹ prihvata se svjedočenje o viđenju mladaka mjeseca ramazana jednog pouzdanog

koji ne spada u ramazan, a to je grijeh. Nema snage ni moći osim od Allaha!

(Autor se opredijelio za tvrd stav u ovom pitanju, mada se u većini islamskih zemalja početak posta određuje na početku hidžretske ili gregorijanske godine, na osnovu astronomskih proračuna, koji su, zahvaljujući primjeni savremenih sredstava, precizni, i stoga, pouzdani. - prim. prev.)

⁸ Određeni ljudi (*hawas*) postiti će sumnjivog dana, a to je posljednji dan mjeseca š'abana, za koji postoji mogućnost da je zadnji dan š'abana, pa u tom slučaju on broji trideset dana, ili da je prvi dan ramazana, pa u tom slučaju š'aban broji dvadeset i devet dana. Taj dan će postiti samo određeni ljudi (*hawass*), kao npr. onaj ko je vidio mladak ramazana, ali kadija, ili muftija ne prihvati njegovo svjedočenje. Običnom svijetu se ne dozvoljava postiti taj dan da ne bi pomislili da on spada u ramazan, a to je i smisao zabrane posta neposredno prije ramazana, za koji Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Neka niko od vas ne posti dan ili dva prije ramazana, osim u slučaju kada neko posti svoj uobičajeni post, pa onda neka posti" (Buhari, 1/256).

⁹ Ukoliko je nebo prekriveno nekim zastorom, poput oblaka ili prašine, prihvata se svjedočenje o viđenju mladaka ramazana jednog pouzdanog, ili jednog običnog svjedoka, muškarca ili žene, jer je to vezano za ulazak u ibadet radi kojeg je Allah i stvorio Svoje robove. Međutim, kada je u pitanju viđenje mladaka mjeseca ševvala, prihvata se svjedočenje dvojice

svjedoka, makar to bila žena, ili osuđenik zbog potvore za blud, ali se pokajao. Ne uvjetuje se upotreba izraza svjedočenje.

A kada je u pitanju viđenje mlađaka mjeseca ševvala i zulhidždžeta, prihvata se svjedočenje dvojice pouzdanih svjedoka, ili jednog pouzdanog muškarca i dvije pouzdane žene. Uvjetuje se forma svjedočenja, a ne puka tvrdnja. Ako je nebo čisto, u oba slučaja uvjetuje se viđenje mlađaka od strane velikog broja ljudi čije svjedočenje rezultira kategoričkim dokazom. Prema jednoj drugoj verziji, dovoljno je svjedočenje dva svjedoka. Imam Tahavi kaže da je dovoljno svjedočenje jednog svjedoka, ako on dolazi izvan naselja ili ako se nalazio na nekom uzvišenju. Ukoliko su ispostili trideset dana¹⁰, a nisu vidjeli mlađak, dozvoljeno im je mrsiti ako su započeli post na osnovu svjedočenja dvojice svjedoka, a ako je to bilo na osnovu svjedočenja jednog svjedoka, nije im dozvoljeno mrsiti. Ko vidi mlađak ramazana ili ševvala pa njegovo svjedočenje bude odbijeno, on će postiti. Ako bude mrsio taj dan, nadoknadit će post za taj dan.

pouzdanih svjedoka muslimana ili muslimanki, jer je to vezano za izlazak iz ibadeta, pa se uvjetuje potpuno svjedočenje (dva pouzdana svjedoka). A Allah najbolje zna.

(Ako je nebo čisto...) Prenosi se od Imama Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) da je dovoljno svjedočenje dvojice svjedoka. Ovo mišljenje preferira autor djela *El-Bahr*, koji kaže: U našem vremenu trebalo bi postupiti shodno ovoj verziji, jer su ljudi postali indiferentni prema posmatranju mlađaka. (Cijelu ovu raspravu vidi u djelu *Es-Sawmu we ahkamuhu*, od ovog komentatora.)

¹⁰ Ukoliko su ispostili trideset dana, dozvoljeno je mrsiti se ako su počeli post na osnovu svjedočenja dvojice pouzdanih svjedoka u situaciji kada je nebo bilo oblačno.

Ljudi su dužni osmatrati mlađak¹¹ dvadeset i devetog š'abana i dvadeset i devetog ramazana. Ako se primijeti mlađak u nekom mjestu, to važi za sve muslimane. Neki kažu da se ustanovljenje pojave mlađaka razlikuje shodno mjesnim razlikama.

¹¹ Također, obaveza je vladara da naredi ljudima osmatranje mlađaka. (Ako se primijeti u nekom mjestu...). Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ramazanski bajram je onda kada svi ljudi mrse, a Kurban - bajram je onda kada ljudi kolju kurbane." (Bilježi ga Tirmizi i kaže da je hasenun garib.)

Neki učenjaci, tumačeći ovaj hadis, kažu: Ovo znači da treba zapostiti i prestati s postom zajedno sa ostalim ljudima, džematom. (Vidi *Me'arife's-sunnen*, komentar Tirmizijeva *Sahiha*, od Muhammeda Jusufa Benurija, 6/37, i *El-Medžme'a*, 239.)

Posljedice kvarenja posta

Dužnost je nadoknaditi post i izvršiti keffaret, poput keffareta za zihar¹ onome ko svjesno i namjerno spolno opći, svjesno nešto pojede ili popije, bilo to hrana ili lijek.² Isti je slučaj i ako bi izvršio klanje kurbana, ili ogovario, pa namjerno nešto pojeo misleći da je spomenutim djelima već pokvario post.³ Nije obavezan keffaret u slučaju kvarenja nekog drugog, van ramazanskog posta.

¹ Uzvišeni Allah kaže u vezi sa keffaretom za zihar, tj. kada čovjek zabrani sebi spolni odnos sa svojom suprugom riječima: Ti si za mene (zabranjena) poput leđa moje majke: *Oni koji ženama svojim reknu da im nisu dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove, a onda odluče da s njima nastave da žive, dužni su prije nego što jedni drugo dodirnu, da jednog roba ropstva oslobode. To vam se naređuje, - a Allah dobro zna ono što vi radite. Onaj koji ne nađe, dužan je da dva mjeseca posti uzastopce prije nego jedno drugo dodirne. A onaj ko ne može, dužan je da šezdeset siromaha nahrani, za to da biste potvrdili da u Allaha i Poslanika Njegova vjerujete - to su Allahovi propisi. A nevjernike čeka patnja nesnosna* (Kur'an: 58/3-4).

² Tj. ono što djeluje na tijelo u smislu izazivanja određenog raspoloženja, poput kamfora, duhana i alkoholnog pića, a ne ono čime se liječi bolesnik. U tom slučaju potrebno je samo nadoknaditi propušteni post. A Allah najbolje zna.

³ Znači da su takve osobe dužne napostiti i izvršiti keffaret, jer spomenuta djela ne kvare post. Što se tiče Poslanikovih (alejhi's-selam) riječi: "Ogovaranje kvari post" (bilježi ga Ibni Ebi Šejba), one su konsenzualno protumačene kao gubitak sevapa (nagrade), za razliku od hadisa koji govori o puštanju krvi (*hadžama*) u kojem Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Pokvario je post onaj ko pušta i onaj kome se pušta krv." (Bilježi ga Tirmizi i kaže da je hasen sahih – autentičan.) Neki učenjaci su prihvatili vanjski smisao ovog hadisa bez tumačenja, poput Evzaija i Ahmeda. Stoga su i rekli neki naši pravnici da će onaj ko vrši klanje kurbana ili kome se vrši klanje kurbana, ako se poslije toga omrse, samo napostiti taj dan, bez obaveze keffareta, zbog postojanja dileme (šubhe). Mada mi smatramo da je hadis: "Pokvario je post i onaj ko pušta krv..." derogiran hadisom kojeg prenosi Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njime) u kome se navodi da je

Dužnost je samo nadoknaditi post (dan za dan) ako se neko omrsi greškom, pod prisilom, ako se klistira, ušmrče u nos lijek, ili ga nakapa u uši, ili stavi u/na unutrašnju ranu, ili lobanju, tako da lijek dopre u unutrašnjost tijela⁴ ili do mozga, ili ako proguta kamenčić, ili komadić željeza, ili izazove povraćanje punim ustima⁵, ili jede na sehuru misleći da noć još traje, a zora se već ukazala, ili se iftari misleći da je sunce zašlo, a još nije, ili jede iz zaborava pa se onda omrsi namjerno misleći da se već omrsio konzumiranjem hrane iz zaborava, ili se nešto proguta u snu. Takav je slučaj i sa ženom s kojom muž opći dok ona spava, ili dok je u stanju neurračunljivosti. Isti propis važi za onoga ko u ramazanu ne zanijeti ni post ni mršenje, ili ko osvane bez nijeta da posti, pa nešto pojede. Prema mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, pored nadoknade posta ove osobe su dužne i keffaret izvršiti.⁶

“Vjerovjesniku (alejhi’s-selam) puštana krv dok je bio u ihramu, kao i za vrijeme posta” (Buhari, I/260).

Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) kaže: “Nije pokvario post onaj ko povrati, ni onaj ko polucira, niti onaj ko pusti krv” (Ebu Davud, bez komentara o njegovoj autentičnosti, i Tirmizi).

⁴Jer se kvarenje posta ostvaruje ulaskom nečega u tijelo. Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: “Ušao je jednom Allahov Poslanik (alejhi’s-selam) kod mene, pa je upitao: “Aiša, ima li kakva košćica?” Donijela sam mu jufku, pa ju je stavio na svoja usta rekavši: “Aiša, je li išta od nje ušlo u moj stomak? Isti je slučaj i sa poljupcem postača. Post kvari ono što uđe, a ne ono što izade iz tijela” (Ebu J’ala al-Musuli u *Musnedu*; Zejl’i kaže: Abdurrezzak ga bilježi u svom *Musannefu* kao mevkuf hadis od Ibni Mes’uda, a Ibni Ebi Šejba od Ibn Abbasa, također kao mevkuf hadis; bilježi ga i Bejheki ističući da se prenosi i od Alije; Buhari ga je spomenuo u svom *Sahihu* kao mu’allek hadis, rekavši: “Ibni Abbas i ‘Ikrima kažu: “Posti se od onoga što ulazi, a ne od onoga što izlazi iz tijela,” 2/453).

⁵To je jednoglasno mišljenje. Ako povrati manje od punih usta post mu neće biti pokvaren. Ebu Hurejre, (Allah mu se smilovao) prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi’s-selam) rekao: “Ko nenamjerno povrati nije dužan napostiti, a ko namjerno izazove povraćanje neka nadoknadi.” (Bilježi ga Tirmizi i kaže da je hasenun garib, bilježe ga i Ibn Hibban i Hakim.)

⁶Ovaj slučaj izgleda ovako: Musliman osvane uz ramazan ne zanijetivši da će postiti, pa nešto pojede prije zevala (prema mišljenju imama Ebu Hanife,

Ako bi neko jeo, pio ili spolno općio iz zaborava, ne bi mu post bio pokvaren. Također, ako bi polucirao u snu, ili ejakulirao zbog nadražaja gledanjem, ili se namazao uljem, ili upotrijebio surmu, ili poljubio, ili ogovarao, ili pustio krv, ili povratio nenamjerno, ili neznatno hotimično povratio, ili se probudio kao džunub (sa velikim hadesom), ili mu se sasje voda u uho, ili ulje u mokraćnu cijev, ili neka druga tvar, za razliku od mišljenja Ebu Jusufa.⁷ Ukoliko uđe u grlo prašina, dim ili mušica, post neće biti pokvaren. Ali ako uđe kiša ili snijeg post će biti pokvaren prema odabranom mišljenju.⁸ Ako bi izvršio neprirodan spolni odnos, ili ljubio i milovao pa imao ejakulaciju, post bi mu bio pokvaren, u protivnom, ne bi.

Ako bi progutao hranu koja se nalazi između zuba, nadoknadit će ako je to u veličini jednog zrna leblebije. Ako je manje od toga, neće morati nadoknaditi osim u slučaju ako bi to izvadio između zuba pa potom progutao. Ako bi progutao zrnice sezama, pokvario bi post. Ako bi ga samo žvakao, ne bi pokvario post. Ako povrati punim ustima, pa ponovo proguta tu hranu ili mu se sama vrati u stomak, post će mu biti pokvaren - prema mišljenju Ebu Jusufa, a ako je malo, neće pokvariti post. A prema mišljenju Muhammeda, bit će pokvaren post ako se vrati mala količina, a neće biti pokvaren ako se vrati velika količina.

dužan je samo napostiti taj dan), zbog postojanja dileme (šubhe) bazirane na mišljenju Imama Šafije (Allah mu se smilovao), a shodno hadisu: "Nema posta ko ne zanjieti post (prije zore)." Prema mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, obavezan je i keffaret ako nešto pojede prije zevala. U djelu *Ed-Durr* stoji: To je u slučaju ako mu se to ne dešava češće s namjerom činjenja grijeha. Ako to ponavlja više puta, obavezan je i keffaret kao kazna za to. To je fetva učenjaka u raznim mjestima, a prihvaćena je i kod nas, kao što se navodi u djelu *El-Qunya*, str. 244.

⁷ U djelu *El-Medžme'a* stoji: Ovaj spor se bazira na tome da li između mokraćne bešike i unutrašnjosti (abdomena) ima otvor. Razjašnjeno je da nema takvog otvora, već se u njoj mokraćna sakuplja cijedenjem, kao što ističu ljekari. (str. 245).

⁸ Jer je moguće sačuvati se od toga zatvaranjem usta. Ako bi to progutao hotimice, obavezna bi bila i nadoknada i keffaret.

Pokuđeno je (mekruh)⁹ kušanje bilo čega i žvakanje bez potrebe. Također, žvakanje žvakaće gume, poljubac za onoga ko nije siguran da se može kontrolirati, a nije pokuđen za onog ko je siguran da se može kontrolirati. Nije pokuđena ni upotreba surme, podmaščivanje brkova, upotreba četkice za zube, makar i predvečer, ni nužno žvakanje hrane za dijete, niti klanje kurbana.

⁹ To jest kušanje onoga što kvari post poput hrane ili lijeka, jer to izlaže post mogućnosti da bude pokvaren bez nužde. U slučaju nužde, to nije pokuđeno, kao npr. kušanje spremljene hrane od strane domaćice kako bi znala je li dovoljno slana, ili kušanje mlijeka od strane muškarca kako bi znao je li dovoljno slatko. (Žvakanje gume...) - tj. bijele žvakaće gume ako je žvakana tokom noći tako da je izgubila svoj ukus. U djelu *El-Feth* se navodi: Ako postoji pretpostavka da dio slasti ili ukusa žvakaće gume (kakav je slučaj sa današnjim žvakaćim gumama- prim. prev.) obično dospije u utrobu, neminovna je presuda o pokvarenosti posta, jer se takva pretpostavka pravno tretira kao sigurna i potvrđena činjenica. Nije pokuđeno za ženu, mimo posta, žvakati žvakaću gumu, jer to za nju nadomješta četkicu za zube, dok je to pokuđeno za muškarca ako nema potrebe za tim (*Medžme'a*, 247).

(Poljubac za onoga ko se ne može kontrolirati)- Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) znao bi me poljubiti za vrijeme posta, ali ko od vas može kontrolirati svoj nagon kao što ga je kontrolirao Allahov Poslanik (alejhi's-selam)?" Bilježi ga Muslim, *Kitabu's-sijam*; riječ *irb* upotrijebljena u hadisu znači spolni nagon). Učenjaci kažu: Ove Aišine (Allah bio zadovoljan njome) riječi znače da se treba čuvati poljupca za vrijeme posta i nemojte umišljati da ste i vi poput Vjerovjesnika (alejhi's-selam) pa da ga sebi dopuštate, jer je on kontrolirao svoj nagon i bio je siguran da ga taj poljubac neće dovesti do ejakulacije ili nekontrolirane strasti i nadražaja i tome sl. Vi u to niste sigurni, pa je na vama da se suzdržavate od toga (Fuad Abdulabaki 'ala Šerhi Muslim, 2/777).

Pokuđeno je, prema mišljenju imama Ebu Hanife,¹⁰ izapiranje nosa vodom radi rashlađivanja, kao i kupanje i zaogrtnje u odjeću s tim ciljem. To nije pokuđeno prema mišljenju Ebu Jusufa. Neki kažu da je pokuđeno izapiranje usta bez potrebe, zatim milovanje, grljenje i rukovanje, prema jednoj verziji. Lijepo je i pohvalno ustati na sehur,¹¹ produžiti ga do krajnjeg roka, a požuriti sa iftarom.

¹⁰ Ne zbog toga što to utječe na sami post, već što predstavlja pokazivanje mrzovolje zbog posta. Ebu Jusuf smatra da to nije pokuđeno, jer je to poput odlaska u hladovinu radi rashlađivanja. Prema ovom se mišljenju daje fetva.

Ebu Davud bilježi hadis u kome se navodi da je posipana voda na glavu Allahova Poslanika (alejhi's-selam) za vrijeme posta, zbog žeđi ili vrućine." Buhari bilježi mu'allek hadis u kome se navodi da je Abdullah ibn Omer "nakvasio neko platno pa ga stavio na tijelo za vrijeme posta." A Allah najbolje zna.

(Milovanje i grljenje...) Ebu Hurejre prenosi "da je neki čovjek pitao Vjerovjesnika (alejhi's-selam) o milovanju (supruga) od strane postača, pa mu je to dozvolio. Došao mu je drugi čovjek pa mu je to zabranio. Onaj kome je dozvolio bio je starac, a onaj kome je zabranio bio je mladić" (Ebu Davud, bez komentara o njegovoj autentičnosti; El-Kemal u *Fethu'l-kadiru*, 2/257, kaže: Bilježi ga Ebu Davud sa dobrim senedom).

¹¹ Enes ibni Malik (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ustajte na sehur, jer je u sehuru bereket!" Bilježi ga Buhari, Bab *Bereketis-sehur*, i Muslim, Bab *Fadli's-sehur*.) Sehl ibni S'ad (Allah bio zadovoljan njime) kaže da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ljudi su na dobrom putu sve dok požuruju sa iftarom" (Muslim, *Kitabu's-sijam*, 2/371).

Poglavlje - Napaštanje propuštenih dana ramazanskog posta

Dozvoljeno je mrsiti bolesniku¹ koji se boji da će mu post pogoršati bolest. Također, dozvoljeno je i putniku da ne posti mada je bolje da posti ako mu post neće škoditi. Nema obaveze nadoknađivanja posta ako umru (bolesnik ili putnik) u takvom stanju. Dužni su napostiti bolesnik i putnik onoliko dana koliko su propustili da poste,² ako bolesnik ozdravi, postit će onoliko dana koliko nije

¹ Dozvoljeno je ne postiti bolesniku koji se boji da će mu post pogoršati bolest prema vlastitoj procjeni i pretežnom mišljenju, ili prema ocjeni iskusnog ljekara muslimana. U djelu *El-Medžme'a* se navodi: ako se plaši pogoršanja postojeće bolesti, njenog produžetka, bola u oku, rane, glavobolje i sl. Tu spada i bojazan od vraćanja bolesti i smanjenja uračunljivosti (str. 248). U istom se djelu dalje navodi: Nedžmu'l-eimme kaže: Pokuđeno je postiti onome čija se bolest pogoršava. A u *Šerhu'l-Medžme'a* stoji: Ako osoba ozdravi od bolesti, ali je još slabašna, nije joj dozvoljeno mrsiti, jer mršenja dozvoljava bolest, a ne slabost (mršavost) (str. 249). Putniku je bolje da posti, shodno riječima Uzvišenog: "A bolje vam je, neka znate, da postite." (Kur'an 2/184). Ukoliko bi mu post škodio, bolje mu je, u tom slučaju, da ne posti. Džabir (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Postiti na putu nije dobročinstvo" (Buhari, I/261). Muslim ga je zabilježio u sljedećoj verziji: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) bio je na putu, pa je vidio čovjeka oko koga su se iskupili ljudi, a on se bio već izgubio. "Šta mu je?" – priupita Poslanik (alejhi's-selam). - Postač - odgovoriše. "Ne spada u dobročinstvo da postite na putovanju" – reče im Poslanik (alejhi's-selam).

² To imamo u slijedećem slučaju: Osoba je bila bolesna deset dana ramazana i nije postila u tom periodu, poslije je ozdravila i živjela zdrava deset dana nakon ramazana, a zatim se ponovo razboljela i umrla. Isti status ima i putovanje: ako je osoba bila zdrava sedam dana nakon ramazana i u tim danima napostila sedam propuštenih ramazanskih dana, a onda se ponovo razboljela i umrla, za njega će biti plaćena fidja samo za tri dana. Isti je slučaj i sa putnikom. Fidju će za njega izdvojiti nasljednik, a ona iznosi koliko i sadekatu'l-fitr, tj. pola sa'a pšenice ili sa' ječma, ili protuvrijednost u novcu.

postio, ili putnik bude kod kuće (muqim) postit će onoliko dana koliko nije postio. Ako bolesnik ne bude zdrav, odn. putnik ne provede kod kuće onoliko dana koliko nisu postili, onda su dužni napostiti onoliko dana koliko su u stanju, ovisno o zdravlju i boravku kod kuće. Nasljednik umrlog bolesnika, odn. putnika koji nije uspio napostiti sve propuštene dane nahranit će za njega, za svaki propušteni dan, jednog siromaha, u vrijednosti sadekatu'l-fitra. To je obavezno izvršiti izdvajanjem sredstava u okviru jedne trećine imovine umrle osobe ako je dotična osoba oporučila takvo izdvajanje.³ A ako nema oporuke, onda izdvajanje nije obavezno. Ako to nasljednik učini dobrovoljno, bit će valjano. Namaz je u tom pogledu kao i post.⁴ Fidja (otkup) za svaki namaz iznosi koliko fidja za jedan dan posta. Ovo je ispravno mišljenje. Nasljednik neće postiti niti klanjati za njih.⁵

'Amra binti Abdurrahman prenosi da je rekla Aiši (neka je Allah zadovoljan njome): "Moja majka je umrla, a nije ispostila ramazan. Mogu li napostiti za nju? - Ne – odgovori joj ona – ali podijeli sadaku za nju: za svaki dan posta nahrani jednog siromaha. To je bolje nego da postiš za nju." (Bilježi ga Tahavi. U djelu *el-Džewherun-neqiy* stoji: Ovo je vjerodostojan lanac prenosilaca). Od Ibn Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) prenosi se da je rekao: "Neka niko ne klanja niti posti za drugoga!" (Bilježi ga Nesai u *Es-Sunenu'l-kubra* vjerodostojnim lancem prenosilaca; *Et-Telhisu'l-habir*, 1/197.) Ali Qari kaže: Većina učenjaka smatra da se ne posti za umrlu osobu. To je mišljenje Malika, Ebu Hanife i Šafija prema njegovom odabranom stavu. (Vidi upotpunjenje ovog u djelu *Es-Sawmu we ahkamuhu* od ovog autora, str. 134.)

³ Ako osoba nije oporučila iz zaborava ili zbog siromaštva njen nasljednik nije obavezan dati za nju fidju. Ako to nasljednik uradi dobrovoljno, dozvoljeno je. Nije sporno da je to pohvalno i da će umrla osoba imati sevab od toga. (*Medžme'a*, 250).

⁴ Znači: ako bolesnik propusti klanjati tokom svoje bolesti neke namaze i oporuci prije smrti da se izvrši fidja, za svaki propušteni farz - namaz dat će se jedna fidja. Vitr-namaz tretirat će se kao i farz prema mišljenju Imama Ebu Hanife (Allah mu se smilovao). Isto kao post i namaz tretirat će se i obavezni i'tikaf. Za svaki propušteni dan i'tikafa treba nahraniti siromaha u vrijednosti sadekatu'l-fitra.

⁵ Znači da se hadis Aiše (neka je Allah zadovoljan njome) u kome se navodi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko umre, a propustio je obavezu posta postit će za njega njegov nasljednik," koga bilježe Buhari i

Nadoknađivanje ramazanskog posta može biti sa prekidima, a može i uzastopce. Ako prolongira napaštanje do dolaska drugog ramazana, postiti će novi ramazan, pa tek onda nadoknaditi propušteni post prethodnog ramazana. Nije obaveza dati i fidju (otkup) uz napaštanje.

Oronuli starac,⁶ ako nije u stanju postiti, mrsiti će, ali će za svaki propušteni dan nahraniti jednog siromaha u vrijednosti sedakatu'l-fitra. Ako bi poslije postao sposoban postiti, obavezan je napostiti propuštene dane. Trudnica ili dojilja koja se boji za svoje zdravlje ili zdravlje svoga djeteta može mrsiti, ali je obavezna napostiti propuštene dane, bez obaveze davanja fidje ili keffareta.⁷

Muslim, prema mišljenju naših učenjaka, kako se navodi u *Tenqihu*, odnosi na zavjetni post. Na ovo ukazuju riječi Aiše (neka je Allah zadovoljan njome): "Daje se fidja za umrlu osobu zbog propuštenog ramazanskog posta, a ne posti se za nju." To je stoga što se zamjena u ibadetima vrši shodno njihovoj jednostavnosti. Zavjet je jednostavniji propis, jer on nije izvorna šeriatska obaveza, već nešto čime se dotična osoba samoobavezala (*Nesbu'r-raje*, II/465).

Zeilei kaže: Hadis Ibni Abbasa zabilježio je Ebu Davud u poglavlju *En-Nezr we'l-iman*, a u njemu se izričito spominje zavjet, od Ebu Bišra, Seida ibni Džubejra od Ibni Abbasa "da je neka žena zaplovila morem, pa je dala zavjet da će, ako je Allah spasi, postiti mjesec dana. Allah ju je spasio, ali ona nije ispostila taj mjesec sve do svoje smrti. Njena kćerka, ili njena sestra, došla je da pita Allahova Poslanika (alejhi's-selam) o tome, pa joj je naredio da posti za nju" (2/465). A Allah najbolje zna.

⁶ Znači: treba nahraniti za svaki propušteni dan siromaha ako je obaveznik imućan. Ukoliko je siromašan, molit će Allaha za oprost. Ata' kaže: Čuo sam Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) kako je proučio ajet: *Onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha nahrane* (Kur'an: 2/184) i potom rekao: "Nije derogiran, a odnosi se na oronulog starca i staricu koji nisu u stanju postiti. Oni će za svaki propušteni dan posta nahraniti po jednog siromaha." (bilježi ga Buhari, II/647.) Takva osoba može dati fidju odjednom na početku ramazana. Ako je osoba putnik uz ramazan pa umre prije nego što dođe u mjesto boravka, nije bila obavezna učiniti oporuku (da se da fidja za nju).

⁷ Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Uzvišeni Allah oslobodio je putnika od obaveze posta i polovine namaza (skraćeni namaz), a trudnicu i dojilju

Dužnost je ispostiti započeti dan dobrovoljnog posta⁸, osim u danima u kojima je zabranjeno postiti. Nije dozvoljno omrsiti se bez opravdanog razloga, prema jednoj verziji. Opravdani je razlog odlazak u goste ili doček gostiju, pa je tada dozvoljeno omrsiti se u dobrovoljnom postu. Dužnost je napostiti taj dan. Ako bi putnik zanijetio da će mrsiti, a potom izgubio status putnika (postao mukim), a post je bio zanijetio u pravo vrijeme, post će mu biti valjan i obavezan je postiti ako se radi o ramazanskom postu. Isti je slučaj i sa mukimom (osobi u domicilu) koji postane putnikom u toku dana u ramazanu. Ukoliko bi se omrsio u ova dva slučaja, ne bi bio obavezan izvršiti keffaret.⁹

Ko u besvjesnom stanju provede određeni broj dana,¹⁰ napostit će ih osim onog dana u kome je pao u besvjesno stanje ili u toku prethodne noći. Ako bi cijeli ramazan proveo u stanju ludila, neće biti

od obaveze posta.” (Bilježe ga Peterica.) Tirmizi kaže da je hadis hasen (dobar). Uzvišeni Allah kaže za putnika i bolesnika: *isti broj drugih dana* (Kur'an: 2/184). Trudnica i dojilja imaju isti status kao i oni. Ako ne budu postile u ramazanu, napostit će isti broj dana koje nisu postile. Nisu obavezne, slično bolesniku i putniku, ništa drugo osim napaštanja. A Allah najbolje zna.

⁸ Uzvišeni Allah kaže: ... *i ne ništite djela svoja!* (Kur'an: 47/33). Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: “Ja i Hafsa smo postile dobrovoljni post pa nam je darovana neka hrana i mi smo se omrsile. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) tada je rekao: “Postite umjesto njega drugi dan!” (Ibni Hibban u *Sahihu*, Ebu Davud u poglavlju *Men rea el-kada'*, 340, Tirmizi u poglavlju *Idžabu'l-kada'*, 92, Nesai, Tahavi, I/355, i Ibn Hazm u djelu *El-Muhalla*, 6/270, smatrajući ga jakim hadisom; preneseno iz djela *Nasbu'r-raje*, 2/466.) Dani u kojima je zabranjeno postiti su prvi dan Ramazanskog bajrama i četiri dana Kurban-bajrama.

⁹ Znači: ako bi se omrsio putnik koji je stigao u mjesto boravka, ili mukim, lice koje je krenulo na put neće biti obavezno izvršiti keffaret zbog postojanja šubhe (dileme) u vezi sa dozvoljavajućim razlogom, a to je putovanje, bilo na početku ili na kraju (*Medžme'a*, 252).

¹⁰ Ko provede u besvjesnom stanju određeni broj dana napostit će ih osim onog dana u kojem je pao u besvjesno stanje ili u toku prethodne noći, jer je taj dan postio, ili tokom prethodne noći, osim u slučaju ako zna da nije zanijetio post.

obavezan napostiti propuštene dane. Ako bi se vratio u normalno stanje makar jedan dio vremena u ramazanu,¹¹ obavezan je napostiti propuštene dane, bez obzira da li je postao punoljetan u stanju neuračunljivosti, ili je neuračunljivost nastupila kasnije, prema odabranoj verziji u mezhebu.

Ako maloljetnik postane punoljetnim¹², ili nemusliman prihvati islam, ili putnik postane mukimom, ili ženi prestane menstruacija tokom dana u ramazanu, spomenute su osobe obavezne sustegnuti se od svega što kvari post preostali dio dana. Prve dvije osobe nisu dužne napostiti taj dan dok su druge dvije osobe dužne napostiti taj dan.

¹¹ Znači: vrijeme u kojem je mogao započeti post.

¹² Spomenute se osobe moraju obligatno pridržavati toga iz poštovanja prema vremenu posta i povodeći se za postačima. U osnovi, ko postane sposoban za izvršenje obaveze posta tokom dana u ramazanu, naredit će mu se da se sustegne od svega što kvari post istog momenta. To ukazuje implicitno da se utoliko prije treba sustegnuti onaj ko se omrси namjerno, pod prisilom, ili uslijed grješke (*Medžme'a*, 253).

(Prve dvije osobe...) Znači: ako maloljetnik postane punoljetan u toku dana u ramazanu, ili nemusliman prihvati islam, nisu dužni napostiti taj dan, jer nisu bili pravni obveznici u početku posta toga dana, za razliku od putnika i žene sa hajzom i nifasom.

Poglavlje – Zavjetni post

Ako se neko zavjetuje da će postiti prvi dan Ramazanskog i Kurbanškog bajrama¹, kao i dane Tešrika (tri preostala dana Kurbanbajrama), zavjet je valjan, ali će mrsiti te dane i nadoknaditi post. Također, ako bi se zavjetovao da će postiti cijelu godinu, mrsit će tokom spomenutih dana i napostit će ih naknadno. Ako bi ih postio, ne bi bio dužan napostiti ih.² Ukoliko se samo zavjetuje da će postiti ili se zavjetuje sa nakanom da to nije zakletva (jemin), ili bez ikakvog nijeta, to će se tretirati samo kao zavjet. Ako zanijeti zakletvu sa nakanom da to nije zavjet, tretirat će se samo kao zakletva. U tom će slučaju, ako se omrsi, biti obavezan izvršiti keffaret za zakletvu, ne i nadoknaditi post. Ako ima namjeru oboje (i zavjet i zakletvu), ili samo zakletvu, tretirat će se kao da je učinio i zavjet i zakletvu, pa će biti obavezan i

¹ Znači: ako se zavjetuje da će postiti pet dana u kojima je zabranjeno postiti, zavjet će mu biti valjan, ali neće postiti u tim danima zbog zabrane posta u njima. Napostit će te dane kasnije kako bi ispunio svoj zavjet. Ovi dani, kao i zabrana posta u njima, već su ranije spominjani. A Allah najbolje zna.

² Tj. nije obavezan nadoknaditi post ako bi postio u njima, jer je izvršio onako kako se obavezao. U djelu *El-Medžme'a* stoji: Pokuđeno je postiti na Dan Arefata na samom Arefatu, kao i na Dan tervije (dan izlaska na Minu), jer može dovesti u pitanje izvršenje hadžskih obreda. Za one koji nisu na hadždžu pohvalno je postiti te dane. Pokuđeno je, također, postiti samo subotom, jer to predstavlja povodenje za židovima, kao i post na Dan Nevroza i jesenje ravnodnevnice, ako mu je upravo to namjera. Ako se to podudara sa njegovim uobičajenim postom, onda ne smeta. Ne smeta postiti samo petkom, prema mišljenju Ebu Hanife i Muhammeda, za razliku od mišljenja Ebu Jusufa, kao i *sawm-i wisal*, tj kontinuirani post dva dana, bez prekida. Lijepo je ako neko posti dan, a mrsi dan. Neki kažu da je to Davudov (alejhi's-selam) post. On je vredniji od svakodnevnog posta (*sawm-i dehr*). Post uz šutnju je pokuđen jer tako rade medžusije (vatropoklonici) (str. 254).

napostiti i kefaret izvršiti³ ako se omrsi. Prema mišljenju Ebu Jusufa, tretirat će se kao zavjet u prvom, a kao zakletva u drugom slučaju.

Nije pokuđeno odmah iza Ramazanskog bajrama⁴ postiti šest dana ševvala, ali je njihovo razdvajanje bolje jer je dalje od povodenja za kršćanima.

³ Tj. keffaret za zakletvu koji je spomenut u riječima Uzvišenog: *ali će vas kazniti ako se zakunete namjerno. Otkup za prekršenu zakletvu je: da deset siromaha običnom hranom kojom hranite čeljad svoju nahranite, ili da ih odjenete, ili da roba ropstva oslobodite. A onaj ko ne bude mogao – neka tri dana posti. Tako se za zakletve vaše otkupljujete kada se zakunete...* (Kur'an: 5/89).

⁴ To je preporučljivo. Od Ebu Ejjuba (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi se da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ko isposti ramazan pa poslije toga posti šest dana ševvala, kao da je postio cijelu godinu." (Bilježi ga Džema'a osim Buharija; *Nejlu'l-ewtar*, IV/120.) To stoga što dobro djelo vrijedi deseterostruko. Post trideset dana ramazana vrijedi kao post tristo dana, a post šest dana vrijedi kao post šezdeset dana. A Allah povećava kome hoće. U djelu *Beda'us-sanai'a* stoji: Pokuđeni post je postiti prvi dan Ramazanskog bajrama i pet slijedećih dana. Ali ako bi mrsio na Ramazanski bajram, a potom postio šest dana, ne bi bilo pokuđeno već pohvalno i u skladu sa sunnetom. (Preneseno iz djela *Ed-Durr*, str. 255.) (Povodenje za kršćanima...) tj. kroz povećanje posta u odnosu na njihov post.

Propisi o i'tikafu

I'tikaf je pritrđeni sunnet (*sunna mu'ekked*);¹ sa zavjetom on prerasta u obavezu. I'tikaf je boravak u mesdžidu u kome se klanja u džematu sa nijetom. Minimalno vrijeme za izvršenje obaveznog i'tikafa je jedan dan, prema mišljenju imama Ebu Hanife, a prema mišljenju Ebu Jusufa, veći dio dana. Muhammed smatra da je to sahat vremena. Post je uvjet valjanosti kod obaveznog i'tikafa, a također i kod dobrovoljnog i'tikafa, prema jednoj verziji. Žena će obaviti i'tikaf u prostoru gdje klanja namaz u svojoj kući.

Onaj ko boravi u i'tikafu može izlaziti samo radi obavljanja prirodne nužde², ili klanjanja džume namaza, i to samo onoliko vremena koliko je potrebno za klanjanje džumanskog farza i sunneta. Neće se zadržavati u džamiji u koju je otišao radi klanjanja džume

¹ I'tikaf jezički znači boravak, zadržavanje i izopćenje. U šeriatskopravnom smislu on znači: zadržavanje i boravak u džamiji sa namjerom obavljanja i'tikafa. I'tikaf je pritrđeni kolektivni sunnet u posljednjih deset dana ramazana.

Od Aiše (neka je Allah zadovoljan njome) prenosi se da je rekla: "Vjerovjesnik (alejhi's-selam) je obavljao i'tikaf tokom zadnjih deset dana ramazana sve dok ga Allah nije uzeo k Sebi. Potom su i'tikaf obavljale njegove supruge," (Buhari, I/271). U djelu *El-Medžme'a* stoji: Postoje tri vrste i'tikafa: obavezni i'tikaf (vadžib), a to je zavjetni i'tikaf, potvrđeni i'tikaf (*sunna muekkeda*), a to je i'tikaf u zadnjih deset dana ramazana i pohvalni i'tikaf (*mustehabb*), to je i'tikaf koji se obavlja u drugim danima (str. 255).

² Znači da onaj ko boravi u i'tikafu može izlaziti samo radi obavljanja prirodne nužde, abdesta i kupanja ako je to neophodno i ako ga ne može obaviti u samoj džamiji, zatim radi šeriatske potrebe, kao što je klanjanje Bajrama i džume namaza, ako se u dotičnoj džamiji ne klanjaju ovi namazi (*Ed-Durr*, str. 256). Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) mi je, kada bi obavljao i'tikaf, naginjao svoju glavu i ja sam ga češljala. A nije ulazio u kuću osim radi prirodne potrebe." (Bilježi ga Ebu Davud.)

duže od tog vremena. Ako bi ostao i duže, i'tikaf mu ne bi bio pokvaren. Ukoliko izađe iz i'tikafa neko vrijeme bez opravdanog razloga, i'tikaf će mu biti pokvaren. Prema mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, i'tikaf mu neće biti pokvaren ako nije bio vani veći dio dana. Jedenje, pijenje i spavanje obavljat će u i'tikafu.

Dozvoljeno je osobi koja boravi u i'tikafu da prodaje i kupuje u mesdžidu, ali bez dovlaćenja robe. To nije dozvoljeno (trgovanje u mesdžidu) osobi koja nije u i'tikafu. Zabranjen mu je spolni odnos³ i sve što njemu vodi. I'tikaf će biti pokvaren spolnim odnosom, makar to učinio iz zaborava, ili tokom noći. Također, i'tikaf će biti pokvaren doticanjem žene, ljubljnjem i slično ako uslijedi ejakulacija, u protivnom, neće biti pokvaren. Pokuđeno je samo šutjeti u i'tikafu,⁴ kao i beskoristan govor.

Ko se zavjetuje da će provesti u i'tikafu određen broj dana dužan je proboraviti u i'tikafu taj broj dana zajedno sa noćima. Ako se zavjetuje da će biti u i'tikafu dva dana, dužan je biti dva dana i dvije noći, za razliku od mišljenja Ebu Jusufa u vezi sa prvom noći. Ako pri tome zanijeti da će provesti u i'tikafu samo po danu (a ne i noć), nijet će mu biti valjan. Obavezan je biti u i'tikafu samo tokom dana. Obavezan je biti u i'tikafu kontinuirano, bez prekida, makar se time i ne obavezao u svom zavjetu.⁵ I'tikaf postaje obaveznim ulaskom u nj,⁶ osim prema mišljenju Muhammeda.

³ Aiša (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Sunnet je da osoba u i'tikafu ne obilazi bolesnika, ne prisustvuje dženazi, ne dodiruje ženu, ne spava s njom i ne izlazi osim radi obavljanja nužde. Nema i'tikafa bez posta i nema i'tikafa bez džamije u kojoj se klanja džuma." (Prenosi Ebu Davud.) Uzvišeni Allah kaže: *Sa ženama ne smijete imati snošaja dok ste u i'tikafu u džamijama* (Kur'an: 2/187).

⁴ Jer to predstavlja povodjenje za židovima, kao što je pokuđen i govor osim onoga koji je koristan, poput zikra Uzvišenog Allaha, učenja Kur'ana, izučavanja šeriatskih znanosti i poučavanja drugih. Nije pokuđeno spavanje i odmor tokom i'tikafa.

⁵ Jer se on bazira na kontinuitetu i neprekidnosti. Ko se zavjetuje da će biti tri dana u i'tikafu obavezan je to izvršiti pridodajući danima i njihove noći, jer su one vezane za dane, osim ako ih izričito odvoji.

⁶ Znači: ako započne i'tikaf s namjerom obavljanja dobrovoljnog i'tikafa pa ga prekine prije završetka dana, dužan ga je nadoknaditi, jer najkraći i'tikaf traje jedan dan prema mišljenju imama Ebu Hanife, ili veći dio dana, prema mišljenju Ebu Jusufa, dok prema mišljenju Muhammeda nije obavezan upotpuniti dan jer je minimalno trajanje i'tikafa kod njega sahat vremena (neko vrijeme). To je verzija koja se od Imama prenosi u djelu *El-Mebhut*.

Korisne napomene o Lejletu'l-kadru

Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo ga počeli objavljivati u noći Kadr – a šta ti misliš šta je noć Kadr? Noć Kadr je bolja od hiljadu mjeseci...* (Kur'an: 97/1-3). Zuhri kaže: Riječ *Kadr* u riječima Uzvišenoga: *Mi smo ga počeli objavljivati u noći Kadr* ima smisao veličanja, poput riječi Uzvišenog: *Oni ne veličaju Allaha onako kako Ga treba veličati* (Kur'an: 39/67). To znači da je to veličanstvena noć zbog objavljivanja Kur'ana u njoj, ili zbog toga što u njoj silaze meleki, ili iz razloga što se u njoj spušta bereket, rahmet i magfret, ili stoga što onaj koji ju provede u ibadetu ima veliku vrijednost. Neki kažu da ona znači da se u njoj određuje šta će se desiti u toj godini, shodno riječima Uzvišenog: *u kojoj se svaki mudri posao riješi* (Kur'an: 44/4). Ovo mišljenje odabrao je i Nevevi ističući da je ono ispravno.

Vrijednost ove noći

Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Ko isposti ramazan čvrsto vjerujući i nadajući se Allahovoj nagradi, bit će mu oprošteni raniji grijesi, i ko provede noć Kadra u ibadetu bit će mu oprošteni raniji grijesi" (Buhari).

Vrijeme

Prema mišljenju većine učenjaka, ova noć se nalazi u mjesecu ramazanu u svakom slučaju. Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Tražite *Lejletu'l-kadr* u neparnim noćima posljednjih deset dana ramazana." (Bilježi ga Buhari.)

Muavija (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) rekao: "*Lejletu'l-kadr* je dvadeset i sedme noći ramazana." (Bilježi ga Ahmed i Ebu Davud vjerodostojnim lancem prenosilaca.)

Kažem: To je rašireno mišljenje među muslimanima u cijelom islamskom svijetu već više stoljeća, kao da je to njihov konsenzus. A Allah opet najbolje zna (iz djela *Es-Sawmu we ahkamuhu*, str. 150 pa nadalje).

Hadždž

Hadždž je posjeta¹ određenog mjesta u određeno vrijeme i sa određenim radnjama. Hadždž je stroga obaveza (farz) u životu jedanput² odmah, a Imam-i Muhammed ima suprotan stav. Uvjeti

¹ Hadždž filološki označava namjeru da se posjeti nešto što se veliča, a šeriatski on označava posjetu određenom mjestu. Pod ovom posjetom podrazumijeva se: tavafi i stajanje na Arefatu, a pod određenim mjestom podrazumijeva se Kaba i Arefat. Pod pojmom u određeno vrijeme podrazumijeva se učiniti tavaf od pojave zore dana klanja, tj. Kurban bajrama pa do kraja života, a stajanje na Arefatu počinje od podneva Dana Arefata do zore Kurban-bajrama. Pod pojmom "sa određenim radnjama" podrazumijeva se tavaf, sa'j i stajanje na Arefatu u ihramu.

² Prenosi se od Ebi Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Allahov Poslanik držao nam je predavanje i tom prilikom rekao: "Ljudi, Uzvišeni Allah propisao vam je hadždž kao strogu obavezu, pa obavljajte hadždž!" Jedan čovjek upita: "Je li svake godine, Allahov Poslaniče?" Poslanik je šutio dok ovaj nije upitao i po treći put i tada Poslanik (alejhi's-selam) odgovori: "Da sam rekao da, bilo bi to obaveza, a vi to ne biste mogli činiti." prenose Ahmed i Muslim ovo. Tj. da je Poslanik rekao: "Da sam rekao da, bio bi vam to farz, jer on ne govori iz hira i prohtjeva nego po naredbi i mudrosti Uzvišenog Allaha." Ovaj koji je to pitao bio je Akrea ibni Habis (neka mu se Allah smiluje).

Upotrijebljeni slogan "*al-el-feur*" (odmah), znači da je dužnost obaviti hadždž odmah, bez odgađanja, tj. prve prilike, kod Ebu Jusufa (Allah mu se smilovao), a to su riječi i Ebu Hanife (neka mu se Allah smiluje). Ibni Abbas

hadždža su: islam³, sloboda, pamet, punoljetnost, zdravlje, materijalna mogućnost i sredstvo za prijevoz, zatim materijalna sredstva za

(neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže da je Allahov Poslanik rekao: "Požurite sa hadždžom, tj. sa obavljanjem ovog farza, jer niko od vas ne zna šta će mu se sutra ispriječiti." (Prenose Ahmed i Hakim; Hakim ga smatra sahihom, a to je prihvatio i Zehebi. *Ilau's-sunnen*, II/10; i u djelu *Ed-Durr* stoji: "To je vjerodostojnija verzija od dva rivajeta Ebu Hanife, kao i Malika i Ahmeda kao što stoji u svim pouzdanim djelima poput *El-Hanije* i *El-Esrar*.) U djelu *El-Kunije* stoji da je to odabrano, pa bi bio grijешan i svjedočenje mu se ne bi prihvatilo od momenta kada je bio dužan obaviti hadž, a nije ga obavio bez opravdanog razloga. Ako ga obavi pa makar na kraju života, grijeh će mu biti oprostjen, prema mišljenju sve uleme (str. 259).

- ³ Ovo su uvjeti obaveznosti hadždža. Što se tiče islama, to je zbog toga što je hadždž ibadet, i otuda nema mjesta za nevjernika da vrši ibadet jer nijet takve osobe nije valjan. Zatim sloboda - jer rob nema ni sredstava, a i ne može to obaviti.

Pamet je uvjet, jer onaj koji nema pameti nije obavezan da obavlja ibadet. Što se tiče punoljetnosti, to je zbog toga što dijete nije strogo zaduženo da obavlja ibadet. Pod pojmom zdravlje podrazumijeva se da tijelo nema nedostataka koji bi sprječavali da izdrži sve ono što ga čeka na putu, a što se mora izvršiti. Ovo je na osnovu stava Ebu Hanife (Allah mu se smilovao). Druga dvojica, Muhammed i Ebu Jusuf, kažu da je hadždž farz i za bolesnoga koji nije sposoban da putuje, kao što je npr. paralizirana osoba, osoba bez nogu i ruku, oronuli starac koji se ne može da drži na jahalici; takva osoba je dužna oporučiti da se za nj obavi hadždž i izdvoji iznos za obavljanje hadždža bez obzira da li ona odredila ko će to uraditi ili ne. Pod pojmom materijalna mogućnost i prijevozno sredstvo podrazumijeva se uobičajeno transportno sredstvo, izdržavanje za odlazak i povratak pored osnovnih zahtjeva kao npr. kapital za trgovinu, izdržavanje porodice od strane onoga koji je zadužen za izdržavanje porodice dok se dotična osoba ne vrati sa puta.

Enes (Allah bio zadovoljan njime) kaže o riječima Uzvišenoga: ...*hodočastiti Hram dužan je Allaha radi svaki onaj koji je u mogućnosti* (Kur'an: 3/97). Neko upita: "Božiji Poslaniče, šta je to mogućnost (sebil)?" A Poslanik odgovori: "Popudbina i transportno sredstvo." (Prenosi Hakim i ističe da je ovaj hadis sahih prema uvjetima Buharija i Muslima; i Tirmizi ga prenosi, ali kaže da je hadis hasen – dobar.) Ja kažem da se uz uvjete koji su potrebni za obavljanje hadždža ubraja i znanje da je hadždž farz za svakog

odlazak hadžije na put, preko osnovnih potreba sredstava za izdržavanje porodice do povratka sa hadždža, uz sigurnost⁴ puta, za ženu - muž ili mahrem ako je između mjesta boravka hadžijinice i Mekke duže putovanje. Ona ne može putovati bez jednog od njih, supruga ili mahrema - osoba s kojom žena ne može sklopiti brak zbog rodbinskih odnosa. Uvjet je da mahrem bude pametan, punoljetan ali ne zaratrustovac (obožavalac vatre), niti griješnik. Troškovi puta mahrema padaju na teret žene hadžijinice. S njim će obaviti hadždž koji je farz i bez odobrenja njezina muža. Ako bi dijete obuklo ihram,⁵ i

ko primi islam pa i u nevjerničkoj zemlji u kojoj on boravi ili koji živi u pustinji ili negdje u brdu ili planini odsječenoj od ljudi.

⁴ Ovo su uvjeti neophodni za izvršenje hadždža, tj. da je put siguran i da će na njemu hadžija biti siguran za svoj život i za svoj imetak. Mahrem je čovjek kome nije dopušteno ženiti se s tom ženom zbog veoma bliskog srodstva među njima. Amidžić i tečić ne mogu biti mahremi. Ibni Abbas (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) kaže da je Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Žena može obaviti hadždž samo ako ima sa sobom mahrema." Neko usta i upita: "Allahov Poslaniče, ja sam se upisao da idem u borbu tu i tu, a supruga ode na hadždž." Poslanik mu reče: "Vrati se i idi s njom na hadždž." (Prenosi Bezar, a Darekutni slično prenosi i kaže da je hadis sahih. *Diraje* 183.) Ibni Munzir između ostaloga kaže: "Malik kaže da žena može putovati na hadždž sa grupom žena, a Šafi da može putovati sa pouzdanom i slobodnom muslimankom", itd. (*Ilau's-sunen*, 10-14).

⁵ Neslobodnom čovjeku nije dozvoljeno da zanijeti hadždž nakon što je obukao ihram, niti mu je dozvoljeno da se povuče od hadždža na osnovu riječi Uzvišenoga: *Hadž i umru radi Allaha izvršavajte (2/196)*. Kad bi dijete tako nešto učinilo i vratilo se do u mikat nakon što je postalo punoljetno i obuklo ihrame radi hadždža, njemu je dozvoljeno, jer dijete prije punoljetnosti nije bilo obavezno obaviti hadždž. Otuda ihram maloljetnom kao da i ne postoji, pa mu je dozvoljeno da obuče drugi ihram radi hadždža. Allah najbolje zna.

Razlika između uvjeta obaveznosti i uvjeta izvršenja ogleda se u tome što: ako ne postoji samo jedan uvjet (šart) obaveznosti, onda hadždž nije obavezan, i shodno tome tada nije obavezna oporuka da se izvrši hadždž. Kada se ispune svi uvjeti obaveznosti hadždža a nedostaje samo jedan uvjet izvršenja, tada je hadždž obavezan i, prema tome, dužnost je učiniti oporuku i izdvojiti sredstva za hadždž, tako, ako bi umro ne obavivši hadždž to će za njega obaviti bedel, a Allah najbolje zna.

u međuvremenu postalo punoljetno, i obnovilo ihram radi ove dužnosti, bilo bi ispravno.

Farzovi hadždža⁶ su: ihram, a to je uvjet (šart), zatim stajanje na Arefatu i tavafu'z-zijare. Ovo dvoje su ruknovi hadždža.

Vadžibi hadždža⁷ su: stajanje na Muzdelifi, sa'j (brzo hodanje) između Safe i Merve, bacanje kamenčića, tavafu's-sadr za onoga koji

⁶ *Fard* označava naredbu koja je potvrđena jasnim dokazom u kome nema nikakve sumnje. Sve ono što je farz, a izvan stvarnog djela zove se *šart* kao što je npr. abdest kod namaza. A ono što je sastavni dio nečega zove se *rukni*, kao npr. učenje Kur'ana u namazu. Prema tome, ihram je farz, ali s obzirom da hadžija počinje sa oblačenjem ihrama, onda se to ubraja u šartove. Tavafu'z - zijare je rukn jer je to jedno od djela koje obavlja hadžija. Isto tako je rukn i stajanje na Arefatu. Uzvišeni Allah kaže: *zatim, neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama Drevnog obilaze* (Kur'an: 22/29). Uzvišeni Allah i ovo kaže: *A kada podete sa Arefata, spominjite Allaha* (Kur'an: 2/198). Abdurrahman ibni Ja'mur kaže: Prisustvovao sam kada je Allahov Poslanik stajao na Arefatu i ljudi iz Nedžda mu prišli i upitali ga: "Allahov Poslaniče, šta sačinjava hadždž?" I on odgovori: "Hadždž je stajanje na Arefatu. Ko stigne na Arefat prije zore one noći kada dolazi do spajanja akšama i jacije na Muzdelifi, hadždž mu je valjan." U drugoj verziji, koju prenosi Ebu Davud stoji: "Ko prisprije na Arefat prije nego se pojavi zora on je i prispio na hadždž." (Prenosi Ahmed i autori sunnena, a i drugi.)

⁷ Razlika između farza i vadžiba na hadždžu ogleda se u tome što se farz ne može ni u kom slučaju izostaviti. Farz sobom čovjek mora obaviti makar on bio i bolestan. Za farz nema otkupnine – (fidije). Vadžib je sve ono što se ispusti bez opravdanog razloga i zbog toga se mora zaklati kurban. Za sve ono što se ispusti iz opravdanog razloga ne treba klati kurban, kao što će kasnije doći.

Vadžib je i stajanje na Muzdelifi poslije zalaska Sunca na Dan Arefata, pa do pred sami izlazak Sunca na dan Kurban - bajrama. Tako isto je vadžib i sa'j, brzo hodanje između Safe i Merve, koje sačinjava sedam polukrugova i kod hadždža i kod umre. Vadžib je bacanje kamenčića prvog dana nakon pojave zore pa do zalaska sunca – na veliko džemre. Drugog i trećeg dana bacit će kamenčiće poslije podneva do zalaska Sunca pa i do noći za onoga ko ima opravdan razlog na prvo džemre, zatim srednje pa veliko džemre. Tavafu's-sadr je također vadžib, a to je obavljanje tavafa kod napuštanja Časne Mekke i to za sve osim osobe koja ima nekakvu ispriku kao što su

dolazi izdaleka, brijanje ili skraćivanje kose i sve drugo,⁸ je sunnet i adab.

Mjeseci oblačenja ihrama su ševval, zulkade i prvih deset dana zulhidždžeta. Nije lijepo obući ihram prije tog perioda.

Umra je sunnet.⁹

Mevakit (mjesto oblačenja ihrama) su za stanovnike Medine,¹⁰ Zulhulejfe, za Sirijce - Džuhfe; za Iračane - Zatuirk; za stanovnike

hajz (menstruacija) kod žene i nifas (vrijeme poslije porođaja), kao i bolest a i bojaznost da neće otići saputnici s kojima putuje žena ili čovjek. Brijanje ili skraćivanje kose su također vadžibi. Brijanje cijele glave je bolje od brijanja jedne četvrtine, skraćivanje kose sa cijele glave je bolje nego skraćivanje kose sa četvrtine glave. U vadžibe se ubraja i sve ono što traži da se zakolje kurban kao što je redosljed u vršenju obreda, tako da se npr. klanje kurbana i brijanje obavi prije bacanja kamenčića ili brijanje, odn. skraćivanje kose u toku tri dana Bajrama, zatim da se obavi tavaf koji je farz i bacanje kamenčića svakog dana Bajrama. Sve se ovo ubraja u vadžibe kod Ebu Hanife (Allah mu se smilovao), a kod Ebu Jusufa i Muhammeda (Allah im se smilovao) u sunnete, pa otuda sa zanemarivanjem rasporeda za ove postupke po njihovu mišljenju nije potrebno klanje kurbana, a Allah najbolje zna.

⁸ Ostalo su sunneti poput tavafu'l-kudum (tavaf kod dolaska), stavljanje jednog kraja ihrama ispod pazuha, a drugog preko ramena i ubrzanog hodanja u prva tri kruga tavafa poslije koga slijedi sa'j (brzo hodanje) koje je vadžib. Sa'j se ne obavlja kao nafile. U sunete i adabe se ubraja i ubrzano hodanje između dva zelena stuba kod sa'ja između Safe i Merve i boravak na Mini u danima Mine, itd.

⁹ Umra je sunnet, neki kažu da je vadžib. Kod Šafije (Allah mu se smilovao) ona je farz kao i hadždž. O tome će više riječi biti kasnije.

¹⁰ Mikati su granice za one koji su iz spomenutih krajeva, ko boravi tamo ili prolazi pored njih, a nisu stanovnici tih krajeva. Abdullah ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Allahov Posalnik je odredio kao mikat za građane Medine - Zulhulejfu, za građane Sirije - Džuhfu, za građane Nedžda - Karnu'l-menazil, za stanovnike Jemena - Jelemlem. Poslanik je dodao: "To su mjesta Mikata za te stanovnike i za sve one koji nailaze kroz ta mjesta a nisu stanovnici tih mjesta, za sve koji žele da obave hadždž i umru. Ko bude unutar mikata učinit će nijet obući ihram iz svoje kuće. Tako će isto i stanovnici Mekke učinit ihram u Mekki." (Hadis prenose Buhari i Muslim.)

Nedžda - Karn, za Jemence – Jelemlen, i to za sve stanovnike i za one koji prolaze kroz ta mjesta.

Haram je zakasnuti sa oblačenjem ihrama¹¹ izvan tih mjesta za onog ko namjerava ući u Mekku, a dozvoljeno je obući ihrame prije tih lokaliteta,¹² i to bi bilo bolje. Dopušta se onima koji su u okviru tih mjesta da uđu u Mekku bez ihrama, a mjesto gdje će obući ihram je

Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) odredio je kao mikat za Iračane Zatu'-irk." (Prenosi Ebu Davud i Nesai, ništa o ovom hadisu ne govore ni Ebu Davud ni Munziri.)

(Mjesto Zulhulejfa udaljeno je od Mekkei-Mukerreme 450 km, Džuhfa 204 km, Karnu'l-menazil 54 km, Jelemlen 45 km i Zatu'-irk 54 km.)

¹¹ Ihram se mora obući prije mikata, tj. to mora učiniti stranac koji stanuje izvan granica Harema, kao i onaj ko stanuje u granicama Harema, a izađe radi trgovine ili nečeg drugog, a onda se vrati u Harem-i šerif. To ne važi za osobe koje prolaze kroz Harem u drugo mjesto kao što su mjesta Džida, Hulejs i Usfan. Njima se dopušta ući u Mekku poslije toga i bez ihrama, ali da ne namjeravaju počinuti kakvu varku time. Prenosi se od Se'ida ibni Džubejra, a on od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) da je Vjerovjesnik rekao: "Mikata, mjesta oblačenja ihrama, prelazite samo sa ihramom!" (Ibni Ebi Šejbe, a prenosi ga i Šafi u djelu *El-Um* (2/118) na isti način, ali od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) kao hadis mevkuf; za Husajfa u ovom rivajetu Ibni Me'in kaže da je pouzdan; *I'la'u's-sunnen* 10-17.) Prenosi se od Ebi Ša'saa da je on vidio Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) da vraća svakoga ko je prešao mikat bez ihrama. (Ovo navodi Imam-i Šafi (neka mu se Allah smiluje) u svom *Musnedu*. Navodi se i u *Ed-Diraje*, str. 184; sened ovog hadisa je autentičan; *Nasbu'r-raje*, III/15.)

¹² Dozvoljeno je obući ihram i ranije, i to je bolje, tj. obući ga prije određenog mjesta. Neko je upitao Aliju (neka je Allah zadovoljan njime) za komentar riječi Uzvišenoga: *Hadž i umru radi Allah izvršavajte ...* (2/196), i Alija (neka je Allah zadovoljan njime) je odgovorio: "Da obučeš ihram iz mjesta gdje stanuju tvoji." (Ovo prenosi Hakim u djelu *El-Mustedrek* i kaže da je hadis autentičan prema uvjetima Buharija i Muslima, II/276; to je potvrdio i Zehebi u svom djelu *Telhis*; Hafiz u *Telhisu* kaže da je sened ovog hadisa pouzdan, I/205.) Šejh Zafer ističe: Komentar Kur'ana od strane ashaba smatra se hadisom koji je merfu' kod jedne grupe muhadisa. (*I'la'u's-sunnen*, 10-19).

hill (širi prostor Harem-i šerif)¹³ Za Mekkanca koji hoće da obavi hadždž mikat je Harem, a za umru hill.

¹³ Tj. farz je za onoga ko stanuje između mikata i Harema kada želi učiniti ihram za hadždž ili umru da ga učini izvan granica Harema. A mjesto oblačenja ihrama za Mekkanca koji je u samoj Časnoj Mekki za obavljanje hadždža je Harem, a za obavljanje umre je granica Harema da bi se time ostvarila neka vrsta putovanja, a to se postiže sa izlaskom izvan granica Harema. Ibni Mulekan definirao je granice Harema u slijedećim stihovima:

Za onoga ko oblači ihram granica je u lijepoj zemlji mjesto udaljeno tri milje ako hoćeš tačno znati, i sedam milja Irak i Taif i Džidda deset milja i Džu'arana devet milja (*El-Medžmea* 267).

Propisi o ihramu

Ako čovjek želi obući ihram,¹ mendub je (lijepo je): da obreže nokte, da potkreše brkove, da obrije stidna mjesta, zatim da uzme abdest ili da se okupa, a to je bolje, da obuče izar i ridaa (gornji i donji dio ihrama), oba nova, bijela, i to bi bilo bolje, a ako bi bila i oprana ili obukao jedno što pokriva stidno mjesto, i to bi bilo dozvoljeno, zatim da se namiriše i klanja dva rekjata.

Ako namjeravada obavi samo hadždž, on će reći poslije toga: *"Allahumme inni uridu'l-hadždže fejessirhu li we teqabelhu minni"* (Bože, želim da obavim hadždž pa mi ga olakšaj i primi ga od mene). Ako bi čovjek to i srcem zanijetio, to znači u sebi, bez riječi, i to je dozvoljeno, a onda će donijeti telbiju govoreći: *"Lebbejke, lebbejkeallahumme lebejk, lebbejke la šerike lekke lebejk. Inne'l-hamde ve'n-ni'amete leke we'l-mulke la šerike lekke"* (Odazivam Ti se, Bože moj, odazivam, odazivam Ti se, Tebi koji nemaš druga, odazivam se Tebi. Tebi pripada hvala, svaka blagodat i vlast, Ti nemaš nikakva druga). Od toga se ne može manje govoriti, a može više.²

Ako čovjek donese telbiju namjeravajući da obavi hadždž, on je već stupio u ihram, i onda neka se čuva od: refesa,³ grijehenja,

¹ Ovo su objašnjenja o načinu obavljanja hadždža.

² Najbolje je kod telbije da se ona uči poslije namaza bez pauze i da se ne ispušta ni jedan termin telbije jer je to tradicija. Tekst telbije glasi: *Lebbejkeallahumme lebejk, lebbejke la šerike leke lebejk, inne'l-hamde wen'ni'amete leke we'l mulke la šerike lek.* (Prenosi Buhari.) Abdullah ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) govorio bi: "Ovo je telbija Allahova Poslanika (alejhi's-selam)." On bi pri tome dodavao kod telbije Poslanika (alejhi's-selam): *"Lebbejke we sa'dejke we'l hajru fi jedejke we'r-regb'au ilejke we'l-amel"* (Odazivam Ti se, svako dobro je u Tvojjoj ruci i težnja ka Tebi i djelo za Tebe). (Prenosi Tirmizi.) Telbije za čovjeka u ihramu je kao tekbir u namazu. Njen početak je šart, a ostalo je sunnet.

³ *Refes* je spolni snošaj ili njegovo spominjanje među ženama, a grijehenje (*fusuq*) je izlazak iz pokornosti Uzvišenom Allahu sa laži, ogovaranjem ili nevjerovanjem obećanja, a prepiranje (*džidal*) je gloženje sa društvom ili u

prepiranja, kopnenog lova, ukazivanja na ulov, ubijanje insekta napasnika, upotrebe mirisa, obrezivanja nokata, brijanja glave ili tijela, podrezivanja brade, prekrivanja glave ili lica, pranja glave ili brade mirišljavim šljezom,⁴ oblačenja košulje ili pantola, kape ili ahmedije ili ćulaha i oblačenje mestvi osim u slučaju ako ne može da nađe prikladnu obuću, ali će tada odsjeci dio mestava do ispod članaka, oblačenja odijela obojenog šafranom, versom ili asfurom⁵ osim da bude bilo oprano tako da to iščezne sa ihrama.

putu i na tržištu; kopneni lov (*sajdu'l-berr*) je zabranjen na osnovu riječi Uzvišenoga: *A zabranjuje vam se da na kopnu lovite dok obrede hadža obavljate* (Kur'an: 5/96). Na to ukazuje i hadis koga prenosi Ebu Katade, a u kome stoji: "Vidio sam divljeg magarca pa sam uzjahao svoga konja, uzeo koplje i zatražio pomoć od društva, i oni odbiše da mi pomognu. Zgrabio sam bič od njih, usmjerio ga na magarca i ulovio ga, oni su nešto jeli od njega i zadržali i za zalihu. Neko je pitao o tome Allahova Poslanika (alejhi's-selam) i on reče: "Je li bio neko od vas ko je njemu naredio da ga ubije ili da ukaže na to?" Oni kažu: "Ne, nije." Na to će Poslanik reći: "Onda možete jesti ono što je preostalo od njegovog mesa." (Prenose Buhari i Muslim.) Samo što kod Muslima stoji: "Jeste li ukazali i jeste li pomogli?" Kažu: "Ne". Poslanik odgovori: "Onda jedite!"

⁴ *Hatami* je biljka poput sapuna koja se upotrebljava za čišćenje. To je neka vrsta boljeg toaletnog sredstva. Na osnovu toga se i zaključuje da nije dozvoljeno upotrijebiti toaletni sapun sa parfemom čovjeku koji je u ihramu, nego može upotrijebiti obični sapun, kabaš.

⁵ To je neka vrsta mirisa koji je zabranjen za upotrebu osobi u ihramu. Ovo je zaključeno konsenzusom, a i riječima Allahova Poslanika (alejhi's-selam) koje se odnose na čovjeka u ihramu, koga je udarila njegova jahalica (deva) gdje stoji: "Nemojte ga parfemisati." (Prenose Muslim i Buhari) Sredstvo *hanut* je neka vrsta parfema koji ima jak miris; *tib* je sve ono što ima privlačan i ugodan miris poput šafrana, ljubičice, jasmína, ruže, zambaka, uda, sandala itd. (*El-Binaje*, I/1514). Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) rekao: "Ne oblaćite odjeću koju je dotakla ruža ili šafran, osim ako je ta odjeća oprana!" tj. ne oblaćite takve ihrame. (Prenosi Tahavi, čiji su svi prenosioci pouzdani, a Ajni to kaže komentirajući Buharija, I/523.)

Dopušta se onome ko je u ihramu da se okupa, da ulazi u hamam, koristi sjenu kuće i tovarne životinje,⁶ da veže kesu (ćemer) po sredini i da se suprotstavi neprijatelju.

On će često učiti telbiju⁷ podižući pri tome svoj glas, i to: poslije namaza i kad god bi se uspeo na uzvisinu ili spuštao u dolinu, sreo povorku jahača i prilikom buđenja zorom.

⁶ Korištenje sjene deve. Umul Husajn (neka je Allah zadovoljan njome) kaže: "Bili smo na Oprosnom hadždžu sa Poslanikom i primijetila sam Usamu i Bilala da je jedan od njih uzeo za uzde deve Allahova Poslanika, a drugi podigao odjeću da bi ga prekrpio i zaštitio od žestine sve dok nije izvršio bacanje kamenčića na Akakbi. (Ovaj hadis prenosi Muslim u poglavlju *Babu Istihbabi remji džemreti'l-Akabe...*, ...ali time nije dodirivao glavu.) Činjenje sjene odijelom je poput činjenja sjene suncobranom, krovom auta ili šatora. *Kesa* (u tekstu je upotrijebljen termin *hemjan*) je nešto poput ćemera koje hadžijska veže po sredini struka da bi održao svoj izar, donji dio ihrama, i sklonio svoja sredstva.

Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) upitan je za ovo dvoje od strane čovjeka u ihramu koji se opasao ćemerom, pa je odgovorio: "Ne smeta ako su u tom njegovom ćemeru njegova sredstva da bi ih time osigurao." Muhammed kaže: "To ne smeta, jer brojni fakih i ističu o nošenju ćemera od strane čovjeka u ihramu" i dodaje: "Osiguraj svoja sredstva!" (*Muveta*, str. 148). Pod pojmom suprotstaviti se neprijatelju znači spriječiti ili odstraniti svaku štetu.

⁷ Hajseme (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Oni su smatrali da je lijepo učiti telbiju u šest slučajeva: nakon namaza, kada bi čovjek uzjahao na jahalicu, popeo se na neku uzbrdicu ili sišao u dolinu i kada bi sreo nekog izjutra poslije buđenja. (Prenosi Ibni Ebi Šejbe.) Ovo su riječi Ibrahima (alejhi's-selam) kada je završio izgradnju Kjabe (*El Binaje* I/1412).

Propisi o ulasku u Mekku

Kad čovjek u ihramu uđe u Mekku, otpočet će sa mesdžidom,¹ i kada vidi Bejtullah, donijet će tekbir i izgovarat *La ilahe illellah*, a otpočet će tavaf od Hadžeru'l-esveda, okrenut će se prema njemu, donijeti tekbir podižući svoje ruke kao da je u namazu, poljubiti ga ako može bez uznemiravanja ikog ili ga dotaknuti nečim² okrećući se prema njemu donoseći tekbire, izgovarajući *La ilahe illellah*, zahvaljujući Allahu Uzvišenome, donoseći salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam). Tavaf treba činiti počevši sa desne strane Hadžeru'l-esveda prema vratima Kjabe. Postavit će svoj gornji dio ihrama tako da ga smjesti ispod desnog ramena, a jedan njegov kraj prebaciti preko svoga lijevog ramena. Tavaf će činiti iza hatima (dijela zida) Kjabe sedam krugova, pri čemu će ići brže u prva tri kruga, a ići normalno kod ostalih krugova. Redovno će dotaknuti Hadžeru'l-esved kad god prođe pored njega. Tavaf će završiti doticanjem Hadžeru'l-esveda. Lijepo je okrenuti se prema Jemenskom uglu kad god prođe pored njega. Onda će klanjati dva rekjata kod Mekam-i Ibrahima ili

¹ Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Prvo čime bi Vjerovjesnik (alejhi's-selam) počeo kada bi došao u Mekku bilo je da bi uzeo *abdest*, a onda učinio *tavaf* oko Bejtullaha." (Prenose Muslim i Buhari.)

² Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) kaže: "Nisam primijetio Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da dotiče uglove Bejtullaha osim njegove dvije strane." (Prenosi grupa muhaddisa osim Tirmizija.) Amir ibn Vasile (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Vidio sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako tavafi oko Bejtullaha, dotiče Hadžeru'l-esved štapom i ljubi ga." (Prenosi Muslim.)

Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže Omeru (neka je Allah zadovoljan njime): "Omere, ti si snažan čovjek, nemoj da se tiskaš oko Hadžeru'l-esveda pa da time ezijetiš slaboga. Ako nađeš prazan prostor, dotakni ga, a ako ne, okreni se prema njemu i donesi tekbir i tehliil." (Prenosi Ahmed i Bejheki.) Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam), kada bi došao u Mekku, otpočinjao bi *tavaf* od Hadžeru'l-esveda, dotakao bi ga, a onda krenuo sa desne strane njegove žureći kod tri prva kruga, a ostala četiri bi prešao hodom" (Muslim).

tamo u Mesdžidu gdje mu je lakše da klanja. Ova dva rekata su vadžib, poslije svakih sedam krugova tavafa.³ Ovo je tzv. tavafu'l-kudum (tavaf kod dolaska) i on je sunnet za svakog ko ne stanuju u Mekki.

Tada će se povratiti i okrenuti prema Hadžeru'l-esvedu otići prema Saffi, popeti se na Saffu, okrenuti se prema Bejtullahu, donijeti tekbir i izgovarati *La ilahe illellah*, donijeti salavat na Vjerovjesnika (alejhi's-selam) podignuvši svoje ruke radi dove i učit će u dovi što hoće, zatim se spustiti prema Mervi i ići polahko. Kada dođe do (Batni'l-vadi), prostora između dva zelena stuba, ići će brzo sve dok ih ne prođe.⁴ Na Mervi će činiti isto što i na Saffi. Ovo je jedan polukrug. On će učiniti takvih sedam polukrugova, počevši sa Saffom i završivši sa Mervom. Nakon toga ostat će u Mekki u ihramu i tavaf činiti Bejtullah kao nafilu koliko želi.

³ Dva rekjata namaza *tavafa* su vadžib poslije svakih sedam krugova tavafa. Džabir (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) učio kada bi došao do Mekam-i Ibrahima: *Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza koga ćete molitvu obavljati!* (Kur'an: 2/125) ... i klanjao bi dva rekata, proučio Fatihu i sure *Qul ja ejjuhe'l-kafirun* i *Qul huwallahu ehad*, onda bi se povratio do Hadžeru'l-esveda, dotakao ga i otišao na Saffu (Muslim). Neki su rekli Zuhriju da Ata kaže da je propisani namaz dovoljan umjesto dva rekata tavafa. Zuhri je odgovorio: "Sunnet (praksa Poslanika) je bolji, jer Vjerovjesnik (alejhi's-selam) nije tavaf činio sedam krugova a da ne bi klanjao dva rekjata." Prenosi Buhari, a Ibni Ebi Šejbe prenosi svojim senedom, ali sažeto; tako se navodi u *I'la'u's-sunen*, 10/75.)

⁴ Žene iz plemena Beni Abdidar koje su zapamtile Vjerovjesnika (alejhi's-selam) rekle su da su ušle u kuću Ibni Ebi Husejna, gledale kroz otvor i primijetile Allahova Poslanika (alejhi's-selam) kako žuri i kada je došao do sokaka Beni Fulan, a nekad se zove to i Mes'a, okrenuo se prema ljudima i rekao: "O, ljudi, učinite sa'j vama je sa'j propisan!" (Darekutni, II/270; Zejlei kaže da autor djela *Et-Tenkih* ističe da je lanac prenosilaca ovog kazivanja autentičan, *Nasbu'r-raje*, III/55). U hadisu koga prenosi Džabir vezano za opis hadždža Allahova Poslanika (alejhi's-selam) stoji: "... Potom se spustio prema Mervi, i kada bi njegova stopala dotakla ovu dolinu, on bi žurio, a kada bi se ispeo, išao bi normalno" (Muslim).

Kada dođe sedmi dan mjeseca zulhidždžeta, imam će održati hutbu ljudima u kojoj će hadžije poučiti obredima hadždža. On će tako isto govoriti i devetog dana na Arefatu i jedanaestog dana na Mini.

Kada klanja sabah na Dan Tervije (dan uoči Arefata), otići će na Minu, ostat će tamo do sabah namaza na Dan Arefata, a onda će otići na Arefat. U podne će imam održati dvije hutbe kao što to čini petkom, i pri tome će govoriti o obredima hadždža. Poslije ove hutbe on će klanjati u džema'atu podne i ikindiju spojeno, sa jednim ezanom i dva ikameta. Uvjet spajanja⁵ ovih namaza sa imamom je stav Ebu Hanife dok Ebu Jusuf i Muhammed imaju suprotan stav, s tim da i imam bude u ihramu kod ova dva namaza, a onda će boraviti zajedno sa imamom pod abdestom ili gusulom, a to je sunnet, blizu Džebelur-rahmeta. Cio Arefat je mjesto za stajanje osim "Batnu urene." Okrenut će se prema Kibli podižući svoje ruke otvorene, zahvaljujući Allahu, donoseći tekbire i učeći *La ilahe illellah*, učeći telbiju i donoseći salavat na Allahova Vjerovjesnika (alejhi's-selam) moleći se za svoju potrebu predano.

Ljudi će stajati iza imama, blizu njega, okrenuti prema Kibli i slušajući njegove riječi, a onda će krenuti zajedno s njim poslije zalaska sunca na Muzdelifu i odsjesti blizu brda Kuze.⁶ Tu će klanjati akšam i jaciju sa ezanom i ikametom. Ko bude klanjao akšam na putu ili na Arefatu, on je dužan da ponovi taj namaz ukoliko se nije pojavila zora. Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) smatra da nije dužan ponoviti taj namaz.

⁵ Imam Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) uvjetuje za spajanje namaza podne i ikindije, spajanje u podnevskom vremenu, samo na Dan Arefata, i to da bude namaz klanjan sa imamom, što znači halifom ili njegovim zamjenikom, a to je osoba koja se zove emiru'l-hadždž (vođa hadžija), uz uvjet da musallija bude u ihramu. Po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda (Allah im se smilovao) za musalliju nije uvjet ihram. Ako bi klanjali u svojim šatorima, ne za glavnim vodičem hadždža, oni će spojiti ova dva namaza po učenju ove dvojice. Ovo je mišljenje trojice imama: Šafija, Malika i Ahmeda. To je pretežnij (*Ed-Dur* 276).

⁶ Tj. *kuzeh* u značenju uzdignut, a to je *El-Mešaru'l-haram*. Uzvišeni Allah kaže: *Kada završite obrede vaše, opet spominjite Allaha* (Kur'an: 2/200) (kod El-Mešari'l-harama).

Prenoćit će na Muzdelifi i kada se pojavi zora, klanjat će sabah, zastati na *Meš'ar-i-* haramu i raditi isto kao što je radio na Arefatu. Muzdelifom se smatra cio taj prostor osim doline Muhassar.⁷

Kada se razvidni, krenut će prije izlaska sunca na Minu. Na Mini će baciti sedam kamenčića, na Džemretu'l-akabi, veličine lješnjaka. On će donositi tekbir kod svakog kamenčića. Prestat će sa telbijom na početku bacanja kamenčića i neće se zadržavati na tom mjestu.

Tada će zaklati kurbana ako hoće, a onda se obrijati,⁸ a to bi bilo bolje, ili potkratiti kosu. Nakon toga njemu je sve dopušteno osim intimni odnos sa suprugom. Potom će otići bilo tog istog dana, sutredan ili kasnije u Mekku, obaviti tavafu'z- zijare bez remla i sa'aja ako je to ranije učinio, a ako nije, on će pri tom tavafu učiniti *remb* i sa'aj nakon tavafa,⁹ a tada mu je dopušten i intimni odnos sa suprugom.

Vrijeme tavafu'z-zijareta je po pojavi zore na Dan klanja (prvi dan Bajrama), i to bi bilo bolje. Mekruh je odgoditi ga do iza Bajrama. Potom će se povratiti na Minu, baciti na tri džemreta kamenčiće drugog dana Bajrama poslije podne, početak će od one strane koja je najbliža *Mesdzidu* na Mini, bacit će sedam kamenčića donoseći tekbir kod svakog kamenčića, zadržat će se pri tome i učiti dovu moleći se.

⁷ Nazvana je tim imenom jer je i slon bio umoran, a tu je stao i Iblis od umora.

⁸ Prenosi se od Abdullaha ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima) da je Allahov Poslanik rekao: "Bože moj, smiluj se onima koji su se obrijali." Ashabi rekoše: "I onima koji su kosu potkratili." Poslanik ponovo kaže: "Bože, smiluj se onima koji su se obrijali." A ashabi: "I onima koji su kosu potkratili, Allahov Poslaniče." I Poslanik tada reče: "I onima koji su kosu potkratili." (Prenosi Muslim u poglavlju "*Fadlu halki'r-resi.*") Žene mogu samo skratiti. Alija (neka je Allah zadovoljan njime) prenosi: "Allahov Poslanik (alejhi's-selam) zabranio je da žena brije svoju glavu." A Rezin dodaje: "Za vrijeme hadždža i umre, ona je dužna samo da skрати kosu." *Džem'u'l-fevaid* (navode Tirmizi i Nesai). Prenosioci ovog hadisa su svi pouzdani. Međutim, postoji razilaženje da li je hadis vezan do Posalnika ili je mursel, vezan do tab'ina (*I'la'u's-sunen*).

⁹ Princip je da je u svakom tavafu poslije koga slijedi sa'j sunnet činiti reml, žurno hodanje u prva tri kruga sa'ja.

Tako će postupiti i sa slijedećim (srednjim džemretom) i sa bacanjem kamenčića na Džemretu'l-akabi, s tim što se pri tome neće zadržavati. To će učiniti također i trećeg dana. Potom, ako hoće, otići će u Mekku i to prije pojave zore četvrtoga dana, a ne poslije pojave zore jer bi nakon toga morao baciti kamenčiće, a ako hoće, može ostati i baciti kamenčiće kao što je to ranije rečeno. To bi bilo bolje. Ako bi izvršio bacanje kamenčića trećeg dana prije podneva, dozvoljeno je, dok Ebu Jusuf i Muhammed imaju suprotno mišljenje.¹⁰

Dozvoljeno je baciti kamenčiće jašući, ali je bolje pješice osim kod bacanja Džemretu'l-akabe. Za vrijeme bacanja kamenčića prenaćat će na Mini. Mekruh je da uputi svoj prtljag u Mekku prije nego što on otputuje.

Kada otputuje iz Mine za Mekku, odsjest će u Muhassabi pa makar jedan sahat.¹¹

¹⁰ Njih dvojica smatraju da će se i četvrtog dana kamenčići bacati kao i prethodna dva dana, poslije podne. Dokaz Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) je ono što se prenosi od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima): "Kada se podigne dan u vrijeme povratka sa Mine u Mekku, dozvoljeno je posljednje bacanje kamenčića." (Prenosi Bejheki, ali je sened slab.)

¹¹ Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da su Poslanik (alejhi's-selam), Ebu Bekr i Omer odsjedali u mjestu Ebtah ili Batha (Muslim, II/951), a to je prostrana kotlina između Mekke i Mine. Proteže se između dva brda pa do mezarja. Ovo mezarje se ne ubraja u mjesto Bathu.

Prenosi se od Ebu Hurejrea (neka je Allah zadovoljan njime) da je Allahov Poslanik (alejhi's-selam) u vrijeme dok smo bili na Mini rekao: "Sutra ćemo odsjesti u Hajf Beni Kinane, gdje su se oni međusobno zakleli na nevjerovanje." A to je da su se Kurejšije i Beni Kinane zakleli protiv Hašimovića i Mutalibovića da se neće ženiti s njima niti vršiti bilo kakvu kupoprodaju sve dok im ne predaju Allahova Poslanika (alejhi's-selam), tj. zakleli su se u mjestu Muhassab. (Prenosi Buhari u poglavlju *Nuzulu'n-Nebijji alejhi's-selam Mekkete*, a Muslim u poglavlju *Istih babu'n-nuzuli fi'l Muhassabi*.)

Kada želi da otputuje iz Mekke¹² on će učiniti oprosni tavaf (sadr) sedam krugova bez žurbe - remla i bez sa'ja. Ovo se smatra vadžibom za sve osim za onoga ko je stanovnik Mekke. Potom će otići da se napije Zemzema, napit će se, otići prema vratima Kjabe i dotaći se Multezema, prostora između vrata Kjabe i Hadžeru'l-esveda, i držati se za prekrivač neko vrijeme moleći se predano uz plač i vrativši se natraške dok ne izađe iz Mesdžidu'l'harama.

¹² Tj. kada hoće da otputuje iz Mekke Mukerreme sunnetom je predviđeno da posljednje djelo u Mekki Mukerremi bude oprosni tavaf. On je vadžib. Svaki koji to propusti bez opravdanog razloga dužan je zaklati kurbana, ali je počinio grijeh. Prenosi se od Ibni Abbasa da je rekao: "Poslanik je naredio ljudima da njihovo posljednje djelo u Mekki bude oprosni tavaf, ali je toga oslobodio ženu sa hajzom." (Prenose Buhari i Muslim.) I žena poslije porađaja je isto kao žena sa hajzom. Kod Muslima stoji: "Ljudi su se vraćali na razne načine i Allahov Poslanik (alejhi's-selam) im reče: "Neka niko od vas ne odlazi sve dok posljednji trenutak ne bude proveo kod Bejtullaha tavafeći" (poglavlje *Vudžubu tavafi'l-veda'i ve sukutuhu anil-haid*). Ja želim reći da bilo koji tavaf koji se načini nakon tavaf-i zijareta koji je farz, može zamijeniti oprosni tavaf, mada je daleko bolje da ovaj tavaf bude posljednji moment boravljenja hadžije u Mekki.

Napomena (Fasl)

Ako muhrim (neko ko je u ihramu) ne dođe u Mekku nego odmah otputuje na Arefat i boravi na Arefatu, s njega spada obaveza činjenja tavafu'l-kuduma (tavafa kod dolaska).

Ko boravi na Arefatu ili prođe kroz Arefat i zadrži se samo izvjesno vrijeme između zehala u podne na Dan Arefata i pojave zore prvog dana Kurban-bajrama - on je stigao da obavi hadždž pa makar to i prespavao ili bio u nesvijesti ili čak ne bude znao da je to mjesto Arefata. Ko propusti boravak na Arefatu¹ - izgubio je i hadždž. Takav će učiniti tavaf, učiniti i sa'j i osloboditi se ihramskih stega, ali će nadoknaditi hadždž slijedeće godine, a nije obavezan zaklati kurbanu. Ako bi zatražio od svoga prijatelja da zanijeti hadždž umjesto njega prilikom padanja u nesvijest pa taj to učini, bit će uredi. Isto tako, ako taj to učini bez njegovog traženja, bit će uredi. Ebu Jusuf i Muhammed misle suprotno.

Žena u svemu tome ponaša se kao i muškarac, s tim što ona otkriva svoje lice, ne i glavu. A ako bi i spustila nešto na svoje lice i prorezala to, dozvoljeno je.² Žena neće glasno učiti telbiju, niti će

¹ Obavezno će se osloboditi ihrama čineći umru. Prenosi se od Abdurrahmana ibni Ja'mura Dejlija (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: "Došli ljudi iz Nedžda Allahovu Poslaniku (alejhi's-selam), a on na Arefatu i nešto ga priupitaše pa on naredi glasnogovorniku i on objavi: "Hadždž je Arefe. I onaj ko je došao noć uoči Bajrama, prije pojave zore, obavio je hadždž. Dani Mine su tri. *A ni onome ko požuri i ostane samo dva dana nije grijeh, a neće se ogriješiti ni onaj koji se dulje zadrži, samo ako se grijeha klone (Kur'an: 2/203).*" (Prenose četverica, Ebu Davud u poglavlju *Men lem judrik Arefe*, Tirmizi u poglavlju *Ma džae men edreke'l-imame bi džem' fe kad edreke'l-hadždž*; prenosi Ahmed, "A" 335.)

² Štaviše, to je mendub, stoji u djelu *Ed-Durru'l-muhtar*. Prenosi se od Aiše (Allah bio zadovoljan njome) da je rekla: "Povorke hadžija bi prolazile pored nas, a mi u ihramima sa Allahovim Poslanikom (alejhi's-selam). Kada bi se oni približili nama, svaka od nas spustila bi svoj prekrivač sa glave na lice, a kada bi nas prošli, mi bismo otkrile lica." (Prenosi Ebu Davud.) A

činiti reml, niti će žurno ići između dva stuba na sa'ju. Ona neće ni brijati glavu, nego će podrezati kosu. Ona će obući i ono što je šiveno, a neće se približavati Hadžeru'l-esvedu ako su u blizini Hadžeru'l-esveda mušakrci. Ako bi dobila hajz prilikom stupanja u ihram, okupat će se i obavljati sve obrede hadždža osim tavafa. Ako bi dobila menstruaciju (hajz) poslije obavljanja tavafi zijara, ona nije dužna obaviti tavafu'l-sadr (oprosni tavaf) i ako to izostavi, nije obavezna ničim to nadoknaditi. Tavafu'l sadr spada i sa onoga ko boravi u Mekki pa makar taj boravak bio nakon prvog silaska sa Mine, prema Ebu Jusufu, dok po mišljenju Muhammeda tavafi sadr ne otpada sa ovim boravkom poslije toga.

Ko ogrlicom obilježi *bedene*³ (velikog kurbana) koju kolje dobrovoljno ili kao zavjet ili kao kaznu za lov na kopnu ili slično i krene s njom u namjeri da obavi hadždž, on je već stupio u ihram, makar i ne donio telbiju, a ako je pošalje a zatim krene pa sve dok je ne stigne, on nije stupio u ihram, osim kurbana za hadždž temettu'. Ako prekrije pokrovцем *bedene* ili je označi⁴ ili ogrlicom obilježi ovcu, neće se smatrati da je stupio u ihram. *Bedene* je deva i goveče.⁵

Fatima, kćerka Munzira ibni Zubejra, (neka je Allah zadovoljan njima) kaže: "Prekrivali smo naša lica dok smo bile u ihramu sa Esmom, kćerkom Ebu Bekra Sidika, i ona nam to nije smatrala ružnim (mekruh)." (Prenosi Malik.)

³ Ibni Omer (neka je Allah zadovoljan njima) kaže: "Ko obilježi ogrlicom *bedene*, to znači on je stupio u ihram." (Prenosi Ibni Ebi Šejbe.)

⁴ Ako *bedene* prekrije pokrovцем tj. pokrivačem ili je označi, a to je da rasiječe grbu deve, dok upotrijebljeni termin *iš'ar* u jeziku znači pustiti krv. Ovo je mubah – dozvoljeno, ali Ebu Hanife to osuđuje i smatra mekruhom jer je primijetio da se time u njegovo vrijeme muči životinja. Tahavi (Allah mu se smilovao) kaže da Ebu Hanife nije smatrao mekruhom što čine ljudi ovim obilježjem (*iš'ar*) nego je osuđivao ljude toga vremena zato što su pregonili u rasijecanju grbe (*Medžmea*, 290). Termin *kallede šat* upotrijebljen u osnovnom tekstu znači stavljanje na vrat ovce ogrlicu kao znak da je ona kurban. Nije sunnetom predviđan *iš'ar* za sitnu stoku. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Allahov Poslanik je uzeo jednom za kurbana ovcu i stavio na nju ogrlicu" (Buhari u poglavlju *Fetlu'l-kalaidi li'l budni ve'l bekari*; Muslim u poglavlju *Istihbabu beasi'l-hedži*). Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže i ovo: "Ja sam plela ogrlice od vune koja je bila

kod nas i Poslanik je to smatrao halalom" (Buhari; vidi *Fethu'l-bari*, III/429).

- ⁵ Tj. upotrebljava se ovaj termin za goveče i devu zbog veličine njihovog tijela. Svako od njih može poslužiti za sedam kuršana i kod kirana (zajedničkog činjenja hadža i umre) i temettua (odvojeno činjenje umre i hadža) ili klanja kuršana dobrovoljno, kada se čini ifrat (samo hadždž). Takav je slučaj i sa običnim kurbanom, a Allah najbolje zna.

Od Džabira (Allah bio zadovolja njime) prenosi se: "Klali smo devu za sedmericu i kravu za sedmericu – kao sedam kuršana" (Muslim u poglavlju *El ištiraku fi'l hedži*).

Kiran i temettu'

Kiran je apsolutno bolji,¹ a to je da čovjek zanijeti u namjeri da će obaviti i hadždž i umru zajedno, i to da zanijeti na mikatu. On će reći poslije namaza: *Allahumme inni uridu'l-hadždže ve'l umrete fe jessir huma li ve tekabelehumma minni* - Bože, želim da obavim hadždž i umru, pa mi ih olakšaj i primi od mene. Kada muhrim uđe u Mekku, on će učiniti tavaf i Sa'j za umru, zatim će učiniti tavaf radi

¹ Kiran je apsolutno najbolja vrsta hadždža, tj. bolji je od temettu'a i ifrada, zatim dolazi teme'u pa ifrad. Istina je da je hadždž Allahova Poslanika bio kiran. Prenosi se od Enesa (neka je Allah zadovoljan njime) koji kaže: "Čuo sam Allahova Poslanika (alejhi's-selam) gdje donosi telbiju za hadždž i umru zajedno govoreći: *Lebbejke umreten we hadždžeten!*" Bekr kaže: "To sam prenio Ibn Omeru i on reče: "On je učinio telbiju i obavio samo hadždž." Pa sam sreo Enesa i rekao mu šta kaže Ibn Omer. Nato će Enes: "Vi mene smatrate djetetom, ja sam čuo Allahova Poslanika gdje haže: *"Lebbejke umreten we hadždžen!"* (Prenosi Muslim u *Kitabu'l-hadždž*, u poglavlju *El-Ifrad we'l-kiran bi'l hadždž we'l-umre*; prenosi Buhari *Fethu'l bari*, 33/306.) Malik (Allah mu se smilovao) kaže da je ifrad bolji – dakle, pojedinačno činjenje, a Šafi i Ahmed kažu da je teme'u' najbolji, a onda ifrad pa kiran. Sve ovo ima smisla i ima svoje dokaze.

Ja kažem: Hadždž može biti trojak!

1. *El-Kiran*, a to je zajedničko činjenje ili spajanje umre i hadždža, u isto vrijeme sa jednim nijetom.
2. Temettu', čije će definiranje biti iznijeto u tekstu. Ovo je nazvano time jer hadžija uživa u svemu u čemu se uživa i kad je bez ihrama u Mekki Mukerremi, oblači odijelo, brije se, uživa porodično uživanje po završetku umre pa do početka hadždža.
3. Ifrad je nijet da se obavi samo hadždž. Sve ove vrste hadždža su dopuštene i njih su prihvatili učenjaci. Ako neko iskače iz toga, to se ne uzima u obzir. Muslim iznosi u svom *Sahinu* u poglavlju *Bejanu wudžuhi'l-ihram* i kaže da je dozvoljeno hadž ifrad, temettu' i kiran. Mi ćemo naći tri vrste hadždža koje se navode u fikhskim djelima četiriju pravnih škola. (Vidi *El-Medžmu'* od Nevevija, VII/137 –147.)

hadždža – tavafu'l-kudum i sa'j. Ako bi učinio za to dvoje dva tavafa² pa dva sa'ja, dozvoljeno je, ali bi pogriješio, a onda će obaviti hadždž kao što je rečeno.

Kada baci kamenčiće na Džemreti Akabi, zaklat će kurbana prvog dana Bajrama za kiran, bilo ovcu ili goveče, učestvujući sa drugima (sedmina kurbana). Ako nije u mogućnosti da to uradi, on će postiti tri dana prije Kurban-bajrama, a najbolje je da mu posljednji dan bude Dan Arefe i sedam dana kada završi sve pa makar u Mekki. Ako ne bude postio tri dana prije Kurban-bajrama, on mora da zakolje kurban. Ako osoba koja je odlučila da učini i umru i hadždž bude na Arefatu prije nego što je tavafila radi umre, ona je time odustala od umre, a dužna je zaklati kurbana zbog odustajanja od umre, koji će nadoknaditi. Ova osoba nije dužna klati kurbana zbog toga što je odlučila da obavi i jedno i drugo (kiran).³

Temettu' je bolji od ifrada, a to je da čovjek obavi umru u toku mjeseci hadždža, a onda obavi i hadždž iste godine. Takva će osoba obući na mikatu ihram i učiniti tavaf i Sa'j za umru. Time će se osloboditi ihramskih obaveza ako nije dotjerala kurbana. Takav će prestati sa učenjem telbije sa početkom tavafa, a potom će obući ihram radi hadždža u Harem-i šerifu na Dan tervije (uoči Arefata), a ako to uradi prije, bolje je. On će tada obaviti hadždž i zaklati kurban kao i karin (onaj koji čini i umru i hadždž), a ako i on nije u stanju da zakolje kurbana, i njegov je tretman kao i u slučaju kirana. Dozvoljeno mu je da posti tri dana prije tavafa umre⁴ makar to bilo i u mjesecu ševalu poslije ihrama za umru, a ne prije. Ako hoće, može potjerati i hedj' (kurbana), a to je bolje, da obuče ihram i potjera kurban. Tjerati je bolje nego voditi kurbana. Ako je njegov veliki kurban (deva ili

² Tj. ako bi tavaf činio radi umre i hadždža – dva tavafa jedan za drugim bez sa'ja između ta dva tavafa, a onda učinio dva sa'ja, jedan za hadždž, a drugi za umru, i to je dozvoljeno, ali je pogriješio zato što je odgodio sa'j za umru, a prije njega učinio tavaf' l-kudum.

³ Tj. nije obavezan klati kurbana za kiran, pošto je obaveza klanja kurbana vezana za kiran, a njega u ovom slučaju nema.

⁴ Tj. prije tavafa umre.

goveće), označit će ga nekim znakom oko vrata, to je bolje nego da bude prekriven pokrovcem.⁵

Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da je *iš'ar* dozvoljen, a to je rasijecanje grbe s lijeve strane, što je bliže postupku Poslanika (alejhi's-selam), ili s desne strane. Imam Ebu Hanife smatra da je to mekruh.⁶ Potom će obaviti umru kao što je rečeno. Neće se osloboditi ihrama i učinit će ihram radi hadždža kao što je rečeno.

Kada se obrije prvog dana, oslobodit će se obaveza i jednog i drugog ihrama.

Za građane Mekke nema ni temettua ni kirana⁷ kao i za svakog onog koji je unutar mikata. Ako bi se povratio mutemetti svojima poslije umre,⁸ a nije tjerao hedja (kurbana), bit će mu pokvaren

⁵ Jer je označavanje ogrlicom spomenuto u Časnom Kur'anu: *kurbani, naročito oni ogrlicama označeni* (Kur'an: 5/97), a termin *tedžlil* koji je upotrijebljen u tekstu znači: prekriti kurbana nečim radi ukrasa, zineta, a nema hadisa koji govori o tome.

⁶ Imam Tahavi (Allah mu se smilovao) kaže: Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) u principu nije smatrao *iš'ar*, sjećanje grbe, mekruhom, nego je osuđivao postupak ljudi njegova vremena zbog njihova pregonjenja, jer to sličí unakažavanju. A Poslanik (alejhi's-selam) je to zabranio. To je mišljenje Ibrahima Nehaija (Allah mu se smilovao) (*El-Medžmea'*, 290, i *El-Binaje*, I/1503; *Fethu'l-Bari*, II/428).

⁷ Jer se dotični smatra da je stanovnik Harema, a Uzvišeni Allah kaže: *To je za onoga koji nije iz Mekke* (Kur'an: 2/196).

⁸ Tj. ako se vrati onaj koji obavlja umru, nakon izvršenja umre, u svoje mjesto i potom obavi hadždž iste godine, on će se tretirati kao da je obavio samo hadždž i otuda neće morati zaklati kurbana. U djelu *El-Džewhere* stoji: "Ako se dotični vrati u drugo a ne u svoje mjesto, on se smatra, prema mišljenju Ebu Hanife, mutemettiom, a kod Ebu Jusufa i Muhammeda, ne." Prema tome, ako bi neko iz Damaska obavio umru, a onda otputovao u Medine-i Munevveru i tamo ostao do vremena hadždža i potom došao da obavi hadždž, njemu se računa da je mutemetti' i da mora zaklati kurbana temettua na dan Bajrama, po mišljenju Ebu Hanife (Allah mu se smilovao). Po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda (Allah im se smilovao), on je mufrid (osoba koja je obavila samo hadždž) jer je on izišao iz Meke-i Mukerreme, pa se smatra da je bio kod kuće i sastao se sa svojom porodicom. Malik i Šafi (Allah im se smilovao) kažu da je on pokvario svoj temettu' samim

temettu', a ako je potjerao, neće. Ko obavi tavaf za umru prije mjeseci hadždža manje od četiri kruga tavafa i upotpuni ga poslije ulaska mjeseci hadždža i potom učini hadždž, on će biti mutemetti', osoba koja je obavila i umru i hadždž. Ako bude tavafio četiri kruga, onda nije mutemetti'. Ako bi neko iz Kufe obavio umru u mjesecima hadždža, skinuo ihrame i boravio u Mekki i potom učinio hadž, njegov temettu će biti valjan. Isti je slučaj ako bi boravio u Basri, dok neki kažu da neće biti uredu, prema mišljenju Ebu Jusufu i Muhammeda.⁹ A ako bi pokvario svoju umru i boravio u Basri te je naknadno učinio i obavio hadždž, neće biti njegov temettu valjan osim ako se ne vrati svojoj kući i ponovo obavi i jedno i drugo. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da će biti valjan, makar se i ne vratio kući. Ako bi ostao u Mekki nakon što je pokvario umru pa naknadno učinio i nju i hadždž bez povratka, neće biti valjan njegov temettu i u tome su svi saglasni.¹⁰ Mutemetti koji je pokvario umru ili hadždž, nastavit će sa obredima i nije obavezan zaklati kurbana za temettu.

Onaj ko je mutemetti' pa zakolje običnog kurbana neće biti oslobođen klanja kurbana za temettu'.

svojim povratkom na mjesto mikata, vratio se svojima ili ne, a Allah najbolje zna.

⁹ Ispravnije je mišljenje da je njegov temettu' valjan, svi su saglasni, kao što stoji u djelu *El-Miradž*, jer je putnik sve dok se ne povratí svojima.

¹⁰ Tj. onaj koji je izdaleka došao nastavit će obavljati obrede makar hadždž ili umra bili pokvareni, jer ne može izići iz obaveze ihrama sve dok ne izvrši potrebne radnje. Klanje kurbana za temettu' od njega otpada zbog toga što je umra pokvarena, ali mora zaklati kurbana zato što je pokvario umru.

Prekršaji i kazne¹

Parfemisanje onoga ko je u ihramu pa makar jednog dijela tijela (jednog cijelog organa) traži klanje kurbana.² Isto tako, dužan je ako bi to premazao uljem, a prema mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, obavezan je dati sadaku. Ako bi oknio glavu knom ili pokrio je jedan cio dan, obavezan je zaklati kurbana. Isto tako treba zaklati kurbana ako bi obukao nešto i nosio šiveno jedan cio dan, ili obrijao četvrtinu svoje glave ili brade, ili obrijao svoj vrat ili svoja pazuha, ili jedno pazuhu, ili dlake sa stidnih mjesta, ili obrijao dlake sa bilo kojeg dijela

¹ Imam-i Ajni kaže da je pojam *džinaje* koji se ovdje upotrebljava naziv za neko djelo koje je šeriatski zabranjeno, bez obzira da li se ono odnosilo na imovinu ili na osobu. Međutim, islamski pravници ovo svode samo na atak protiv života i tijela. Što se tiče radnje koja je uperena protiv imovine, ona se naziva *gazb* (otimačina). Ovdje se misli na radnju koju muhrim ne smije učiniti (*El-Binaje*, I/1513). U djelu *Ed-Durr* stoji: Termin *el-džinaje* ovdje podrazumijeva djelo koje je proisteklo zbog ihrama ili Harema, pa je, u tom slučaju, katkada obavezan zaklati dva kurbana, ili jedan, ili postiti, ili dati sadaku pa makar jednu četvrtinu mjerice sa'a zbog ubistva goluba ili jednu datulu zbog ubistva skakavca (str. 291).

² Tj. jedan cio organ tijela, npr. glavu, stegno ili cjevanicu, pa makar i zaboravio ili nije znao, jer se time u potpunosti koristio. To je zbog toga što je muhrimu (čovjeku u ihramu) zabranjeno koristiti parfeme, isto kao što mu je zabranjeno oblačiti šiveno, a i šiveno čime bi čovjek pokrio glavu ili stopalo - na osnovu zajedničkog mišljenja uleme i zbog riječi Allahova Poslanika u vezi sa čovjekom koji je bio u ihramu i udarila ga njegova jahalica: "Okupajte ga vodom i sidrom i zaogrните ga u dva čaršafa, ali nemojte ga namirisati niti pokrivati glavu." Ejub dodaje: "jer će Allah njega oživjeti na Sudnjem danu kako donosi telbijju," a Amr kaže: "Allah će ga oživjeti na Sudnjem danu kako uči telbijju." (Prenosi Muslim, II/865, *Kitabu'l- hadždž* poglavlje "Šta će se uraditi sa čovjekom u ihramu ako umre.")

Termin *la tuhannituhu* upotrijebljen u hadisu znači: "Nemojte ga namirisavati." (Preneseno iz komentara na ovaj hadis; Fuad Abdulbaki (neka mu se Allah smiluje).

tijela, tada se kolje kurban, dok Ebu Jusuf i Muhammed stoje na stanovištu da treba dati sadaku. Ako bi odrezao nokte na svojim rukama ili nogama, na jednom mjestu, dužan je zaklati kurbana. Isti je slučaj ako bi odsjekao nokte jedne ruke ili jedne noge. Ako bi odsjekao nokte svojih ruku i nogu na četiri mjesta, onda je obavezan zaklati četiri kurbana, dok Imam-i Muhammed smatra da je obavezan zaklati samo jednog kurbana. Ako bi neparfemisao manje od jednog organa tijela, ili pokrio svoju glavu, ili obukao nešto šiveno i nosio ga manje od jednog dana, on je obavezan dati sadaku. Isti je slučaj ako bi obrijao manji dio od jedne četvrtine svoje glave ili brade ili obrijao neki dio svoga vrata ili dlake sa stidnih mjesta ili neki dio jednog pazuha, ili glavu drugoga, ili odrezao manje od pet svojih noktata, ili pet noktata na pojedinačni način, treba dati sadaku, dok Imam-i Muhammed smatra da treba zaklati kurban ukoliko odsječe pet noktata na različitim mjestima.

Ako bi parfemisao, ili obukao šivenu odjeću, ili obrijao sa razlogom³ ako hoće, zaklat će ovcu, a ako hoće, može da da sadaku - tri sa'a, tj. mjerice na šest siromaha, a ako hoće, može i postiti tri dana. Ako bi se zaogrnuo odijelom ili košuljom,⁴ ili umjesto ihrama upotrijebio kao ogrtač pantalone i slično, ne smeta. Isto važi ako bi svoja ramena ubacio u ogrtač bez uvlačenja svojih ruku u rukave ogrtača.

³ Ako bi se čovjek u ihramu namirisao, obukao ili obrijao zbog razloga, ima pravo na izbor. Prenosi se od Ka'ba ibni Udžreta (neka je Allah zadovoljan njime): "Allahov Poslanik me je zaustavio na Hudejbiji, a uši napale na moju glavu i Poslanik me upitao: "Uznemiravaju li te ti napasnici?" Rekao sam: "Da." Tada mi Poslanik reče: "Obrij svoju glavu ili se samo obrij." Ovaj prenosilac ističe: Zbog mene je i objavljen ovaj ajet: "*a onoga među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči...* (Kur'an: 2/196) do kraja ovog ajeta. I Poslanik (alejhi's-selam) reče: "Posti tri dana ili podijeli sadaku šesterici ili zakolji kurbana, što misliš da ti je lakše." (Buhari to prenosi ovako: "Ili nahrani šest siromaha, za svakog siromaha pola sa'a", *Ila*, 10/236).

⁴ Termin *ittešaha* upotrijebljen u tekstu znači da čovjek stavi jedan dio svoje odjeće pod desnu ruku, a drugi prebaci preko svoga lijevoga ramena, jer se i to ne ubraja u odjeću koja se po običaju oblači.

Napomena I

Ako muhrim (čovjek u ihramu) čini tavaf-i'l-kudum (tavafi kod dolaska) ili tavaf-i sadr (radi odlaska) kao džunup, obavezan je zaklati kurbana.¹ Isto tako dužan je zaklati kurbana kada bi tavaf činio koji je rukn bez abdesta,² ostavio tavaf-i sadr ili četiri kruga od njega, ili manje od četiri kruga u tavafu koji je rukn, vratio se sa Arefata prije imama, izostavio sa'j, izostavio stajanje na Muzdelifi, bacanje džemreta kamenčića u cjelini ili u toku jednog dana, ili bacanje džemreta na Akabi u vrijeme dana klanja kurbana, (prvi dan bajrama) ili ako izostavi veći broj propisanih kamenčića. Ako bi tavafio, činio tavaf-i kudum ili tavaf-i sadr bez abdesta, on je dužan dati sadaku. Isto tako je dužan dati sadaku ako bi izostavio manje od četiri kruga tavafa kod odlaska ili ako ne bi učinio jedno od tri kompletna bacanja džemreta.

Ako bi ostavio tavaf koji je rukn ili četiri kruga toga tavafa, ostao bi muhrim sve dok ne obavi tavaf. Ako bi ga obavio džunup, onda je dužan zaklati *bedene* (goveče ili devu), ali je daleko bolje da ga obnovi dok je u Mekki, kada odstranjuje obavezu klanja govečeta ili

¹ Jer čistoća kod tavafa je obavezna (vadžib) pa je zbog toga i potrebno ponoviti tavaf dok je čovjek u časnoj Mekki. Ako bi tavaf ponovio prije klanja, otpala bi obaveza klanja kurbana. Trojica imama: Malik, Šafi i Ahmed (Allah im se smilovao) kažu: To se ne može ubrojiti u tavaf niti nadomjestiti klanjem kurbana, jer je čistoća, po njihovom mišljenju, kod tavafa šart u svakom slučaju.

² Tj. obavlja tavaf koji je farz bez abdesta, jer je on unio nedostatak u rukn što je još gore od prvoga slučaja, pa je prisiljen da to ispravi klanjem kurbana, a ako je bio džunup, on je dužan platiti, dati fidju. Tako se prenosi i od Ibni Abbasa (Allah bio zadovoljan njima). Takav je propis i ako obavi veći dio tavafa džunup ili bez abdesta, jer veći dio nečega ima tretman cjeline (*El-Binaje*, I/1535).

deve. Ako bi učinio tavaf-i sadr čist na kraju Ejami tešrik,³ nakon što je učinio tavaf i rukn bez abdesta, obavezan je zaklati malog kurbana. Ako bi to uradio nakon što je tavafo džunup, onda dva kurbana,⁴ dok Ebu Jusuf i Muhammed - smatraju samo jednog kurbana. Ako bi tavafo i sa'j učinio radi umre bez abdesta, on će ponoviti i tavaf i sa'j. Ako bi se vratio svojima, a ne bi obnovio tavaf i sa'j, on je dužan zaklati kurbana. A ako bi povratio samo tavaf, to je uredu, ne bi bio obavezan ništa.

Ako bi čovjek u ihramu spolno općio prije stajanja na Arefatu pa makar i iz zaborava, hadždž bi mu bio pokvaren.⁵ On će nastaviti sa obredima i nadoknaditi hadždž ali je obavezan i zaklati kurbana. Nije mu obaveza tada da se odvoji od žene.

Ako bi općio nakon stajanja na Arefatu, a prije brijanja, ne bi mu hadždž bio pokvaren, ali je obavezan da zakolje goveče ili devu. Ako bi općio poslije brijanja a prije tavaf-i zijareta, dužan je zaklati

³ Zbog nepostojanja obaveze ponavljanja tavaf-i zijareta učinjenog bez abdesta, nego treba obnoviti sa abdestom što je lijepo. Ne može se prenijeti tavaf-i rukn u tavaf-i sadr, jer je tavaf-i sadr vadžib (*Medžme'a*, 295).

⁴ Tj. ako bi činio tavafu'l-veda', oprosni tavaf, čist, nakon što je učinio tavaf-i rukn i tavaf-i farz – obavezni, a bio džunup, on je tada obavezan, prema mišljenju Ebu Hanife (Allah mu se smilovao), da zakolje kurban jer je dužnost prenijeti tavaf-i sadr u tavaf-i zijare zbog obaveze ponovnog činjenja tavaf-i rukna. Otuda je dužnost zaklati kurbana zbog njegovog izostavljanja tavaf-i sadra, i drugog kurbana zbog kasnijeg obavljanja tavafu zijareta - poslije dana Bajrama. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da je dovoljan samo jedan kurban sa ostavljanjem tavaf-i sadra, a sa zakašnjenjem tavaf-i zijareta do poslije zalaska sunca trećeg dana Bajrama, nije obavezan ništa osim što se suprotstavlja sunnetu (*El-Medžme'a*, 295).

⁵ Prenosi se od Zejda ibni Nuajma da je neki čovjek iz Džuzama spolno općio sa svojom ženom, a i jedno i drugo su bili muhrim (u ihramu), pa su pitali Allahova Poslanika šta da rade i Poslanik im je rekao: "Nadoknadite vaše obrede i zakoljite vaše kurbane!" (Ebu Davud u djelu *El-Merasil* čiji su prenosioci svi pouzdani; ovo prenosi Ibni Vehb u svojoj *Muvetti* preko Seida Ibni Musejeba također kao mursel hadis; *Et-Telhisu'l-habir*, 1/227). Žena se tretira isto kao i muškarac. Sva trojica imama kažu da je takav dužan zaklati goveče ili devu.

kurbana. Isto važi⁶ ako bi poljubio ženu ili je dotakao sa strašću i bez ejakulacije. Također, kada bi općio za vrijeme umre, prije obavljanja većeg broja krugova tavafa, bit će mu pokvarena umra i obnovit će je; ako bi to bilo poslije obavljanja većeg broja krugova tavafa umra mu neće biti pokvarena, ali je dužan zaklati kurban. Međutim, ako bi ejakulirao zbog pogleda ili direktnog gledanja u spolni organ žene, nema nikakve obaveze.⁷

⁶ I sa ejakulacijom utoliko prije potrebno je zaklati kurban. Klanje kurbana kada se spominje u obredima na hadždžu, misli se pod tim na ovcu – bravče. Mudžahid kaže da je došao Abdullahu ibni Abbasu (neka je Allah zadovoljan njima) neki čovjek i rekao mu: “Ja sam poljubio svoju suprugu i ejakulirao, a bio sam u ihramu,” i Ibn Abbas mu reče: “Ti si pohotan, zakolji kurban i završi svoj hadždž.” (Ovo navodi Muhammed u djelu *A’sar*, 53; sened ovog kazivanja je autentičan.)

Muhammed dalje kaže: Mi ovo prihvaćamo, hadždž neće biti pokvaren sve dok se ne dotaknu dva spolna organa. - To je sud i Ebu Hanife. Mi smo čuli i od Bilala ibni Ebi Rebbaha, a on od Ibrahima Nehaija (neka je Allah zadovoljan njime) da je rekao: “Ko poljubi, a on u ihramu, dužan je zaklati kurban.” (Navodi Muhammed u djelu *El-’Asar* i kaže: toga se pridržavamo, tj. kada poljubi sa strašću, što je i mišljenje Ebu Hanife (str. 53; Sened ovog kazivanja je autentičan). Dokaz da je uživanje sa ženom zabranjeno za čovjeka dok je u ihramu su riječi Uzvišenoga: ... *nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi, i nema svađe u danima hadždža* (Kur’an: 2/197). Džesas kaže u svom djelu *Ahkamu’l-Qur’an* da se ranija ulema razilazi kod tumačenja pojma *er-refes* spomenutog ovdje u Kur’anu. Ibni Omer to označava sa spolnim aktom. Nešto se slično prenosi i od Ibn Abbasa. Od njega se prenosi da se pod tim pojmom podrazumijeva udvaranje ženama. Tako isto misli i Zubejr. (Dopuna ovog objašnjenja nalazi se u djelu *Ilau’s-sunen* 10/337.)

⁷ Šejh Muhammed Zekerija Kandehevi (Allah mu se smilovao) kaže: “Kad bi čovjek u ihramu pogledao na ženu i ejakulirao, ili razmišljao o spolnom aktu, ili sanjao i tad ejakulirao, nije obavezan ništa kao što i stoji u svim djelima.” Temertaši kaže: “Nema ništa za ejakulaciju zbog pogleda, jer to nije spolni akt.” Ebu Hanife (Allah mu se smilovao) kaže da je takav dužan zaklati kurbana. Ako bi čovjek u ihramu onanisao i ejakulirao, i tada je dužan zaklati kurbana, a ako ne bi došlo do ejakulacije, nije dužan ništa. (Navodi se u djelu *Evdžezu’el-mesalik*, III/552, preneseno iz djela *El-hadždž ve ahkamuhu*; str. 150.)

Ako bi zakasnio sa brijanjem⁸ ili tavaf-i zijaretom do iza Kurban bajrama, onda je obavezan zaklati kurbana, dok Ebu Jusuf i Muhammed misle da nije. Isto tako postoji razilaženje, ako bi odgodio bacanje kamenčića ili uradio neki obred prije obreda koji trebao biti ranije učinjen. Ako bi se obrijao izvan Harema, radi hadždža ili radi umre, i tada je dužan zaklati kurbana. Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) smatra da nije obavezan. Ako bi se čovjek koji obavlja umru vratio poslije izlaska iz Harem-i šerifa i skratio kosu, prema jednoglasnom mišljenju, nije obavezan zaklati kurbana. Ako bi osoba koja je zanijetila da obavi i hadždž i umru (kiran) obrijala prije

⁸ Ibni Abbas (Allah bio zadovoljan njima) kaže: "Ko učini prije nešto na hadždžu ili kasnije neka zakolje kurbana." (Prenosi Ibni Šejbe sa pouzdanim lancem prenošenja; to prenosi Tahavi na drugi način kao hadis hasen, koga navodi i Hafiz u djelu *Ed-Diraje*.) Šejh Zafer kaže: Ovaj hadis je osnov za sve ono zašto naši imami smatraju da je potrebno zaklati kurbana, kao npr: izostavljanje čistoće, tj. abdesta kod tavaf-i zajareta ili tavaf-i sadra ili ostavljanje tavaf-i sadra u cjelini, s obzirom da je tavaf-i sadr vadžib, a ne farz. Tako isto, ko se vrati prije imama sa Arefata, i on je dužan da zakolje kurbana. Ko ne bude stajao na Muzdelifi, i on je dužan zaklati kurbana. Ko izostavi bacanje kamenčića u određene dane u cjelini, i on je dužan zaklati kurbana. Ko odgodi brijanje do iza dana Kurban bajrama, i on je dužan zaklati kurbana. Isti je slučaj i ako odgodi tavaf-i zajare sve do isteka bajramskih dana, i on je dužan zaklati kurbana kao i kad bi učinio neki obred prije drugoga obreda po mišljenju Ebu Hanife, dok Ebu Jusuf i Muhammed imaju suprotno mišljenje kod izvršenja prije ili kasnije nekih vadžiba. Ako bi bacio kamenčiće u dva dana poslije prvog dana Kurban - bajrama, a prije nego što je obavio tavaf-u zijare, i vratio se svojim, on je dužan zaklati kurbana, svi su saglasni, a razumije se da je on obavezan da se povрати i obavi tavafu zijare, jer tavafu zijare ne može obaviti neko drugi u zamjenu, niti platiti, tj. dati fidju. Žena sa hajzom nije obavezna nadoknaditi ništa zbog odgađanja tavaf-i zijareta zbog valjanog razloga jednoglasan je sud. (Ovo se sve navodi u djelu *El-Hidaje* i djelu *Fethu'l-kadir*, II/465-470; tu se navode i brojni drugi primjeri, kao npr. kada se izostavi sa'j između Safe i Merve, jer je to jedan od vadžiba po našem shvatanju, a ne rukn, pa je zbog njegovog izostavljanja potrebno zaklati kurbana, a hadždž neće biti pokvaren; I/341.)

klanja kurbana, dužan je zaklati dva kurbana, dok Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da treba zaklati samo jednog kurbana.⁹

Termin *ed-demm* (zaklati kurban), gdje se spominje u tekstu, odnosi se na bravče koje može poslužiti kao kurban, a gdje se spominje sadaka, to je ono što je dovoljno za sadekatu'l-fitr.¹⁰

⁹ Tj. potrebno je zaklati dva kurbana po mišljenju Ebu Hanife (Allah mu se smilovao): jednog zbog preškaja vezanog za ihram, a to je vadžib konsenzusom, a drugog zbog odgađanja brijanja do iza klanja, i to je vadžib kod Ebu Hanife, tj. redoslijeda kod obreda na hadždžu, a kod Ebu Jusufa i Muhammeda i trojice imama redoslijed je samo sunnet, što znači da nije obavezno klanje kurbana zbog izostavljanja redoslijeda.

¹⁰ Tj. sadekatu'l-fitr, a to iznosi pola sa'a ili mjerice pšenice ili jedan sa' datula ili ječma ili protuvrijednost toga u novcu, a Allah najbolje zna.

Napomena II

Ako muhrim ubije kopneni ulov ili divljač, ili ukaže na nju onome koji je ubije, kažnjava se procjenom ulovljenoga od strane dvojice pravednih procjenitelja na licu mjesta gdje je ubijeno ili na najbližem mjestu od mjesta ubijanja, i to ako ubijeni ulov ne bude imao određenu vrijednost ili se ne bi znala određena njegova vrijednost; taj, ako hoće, može za to kupiti kurbana ako to dostiže vrijednost kurbana i zaklati ga u Harem-i šerifu; a može, ako želi, kupiti hrane i podijeliti siromasima svakom po pola sa'a pšenice ili po jedan sa'a hurmi ili ječma, ali ne manje. Ako hoće, može i postiti po dan za svakog siromaha. Ako preostane nešto manje od hrane jednog siromaha, podijelit će sadaku ili će postiti za to jedan dan. Po mišljenju Imam-i Muhammeda, kazna je za to nadoknaditi klanjem kurbana najsličnijeg ubijenoj životinji. Tako će biti za srnu - ovca, za hijenu - ovca, za zeca - jare; za skočimiša - žensko jare od četiri mjeseca; za noja - deva; za divljeg magarca - goveče, a ako nema ništa slično, onda će se postupiti po mišljenju Ebu Hanife i Jusufa.

U tome su svi jednaki i onaj koji je namjerno nešto ulovio i onaj koji je to iz zaborava uradio,¹ i onaj kome to nije prvi put i onaj kome je to prvi put.

¹ U *El-Hidaji* stoji: jer je to odgovornost čija se obligatnost zasniva na upropaštavanju i sliči materijalnoj globi. I početnik i povratnik imaju isti tretman, jer se razlog obaveze ne razlikuje. Ajni, komentirajući *El-Hidaju*, kaže: "U materijalnoj kazni jednaki su i onaj koji radi nešto namjerno i onaj koji to čini iz zaborava. To je kao kefaret za ubistvo muslimana, jer je Uzvišeni Allah zabranio ubijanje namjerno ulova u riječima: *O, vjernici, ne ubijajte divljač dok obavljate obrede hadždža* (Kur'an: 5/95). Vezivanje ajeta za namjeru nije vezano za plaćanje kazne nego se odnosi na izrečenu opomenu u ajetu: *da bi osjetili pogubnost postupka svoga* (Kur'an: 5/95). Namjerno ubistvo ne ukazuje na negiranje propisa za druge slučajeve, pa je dozvoljeno ustanoviti isti propis za slučaj ubistva iz zaborava na osnovu drugog dokaza, a to su riječi Allahova Poslanika (alejhi's-selam): "Za ulovljenu hijenu kazna je ovca" - bez razlike da li je to učinjeno namjerno ili iz zaborava. Prenosi se od Zuhrija (Allah mu se smilovao) da je

Ako je u lovu ranio divljač, odbio mu jedan organ ili mu očupao dlaku, namirit će štetu. Ako bi mu otkinuo perje ili mu odbio šapu i to mu utekne,² on je dužan da izmiri njegovu punu vrijednost. Ako pomuže, on mora platiti vrijednost mlijeka; ako razbije jaje ulova, odšteta je vrijednost jajeta, a ako iz jajeta izađe mrtvo pile, platit će vrijednost pileta.

Nema kazne, tj. – ništa se ne namiruje za ubijenu vranu³, kopca, vuka, zmiju, akrepa, miša, bijesno pseto, komarca, mrava, stjenicu, buhu, i kornjaču. Ako bi ubio vaš ili skakavca, podijelit će sadaku u čemu hoće. Hurma je vrednija od skakavca. Za ubistvo krvoločne životinje odšteta ne prelazi jednu ovcu.

Ako životinja napadne čovjeka,⁴ nema nikakve nadoknade za njezino ubistvo. Ako je čovjek u ihramu prisiljen npr. radi hrane da ubije divljač i on to ubije, snosit će kaznu.

rekao: "Kur'an govori o namjernom ulovu divljači, a sunnet o grešci." To je stav Omera, Abdurrahmana ibn Aufa i Sa'da ibni Ebi Vekasa (Allah bio zadovoljan njima) (*El-Binaje*, 1/1550).

² Tj. da sam odustane od napada ili da pobjegne.

³ Prenosi se od Ibni Omera (neka je Allah zadovoljan njima dvojicom) da je Poslanik rekao: "Za petero neće biti odgovoran čovjek u ihramu ako ih ubije, a to su: vrana, kobac, akrep, miš i bijesan pas." (Prenosi grupa muhaddisa, osim Tirmizije. Na drugom mjestu stoji: "Za petero neće odgovarati onaj koji ubije u Harem-išerifu i u ihramu: miša, škorpiju, vranu, kopca i bijesna psa." (Prenosi Muslim; *Nejlu'l-evtar*, IV/245.) Seid ibni Musejeb (Allah mu se smilovao) prenosi od Vjerovjesnika (alejhi's-selam) da je Poslanik rekao: "Čovjek u ihramu ubit će zmiju i vuka." (Bilježe Ebu Davud, Ibni Ebi Šejbe, Se'id ibni Mensur; *Fethu'l-Bari*, IV/30.) Prenosi se od Ebi Jusufa da je lav isto kao i bijesan pas i vuk. U djelu *El-Beda'ia* navodi se da je dozvoljeno ubiti lava, leoparda i tigra bez navođenja bilo kakvog razilaženja. U *Zahiri'r- rivajetu* stoji da sve krvoločne životinje spadaju u divljač. (Tako stoji i u djelu *Fethu'l-kadir*, III/20.)

⁴ Tj. krvoločne životinje, deva i bik. Za njih se ne plaća nikakva odšteta ako ne postoji mogućnost da se čovjek u ihramu odbrani na drugi način osim njihovim ubistvom. Zatim, ako je životinja koja napada u vlasništvu drugog, on će platiti protuvrijednost.

Muhrim može zaklati ovcu, kravu, devu, kokoš i domaću gusku i loviti ribu. On snosi kaznu ako ubije divljeg goluba ili pitomu srnu. Kad bi zaklao ulovljeno tretira se kao lešina. Ako bi pojeo od njega nešto, dužan je, pored kazne, da plati za ono što je pojeo, dok drugi muhrim koji bi pojeo nešto od toga neće ništa platiti. Za muhrima je dozvoljeno da jede ulovljeno koje je ulovio slobodan (čovjek bez ihrama) i on ga zaklao, ali ako nije ukazao na lov niti naredio da se to ulovi niti mu je pri tome pomagao. Ko uđe u Harem-i šerif i sa sobom nosi divljač, ulovljeno, on je dužan da ga pusti, a ako ga proda, dužan je raskinuti ugovor, a ako je ono nestalo, bit će potrebno platiti kaznu. Ko obuče ihram, a u kući mu u kafezu ulovljeno - on nije dužan da to pusti. Ako slobodan čovjek (čovjek bez ihrama) dođe do kakvog ulova ili divljači, a onda obuče ihram i to neko pusti, bit će odgovoran onaj ko je to pustio, a ne onaj ko je u ihramu. Ako drugi muhrim ubije ono što je ovaj imao, biti će odgovorni obojica, ali onaj ko je uzeo taj ulov ima pravo tražiti nadoknadu od onog ko je ubio ulov. Ako čovjek bez ihrama ubije divljač u Haremu, platit će protuvrijednost ubijenog lova, a ako pomuže, platit će vrijednost mlijeka.

Ko posiječi travu ili samoniklo drvo u Harem-išerifu - nadoknadiće vrijednost toga, osim ako je to bilo suho. Sadaka⁵ je određena za ovo četvero i ne nadoknađuje se postom. Zabranjeno je napasati stoku u Haremu i kositi travu. Izuzima se samo drvo "izhir".

Za sve za što je mufrid dužan zaklati jednog kurbana, onaj ko obavija kiran dužan dva, osim ako prođe mikat bez ihrama.⁶

Ako dvojica u ihramu ubiju divljač, svaki od njih, u tom slučaju, mora snositi punu kaznu, a ako dvojica slobodnih ubiju divljač u Haremu, njih obojica će snositi jednu kaznu. Kupoprodaja ulova ili divljači od strane muhrima nije valjana. Ko izvede srnu iz Harema i ona osrni mladunče i krepa jedno i drugo, on je odgovoran za njih oboje. Ako plati kaznu za srnu pa se ona osrni, on nije odgovoran za njezino mladunče.

⁵ Tj. ubiti divljač u Harem-i šerifu, pomusti je, i sječenje trave i stabala.

⁶ Jer on u to vrijeme nije karin (nije nijet učinio da obavi hadždž i umru), nego dužan je da zakolje jednog kurbana, jer je izostavio pravo vrijeme za ihram, a zbog zakašnjenja izvršenja jednog vadžiba, obavezna je samo jedna kazna (*El-Binaje*, I/1578).

Prelazak mikata bez ihrama

Ko prijeđe mikat bez ihrama i nakon toga obuče ihram - on je obavezan da zakolje kurbana. Ako se povрати na mjesto mikata sa ihramom učeći telbiju, otpada obaveza klanja kurbana. Ebu Jusuf i Muhammed kažu da će otpasti klanje kurbana sa povratkom u ihramu pa i bez telbije. Ako se povрати prije nego što je obukao ihram pa ga tu obuče, i tada otpada obaveza klanja kurbana.¹ Tako isto, ako bi obukao ihram radi umre i to nečim pokvario i nadoknadio je, neće klati kurbana. Ako bi se vratio nakon što je započeo tavaf, neće otpasti obaveza klanja kurbana.

Ako bi neko iz Kufe² ušao u mjesto Bustan radi neke potrebe, on može da uđe u Mekku bez ihrama, a njegov mikat će biti Bustan. Ko uđe u Mekku bez ihrama - on mora obaviti hadždž ili umru ako bi se i vratio i obukao ihram sa nijetom da obavi hadždž u toj godini, i tada, isto tako, otpada ono što je bio obavezan kod ulaska u Mekku.³ Ako se vrati poslije te godine, neće otpasti obaveza. A ako prijeđe Mekkanac ili onaj koji obavlja hadždž temettu' Harem-i šerif bez ihrama, on se tretira kao i onaj koji je prošao mikat, a njegovo stajanje na Arefatu je kao njegov tavaf.

¹ Tj. otpada obaveza klanja kurbana ako prijeđe mikat bez ihrama pa se vrati na to mjesto ili na drugi mikat i obuče ihram.

² Tj. Bustan beni Amir, a to je mjesto blizu časne Mekke između Harema i mikata. Slično tome je i ko namjerava za Džidu, Bahru i svako drugo slično mjesto koje je između mikata i Harema.

Imam-i Ajni kaže komentirajući *El-Hidaje*, tj. ovo pitanje: Kada prijeđe čovjek mikat Zatu Irk bez ihrama i uđe u Bustan sa namjerom da obavi hadždž i umru, jer da nije tako, i da nije htio ući u Mekku u određeno vrijeme, i obući ihram - on ne bi bio obavezan ništa zbog toga što je povrijedio vrijeme (*El-Binaje*, I/1581). U djelu *El-Medžme'a* stoji: Ova varka ne treba da se dozvoli obvezniku hadždža da obavi hadždž, jer je on obavezan da obavi hadždž, i kada uđe u Mekku bez ihrama, njegov bi hadždž bio poput hadždža Mekelije, a to je nepropisno kao što stoji u djelu *El-Barh*, str. 303.

³ Tj. i kod hadždža i umre.

Nijet na nijet (Nijet na nijet)

Ako Mekanac obavi jedan krug tavafa za umru, a onda zanijeti hadždž, odbacuje mu se tavaf za umru.¹ On je dužan da zakolje kurbana i obavi naknadno hadždž i umru, ako bi ih i obavio ovaj put, valjalo bi mu, ali je dužan zaklati kurbana. Ko zanijeti hadždž a onda na dan Bajrama zanijeti naredni hadždž, pa ako se bio obrijao za prvi hadždž prije ihrama za drugi hadždž, on će biti obavezan obaviti i taj drugi hadždž, ali nije obavezan klati kurbana; u protivnom, bio bi obavezan obaviti taj hadždž i zaklati kurbana, bez obzira skratio kosu poslije drugog nijeta ili ne. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da ne bi bio dužan klati kurbana i ako ne bi skratio kosu.

Ko završi umru, osim skraćivanja kose, pa zanijeti drugu umru obavezan je zaklati kurbana, a ako bi hadžija izdaleka zanijetio za hadždž, a zatim umru, onda mu je obavezno izvršiti oboje. Ako bi bio na Arefatu prije obavljanja umre, bit će umra odbačena, a ne bi bila odbačena da je otišao na umru i da nije bio na Arefatu. Ako bi obukao ihram radi umre nakon tavafa radi hadždža, lijepo bi bilo umru ne činiti a nadoknaditi je, i uz to, dužan je zaklati kurbana. Ako bi nastavio obavljati oboje, bilo bi ispravno, ali bi bio obavezan zaklati kurbana. To je kurban za ispravljanje propusta.

¹ Tj. bit će mu odbačen hadždž. On je dužan da zakolje kurbana sa odbacivanjem hadždža ili umre. To je kurban za ispravljanje propusta i prekršaja. On ne može jesti meso toga kurbana, nego ga mora podijeliti siromašnima kao što se dijeli i meso svih kurbana zaklanih zbog prekršaja.

Ako bi ih završio, tj. hadždž i umru, bilo bi uredi, ali je on obavezan da zakolje kurbana. To je kurban za popravak propusta, a za onoga ko je došao izdaleka to je kurban u znak zahvalnosti. Ako bi obavio veći dio tavafa za umru, otpada hadždž, mišljen je je svih.

Ako bi hadžija zanijetio umru na Dan klanja kurbana² i u dane Ejjam-i tešrika (dana Bajrama), obavezno mu je i odustati od nje i nadoknaditi je, a i kurbana zaklati. Ako bi nastavio obavljati umru, bilo bi uredi, ali bi bio dužan zaklati kurban. Koga mimoide hadž³ a zanijeti ga ili zanijeti umru - mora odustati, nadoknaditi to i zaklati kurbana.

² Na dan Bajrama mekruh je da hadžija čini umru i svako drugi u toku pet dana. Prenosi se od Aiše (Allah bio zadovoljan njome) koja kaže: "Ne smeta obaviti umru u bilo koje doba godine kada želiš, osim u pet dana, a ti su: Dan Arefata, prvi dan Bajrama i dani Bajrama (Ejjamu tešrik)." (Bilježi Muhammed u djelu *A'sar* i dodaje: "Toga se mi pridržavamo," (str. 72,) jer su to Dani hadždža. Sa zalaskom sunca četvrtog dana Bajrama dozvoljeno je obavljati umru, jer je završeno sa bacanjem kamenčića na hadždžu. Neki kažu da bi se mogla obnoviti umra u tim danima, ali sa mekruh-i tahrinom (strogo pokuđeno). Šafi (Allah mu se smilovao) kaže: "Nije mekruh obaviti umru u bilo koje doba godine." (*I'la'u's-sunnen*, 10/445), a termin *demun* upotrijebljen u tekstu znači klanje kurbana radi odustajanja od umre, a druga sentenca: "Ako nastavi da obavlja umru, bilo bi uredi, ali je obavezan zaklati kurban" znači: jer je počinio nešto što je mekruh, i to je ispravljanje propusta (*demmu džebr*).

³ Tj. zbog prolaska (propuštanja) stojanja na Arefatu dužan je odustati od toga što je (zanijetio), obukao ihram, a to je hadždž. Obavezan je naknadno obaviti hadždž jer je početak bio valjan. Obavezan je također zaklati kurbana jer se oslobodio ihramskih obaveza prije vremena odustajanjem od hadždža (*Ed-Durr*, 305).

El-Ihsar ve'l fevat *Propisi o spriječenost i neprisustvovanju na* *Arefatu*¹

¹ Termin *el-ihsar* upotrijebljen u tekstu jezički znači: biti spriječen, a muhsar je osoba koja je spriječena. Arapi bi često rekli: *uhsire fulanun* ako bi bio spriječen strahom ili bolešću da ode u vrijeme hadždža da obavi hadždž ili umru i ako ga spriječi ili zatvori vladar nasilnik. A u šeriatu znači: biti spriječen da obavi hadždž i boravak na Arefatu ili da obavi umru nakon što je zanjeto, ali sa šeriatskim opravdanjem. Ajni ističe: Ihsar je svako sprečavanje, a Ibn Munzir u djelu *El-Išraf* kaže: "To je stav Ibni Mes'uda (neka je Allah zadovoljan njime), Atta'a, Nehajja, Sevrija i Ebu Sevra." Razi ističe: "To su stavovi Ibni Mes'uda i Ibni Abbasa, Urvea, Mudžahida, Alkamea, Hasana, Salima, Kasima, Ibn Sirina, Zuhrija, Ebu Ubejdeta i Ebu Ubejde, zatim Davuda i njegovih istomišljenika, a to je sud Ubadeta i Kelbija, također (*El-Binaje*, I/1591).

Termin *el-fevad* ovdje upotrijebljen znači: neprisustvovanje na Arefatu nakon zevala (pomaka sunca sa zenita) 9. zul'hidždžeta pa do pred pojavu zore, pa makar jedan moment. Neki učenjaci kažu, ako je uvjetovao u vrijeme oblačenja ihrama da će ih skinuti ako bude bio spriječen, dozvoljeno mu je skinuti ih prije klanja kurbanda. Aiša (Allah bio zadovoljan njome) kaže: "Došla Dabaa, kćerka Zubejra Ibni Abdul-Mutaliba Poslaniku i izložila: "Allahov Poslaniče, ja bih htjela obaviti hadždž ali sam izmučena bolešću." Poslanik joj odgovori: "Idi na hadž i uvjetuj da ćeš se osloboditi ihrama kada budeš spriječena." (Prenosi Muslim u poglavlju "Dozvoljeno je uvjetovati čovjeku koji oblači ihram da ga može skinuti zbog bolesti i sl." Ibni Šihab ističe: "Abdullah ibn Omer osuđivao bi uvjetovanje kod hadždža i govorio: "Zar vas nije spriječio postupak Allahovog Poslanika da ako neko bude spriječen da obavi hadždž, neka učini tavaf Bejtullaha, zatim sa'j na Saffi i Mervi, a onda će se time osloboditi ihrama i obaviti hadždž iduće godine, zaklati (hedj) kurban ili postiti ako ne bude mogao naći kurbanda (Taberi u svom tefsiru, II/131; sened ovog kazivanja je sahih; navodi ga Buhari skraćeno). Šejh Zafer kaže, a stav Ibni Omera potkrepljuje činjenica, da Vjerovjesnik (alejhi's-selam) nije uvjetovao za hadždž niti za umru u svom životu niti je ikome od svojih ashaba rekao to, do ovoj Dabai, mada je ova potreba općenito aktualna, jer niko nije siguran da mu se neće popriječiti neke prirodne smetnje. A da je propis o ovom uvjetu imao opću

Ako muhrim (čovjek u ihramu) bude spriječen da obavi hadždž od strane neprijatelja ili bolesti ili ne bude žena imala mahrema, ili čovjek izgubio sredstva, on može da pošalje ovcu da se u ime njega zakolje u Haremu u određeno vrijeme. Poslije klanja ove ovce on će skinuti ihrame bez brijanja i skraćivanja kose. Ebu Jusuf² (Allah mu se smilovao) zastupa suprotno mišljenje. Ako je dotična osoba zanijetila da obavi i hadždž i umru, zaklat će dva kurbana. Dozvoljeno ih je zaklati i prije dana klanja, tj. Kurban-bajrama, ali ne izvan Harema. Ebu Jusuf i Muhammed ne dozvoljavaju klanje prije Dana klanja ako dotični bude bio spriječen da obavi hadždž.

Muhsar (osoba koja je spriječena da obavi hadždž) dužan je, kada skine ihrame, da nadoknadi hadždž i umru. Onaj koji je zanijetio samo umru dužan je da nadoknadi umru. Onaj koji je zanijetio da obavi oboje dužan je da obavi i hadždž i dvije umre.

Ako spriječenost prestane poslije slanja kurbana, a njemu se bude pružila prilika da ga dostigne prije klanja tog kurbana i da obavi hadždž, on nema prava osloboditi se ihrama nego mora nastaviti obavljati obrede hadždža. Ako postoji mogućnost da stigne samo kurban a ne i da obavi hadždž, oslobodit će se ihrama; ako bi imao priliku da obavi samo hadždž, a ne i dostići kurbana dozvoljeno mu je osloboditi se ihrama na osnovu "istihsana.". Ko bude spriječen u Mekki da obavi dva rukna stajanje na Arefatu i tavafu' z-zijare - on je

poruku, Allahov Poslanik bi to naredio svojim ashabima i sam na sebi primijenio. Pošto nije bilo ništa od toga, onda je potvrđeno da se ova odredba odnosi samo na Daba'u. Prema tome, to je čisto poseban slučaj, a nema opću poruku. Prenosi se od Hamada, a on od Ibrahima, kazivanje o jednom čovjeku koji je stavio uvjet kod hadždža pa je rekao: "Njegovo uvjetovanje ništa ne vrijedi." (Citira Muhammed u djelu *El-Asar*, str. 62, čiji je lanac prenosilaca hasenun sahih. Muhammed kaže: "Toga se mi pridržavamo, a to je mišljenje i Ebu Hanife, 10/437.)

² jer on je uvjetovao brijanje: ako i ne nađe kurbana, on će i dalje ostati u ihramu dok kurbana ne nađe ili obavi umru. U *Medžme'u* stoji da je to njemu obavezno, ali ako i ne učini, nema nikakve obaveze (str. 306).

muhsar (spriječen)³, a ako je u stanju da obavi bar jedan od ta dva rukna, ne može se tretirati muhsarom, spriječenim.

Koga mimoide hadždž zbog neboravka na Arefatu - on neka obavi umru. On je obavezan da obavi hadždž naredne godine, ali nije dužan klati kuršana.

Umra ne može biti ispuštena, ne može proći⁴. Ona se sastoji od oblačenja ihrama, tavafa i sa'ja, a može se obavljati tokom cijele

³ Tj. dva rukna hadždža, a to su boravak na Arefatu i tavafu zijare. Ako bi bio u stanju da obavi jedno od toga dvoga, on se tada ne tretira spriječenim, jer ako je u stanju da boravi na Arefatu, onda je osigurao da mu neće izmaći hadž a ako je u stanju da obavi tavaf, time se oslobodio ihrama.

⁴ Jer se ona obavlja tokom cijele godine osim kada je to mekruh, a to je za vrijeme pet dana, kao što je to rečeno. Umra je sunnet-i muekkede (pritrvrđeni sunnet). U *El-Bida'i* stoji da su se naši pravnici razišli u vezi s tim i neki kažu da je umra vadžib kao i sadekatul-fitr, kuršan i vitr - namaz, a neki da je sunnet. Autor ovog djela dalje nastavlja i kaže: "Među njima ima i takvih koji kažu da je umra dobrovoljni ibadet. To je zastupao i Šafi boraveći u Bagdadu, a onda po dolasku u Egipat Šafi ističe: "Umra je farz kao i hadždž." To je njegov novi mezheb, to zastupa i Ahmed i Ibni Habib, malikija. (Vidi mišljenja i dokaze izložene u *El-Binaje* I/1608-1609, a Allah najbolje zna.) Odabrano je mišljenje u našem mezhebu da je umra sunnet-i muekkede.

Način obavljanja umre: Čovjek koji želi da obavi umru izaći će iz Mekke Mukereme do najbliže granice Harema, a to je mjesto Ten'im, a ako želi, može otići dalje, može otići do Džu'arane. U Ten'imu se nalazi džamija Aiše (neka je Allah zadovoljan njome), jer je ona učinila umru iz tog mjesta. Zatim bi onaj koji želi činiti umru skinuo svoje odijelo, ako to nije učinio u Mekki, što bi bilo lakše i zgodnije, obući će ihrame, gornji i donji, namirisati se, a zatim klanjati dva rekjata namaza za ihram. Tada će zanijetiti: "*Allahumme inni uridu'l-ummrete fe jessirha li we tegabellha minni.*" - (Bože moj, želim da obavim umru, olakšaj mi je i primi je od mene!). On će to odlučiti i srcem udružujući istovremeno i izgovor i srce kod izgovora - nijeta, a onda će donijeti telbiju: "Lebbejkellahume, lebejk..." On će se čuvati u ovom ihramu svega što se čuva muhrim u vrijeme hadždža, jer su odredbe ihrama jedne te iste: "*nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi i nema svađe u danima hadža!*" (Kur'an: 2/197).

Kada uđe u Časnu Mekku, odpočet će sa Bejtullahom, ući će na vrata Babu's-selam, ako mu to bude moguće, ili Babu'l-umre, a to je bliže. Toga

godine. Mekruh je da se obavlja umra na Dan Arefata, u Dane klanja kurbana i u vrijeme ostalih dana Bajrama (Ejjami't-tešrik). Telbije prestaje kod umre⁵ na početku tavafa.

se ljudi sada pridržavaju. Kada započene tavaf, prebacit će gornji ihram preko lijevog ramena tako da mu desno bude otkriveno, onda će stati okrenut prema Hadžeru'l esvedu, približiti mu se i poljubiti ga ako može, a ako ne može, dotać će ga rukom ili nečim drugim i nastavit će da tavafi brže hodajući kod prva tri kruga tavafa, a kod ostalih ići će normalno, potom će klanjati dva rekjata tavafa kod Mekkami Ibrahima (alejhi's-selam) ili tamo gdje mu bude lakše.

Tada će izaći na Saffu, i obaviti sedam polukrugova sa'ja umre.

Kada završi sa sa'jom pridržavajući se odredaba i lijepog ponašanja kao što su dove zahvale Allahu, donošenja *La illahe illellah*, traženje oprosta i učenja salavata na Vjerovjesnika (alejhi's-selam), oslobodit će se ihrama umre nakon brijanja ili skraćivanja kose. Brijanje je bolje. (vidi moje djelo *El-hadždž ve ahkamuhu*, ističe autor; str. 191.)

⁵ Telbije prestaje na početku samog tavafa. A telbija kod hadždža prestaje sa početkom bacanja kamenčića na Akabi.

Hadždž za drugoga

Dozvoljena je zamjena u materijalnim ibadetima apsolutno, ali u tjelesnim ibadetima nije dozvoljena ni u kom slučaju.¹ U slučaju spajanja materijalnog i tjelesnog ibadeta, kao što je hadždž, dopuštena

¹ Nije dozvoljeno zamjenjivanje u tjelesnom ibadetu ni u kom slučaju, stoji u djelu *El-Hidaje*. Princip je kod ovoga da se može pokloniti sevap svoga djela drugome: namaz, post, sadaka itd., kao i hadždž, učenje Kur'ana, činjenje zikra, posjeta mezara Poslanika, šehida, evlija, oblačenje ćefina za umrloga i sva druga dobra djela. Ajni kaže da je to prihvaćeno kod ehl i sunneta ve'l-džamaata, a na osnovu onoga što se prenosi da je Vjerovjesnik (alejhi's-selam) "žrtvovao dva ugojena ovna, jednog za sebe, a drugoga za svoj Ummet – za svakoga ko izriče tevhid – vjeru u Allahovu jednotu i svjedoči da je Muhammed poslanik." (Hadis se navodi u Buhariji.) Ibadeti su raznovrsni; materijalni kao što je zekjat i čisto tjelesni, kao što je namaz, i ibadet koji je sačinjen i od jednog i drugog, kao što je hadždž. Zamjena se primjenjuje kod prve vrste ibadeta u oba slučaja: slobodnog izbora i nužde, radi ostvarenja cilja putem zamjenika. U drugoj vrsti nije uopće dozvoljeno, jer je cilj da se izvršitelj lično zamori-potvrđi, a što se ne može postići preko drugoga. Treća vrsta ibadeta je kod nemoći iz drugog razloga, a to je poteškoća zbog materijalne nemogućnosti. Onaj ko je mogućan ne može imati zamjenu, jer nije uložio lični napor. Uvjet je trajna nemoć, a trajna nemoć traje sve do smrti, jer je hadždž farz jednom u životu. Kod nafile dozvoljeno je naći zamjenu i kada je čovjek sposoban, jer prostor nafile je prostraniji i širi (*El-Binaje' ala' el-Hidaje, I/1614*).

Sentenca "Nije dozvoljena tjelesna zamjena ni u kom slučaju", naša ulema kaže: Hadis Ibni Abbasa: "Ko umre a ostane dužan - post za njega će postiti njegov nasljednik." (Koga bilježe Buhari i Muslim je dokinut, jer Aiša (Allah bio zadovoljan njome) prenosi ovaj hadis i kaže da joj je Umra ćerka Abdurrahmana rekla: "Majka mi je umrla i ostala je dužna post, da li bi bilo dobro da ja obavim to umjesto nje?" Aiša odgovori: "Ne, nego daj sadaku siromahu u ime nje, za svaki dan, jer da nahraniš siromaha bolje je od tvog posta." Prenosi Tahavi, a Ajni kaže da je sened ovog kazivanja sahih. Nešto slično prenosi se i od Ibni Abbasa (neka je Allah zadovoljan njima) koje bilježi Ebu Davud. Vidi ovo pitanje u djelu *Muškilu'l-asar, III/141-143*, zatim *Umdetu'l-qari šerhu'l-Buhari Ajnija, 11/59* pa nadalje.)

je zamjena kod nemoći, a ne kada je čovjek sposoban obaviti hadždž. Uvjet je smrt ili stalna nemoć koja traje do smrti. Uvjet je nemoć, i odnosi sa na hadždž koji je farz, a ne i za hadždž koji je nafile. Hadždž će biti uredu onome ko je nemoćan, a obavi ga za njega neko drugi. Bedel koji zamjenjuje čovjeka koji je nemoćan zanijetit će i reći: "Lebbejke bi hadždžetin an fu'lanin! - Odazivam Ti se u obavljanju hadždža za toga i toga." Bedel će vratiti preostali dio sredstava oporučitelju ili nasljednicima. Dozvoljeno je da se uzme za bedela i onaj koji nije nikada obavio hadždž², pa i žena, ali drugi bi bili bolji.

Kome zapovijede dvojica ljudi i on zanijeti da obavi hadždž za njih dvojicu, odgovarat će za njihova sredstva a hadždž će se uračunati njemu. A ako bude u nedoumici, a onda se opredijeli za jednoga od njih prije nego nastavi obavljati obrede, bit će uredu hadždž. Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) ima suprotno mišljenje, a ako zanijeti za jednog od njih nakon isteka vremena, neće biti uredu hadždž.

Klanje kurbana onoga koji obavlja temettu i kiran pada na bedela. Isto tako i za prekršaj. Klanje kurbana zbog spriječenosti pada na naredbodavca. Ebu Jusuf (Allah mu se smilovao) ima suprotno mišljenje. Ako je oporučitelj umro, troškovi padaju na njegovu imovinu.

² Termin *saruretun* upotrijebljen u tekstu znači spriječiti i uzaptiti. Šejh Muhammed Tahir Fettehi kaže: "Nema zapreke u islamu." (Prenose Ebu Davud i Ibni Madže.) Ebu Ubejd kaže: To znači celibat i napuštanje ženidbe, tj. niko ne treba reći: Neću se oženiti jer to nije prirodno svojstvo vjernika. To je djelo monaha, a to istovremeno znači i osobu koja nikada nije obavila hadždž. (III/311, *Medžmeu' bi hari'l-enwar*, i Šejh Zafer kaže da je o ovom hadisu opširno govorio Hafiz Tahavi u djelu *Muški'lu'l-asar*, i neka se na to istraživač obrati; III/111), a onda dodaje: "Po našem mišljenju, dozvoljeno je da hadždž obavi za drugoga i onaj koji nije za sebe obavio hadždž, mada je bolje da obavi za sebe kao što to stoji u djelu *El-Beda'ia*, kako bi se izbjeglo razilaženje, što je mustehab kod svih učenjaka, jer onaj koji obavi hadždž za drugoga ostavlja obavljanje farza za sebe i ovakvim obavljanjem hadždža pada se u mekruh. Pravo je ono što kaže Ibn Humam da obavljanje hadždža za drugoga od strane onoga koji za sebe nije obavio hadždž, čini mekruh – strogo pokuđeno (sažetak iz komentara *El-Lubab* od Qarija, 256; *I'la'u's-sunnen*, 10/461).

Ako bedel obavi spolni snošaj prije boravka na Arefatu, on je odgovoran za sredstva i vratit će sredstva.

Ako bedel umre na putu, hadždž, će obaviti neko polazeći iz kuće oporučitelja u okviru trećine sredstava koja su preostala. Po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, hadždž će obaviti neko iz mjesta gdje je bedel umro, ali kod Ebu Jusufa - za iznos koji je preostao od jedne trećine, a kod Muhammeda - za preostali uplaćeni iznos. Sredstva koja su preostala povratit će se oporučitelju ili nasljednicima.

Ko zanijeti da obavi hadždž za svoje roditelje, zatim se odluči da obavi samo za jednog od njih, i to je dozvoljeno.

Čovjek ima pravo³ da pokloni sevap svoga truda drugome u svim ibadetima.

³ Ovim se ukazuje na odbacivanje tvrdnje mutezilija koji kažu da čovjek ne može pokloniti sevap svoga djela drugome, a na osnovu riječi Uzvišenoga: *i da je čovjekovo samo ono što sam uradi* (Kur'an: 53/39). Imam Ajni (Allah mu se smilovao) kaže: "Ovaj ajet se može tumačiti na osam načina. Jedan od njih je da je ovaj ajet dokinut drugim ajetom riječima Uzvišenoga: *Onima koji su vjerovali i za kojima su se djeca njihova u vjerovanju povela priključićemo djecu njihovu, a djela njihova nećemo nimalo umanjiti* (Kur'an: 52/21), tj. uvodi njihovo potomstvo u Džennet, zahvaljujući dobrim djelima njihovih roditelja" kaže Ibni Abbas. Drugo značenje je da se ovo odnosi na narod Ibrahimov i Musaov, tj. stoji u suhufima Ibrahima i Musaa: *da nijedan grijешnik tuđe grijehe neće nositi, i da je čovjekovo samo ono što sam uradi* (Kur'an: 53/38-39) a to se veže za prethodno. Ovo je u suhufima Ibrahima i Musaa i odnosi se na njih, a ovaj Ummet ima sve ono što čini i što za njega čine drugi." To kaže Ikrime. Treće: Da se misli ovdje na čovjeka nevjernika, jer vjerniku pripada sve ono što on čini i što se njemu čini. To kaže Rebi ibn Enes ibni Fadl (Allah mu se smilovao). Četvrto: Da značenje "ono što uradi" znači ono što namjerava. To ističe Ebu Bekir Verrak (Allah mu se smilovao). Peto: Čovjek nevjernik nema nikakva dobra osim ono što je uradio na ovom svijetu i to će dobiti na ovom svijetu, tako da na budućem neće imati nikakva dobra. Ovo navodi profesor Ebu Ishak Se'alebi. Šesto: "Lam" ovdje znači "Ala" tj. protiv čovjeka je samo ono što uradi, kao što stoji i u riječima Uzvišenoga: *Sve što činite - činite sebi, dobro i zlo* (Kur'an: 17/7) tj. protiv čovjeku ili kao što na drugom mjestu u riječima Uzvišenoga stoji: *lehumu'l- leane* -tj. protiv njih njih čeka prokletstvo (Kur'an: 13/25).

Sedmo: Njemu pripada samo ono što uradi, ali su uzroci različiti, tako da katkada njegovo nastojanje ima cilj ostvarenje nečega sobom, a nekad putem uzroka: dijeteta ili prijatelja koji će tražiti oprost za njega, a katkada čini uslugu vjeri i ibadetu te na taj način stiče ljubav vjernika i dobrih ljudi, i to bi bilo uzrok koji je on ostvario svojim radom, nastojanjem. Ovo prenosi Ebu'l-Feredž ibn Dževzi. (*El-Binaje*, I/1612).

Želim reći da Šejh Ahmed Ibni Tejmije lijepo govori u vezi s ovim koje navodi šejh Sulejman Džemel u svojoj Glosi na tefsir *El-Dželalejn* kod tumačenja riječi Uzvišenoga: *i da je čovjekovo samo obno što sam uradi* (Kur'an: 53/39). Pogledaj to ako hoćeš.

Propisi o hedju (kurbanu)

To je deva, goveće ili bravče, a najmanje što može biti je ovca. Nije neophodno obilježiti udhiju¹ (kurban). Dozvoljeno je da bude hedj sve što je dozvoljeno da bude kurban.² Dovoljno je ovca za svaki propust osim kada čini tavaf-u zijaret – džunup – nečist, ili ako izvrši spolni akt nakon boravka na Arefatu, a prije brijanja na Mini. Za ova dva slučaja hedj može biti samo veliki kurban (deva ili goveće). Od dobrovoljnog hedja može se meso jesti kao i od zaklanog kurbana radi temettu'a i kirana³, ne od drugih. Insistira se da se zakolje hedj temettua i kirana u danima Bajrama, a ne i kod drugih kurbana. Svi kurbani se kolju u Haremu.

¹ To je odlazak sa kurbanom na Arefat ili njegovo obilježavanje. Ovaj kurban nazvan je *hedjem* jer se poklanja Haremu radi približavanja Allahu.

² Dozvoljeno je za kurban sve što ima dva zuba pa nadalje osim bravčeta. Ovca i koza koje su ispunile godinu i ušle u drugu mogu biti kurban; goveće koje je navršilo dvije godine i ušlo u treću može, a kod deve ono što je navršilo pet godina i ušlo u šestu godinu.

Uvjet je kod kurbana da je zdravo i bez nedostataka, jer Allahov Poslanik (alejhi's-selam) kaže: "Četvero ne može poslužiti za kurbana: slijepo, čije je sljepilo sasvim očito, bolesno, čija je bolest očita, šepavo, čija se šepavost primjećuje, i polomljeno, koje ne može samo hodati." (Prenose autori *Sunnena* autentičnim lancem prenošenja.)

³ Džabir (Allah bio zadovoljan njime) kaže opisujući hadždž Allahova Poslanika: "... a onda se vratio na mjesto gdje se kolju kurbani i zaklao šezdeset i troje svojom rukom, tada ustupio Aliji; Alija je zaklao što je preostalo, potom je Poslanik (alejhi's-selam) naredio da se od svake deve odsječe nešto mesa, stavi u lonac i iskuha i njih dvojica su jeli." Prenosi Muslim. Od Ibni Omera (Allah bio zadovoljan njima) se prenosi: "Ne može se jesti meso zaklano zbog kazne lova niti meso onog što je zaklano radi zavjeta, a ostalo se može jesti. (Ovo je mu'allek hadis, dio hadisa kod Buharija, a kod Teberija lanac prenosilaca je spojen; *El-Feth*, III/44.)

Dozvoljeno je da se to podijeli kao sadaka siromasima Harema i ostalima. Dijeli se i pokrivač hedja i povodac ⁴ Ne može se plaćati kasapinu kurbanom niti se kurban, hedj, može jahati osim u slučaju nužde. Ako bude nešto oslabio kurban zbog jahanja, namirit će to vlasnik. On je neće musti, a ako bi je pomuzao, podijelit će mlijeko kao sadaku. On će prskati vime dotične životinje hladnom vodom da bi prekinuo dotok mlijeka. Ako bi kurban mnogo oslabio da ne može služiti za kurban, onda će uzeti drugog umjesto njega, a sa malaksalim hedjom uradit će šta hoće. Ako malakše ono što želi dobrovoljno žrtvovati, to može zaklati. On neće jesti ništa od te životinje niti iko ko je imućan. On nije obavezan ništa drugo učiniti. Čovjek će obilježiti velikog kurvana koga tjera dobrovoljno kao kurban ili temettu⁵ i kirana, a ne i druge.

⁴ Tj. da udijeli ono što je stavio na leđa životinje, da udijeli i povodac koga je stavio na vrat deve.

⁵ Jer je to kurban obreda, hadždža, a ne kao drugi kurban, kao npr. zaklano zbog prekršaja, kefareta i spriječenosti dolaska na hadždž, jer je njihov razlog prekršaj.

Ostala pitanja

Onima koji svjedoče da je dan Arefata dan Bajrama bit će njihovo svjedočenje odbačeno.¹ A ako posvjedoče da je to Dan tervije (dan uoči Arefata) bit će uredi. Ko ostavi prvo bacanje kamenčića za drugi dan, ako hoće, može baciti samo te kamenčiće, a bolje je da baci sve.

Ko se zavjetuje da će obaviti hadždž pješice, on će ići pješice od svoje kuće sve dok ne obavi tavaf, a neki kažu od mjesta gdje je obukao ihram, pa ako bude nešto uzjahao, obavezan je zaklati kurbana.²

¹ Tj. neće se prihvatiti njihovo svjedočenje, a hadždž je uredi, na osnovu istihšana zbog velike poteškoće, i jer je ovo svjedočenje uspostavljeno na negiranju i na nečemu što ne podliježe sudu. Njihov cilj je negiranje njihova hadždža, a hadždž ne potpada pod tu odredbu pošto je hadždž ibadet, a čovjek se ne može prisiliti na ibadet.

² Tj. ako bude jahao veći dio puta, a dat će sadaku ako bude jahao manji dio puta.

Pogovor o zijaretu kabura Allahova Poslanika (alejhi's-selam)

Zijaret kabura Allahova Poslanika (alejhi's-selam) poslije njegove smrti je sunnet. To je ustanovljeno na osnovu Allahove Knjige i sunneta Allahova Poslanika (alejhi's-selam), zatim prakse ashaba (neka je Allah zadovoljan njima) na osnovu konsenzusa, prakse ljudi i analogije. (Hadždž i njegove odredbe (*El-Hadždž ve'l ahkamuhu*) od ovog pisca, poglavlje 198). Ševkani kaže: "Muslimani koji namjeravaju da obave hadždž kroz sva vremena, bez obzira na udaljenost zemalja i razilaženja mezheba da dolaze u Časnu Medinu ustrajavali su da zijarete i kabur Allahova Poslanika. Oni to smatraju jednim od najboljih djela. Nije prenjeto da im je to iko porekao. To je konsenzus." (*Nejlu'l-ewtar*, IV/327). On također kaže i ovo: "O ovoj posjeti razilaze se sudovi učenjaka. Većina kažu da je to mendub, a neke malikije i neke zahirije uče da je to vadžib, dok hanefije kažu da je zijaretiti kabur Poslanika nešto blizu vadžiba." Ibni Tejmije Hanbeli, unuk autora djela, *Munetka* koji je osnova *Nejl*, poznat po imenu Šejhu'l islam, misli da to nije propisano. Njega slijede neke hanbelije. Prenosi se od Ibni Omera

(neka je Allah zadovoljan njima) gdje kaže da je Allahov Poslanik rekao: "Ko posjeti moj mezar obavezao me je da mu budem šefatčija." "Bilježi Darekutni; ovaj hadis Ibni Seken, zatim Abdulhakk i Tekijuddin Subki smatraju da je sahih; *Nejlu'l-ewtar*, IV/325; vidi *I'la'u's-sunnen* 10/492.) Hvala Allahu, Gospodaru svjetova.

Sadržaj

Predgovor	1
<i>Kitabu't-tahare</i> - Propisi o čistoći	7
Farzovi gusula	18
Poglavlje	25
Poglavlje	29
Propisi o tejemumu (tejemumu)	33
Mesh po mestvama	39
Propisi o hajzu (menstruaciji)	48
Poglavlje	55
Propisi o nečistoćama	58
Propisi o namazu	71
Propisi o ezanu	79
Šartovi namaza	84
Način klanjanja namaza	90
Poglavlje - Način klanjanja namaza	102
Učenje u namazu	120
Klanjanje u džematu	125
Gubljenje abdesta u namazu	134
Šta kvari namaz i šta je pokuđeno (mekruh) u namazu	138
Pokuđena djela (mekruhi) u namazu	145
Vitr - namaz i nafile	151

Poglavlje – Teravih namaz.....	163
Poglavlje o pomračenju.....	166
Poglavlje o kišnoj dovi (istiska')	168
O prispjevanju na farz-namaz.....	171
Naklanjavanje propuštenih namaza	174
Sehvi sedžda.....	181
O namazu bolesnog čovjeka.....	186
Sedžde-i tilavet	191
O musafiru	195
Džuma-namaz.....	202
Bajram namaz	210
Klanjanje namaza u strahu (salatu'l-havf)	217
Dženaza namaz (opremanje umrlog)	220
O dženazi namazu.....	226
O šehidu.....	237
Namaz u Kjabi.....	240
O zekjatu.....	243
Zekjat na stoku koja je na ispaši.....	249
Poglavlje – Zekjat na goveda	251
Poglavlje – Zekjat na sitnu stoku	252
Poglavlje – Zekjat na konje	253
Zekjat na zlato, srebro i trgovačku robu.....	257
Propisi o sakupljaču ušura.....	262
Zekjat na pronađeno blago	265
Zekjat na poljoprivredne proizvode	268
Kome se daje zekjat.....	272
Sadekatu'l-fitr	279
Propisi o postu.....	283
Posljedice kvarenja posta	289
Poglavlje - Napaštanje propuštenih dana ramazanskog posta.....	294
Poglavlje – Zavjetni post	299
Propisi o i'tikafu	301
Hadždž.....	305
Propisi o ihramu	312
Propisi o ulasku u Mekku.....	315

Napomena (Fasl)	321
Kiran i temettu'	324
Prekršaji i kazne.....	328
Napomena I.....	330
Napomena II	335
Prelazak mikata bez ihrama	338
Nijet na nijet (Nijjet na nijjet)	339
El-Ihsar ve'l fevat Propisi o spriječenost i neprisustvovanju na Arefatu	341
Hadždž za drugoga	345
Propisi o hedju (kurbanu)	349
Ostala pitanja	351